לחלוקה חופשית

שבוע פרשת תצוה - שבת זכור

ג׳ – ט׳ אדר ה׳תשע״ב (26 February – 3 March 12)

ספרי׳ — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים״

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי׳ תהא שנת נפלאות בכל

צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קי

בו יסופר היאך ששאלו לאליעזר עבד אברהם ויספר היאך הרג אברהם מלכים גדולים וחיילותם, עיין בפנים ותמצא שכל המזמור הולך על אברהם בשביל שהכיר את בוראו בילדותו לכך זכה לשם:

א לְדָוִד מִזְמוֹר נְאֻם יְהוָה | לַאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי עַד־אָשִׁית אֹיְבֶיךָ הֲדֹם לְרַגְלֶיךָ: ב מַטֵּה עֻזְּךָ
יִשְׁלַח יְהוָה מִצִּיּוֹן רְדֵה בְּקֶרֶב אֹיְבֶיךָ: ג עַמְּךָ נְדָבֹת בְּיוֹם חֵילֶךָ בְּהַדְרֵי־קֹדֶשׁ מֵרֶחֶם מִשְׁחַר
לְךָ טַל יַלְדֻתֶיךָ: ד נִשְׁבַּע יְהוָה | וְלֹא יִנָּחֵם אַתָּה־כֹהֵן לְעוֹלָם עַל־דִּבְרָתִי מַלְכִּי־צֶדֶק: ה אֲדֹנָי
עַל־יְמִינְךָ מָחַץ בְּיוֹם־אַפּוֹ מְלָכִים: ו יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל־אֶרֶץ רַבָּה:
ז מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל־כֵּן יָרִים רֹאשׁ:

קיא

זה המזמור נאמר בא"ב ובכל פסוק שני אותיות וכב' פסוקים אחרונים ג' אותיות, והמזמור קצר ונכבד ידבר במעשה הקדוש ברוך הוא וגדולים מעשי ה':

א הַלְלוּיָהּ | אוֹדֶה יְהוָה בְּכָל־לֵבָב בְּסוֹד יְשָׁרִים וְעֵדָה: ב גְּדֹלִים מַעֲשֵׂי יְהוָה דְּרוּשִׁים
לְכָל־חֶפְצֵיהֶם: ג הוֹד־וְהָדָר פָּעֳלוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד: ד זֵכֶר עָשָׂה לְנִפְלְאוֹתָיו חַנּוּן וְרַחוּם
יְהוָה: ה טֶרֶף נָתַן לִירֵאָיו יִזְכֹּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ: ו כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת
גוֹיִם: ז מַעֲשֵׂי יָדָיו אֱמֶת וּמִשְׁפָּט נֶאֱמָנִים כָּל־פִּקּוּדָיו: ח סְמוּכִים לָעַד לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בֶּאֱמֶת
וְיָשָׁר: ט פְּדוּת | שָׁלַח לְעַמּוֹ צִוָּה לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ קָדוֹשׁ וְנוֹרָא שְׁמוֹ: י רֵאשִׁית חָכְמָה | יִרְאַת
יְהוָה שֵׂכֶל טוֹב לְכָל־עֹשֵׂיהֶם תְּהִלָּתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד:

"דבר מלכות"

מודפס בדפוס ידיעות תקשורת (2000) בע"מ בכ –48,000 עותקים

מתוכם הודפסו

2,000 עותקים על ידי – אחים דויטש תעשיות טקסטיל בע"מ

כל המעוניין להשתתף בהדפסת ה"דבר מלכות" יכול לכתוב

לפאקס : 03–9606108 או למייל: Israel@DvarMalchus.Org או USA @DvarMalchus.Org

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים ק״י קי״א ..... ג

ג) מאמר ד״ה זכור את אשר עשה לך עמלק גו׳
שבת פרשת תצוה, פרשת זכור, ה׳תשמ״ה ..... ה

ד) שיחת שבת פרשת תצוה
פרשת זכור, ט׳ אדר, ה׳תנש״א ..... יג

ה) לקוטי שיחות – פרשת תצוה
(בלה״ק) כרך טז ..... כ

ו) ליקוטים מתורת לוי יצחק לכ״ק הרה״ג הרה״ח המקובל ר׳ לוי
יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... כד

ז) זכרונות אם המלכות הרבנית הצדקנית מרת חנה ע״ה
ז״ל שניאורסאהן חוברת ה תרגום מאידיש ..... כה

ח) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת תצוה ..... כו

ט) שיעור יומי חומש לשבוע פרשת תצוה ..... כח

י) שיעורי תהלים לשבוע פרשת תצוה ..... נא

יא) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת תצוה ..... נב

יב) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת תצוה ..... סב

יג) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... סו

שיעורי רמב״ם – מהדורת וגשל:

יד) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת תצוה ..... סט

טו) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת תצוה ..... צז

טז) – ספר המצוות לשבוע פרשת תצוה ..... צח

יז) נביאים וכתובים
שמואל-ב פרק כ, תהלים פרק מב ..... קג

יח) משניות ראש השנה פרק ד משנה ה-ו
ביאור קהתי ..... קה

יט) עין יעקב מסכת יומא ..... קיג

כ) מסכת תמורה עם ביאורים
מדף יא עד דף יז ..... קיד

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כא) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... קמב

כב) שולחן ערוך הלכות שבת
אדמו״ר הזקן ..... קמג

כג) תורה אור
אדמו״ר הזקן ..... קמד

כד) שערי אורה
אדמו״ר האמצעי ..... קמה

כה) מאמרי הצ״צ – תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... קמו

כו) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... קמז

כז) שיעורים בהמשך המאמרים תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב ..... קמז

כח) ספר המאמרים ה׳תרפ״ו
אדמו״ר מוהריי״צ ..... קמח

כט) לקוטי דיבורים
אדמו״ר מוהריי״צ ..... קנ

ל) רשימת תרנ״ב
אדמו״ר מוהריי״צ ..... קנ

לא) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... קנא

לב) חומש לקריאה בציבור ..... קנב

לג) לוח זמנים לשבוע פרשת תצוה ..... קנח

לד) סדר הדלקת נרות לערב שבת קודש ..... קנט

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי.

ביאור בדרך אפשר

הקב"ה מצווה את בני ישראל:

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם כל אחד ואחד צריך לזכור את המלחמה שעמלק נלחם בדרך כאשר יצאתם ממצרים **אֲשֶׁר קָרְךָ גו'** ומה שקרה כאשר הייתם במצב של **וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹקִים וְהָיָה בְּהָנִיחַ גו'** כאשר תבואו לארץ ישראל והקדוש־ברוך־הוא ייתן לכם מנוחה מכל האויבים מסביב אזי **תִּמְחֶה** תמחק **אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם** שאף אחד מבני עמלק וזכרם לא יישאר בחיים והתורה חוזרת ומזהירה - **לֹא תִשְׁכָּח**[1].

וְיָדוּעַ הַדִּיּוּק בָּזֶה בִּדְרוּשֵׁי מאמרי החסידות של **רַבּוֹתֵינוּ נְשֵׁיאֵינוּ**[2] אדמו"רי חב"ד, **מַה טַּעַם עוֹשִׂים רַעַשׁ גָּדוֹל כָּל כָּךְ** (אדמו"רים כזו סערה) **מֵעִנְיַן מִלְחֶמֶת עֲמָלֵק יוֹתֵר מִשְּׁאָר הָאֻמּוֹת** שגם אותם חובה להרוג, **אַף שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם גַּם כֵּן**[3] **לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה מֵחַשַּׁשׁ פֶּן יַחֲטִיאוּ גו'**[4] את בני ישראל, **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הִנֵּה דַּוְקָא בַּעֲמָלֵק נֶאֱמַר** ציווי מיוחד **זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ, וְכֵן** נוספה בעמלק הדגשה מיוחדת שלא קיימת לגבי שאר האומות שחובה להרוג והיא **שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת מְחִיַּת** מחיקת **עֲמָלֵק בְּתַכְלִית** בצורה מוחלטת, ככתוב בתורה **מָחֹה תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק (זֵכֶר וְזֵכֶר**[5] לגבי ניקוד המילה "זכר" הן בפרשת בשלח (וקריאת פורים) והן בפרשת כי תצא (וקריאת פרשת זכור) יש שתי גרסאות האחת – **זֵכֶר** והשנייה – **זֶכֶר** וכתבו הפוסקים לקרוא לפי שתי הגרסאות. וכתב הרבי בהערותיו למנהג זה: "והעיקר כפתגם בעל המחבר ספר תורת חסד... זכר (בסגול) זכר (בצירה) אבי גוט אבמעקן" – ובלבד שימחקו היטב,

ביאור בדרך אפשר

וְעַד כדי כך **דְּאִיתָא**, מובא **בַּמִּדְרָשׁ**[6] שהחובה למחות את עמלק היא עד כדי כך **שֶׁלֹּא יִהְיֶה שֵׁם עֲמָלֵק נִזְכָּר אֲפִילוּ עַל הַבְּהֵמָה** שלא תישאר אף בהמה עליה **לוֹמַר** **בְּהֵמָה זוֹ מִשֶּׁל עֲמָלֵק הָיְתָה, אוֹ גָּמָל זֶה שֶׁל עֲמָלֵק**[7], כי אפילו אם שמו נקרא על הבהמה או על הגמל הרי שמו לא נמחק לחלוטין **וְעַד שֶׁמָּצִינוּ בְּמִנְהַג יִשְׂרָאֵל**[8] **שֶׁגַּם שְׁמוֹ שֶׁל עֲמָלֵק הַנִּזְכָּר עַל הַדּוֹמֵם יֵשׁ לִמְחוֹת אוֹתוֹ** כפי שמובא ב'בית יוסף': "כשמזכיר הקורא [את המגילה] שם המן ובניו מנקשין התינוקות באבנים או בלוחות עץ שבידם וכתוב בהם שם המן ובניו ועל ידי הניקוש הם נמחקים", ובכך מודגש עוד יותר עד כמה המחיקה ואבדן הזיכרון של עמלק צריכים להיות מוחלטים, ואם כן מתחזקת השאלה במה מיוחד ושונה עמלק משאר האומות?.

גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב במצוות מחיית עמלק שמעשי עמלק נגד בני ישראל היו **בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם (וּבְמָקוֹם אַחֵר**[9] בספר שמואל **כְּתִיב** כתוב גם כן שהדבר היה **בַּדֶּרֶךְ בַּעֲלוֹתוֹ מִמִּצְרָיִם), דְּלִכְאוֹרָה** יש לתמוה **מָה עִנְיַן** הקשר והשייכות של **עֲמָלֵק אֵצֶל** עם **יְצִיאַת מִצְרַיִם,** שכן מובן שההדגשה על כך שהדבר היה בדרך היציאה ממצרים מלמדת על קשר ושייכות פנימית בין הדברים ולכאורה יש לתמוה על כך **וַהֲרֵי בִּשְׁעַת יְצִיאַת מִצְרַיִם הָיָה** לבני ישראל **גִּלּוּי** אלוקות **נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר עַד** כדי כך **שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם הַקָּבָּ"ה בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ וּגְאֻלָּם**[10], **וּמַהוּ הַקֶּשֶׁר דְּעִנְיַן עֲמָלֵק עִם יְצִיאַת מִצְרַיִם דַּוְקָא** שבגללו עניין יציאת מצרים נזכר בציווי על מחיית עמלק?. **גַּם צָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ עִנְיַן מְחִיַּת עֲמָלֵק בְּרוּחָנִיּוּת.** והולך

בס"ד. שבת פרשת תצוה, פרשת זכור ה'תשמ"ה.

(הנחה בלתי מוגה)

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם אֲשֶׁר קָרְךָ גו' וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹקִים וְהָיָה בְּהָנִיחַ גו' תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא תִשְׁכָּח[1]. וְיָדוּעַ הַדִּיּוּק בָּזֶה בִּדְרוּשֵׁי רַבּוֹתֵינוּ נְשֵׁיאֵינוּ[2], מַה טַּעַם עוֹשִׂים רַעַשׁ גָּדוֹל כָּל כָּךְ (אַזאַ שְׁטוּרְעם) מֵעִנְיַן מִלְחֶמֶת עֲמָלֵק יוֹתֵר מִשְּׁאָר הָאֻמּוֹת, אַף שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם גַּם כֵּן[3] לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה מֵחַשַּׁשׁ פֶּן יַחֲטִיאוּ גו'[4], וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הִנֵּה דַּוְקָא בַּעֲמָלֵק נֶאֱמַר זָכוֹר אַת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ, וְכֵן שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת מְחִיַּת עֲמָלֵק בְּתַכְלִית, מָחֹה תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק (זֵכֶר וְזֵכֶר[5]), וְעַד דְּאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[6] שֶׁלֹּא יִהְיֶה שֵׁם עֲמָלֵק נִזְכָּר אֲפִילוּ עַל הַבְּהֵמָה לוֹמַר בְּהֵמָה זוֹ מִשֶּׁל עֲמָלֵק הָיְתָה, גָּמָל זֶה שֶׁל עֲמָלֵק[7], וְעַד שֶׁמָּצִינוּ בְּמִנְהַג יִשְׂרָאֵל[8] שֶׁגַּם שְׁמוֹ שֶׁל עֲמָלֵק הַנִּזְכָּר עַל הַדּוֹמֵם יֵשׁ לִמְחוֹת אוֹתוֹ. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם (וּבְמָקוֹם אַחֵר[9] כְּתִיב בַּדֶּרֶךְ בַּעֲלוֹתוֹ מִמִּצְרָיִם), דְּלִכְאוֹרָה מָה עִנְיַן עֲמָלֵק אֵצֶל יְצִיאַת מִצְרַיִם, וַהֲרֵי בִּשְׁעַת יְצִיאַת מִצְרַיִם הָיָה גִּלּוּי אֱלֹקוּת בְּיוֹתֵר עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם הַקָּבָּ"ה בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ וּגְאֻלָּם[10], וּמַהוּ הַקֶּשֶׁר דְּעִנְיַן עֲמָלֵק עִם יְצִיאַת מִצְרַיִם דַּוְקָא. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ עִנְיַן מְחִיַּת עֲמָלֵק בְּרוּחָנִיּוּת

---

1) תצא כה, יז־יט. 2) ראה בכ"ז (ובהבא לקמן): תו"א תצוה פד, ב ואילך. פה, ב ואילך. ד"ה זכור תקס"ב (ע' קסז ואילך). תקס"ה (ע' שפא ואילך). עטר"ת (ע' רפט ואילך). דרמ"צ צד, סע"א ואילך. ועוד. 3) שופטים כ, טז. 4) משפטים כג, לג. וראה גם שופטים שם ואילך. 5) ראה לקו"ש חי"א ע' 249־248. מאמרי אדה"ז הקצרים ע' מב. וש"נ. 6) מדרש לקח טוב (פס"ז) ס"פ תצא. הובא בפרש"י שם. ע"פ שמואל א טו, ג. 7) מכילתא ס"פ בשלח. ועוד. 8) ראה ב"י או"ח סתר"צ ד"ה כתב הא"ח. לקו"ש חי"ד ע' 90 הערה 23. 9) שמואל א טו, ב. 10) נוסח ההגדה - ד"ה ויוציאנו וד"ה מצה זו.

עֲמָלֵק בְּרוּחָנִיּוּת. וּבִפְרָט שֶׁבְּגַשְׁמִיּוּת הָיָה עִנְיָן מְחִיַּת עֲמָלֵק רַק פְּעָמִים מוּעָטוֹת בְּיוֹתֵר (פְּעָמִים סְפוּרוֹת בִּלְבַד), וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב וְהָיָה בְּהָנִיחַ ה׳ אֱלֹקֶיךָ לְךָ מִכָּל אוֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב גו׳, דְּפַעַם אַחַת הָיָה עִנְיָן זֶה בִּימֵי שָׁאוּל[11], וְלִפְנֵי־זֶה הָיָה בִּזְמַנּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ, וּפַעַם שְׁלִישִׁית יִהְיֶה בְּדָרָא דְּמַלְכָּא מְשִׁיחָא כִּדְאִיתָא בְּתַרְגּוּם יוֹנָתָן עַל פָּסוּק[12] מִלְחָמָה לַה׳ בַּעֲמָלֵק מִדּוֹר דּוֹר דְּקָאֵי גַּם עַל דָּרָא דְּמְשִׁיחָא. וְאִם כֵּן דּוֹרֵשׁ בֵּאוּר בְּיוֹתֵר מַהוּ טַעַם הָאַזְהָרָה זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק, וְעִם הַכֶּפֶל דְּלֹא תִּשְׁכָּח, דְּמִכֵּיוָן שֶׁזֵּהוּ חֵלֶק מֵהַתּוֹרָה הַנִּצְחִית מוּבָן שֶׁזּוֹהִי הוֹרָאָה נִצְחִית בַּעֲבוֹדַת ה׳ תָּמִיד בְּכָל יוֹם וָיוֹם.

וּלְהָבִין כָּל זֶה, הִנֵּה בְּעִנְיַן מִלְחֶמֶת עֲמָלֵק כְּתִיב וַיִּזַּנֵּב בְּךָ כָּל הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ גו׳. דְּהַמִּלְחָמָה הִיא בִּבְחִינַת אַחֲרֶיךָ, כַּאֲשֶׁר עֲבוֹדָתוֹ הִיא בִּבְחִינַת אֲחוֹרַיִם בִּלְבַד. דְּהִנֵּה יָדוּעַ[13] דְּהַהֶפְרֵשׁ בֵּין פָּנִים לַאֲחוֹרַיִים הוּא, דְּאַף שֶׁגּוּף הָאָדָם גַּם מֵאֲחוֹרָיו יֵשׁ בּוֹ רְמַ״ח אֵבָרִים וְשָׂסָ״ה גִּידִים בִּשְׁלֵמוּת כְּמוֹ מִצַּד הַפָּנִים, מִכָּל־מָקוֹם בְּצַד הַפָּנִים הוּא גִּלּוּי פְּנִימִיּוּת הָאָדָם, שֶׁשָּׁם נִכָּרִים בְּגָלּוּי הָאֵבָרִים וְכוּ׳, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּצַד הָאֲחוֹרַיִם הִנֵּה שָׁם אֵין הַפְּנִימִיּוּת בְּגָלּוּי אֶלָּא רַק הַחִצּוֹנִיּוּת. וּמִזֶּה שֶׁעֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא בְּאֹפֶן שֶׁל חִצּוֹנִיּוּת בִּלְבַד, מִזֶּה נַעֲשָׂה עִנְיַן הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ, דְּנֶחְשָׁלִים הוּא לְשׁוֹן חֲלִישׁוּת עַד לַחֲלִישׁוּת שֶׁבַּחֲלִישׁוּת, וּבְסִגְנוֹן אַחֵר הוּא עִנְיַן הַשֵּׁינָה, דִּכְמוֹ[14] שֶׁבְּעֵת הַשֵּׁינָה הִנֵּה הָאָדָם הוּא חַי בִּשְׁלֵמוּת וּמִכָּל־מָקוֹם אֵין בּוֹ חַיּוּת אֶלָּא קִיסְטָא

ביאור בדרך אפשר

ומבאר מדוע חשוב במיוחד לבאר מהי המשמעות הרוחנית של מחיית עמלק **וּבִפְרָט שֶׁבְּגַשְׁמִיּוּת הָיָה עִנְיַן מְחִיַּת עֲמָלֵק** בפועל **רַק פְּעָמִים מוּעָטוֹת בְּיוֹתֵר (פְּעָמִים סְפוּרוֹת בִּלְבַד), וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב** בתורה שכדי לקיים את הציווי על מחיית עמלק בפועל נדרש מצב מיוחד ונדיר **וְהָיָה בְּהָנִיחַ ה׳ אֱלֹקֶיךָ לְךָ מִכָּל אוֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב גו׳, דְּפַעַם אַחַת הָיָה עִנְיַן זֶה** בימי **שָׁאוּל**[11] שהיה המלך הראשון בארץ ישראל ובימיו נוצרה לראשונה האפשרות להילחם בעמלק ולמחות את עמלק, **וְלִפְנֵי־זֶה הָיָה בִּזְמַנּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ** כמסופר בתורה שמשה ויהושע נלחמו בעמלק, **וּפַעַם שְׁלִישִׁית יִהְיֶה** עניין מלחמת עמלק ומחיית עמלק בפועל **בְּדָרָא דְּמַלְכָּא מְשִׁיחָא** בדורו של מלך המשיח **כִּדְאִיתָא**, כמובא **בְּתַרְגּוּם יוֹנָתָן עַל פָּסוּק**[12] **מִלְחָמָה לַה׳ בַּעֲמָלֵק מִדּוֹר דּוֹר** (שכתוב בתורה בקשר למלחמה בעמלק שהייתה על ידי משה ויהושע) **דְּקָאֵי גַּם עַל דָּרָא** שהכוונה היא **דְּמְשִׁיחָא** דורו של משיח. **וְאִם כֵּן** כיוון שהעיסוק במחיית עמלק כפשוטו הוא כל כך נדיר, שלוש פעמים בלבד בכל תולדות עם ישראל (בימי משה ויהושע, בימי שאול ובדורו של משיח) **דּוֹרֵשׁ בֵּאוּר בְּיוֹתֵר מַהוּ טַעַם הָאַזְהָרָה** המיוחדת והבלתי רגילה **זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק, וְעִם הַכֶּפֶל** שהתורה לא מסתפקת באזהרה "זכור" אלא מוסיפה את ההכפלה **דְּלֹא** שלא **תִּשְׁכָּח, דְּמִכֵּיוָן שֶׁזֵּהוּ חֵלֶק מֵהַתּוֹרָה הַנִּצְחִית** שכל הציוויים שלה תקפים בפועל במשמעותם הרוחנית לעולם ועד, גם כאשר הם אינם בתוקף בגשמיות, **מוּבָן שֶׁזּוֹהִי הוֹרָאָה נִצְחִית בַּעֲבוֹדַת ה׳ תָּמִיד בְּכָל יוֹם וָיוֹם.** ואם כן יש לבאר "מהו עניין מחיית עמלק ברוחניות"?

וּלְהָבִין כָּל זֶה, הִנֵּה בְּעִנְיַן מִלְחֶמֶת עֲמָלֵק כְּתִיב כתוב בתורה שהמלחמה של עמלק בבני ישראל הייתה באופן **שֶׁוַּיִּזַּנֵּב בְּךָ כָּל הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ גו׳** כלומר, שהתקיפה הייתה מאחור ופגעה בעיקר באלה שהיו נחשלים והולכים בסוף. וביאור הדברים לפי החסידות - **דְּהַמִּלְחָמָה הִיא בִּבְחִינַת אַחֲרֶיךָ, כַּאֲשֶׁר עֲבוֹדָתוֹ** של האדם את ה׳ **הִיא בִּבְחִינַת אֲחוֹרַיִם בִּלְבַד.** כלומר: **דְּהִנֵּה יָדוּעַ**[13] **דְּהַהֶפְרֵשׁ** ההבדל **בֵּין פָּנִים לַאֲחוֹרַיִים הוּא, דְּאַף שֶׁגּוּף הָאָדָם גַּם מֵאֲחוֹרָיו יֵשׁ בּוֹ רְמַ״ח אֵבָרִים וְשָׂסָ״ה גִּידִים בִּשְׁלֵמוּת כְּמוֹ מִצַּד הַפָּנִים,** והאדם כפי שהוא מאחוריו הוא בדיוק אותו אדם כפי שהוא מלפניו **מִכָּל־מָקוֹם בְּצַד הַפָּנִים הוּא גִּלּוּי** של **פְּנִימִיּוּת הָאָדָם, שֶׁשָּׁם נִכָּרִים בְּגָלּוּי הָאֵבָרִים** וניתן לראות את הכוח ואת המעלה הפנימית של האברים **וְכוּ׳, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּצַד הָאֲחוֹרַיִם** של האדם **הִנֵּה שָׁם אֵין הַפְּנִימִיּוּת בְּגָלּוּי אֶלָּא רַק הַחִצּוֹנִיּוּת** והמעלה והחשיבות הפנימית לא באה לידי גילוי.

וּמִזֶּה שֶׁעֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא בְּאֹפֶן שֶׁל חִצּוֹנִיּוּת בִּלְבַד, ואילו הכוחות הפנימיים שלו לא באים לידי ביטוי אלא נשארים בהעלם, כתוצאה **מִזֶּה נַעֲשָׂה עִנְיַן הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ** ומי שנמצא במצב כזה הופך להיות פגיע יותר לנזקים הרוחניים שנגרמים מבחינת עמלק ברוחניות, **דְּנֶחְשָׁלִים הוּא לְשׁוֹן חֲלִישׁוּת עַד לַחֲלִישׁוּת שֶׁבַּחֲלִישׁוּת,** היינו חולשה גדולה ביותר **וּבְסִגְנוֹן אַחֵר** במילים אחרות, עניין החולשה הרוחנית בה מדובר כאן **הוּא עִנְיַן הַשֵּׁינָה** שאף היא משל לחולשה רוחנית, **דִּכְמוֹ**[14] **שֶׁבְּעֵת הַשֵּׁינָה הִנֵּה הָאָדָם הוּא חַי בִּשְׁלֵמוּת** וכל הגוף שלו שלם בדיוק כמו בשעה שהוא ער (בדומה לכך שגם מאחוריו יש לאדם את כל גופו כמו מצד פניו) **וּמִכָּל־מָקוֹם אֵין בּוֹ חַיּוּת** מלאה כמו בשעה שהוא ער **אֶלָּא** החיות בעת השינה היא מועטת

---

11) ראה שמואל א שם ואילך. 12) בשלח יז, טז. וראה גם מכילתא שם. 13) ראה לקו״ת בשלח א, ד. ובכ״מ. דרושים שבהערה 2. 14) ראה לקו״ת בלק עא, ג. ובכ״מ.

ביאור בדרך אפשר

קִיסְטָא דַחֲיוּתָא[15] ניצוץ של חיות **בִּלְבַד, עַל־דֶּרֶךְ־זֶה** בדומה לחלישות שקיימת בחיות ובפעילות הגוף בעת השינה **הוּא בַּעֲבוֹדָתוֹ** המצב הרוחני הקרוי ״נחשלים אחריך״ והוא חולשה רוחנית גדולה, **דַּהֲגַם שֶׁעוֹבֵד עֲבוֹדָתוֹ בְּכָל רְמַ״ח מִצְוֹת־עֲשֵׂה וְשָׂסָ״ה מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה,** ומבחינת המעשה בפועל אין בו חיסרון (כשם שהגוף חי ושלם גם מאחוריו וגם בעת השינה) **מִכָּל־מָקוֹם** חֲרֵי זֶה בְּאֹפֶן שֶׁל מִצְוַת **אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה**[16] מתוך הרגל בלבד, **בְּלִי חִיּוּת** והתלהבות מצד האדם. **וְלֹא עוֹד** לא זו בלבד שאת כל המצוות האדם ה״חלש״ עושה מתוך הרגל וללא חיות, **אֶלָּא** יתירה מזו **שֶׁמְּקַיֵּם גַּם מִצְוַת זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק** בצורה כזו, היינו שמקיים את המצווה למחות את זכר עמלק **לֹא רַק בְּפֶה אֶלָּא גַּם בַּלֵּב, הַיְינוּ דְּלֹא רַק שֶׁשּׁוֹמֵעַ פָּרָשַׁת זָכוֹר** כאשר קוראים אותה בציבור **אֶלָּא גַּם חוֹשֵׁב פְּרוּשׁ הַמִּלּוֹת וְכוּ׳** ומתבונן במשמעות הדברים **וּמִכָּל־מָקוֹם חֲרֵי זֶה בְּאֹפֶן דְּמִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה** ועדיין חסרה לו חיות והתלהבות והוא עובד את ה׳ אפילו בעניין זה של מחיית עמלק רק מתוך הרגל.

וּמִטַּעַם זֶה עֲמָלֵק שהוא הגורם לחולשה הרוחנית הזו **הוּא מִלְּשׁוֹן**[17] **וּמָלַק אֶת רֹאשׁוֹ מוּל עָרְפּוֹ,** כלומר שיש דמיון (מבחינה לשונית, הנובע מקשר ושייכות פנימית) בין שם העם שפגע בבני ישראל בעת היציאה ממצרים וענייניו הרוחני מהווה מכשול לעבודת ה׳, ״עמלק״, ובין הביטוי ״ומלק״ שכתוב בתורה לגבי הקרבת קרבן מן העוף **דְּעִנְיַן הַמְּלִיקָה** של ראש העוף שעולה לקרבן **הוּא מֵאַחוֹרֵי הַצַּוָּאר דַּוְקָא (דְּלֹא כִּשְׁחִיטָה** שהיא בצוואר העוף או הבהמה), **כִּי תְּפִיסָתוֹ שֶׁל עֲמָלֵק** הצורה שבה הוא נאחז באדם כדי למנוע ממנו לעבוד את ה׳ כראוי **הִיא בִּבְחִינַת הָאֲחוֹרַיִם דַּוְקָא, דְּכַאֲשֶׁר הָאָדָם בַּעֲבוֹדָתוֹ הוּא בִּבְחִינַת אֲחוֹרַיִם, בְּלִי חִיּוּת,**

ביאור בדרך אפשר

דַּהֲגַם שֶׁעוֹבֵד עֲבוֹדָתוֹ בְּכָל רְמַ״ח מִצְוֹת־עֲשֵׂה וְשָׂסָ״ה מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, מִכָּל־מָקוֹם חֲרֵי זֶה בְּאֹפֶן שֶׁל מִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה[16]**, בְּלִי חִיּוּת. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁמְּקַיֵּם גַּם מִצְוַת זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק, לֹא רַק בְּפֶה אֶלָּא גַּם בַּלֵּב, הַיְינוּ דְּלֹא רַק שֶׁשּׁוֹמֵעַ פָּרָשַׁת זָכוֹר אֶלָּא גַּם חוֹשֵׁב פְּרוּשׁ הַמִּלּוֹת וְכוּ׳ וּמִכָּל־מָקוֹם חֲרֵי זֶה בְּאֹפֶן דְּמִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה. וּמִטַּעַם זֶה עֲמָלֵק הוּא מִלְּשׁוֹן**[17] **וּמָלַק אֶת רֹאשׁוֹ מוּל עָרְפּוֹ, דְּעִנְיַן הַמְּלִיקָה הוּא מֵאֲחוֹרֵי הַצַּוָּאר דַּוְקָא (דְּלֹא כִּשְׁחִיטָה), כִּי תְּפִיסָתוֹ שֶׁל עֲמָלֵק הִיא בִּבְחִינַת הָאֲחוֹרַיִם דַּוְקָא, דְּכַאֲשֶׁר הָאָדָם בַּעֲבוֹדָתוֹ הוּא בִּבְחִינַת אֲחוֹרַיִם, בְּלִי חִיּוּת, אָז בָּא עֲמָלֵק וְרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת עִנְיַן הַמְּלִיקָה. דִּכְשֵׁם שֶׁמְּלִיקָה כִּפְשׁוּטָהּ עִנְיָנָהּ הוּא הַפְרָדַת הָרֹאשׁ מִן הַגּוּף, כֵּן הוּא גַּם עִנְיָנוֹ שֶׁל עֲמָלֵק שֶׁהוּא מַפְרִיד בֵּין הָרֹאשׁ וְהַגּוּף. דְּעִנְיַן הָרֹאשׁ בַּעֲבוֹדַת ה׳ הוּא הַשֵּׂכֶל וְהַהֲבָנָה וְהַסְּבָרָה, וְעַל־פִּי הַסֵּדֶר הַנָּכוֹן הִנֵּה הָרֹאשׁ כִּשְׁמוֹ כֵּן הוּא שֶׁהוּא מַנְהִיג הַגּוּף וּמַשְׁפִּיעַ בְּכָל עִנְיְנֵי הַגּוּף עַד לְכֹחַ הָעֲשִׂיָּה שֶׁבַּגּוּף שֶׁהַמַּעֲשֶׂה הוּא הָעִקָּר**[18]**, אֲבָל עַל־יְדֵי הַמְּלִיקָה נַעֲשֶׂה פְּרוּד בֵּין הָרֹאשׁ וְהַגּוּף, הַיְינוּ דְּאַף שֶׁהַגּוּף הוּא בִּשְׁלֵמוּת וְהָרֹאשׁ הוּא בִּשְׁלֵמוּת, מִכָּל־מָקוֹם אֵין קֶשֶׁר בֵּינֵיהֶם, דְּהַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁבָּרֹאשׁ אֵינָהּ מַשְׁפִּיעָה עַל הַנְהָגַת הַגּוּף כֻּלּוֹ. וְזֶה הָיָה עִנְיָנוֹ שֶׁל עֲמָלֵק שֶׁרָצָה לִפְעֹל בְּיִשְׂרָאֵל הַהַפְרָדָה בֵּין בְּחִינַת הָרֹאשׁ לִבְחִינַת הַגּוּף, שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁבָּרֹאשׁ לֹא תַּשְׁפִּיעַ עַל הַנְהָגַת הַגּוּף. וְעַד שֶׁנֶּאֱמַר וַיְזַנֵּב בְּךָ, דְּלֹא רַק שֶׁמַּפְרִיד הָרֹאשׁ, אֶלָּא עוֹד זֹאת וַיְזַנֵּב בְּךָ,**

ביאור בדרך אפשר

כפי שהוסבר לעיל שבחינת אחוריים מסמלת חולשה בעבודת ה׳, כמו החולשה של האדם בעת השינה, **אָז בָּא עֲמָלֵק וְרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת עִנְיַן הַמְּלִיקָה** ברוחניות. **דִּכְשֵׁם שֶׁמְּלִיקָה כִּפְשׁוּטָהּ** בעורפו של העוף שעולה לקרבן **עִנְיָנָהּ הוּא הַפְרָדַת** וניתוק **הָרֹאשׁ מִן הַגּוּף, כֵּן הוּא גַּם עִנְיָנוֹ שֶׁל עֲמָלֵק שֶׁהוּא מַפְרִיד** ומנתק **בֵּין הָרֹאשׁ וְהַגּוּף** ברוחניות, בעבודת ה׳. כלומר: **דְּעִנְיַן הָרֹאשׁ בַּעֲבוֹדַת ה׳ הוּא הַשֵּׂכֶל וְהַהֲבָנָה וְהַסְּבָרָה, וְעַל־פִּי הַסֵּדֶר הַנָּכוֹן** והראוי **הִנֵּה הָרֹאשׁ כִּשְׁמוֹ כֵּן הוּא שֶׁהוּא מַנְהִיג הַגּוּף וּמַשְׁפִּיעַ בְּכָל עִנְיְנֵי הַגּוּף** כך שההשפעה של השכל וההבנה בענייני תורה ובענייני אלוקות ורוחניות משפיעה על כל חלקי הגוף ובכלל זה כל הכוחות, הכישורים והיכולות **עַד לְכֹחַ הָעֲשִׂיָּה שֶׁבַּגּוּף שֶׁהַמַּעֲשֶׂה הוּא הָעִקָּר**[18]**,** כך שהפעולות המעשיות של האדם הן בהתאם למה שהשכל שבראש מחייב **אֲבָל עַל־יְדֵי הַמְּלִיקָה נַעֲשֶׂה פְּרוּד** וניתוק **בֵּין הָרֹאשׁ וְהַגּוּף, הַיְינוּ דְּאַף שֶׁהַגּוּף** כשלעצמו **הוּא בִּשְׁלֵמוּת וְהָרֹאשׁ** כשלעצמו **הוּא בִּשְׁלֵמוּת, מִכָּל־מָקוֹם אֵין קֶשֶׁר בֵּינֵיהֶם, דְּהַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁבָּרֹאשׁ אֵינָהּ מַשְׁפִּיעָה עַל הַנְהָגַת הַגּוּף כֻּלּוֹ** וגם אם מבחינת הַיֵּדַע, ההבנה וההשגה האדם יודע ומבין ומסכים שעליו לעבוד את ה׳ כראוי, בתכלית השלימות, אין לכך השפעה על המעשה בפועל, כי יש ניתוק בין הראש והשכל לכוחות המעשה והביצוע. **וְזֶה הָיָה עִנְיָנוֹ** כוונתו ומטרתו **שֶׁל עֲמָלֵק שֶׁרָצָה לִפְעֹל בְּיִשְׂרָאֵל הַהַפְרָדָה בֵּין בְּחִינַת הָרֹאשׁ לִבְחִינַת הַגּוּף, שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁבָּרֹאשׁ לֹא תַּשְׁפִּיעַ עַל הַנְהָגַת הַגּוּף.**

והולך ומפרט יותר את הפגיעה הרוחנית של עמלק בעבודת ה׳:

וְעַד שֶׁנֶּאֱמַר וַיְזַנֵּב בְּךָ, דְּלֹא רַק שֶׁמַּפְרִיד הָרֹאשׁ מהגוף וכוחות המעשה, כמבואר לעיל, **אֶלָּא עוֹד זֹאת וַיְזַנֵּב בְּךָ,** הפגיעה והנזק של

15) ראה ספר הליקוטים־דא״ח צ״צ ערך שינה. וש״נ. 16) ישעי׳ כט, יג. 17) ויקרא ה, ח. 18) אבות פ״א מי״ז.

ביאור בדרך אפשר

עמלק נקראים "ויזנב" ולפי פשוטו הכוונה היא שבא מאחור, מהסוף וה'זנב' של העם ולא נלחם פנים אל פנים, והמשמעות הרוחנית של הדברים היא **דְּזָנָב הוּא תַּחְתּוֹן שֶׁאֵין לְמַטָּה מִמֶּנּוּ (וְכַנּוֹדָע בִּלְשׁוֹן חֲכָמֵינוּ זַ"ל, שֶׁכְּשֶׁרוֹצִים לְתָאֵר שְׁנֵי דְּבָרִים שֶׁאֵינָם בְּעֶרֶךְ זֶה לָזֶה** והמרחק ביניהם גדול מאד, עד שאין ביניהם יחס ודמיון, **מַמְשִׁילִים אוֹתָם בְּרֹאשׁ וְזָנָב**[19] כמו בדברי המשנה בפרקי אבות שעדיף לאדם להיות זנב לאריות מאשר ראש לשועלים), **וְאֵינוֹ אֶלָּא טָפֵל בִּלְבַד** ביחס לשאר חלקי הגוף הזנב נחשב מרכיב טפל ולא חשוב **וְזֶה מַה שֶּׁפָּעַל בָּם עֲמָלֵק, וַיְזַנֵּב בְּךָ** שפגע בהם פגיעה רוחנית והחליש ומיעט את כוחם ומעלתם. **וּבָזֶה גּוּפָא** בחולשה הרוחנית הזו **יֵשׁ כַּמָּה עִנְיָנִים** היא באה לידי ביטוי בכמה אופנים, כדלהלן **דַּעֲמָלֵק מֵטִיל קְרִירוּת בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁיִּהְיֶה בְּלִי חִיּוּת לְגַמְרֵי,** כאמור שבמצב רוחני חלש וירוד האדם מקיים מצוות מתוך הרגל בלבד, ללא חיות והתלהבות, וכאשר חסרה חיות וחמימות, האדם מקיים את המצוות בקרירות ובאדישות **וְכִדְאִיתָא** כמובא **בַּמִּדְרָשׁ**[20] **דְּמַה שֶּׁכָּתוּב** לגבי עמלק **אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ הוּא** (לא רק במובן של אשר קרה לך, אלא גם) **מִלְּשׁוֹן קְרִירוּת, וְגַם עֲמָלֵק בְּגִימַטְרִיָּא סָפֵק**[21]**, שֶׁבָּא וּמֵטִיל סְפֵקוֹת בְּדַעְתּוֹ** של האדם שענייני עבודת ה' לא יהיו בתוקף ובהחלטיות הראויה אלא עם ספקות ולבטים, **וְעַד** שהמצב הרוחני יהיה עוד יותר חלש ועוד יותר ירוד עד **בְּתַכְלִית הַיְּרִידָה, דַּעֲמָלֵק הוּא בְּחִינַת הַדַּעַת דִּ'לְעֵמַת זֶה'**[22] כתוב "את זה לעומת זה עשה אלוקים" ומבואר בקבלה וחסידות שכנגד כל עניין בצד הקדושה יש דבר מקביל בצד השני, הסטרא אחרא, ועמלק הוא הבחינה בסטרא אחרא שהיא ה'לעומת זה' במקביל לעניין הדעת בקדושה ומאחר שעניין הדעת קשור בכוח ההולדה שמצוי במוח (וכמבואר בחסידות שתהליך התהוות המידות והרגש מהשכל והמוח נקרא "הולדה") **דְּעֶלְיָהּ** על בחינת הדעת של ה"לעומת זה" **אִיתְּמַר**[23] נאמר **אֵל אַחֵר אֶסְתָּרֵס וְלֹא עָבִיד פֵּירִין,** הסתרס ואינו עושה פירות **הַיְינוּ** שעניינו הוא מניעת ההולדה **שֶׁפּוֹעֵל הֵפֶךְ הַהוֹלָדָה דִּקְדֻשָּׁה**[24].

ביאור בדרך אפשר

וּבָזֶה יוּבָן מַה שֶּׁמִּלְחֶמֶת עֲמָלֵק הָיְתָה דַּוְקָא בְּעֵת יְצִיאַת מִצְרַיִם, וכפי שעלתה השאלה על כך בתחילת המאמר **כִּי הַגַּם שֶׁבִּשְׁעַת יְצִיאַת מִצְרַיִם הָיָה גִּלּוּי** אלוקות **נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר, עַד לְגִלּוּי עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ** של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו **יִתְבָּרֵךְ, וְכַיָּדוּעַ פֵּרוּשׁ כְּ"ק אַדְמו"ר** הרבי הרש"ב, רבי שלום דובער **נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן**[25] **בַּלָּשׁוֹן** שנאמר בהגדה של פסח לגבי יציאת מצרים 'וְלֹא עַל־יְדֵי שָׂרָף וְלֹא עַל־יְדֵי שָׁלִיחַ' **הַקָּבָּ"ה בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ', דִּבְכִבּוּדוֹ הִיא מַלְכוּת דְּאֵין־סוֹף, וּבְעַצְמוֹ הִיא תִּפְאֶרֶת דְּאֵין־סוֹף שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם,** כמבואר בקבלה וחסידות עיקרו של המושג עשר ספירות מוגדרות ו'מצויירות' ומלובשות ב'כלים', קיים החל מעולם האצילות ומטה ומכל מקום גם למעלה מהאצילות באור האין־סוף שבאופן כללי נחשב 'פשוט', לא מוגבל ולא מוגדר יש שורש והתחלה לעניין הספירות (עשר ספירות הגנוזות") ולכן יש גם בחינות של "מלכות דאין סוף" ו"תפארת דאין סוף" ופירש הרבי הרש"ב נ"ע שבחינות אלו הן שהתגלו בעת יציאת מצרים ועל זה נאמר שהייתה התגלות של "כבודו" של הקדוש־ברוך־הוא והקדוש־ברוך־הוא "בעצמו", ואם כן מדובר בהתגלות אלוקית מאד נעלית **מִכָּל־מָקוֹם גִּלּוּי זֶה הָיָה מִלְּמַעְלָה בִּלְבַד וְלֹא בָּא עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם,** כמבואר בתורת החסידות בהרחבה שבעת יציאת מצרים בני ישראל מצד עצמם לא היו ראויים לקליטת התגלות אלוקית נעלית, ואדרבה היו שקועים בעמקי "מ"ט שערי טומאה" (ולכן לפני קבלת התורה נזקקו לתקופת הכנה והתעלות של מ"ט ימים) **וּלְפִיכָךְ** כיוון שהגילוי בא מלמעלה ולא כתוצאה מעבודת האדם **לֹא חָדַר בָּאָדָם מִצַּד עַצְמוֹ** בצורה פנימית,

דְּזָנָב הוּא תַּחְתּוֹן שֶׁאֵין לְמַטָּה מִמֶּנּוּ (וְכַנּוֹדָע בִּלְשׁוֹן חֲכָמֵינוּ זַ"ל, שֶׁכְּשֶׁרוֹצִים לְתָאֵר שְׁנֵי דְּבָרִים שֶׁאֵינָם בְּעֶרֶךְ זֶה לָזֶה, מַמְשִׁילִים אוֹתָם בְּרֹאשׁ וְזָנָב[19]), וְאֵינוֹ אֶלָּא טָפֵל בִּלְבַד, וְזֶה מַה שֶּׁפָּעַל בָּם עֲמָלֵק, וַיְזַנֵּב בְּךָ. וּבָזֶה גּוּפָא יֵשׁ כַּמָּה עִנְיָנִים, דַּעֲמָלֵק מֵטִיל קְרִירוּת בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁיִּהְיֶה בְּלִי חִיּוּת לְגַמְרֵי, וְכִדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[20] דְּמַה שֶּׁכָּתוּב אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ הוּא מִלְּשׁוֹן קְרִירוּת, וְגַם עֲמָלֵק בְּגִימַטְרִיָּא סָפֵק[21], שֶׁבָּא וּמֵטִיל סְפֵקוֹת בְּדַעְתּוֹ, וְעַד בְּתַכְלִית הַיְּרִידָה, דַּעֲמָלֵק הוּא בְּחִינַת הַדַּעַת דִּ'לְעֵמַת זֶה'[22] דְּעֶלְיָהּ אִיתְּמַר[23] אֵל אַחֵר אֶסְתָּרֵס וְלֹא עָבִיד פֵּירִין, הַיְינוּ שֶׁפּוֹעֵל הֵפֶךְ הַהוֹלָדָה דִּקְדֻשָּׁה[24].

וּבָזֶה יוּבָן מַה שֶּׁמִּלְחֶמֶת עֲמָלֵק הָיְתָה דַּוְקָא בְּעֵת יְצִיאַת מִצְרַיִם, כִּי הַגַּם שֶׁבִּשְׁעַת יְצִיאַת מִצְרַיִם הָיָה גִּלּוּי נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר, עַד לְגִלּוּי עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְכַיָּדוּעַ פֵּרוּשׁ כְּ"ק אַדְמו"ר נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן[25] בַּלָּשׁוֹן 'וְלֹא עַל־יְדֵי שָׂרָף וְלֹא עַל־יְדֵי שָׁלִיחַ' הַקָּבָּ"ה בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ', דִּבְכִבּוּדוֹ הִיא מַלְכוּת דְּאֵין־סוֹף, וּבְעַצְמוֹ הִיא תִּפְאֶרֶת דְּאֵין־סוֹף שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם, מִכָּל־מָקוֹם גִּלּוּי זֶה הָיָה מִלְּמַעְלָה בִּלְבַד וְלֹא בָּא עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם, וּלְפִיכָךְ לֹא חָדַר בָּאָדָם מִצַּד עַצְמוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[26] אֲשֶׁר

---

19) ראה דב"ר פ"א, ח. אבות פ"ד מי"ד. ועוד. 20) תנחומא תצא ט. פרש"י תצא כה, יח. 21) כש"ט (הוצאת קה"ת) הוספות סצ"ג (אגרות קודש אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג ע' רעט). סה"מ עזר"ת ע' קפב. עטר"ת ע' רצד. תש"ט ע' 40. 65. ועוד. 22) ראה דרושים שבהערה 2. ספר הליקוטים שם ערך עמלק. סה"מ עת"ר ס"ע קלח ואילך. 23) זח"ב קג, א. סה"מ עת"ר שם. 24) ראה סה"מ עת"ר שם. וראה תנחומא תצא י. 25) סה"מ אעת"ר ס"ע עה. המשך תער"ב ח"ב ס"ע תתקכד. 26) יתרו כ, ב.

הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, הוֹצֵאתִיךָ דַיְקָא שֶׁהָיָה מִלְּמַעְלָה. וְכַמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא[27] דְּמִטַּעַם זֶה נֶאֱמַר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם[28] כִּי בָּרַח הָעָם מִפְּנֵי שֶׁהָרַע כּוֹ' עֲדַיִן הָיָה בְּתָקְפּוֹ, כִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ אָז בְּמַצָּב שֶׁל קַטְנוּת הָאֱמוּנָה (כַּמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[29]), בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם, וְלָכֵן הָיָה אָז נְתִינַת מָקוֹם לְמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק.

וְהִנֵּה עַל־פִּי כָּל הַנַּ"ל יוּבָן גַּם מַדּוּעַ עִנְיָן זֶה נֶאֱמַר דַּוְקָא בַּעֲמָלֵק וְלֹא בִּז' הָאֻמּוֹת דִּכְתִיב בְּהוּ לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה. כִּי גַּם מִי שֶׁעֲבוֹדָתוֹ בְּכִבּוּשׁ ז' הָאֻמּוֹת הִיא בִּשְׁלֵמוּת, שֶׁכָּבַשׁ ז' הַמִּדּוֹת שֶׁלּוֹ, וּבְאֹפֶן דְּלֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה, וְהַיְנוּ שֶׁעֲבוֹדָתוֹ בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁלּוֹ הִיא בִּשְׁלֵמוּת, וְכַנַּ"ל שֶׁהַגּוּף בִּפְנֵי־עַצְמוֹ הוּא בִּשְׁלֵמוּת, וּמִכָּל־מָקוֹם אֶפְשָׁר שֶׁתְּהֶיה לַעֲמָלֵק שְׁלִיטָה עָלָיו, כִּי מִצַּד הֶעְדֵּר הַחַיּוּת, פּוֹעֵל עֲמָלֵק פֵּרוּד הָרֹאשׁ מֵהַגּוּף. וְזֶהוּ גַּם מַה דְּאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[30] מָשָׁל לַעֲמָלֵק, לְאָדָם שֶׁהִרְכִּיב בְּנוֹ עַל כְּתֵפוֹ וְיָצָא לַדֶּרֶךְ כּוֹ', פָּגְעוּ בְּאָדָם אֶחָד, אָמַר לוֹ אוֹתוֹ הַבֵּן רָאִיתָ אֶת אַבָּא, אָמַר לוֹ אָבִיו אֵינְךָ יוֹדֵעַ הֵיכָן אֲנִי, הִשְׁלִיכוֹ מֵעָלָיו וּבָא הַכֶּלֶב וּנְשָׁכוֹ, שֶׁזֶּהוּ עֲמָלֵק מִצַּד הֶעְדֵּר הַחַיּוּת, פּוֹעֵל עֲמָלֵק פֵּרוּד הָרֹאשׁ מֵהַגּוּף. וְזֶהוּ גַּם מַה דְּאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[30] מָשָׁל לַעֲמָלֵק, לְאָדָם שֶׁהִרְכִּיב בְּנוֹ עַל כְּתֵפוֹ וְיָצָא לַדֶּרֶךְ כּוֹ', פָּגְעוּ בְּאָדָם אֶחָד, אָמַר לוֹ אוֹתוֹ הַבֵּן רָאִיתָ אֶת אַבָּא, אָמַר לוֹ אָבִיו אֵינְךָ יוֹדֵעַ הֵיכָן אֲנִי, הִשְׁלִיכוֹ מֵעָלָיו וּבָא הַכֶּלֶב וּנְשָׁכוֹ, שֶׁזֶּהוּ עֲמָלֵק, דְּגַם מִזֶּה מַשְׁמַע דְּקָאֵי גַּם בְּמִי דַּעֲבוֹדַת ה' שֶׁלּוֹ הִיא בִּשְׁלֵמוּת, עַד שֶׁהוּא 'רוֹכֵב עַל כְּתֵפוֹ' שֶׁל הַקָּבָּ"ה, וּבְמָקוֹם וְדַרְגָּא זוֹ בָּא עֲמָלֵק וּמַטִּיל סְפֵקוֹת הֵיכָן אַבָּא וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְטַעַם הַדָּבָר שֶׁעֲמָלֵק יָכוֹל לָבוֹא וּלְהַטִּיל קְרִירוּת וּסְפֵקוֹת וְכוֹ' גַּם בְּמִי שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בִּשְׁלֵמוּת הוּא לִהְיוֹתוֹ חוּצְפָּא בְּלֹא תַגָּא[31]. וְזֶהוּ גַּם מַה דְּאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[32] שֶׁיִּתְרוֹ וַעֲמָלֵק הֵם הַפְכִּים זֶה מִזֶּה, וּמַטִּיל סְפֵקוֹת הֵיכָן אַבָּא שזו כמובן מחשבה של היפך הקירוב לקדוש־ברוך־הוא וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה ועוד מחשבות מסוג זה. וְטַעַם הַדָּבָר שֶׁעֲמָלֵק יָכוֹל לָבוֹא וּלְהַטִּיל קְרִירוּת וּסְפֵקוֹת וְכוֹ' גַּם בְּמִי שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בִּשְׁלֵמוּת הוּא לִהְיוֹתוֹ חוּצְפָּא בְּלֹא תַגָּא[31] ללא תג (כתר), היינו ללא כל טעם ונימוק, כי ההתנגדות של עמלק לענייני קדושה היא בעצם מהותו והוא מתנגד לכל דבר שבקדושה אך ורק בגלל שהוא כזה, ללא כל ביאור או הסבר. וְזֶהוּ גַּם מַה דְּאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[32] שֶׁיִּתְרוֹ וַעֲמָלֵק הֵם הַפְכִּים זֶה מִזֶּה,

ביאור בדרך אפשר

כיוון שמדובר בהתגלות שאיננו מסוגל לקלוט אלא נשאר כ'מקיף' עליו מלמעלה **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[26] בעשרת הדברות אנכי ה' אלוקיך **אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, הוֹצֵאתִיךָ דַיְקָא** היינו שהקדוש־ברוך־הוא מדייק ואומר לכל יהודי – אני הוצאתי אותך (למרות שאתה לא היית מוכן ליציאה ולא היית ראוי לצאת) **שֶׁהָיָה מִלְּמַעְלָה. וְכַמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא**[27] **דְּמִטַּעַם זֶה נֶאֱמַר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם**[28] **כִּי בָּרַח הָעָם מִפְּנֵי שֶׁהָרַע כּוֹ' עֲדַיִן הָיָה בְּתָקְפּוֹ** ובני ישראל עדיין לא התעלו למצב של כפיית הרע והפיכתו לקדושה ולכן נאלצו לברוח מהרע ולהתרחק ממנו במהירות ולא עסקו בתיקונו, **כִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ אָז בְּמַצָּב שֶׁל קַטְנוּת** חלישות **הָאֱמוּנָה (כַּמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת**[29]**), בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם,** כמבואר לעיל **וְלָכֵן הָיָה אָז נְתִינַת מָקוֹם לְמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק** שפגעה במצבם הרוחני, כי בני ישראל היו בחולשה ובמצב ירוד ולא היה להם די כוח להתגבר על עמלק ולמחות אותו.

וְהִנֵּה עַל־פִּי כָּל הַנַּ"ל יוּבָן גַּם מַדּוּעַ עִנְיָן זֶה נֶאֱמַר דַּוְקָא בַּעֲמָלֵק וְלֹא בִּז' בשבע **הָאֻמּוֹת דִּכְתִיב בְּהוּ לֹא תְחַיֶּה** שכתוב בהם **כָּל נְשָׁמָה** ובכל זאת לא מצינו בהם דגש כל כך חזק על מחייתם המלאה והמוחלטת?. **כִּי גַּם מִי שֶׁעֲבוֹדָתוֹ** הרוחנית **בְּכִבּוּשׁ ז' הָאֻמּוֹת** תחת ממשלת הקדושה **הִיא בִּשְׁלֵמוּת, שֶׁכָּבַשׁ ז' הַמִּדּוֹת שֶׁלּוֹ** ויש לו שליטה מלאה ומוחלטת על כל הרגשות והתאוות שלו שכולם יהיו אך ורק לצד הקדושה, **וּבְאֹפֶן דְּלֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה,** ולאף אחת משבע המידות אין עליו השפעה שלילית מכל סוג שהוא כי החיות הבלתי רצויה שלהם התבטלה לחלוטין **וְהַיְנוּ שֶׁעֲבוֹדָתוֹ בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁלּוֹ הִיא בִּשְׁלֵמוּת, וְכַנַּ"ל** שיתכן מצב **שֶׁהַגּוּף בִּפְנֵי־עַצְמוֹ הוּא בִּשְׁלֵמוּת,** ואינו מחוסר אבר והוא חי **וּמִכָּל־מָקוֹם אֶפְשָׁר** ייתכן שֶׁתְּהֶיה לַעֲמָלֵק שְׁלִיטָה וממשלה **עָלָיו** ותמורת זאת שהגוף יהיה תחת ממשלת הראש והנשמה האלוקית, כוחות המעשה לא נוהגים כפי שהשכל מחייב **כִּי מִצַּד הֶעְדֵּר הַחַיּוּת,** והעובדה שקיום המצוות הוא רק מתוך הרגל ללא חיות וללא התלהבות **פּוֹעֵל עֲמָלֵק פֵּרוּד הָרֹאשׁ מֵהַגּוּף** ונוצר נתק בין ההבנה שבראש למעשה בפועל, כמבואר לעיל. **וְזֶהוּ גַּם מַה דְּאִיתָא** שמובא **בַּמִּדְרָשׁ**[30] **מָשָׁל לַעֲמָלֵק, לְאָדָם שֶׁהִרְכִּיב בְּנוֹ עַל כְּתֵפוֹ וְיָצָא לַדֶּרֶךְ כּוֹ', פָּגְעוּ** האב והבן **בְּאָדָם אֶחָד, אָמַר לוֹ אוֹתוֹ הַבֵּן רָאִיתָ אֶת אַבָּא, אָמַר לוֹ אָבִיו אֵינְךָ יוֹדֵעַ הֵיכָן אֲנִי** והרי אני מרכיב אותך על כתפי, **הִשְׁלִיכוֹ** האב את הבן **מֵעָלָיו וּבָא הַכֶּלֶב וּנְשָׁכוֹ, שֶׁזֶּהוּ עֲמָלֵק** (וכך אומר הקדוש־ברוך־הוא לבני ישראל לגבי מלחמת עמלק: "תמיד אני ביניכם ומְזַמֵּן לכל צרכיכם ואתם אומרים "היש ה' בקרבנו אם אין?", חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים לי ותדעו היכן אני" – רש"י בפרשת בשלח), **דְּגַם מִזֶּה מַשְׁמַע דְּקָאֵי** שהמדובר הוא **גַּם בְּמִי דַּעֲבוֹדַת ה' שֶׁלּוֹ הִיא בִּשְׁלֵמוּת, עַד שֶׁהוּא 'רוֹכֵב עַל כְּתֵפוֹ' שֶׁל הַקָּבָּ"ה,** כלומר שנמצא בקירבה רוחנית אל הקדוש־ברוך־הוא **וּבְמָקוֹם** זה **וְדַרְגָּא זוֹ בָּא עֲמָלֵק**

---

27) ספל"א. 28) בשלח יד, ה. 29) תו"א, דרמ"צ וסה"מ עטר"ת שבהערה 2. ובכ"מ. 30) הובא בפרש"י בשלח יח, ח. 31) ראה תו"א שם. ספר הליקוטים שם. ובכ"מ. ע"פ סנהדרין קה, א. 32) שמו"ר ר"פ יתרו. וראה סה"מ עטר"ת שם.

ביאור בדרך אפשר

מִזֶּה, דְּמִזֶּה מעצם העובדה שהמדרש אומר שיתרו ועמלק הם שני הפכים **מַשְׁמַע שֶׁיֵּשׁ אֵיזוֹ שַׁיָּכוּת** ודמיון **בֵּינֵיהֶם** שהרי ביחס לשני דברים שאין ביניהם שום יחס ודמיון אין מקום לומר שהם שני הפכים. **וְעַל־פִּי הַנַּ״ל** אודות ההתנגדות של עמלק לכל ענייני קדושה **יוּבָן, כִּי עִנְיָנוֹ שֶׁל יִתְרוֹ הוּא שֶׁיִּתֵּר פָּרָשָׁה אַחַת בַּתּוֹרָה**[33] (פרשת ״ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל...״ שנאמרה בתורה בעקבות עצתו של יתרו למשה רבנו למנות שרי אלפים, שרי מאות וכו׳), **הַיְינוּ שֶׁמּוֹסִיף בַּתּוֹרָה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן עֲמָלֵק עִנְיָנוֹ הוּא** היה **הַהֵפֶךְ מִזֶּה מַמָּשׁ, דְּגַם בְּמִי שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת מַטִּיל בּוֹ סְפֵקוֹת וְכוּ׳** וגורם לו להפחית בלימוד התורה.

וְזֶהוּ התוכן הפנימי של הציווי **זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק גוֹ׳, דְּהִנֵּה אֹפֶן הַמִּלְחָמָה בִּבְחִינַת עֲמָלֵק** הדרך למנוע את ההשפעה השלילית שלו ולבטל אותו **הוּא עַל־יְדֵי הַמִּצְוָה דִּזְכִירַת עֲמָלֵק. וְכַמְּבֹאָר בַּדְּרוּשִׁים**[34] מאמרי החסידות, **דְּמוֹחַ הַזִּכָּרוֹן הוּא מֹחַ הַחָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה מִמּוֹחַ הַבִּינָה,** השכל שבמוח האדם נחלק לכמה כוחות שונים. ומוח הזיכרון, הכוח לזכור ולא לשכוח, נובע ממוח החכמה שקודם למוח הבינה ונעלה ממנו, שכן החכמה שהיא הנקודה הראשונית של כל רעיון שכלי, קרובה יותר לנפש עצמה **וְכַנּוֹדָע מַה שֶּׁכָּתוּב**[35] **אֵין שִׂכְחָה לִפְנֵי כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ,** ומשבחים את הקדוש־ברוך־הוא בעניין הזיכרון **וּמְבֹאָר בָּזֶה**[36] **(גַּם בְּהִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה לְאַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן**[37]**) דְּעִנְיַן הַשִּׁכְחָה** למעלה, כביכול **שַׁיָּךְ רַק מֵעוֹלָם הַכִּסֵּא וּלְמַטָּה, דְּכִסֵּא הִיא סְפִירַת הַבִּינָה,** כלשון הזוהר ״אימא עילאה (חכמה ובינה הם אב ואם [־בחלק העליון של הספירות) מקננא בכורסיא״, נמצאת בעולם הכסא **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחִינַת הַחָכְמָה** שלמעלה מבחינת הבינה **הוּא עִנְיַן הַזִּכָּרוֹן,** ״אין שכחה״ כי החכמה היא עצם הדבר שאינו נשכח ואילו הבינה היא התפשטות של הארה ביחס לעצם ובהארה יש מקום להעלם, הפסק ושכחה. **וְזֶהוּ זָכוֹר גוֹ׳ לֹא תִּשְׁכָּח,**

ביאור בדרך אפשר

המשמעות הרוחנית הפנימית של הציווי היא **שֶׁצְּרִיכִים לְהַמְשִׁיךְ** ולגלות אור אלוקי **מִבְּחִינַת הַחָכְמָה. דְּעַל־יְדֵי הַהַמְשָׁכָה מִבְּחִינַת הַחָכְמָה שֶׁבָּרֹאשׁ,** שהיא בחינה פנימית ונעלית בנפש האלוקית **עַל־יְדֵי־זֶה מְבַטְּלִים אֶת פְּעֻלַּת עֲמָלֵק לְהַפְרִיד הָרֹאשׁ מֵהַגּוּף** וגורמים שאדרבה ההשפעה של הראש ושל הקדושה שבנשמה שבאה לידי גילוי על ידי החכמה, תפעל ותשלוט על כל הכוחות ועל כל אברי הגוף עד למעשה בפועל (ועוד מבואר במאמר דיבור־המתחיל ״זכור״ תרע״ט, לגבי המלחמה בעמלק באמצעות החכמה, כי מאחר שהחכמה היא התגלות מעצמיות הקדושה והאלוקות, כנגד זה עמלק אינו יכול למנוע ולעכב, ולכן במלחמת עמלק אמר משה ליהושע ״בחר לנו אנשים״, שיהיו אנשי משה שעניינו חכמה וביטול וגם בעבודת ה׳ של כל יחיד הדרך להתגבר על בחינת עמלק היא לזכור את ה׳ תמיד עד שהעניין יהיה אצלו ״עצמי״ ולא תהיה אפשרות לשכוח, כנ״ל לגבי מעלת החכמה על הבינה, וכמו שכתוב ״אם זכרתיך על יצועי״, שגם כאשר האדם נמצא בקטנות ובהגשמה (על יצועי״) גם אז הוא זוכר את האלוקות ועל ידי זה הוא מבטל את קליפת עמלק).

וְעַל־יְדֵי־זֶה בָּאִים אַחַר־כָּךְ אֶל הַשְׁלֵמוּת דִּיצִיאַת מִצְרַיִם, דִּכְתִיב[38] שכתוב בהבטחת הקדוש־ברוך־הוא על היציאה ממצרים **אֲעֶלֶה אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה גוֹ׳,** היינו שהיציאה תהיה מושלמת כך שבנוסף ליציאה ממצרים יזכו להגיע לארץ ישראל שהיא ארץ טובה ורחבה. והמעבר הזה מן הקצה אל הקצה, מהמצב הנחות ב״עני מצרים״ עד לעליה ״אל ארץ טובה ורחבה״ הוא הוכחה שהיציאה ממצרים היא בשלימות **כִּי עַל־יְדֵי בִּטּוּלוֹ שֶׁל עֲמָלֵק בָּאִים אַחַר־כָּךְ לְמַדְרֵגָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַיְּצִיאָה מִמִּצְרַיִם שֶׁהִיא בְּחִינַת אִתְכַּפְיָא בִּלְבַד,** כאשר עדיין לא מנצחים ומבטלים את הרע מכל וכל ורק מתגברים עליו וכופים אותו שלא יזיק ולאחר מכן מוסיפים ובאים **לִבְחִינַת אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה, עִנְיַן אִתְהַפְּכָא** כאשר לא זו בלבד שמתרחקים ו״יוצאים״ מהרע אלא שהרע עצמו הופך לטוב.

---

33) פרש״י ר״פ יתרו. 34) ראה סה״מ עטר״ת שם ע׳ רצו ואילך. ועוד. 35) ברכות לב, ב. ילקוט תהלים רמז תתפו. תפלת מוסף דר״ה. 36) ראה סה״מ עטר״ת שם. ועוד. 37) פ״ב ה״י. 38) שמות ג, יז. וראה דרושים שבהערה 2.

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא גַּם בְּעִנְיַן זְכִירַת עֲמָלֵק וּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם.

דְּהִנֵּה[39] בְּקוּם הָאָדָם מִשְּׁנָתוֹ הוּא נַעֲשֶׂה בְּרִיָּה חֲדָשָׁה[40], וְלָכֵן מַתְחִיל עֲבוֹדָתוֹ בְּאֹפֶן שֶׁל מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, שֶׁזֶּה אוֹמְרִים בִּתְחִלַּת הַיּוֹם בַּזְּמַן שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְהַזְכִּיר שֵׁם שָׁמַיִם, כִּי אָז עֲדַיִן לֹא נִתְפַּשְּׁטָה נִשְׁמָתוֹ בְּכָל גּוּפוֹ, אֶלָּא הַנְּשָׁמָה הִיא רַק בְּאַפּוֹ, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[41] שֶׁלְּפָנֵי הַתְּפִלָּה הַנְּשָׁמָה הִיא בְּאַפּוֹ (דְּאֵין זֶה תָּלוּי בָּאָדָם, אֶלָּא זוֹהִי הַמְּצִיאוּת דְּהַנְּשָׁמָה הִיא רַק בְּאַפּוֹ). דְּזֶהוּ עִנְיַן קַטְנוּת הָאֱמוּנָה שֶׁבִּתְחִלַּת הָעֲבוֹדָה. אֲבָל אַחַר־כָּךְ צָרִיךְ לַעֲבֹד עֲבוֹדָתוֹ בַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה, שְׁעַת צְלוֹתָא שְׁעַת קְרָבָא[42], שֶׁבִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה מֵכִין עַצְמוֹ לְמִלְחֶמֶת הַבְּרוּרִים דְּנַהֲמָא אַפּוּם חַרְבָּא לֵיכוֹל[43], שֶׁזֶּה כּוֹלֵל לֹא רַק הַבְּרוּרִים שֶׁבָּעוֹלָם (אֲכִילָה כִּפְשׁוּטָהּ) אֶלָּא גַּם עֲבוֹדָתוֹ בִּלְמוּד הַתּוֹרָה, שֶׁהַתּוֹרָה גַּם כֵּן נִקְרֵאת לֶחֶם כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[44] לְכוּ לַחֲמוּ בְּלַחְמִי. דְּעַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת כִּדְבָעֵי בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה בָּא לְמַצָּב כָּזֶה שֶׁלִּמּוּד הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹ הוּא כִּדְבָעֵי, שֶׁהָרֹאשׁ מַשְׁפִּיעַ עַל הַגּוּף וְכוּ׳, וַעֲבוֹדָתוֹ הִיא מִתּוֹךְ חַיּוּת וְכוּ׳. וְעַל־יְדֵי־זֶה בָּא אַחַר־כָּךְ לְכִבּוּשׁ בְּחִינַת אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה, שֶׁבַּעֲבוֹדַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד הִיא הָעִיר קְטַנָּה זֶה הַגּוּף[45], שֶׁעוֹשֶׂה בָּעִיר קְטַנָּה שֶׁלּוֹ שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל הֲוָיָ׳ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹקֵינוּ[46]. וְאַחַר־כָּךְ מַמְשִׁיךְ עִנְיָן זֶה בְּחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם וּבְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ.

ביאור בדרך אפשר

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא גַּם בְּעִנְיַן זְכִירַת עֲמָלֵק וּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם (כאמור לעיל בתחילת המאמר שכל הציוויים בתורה הם נצחיים ויש להם משמעות בכל מקום ובכל זמן, מעבר למשמעות המעשית הפשוטה שלהם) שגם בה יש דברים דומים לאמור לעיל אודות היציאה ממצרים והמלחמה בעמלק. **דְּהִנֵּה**[39] **בְּקוּם הָאָדָם מִשְּׁנָתוֹ** בכל יום ויום **הוּא נַעֲשֶׂה בְּרִיָּה חֲדָשָׁה**[40], ובמובן מסויים מתחיל את ענייני עבודת ה׳ מחדש **וְלָכֵן מַתְחִיל עֲבוֹדָתוֹ** בכל יום ויום מחדש **בְּאֹפֶן שֶׁל מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, שֶׁזֶּה אוֹמְרִים בִּתְחִלַּת הַיּוֹם** ממש, מיד שהאדם מתעורר משנתו ולפני שנטל ידיו **בַּזְּמַן שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְהַזְכִּיר שֵׁם שָׁמַיִם, כִּי אָז עֲדַיִן לֹא נִתְפַּשְּׁטָה נִשְׁמָתוֹ** הקדושה **בְּכָל גּוּפוֹ, אֶלָּא הַנְּשָׁמָה הִיא רַק בְּאַפּוֹ, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל**[41] על הפסוק ״חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו״ **שֶׁלְּפָנֵי הַתְּפִלָּה הַנְּשָׁמָה הִיא בְּאַפּוֹ (דְּאֵין זֶה תָּלוּי בָּאָדָם, אֶלָּא זוֹהִי הַמְּצִיאוּת דְּהַנְּשָׁמָה הִיא רַק בְּאַפּוֹ** ועדיין לא התפשטה לכל חלקי הגוף, כנ״ל). **דְּזֶהוּ עִנְיַן קַטְנוּת** וחלישות **הָאֱמוּנָה שֶׁבִּתְחִלַּת הָעֲבוֹדָה. אֲבָל אַחַר־כָּךְ** אין להסתפק בעבודת ה׳ ברמה נמוכה כזו אלא **צָרִיךְ לַעֲבֹד עֲבוֹדָתוֹ בַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה,** עבודה שעליה נאמר בזוהר **שְׁעַת צְלוֹתָא שְׁעַת קְרָבָא**[42] שעת תפילה – שעת קרב ומלחמה, **שֶׁבִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה** האדם מתבונן בענייני אלוקות, מתקרב לקדוש־ברוך־הוא ומתעלה ומתעדן וכך הוא **מֵכִין עַצְמוֹ לְמִלְחֶמֶת הַבְּרוּרִים** כללות המגע עם ענייני העולם ונושא האכילה והשתייה בפרט קשור בעבודת הברורים שעניינה הוא לברר ולהפריד את הטוב מתוך הרע המכסה עליו ולהעלות את הטוב לקדושה, וכיוון שהדבר מַצְרִיך לבוא במגע ישיר עם גשמיות העולם הזה, הדבר נחשב ׳מלחמה׳, ובלשון הזוהר **דְּנַהֲמָא אַפּוּם חַרְבָּא לֵיכוֹל**[43], כאשר אוכלים לחם הרי זה כאילו נוטלים חרב **שֶׁזֶּה כּוֹלֵל לֹא רַק הַבְּרוּרִים שֶׁבָּעוֹלָם (אֲכִילָה כִּפְשׁוּטָהּ** שמבררת ומעלה את ניצוצות הקדושה שבדברי המזון) **אֶלָּא גַּם עֲבוֹדָתוֹ בִּלְמוּד הַתּוֹרָה** היא חלק מ׳מלחמת הבירורים׳, **שֶׁהַתּוֹרָה גַּם כֵּן נִקְרֵאת לֶחֶם כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[44] **לְכוּ לַחֲמוּ בְּלַחְמִי.** וכשם ששעת התפילה היא שעת מלחמה לגבי בירור ענייני העולם באמצעות האכילה, כך התפילה מהווה הכנה גם ל׳מלחמת הבירורים׳ שעל ידי לימוד התורה **דְּעַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת כִּדְבָעֵי** בענייני אלוקות והעמקת הדעת בגדולת ה׳ (עד כדי כך שהדבר מעורר את האדם להתקרב אל הקדוש־ברוך־הוא) **בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה בָּא לְמַצָּב כָּזֶה שֶׁלִּמּוּד הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹ הוּא כִּדְבָעֵי,** ובניגוד למגמה ולשאיפה של עמלק ליצור נתק בין הראש לשאר חלקי הגוף כך שההתבוננות והידע לא ישפיעו על המעשה וכן לגרום לאדם לקיים את המצוות מתוך הרגל בלבד ללא חיות, כמבואר לעיל, הרי התבוננות בתפילה מביאה לידי כך שלימוד התורה יהיה כראוי, היינו **שֶׁהָרֹאשׁ מַשְׁפִּיעַ עַל הַגּוּף וְכוּ׳, וַעֲבוֹדָתוֹ הִיא מִתּוֹךְ חַיּוּת וְכוּ׳. וְעַל־יְדֵי־זֶה בָּא אַחַר־כָּךְ לְכִבּוּשׁ בְּחִינַת אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה,** וכאמור העלייה לארץ ישראל היא השלימות של יציאת מצרים וכך גם אצל כל אחד בפרט **שֶׁבַּעֲבוֹדַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד** הארץ טובה ורחבה **הִיא הָעִיר קְטַנָּה** הפרטית שלו כמאמר חכמינו ז״ל על פסוק זה ש׳עיר קטנה׳ **זֶה הַגּוּף**[45], **שֶׁעוֹשֶׂה** בשלב ראשון **בָּעִיר קְטַנָּה שֶׁלּוֹ שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל הֲוָיָ׳ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹקֵינוּ**[46] היינו ענייני אלוקות יהיו אצלו בגדלות ובתוקף ובהשפעה רבה. **וְאַחַר־כָּךְ** לאחר שביסס את שלטונו ב׳עיר קטנה׳ זה הגוף, הפרטית שלו, **מַמְשִׁיךְ עִנְיָן זֶה בְּחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם** באותו חלק בעולם שבירורו והעלאתו לקדושה מוטל עליו בפרט **וּבְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ** כי באופן לא ישיר לפעולות של כל אדם יחיד יש השפעה על כל העולם כולו.

---

39) ראה גם סה״מ עטר״ת שם ס״ע רצה ואילך. 40) שו״ע אדה״ז מהד״ק ס״ד ס״א (מט״ז ומג״א שם). 41) ראה ברכות יד, א. סד״ה לכה דודי תרפ״ט. ועוד. 42) זהר - הובא בלקו״ת ר״פ תצא. ועוד. 43) זח״ג קפח, ב. 44) משלי ט, ה. וראה לקו״ת בהר מ, ב. ובכ״מ. 45) קהלת ט, יד. נדרים לב, ב. 46) תהלים מח, ב.

ביאור בדרך אפשר

וְעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה בְּכָל עִנְיָנִים אֵלּוּ האמורים לעיל בהרחבה הן לגבי עבודת האדם עם עצמו בעבודת התפילה ובלימוד התורה ובהנהגת כל ענייני הגוף על פי רצון ה׳ והן לגבי ההשפעה של האדם על סביבתו **בְּאֹפֶן כָּזֶה, בָּאִים בְּקָרוֹב מַמָּשׁ לָעִנְיָן דְּמָחֹה אֶמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק**[47] שהקדוש־ברוך־הוא ימחה את זכר עמלק וזאת **עַל־יְדֵי מָחֹה תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק** על ידי עבודת האדם, והמעלה המיוחדת של מחיית עמלק על ידי הקדוש־ברוך־הוא („מחה אמחה") היא - **וּבְאֹפֶן שֶׁל מִלְחָמָה לַה׳ בַּעֲמָלֵק מִדּוֹר דּוֹר, כְּתַרְגּוּם יוֹנָתָן** על פסוק זה בפרשת בשלח **מַדָּרָא דְּעָלְמָא דֵּין** מהדור העכשווי בעולם הזה **וּמַדָּרָא דִּמְשִׁיחָא** ומדורו של משיח **וּמַדָּרָא דְּעָלְמָא דְּאָתִי** ומדורו של העולם הבא, **בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, יָבוֹא וְיִגְאָלֵנוּ וְיוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ, וְכָל זֶה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ מַמָּשׁ.**

ביאור בדרך אפשר

וְעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה בְּכָל עִנְיָנִים אֵלּוּ בְּאֹפֶן כָּזֶה, בָּאִים בְּקָרוֹב מַמָּשׁ לָעִנְיָן דְּמָחֹה אֶמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק[47] **עַל־יְדֵי מָחֹה תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק, וּבְאֹפֶן שֶׁל מִלְחָמָה לַה׳ בַּעֲמָלֵק מִדּוֹר דּוֹר, כְּתַרְגּוּם יוֹנָתָן מַדָּרָא דְּעָלְמָא דֵּין וּמַדָּרָא דִּמְשִׁיחָא וּמַדָּרָא דְּעָלְמָא דְּאָתִי, בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, יָבוֹא וְיִגְאָלֵנוּ וְיוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ, וְכָל זֶה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ מַמָּשׁ.**

47) בשלח יז, יד.

המשך ביאור למס׳ תמורה ליום רביעי עמ׳ א

עולה **וּפְדָרִים** [–חלבים] של כל הקרבנות **שֶׁמַּקְרִיבִין** אותם על גבי המערכה **מִבּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ** – לאחר שקיעת החמה, **וְהֵם מִתְעַכְּלִין** [–נשרפים] **וְהוֹלְכִין כָּל הַלַּיְלָה כּוּלּוֹ.** אבל **דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לִיקָּרֵב בַּיּוֹם, כְּגוֹן הַקּוֹמֶץ וְהַלְּבוֹנָה** של המנחות **וּמִנְחַת נְסָכִים** שמוקטרת כולה כליל, מנין **שֶׁמַּעֲלֶן מִבּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ** והם מתעכלים כל הלילה. הגמרא מפסיקה באמצע דברי הברייתא כדי לפרשם: **׳מִבּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ׳ סַלְקָא דַּעְתָּךְ** שמעלים קומץ ולבונה ומנחת נסכים על המערכה לאחר שקיעת החמה, **וְהָאָמְרַת** ׳דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לִיקָּרֵב בַּיּוֹם׳ **נִינְהוּ. אֶלָּא** בהכרח כוונת הברייתא היא שמעלים אותם **עִם בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ** מבעוד יום, ומכל מקום שאלה: **שֶׁמִּתְעַכְּלִין וְהוֹלְכִין כָּל הַלַּיְלָה מִנַּיִן** – מהיכן למדנו שלאחר שהעלום על המזבח ביום הם מממשיכים להתעכל במשך כל הלילה, ואין צריך שתגמר הקטרתם ביום. ומשיבה הברייתא: **תַּלְמוּד לוֹמַר ׳זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה׳, רִיבָּה** הכתוב אף דברים שזמנם ביום, שגמר הקטרתם יכול להיעשות גם בלילה.

מסיקה הגמרא את קושייתה הקודמת: **קָתָנֵי מִיהָא** שזמן הקרבת **נְסָכִים** הוא דווקא **בַּיּוֹם,** ולא כפי ששנינו בברייתא הקודמת שהם קרבים גם בלילה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רָמִי בַּר חָמָא, לֹא קַשְׁיָא,** משום **שְׁכָאן** – בברייתא הראשונה המכשירה נסכים בלילה, אין זה אלא לענין **לִיקָּרֵב,** שהנסכים מתקדשים בקדושת הגוף רק לאחר נתינתם בכלי שרת, וקודם לכן אין בהם אלא קדושת דמים בלבד, ומ׳מנחתם ונסכיהם׳ למדנו שכלי שרת מקדש את הנסכים גם בלילה. ואילו **כָּאן** – בברייתא השניה ששנינו בה שזמן נסכים אינו אלא ביום, מדובר לענין **לִיקָּרֵב,** שהקרבתם בשירה דווקא ביום ולא בלילה.

הגמרא מביאה דחיה על תירוץ זה: **אָמַר לֵיהּ רָבָא** לרמי בר חמא, הלא **אִי מִיקְּדַשׁ קָדְשֵׁי** בלילה בהכרח שגם **קָרוּבֵי מִיקַּרְבִי** [–קרבים] בלילה. **וְהָא תַּנְיָא** – שהרי שנינו בברייתא, **זֶה הַכְּלָל, כָּל** דבר **הַקָּרֵב בַּיּוֹם, אֵין** נעשה **קָדוֹשׁ** בקדושת הגוף על ידי כלי שרת **אֶלָּא בַּיּוֹם. וְכָל** דבר **הַקָּרֵב בַּלַּיְלָה,** נעשה **קָדוֹשׁ** דווקא **בַּלַּיְלָה.** וכל דבר הקרב **בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה,** נעשה **קָדוֹשׁ בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה.** הרי שאין שום דבר מתקדש בכלי שרת אלא בזמן הראוי להקרבתו, ואם כן לא יתכן לומר שנסכים מתקדשים בלילה אף שזמן הקרבתם אינו אלא ביום.

משום קושיא זו רב יוסף מסיק שיש להגיה את דברי הברייתא: **אֶלָּא אָמַר רַב יוֹסֵף, סְמִי** [–יש למחוק] ׳**מִנְחַת נְסָכִים**׳ **מֵהָא מַתְנִיתָא** – מהברייתא לעיל המפרטת מה הם הדברים שזמנם ביום, ואין לגרוס בה אלא רק ׳כגון קומץ ולבונה׳.

הגמרא מביאה שיטה אחרת שלפיה אין צורך להגיה בדברי הברייתא: **כִּי סְלִיק** [–כשעלה] **רַב דִּימִי** מבבל לארץ ישראל, **אַשְׁכְּחֵיהּ** [–מצא לו] **לְרַב יִרְמְיָה דְּיָתִיב וְקָאָמַר** [–שישב ואמר] **מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מִנַּיִן לִנְסָכִים הַבָּאִים עִם הַזֶּבַח** במנחת נסכים ומתקדשים על ידי שחיטת הזבח, **שֶׁדִּינָם** כזבח עצמו **וְאֵין קְרִיבִין אֶלָּא בַּיּוֹם, תַּלְמוּד לוֹמַר** בסוף פרשת קרבנות חג הסוכות (במדבר כט לט), ׳**אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַה׳ בְּמוֹעֲדֵיכֶם, לְבַד מִנִּדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם לְעֹלֹתֵיכֶם וּלְמִנְחֹתֵיכֶם וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשַׁלְמִיכֶם**׳. הקיש הכתוב שלמים לנסכים הבאים עמם, **מַה שְּׁלָמִים** קרבים דווקא **בַּיּוֹם** ולא בלילה, **אַף הַנְּסָכִים** שלהם קרבים דווקא **בַּיּוֹם** ולא בלילה. והוא הדין לכל מנחת נסכים הבאה עם הזבח, שזמנה הוא ביום כזמן הזבח עצמו, לפי ששחיטת הזבח מקדשתן בקדושת הגוף.

וכששמע רב דימי מימרא זו **אָמַר, אִי אַשְׁכַּחֵיהּ דְּכָתִיב אִיגַּרְתָּא שְׁלַחִי לֵיהּ לְרַב יוֹסֵף** – אילו הייתי מוצא אדם שכותב איגרות הייתי שולח אגרת לרב יוסף בבבל,

בס"ד. משיחת שבת פרשת תצוה, פרשת זכור, ט' אדר ה'תנש"א.

תרגום מאידית

א. בנוגע לציווי על הדלקת המנורה בתחלת פרשתנו[1] — "ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד", "באוהל מועד גו' יערוך אותו גו' מערב עד בוקר" — ישנם כמה דיוקים, ובפרט בנוגע לביאור הענין בעבודת האדם:

א) הלשון (בלתי רגיל) "ואתה תצוה" (ולא "תצוה", או "צו את בני ישראל" וכיוצא בזה כמו שכתוב בשאר הציוויים בתורה)[2], עד שמשמע מזה ש"משה עצמו יצוה"[3]. ב) "ויקחו אליך" — אל משה דוקא, אף־על־פי שהדלקת המנורה היתה על־ידי אהרן[4]. ג) תיבת "אליך" לכאורה מיותרת בכלל. ד) "שמן גו' כתית למאור" — ולא "להאיר". ה) בתחלה נאמר "למאור" ואחר־כך "נר תמיד", שהוא למטה ממאור, מקור אור הנר[5]. ו) השינוי שבפסוק הראשון נאמר "להעלות נר תמיד", ובפסוק השני "מערב עד בוקר"[6]. ז) "להעלות" ולא "להדליק"[7].

גם בסיום הפרשה — שבה נאמר הציווי על מזבח הקטורת[8] — ידועה השאלה[9]: לכאורה היה הציווי צריך לבוא קודם בפרשת תרומה ביחד עם הציווי על כל כלי המשכן (כולל מזבח החיצון[10])?

גם: כיון שהציווי על מזבח הפנימי נאמר בפרשת ואתה תצוה, ובסיום הפרשה, הרי מסתבר שיש לזה שייכות מיוחדת עם תחלת הפרשה, כידוע הכלל[11] שנעוץ סופן בתחלתן ותחלתן בסופן.

ב. הביאור בכל זה יובן בהקדים דברי חכמינו ז"ל[12], שבפרשת תצוה ישנו חידוש, שזוהי הפרשה היחידה בתורה משנולד משה[13] שבה לא מוזכר שמו של משה רבינו[14], והטעם על־זה הוא, כיון שמשה אמר "מחני נא מספרך אשר כתבת"[15] ו"קללת חכם אפילו על תנאי היא באה"[16] — נתקיים הדבר בפרשה זו.

החידוש בדבר יש לומר, כיון שמשה ותורה הם דבר אחד, כמאמר חכמינו ז"ל[17] שתורה "נקראת על שמו" כיון ש"נתן נפשו עליה", כמו שכתוב[18] "זכרו תורת משה עבדי", ו"משה אמת ותורתו אמת"[19]; ולכן מפרסם זאת הקב"ה בתורה (על־דרך מצוה לפרסם עושי מצוה[20]) על־ידי־זה ששמו של משה מוזכר בכל פרשה ובכל ענין וציווי ("וידבר ה' אל משה גו'" וכיוצא בזה). לכן הרי זה חידוש גדול שבפרשה שלמה (תצוה) לא יוזכר שמו, והטעם כנ"ל — כדי לקיים את ה"מחני נא".

במבט שטחי נראה, שזה שלא מוזכר שמו של משה רבינו, אינו ענין למעליותא. אבל יש לומר — ובפרט שכל מה שעושה הקב"ה (שהוא עצם הטוב, ומטבע הטוב להטיב[21]) הוא בודאי שלימות הטוב, ועל־אחת־כמה־וכמה דבר שמסופר בתורה (ובנוגע למשה רבינו)[22] — שגם זה (קיום בקשת משה "מחני נא"

---

1) כז, כ־כא.

2) ראה כלי יקר ואוה"ח הק' ריש פרשתנו. ד"ה וקבל היהודים תרפ"ז פ"ג (ע' קיג). זאת תורת הבית תרפ"ט ספ"א (סה"מ קונטרסים ח"א ע' 78). רד"ה ואתה תצוה העת"ר (המשך תער"ב ח"ב ע' תתפה). תש"ד (ע' 156). בכלי יקר שם: "מהו ואתה תצוה שני נוכחיות כו', גם מלת ואתה כולה מיותרת כו'". ובאוה"ח: "למה הוצרך לומר ואתה אחר שעמו הי' מדבר".

3) ד"ה זאת תורת הבית שם.

4) תו"א ריש פרשתנו (פא, א). הוספות לתו"א פרשתנו קיא, ד. אוה"ת ריש פרשתנו (ע' א'תקמא). רד"ה ואתה תצוה העת"ר. ועוד.

5) רד"ה ואתה תצוה תש"ד.

6) אלשיך ריש פרשתנו (הובא באוה"ת שם — ע' א'תקמא. ס"ע א'תקמד).

7) ראה ד"ה זאת תורת הבית שם.

8) ל, א ואילך.

9) רמב"ן, ספורנו ועוד סוף פרשתנו.

10) תרומה כז, א ואילך.

11) ספר יצירה פ"א מ"ז.

12) פי' הרא"ש עה"ת. בעל הטורים ריש פרשתנו. וכ"ה בזהר חדש שה"ש בתחלתו (ס, ג). רבותינו בעה"ת ובחיי תשא לב, לב. וראה זח"ג רמו, א.

13) "עד משנה תורה" — פי' הרא"ש (ועד"ז הוסיפו בחצע"ג בבעה"ט שם). וראה לקו"ש ח"ב ע' 675.

14) ולהעיר מהמבואר בספרים (מאור עינים ריש פרשתנו), שזהו הרמז בפ' תצוה (שלא נתפרש בה שמו של משה רבינו) להסתלקות משה בז' אדר (שברוב השנים חל ב(סמיכות ל)פ' תצוה). וראה לקו"ש חט"ז ע' 342 ואילך. חכ"ו ע' 264 ואילך.

15) תשא לב, לב.

16) מכות יא, סע"א.

17) מכילתא בשלח טו, א. שמו"ר פ"ל, ד. וש"נ.

18) מלאכי ג, כב — הובא במכילתא ושמו"ר שם.

19) כ"ה הגירסא בתנחומא קרח יא. ובב"ב (עד, א) משה ותורתו אמת. וכ"ה בבמדב"ר פי"ח, כ. ועוד.

20) רמ"א יו"ד סרמ"ט סי"ג, משו"ת הרשב"א ח"א סתקפ"א. מג"א או"ח סקנ"ד סקכ"ג. וראה הנסמן בלקו"ש חכ"ב ע' 276.

21) עמק המלך שער שעשועי המלך רפ"א. שעהיוה"א פ"ד. שומר אמונים ויכוח ב' סי"ד. ועוד.

22) והרי אפילו בגנות בהמה (להבדיל) לא דיבר הכתוב (ב"ב קכג, א. וראה פסחים ג, א).

על־ידי אי־הזכרת שמו בפרשת תצוה) מבטא מעלה ושלימות במשה, ואדרבה — מעלה ושלימות נעלית[23].

כמובן מהפרשה גופא: אף־על־פי ששמו של משה אינו מוזכר בפירוש, ישנם בפרשה ריבוי פסוקים המדברים אודות משה ומתייחסים אליו[24]. יתירה מזו: התחלת כל הפרשה ושם הפרשה (המבטא את תוכן כל הפרשה) — ״ואתה תצוה״[25] (או ״תצוה״) — מתייחס דוקא למשה. ואדרבה: פרשה זו מתחלקת מכל שאר הפרשיות בתורה בכך ששם הפרשה, והמלה הראשונה של הפרשה (״ואתה״)[26] מתייחסת למשה[27]!

ג. והביאור בזה[23]:

״אתה״ — קאי על עצם מציאותו של אדם, האדם, כפי שהוא נעלה ועמוק יותר מהדרגה המתבטאת על־ידי שמו: שמו של אדם אינו עצם מציאותו, זהו תואר נוסף על עצם מציאות האדם, שנוגע להזולת (בכדי שאדם אחר יוכל לקרוא לו, הרי זה על־ידי שמו), מה־שאין־כן האדם כשלעצמו אינו צריך לשם.

וכנראה בפשטות, שגם קודם נתינת וקריאת השם — הרי ישנה עצם מציאותו (כפי שיצא לאויר העולם)[28]. ועל־דרך־זה מובן גם בתוכן ומהות השם, שגם לאחרי נתינת השם, הרי זה כדבר נוסף על האדם עצמו.

ואף־על־פי שהשם קשור עם שרש הנשמה, שעל־ידי אותיות השם נמשכת החיות משרש הנשמה[29] בנשמה המלובשת בגוף — הרי זה רק שהשם ״מקשר הנשמה בגוף״, אבל ״הנשמה עצמה קודם בואה בגוף אינה נקראת בשם כלל״[30], ויתירה מזו: גם כפי שהנשמה נמצאת בגוף (ולאחרי קריאת השם) — הרי עצם הנשמה נעלית מכל השמות ותוארים שלה כו׳ (למעלה גם מה״חמשה שמות (ש)נקראו לה״[31], להנשמה[32] — נפש־רוח־נשמה־חיה־יחידה), ויש לומר — למעלה גם מזה שהנשמה (של יהודי) היא ״חלק אלוקה ממעל (ויתירה מזו —) ממש״[33], דאף־על־פי ש״העצם כשאתה תופס בחלקו אתה תופס בכולו״[34], עד בכל העצם דעצמותו ומהותו יתברך (ה״אתה״ האמיתי), אף־על־פי־כן הרי זה נקרא ״חלק״, וצריכים פירוש וביאור בתורה שבעל־פה (בפנימיות התורה), שזהו ״תופס בכולו״.

מה־שאין־כן ה״אתה״ של יהודי (של נשמתו) — כפי שהוא דבר אחד עם ה״אתה״ דעצמותו יתברך (״ישראל וקודשא־בריך־הוא כולא חד״[35]) — הוא נעלה משמות ותוארים, גם מ״חלק (אלוקה ממעל ממש)״.

ועל־דרך־זה מובן בנוגע ל״ואתה״ בריש פרשתנו שקאי על משה רבינו:

מבלי הבט על העילוי דשם משה (על שם ״מן המים משיתיהו״[36]), כפי שהוא קשור עם תורה (״תורת משה״[18]), ולמעלה גם מהתורה — ״משה אמת[37] (ורק אחר־כך) ותורתו אמת״[19], ועל־דרך־זה גם ד״עשרה שמות (ש)נקראו למשה״[38] (כמה מהם עוד קודם קריאת שם משה[39]), עם השלימות והמעלה דעשרה (״העשירי יהיה קודש״[40]) — הרי זה רק שם, שהוא דבר נוסף על עצם מציאותו [וכמודגש עוד יותר בזה ששם משה ניתן לו בפשטות (א) על־ידי בת פרעה[36] (ולא על־ידי הוריו[41]), ו(ב) רק לאחרי ״שלשה ירחים״[42]].

דוקא ״ואתה״ מורה על ״מהות עצמותך״[43] דמשה, כפי שהוא למעלה משמו (משה) ומכל השמות, שמתקשר עם ״עצמות אין־סוף ברוך־הוא שנקרא אתה״[44] (שדוקא על עצמותו יתברך שייך לומר ״אתה״ באמת לאמיתו[45]), כפי שהוא למעלה מכל השמות שלו (שקשורים עם הארות וגילויים).

---

23) בהבא לקמן — ראה לקו״ש חט״ז ע׳ 351. חכ״א ע׳ 174 ואילך. חכ״ו ע׳ 204 ואילך. ס׳ השיחות תשמ״ט ח״א ע׳ 257 ואילך. ע׳ 271 ואילך. קונטרס משיחת ש״פ תרומה תש״נ ס״ג ואילך. ועוד.

24) ראה זהר חדש שם: הו״ל למיכתב שמי׳ דמשה בכל מלה ומלה ובכל פיקודא ופיקודא תמן״.

25) כן נקראת פרשה זו בזח״ג וז״ח שם ובכ״מ. ראה הנסמן בלקו״ש חט״ז ע׳ 342 הערה 9.

26) וגם בפ׳ ויקהל משה ופ׳ וילך משה — תיבת ״משה״ אינה תיבה הראשונה של הפרשה, כמו ״ואתה״ בפרשתנו.

27) משא״כ פ׳ ״כי תשא״, ״נשא״ ועוד — ראה לקו״ש חט״ז ע׳ 343 הערה 11.

28) גם באם ידוע שמו לפני קריאתו בפועל, וגם באלו שהי׳ ידוע שמם לפני לידתם.

29) שאליו מכוונים ההורים בעת קריאת השם — ע״ד נבואה (ראה ש׳ הגלגולים הקדמה כג. ש׳ מרז״ל בסופו. עמה״מ ש״א ספ״ד).

30) לקו״ת בהר מא, ג.

31) ב״ר פי״ד, ט.

32) ראה סה״מ תרצ״ו ס״ע 56. וש״נ.

33) תניא רפ״ב.

34) כתר שם טוב (הוצאת קה״ת) בהוספות סקט״ז. וש״נ.

35) ראה זח״ג עג, א.

36) שמות ב, י.

37) שמקדים משה לפני ״אמת״, שמזה מובן ש״משה״ הוא למעלה גם מדרגת אמת.

38) ויק״ר פ״א, ג. וראה מגילה יג, א. ובכ״מ.

39) ראה פדר״א פמ״ח. וראה סוטה יב, א. ובכ״מ.

40) בחוקותי כז, לב.

41) ראה יל״ש שמות רמז קכא.

42) שמות ב, ב.

43) ל׳ הכלי יקר שבהערה 2. וראה ד״ה זאת תורת הבית הנ״ל (הערה 7) פי״א.

44) ד״ה זאת תורת הנ״ל שם.

45) ראה סה״מ מלוקט ח״ד ע׳ לה. וש״נ.

ועל־פי־זה מובן, שזה ששמו של משה אינו מוזכר בפרשת תצוה (בקיום דבריו ״מחני נא״) — מבטא ענין עמוק יותר במשה — ״ואתה״, גילוי העצם דמשה.

ד. אמנם צריך להבין: לפי זה יוצא שמשה אכן מוזכר בפרשת תצוה, ואדרבה — באופן נעלה יותר (מכפי שהוא על־ידי שם משה), גילוי העצם שלו (״ואתה״). אם כן כיצד ניתן לומר שה״מחני נא״ התקיים: נתקיים רק ה״מחני״ דשמו (משה), החיצוניות שלו, אבל לא דענינו של משה (חס־ושלום), ואדרבה — לא דעיקר ועצם ענינו[46].

ויובן זה על־ידי העמקת ביאור התוכן ד״אתה״, שמורה על העצם (דמשה):

אף־על־פי ש״אתה״ מורה עליו (האדם) עצמו, הרי זה בכל־זאת ״תואר״, בסגנון אחר — גילוי מציאותו: ״אתה״ לשון נוכח, באופן שאפשר להצביע עליו ביד (מראה באצבעו ואומר אתה).

אבל כאשר מדברים אודות העצם לאמיתתו — הרי זה למעלה מגדר גילוי, לא רק ״לבא לפומא לא גליא״[47], אלא למעלה אפילו מגילוי לעצמו (בלבו), כיון שעצם הרי בלתי מתגלה ובלתי מורגש, אין זה בא (ואינו יכול לבוא) בגילוי[48], ברגש בלב, או ביאור והסברה בשכל[49] וכיוצא בזה, כיון שאיזה גילוי שיהיה יש לו ציור מסויים, מה־שאין־כן ״אתה״ — העצם — הוא למעלה מכל גדר ציור (גילוי), במילא אין בכח אותיות וכלים ואורות (שיש להם ציור מסויים) לבטא זאת.

ויש לומר, שהענין (ב״אתה״) מרומז בהו׳ ד״ואתה״: ״אתה״ לבד בלשון נוכח, הגם שמורה על העצם דמשה, קשור בכל־זאת עם מציאות, גילוי (נוכח); הו׳ המוסיף לפני תיבת ״אתה״ מוסיף, שזה למעלה גם מ(גדר גילוי ד)״אתה״: ״ואתה״ — מרמז שיש גם למעלה מה״אתה״ (לשון נוכח), וממנו בא ה״אתה״.

בסגנון אחר: מצד אחד הרי הו׳ מובדל מהתיבה (״אתה״), אפשר לומר ״אתה״ ללא וא״ו; לאידך: כאשר נאמר ״ואתה״ הרי זה משנה את כל המלה, עד שהו׳ נעשה ראש התיבה, הראש דמלה זו.

זאת אומרת, שהו׳ ד״ואתה״ מגלה איך ש״אתה״ הוא באמת למעלה מגדר גילוי[50].

אבל לאידך, הרי כל המלה ״ואתה״, לשון נוכח — כיון שהעצם (שלמעלה מגדר גילוי) אינו נשאר בהעלם[51], אלא בא בגילוי, באופן דמראה באצבעו ואומר (ו)אתה; אבל לא מפני שזה קשור עם גדר (והגבלה ד)גילוי (וציור), אלא בהיותו עצם שלמעלה מגילוי והעלם - מתבטא זה (מצד שלימותו) גם בגילוי[52].

ויש לומר שענין זה מרומז בהו׳ (״ואתה״): ״אות אמת דא אות וא״ו״[53] (מדתו של יעקב[54]), כיון שאות ו׳ (שהיא בצורת קו שנמשך מלמעלה עד למטה) היא בחינת בריח התיכון המבריח מן הקצה אל הקצה, בדיוק כפי שזה למעלה כך זה נמשך גם למטה, בלי שינויים[55].

---

46) והרי דברי משה ״מחני נא״ הוא מפני ש״ואם אין״, ״אם הם כלים (ח״ו) מה אני עושה בתורתך״ (שמו״ר פמ״ז, ט), וכן לפרש״י ״מחני נא מספרך — מכל התורה כולה, שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדאי לבקש עליהם רחמים״, שכל זה הוא לא רק בנוגע לשמו (החיצוניות) של משה, אלא בנוגע לכל ענינו.

47) ל׳ חז״ל — ז״ח בראשית ח, א. מדרש תהלים ט, ב. וראה סנהדרין צט, א.

48) ראה המשך תער״ב ח״ב פשנ״ה. ושם, ״העצמי ממש ה״ה למעלה מהעלם והגילוי כו׳״.

49) וזהו טעם נוסף ש״אתה״ הוא למעלה גם מ״חלק אלוקה ממעל ממש״, שלזה צריכים הביאור והסברה שהעצם כשאתה תופס בחלקו אתה תופס בכולו, משא״כ העצם ממש הוא למעלה מגדר גילוי בשכל כו׳.

50) וי״ל ע״ד ״ויתן לך״, שפירושו ״יתן ויחזור ויתן״ (תולדות כז, כח ובפרש״י): ״יתן״ (בלי ו׳ המוסיף) פירושו — נתינה, שמורה על מציאות של נותן ומקבל (התחלקות דרגות), דאף שהוא יסוד בכל הבריאה (דבלי זה ״חסד ואמת מן ינצרוהו״ — תהלים סא, ח. שמו״ר פל״א, ה. תנחומא משפטים ט), ה״ז בפועל חילוקי דרגות; ואילו ״ויתן״ מורה על נתינה באופן של ״יחזור ויתן״ (לאחרי הנתינה הראשונה), היינו שיש ענין שלפני (ולמעלה) ה״יתן״, שזה מרמז שהנתינה (יתן) בא ממקום שהוא למעלה מגדר נתינה (וקבלה).

51) שהרי הוא למעלה גם מגדר העלם, כנ״ל הערה 48. וראה לקו״ש ח״ה ע׳ 245.

52) וי״ל שענין זה נמשך גם בשם משה, כי להיותו בריח התיכון (כדלקמן בפנים), הרי הו׳ נמשך בגילוי גם בשם האדם. ועפ״ז מובן הטעם והעילוי בנתינת שם בפועל ממש ובפרסום (לבן — בעת הברית, ולבת — בעת קריאת התורה ברבים*), אף שידוע השם (להורים וכיו״ב) לפני זה. ועד״ז העילוי דלידה בכלל, שאז הוא השמחה של יום הולדת (ראה בארוכה סה״ש תשמ״ח ח״ב ע׳ 398 ואילך. וש״נ), אף שהתינוק הוא בשלימותו גם בעיבור במעי אמו (ואדרבה — מלמדין אותו כל התורה כולה כו׳ — נדה ל, ב), מפני המעלה בענין הגילוי כו׳.

*) ולפי מנהגנו — נתינת השם היא בקריה״ת הסמוכה ללידה, גם בשני וחמישי וכיו״ב.

53) זוהר ר״פ ויקרא.

54) זח״א קלט, סע״א. קסא, א. ועוד. תניא ספי״ג. לקו״ת מטות פג, סע״ג ואילך. ואתחנן ה, ריש ע״ב. וראה ביאוה״ז לאדהאמ״צ כט, ד ואילך. ובכ״מ.

ועפ״ז י״ל מה שהמילוי דיעקוב מלא (כפי שנכתב בחמשה* מקומות), ״לפי שיעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבוא ויבשר גאולת בניו״ (פרש״י בחוקותי כו, מב) — כי בגאולה תהי׳ שלימות גילוי העצם למטה.

*) וי״ל כנגד בחי׳ והחמישית לפרעה (ל׳ הכתוב — ויגש מז, כד), שלמעלה מד׳ עולמות אבי״ע.

55) משא״כ נו״ן פשוטה (אף שהוא גם קו ישר), הרי ראשה גדול

ה. על־פי־זה מובן איך נתקיים ה״מחני״ בפרשת תצוה אף־על־פי ששם מדובר אודות משה, ועצם המהות של משה (״ואתה״) — כיון ש״ואתה״, אף־על־פי שקאי על משה, הרי זה גילוי העצם דמשה שלמעלה מגדר גילוי, בחינת ״מחני נא״ למעליותא, המְחִיָה דכל שם וגילוי, בהיותו למעלה לגמרי מגדר גילוי (גם מגילוי העצם — ״אתה״), רק העצם בעצמו. וכפי שהוא למעלה כך הוא נמשך ומתגלה למטה[56] — ״ואתה״, וכפי שה״ואתה״ ״תצוה את בני ישראל וגו׳״ אודות הדלקת המנורה (כדלקמן סעיף ו) ושאר הציוויים בפרשה.

ולהוסיף, שענין זה (ד״ואתה״) בא דוקא על־ידי בקשת משה בגלל הירידה דחטא העגל (״ואם אין — מחני נא גו׳״[15]). ויש לומר שזהו על־דרך המדובר לעיל[57] הענין למעליותא ב״לכפר על נפשותיכם״[58] (על־ידי נתינת מחצית השקל) — שבא על כך ש״עובר על הפקודים״[59] (חטא העגל) — כפרה שלמעלה לגמרי מכפרה על החטא, ואדרבה — זהו ״עובר על הפקודים״ למעליותא, למעלה מכל ענין של ציווי, על־דרך ״מחני נא״ למעליותא (גילוי העצם שלמעלה משם).

ו. על־פי הנ״ל יובנו הדיוקים בציווי בהמשך הכתוב.

ובהקדים, שהדלקת המנורה מבטאת את כללות עבודת האדם (בעשיית ה״ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם״[60]), להדליק את ה״נר ה׳ נשמת אדם״[61] עם ״נר מצוה ותורה אור״[62], ועל־ידי־זה תאיר הנשמה באורה, אורה האמיתי, המאיר — אותה עצמה, את כל מציאותו (גופו ונפשו וכל כחות הנפש), וחלקו בעולם, ותאיר גם את האנשים שסביבו, עד — הארת כל העולם, ממנה אורה יוצאה לכל העולם כולו[63], והארה כזו המקשרת את העולם הגשמי עם הקב״ה, כך שכל העולם נעשה — בלשון הידוע[64] — דירה לו יתברך בתחתונים, ומגלה את ה״אתה״ שלמעלה (שמציאותו מעצמותו) — ״אמיתת המצאו״ שממנו נמצאו כל הנמצאים[65], שדוקא ״הוא לבדו בכחו ויכלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט ממש״[66].

והכח לעבודה זו בא ממשה רבינו, ״ואתה תצוה״, ״ויקחו אליך״: על־ידי גילוי העצם דמשה (״ואתה״), ובאופן ד״תצוה״ מלשון צוותא וחיבור[67] עם ״את בני ישראל״ — יש בכח להביא ״שמן זית זך״ מגשמיות העולם, באופן ד״כתית למאור״ דוקא, מקור האור, שהוא למעלה מאור וגילוי, עד כפי המאור האמיתי (בעצמותו יתברך) שלמעלה מכל גדר מאור ואור[68], וביחד עם זה נמשך ממנו (בחינת מאור שבו) אור וגילוי, עד למטה מטה;

והכלי לזה הוא — ״כתית״, ביטול, ״ונפשי כעפר לכל תהיה״[69], וזה מביא ל״פתח לבי בתורתך״[69], ״למאור״ (כולל — מאור שבתורה), עד העצם, ועל־ידי־זה הרי הוא נעשה דבר אחד עם ה״מאור״, עד עצמותו יתברך.

ועל־ידי־זה נפעל ״להעלות נר תמיד״, שגם נר — בחינת אור שלמטה (מהמאור) — מאיר באופן ד״תמיד״ (בהיותו קשור עם השמן ש״ויקחו אליך״, עם העצם דמשה הקשור עם עצמותו יתברך שלמעלה מגדר גילוי והעלם), עד שזה נמשך גם בשינויי הזמן והמקום (גדר העולם) — ״מערב עד בוקר״, כפי שהם במקומם, והכח לחבר ״תמיד״ עם ״ערב עד בוקר״ בא מ״ואתה״.

ז. מזה ישנו גם לימוד לכל יהודי:

כל יהודי יש בו בחינת משה רבינו, כידוע ביאור אדמו״ר הזקן[70] במאמר חכמינו ז״ל[71] על הפסוק[72] ״מה ה׳ אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה׳ אלקיך״, ״אטו יראה מילתא זוטרתי היא, אין לגבי משה מילתא זוטרתי היא וכו׳״, כיון שלכל יהודי יש בחינת משה שבו, ולגביה — ״יראה מילתא זוטרתי היא״, ופועלת עליו בעבודתו בפועל.

מזה מובן שה״ואתה תצוה וגו׳״ (שנאמר למשה) קאי גם על בחינת משה שבכל יהודי:

יותר והוא נמשך למטה מן השורה (ראה לקו״ת נשא כא, א. ראה כ, ב. ובכ״מ), שזה מורה על שינוי דרגא מכפי שהוא למעלה מן השורה. ואילו באות ו׳ הרי כולו הוא למעלה מן השורה.

56) ולכן מובן שגם בפרשה זו בתורה יש הפרסום (בגילוי) של תורת משה (שנתן נפשו עלי׳), כנ״ל ס״ב. אלא שגילוי זה הוא בנוגע לעצם דמשה, כפי שהוא למעלה מגדר גילוי.

57) קונטרס משיחת ש״פ משפטים ס״ה.

58) תשא ל, טו.

59) שם, יג.

60) תרומה כה, ח.

61) משלי כ, כז.

62) שם ו, כג.

63) ירושלמי ברכות פ״ד ה״ה. רש״י כת״י מנחות פו, ב.

64) ראה תנחומא נשא טז. שם בחוקותי ג. במדב״ר פי״ג, ו. תניא רפל״ו.

65) רמב״ם ריש הל׳ יסוה״ת.

66) תניא אגה״ק ס״כ (קל, ריש ע״ב).

67) תו״א פרשתנו פב, א. אוה״ת פרשתנו ע׳ א׳תקנא.

68) ראה ד״ה ומשה נגש תרס״ח (ע׳ קפח ואילך). ועוד. ספר הערכים חב״ד ערך אוא״ס (א) ס״ה (כרך ג ע׳ פה ואילך).

69) תפלת ״אלקי נצור״ — ברכות יז, א.

70) תניא רפמ״ב.

71) ברכות לג, ב.

72) עקב י, יב.

״ואתה״ קאי על העצם דכל יהודי, שלמעלה מכל גדר גילוי והעלם, שמתקשר עם עצמותו יתברך (כנ״ל סעיף ג). וה״ואתה״ שבו – שבא גם בגלוי (בלשון נוכח) – נותן לו כח לעשות עבודתו בכל הענינים ובכל הפרטים. ובפרטיות – יש לומר:

הקב״ה מְצַוֶּה לכל יהודי ״ואתה״: העבודה שניתנה לך (לשון נוכח) צריך אתה בעצמך לעשות – לא על־ידי שליח, אלא ״ואתה״, אתה בעצמך[73]. ויתירה מזו: הנך צריך לעשות זאת עם כל ה״אתה״ שלך, לא על־ידי ה״שליח״ באדם עצמו (זאת־אומרת חיצוניותו), אלא עם כל הפנימיות שלך, כפי שפנימי עושה דבר, כידוע הפתגם, שפנימי – במה שהוא מונח – מונח הוא לגמרי[74].

״(ואתה) תצוה״ מלשון צוותא וחיבור[67]: לא שהוא (ה״אתה״) נמצא במקום כלשהו שלא במקום העבודה (מקום גם מלשון מעלה ודרגא), אפילו לא בענינים טובים אחרים, או ברוחניות בכלל, ברקיע השביעי וכיוצא בזה, אלא ה״אתה״ צריך להיות קשור – תצוה – עם עבודתו (והמקום המתברר).

וכיון שבתחלת הכל – ישנו הו׳ ד״ואתה״ (שמורה על כך שהוא למעלה לגמרי גם מגדר הגילוי ד״אתה״, כנ״ל) – הרי זה נותן לו כח, שבבואו (עם ה״אתה״ שלו, פנימיות) במקום עבודתו בחלקו בעולם באופן ד״תצוה״, ישאר בתוקף בדיוק כפי שהוא למעלה, בלי שום שינוי, כמו ו׳ שנמשך למטה בדיוק כפי שהוא למעלה בלי שינוי.

״את בני ישראל״: נוסף על עבודתו בעצמו ובחלקו בעולם, צריך להתקשר (״תצוה״) ולהשפיע גם על יהודים אחרים, ״בני ישראל״, על־ידי ובאופן ד״ואהבת לרעך כמוך״[75], ובאופן שמרגיש איך שהוא ״את״, טפל ובטל, ל״בני ישראל״ שהם העיקר.

ותוכן העבודה הוא –

״ויקחו אליך״: לקחת את כל עניניו וכל הענינים בחלקו בעולם (וגם להשפיע על ״את בני ישראל״), ולהביאם (לא רק לדרגא מסויימת בקדושה, אלא) ״אליך״ דוקא, לבחינת משה שבו – אל ה״אתה״, עד ל״ואתה״, העצם בעצמו.

״שמן זית זך״: שבא על־ידי היגיעה ועבודה דכתישת הזית[76] (נוסף על גידול הפירות בכלל), ״זית״ דוקא – שזית הוא דבר מר[77], זאת־אומרת שלא מסתפקים רק בעבודה נעימה ומתוקה, אלא גם עבודה דאתהפכא מרירו למתיקא[78], כולל – על־ידי כתישת הזית, שסוחטים ומגלים בגשמיות וחומריות העולם – את השמן־זית, עד ״שמן זית זך״ – ההזדככות דגשמיות וחומריות העולם, ובאופן שמביאים (״ויקחו אליך״) כבר שמן מוכן, לאחר שכבר פעלו את הכתישה ובירור (לפני זה).

״כתית״ – המובחר מבין תשעה השמנים, ה״טיפה ראשונה״ (שבאה על־ידי הכתישה הראשונה), שהוא כשר ומובחר למנורה[79], ובאופן של ביטול, ״ונפשי כעפר לכל תהיה״,

״למאור״ דוקא, שלמעלה מאור וגילוי (כנ״ל סעיף ו).

״להעלות״: להרים את כל הענינים (בחלקו בעולם ובכל העולם) מלמטה למעלה, ממעמדם ומצבם (בסדר השתלשלות), שלמטה מהדרגות הנעלות בקדושה, ועולמות עליונים, ועל־אחת־כמה־וכמה למטה מ״ואתה״ (העצם),

באופן ד״נר״ – רמ״ח אברים וב׳ ידים (בגימטריא ״נר״), הידים שבהם ועל־ידם יהודי מרים את כל הענינים שבעולם, ובב׳ ידים – הן יד ימין הקשורה עם עניני שמים[80] (רוחניות), והן יד שמאל הקשורה עם עניני ארץ[80] (גשמיות),

״תמיד״ – שגם כל הדרגות דנר מאירות באופן תמידי (בהיותן קשורות עם ״למאור״),

וביחד עם זה – ״מערב עד בוקר״ – בשינויי הזמן ומקום, וכפי שזה דוקא כ״ברייתו[81] של עולם, דכתיב[82] ויהי ערב ויהי בוקר״, קודם ״(מאימתי קורין את שמע) בערבין״, ולאחרי־זה ״בשחרית״[83]; בסדר מלמטה למעלה: מתחילים עם העבודה, ״מערב״, ואחר־כך באים – ״עד בוקר״.

וכל זה קשור עם ה״ואתה״ – העצם של היהודי, שלמעלה מכל הענינים, כנ״ל.

---

73) ראה רמב״ן וכלי יקר ריש פרשתנו.
74) ראה גם ס׳ השיחות תורת שלום ע׳ 39.
75) קדושים יט, יח.
76) ״זית אינו מוציא שמנו אלא ע״י כתיתה״ – ראה מנחות נג, סע״ב. וראה שמו״ר רפל״ו.

77) כמאחז״ל (עירובין יח, ב) ״אמרה יונה יהיו מזונותי מרירין כזית״. וראה גם תו״א פרשתנו פא, סע״ג. קי, ד. ובכ״מ. לקו״ש חי״א ע׳ 131.
78) ראה זח״א ד, א. ובכ״מ.
79) מנחות פו, א. רמב״ם הל׳ איסורי מזבח פ״ז ה״ח ואילך.
80) ראה פדר״א פי״ח. ועוד. וראה שיחה שבהערה 57 ס״ו.
81) גמ׳ ריש ברכות.
82) בראשית א, ה.
83) ראה גם ד״ה ואתה תצוה עטר״ת. זאת תורת הבית תרפ״ט.

ח. על־פי הנ״ל יובן גם השייכות עם מזבח הקטורת בסיום הפרשה:

אחד הטעמים על כך שהציווי על מזבח הקטורת נאמר בסיום פרשת תצוה (ולא עם שאר הכלים — בפרשת תרומה) — הוא כיון שזוהי עבודה אחרת, נעלית שאינה מענין העבודה דשאר כלי המקדש[84], כולל מזבח החיצון; ולכן נאמרה בנפרד משאר כלי המקדש, בפרשה אחרת ושם גופא בסיומה, בסיום פרשת תצוה לאחרי ובסיום הציוויים בפרשת תצוה (בנוגע להעלאת נרות המנורה וכו׳), כיון שסדר בתורה גם הוא תורה: במזבח הקטורת מתבטא סיום ושלימות העבודה — קטורת מלשון התקשרות (על־דרך ״תצוה״), ״בחד קטירא אתקטרנא״[85] — ההתקשרות דעצם הנשמה (״ואתה״) עם הקב״ה, על־דרך ובדוגמת העבודה ד״ואתה תצוה גו׳ להעלות נר תמיד גו׳״[86]:

כללות ועיקר העבודה במשכן ומקדש היא — הקרבת הקרבנות[87], ״אדם כי יקריב מכם קרבן לה׳״[88], שיהודי (כנשמה בריאה בגוף בריא) מקריב את עצמו (מכם) להקב״ה[89].

כאשר יהודי עושה עבודתו ו״מקריב״ את עצמו להקב״ה — אני נבראתי לשמש את קוני[90] — אין שום הכרח לכאורה, שכל מציאותו — גם גופו וחלקו בעולם — יהיה דבר אחד כביכול עם הקב״ה; קרבן הוא לשון קירוב[91], הוא מתקרב, קרוב ביותר להקב״ה, אבל אין זה כמו קטורת מלשון התקשרות, שנעשה מקושר ודבר אחד אתו; כי הגם שיש לו נשמה שהיא ״חלק אלוקה ממעל ממש״, הרי זה בהתלבשות בגוף, שנמצא בעולם, שאינו ״חלק אלוקה ממעל ממש״, ואין שום ציווי שהוא צריך להיות קדוש כ״מלאך ה׳״.

המעלה דמזבח הקטורת היא, קטורת מלשון התקשרות (יותר מקירוב) — ההתקשרות עם הקב״ה.

והכח על זה בא מ״ואתה״. כי על־ידי העבודה מצד הדרגות בנשמה (חמשת השמות), ואפילו מצד הדרגא ד״חלק אלוקה ממעל ממש״ — עדיין אין בכוחו לפעול שכל מציאותו, גם גופו הגשמי וכו׳ יתקשר עם הקב״ה. יש בכוחו להקריב ״קרבן לה׳״, אבל בזה נדרש גם הבירור דנפש הבהמית (הקרבת הבהמה); מה־שאין־כן על־ידי הגילוי דעצם הנשמה (״ואתה״), שלמעלה מכל גדר גילוי והעלם, הרי זה נתגלה ונמשך גם למטה מטה, בגופו וחלקו בעולם, על־ידי ״הקטרת הקטורת״, שאינה קשורה עם בירור הבהמה אלא רק עם ״ריח ניחוח לה׳״.

עד השלימות שבזה — הקטרת הקטורת ״אחת בשנה״[92], ביום הכפורים, ״קדש קדשים הוא לה׳״[92] — שאז בני ישראל (כנשמות בגופים) הם ב״דוגמת מלאכי השרת״, ולכן לובשים אז בגדי לבן[93] (בגדים גשמיים על הגוף הגשמי), עד שזה למעלה מדרגת המלאכים (כיון שהם רוחניים ולא גשמיים), עד — הקדושה ד״קדש הקדשים״, ואף למעלה מזה — ״קדושים תהיו כי קדוש אני״[94], ״יכול כמוני״[95] בניחותא[96] — כיון שביום הכיפורים ישנו הגילוי דעצם הנפש (״ואתה״) בגוף הגשמי (למעלה מגילוי הנשמה בכל ימי השנה), על־דרך העבודה דכלות הנפש כנשמה בגוף, ומעין זה בעבודת התפילה בכל יום — כתורת הבעל־שם־טוב[97], ש״זהו חסד גדול מהשם־יתברך שהאדם חי אחר התפילה״.

ט. ויש להוסיף הקשר שבזה עם היום בחודש (דשבת פרשת תצוה שנה זו) — ט׳ אדר, היום בשנה שבו כ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא דורנו הגיע — באופן של קביעות — לארצות הברית, בחצי כדור התחתון, וקבע שם את מקומו ומקום עבודתו, כמקור דיפוצו מעינותיך חוצה בכל העולם כולו.

התוכן בזה הוא על־דרך העבודה הנ״ל ד״ואתה תצוה גו׳״: הגילוי והפצה דהמאור שבתורה (המעינות דפנימיות התורה עצמם) בחצי כדור התחתון, תחתון שאין תחתון למטה ממנו, כפי שרואים בפשטות, שמאז ואילך התחילה עיקר הפעולה והשפעה דהפצת התורה והיהדות, והפצת המעיינות חוצה — בחוצה שאין חוצה ממנה.

והכח לזה הוא על־ידי נשיא הדור — אתפשטותא דמשה[98], ש״ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך

84) ראה לקו״ש ח״ב ס״ע 675 ואילך.

85) זח״ג רפח, א. וראה גם תו״א ואוה״ת שבהערה 67.

86) וכמודגש בכתוב השייכות ביניהם: ״ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה קטורת תמיד״ (פרשתנו ל, ח).

87) רמב״ם ריש הל׳ ביהב״ח.

88) ויקרא א, ב.

89) ראה סה״מ קונטרסים ח״ב תנ, סע״א ואילך. ״היום יום״ יב אדר שני. וראה גם לקו״ת ויקרא ב, ג. ובכ״מ.

90) משנה ובריתא סוף קדושין.

91) ראה ס׳ הבהיר סי מו (קט). ועוד — נסמן בסה״מ מלוקט ח״ב ע׳ קכב.

92) סוף פרשתנו.

93) טור או״ח סתר״ו (מפדר״א פמ״ו). שם סתרי״ט. שו״ע אדה״ז שם ס״ט (מדב״ר פ״ב, לו). רמ״א ושו״ע אדה״ז שם סו״ס תרי.

94) קדושים יט, ב.

95) ויק״ר פכ״ד, ט.

96) מאור עינים עה״פ. וראה אוה״ת ר״פ קדושים. וראה לקו״ש ח״ז ע׳ 321.

97) צוואת הריב״ש סל״ה. וראה שם סמ״ב.

98) זח״ג רעג, א. תקו״ז תס״ט. וראה תניא פמ״ד (סג, א). ועוד.

שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד גו׳ מערב עד בוקר״, על־ידי־זה שה״ואתה״ דהנשיא עצמו מתקשר (תצוה) עם כל בני ישראל, ומגלה בהם את ה״אתה״ שלהם, הקשור עם ה״אתה״ האמיתי, עצמותו יתברך. שזה נפעל על־ידי־זה שהנשיא הוא ״כתית למאור״: ביטול הנשיא – משה – להקב״ה, פועל שהוא נעשה ״למאור״, והממוצע המחבר בין בני ישראל עם הקב״ה.

ולהוסיף, שט׳ אדר בשנה זו הוא נ״א[99] שנה מאז שכ״ק מו״ח אדמו״ר הגיע לכאן (ט׳ אדר ה׳ש״ת־ה׳תנש״א). זאת אומרת שאוחזים כבר לאחרי השנה הראשונה – שנה מלשון שינוי[100], שכולל כל שינויי הזמן – מהיובל השני, במילא הרי זה צריך לעורר הוספה שלא בערך בכל הפעולות דהפצת התורה והיהדות, והפצת המעיינות חוצה, כפי שנפעל בט׳ אדר.

י. על־פי הנ״ל ישנה גם (קצת) הסברה בכך שלאחרי ריבוי מעשינו ועבודתינו, ובפרט במשך עשיריות השנים מאז שהגיעו בחצי כדור התחתון[101] – ובודאי כבר פעלו ריבוי הכי מופלג, ובודאי ב״כתית״ וב״למאור״ וכו׳ וכו׳ – אף־על־פי־כן דורשים שיעשו עוד יותר; מאחר שהעבודה היא שיהיה הן הענין ד״תמיד״ והן הענין ד״מערב ועד בוקר״, שינויים ועליות תמידיים, עד להגיע ב״ואתה״, בעצמותו ומהותו יתברך, שלמעלה מכל הגדרים (והמחבר ״תמיד״ ו״ערב ועד בוקר״) – לכן צריך תמיד להיות ״ילכו מחיל אל חיל״, עד ״יראה אל אלקים בציון״[102], וזוהי (״יראה אל אלקים בציון״) הבחינה אם הגיעו לתכלית ושלימות.

ועל־אחת־כמה־וכמה – שכל זמן שעדיין אין גילוי עצמותו יתברך למטה, בגאולה האמיתית והשלימה, נדרשת הוספה יתירה בעבודה.

ויהי־רצון, שיסיימו כבר את המצוה האחרונה שתביא כבר את הגאולה, כידוע תורת אדמו״ר הזקן[103] שמביא מהזוהר[104]: ״איתא בתיקונים שאפילו אם היה צדיק אחד חוזר בתשובה שלימה בדורו היה בא משיח״.

ויש לקשר זה עם פסק־דין הרמב״ם[105], שעל־ידי ״מצוה אחת״ יש בכוחו של יהודי [ועמך כולם צדיקים[106]] להביא ״תשועה והצלה״ לו ולכל העולם כולו,

עד התשועה וההצלה האמיתית, גאולה האמיתית והשלימה, שאז יהיה גילוי העצם דכל יהודי, והגילוי דעצמותו ומהותו יתברך, כמו שכתוב[107] ״והיו עיניך רואות את מוריך״,

ועוד ועיקר – תיכף ומיד ממש.

---

99) ר״ת ״נפלאות אראנו״ (כמדובר כמ״פ בנוגע לר״ת דשנה זו, ה׳תנש״א).

100) עבודת הקודש ח״ד פי״ט.

101) כ״ק מו״ח אדמו״ר הגיע לכאן בט׳ אדר ה׳ש״ת, אבל כו״כ מחסידיו הגיעו בזמן מאוחר יותר. – הגעתי לכאן (איש וביתו) בכ״ח סיון ה׳תש״א.

102) ל׳ הכתוב – תהלים פד, ח.

103) בונה ירושלים ספ״ד.

104) ולע״ע לא ידוע מקומו. וראה ז״ח ס״פ נח: דאי יחזרון בתשובה רישי כנישתא או חדא כנישתא יתכנש כל גלותא.

105) הל׳ תשובה פ״ג ה״ד.

106) ישעי׳ ס, כא.

107) שם ל, כ. וראה תניא פל״ו.

לקוטי שיחות פרשת תצוה כרך טז

מתורגם ללשון הקודש

א.
רש״י ורמב״ן על רמוני המעיל

על המעיל של הכהן הגדול נאמר בתורה[1] ״ועשית על שוליו רמוני תכלת... על שוליו סביב ופעמוני זהב בתוכם סביב״.

רש״י מסביר, שאמנם, הרמונים היו ״עגולים וחלולים״[2], אך משמעות המילים ״ופעמוני זהב בתוכם״ איננה שהפעמונים היו בתוך חלל הרמונים, אלא ״ביניהם[3] סביב, בין שני רמונים פעמון אחד דבוק ותלוי בשולי המעיל״.

הרמב״ן שואל על כך[4]: לפי פירוש רש״י יוצא ש״לא היו הרמונים משמשין כלום״[5]. ואם הם היו ״לנוי״ בלבד — ״למה היו עשויים כרמונים חלולים, יעשם כמין תפוחי זהב״? והרא״ם עונה[6]: לא ידעתי למה בחר התפוחים יותר מן הרמונים.

יש המסבירים[7], ששאלת הרמב״ן היא לגבי הפרט ״חלולים״[8]: אם הפעמונים לא תלו בחלל הרמונים, מדוע היו הרמונים חלולים?

אך עדיין לא מובן: אם שאלת הרמב״ן היתה רק לגבי הפרט של ״חלולים״, מדוע הוא מזכיר ומשנה במקום ״רמונים״ — ״תפוחים״?[9]

ב.
כפתורים כעין תפוחים לנוי

לכאורה ניתן להסביר: גם במנורה היו גביעים, כפתורים ופרחים[10] לנוי. והכפתורים היו ״כמין ״תפוחים״[11]. וכיוון שרמוני המעיל שמשו, לפי רש״י, ״לנוי״ בלבד, הם היו צריכים להיות ״כמין תפוחים״, בדומה לנוי שבצורת פרי אצל המנורה.

בכל זאת, אינו מובן:

א) עצם הדבר: מדוע קשור ״נוי״ דוקא ל״תפוחים״?

ב) לפי רש״י — מהי הסיבה לכך שבמעיל היו רמונים לנוי, ובמנורה — תפוחים?

ג.
תפקיד פעמוני המעיל

על תפקיד פעמוני המעיל נאמר בתורה[12]: ״ונשמע קולו בבואו אל הקודש״, וכל כך חשוב היה הדבר, עד שבאמצעות זאת (״ונשמע קולו״[13]) ניצל הכהן הגדול מ״ולא ימות״, ש״מכלל[14] לאו אתה שומע הן״[15].

יש להבין: מדוע יש צורך ב״ונשמע״ — צלצול הפעמונים — ״בבואו אל הקודש״? לכאורה, להיפך: ״לא ברעש ה׳״, אלא ״בקול דממה דקה״[16]. ואף רואים אצל הכהן הגדול עצמו, שכניסתו ביום הכפורים לפני ולפנים

---

1) פרשתנו כח, לג.

2) לשון רש״י ד״ה רמוני.

3) רש״י ד״ה בתוכם סביב (ועד״ז בפרש״י פסוק לד). וכ״ה בת״א כאן*. רשב״ם, ראב״ע (בשם ״קדמונינו ז״ל״) ועוד.

4) פסוק לא.

5) כי לדעת רש״י הפעמונים הם ״זגין עם ענבלין שבתוכם״ — ולא כדעת התוס׳ (סוף קנים) שאע״פ שהרמונים היו תלוין בשולי המעיל אצל הפעמונים (כדעת רש״י), הקול יצא עי״ז שנוגפים הפעמונים אל הרמונים (ולא מהפעמונים עצמם). וראה חזקוני ומדרש לקח טוב כאן. רשב״ם פסוק לה.

6) בפרש״י כאן.

7) נמוקי שמואל.

8) ולהעיר שהרא״ם לא העתיק תיבת ״חלולים״ שברמב״ן. וראה הערה הבאה.

9) ואולי י״ל כי תכשיטים בדמות רמונים בימיהם היו עשויים חלולים (משא״כ תפוחים). וגם כוונת הרא״ם בקושייתו ״למה בחר כו׳״ היא — למה בחר תכשיט מלא (תפוחים) יותר מתכשיט חלל (רמונים).

אבל עדיין אינו גלאַטיק (=חלק) כל צרכו, כי למה לי׳ להרמב״ן בכלל להוסיף התיבות ״יעשם כמין תפוחי זהב״ ולא הסתפק במש״כ ״למה היו עשויים כרמונים חלולים״.

10) תרומה כה, לא (וברש״י שם ד״ה גביעי׳).

11) רש״י שם ד״ה כפתורי׳.

12) לקמן פסוק לה.

13) הראב״ע (בפי׳ הקצר) ובחיי כאן מביא פירוש ד״ונשמע קולו״ קאי על קול תפלתו של אהרן. אבל בפשטות קאי על קול הפעמונים (כפי׳ הרשב״ם, רמב״ן (פסוק מג) וכו׳ עה״פ). וגם לפרש״י שהתיבות ״ולא ימות״ קאי על הנכנס מחוסר בגדים — מ״מ, התיבות ״ונשמע קולו״ הם טעם על הפעמונים, כמ״ש במפרשי רש״י. וראה הערה הבאה.

14) לשון רש״י עה״פ. — ברש״י שם, ש״ולא ימות״ קאי על הנכנס מחוסר בגדים. וראה רא״ם (וגו״א) שם, שלרש״י ״ולא ימות״ דבוק עם מלת לשרת. אבל מזה שנאמרה אזהרה זו גבי המעיל, ובהמשך להפעמונים — מובן, שעיקר החידוש בהציווי הוא בנוגע להמעיל ופעמונים, וכמ״ש בגו״א כאן: ולא תאמר כי אין הפעמונים מעכבים שאינם רק לנוי כו׳ ואם נכנס במעיל בלא פעמונים חייב מיתה כו׳.

15) ראה רמב״ן (לקמן פסוק מג). רקאנטי, בחיי, אוה״ח ועוד עה״פ.

16) מ״א יט, יא־יב.

---

*) ובפקודי (לט, כה) תרגם ״בגו רמוניא״. ובתיב״ע פרשתנו ופקודי שם: במצניהון, במציעות רומניא. ואכ״מ.

היתה ללא (בגדי הזהב[17] ובמילא בלי המעיל ללא) קול הפעמונים[18].

הרמב"ן[19] מסביר, ש"הבא בהיכל מלך פתאום חייב מיתה", וצלצול הפעמונים הוא כ"נטילת רשות"[20] להכנס ולעבוד.

(והסיבה לכך שהכהן הגדול אינו זקוק ל"נטילת רשות" בהכנסו ביום־הכפורים לפני ולפנים היא[21], שביום הכפורים מגלה הקדוש־ברוך־הוא את מעלת ישראל "שלא הצריכן הכתוב לשליח"[22] – אין הם זקוקים לפעמונים "להשמיע קול כאדם ששולח שליח להודיע שהוא בא"[23]).

לפי פירוש זה[24] יוצא, ש"ונשמע קולו" של הפעמונים איננו חלק מן העבודה, אלא הקדמה והכנה בלבד.

אך כיוון שכל פרט הקשור לעבודת הכהן הגדול הוא מדוייק לחלוטין, ובודאי פרט הקשור לעונש מיתה, כדלעיל, והפעמונים השמיעו קולם גם בשעת העבודה ממש[25], הרי מסתבר, ש"ונשמע קולו" הוא ענין הכרוך בעבודה עצמה[26].

ד.
עבודת כל יהודי - ב"רעש"

אחד מן ההסברים לכך הוא:

הכהן הגדול ביצע עבודתו כשליח של כלל ישראל, ו"בבואו אל הקודש" הוא "מכניס" ביחד אתו את כל ישראל "אל הקודש".

מוסבר במספר מקומות בהרחבה[27], שעבודת בעלי התשובה, שהיא "ריחוק" – בריחה מן הרע, נעשית ברעש, כמי שבורח מסכנת מוות – בצעקה ובסערה.

וכך גם בעבודתו של כל יהודי, גם מי שאין לו כלל עבירות: כאשר הוא מתבונן כמה "רחוק" הוא מאלקות – אם מפני שהנפש הבהמית שלו עדיין בתוקפה[28] וכתוצאה מכך הוא "יש" ומציאות נפרדת מאלקות, ואם מפני הרגשת המציאות של הטוב שבו, של הנפש האלקית, שהיא אכן קדושה, אך זוהי בכל־זאת הרגשת מציאות נפרדת[29] – הרי אז הוא מתעורר בקול רעש גדול[30] כדי "לברוח" ממצב זה.

[כאשר שאלו את הבעל־שם־טוב על כך שהחסידים נוהגים להתנועע וכו' בעת תפילתם, הוא ענה[31], שזה כאדם הטובע בים ועושה תנועות שונות כדי להנצל וצועק בכל כוחותיו כדי שיצילוהו, ובודאי אין אף אחד לועג לתנועותיו ולזעקותיו].

ואין זה סותר לפסוק "לא ברעש ה'", שהדיוק בו הוא "לא ברעש הוי'": [32] כדי להיות כלי ראוי לקליטת השפעה אלקית משם "הוי'" שלמעלה מן העולמות, יש צורך בעבודה שבבחינת "קול דממה דקה" – התבטלות מוחלטת[33]. אבל העבודה שעדיין קשורה בבריחה מן ה"ישות", המציאות העצמית, המגיעה לדרגה הקשורה לשם "אלקים"[34], צריכה להיעשות דוקא מתוך רעש וכדומה[35].

וזוהי הסיבה לכך שבכל השנה היתה עבודת הכהן הגדול נעשית באופן של "ונשמע קולו..."[36] – כי הוא צריך "להכניס עמו" את כל ישראל "אל הקודש", ועבודתם של כל ישראל היא בקול רעש וכו'. דבר זה נרמז בכך שהפעמונים היו בשולי המעיל, כלומר, הענין של "ונשמע קולו" קשור לדרגות הנמוכות[37] של ישראל, שעבודתם היא עבודת ריחוק מן הרע והמציאות העצמית.

---

17) אחרי טז, ד. תו"כ (ורש"י) עה"פ. ר"ה כו, א. ועוד.

18) אבל להעיר מרש"י יומא (מד, סע"ב) דביוהכ"פ הי' "טבעת.. שמקשקש ומשמיע קול משום ונשמע קולו בבואו וגו'". וראה ר"ח, תוס' ותו"י שם.

19) פרשתנו שם. רקאנטי ובחיי שם. וראה ר"ח ותו"י יומא נב, רע"א. וראה ויק"ר פכ"א, ח. ועוד.

20) לשון הרקאנטי ובחיי שם.

21) בחיי שם. והוא ע"פ (פי' הר"ח ותו"י) יומא שם.

22) יומא שם.

23) לשון התו"י (ועד"ז בר"ח) שם.

24) ועד"ז לטעם הב' שברמב"ן וכו' שם. הטעם שבאברבנאל פרשתנו. ועוד.

25) להעיר מגו"א שם, ד"בבואו אל הקודש גו' ובצאתו" פירושו מביאתו עד צאתו, היינו כל זמן העבודה.

26) להעיר גם מבעה"ט כאן, ד"ונשמע קולו" קאי על (כללות) ענין העבודה.

27) סה"מ תרצ"ט ע' 2 ואילך. סה"מ תש"ב ע' 3 ואילך. סה"מ ה'שי"ת ע' 4 ואילך.

28) ראה תניא פי"ג.

29) ראה תניא פל"ה (מד, סע"א ואילך). ובארוכה – לקו"ש [המתורגם] ח"ט ע' 217 ואילך.

30) להעיר מיל"ש ואתחנן (רמז תתכה): שהמלאכים.. בקול גדול הן מקלסין.. למה שהן רחוקים מן הקב"ה כו'.

31) ראה גם כתר שם טוב סי' רטו.

32) המשך תער"ב פרק שצט.

33) ראה תקו"ז בהקדמה (ג, ב) – שהו"ע תפלת העמידה, קודש הקדשים. ולהעיר מיל"ש ואתחנן שם.

34) ובשם הוי' עצמו – רק באותיות הו"ה, ולא באות יו"ד דעיקר שם הוי' הוא היו"ד (תקו"ז שם. המשך תער"ב שם).

35) ראה סה"מ תש"ח (ע' 22), דגם ביטולו של היש הוא ברעש דוקא.

36) אבל אין לומר שה"ונשמע קולו" דהכה"ג הוא ה"רעש" שעליו איתא "אית רעש דייתי (הוי') תמן" (תקו"ז תי"ח (לה, ב). אוה"ת לנ"ך ע' תא. המשך תער"ב שם) [אלא שעבודת יוהכ"פ בקודש הקדשים היא למעלה (גם) מרעש זה, ולכן היא בקול דממה דקה (ראה הערה 33)] –

כי רעש זה הוא בחי' קלא פנימאה דלא אשתמע (המשך תער"ב שם), וכאן נאמר "ונשמע קולו", בחי' קלא דאשתמע, כמפורש בזהר (ח"ב רלא, א).

37) להעיר מזהר שם, דאיצטריך קלא דאשתמע וברכאן ישרון על עלמא. וראה אור החמה לזהר שם.

ולפיכך קיימת האזהרה "ונשמע קולו... ולא ימות", שבכך תלויה החיות הכללית של הכהן הגדול: אם אין אצלו ענין של "ונשמע קולו", אם אין הוא רוצה לכלול בעבודתו את עבודת אותם יהודים[38] שהם בבחינת "שולי המעיל" – ואפילו אם זה מפני שברצונו לעבוד בדרגה נעלית יותר של "קול דממה דקה" – הרי מציאותו ועבודתו בטלות. כי שלמות כלל ישראל תלויה בעבודת כל שישים רבוא ישראל[39], מ"ראשיכם שבטיכם"... ועד "חוטב עציך ושואב מימיך".

ה.
בכל השנה - רעש, ביוהכ"פ - בדממה

אך זאת רק בעבודת הכהן הגדול במשך השנה כולה, כאשר עבודתו היא רק ב"קודש" – שם יש מקום להבדלי הדרגות בין ישראל, מ"ראשיכם שבטיכם" ועד "חוטב עציך ושואב מימיך" – ולכן "ונשמע" – העבודה נעשית ברעש.

ואילו עבודת הכהן הגדול ביום הכפורים בקודש־הקדשים אינה נעשית ברעש[18], כי אז[40] ישראל הם כמלאכים[41], ומתגלה ההתקשרות העצמותית שבין כל ישראל לקדוש־ברוך־הוא[42], וכיוון שכל יהודי, ואפילו "שולי המעיל", שרויים אז בשיא הקרבה וההתאחדות עם אלקות – "יחידה ליחדך" – הרי גם כניסתם לקודש־הקדשים, על ידי הכהן הגדול, איננה כרחוק שנעשה קרוב (ברעש), אלא מתוך התבטלות מוחלטת, בקול דממה דקה.

ו.
בני ישראל - "רמון" ו"תפוח"

לפי כל האמור לעיל מובן גם ההבדל בין שיטת הרמב"ן, ש"אם לנוי..." יעשם כמין תפוחי זהב", לבין שיטת רש"י, שבמקרה זה צריכים להיות "רמונים":

ישראל משולים גם ל"תפוח"[43] וגם ל"רמון". ההבדל ביניהם הוא: ההשוואה לתפוח מתאימה ליהודים כאשר הם ברום המעלה[44], ובחינת "רמון" היא לגבי יהודים שבמצב שפל, "כפלח הרמון רקתך – ריקנין שבך"[45], אבל גם הם מלאים בטוב ובקדושה, כהמשך מאמר חז"ל "אפילו ריקנין שבך מלאים מצוות כרמון".

בפירוש רש"י, פשוטו של מקרא, כפי שהיהודים נראים בחיצוניותם, רואים את היהודים שב"שולי המעיל" בדרגה של "ריקנין". לפיכך היו צריכים להיות דוקא "רמונים"[46] – כדי להראות, שגם ה"ריקנין", ואפילו הנמוכים יותר – "אפילו פושעי ישראל"[47] – נכנסים עם הכהן הגדול "אל הקודש", גם הם חלק מכלל ישראל, ויותר מכך – מלאים מצוות כרמון.

בפירוש הרמב"ן, שאינו כולל רק "פשט" אלא גם "דברים נעימים.. ליודעים חן"[48], מודגשת פנימיות היהודים שמצדה אין ליהודי שום קשר לחטא, ועמך כולם צדיקים[49] –

[ולפיכך מפרש הרמב"ן ש"ונשמע קולו" היא רק הכנה לעבודת הכהן הגדול[50], ואיננה חלק מן העבודה ממש, כי כניסתו לקודש, גם כשליח של כלל ישראל, היא בדרגה של עבודת הצדיקים, בקול דממה דקה[51]],

וזהו הקושי לפי פירושו: "ואם לנוי... יעשם כמין תפוחי זהב" – אם ה"רמונים" אינם לשימוש, אלא כדי להראות את יופיים ומעלתם של בני ישראל, אין צריך להדגיש את הדרגה הרמוזה ב"רמון" ("ריקנין שבך מלאים מצוות כרמון"[52]), אלא את המעלה שמצד פנימיותם של היהודים, שכל יהודי הוא כ"תפוח זהב"[53], ולא, ח"ו, "ריקן",

בדומה למנורה, ששבעת נרותיה, רומזים לשבעת הדרגות של עובדי ה'[54], שבה היה בכל נר "כמין תפוחים" (כדלעיל בסעיף ב).

---

38) להעיר מרמ"א (או"ח רסתקפ"א): צריך שיוציא כל אדם בתפלתו ואם כו' גם כו'.

39) ראה דב"ר פ"ז, ח.

40) טאו"ח סתר"ו (מפדר"א פמ"ו). שם (ושו"ע אדה"ז) סתרי"ט, ס"ט (מדב"ר פ"ב, לו). רמ"א ושו"ע אדה"ז שם סו"ס תרי (וראה דב"ר שם – הוצאת ליבערמאן).

41) וגם במלאכים – האופנים וחיות הקודש ברעש גדול כו' משבחים כו' (וראה לעיל הערה 30) – לכן גם ביוהכ"פ ישנה עבודה (בחוץ, שהיא) במעיל ונשמע קולו.

42) ראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 133 ואילך.

43) שבת פח, סע"א (אבל בתוס' שם דהיינו אתרוג). שהש"ר פ"ב, ג (א). זח"ב (רע"מ) קכ, ב. ועוד.

44) ראה לקו"ת בחוקותי מט, ד. אוה"ת נח (נח, א־ב. וש"נ). ועוד.

45) שה"ש ד, ג. ברכות נז, א. וש"נ. וראה אוה"ת בראשית (כרך ג') תפג, ב. במדבר ע' קכב. ועוד.

46) להעיר מתו"א פ, סע"ג.

47) כלשון חז"ל – עירובין יט, א. חגיגה בסופה. וצע"ק מ"ש בתו"א שם ד"ריקנים אין פי' פושעים ומורדים ח"ו". וראה לקמן ע' 467 הערה 25.

48) לשון הרמב"ן בה"פתיחה" לפירושו עה"ת בסופה.

49) ישעי' ס, כא.

50) וגם ה"ונשמע קולו" שבאמצע העבודה (דהולכת הדם וכיו"ב), י"ל דכוונתו ההכנה לחלק העבודה שלאח"ז (דההולכה ולהזריקה).

51) או – כנ"ל הערה 36.

52) ומכש"כ שאין מקום לעשותם רמונים חלולים – היפך דמלאים מצות כרמון.

53) עפ"ז תומתק הוספת הרמב"ן "(תפוחי) זהב", וגם בזה משנה מ"(רמוני) תכלת גו'" (ודוחק לומר דנקיט לישנא דקרא משלי (כה, יא)) – להדגיש העילוי וחשיבות דבנ"י.

54) לקו"ת ר"פ בהעלותך.

ז.
היתרון שבעבודה של "רעש"

אמנם, בפשטות ובחיצוניות, העבודה באופן של "ונשמע קולו" היא פחותה מן העבודה שב"קול דממה דקה", אך בכל זאת יש בעבודה שברעש יתרון על־פני העבודה שבהתבטלות:

העבודה ב"קול דממה דקה" היא מוגבלת. אמנם, העובד שרוי בהתבטלות, אבל זאת באופן של "אור וכלי", בישוב הדעת.

ואילו העבודה של "ונשמע קולו" הרי הרעש הגדול עצמו הוא הוכחה, שהעובד יצא ממגבלותיו, מגבלות ה"כלים". אין הוא יכול להגביל ולצמצם את התפעלותו, ולפיכך היא מתבטאת בצעקה וקול[55]. וזוהי אחת הסיבות לכך ש"במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד בו"[56], כי דוקא ב"רעש" של עבודת התשובה מתבטא חוסר ההגבלה של הנשמה.

ח.
קירוב רחוקים ב"רעש"

מכל האמור לעיל נובעת הוראה מיוחדת לדורנו זה – דרא דעקבתא דמשיחא:

יש הטוענים: אמנם, מפני המצב של דורנו מוכרחים להתעסק בהרבצת התורה והפצת היהדות, ואי אפשר להסתפק בישיבה בד' האמות האישיות, ואפילו ד' אמות של תורה, ולחכות עד שיבואו לבקש ולהתחנן שיפיץ את תורתו, אלא צריך לצאת "החוצה" ולמצוא את היהודים ה"נידחים", ולהפכם ל"בעלי תשובה" –

אבל מדוע יש לעשות עבודה זו בקול רעש גדול? מדוע נחוץ לצאת לרחוב ולזעוק שם בקול רם, שיהודים יניחו תפילין, יקבעו מזוזות בפתחי בתיהם, יתנו צדקה וכדומה – התנהגות שלא נעשתה בסערה כזאת בדורות הקודמים?!

התשובה לכך היא: לפי כל הסימנים שבסוף מסכת סוטה, רואים שאנו נמצאים בדרא דעקבתא דמשיחא – בדרגה הנמוכה ביותר – "שולי המעיל". צריך איפוא לדעת, שבשולי המעיל צריכים להיות ה"פעמונים"[57] – שהכניסה של יהודים מן הסוג הזה "אל הקודש", אל תחת כנפי השכינה, מתבצעת באופן של "ונשמע קולו". ואדרבא: דוקא ה"רעש" של עבודת התשובה הוא שיא ההתעלות, כדלעיל.

ט.
לבטל "קול המונה של רומי"

ענין נוסף בכך:

כאשר רואים שאצל "עוברי רצונו" נשמע "קול המונה של רומי"[58] – כל עניני הטומאה אינם נעשים בחדרי חדרים, אלא בפרסום וברעש גדול ביותר –

הרי הדרך לבטל את הסערה של סטרא אחרא היא – "במינה ודוגמתה.. מיניה וביה אבא לשדי ביה נרגא"[59] (=מן היער עצמו נלקח העץ לידית הגרזן כדי לכרות את היער) – כלומר, על ידי שגם עבודת "עושי רצונו" נעשית באופן של "ונשמע קולו" דוקא במקום שנשמע "קול המונה של רומי".

זה יביא לידי "מה לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על־אחת־כמה־וכמה"[54], שאצל ישראל יתקיים "יושבין בטח והשקט"[54] על אדמתם, ודוקא באמצעות "יתקע בשופר גדול"[60], באמצעות "קול מבשר מבשר ואומר" – מבשר הגאולה בקרוב ממש.

(משיחת ש"פ תצוה תשל"ה)

---

55) וכמבואר במעלת עבודת האופנים שהיא ברעש גדול לגבי עבודת השרפים, ועד"ז הוא העילוי בהאהבה של נה"ב לגבי אהבת נה"א (מצ"ע) – ראה לקו"ת ד"ה האזינו (הג') פ"א־ד (ושם פ"ד, שזהו העילוי דעבודת התשובה). ובכ"מ.

56) ברכות לד, ב. רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד.

57) וראה סה"מ תש"ב (ריש ע' 7): הנרדמים הצריכים הקיצה והוא ע"י רעש וקול כו'.

58) לשון הגמרא – סוף מכות.

59) תניא רפל"א.

60) ישעי' כז, יג. וראה לקו"ת ר"ה ד"ה והי' ביום ההוא (נח, א ואילך). עטרת ראש שער ר"ה כב, א ואילך.

רבי יוסי החורם

רבי יוסי החורם אומר, מצינו ימין שנקרא יד[1].

יוס״י - גימטריא אלקי״ם, רומז על גבורות.

(וזהו שהיה חרום, שהוא מו״ם, כי חורם פירושו חוטמו שקוע, שהוא מום[2]).

רב״י יוס״י - מספרו בינ״ה גבור״ה הו״ד, היינו כל קו השמאל, גבורות.

החור״ם - גימטריא ג׳ פעמים אלקי״ם עם הכולל, כי שם אלקים ישנו בשלשה מקומות, בבינה בגבורה ובמלכות[3].

והנה, תנא קמא סבירא ליה ידך זו שמאל דוקא, כי פירוש יד הוא שהוא משמש וטפל אל הדבר, כמו ידות הכלים[4], ידות נדרים[5], וזה יתכן לומר על גבורות דוקא, שצריכות לשמש את החסדים ולהיות טפלות אליהם. וכמו שהלוי, גבורה, משמש את הכהן וטפל אליו, כמו שכתוב[6] וילוו עליך וישרתוך. מה שאין על ימין, חסדים, לא שייך לומר שהם טפלים.

אך אצל רבי יוסי החורם העיקר הוא גבורות ודינים, כמדתו, ולכן סבירא ליה שימין נקרא יד. והוא כמו שלעתיד לבוא תהיינה הגבורות גבוהות יותר מהחסדים, שהלוים יהיו כהנים, והכהנים יהיו טפלים להם[7].

(תורת לוי יצחק עמ׳ רלז)

רבי יוסי החורם אומר, מצינו ימין שנקרא יד, שנאמר[8] וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו (על ראש אפרים).

י״ד עם אפרי״ם — גימטריא יוס״י החור״ם.

(תורת לוי יצחק עמ׳ רלח)

1) מנחות לז, א.
2) בכורות פ״ז מ״ג.
3) זח״א לא, א.
4) כלים פי״ב מ״ח.
5) נדרים ג, א.
6) קרח יח, ב.
7) לקוטי תורה להאריז״ל עה״פ והכהנים הלוים (יחזקאל מד, טו). תניא פ״נ.
8) ויחי מח, יז.

רב יוסף

ותני רב יוסף, אלו פרסיים, שאוכלין ושותין כדוב, ומסורבלין כדוב, ומגדלין שיער כדוב, ואין להם מנוחה כדוב[9].

אשת פוטיפר נמשלה לדוב[10].

והיינו מה שרב יוסף דוקא ידע בפרטיות טבע הדוב ופעולותיו.

(ליקוטים ואגרות עמ׳ שלה)

אפילו עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה . . תני רב יוסף, שוב אין מראין לו סימני עניות[11].

יוסף — מורה על יסוד, מדתו של יוסף.

ביוסף כתיב[12] וילקט יוסף את כל הכסף גו׳ ויבא יוסף את הכסף ביתה פרעה, היינו למלכות. ואז נעשית המלכות עשירה מאד מאד, כי נמשכו לה כל כסף החסדים.

לכן רב יוסף דוקא אמר זה, כי הוא הוא שמילא את המלכות, בית פרעה, בעושר רב, ואין כאן אפילו סימני עניות.

(תורת לוי יצחק עמ׳ קעט)

רבי יעקב בר אידי

רבי יעקב בר אידי רמי, כתיב[13] והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך, וכתיב[14] ויירא יעקב מאד, אמר שמא יגרום החטא[15].

בעל המימרא על יעקב שירא שמא יגרום החטא, הוא רבי יעקב בר אידי, יעקב דוקא.

(ליקוטים ואגרות עמ׳ רמא)

9) מגילה יא, א.
10) רש״י וישב לט, ו.
11) גיטין ז, ב.
12) ויגש מז, יד. וראה לקוטי תורה להאריז״ל פרשת וישב.
13) ויצא כח, טו.
14) וישלח לב, ח.
15) ברכות ד, א.

חוברת ה

מברק מן הגלות

כעבור מספר שבועות קיבלתי גלוית דואר ללא בול, ממנה נודע לי כי בעלי חי וכי הוא נמצא בדרכו למקום גלותו, אם כי לא ידעתי מניין נשלחה הגלויה.

שוב חלפו יותר משבועיים, ולילה אחד, בשעה אחת אחר חצות, נקש מישהו על חלון ביתנו (פעמון בדלת כבר לא היה לנו אז), והביא מברק המודיע שבעלי הגיע ליעדו. שירות הדואר לא פעל בלילה, אך מאחר שעובדי המקום הבינו מתוך המברק שהוא מכיל ידיעה מהרב - הכירו כולם בחשיבות הדבר, ונערה יהודייה מבין העובדים הודיעה כי היא מתנדבת למסור לי את המברק עוד באותו לילה.

החילונו איפוא ללמוד את המברק, כדי להבין מאין נשלח, ולמצוא את מקומו של הכפר שבו נמצא בעלי.

טלית ותפילין - לראשונה לאחר שנה

משלוח האסירים הובא בתחילה לעיר הבירה של קזחסטאן[1], במרכז אסיה, ומשם הם נשלחו קבוצות קבוצות, כל אחד למקום שנקבע לו. היה זה בט"ו בשבט[2].

לימים סיפר לי בעלי על השמחה שהשתררה בקרב הגולים כשהרגישו לפתע חופשיים - הותר להם לנוע ללא שמירה, להתיישב בחשמלית העירונית כל אימת שיעלה ברצונם ולנסוע לכל מקום שיעלה בדעתם. לאחר אחד עשר חודשים קשים - ומותר אף לומר: איומים - שכאלה, היתה זו תחושה שקשה לתאר. עז היה רצונו של בעלי לציין בדרך כלשהי תחושה נעימה זו, אולם הוא היה שוב לבדו בין זרים. האוכלוסייה המקומית הורכבה מקאזאחים, טיפוסים אנושיים בלתי מוכרים, כך שלא היה לבעלי עם מי לחלוק את תחושותיו, ולא נותר לו אלא להסתפק במחשבה על כך...

מאלמא אטא נשלחו הגולים בקבוצות אל המחוזות השונים. המחוז שאליו נשלח בעלי היה מחוז קזיל ארדא. כל הגולים רצו להישאר בעיר המחוז, שהיתה עיר של ממש, ומן הסתם היו בה גם אי אלו יהודים, אולם הדבר לא הותר להם. רק אלוף משנה אחד שהיה בין הגולים נשלח לתחנה שבה עוברת רכבת, ומטבע הדברים הוא שמח מאוד על כך שנשלח לשם במקום לכפר נידח כלשהו.

הם לנו בעיר רק לילה אחד, מבלי לראות איש, ולאחר מכן נשלחו - שניים מתוך קבוצת הגולים שהגיעו לעיר, בעלי וגולה נוסף - לכפר ציאילי[3], מרחק ארבע שעות נסיעה מעיר המחוז.

---

1) אלמא–אטא (ראה בתחילת הרשימה שבהערה 2).

2) להעיר, שבדיוק עשרים שנה לאחר יום זה (ט"ו בשבט ת"ש) - בש"פ בשלח, ט"ו בשבט ה'תש"כ - הזכיר כ"ק אדמו"ר זי"ע את רשימותיו של אביו ז"ל בפעם הראשונה (תורת מנחם - התוועדויות תש"כ ח"א ע' 365 ואילך).

3) ברשימה שבהערה 2: "זהו ששפטו אותי לגלות למתא ציאילי שהוא מלשון צל, ומספרו צ"ל א"ל".

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב אדר א', תשי"ט
ברוקלין.

שלום וברכה!

... במ"ש אודות בול ובו תמונת וכו', לדעתי **מופרך** הדבר, כיון שהבולים מתגלגלים סו"ס וכו' נוסף על הענין הכרחי שמכים על הבול והתמונה...

ובברכת הצ' בהנ"ל.

כט, ט – וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו וחבשת להם מגבעות והיתה להם כהנה לחוקת עולם ומלאת יד אהרן ויד בניו

א. כיצד הלבישן, כיצד הלבישן מאי דהוה הוה, אלא כיצד מלבישן לעתיד לבוא, לעתיד לבוא נמי לכשיבואו אהרן ובניו ומשה עמהם, אלא כיצד הלבישן למיסבר קראי, פליגי בה בני ר' חייא ורבי יוחנן, חד אמר אהרן, וחד אמר אהרן ובניו בבת אחת.

יומא ה:

במרז"ל[1]* שבסוף מס' ברכות (ועד"ז בסוף מס' מו"ק[2]) יש ב' גירסאות: א) "**ת"ח** אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב"; ב) "**צדיקים** אין להם מנוחה כו'" (וגירסא זו מובאת בכ"מ[3]).

ונראה ששינוי זה, הוא שינוי גם בתוכן הענין: לפי הגירסא "**ת"ח** אין להם מנוחה כו'" – המדובר הוא במעלה מיוחדת השייכת דוקא בלימוד התורה ("תלמידי חכמים"), כדלקמן; אבל להגירסא "**צדיקים** אין להם מנוחה כו'" – הרי תואר זה כולל גם מארי עובדין טבין[4], **שאינם** ת"ח, שהרי גם הם – **צדיקים**.

וצלה"ב טעם שתי שיטות אלו.

ב. והנה בטעם הדבר ש"ת"ח אין להם מנוחה כו'", כתב האריז"ל בלקוטי הש"ס: "כי בעולם שלאחר המיתה ת"ח עוסקים בתורה ועולין ממדרי' למדרי' ומישיבה לישיבה . . כי כמו שהשי"ת אין לו סוף כך תורתו אין לו סוף.

ולפ"ז מובן טעם הגירסא "**ת"ח** אין להם מנוחה כו'" – כי רק התורה היא בבחי' "אין לה סוף"[5], שלכן אין מנוחה (אין סוף) גם לעליות של ת"ח העוסקים בתורה; אבל המצות, עם היות שגם הן ציוויו של הקב"ה (שאין לו סוף), בכ"ז בהן עצמן ישנה הגבלה[6], ואדרבא צ"ל מדידה והן בכללות ענין המצות שנצטווינו לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו, לא תוסיפו ולא תגרעו[7] (משא"כ בת"ת שצ"ל בהוספה דוקא כדאיתא בהל' ת"ת[8]), הן בכל מצוה בפ"ע: תפילין – ד' פרשיות ולא חמש וכו'[9].

וכן הוא החילוק באופן חיוב האדם בהן: החיוב דת"ת אין בו הגבלות, ובל' הרמב"ם[10]: "**כל** איש מישראל חייב בת"ת בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין כו'", והחיוב הוא **תמידי**[11]; משא"כ מצות, שכל מצוה ומצוה בהגבלה שלה (בזמן מסויים או במקום מסויים, וכיו"ב).

ועפ"ז צלה"ב טעם הגירסא "**צדיקים** אין להם מנוחה כו'" – שבכללן גם מארי עובדין טבין (עבודת המצות) כנ"ל – איך שייך בעבודה זו (שהיא מוגבלת כנ"ל), "אין להם מנוחה כו'" המורה על ענין בל"ג?

ובהכרח לומר, שגם במצות ישנם מעלה זו דבל"ג, שעפ"ז אתי שפיר הגירסא "**צדיקים** אין להם מנוחה כו'". והיינו שב' הגירסאות מתאימות בב' הבחינות: גבול ובל"ג...

ד. ויש לומר הביאור בזה: במצות יש ב' ענינים[12]: א) גדרים המיוחדים לכל מצוה בפ"ע, שמבדילים בין זל"ז – שמצד זה הרי הן בבחי' גבול. ב) הצד השווה שבכל המצות – שמצד זה הן בבחי' בל"ג.

היינו הפרטים שבכל מצוה ומצוה – שבהם שונה כל אחת מחברתה – זוהי **ההגבלה** שבמצות; אולם הנקודה הכללית שבכל המצות, שכולן הן מצוה ל' ציווי, היינו רצון העליון ב"ה שהוא ב**כל** המצות **בשוה** – כי הרצון שבמצות הוא למעלה מההגבלות וההתחלקות שבמצות, וכנוסח הברכה (השווה ב**כל** המצות): אשר קדשנו במצותיו **וצונו**, וכמרז"ל[13] "לא תהא יושב ושוקל במצותי' של תורה וכו' קלה שבקלות כו' וחמורה שבחמורות כו'" – שמצד נקודה זו שבמצות – רצונו של הקב"ה – ה"ה **בל"ג**.

וכשם שהוא בנוגע להמצות עצמן, כן הוא בנוגע **לקיום** המצות ע"י האדם: אף שחיובו של כאו"א בפ"ע הוא מוגבל (כנ"ל ס"ב), הרי כללות (העבודה של) המצות הוא חיוב תמידי, וכדברי חכמים במשנתם[14]: אני **נבראתי לשמש** את קוני, כל רגע שהוא קיים, הרי תכליתו לשמש את קונו, וכנ"ל כי זה **כל** האדם, ועד לפס"ד בשו"ע "**כל** מעשיך יהיו לש"ש[15], ו"**בכל** דרכיך דעהו"[16], ויתירה מזו: ידוע[17] הטעם ד"עוסק במצוה

1*) ראה לקו"ש חלק ט"ו שיחה לכ' חשוון – שיחה זו, באידיש בשינוים והוספות. **המו"ל**.

2) בטעם השינויים בין מס' ברכות ומס' מו"ק – ראה לקו"ש חי"ד ע' 173 ואילך.

3) ראה לקו"ש חי"ד ח"א (ע' 173) הערה *3.

4) ד"עיקר פי' צדיק נק' כן מי שמקיים המצות" (לקו"ת מסעי צא, א. שה"ש טז, ג).

ואף שבתו"א צח, ב' מביא (בהמשך להמבואר שם ע"ד העליות **בהשגת התורה**) "מ"ש בלקוטי הש"ס להאריז"ל על מאמרז"ל **צדיקים** אין להם מנוחה כו'" (ולא הגירסא "ת"ח").

– הרי צדיק במרז"ל (ולא רק בתושב"כ) – ישנו במובן הכי רחב (וכמו רשע או צדיק לא קאמר – נדה טז, ב. וראה תניא פ"א דשולל רק רשע **בדינו**), כולל גם בע"ת, ת"ח וכו' ועד במובנו הכי מצומצם – **רק** אלה שעבודתם במדת היסוד (תניא פי"ד מתיקונים – בהקדמה. וראה זח"ג קט, ב). – אבל בשום מקום אין לפרשו שפי' (רק ת"ח ו)**לא** מארי עובדין טבין.

5) כמש"נ (איוב יא, ט): ארוכה מארץ מדה גו'.

6) אגה"ק ס"י. ד"ה השקיפה תרפ"ט פ"ב ואילך (נדפס בסה"מ ה'שי"ת ע' 272 ואילך). ובכ"מ.

7) ראה יג, א. ואתחנן ד, ב. רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ט. ממרים פ"ב ה"ט. סהמ"צ להרמב"ם ל"ת שי"ג שי"ד. – ולא הביא הרמב"ם כלל קרא הקודמו דואתחנן. וכ"כ באגה"ק סכ"ט (קנ, א). וראה רמב"ן עה"ת שפי' כן (ד"בדא לעשות מצוה בפ"ע כו' עובר בלאו") בקרא דפ' ואתחנן. וממשיך שם דהוספת מצוה "היא בכלל לא תוסיף עליו" – קרא דראה. והוא דלא כמש"כ בפסיקתא זוטרתא שם ובאדרת אלי' דקרא דפ' ואתחנן – הוא שלא להוסיף על תרי"ג מצות בכלל, ודפ' ראה שלא להוסיף באותה מצוה גופא. וראה פי' הר"י פערלא לסהמ"צ דרס"ג מ"ע ה' ומל"ת קמא. מנחת חינוך מצוה תנד. ואכ"מ.

8) ראה בהנסמן לקו"ש חי"ד ח"א (ע' 173) הערה 21.

9) ראה ספרי ופרש"י ראה שם. פרש"י ואתחנן שם.

10) הל' ת"ת פ"א ה"ח. הועתק בשו"ע אדה"ז או"ח ר"ס קנה.

11) כמש"נ (יהושע א, ח) לא ימוש גו' והגית בו יומם ולילה גו'.

12) להעיר מלקו"ת שלח (לט, א ואילך). ובארוכה – עטרת ראש נג, א ואילך. נח, ב ואילך.

13) תנחומא עקב ב. וב"ר פ"ו, ב. יל"ש יתרו רמז חצר. ועוד.

14) סיום מס' קידושין.

15) אבות פ"ב מי"ב.

16) משלי ג, ו. רמב"ם הל' דעות ספ"ג. טושו"ע או"ח סרל"א.

17) המשך תרס"ו שם ע' תקכב. ד"ה לסרבה המשרה ה'ש"ת פ"ג (סה"מ קונט' ח"ב תלה, ב).

פטור מן המצוה"[18], שזהו משום שכל המצות כלולות זמ"ז, ולכן כשעושה מצוה אחת ה"ז כאלו עשה גם שאר המצות, דזהו מצד הרצון העצמי שבמצות שלמעלה מהתחלקות[19]; ונמצא שגם בעסקו במצוה פרטית (אף שמצד פרטי מצוה זו הוא ענין נפרד ומוגבל, בכ"ז) יש בזה שייכות לכללות המצות, הבלי גבול שבהן.

ועפ"ז מובן החילוק בין ב' הגירסאות: מצד הפרטיות שבמצות – שהן גבול – הנה דוקא "**ת"ח** אין להם מנוחה כו'"; אבל מצד כללות המצות – שהן בלי גבול – הרי כל אלו שהם "**צדיקים** (כולל מארי עובדין טבין) אין להם מנוחה כו'".

ה. אבל עדיין צ"ע: נתבאר[20] הטעם מה ש"**ת"ח** (דוקא) אין להם מנוחה כו' ולא בעוה"ב" – שזהו עפ"י מש"כ האריז"ל בלקוטי הש"ס: "וז"ס יצא אדם לפעלו[21] ר"ל לעסוק בתורה במה שפעל בעוה"ז כי כשיצא האדם מעוה"ז יוצא תחילה לפעלו ר"ל לעסוק בתורה במה שפעל בעוה"ז כו'". ולכן רק "**ת"ח** אין להם מנוחה כו' בעוה"ב" – כי בג"ע, במקום שבו יוצא האדם מעוה"ז, שייך רק בחי' "פעלו" דעוסק בתורה[22] ולא (העסק) הפעולה דקיום המצות[23].

ועפ"ז עדיין אינו מיושב: הן אמת שגם במצות שייך הענין דעליות עד אין סוף מפני שגם בהן יש ענין הבל"ג, אבל איך אפ"ל ד"**צדיקים** אין להם מנוחה", שזהו מפני שיצא אדם לפעלו בעוה"ב" – והרי בג"ע אין בחי' "פעלו" דקיום המצות?

והביאור הוא: ידוע שב"עוה"ב" יש ב' פירושים: א) גן עדן (ונקרא עוה"ב, כי "באין לו לאדם אחר חיי העוה"ז"[24]); ב) עולם התחי'[25].

ולפי"ז י"ל, שהפירוש דעוה"ב במרז"ל **זה** תלוי בב' הגירסאות: לפי הגירסא "**ת"ח** אין להם מנוחה כו'" – שזה מצד מעלת **התורה** – "עוה"ב" פירושו (גם) ג"ע (ששם שייך ה"פעלו" דתורה ולא של המצות); ולהגירסא "**צדיקים** אין להם מנוחה כו'" – הכולל גם עבודת המצות – "עוה"ב" פירושו עולם התחי', שאז שוב יהי' זמן של "פעלו" גם במצות.

ו. לכאורה יש להקשות ע"ז: א) הרי ארז"ל[26] "מצות בטילות לעת"ל", ופירש אדה"ז[27] ד"היינו בתחיית המתים"?

ב) הרי מבואר בחסידות[28] דמשארז"ל "צדיקים אין להם מנוחה כו'" (שעולים תמיד מדרגא לדרגא) הוא בג"ע, אבל לעת"ל הוא זמן של שבת ומנוחה גם מהעליות[29] – ואיך זה מתאים עם הנת"ל, שהמכוון במ"ש ש"**צדיקים** אין להם מנוחה כו' בעוה"ב" הוא (לא ג"ע, כ"א) לעולם התחי'?

והביאור בזה: בזמן של עולם התחי' גופא תהיינה ב' תקופות[30] – תקופה ראשונה עלי' **כאו"א** אומר: ושם נעשה לפניך כמצות רצונך, כי אז מצות קיימות[31], ולכן ישנן גם העליות שעל-ידן מדרגא מדרגא; ותקופה שני' שאז מצות בטילות.

מהראיות לזה: ידוע משארז"ל[32] דלעת"ל "משה ואהרן עמנו" ויקריבו קרבנות – קיום מצות. ובפרט הרי ענין הקרבן הוא העלאה של חיות הבהמה מלמטה למעלה, כמבואר בכ"מ – ומזה, שגם לאחרי תחה"מ יהי' הענין דעליות כו'.

לקוטי שיחות חלק ט"ו כ' מרחשון סעיפים א'-י"א
(מתורגם ללה"ק)

---

18) סוכה כה, א.

19) ראה המשך תרס"ו שם ע' תקכב. ולהעיר מפיה"מ להרמב"ם אבות רפ"ב. לקו"ש ח"ד ע' 1192 ואילך (ובהערה 2 שם).

20) לעיל ח"א ס"ד.

21) תהלים קד, כג.

22) ראה אגה"ק סי"ז. לקו"ת ואתחנן ו, ב ואילך. סהמ"צ להצ"צ טו, ב. ובכ"מ.

23) ראה סהמ"צ שם. ובכ"מ.

24) רמב"ם הל' תשובה ספ"ח. ועיין שם שמעתיק מהכתוב (בגירסת דפוס רומי): אשר צפנת פענח **פעלת**.

25) וכמחז"ל (סנהדרין ר"פ חלק) "כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב כו' ואלו שאין להם חלק כו' האומר אין תחה"מ כו'". ובגמרא שם: הוא כפר בתחה"מ לפיכך לא יהי' לו חלק בתחה"מ . . מדה כנגד מדה.

26) נדה סא, ב.

27) אגה"ק סכ"ו (קמה סע"א).

28) אוה"ת והמשך תרס"ו שבהערה 3.

29) וכמ"ש האריז"ל בלקוטי הש"ס שם: כי לעתיד אחר התחי' יהי' להם מנוחה – אבל שם מבואר להגירסא "**ת"ח** אין להם מנוחה כו'", משא"כ במקומות שבהערה הקודמת.

30) ראה המשך תרס"ו ע' צז ואילך. ושם (ע' קה): ומה שלעתיד לא יהי' עוד עליות כו'.

31) וצ"ע מנדה שם דבגד שאבד בו כלאים עושה ממנו תכריכין למת דמצות בטילות לעת"ל. ואכ"מ.

32) תוס' פסחים (קיד, ב ד"ה אחד). וראה ג"כ יומא ה, ב.

אגרות קודש

ב"ה, ז' אד"ש, תשי"ט
ברוקלין.

... בודאי למותר לעוררו, שאין ליפול ברוח באם היתה בעבר איזה שגיאה בהנהגה באיזה ענינים. וכמו אלו שמסרו לי מהנ"ל, כי הרי רגיל הדבר בכל פעולות בני אדם, וכדרז"ל שאין אדם עומד על דבר הלכה אא"כ וכו'. ונוהג שאדם לומד מהשגיאות פי כמה - בהנוגע ליושר הנהגה לעתיד. והרי זכות הרבים וזכות רבותינו נשיאינו מסייעתם ומלוה אותם בפעולותיהם.

בברכה לבשו"ט בכל הענינים אודותם כותבים ולפורים שמח ופעיל על כל הימים הבאים לאחרי זה,

מ. שניאורסאהן

◆ יום ראשון ג׳ אדר ◆

כז (כ) **וְאַתָּה תְּצַוֶּה** ׀ **אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד:**

כ וְאַתְּ תְּפַקֵּד יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְּבוּן לָךְ מִשְׁחָא זֵיתָא דַכְיָא כָּתִישָׁא לְאַנְהָרָא לְאַדְלָקָא בּוֹצִינַיָּא תְּדִירָא:

רש״י◄ **וְאַתָּה תְּצַוֶּה • זָךְ •** בְּלִי שְׁמָרִים, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמְנָחוֹת: ׳מְגַרְגְּרוֹ בְּרֹאשׁ הַזַּיִת וְכוּ׳״. **כָּתִית •** הַזֵּיתִים הָיָה כּוֹתֵשׁ בְּמַכְתֶּשֶׁת וְאֵינוֹ טוֹחֲנָן בְּרֵיחַיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה בּוֹ שְׁמָרִים, וְאַחַר שֶׁהוֹצִיא טִפָּה רִאשׁוֹנָה, מַכְנִיסָן לָרֵיחַיִם וְטוֹחֲנָן, וְהַשֶּׁמֶן הַשֵּׁנִי פָּסוּל לִמְנוֹרָה וְכָשֵׁר לִמְנָחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כָּתִית לַמָּאוֹר״ וְלֹא כָּתִית לִמְנָחוֹת. **לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד •** מַדְלִיק עַד שֶׁתְּהֵא שַׁלְהֶבֶת עוֹלָה מֵאֵלֶיהָ (שבת כא)◆. **תָּמִיד •** כָּל לַיְלָה וְלַיְלָה קָרוּי תָּמִיד, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר (במדבר כח) ״עוֹלַת תָּמִיד״ וְאֵינָהּ אֶלָּא מִיּוֹם לְיוֹם, וְכֵן בְּמִנְחַת חֲבִיתִין נֶאֱמַר (ויקרא ו) ״תָּמִיד״ וְאֵינָהּ אֶלָּא מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעֶרֶב, אֲבָל ״תָּמִיד״ הָאָמוּר בְּלֶחֶם הַפָּנִים מִשַّבָּת לְשַׁבָּת הוּא◆.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יא עמ׳ 127)

בְּלִי שְׁמָרִים (רש״י כז, כ) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַה מְחַדֵּשׁ בָּזֶה, וַהֲרֵי יָדוּעַ שֶׁ׳זָךְ׳ פֵּרוּשׁוֹ נָקִי מִתַּעֲרֹבֶת דָּבָר זָר. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבָּא לְלַמְּדֵנוּ שֶׁ׳זָךְ׳ קָאֵי עַל הַשֶּׁמֶן (שֶׁמֶן צָלוּל, בְּלִי שְׁמָרִים), לֹא עַל הַזַּיִת (זַיִת נָקִי וְיָפֶה). וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ: צִוּוּי זֶה נֶאֱמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, שָׁם הָיָה בִּרְשׁוּתָם שֶׁמֶן (שֶׁהֵבִיאוּ מִמִּצְרַיִם), וְלֹא זֵיתִים, שֶׁהֲרֵי בַּמִּדְבָּר אֵין עֲצֵי זַיִת. **רמב״ן**

כח (א) **בְּאֹהֶל מוֹעֵד מִחוּץ לַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדֻת יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן וּבָנָיו מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:**

כא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא מִבָּרָא לְפָרֻכְתָּא דִּעַל סַהֲדוּתָא יְסַדַּר יָתֵהּ אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי מֵרַמְשָׁא עַד צַפְרָא קֳדָם יְיָ קְיָם עָלָם לְדָרֵיהוֹן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש״י◄ **מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר •** תֵּן לָהּ מִדָּתָהּ, שֶׁתְּהֵא דּוֹלֶקֶת מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר, וְשִׁעֲרוּ חֲכָמִים חֲצִי לוֹג לְלֵילֵי טֵבֵת הָאֲרֻכִּין, וְכֵן לְכָל הַלֵּילוֹת, וְאִם יוֹתֵר אֵין בְּכָךְ כְּלוּם◆.

כח (א) **וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת־אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכַהֲנוֹ־לִי אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן:**

א וְאַתְּ קָרֵב לְוָתָךְ יָת אַהֲרֹן אָחוּךְ וְיָת בְּנוֹהִי עִמֵּהּ מִגּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן:

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כ־כא) אָמַר הַכָּתוּב בְּכָאן **וְאַתָּה תְּצַוֶּה** בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר בַּמִּשְׁכָּן תָּמִיד וְעָשִׂיתָ, וְהוּא בְּצִוּוּי, אָמַר בְּכָאן וְאַתָּה בְּעַצְמְךָ תְּצַוֶּה ״לָהֶם״ ״שֶׁיִּקְחוּ״ אֵלֶיךָ אֶת ״שֶׁמֶן הַמָּאוֹר״, כִּי אֵין לָהֶם דֶּרֶךְ לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ בַּמִּדְבָּר רַק אִם הָיָה אֶצְלָם מִשְׁמֶרֶת. וְהַנִּשִׂיאִים הֵבִיאוּהוּ (לְהַלָּן ל״ה, כ״ז־כ״ח.). וְטַעַם אֵלֶיךָ, שֶׁיְּבִיאוּהוּ ״לְפָנָיו״ וְהוּא יִרְאֶנּוּ אִם הוּא זָךְ וְכָתִית כָּרָאוּי, וְכֵן צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ (וַיִּקְרָא כ״ד, ב׳.).

וְטַעַם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּקְחוּ אֵלֶיךָ הַשֶּׁמֶן מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת אֲשֶׁר יִמָּצֵא בְּיָדָם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ (לְעֵיל כ״ה, ב׳.). וְכֵן אָמַר וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת אַהֲרֹן אָחִיךָ (לְהַלָּן כ״ח, א׳.), כִּי אַתָּה בְּעַצְמְךָ תִּקְרָאֵם וּתְבַשְּׂרֵם בַּמַּעֲלָה הַזֹּאת, וְעָשִׂיתָ לָהֶם בִּגְדֵי קֹדֶשׁ (שָׁם כ״ח, פָּסוּק ב׳.), בְּצִוּוּי לַחֲכָמִים הָעוֹשִׂים בַּמְּלָאכָה, כְּדַרְכְּךָ כָּל מְלֶאכֶת הַתַּבְנִית. וְכֵן וְאַתָּה תְּדַבֵּר אֶל כָּל חַכְמֵי לֵב (לְהַלָּן כ״ח, ג׳.), שֶׁיְּדַבֵּר עִמָּהֶם הוּא עַצְמוֹ כִּי הוּא יַכִּיר אֶת חָכְמָתָם וְיֵדֵע הַמְּלָאכָה הָרְאוּיָה לְהִמָּסֵר לְכָל אֶחָד מֵהֶם. וּבַעֲבוּר שֶׁאָמַר וְאַתָּה הַקְרֵב וְעָשִׂיתָ, הֶצְרַךְ לְפָרֵשׁ וְאַתָּה תְּדַבֵּר אֶל כָּל חַכְמֵי לֵב, כִּי בְּצִוּוּי יַעֲשׂוּ הַבַּגָּדִים כִּשְׁאָר הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר יֹאמַר בָּהּ רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל וְגוֹ׳ (לְהַלָּן ל״א, ב׳.).

לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד. כָּל לַיְלָה וְלַיְלָה קָרוּי תָּמִיד, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר עֹלַת תָּמִיד (בַּמִּדְבָּר כ״ח, ו׳.), וְאֵינָהּ אֶלָּא מִיּוֹם לְיוֹם, וְכֵן בְּמִנְחַת חֲבִיתִים נֶאֱמַר תָּמִיד (וַיִּקְרָא ו׳, י״ג.), וְאֵינָהּ אֶלָּא מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעֶרֶב אֲבָל תָּמִיד הָאָמוּר בְּלֶחֶם הַפָּנִים (לְעֵיל כ״ה, ל׳.) הוּא מִשַّבָּת לְשַׁבָּת. לְשׁוֹן רַשׁ״י. וּמִדְּרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ אֵינוֹ כָּךְ, אֶלָּא כָּךְ שָׁנוּ בְּסִפְרִי (רֵישׁ בְּהַעֲלֹתְךָ) יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת (בַּמִּדְבָּר ח׳, ב׳.), שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁיְּהִיוּ דוֹלְקִין לְעוֹלָם, ת״ל מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר (וַיִּקְרָא כ״ד, ג׳.). אִי מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר, יָכוֹל יִהְיוּ דוֹלְקִים מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר וּיכַבֵּם, תַּלְמוּד לוֹמַר יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת, הָא כֵּיצַד, יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר. לִפְנֵי ה׳ תָּמִיד (שָׁם), שֶׁיְּהֵא נֵר מַעֲרָבִי דּוֹלֵק תָּדִיר, שֶׁמִּמֶּנּוּ מַדְלִיקִין אֶת הַמְּנוֹרָה בֵּין הָעַרְבַּיִם. וּבְתוֹרַת כֹּהֲנִים (וַיִּקְרָא כ״ד, ב׳.) נָמֵי אָמְרוּ כָּךְ לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד, שֶׁיְּהֵא נֵר מַעֲרָבִי תָּדִיר. וְקָתָנֵי הָתָם, מְצָאוֹ שֶׁכָּבָה מְדַשְּׁנוֹ וּמַדְלִיקוֹ מִמִּזְבַּח הָעוֹלָה, דַּאֲפִלּוּ בַּיּוֹם נָמֵי מַדְלִיק נֵר מַעֲרָבִי לְפִי שֶׁהוּא תָּמִיד לְעוֹלָם.

וּבְמַסֶּכֶת תָּמִיד (ג׳, ט׳.) שָׁנִינוּ כָּךְ, מִי שֶׁזָּכָה בְּדִשּׁוּן הַמְּנוֹרָה נִכְנַס וּמָצָא שְׁתֵּי נֵרוֹת מִזְרָחִיִּים דּוֹלְקִים מְדַשֵּׁן אֶת הַשְּׁאָר וּמַנִּיחַ אֶת אֵלּוּ דּוֹלְקִין בִּמְקוֹמָן. מְצָאָן שֶׁכָּבוּ מְדַשְּׁנָן וּמַדְלִיקָן מִן הַדּוֹלְקִין וְאַחַר כָּךְ מְדַשֵּׁן אֶת הַשְּׁאָר. וּסְתָם מִשְׁנָה זוֹ שְׁנוּיָה כְּדִבְרֵי רַבִּי (מְנָחוֹת צ״ח:) שֶׁאָמַר בַּנֵּרוֹת מִזְרָח וּמַעֲרָב הָיוּ מֻנָּחִין, וּלְדַעְתּוֹ נֵר מַעֲרָבִי הוּא הַשֵּׁנִי, וְנִקְרָא מַעֲרָבִי לְפִי שֶׁהוּא מַעֲרָבִי לָרִאשׁוֹן, וּלְפִי שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהַדְלִיק נֵר

רש״י◄ **וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ** • לְאַחַר שֶׁתִּגְמֹר מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן. רמב״ן

(ב) **וְעָשִׂיתָ בִגְדֵי־קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת:** רמב״ן

ב וְתַעְבֵּד לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן אָחוּךְ לִיקָר וּלְתֵשְׁבְּחָן:

(ג) **וְאַתָּה תְּדַבֵּר אֶל־כָּל־חַכְמֵי־לֵב אֲשֶׁר מִלֵּאתִיו רוּחַ חָכְמָה וְעָשׂוּ אֶת־בִּגְדֵי אַהֲרֹן לְקַדְּשׁוֹ לְכַהֲנוֹ־לִי:**

ג וְאַתְּ תְּמַלֵּל עִם כָּל חַכִּימֵי לִבָּא דְּאַשְׁלֵמִית עִמֵּהּ רוּחַ חָכְמְתָא וְיַעְבְּדוּן יָת לְבוּשֵׁי אַהֲרֹן לְקַדָּשׁוּתֵהּ לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמָי:

רש״י◄ **לְקַדְּשׁוֹ לְכַהֲנוֹ־לִי** • לְקַדְּשׁוֹ, לְהַכְנִיסוֹ בִּכְהֻנָּה עַל יְדֵי הַבְּגָדִים, שֶׁיְּהֵא כֹּהֵן לִי. וּלְשׁוֹן כְּהֻנָּה, שֵׁרוּת הוּא, שנטריא״ה בְּלַעַ״ז.

(ד) **וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חֹשֶׁן וְאֵפוֹד וּמְעִיל וּכְתֹנֶת תַּשְׁבֵּץ מִצְנֶפֶת וְאַבְנֵט וְעָשׂוּ בִגְדֵי־קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ וּלְבָנָיו לְכַהֲנוֹ־לִי:**

ד וְאִלֵּין לְבוּשַׁיָּא דִּי יַעְבְּדוּן חוּשְׁנָא וְאֵפוֹדָא וּמְעִילָא וְכִתּוֹנָא מְרַמְּצָא מִצְנְפְּתָא וְהֶמְיָנָא וְיַעְבְּדוּן לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן אָחוּךְ וְלִבְנוֹהִי לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמָי:

רש״י◄ **חֹשֶׁן** • תַּכְשִׁיט כְּנֶגֶד הַלֵּב. **וְאֵפוֹד** • לֹא שָׁמַעְתִּי (שהוא לבוש), וְלֹא מָצָאתִי בַּבְּרַיְתָא פֵּרוּשׁ תַּבְנִיתוֹ. וְלִבִּי אוֹמֵר לִי שֶׁהוּא חָגוּר לוֹ מֵאֲחוֹרָיו, רָחְבּוֹ כְּרֹחַב גַּב אִישׁ, כְּמִין סִינָר שֶׁקּוֹרִין פרצינ״ט, שֶׁחוֹגְרוֹת הַשָּׂרוֹת כְּשֶׁרוֹכְבוֹת עַל הַסּוּסִים. כָּךְ מַעֲשֵׂהוּ מִלְּמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמואל ב ו) ״וְדָוִד חָגוּר אֵפוֹד בָּד״. לָמַדְנוּ, שֶׁהָאֵפוֹד חֲגוֹרָה הִיא. וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁאֵין בּוֹ אֶלָּא חֲגוֹרָה לְבַדָּהּ, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר: (ויקרא ח) ״וַיִּתֶּן עָלָיו אֶת הָאֵפוֹד״, וְאַחַר כָּךְ ״וַיַּחְגֹּר אוֹתוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפוֹד״, וְתִרְגֵּם אונְקְלוֹס: ׳בְּהֶמְיָן אֵפוֹדָא׳. לָמַדְנוּ, שֶׁהַחֵשֶׁב הוּא הַחֲגוֹר וְהָאֵפוֹד שֵׁם תַּכְשִׁיט לְבַדּוֹ, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁעַל שֵׁם שְׁתֵּי הַכְּתֹפוֹת שֶׁבּוֹ הוּא קָרוּי אֵפוֹד, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר שְׁתֵּי כִּתְפוֹת הָאֵפוֹד, לָמַדְנוּ שֶׁהָאֵפוֹד שֵׁם לְבָד, וְהַכְּתֹפוֹת שֵׁם לְבָד, וְהַחֵשֶׁב שֵׁם לְבָד. לְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר שֶׁעַל שֵׁם הַסִּינָר שֶׁל מַטָּה קָרוּי אֵפוֹד עַל שֵׁם שֶׁאוֹפְדוֹ וּמְקַשְּׁטוֹ בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) ״וַיֶּאְפֹּד לוֹ בּוֹ״. וְהַחֵשֶׁב הוּא חֲגוֹר שֶׁלְּמַעְלָה הֵימֶנּוּ, וְהַכְּתֹפוֹת קְבוּעוֹת בּוֹ. וְעוֹד אוֹמֵר לִי לִבִּי, שֶׁיֵּשׁ רְאָיָה שֶׁהוּא מִין לְבוּשׁ, שֶׁתִּרְגֵּם יוֹנָתָן ״וְדָוִד חָגוּר אֵפוֹד בָּד״, ׳כַּרְדּוֹט דְּבוּץ׳. וְתִרְגֵּם כְּמוֹ כֵן: ״מְעִילִים״, כַּרְדּוֹטִין, בְּמַעֲשֵׂה תָּמָר אֲחוֹת אַבְשָׁלוֹם: (שמואל ב יג) ״כִּי כֵן תִּלְבַּשְׁן בְּנוֹת הַמֶּלֶךְ הַבְּתוּלוֹת מְעִילִים״. **וּמְעִיל** • הוּא כְּמִין חָלוּק, וְכֵן הַכֶּתֹנֶת, אֶלָּא שֶׁהַכֶּתֹנֶת סָמוּךְ לִבְשָׂרוֹ, וּמְעִיל קָרוּי חָלוּק הָעֶלְיוֹן. **תַּשְׁבֵּץ** • עֲשׂוּיִין מִשְׁבְּצוֹת לְנוֹי, וְהַמִּשְׁבְּצוֹת הֵם כְּמִין גֻּמּוֹת הָעֲשׂוּיוֹת בְּתַכְשִׁיטֵי זָהָב, לְמוֹשַׁב קְבִיעַת אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְנֵי הָאֵפוֹד: ״מוּסַבּוֹת מִשְׁבְּצוֹת זָהָב״, וּבְלַע״ז קוֹרְאִין אוֹתוֹ קשטונ״ש. **מִצְנֶפֶת** • כְּמִין כִּפַּת כּוֹבַע שֶׁקּוֹרִין קופי״א, שֶׁהֲרֵי בְּמָקוֹם אַחֵר קוֹרֵא לָהֶם ׳מִגְבָּעוֹת׳ וּמְתַרְגְּמִינָן כּוֹבָעִין (עיין יומא כה). **וְאַבְנֵט** • הִיא חֲגוֹרָה עַל הַכֶּתֹנֶת, וְהָאֵפוֹד הִיא חֲגוֹרָה עַל הַמְּעִיל, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּסֵדֶר לְבִישָׁתָן: ״וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת הַכֶּתֹנֶת וַיַּחְגֹּר אוֹתוֹ בָּאַבְנֵט וַיַּלְבֵּשׁ אוֹתוֹ אֶת הַמְּעִיל וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת הָאֵפוֹד״. **בִּגְדֵי־קֹדֶשׁ** • מִתְּרוּמָה הַמְּקֻדֶּשֶׁת לִשְׁמִי, יַעֲשׂוּ אוֹתָם.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מַעֲרָבִי לְקַיֵּם בּוֹ לִפְנֵי ה׳ תָּמִיד צָרִיךְ לְהַדְלִיק הַמִּזְרָחִי, שֶׁאֵין הַשֵּׁנִי נִקְרָא מַעֲרָבִי עַד שֶׁיְּהֵא זֶה מִזְּרָחִי אֶצְלוֹ. אֲבָל לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר (שָׁם) צָפוֹן וְדָרוֹם הָיוּ מֻנָּחִין, גַּר מַעֲרָבִי הוּא הָאֶמְצָעִי שֶׁבְּגוּפָהּ שֶׁל מְנוֹרָה, וְהוּא לְבַדּוֹ מַדְלִיק בַּבֹּקֶר. וְעַל הַכְּלָל, לִפְנֵי ה׳ תָּמִיד בְּנֵר מַעֲרָבִי, שֶׁהוּא דּוֹלֵק תָּמִיד בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה.

(א) **וְטַעַם נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן.** שֶׁלֹּא יַחְשֹׁב כִּי בְּהִמָּשֵׁחַ הָאָב לְכַהֲנוֹ יִהְיוּ הַבָּנִים הָאֵלֶּה כְּהוּנִים, אֲבָל לָהֶם בְּעַצְמָם יְכַהֵן. וְהִנֵּה יָצָא פִּנְחָס וּשְׁאָר הַנּוֹלָדִים, שֶׁלֹּא נִתְכַּהֲנוּ רַק אֵלֶּה הָאַרְבָּעָה הַנִּמְשָׁחִים עִמּוֹ וּמוֹלַדְתָּם אֲשֶׁר יוֹלִידוּ אַחֲרֵי כֵן.

(ב־ד) **לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת.** שֶׁיִּהְיֶה ״נִכְבָּד וּמִפֹּאָר״ בְּמַלְבּוּשִׁים נִכְבָּדִים וּמִפֹּאָרִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, כֶּתֶן יְכַהֵן פְּאֵר (יְשַׁעְיָה ס״א, י׳.), כִּי אֵלֶּה הַבְּגָדִים לְבוּשֵׁי מַלְכוּת הֵן, כִּדְמוּתָן יִלְבְּשׁוּ הַמְּלָכִים בִּזְמַן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בַּכְּתֻנֶּת וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים (בְּרֵאשִׁית ל״ז, ג׳.), שֶׁפֵּרוּשׁוֹ מְרֻקֶּמֶת כִּדְמוּת פַּסִּים, וְהִיא כְּתֹנֶת תַּשְׁבֵּץ כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ (לְעֵיל כ״ה, ז׳.), וְהִלְבִּישׁוֹ כֹּבֶן מַלְכֵי קֶדֶם. וְכֵן הַדֶּרֶךְ בִּמְעִיל וּכְתֹנֶת, וְכָתוּב וְעָלָיהָ כְּתֹנֶת פַּסִּים כִּי כֵן תִּלְבַּשְׁנָה בְּנוֹת הַמֶּלֶךְ הַבְּתוּלֹת מְעִילִים (שְׁמוּאֵל־ב׳ י״ג, י״ח.), וּפֵרוּשׁ כִּי עָלֶיהָ כְּתֹנֶת פַּסִּים נִרְאֵית וְנִגְלֵית, כִּי הַמִּנְהָג לִלְבֹּשׁ בְּנוֹת הַמֶּלֶךְ הַבְּתוּלוֹת מְעִילִים שֶׁתִּתְעַלְּפָנָה בָּהֶן, וְנִמְצָא שֶׁכְּתֹנֶת הַפַּסִּים עָלֶיהָ מַלְבּוּשׁ עֶלְיוֹן, וְלָכֵן אָמַר וּכְתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר עָלֶיהָ קָרֻעָה (שָׁם שָׁם י״ט.). וְהַמִּצְנֶפֶת יְדוּעָה גַּם הַיּוֹם לַמְּלָכִים וְלַשָּׂרִים הַגְּדוֹלִים, וְלָכֵן אָמַר הַכָּתוּב בִּנְפֹל הַמַּלְכוּת, הָסֵר הַמִּצְנֶפֶת וְהָרֵם הָעֲטָרָה (יְחֶזְקֵאל כ״א, ל״א.), וְכֵן כָּתוּב וּצְנִיף מְלוּכָה (יְשַׁעְיָה ס״ב, ג׳.), וְכָךְ יִקְרָאם הַכָּתוּב פַּאֲרֵי הַמִּגְבָּעוֹת (לְהַלָּן ל״ט, כ״ח.), וּכְתִיב, פַּאֲרֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל רֹאשָׁם (יְחֶזְקֵאל מ״ד, י״ח.), שֶׁהֵם פְּאֵר וְשֶׁבַח לַמַּכְתִּירִים בָּהֶם. וְהָאֵפוֹד וְהַחֹשֶׁן לְבוּשׁ מַלְכוּת, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב וְהַמְנִיכָא דִּי דַהֲבָא עַל צַוָּארָךְ (דָּנִיֵּאל ה׳, ט״ז.). וְהַצִּיץ נֵזֶר הַמְּלָכִים הוּא, וּכְתִיב, יָצִיץ נִזְרוֹ (תְּהִלִּים קל״ב, י״ח.), וְהֵם זָהָב וְאַרְגָּמָן וּתְכֵלֶת, וּכְתִיב כָּל כְּבוּדָּה בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב

(ה) וְהֵם יִקְחוּ אֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַתְּכֵלֶת וְאֶת־הָאַרְגָּמָן וְאֶת־תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת־הַשֵּׁשׁ:

ה וְאִנּוּן יִסְבּוּן יָת דַּהֲבָא וְיָת תְּכְלָא וְיָת אַרְגְּוָנָא וְיָת צְבַע זְהוֹרִי וְיָת בּוּצָא:

רש״י◄ **וְהֵם יִקְחוּ** • אוֹתָם חַכְמֵי לֵב שֶׁיַּעֲשׂוּ הַבְּגָדִים, יְקַבְּלוּ מִן הַמִּתְנַדְּבִים אֶת הַזָּהָב וְאֶת הַתְּכֵלֶת, לַעֲשׂוֹת מֵהֶן אֶת הַבְּגָדִים. רמב״ן

(ו) וְעָשׂוּ אֶת־הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב:

ו וְיַעְבְּדוּן יָת אֵפוֹדָא דַּהֲבָא תְּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא צְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד אֻמָּן:

רש״י◄ **וְעָשׂוּ אֶת־הָאֵפֹד** • אִם בָּאתִי לְפָרֵשׁ מַעֲשֵׂה הָאֵפוֹד וְהַחֹשֶׁן עַל סֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת, הֲרֵי פֵּרוּשָׁן פְּרָקִים, וְיִשְׁגֶּה הַקּוֹרֵא בְּצִרּוּפָן, לְכָךְ אֲנִי כּוֹתֵב מַעֲשֵׂיהֶם כְּמוֹת שֶׁהוּא לְמַעַן יָרוּץ הַקּוֹרֵא בּוֹ, וְאַחַר כָּךְ אֲפָרֵשׁ עַל סֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת. הָאֵפוֹד עָשׂוּי כְּמִין סִינָר שֶׁל נָשִׁים רוֹכְבוֹת סוּסִים, וְחוֹגֵר אוֹתוֹ מֵאֲחוֹרָיו, כְּנֶגֶד לִבּוֹ לְמַטָּה מֵאַצִּילָיו. רָחְבּוֹ כְּמִדַּת רֹחַב גַּבּוֹ שֶׁל אָדָם וְיוֹתֵר וּמַגִּיעַ עַד עֲקֵבָיו, וְהַחֹשֶׁב מְחֻבָּר בְּרֹאשׁוֹ עַל פְּנֵי רָחְבּוֹ מַעֲשֵׂה אוֹרֵג וּמַאֲרִיךְ לְכָאן, כְּדֵי לְהַקִּיף וְלַחְגֹּר בּוֹ, וְהַכְּתֻפּוֹת מְחֻבָּרוֹת בַּחֹשֶׁב, אַחַת לְיָמִין וְאַחַת לִשְׂמֹאל מְרֻחָקוֹת זוֹ מִזּוֹ שִׁעוּר הַבְדָּלַת כְּתֵפַיִם, מֵאֲחוֹרֵי הַכֹּהֵן, לִשְׁנֵי קְצוֹת רָחְבּוֹ שֶׁל סִינָר. וּכְשֶׁזּוֹקְפָן, עוֹמְדוֹת לוֹ עַל שְׁנֵי כְּתֵפָיו וְהֵן כְּמִין שְׁתֵּי רְצוּעוֹת עֲשׂוּיוֹת מִמִּין הָאֵפוֹד, אֲרֻכּוֹת כְּדֵי שִׁעוּר לְזָקְפָן אֵצֶל צַוָּארוֹ מִכָּאן וּמִכָּאן, וְנִקְפָּלוֹת לְפָנָיו לְמַטָּה מִכְּתֵפָיו מְעַט, וְאַבְנֵי הַשֹּׁהַם קְבוּעוֹת בָּהֶם, אַחַת עַל כֶּתֶף יָמִין וְאַחַת עַל כֶּתֶף שְׂמֹאל, וְהַמִּשְׁבְּצוֹת נְתוּנוֹת בְּרָאשֵׁיהֶם לִפְנֵי כְּתֵפָיו, וּשְׁתֵּי עֲבוֹתוֹת הַזָّהָב תְּחוּבוֹת בִּשְׁתֵּי טַבָּעוֹת שֶׁבַּחֹשֶׁן בִּשְׁנֵי קְצוֹת רָחְבּוֹ הָעֶלְיוֹן, אַחַת לְיָמִין וְאַחַת לִשְׂמֹאל, וּשְׁנֵי רָאשֵׁי הַשַּׁרְשְׁרוֹת תְּקוּעִים בְּמִשְׁבְּצוֹת לְיָמִין, וְכֵן שְׁנֵי רָאשֵׁי הַשַּׁרְשְׁרוֹת הַשְּׂמָאלִיּוֹת תְּקוּעִין בְּמִשְׁבְּצוֹת שֶׁבְּכֶתֶף שְׂמֹאל. נִמְצָא, הַחֹשֶׁן תָּלוּי בְּמִשְׁבְּצוֹת הָאֵפוֹד עַל לִבּוֹ מִלְּפָנָיו, וְעוֹד שְׁתֵּי טַבָּעוֹת בִּשְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן בְּתַחְתִּיתוֹ, וּכְנֶגְדָּם שְׁתֵּי טַבָּעוֹת בִּשְׁתֵּי כִּתְפוֹת הָאֵפוֹד מִלְּמַטָּה בְּרֹאשׁוֹ הַתַּחְתּוֹן הַמְחֻבָּר בַּחֹשֶׁב, וְטַבָּעוֹת הַחֹשֶׁן, אֶל מוּל טַבָּעוֹת הָאֵפוֹד, שׁוֹכְבִים זֶה עַל זֶה וּמְרַכְּסָן בִּפְתִיל תְּכֵלֶת תָּחוּב בְּטַבָּעוֹת הָאֵפוֹד וְהַחֹשֶׁן, שֶׁיְּהֵא תַּחְתִּית הַחֹשֶׁן דָּבוּק לְחֹשֶׁב הָאֵפוֹד וְלֹא יְהֵא נָד וְנִבְדָּל, הוֹלֵךְ וְחוֹזֵר. **זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר** • חֲמֵשֶׁת מִינִים הַלָּלוּ שְׁזוּרִין בְּכָל חוּט וְחוּט. הָיוּ מְרַדְּדִין אֶת הַזָּהָב כְּמִין טַסִּים דַּקִּים וְקוֹצְצִין פְּתִילִים מֵהֶם, וְטוֹוִין אוֹתָן: חוּט שֶׁל זָהָב עִם שֵׁשׁ חוּטִין שֶׁל תְּכֵלֶת, וְחוּט שֶׁל זָהָב עִם שֵׁשׁ חוּטִין שֶׁל אַרְגָּמָן וְכֵן בְּתוֹלַעַת שָׁנִי, וְכֵן בַּשֵּׁשׁ. שֶׁכָּל הַמִּינִין חוּטָן כְּפוּל שִׁשָּׁה וְחוּט שֶׁל זָהָב עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְאַחַר כָּךְ שׁוֹזֵר אֶת כֻּלָּם כְּאֶחָד, נִמְצָא חוּטָן כְּפוּל עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנֶה, וְכֵן מְפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, וְלָמֵד מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה: ״וַיַּרְקְעוּ אֶת פַּחֵי הַזָּהָב, וְקִצֵּץ פְּתִילִים לַעֲשׂוֹת (אֶת פְּתִילֵי הַזָּהָב) בְּתוֹךְ הַתְּכֵלֶת וּבְתוֹךְ הָאַרְגָּמָן וְגוֹ׳״. לָמַדְנוּ, שֶׁחוּט שֶׁל זָהָב שָׁזוּר עִם כָּל מִין וּמִין. **מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב** • כְּבָר פֵּרַשְׁתִּי שֶׁהִיא אֲרִיגַת שְׁתֵּי קִירוֹת, שֶׁאֵין צוּרַת שְׁנֵי עֲבָרֶיהָ דּוֹמוֹת זוֹ לָזוֹ.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לְבוּשָׁהּ (שָׁם מ״ה, י״ד.), וּכְתִיב, אַרְגְּוָנָא תִּלְבַּשׁ וְהַמְנִיכָא דִי דַהֲבָא עַל צַוָּארָךְ (דָּנִיאֵל ה׳, ט״ז.). וְהַתְּכֵלֶת גַּם הַיּוֹם לֹא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ לִלְבֹּשׁ חוּץ מִמֶּלֶךְ גּוֹיִם, וּכְתִיב וּמָרְדְּכַי יָצָא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת תְּכֵלֶת וָחוּר וַעֲטֶרֶת זָהָב גְּדוֹלָה וְתַכְרִיךְ בּוּץ וְאַרְגָּמָן (אֶסְתֵּר ח׳, ט״ו.), וְהַתַּכְרִיךְ הוּא הַמְעִיל שֶׁיַּעֲטֵף בּוֹ. **וְעַל** דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת, יֹאמַר שֶׁיַּעֲשׂוּ בִּגְדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן לְשָׁרֵת בָּהֶם לִכְבוֹד הַשֵּׁם הַשּׁוֹכֵן בְּתוֹכָם וּלְתִפְאָרֶת עֻזָּם, כְּדִכְתִיב, כִּי תִפְאֶרֶת עֻזָּמוֹ אָתָּה (תְּהִלִּים פ״ט, י״ח.). וּכְתִיב בֵּית קָדְשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ אֲשֶׁר הִלְלוּךָ אֲבֹתֵינוּ (יְשַׁעְיָה ס״ד, י׳.), וְקָדְשֵׁנוּ הוּא הַכָּבוֹד וְתִפְאַרְתֵּנוּ תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל, וְעוֹד נֶאֱמַר, עֹז וְתִפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ (תְּהִלִּים צ״ו, ו׳.), וְכֵן לְפָאֵר מְקוֹם מִקְדָּשִׁי וּמְקוֹם רַגְלַי אֲכַבֵּד (יְשַׁעְיָה ס׳, י״ג.), שֶׁיִּהְיֶה מְקוֹם הַמִּקְדָּשׁ מְפֹאָר בְּתִפְאֶרֶת, וּמְקוֹם רַגְלָיו, שֶׁהוּא מְקוֹם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, מְכֻבָּד בִּכְבוֹד הַשֵּׁם. וְכֵן וּבְיִשְׂרָאֵל יִתְפָּאָר (שָׁם מ״ד, כ״ג.), שֶׁיִּהְיֶה מַרְאֶה וּמְיַחֵד בָּהֶם תִּפְאַרְתּוֹ, וְכֵן אָמַר לְמַטָּה גַּם בִּבְגְדֵי הַבָּנִים כֻּלָּם לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת (לְהַלָּן פָּסוּק מ׳.), וְאָמַר בַּקָּרְבָּנוֹת יַעֲלוּ עַל רָצוֹן מִזִּבְחִי וּבֵית תִּפְאַרְתִּי אֶפְאָר (יְשַׁעְיָה ס׳, ז׳.). וְהִנֵּה הַמִּזְבֵּחַ רְצוֹנוֹ, וְהַכָּבוֹד בֵּית תִּפְאַרְתּוֹ. וְהָיוּ הַבְּגָדִים צְרִיכִין עֲשִׂיָּה לִשְׁמָן, וְיִתָּכֵן שֶׁיִּהְיוּ צְרִיכִין כַּוָּנָה, וְלָכֵן אָמַר וְאַתָּה תְּדַבֵּר אֶל כָּל חַכְמֵי לֵב אֲשֶׁר מִלֵּאתִיו רוּחַ חָכְמָה (פָּסוּק ג׳.), שֶׁיְּבִינוּ מַה שֶּׁיַּעֲשׂוּ. וּכְבָר אָמְרוּ (יוֹמָא ס״ט.) דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ מְנַצַּח לְפָנֵי בְּבֵית מִלְחַמְתִּי.

(ה) **וְהֵם יִקְחוּ אֶת הַזָּהָב.** הִנֵּה כָּל הַצַּוָּאוֹת עַד כָּאן הָיוּ בְּמֹשֶׁה עַצְמוֹ, וְעָשִׂיתָ, תַּעֲשֶׂה (לְעֵיל כ״ו, א׳.), וְעַתָּה צִוָּה שֶׁיְּדַבֵּר אֶל כָּל חַכְמֵי לֵב שֶׁיַּעֲשׂוּ הַבְּגָדִים, וְלָכֵן אָמַר וְהֵם יִקְחוּ אֶת הַתְּכֵלֶת וְאֶת הַזָּהָב, שֶׁיְּקַבְּלוּ הַנְּדָבָה מִן הַצִּבּוּר וְיַעֲשׂוּ בָּהּ אֶת הַבְּגָדִים. וְהַטַּעַם לֵאמֹר, שֶׁלֹּא יִשְׁקֹל לָהֶם הַנְּדָבָה וְלֹא יִמְנֶה, כִּי נֶאֱמָנִים הֵם, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר (מְלָכִים־ב׳ י״ב, ט״ד.) וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת הַכֶּסֶף עַל יָדָם לָתֵת לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם עֹשִׂים. **וְכַאֲשֶׁר** נֶאֱמַר בַּבְּגָדִים הוּא הַדִּין בְּכָל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, כִּי בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן בִּלְבַד כְּתִיב וַיַּקְחוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה (לְהַלָּן ל״ו, ג׳.), וְגַם הוּא שֶׁלֹּא בַּחֶשְׁבּוֹן לָקְחוּ הַכֹּל מִלְּפָנָיו, וּבְשֶׁאָר הַיָּמִים הֵבִיאוּ אֲלֵיהֶם, וּלְכָךְ כְּתִיב וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר מַרְבִּים הָעָם לְהָבִיא (לְהַלָּן ל״ו, ה׳.), כִּי לָהֶם הָיוּ מְבִיאִים, לֹא שֶׁיִּתְּנוּם לְמֹשֶׁה וְהוּא יִשְׁקֹל עַל יָדָם, אֲבָל הֵם לְאַחַר שֶׁגָּבוּ הַכֹּל מָנוּ וְשָׁקְלוּ וְאָמְרוּ לְמֹשֶׁה כִּדְכְתִיב וַיְהִי זְהַב הַתְּנוּפָה וְגוֹ׳ (שָׁם ל״ח, כ״ד.).

(ז) שְׁתֵּי כְתֵפֹת חֹבְרֹת יִהְיֶה־לּוֹ אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחֻבָּר׃

ז תַּרְתֵּין כַּתְפִּין מְלַפְּפָן יְהוֹן לֵהּ עַל תְּרֵין סִטְרוֹהִי וְיִתְלַפַּף׃

רש״י ◄ **שְׁתֵּי כְתֵפֹת וְגוֹ׳** • הַסִּינָר מִלְּמַטָּה וְחֵשֶׁב הָאֵפוֹד הִיא הַחֲגוֹרָה וּצְמוּדָה לוֹ מִלְּמַעְלָה, דֶּגְמַת סִינַר הַנָּשִׁים, וּמִגַּבּוֹ שֶׁל כֹּהֵן הָיוּ מְחֻבָּרוֹת בַּחֵשֶׁב שְׁתֵּי חֲתִיכוֹת כְּמִין שְׁתֵּי רְצוּעוֹת רְחָבוֹת, אַחַת כְּנֶגֶד כָּל כָּתֵף וְכָתֵף, וְזוֹקְפָן עַל שְׁתֵּי כִּתְפוֹתָיו עַד שֶׁנִּקְפְּלוֹת לְפָנָיו כְּנֶגֶד הֶחָזֶה, וְעַל יְדֵי חִבּוּרָן לְטַבְּעוֹת הַחֹשֶׁן נֶאֱחָזִין מִלְּפָנָיו כְּנֶגֶד לִבּוֹ, שֶׁאֵין נוֹפְלוֹת, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בָּעִנְיָן, וְהָיוּ זְקוּפוֹת וְהוֹלְכוֹת כְּנֶגֶד כְּתֵפָיו, וּשְׁתֵּי אַבְנֵי שֹׁהַם קְבוּעוֹת בָּהֶן, אַחַת בְּכָל אַחַת. **אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו** • אֶל רָחְבּוֹ שֶׁל אֵפוֹד, שֶׁלֹּא הָיָה רָחְבּוֹ אֶלָּא כְּנֶגֶד גַּבּוֹ שֶׁל כֹּהֵן, וְגָבְהוֹ עַד כְּנֶגֶד הָאַצִּילִים שֶׁקּוֹרִין קודי״ש, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל מד): ״לֹא יַחְגְּרוּ בַּיָּזַע״, אֵין חוֹגְרִין בִּמְקוֹם זִיעָה, לֹא לְמַעְלָה מֵאַצִּילֵיהֶם וְלֹא לְמַטָּה מִמָּתְנֵיהֶם, אֶלָּא כְּנֶגֶד אַצִּילֵיהֶם. **וְחֻבָּר** • הָאֵפוֹד עִם אוֹתָן שְׁתֵּי כִּתְפוֹת הָאֵפוֹד יְחַבֵּר אוֹתָם בְּמַחַט לְמַטָּה בְּחֵשֶׁב, וְלֹא יַאַרְגֵּם עִמּוֹ, אֶלָּא אוֹרְגָם לְבַד וְאַחַר כָּךְ מְחַבְּרָם.

(ח) וְחֵשֶׁב אֲפֻדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו כְּמַעֲשֵׂהוּ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר׃

ח וְהֶמְיַן תִּקּוּנֵהּ דִּי עֲלוֹהִי כְּעוֹבָדוֹהִי מִנֵּהּ יְהֵי דַּהֲבָא תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר׃

רש״י ◄ **וְחֵשֶׁב אֲפֻדָּתוֹ** • וַחֲגוֹר שֶׁעַל יָדוֹ הוּא מְאֻפָּדוֹ וּמְתֻקָּנוֹ לַכֹּהֵן וּמְקֻשָּׁטוֹ. **אֲשֶׁר עָלָיו** • לְמַעְלָה בִּשְׂפַת הַסִּינָר, הִיא הַחֲגוֹרָה. **כְּמַעֲשֵׂהוּ** • כַּאֲרִיגַת הַסִּינָר, מַעֲשֵׂה חוֹשֵׁב וּמֵחֲמֵשֶׁת מִינִים, כָּךְ אֲרִיגַת הַחֵשֶׁב, מַעֲשֵׂה חוֹשֵׁב וּמֵחֲמֵשֶׁת הַמִּינִים. **מִמֶּנּוּ יִהְיֶה** • עִמּוֹ יִהְיֶה אָרוּג וְלֹא יַאַרְגֶּנּוּ לְבָד וִיחַבְּרֶנּוּ.

(ט) וְלָקַחְתָּ אֶת־שְׁתֵּי אַבְנֵי־שֹׁהַם וּפִתַּחְתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

ט וְתִסַּב יָת תַּרְתֵּין אַבְנֵי בּוּרְלָא וְתִגְלוֹף עֲלֵיהֶן שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

(י) שִׁשָּׁה מִשְּׁמֹתָם עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת וְאֶת־שְׁמוֹת הַשִׁّשָּׁה הַנּוֹתָרִים עַל־הָאֶבֶן הַשֵּׁנִית כְּתֹלְדֹתָם׃

י שִׁתָּא מִשְּׁמָהָתְהוֹן עַל אַבְנָא חֲדָא וְיָת שְׁמָהַת שִׁתָּא דְּאִשְׁתְּאָרוּ עַל אַבְנָא תִּנְיָתָא כְּתוּלְדָתְהוֹן׃

רש״י ◄ **כְּתוֹלְדוֹתָם** • כַּסֵּדֶר שֶׁנּוֹלְדוּ: רְאוּבֵן, שִׁמְעוֹן, לֵוִי, יְהוּדָה, דָּן וְנַפְתָּלִי עַל הָאַחַת. וְעַל הַשֵּׁנִיָּה: גָּד וְאָשֵׁר, יִשָּׂשכָר, זְבוּלֵן, יוֹסֵף, וּבִנְיָמִין מָלֵא, שֶׁכֵּן הוּא כָּתוּב בִּמְקוֹם תּוֹלַדְתּוֹ, כ״ה אוֹתִיּוֹת בְּכָל אַחַת וְאַחַת.

(יא) מַעֲשֵׂה חָרַשׁ אֶבֶן פִּתּוּחֵי חֹתָם תְּפַתַּח אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל־שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֻסַבֹּת מִשְׁבְּצֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃

יא עוֹבַד אֻמָּן אֶבֶן טָבָא כְּתַב מְפָרַשׁ כִּגְלוֹף דְּעִזְקָן תִּגְלוֹף יָת תַּרְתֵּין אַבְנָיָא עַל שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְשַׁקְעָן מְרַמְּצָן דְּדָהַב תַּעְבֵּד יָתְהוֹן׃

רש״י ◄ **מַעֲשֵׂה חָרַשׁ אֶבֶן** • מַעֲשֵׂה אֻמָּן שֶׁל אֲבָנִים. ׳חָרַשׁ׳ זֶה, דָּבוּק הוּא לַתֵּיבָה שֶׁלְּאַחֲרָיו, וּלְפִיכָךְ הוּא נָקוּד פַּתָּח בְּסוֹפוֹ, וְכֵן: (ישעיה מד) ״חָרַשׁ עֵצִים נָטָה קָו״, חָרָשׁ שֶׁל עֵצִים. וְכֵן: (שם יב) ״חָרַשׁ בַּרְזֶל מַעֲצָד״, כָּל אֵלֶּה דְּבוּקִים וּפְתוּחִים. **פִּתּוּחֵי חֹתָם** • כְּתַרְגּוּמוֹ: כְּתַב מְפָרַשׁ כִּגְלוֹף דְּעִזְקָא, חֲרוּצוֹת הָאוֹתִיּוֹת בְּתוֹכָן כְּמוֹ שֶׁחוֹרְצִין חוֹתְמֵי טַבָּעוֹת, שֶׁהֵם לַחְתּוֹם אִגְּרוֹת כְּתָב נִכָּר וּמְפֹרָשׁ. **עַל־שְׁמֹת** • כְּמוֹ בִּשְׁמוֹת. **מֻסַבֹּת מִשְׁבְּצוֹת** • מֻקָּפוֹת הָאֲבָנִים בְּמִשְׁבְּצוֹת זָהָב, שֶׁעוֹשֶׂה מוֹשֵׁב הָאֶבֶן בְּזָהָב, כְּמִין גֵּמָא לְמִדַּת הָאֶבֶן וּמְשַׁקְּעָהּ בַּמִּשְׁבְּצוֹת. נִמְצֵאת הַמִּשְׁבֶּצֶת סוֹבֶבֶת אֶת הָאֶבֶן סָבִיב וּמְחַבֵּר הַמִּשְׁבְּצוֹת בְּכִתְפוֹת הָאֵפוֹד.

(יב) וְשַׂמְתָּ אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל כִּתְפֹת הָאֵפֹד אַבְנֵי זִכָּרֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־שְׁמוֹתָם לִפְנֵי יְהוָה עַל־שְׁתֵּי כְתֵפָיו לְזִכָּרֹן׃

יב וּתְשַׁוִּי יָת תַּרְתֵּין אַבְנָיָא עַל כִּתְפֵי אֵפוֹדָא אַבְנֵי דָכְרָנָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִטּוֹל אַהֲרֹן יָת שְׁמָהָתְהוֹן קֳדָם יְיָ עַל תְּרֵין כִּתְפּוֹהִי לְדָכְרָנָא׃

רש״י ◄ **לְזִכָּרֹן** • שֶׁיְּהֵא רוֹאֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַשְּׁבָטִים כְּתוּבִים לְפָנָיו, וְיִזְכֹּר צִדְקָתָם.

◆ יום שני ד׳ אדר ◆

(יג) וְעָשִׂיתָ מִשְׁבְּצֹת זָהָב:

יג וַתַּעְבֵּד מְרַמְּצָן דִּדְהָב:

רש״י◄ **וְעָשִׂיתָ מִשְׁבְּצֹת** • מִעוּט מִשְׁבְּצוֹת, שְׁתַּיִם, וְלֹא פֵּרַשׁ לְךָ עַתָּה בְּפָרָשָׁה זוֹ, אֶלָּא מִקְצָת צָרְכָּן, וּבְפָרָשַׁת הַחֹשֶׁן גּוֹמֵר לְךָ פֵּרוּשָׁן.

(יד) וּשְׁתֵּי שַׁרְשְׁרֹת זָהָב טָהוֹר מִגְּבֻלֹת תַּעֲשֶׂה אֹתָם מַעֲשֵׂה עֲבֹת וְנָתַתָּה אֶת־שַׁרְשְׁרֹת הָעֲבֹתֹת עַל־הַמִּשְׁבְּצֹת:

יד וְתַרְתֵּין תִּכִּין דְּהַב טְהוֹר מִגְּבֻלֹת תַּעֲבֵד דְּכִי מִתַּחְמָן תַּעֲבֵד יָתְהוֹן עוֹבַד גְּדִילוּ וְתִתֵּן יָת תִּכַּיָּא גְּדִילָתָא עַל מְרַמְּצָתָא:

רש״י◄ **שַׁרְשְׁרֹת זָהָב** • שַׁלְשְׁלָאוֹת. **מִגְּבֻלֹת** • לְסוֹף גְּבוּל הַחֹשֶׁן תַּעֲשֶׂה אוֹתָם. **מַעֲשֵׂה עֲבֹת** • מַעֲשֵׂה קְלִיעַת חוּטִין וְלֹא מַעֲשֵׂה נְקָבִים וּכְפָלִים, כְּאוֹתָן שֶׁעוֹשִׂין לְבוֹרוֹת, אֶלָּא כְּאוֹתָן שֶׁעוֹשִׂין לְעַרְדַּסְקָאוֹת, שֶׁקּוֹרִין אינשנישייר״ש (ביצה כב). **וְנָתַתָּה אֶת שַׁרְשְׁרֹת** • שֶׁל עֲבוֹתוֹת, הָעֲשׂוּיוֹת מַעֲשֵׂה עֲבֹת, עַל מִשְׁבְּצוֹת הַלָּלוּ, וְלֹא זֶה הוּא מְקוֹם צַוָּאַת עֲשִׂיָּתָן שֶׁל שַׁרְשְׁרוֹת וְלֹא צַוָּאַת קְבִיעוּתָן. וְאֵין ״תַּעֲשֶׂה״ הָאָמוּר כָּאן לְשׁוֹן צִוּוּי, וְאֵין ״וְנָתַתָּה״ הָאָמוּר כָּאן לְשׁוֹן צִוּוּי, אֶלָּא לְשׁוֹן עָתִיד, כִּי בְּפָרָשַׁת הַחֹשֶׁן חוֹזֵר וּמְצַוֵּהוּ עַל עֲשִׂיָּתָן וְעַל קְבִיעוּתָן, וְלֹא נִכְתַּב כָּאן אֶלָּא לְהוֹדִיעֲךָ מִקְצָת צֹרֶךְ הַמִּשְׁבְּצוֹת שֶׁצִּוָּה לַעֲשׂוֹת עִם הָאֵפוֹד. וְכָתַב לְךָ זֹאת לוֹמַר לְךָ, הַמִּשְׁבְּצוֹת הַלָּלוּ יֶזְקְקוּ לְךָ לִכְשֶׁתַּעֲשֶׂה שַׁרְשְׁרוֹת מִגְּבֻלֹת עַל הַחֹשֶׁן, תִּתְּנֵם עַל הַמִּשְׁבְּצוֹת הַלָּלוּ.

(טו) וְעָשִׂיתָ חֹשֶׁן מִשְׁפָּט מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד תַּעֲשֶׂנּוּ זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ:

טו וַתַּעְבֵּד חֹשֶׁן דִּינָא עוֹבַד אֻמָּן כְּעוֹבַד אֵפוֹדָא תַּעְבְּדִנֵּהּ דַּהֲבָא תְּכֵלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר תַּעְבֵּד יָתֵהּ:

רש״י◄ **חֹשֶׁן מִשְׁפָּט** • שֶׁמְּכַפֵּר עַל קִלְקוּל הַדִּין. דָּבָר אַחֵר: מִשְׁפָּט, שֶׁמְּבָרֵר דְּבָרָיו וְהַבְטָחָתוֹ אֱמֶת, דרישנמ״ט בְּלַעַ״ז, שֶׁהַמִּשְׁפָּט מְשַׁמֵּשׁ ג׳ לְשׁוֹנוֹת: דִּבְרֵי טַעֲנוֹת בַּעֲלֵי הַדִּין, וּגְמַר הַדִּין וְעֹנֶשׁ הַדִּין, אִם עֹנֶשׁ מִיתָה, אִם עֹנֶשׁ מַכּוֹת, אִם עֹנֶשׁ מָמוֹן. וְזֶה, מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן בֵּרוּר דְּבָרִים, שֶׁמְּפָרֵשׁ וּמְבָרֵר דְּבָרָיו. **כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד** • מַעֲשֵׂה חוֹשֵׁב וּמֵחֲמֵשֶׁת מִינִין.

(טז) רָבוּעַ יִהְיֶה כָּפוּל זֶרֶת אָרְכּוֹ וְזֶרֶת רָחְבּוֹ:

טז מְרַבַּע יְהֵי עִיף זֶרְתָּא אֲרֻכֵּהּ וְזֶרְתָּא פְּתֵיהּ:

רש״י◄ **זֶרֶת אָרְכּוֹ וְזֶרֶת רָחְבּוֹ** • כָּפוּל וּמֻטָּל לוֹ לְפָנָיו כְּנֶגֶד לִבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהָיוּ עַל לֵב אַהֲרֹן״, תָּלוּי בְּכִתְפוֹת הָאֵפוֹד הַבָּאוֹת מֵאֲחוֹרָיו עַל כְּתֵפָיו, וְנִקְפָּלוֹת וְיוֹרְדוֹת לְפָנָיו מְעַט, וְהַחֹשֶׁן תָּלוּי בָּהֶן בְּשַׁרְשְׁרוֹת וְטַבָּעוֹת, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בָּעִנְיָן.

(יז) וּמִלֵּאתָ בוֹ מִלֻּאַת אֶבֶן אַרְבָּעָה טוּרִים אֶבֶן טּוֹר אֹדֶם פִּטְדָה וּבָרֶקֶת הַטּוּר הָאֶחָד:

יז וְתַשְׁלֵם בֵּהּ אַשְׁלְמוּת אַבְנָא אַרְבְּעָא סִדְרִין אֶבֶן טָבָא סִדְרָא קַדְמָאָה סַמְקָן יַרְקָן וּבַרְקָן סִדְרָא חַד:

רש״י◄ **וּמִלֵּאתָ בוֹ** • עַל שֵׁם שֶׁהָאֲבָנִים מְמַלְּאוֹת גֻּמּוֹת הַמִּשְׁבְּצוֹת הַמְתֻקָּנוֹת לָהֶן, קוֹרֵא אוֹתָן בִּלְשׁוֹן מִלּוּאִים.

(יח) וְהַטּוּר הַשֵּׁנִי נֹפֶךְ סַפִּיר וְיָהֲלֹם:

יח וְסִדְרָא תִּנְיָנָא אִזְמָרְגְּדִין וְשַׁבְזִיז וְסִבְהֲלוֹם:

(יט) וְהַטּוּר הַשְּׁלִישִׁי לֶשֶׁם שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה:

יט וְסִדְרָא תְּלִיתָאָה קַנְפִּירֵי טַרְקִיָּא וְעֵין עֶגְלָא:

(כ) וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תַּרְשִׁישׁ וְשֹׁהַם וְיָשְׁפֵה מְשֻׁבָּצִים זָהָב יִהְיוּ בְּמִלּוּאָתָם:

כ וְסִדְרָא רְבִיעָאָה כְּרוּם יַמָּא וּבוּרְלָא וּפַנְטְרֵי מְרַמְּצָן דִּדְהַב יְהוֹן בְּאַשְׁלְמוּתְהוֹן:

רש״י ◄ **מְשֻׁבָּצִים זָהָב** • יִהְיוּ הַטּוּרִים בְּמִלּוּאוֹתָם, מֻקָּפִים מִשְׁבְּצוֹת זָהָב בְּעֹמֶק שִׁעוּר שֶׁיִּתְמַלֵּא בָּעֲבִי הָאֶבֶן, זֶהוּ לְשׁוֹן בְּמִלּוּאוֹתָם, כְּשִׁעוּר מִלּוּי עָבְיָן שֶׁל אֲבָנִים יִהְיֶה עֹמֶק הַמִּשְׁבְּצוֹת, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר.

(כא) וְהָאֲבָנִים תִּהְיֶיךְ עַל־שְׁמֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עַל־שְׁמֹתָם פִּתּוּחֵי חוֹתָם אִישׁ עַל־שְׁמוֹ תִּהְיֶיךָ לִשְׁנֵי עָשָׂר שֵׁבֶט:

כא וְאַבְנַיָּא יְהֵוְיָן עַל שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּרְתֵּי עֲסָרֵי עַל שְׁמָהָתְהוֹן כְּתַב מְפָרַשׁ כִּגְלוּף דְּעִזְקָא גְּבַר עַל שְׁמֵהּ תְּהֵוְיָן לִתְרֵין עֲסַר שִׁבְטִין:

רש״י ◄ **אִישׁ עַל־שְׁמוֹ** • כְּסֵדֶר תּוֹלְדוֹתָם, סֵדֶר הָאֲבָנִים: אֹדֶם לִרְאוּבֵן, פִּטְדָה לְשִׁמְעוֹן, וְכֵן כֻּלָּם.

(כב) וְעָשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן שַׁרְשֹׁת גַּבְלֶת מַעֲשֵׂה עֲבֹת זָהָב טָהוֹר:

כב וְתַעְבֵּד עַל חוּשְׁנָא תִּכִּין מְתַחְמָן עוֹבַד גְּדִילוּ דְּהַב דְּכִי:

רש״י ◄ **עַל הַחֹשֶׁן** • בִּשְׁבִיל הַחֹשֶׁן, לְקָבְעָם בְּטַבְּעוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ לְמַטָּה בָּעִנְיָן. **שַׁרְשֹׁת** • לְשׁוֹן שָׁרְשֵׁי אִילָן הַמַּאֲחִיזִין לָאִילָן לְהֵאָחֵז וּלְהִתָּקַע בָּאָרֶץ. אַף אֵלּוּ יִהְיוּ מַאֲחִיזִין לַחֹשֶׁן, שֶׁבָּהֶם יִהְיֶה תָּלוּי בָּאֵפוֹד, וְהֵן שְׁתֵּי שַׁרְשְׁרוֹת הָאֲמוּרוֹת לְמַעְלָה, בְּעִנְיַן הַמִּשְׁבְּצוֹת. וְאַף שַׁרְשְׁרוֹת, פָּתַר מְנַחֵם בֶּן סָרוּק לְשׁוֹן שָׁרָשִׁים, וְאָמַר שֶׁהָרֵי״שׁ יְתֵרָה כְּמוֹ מֵ״ם שֶׁבִּשְׁלֹשׁם וּמֵ״ם שֶׁבְּרִיקָם. וְאֵינִי רוֹאֶה אֶת דְּבָרָיו, אֶלָּא שַׁרְשֶׁרֶת בְּלְשׁוֹן עִבְרִית כְּשַׁלְשֶׁלֶת בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה. **גַּבְלֶת** • הוּא מִגְּבָלוֹת הָאָמוּר לְמַעְלָה, שֶׁתִּתְקָעֵם בַּטַּבָּעוֹת שֶׁיִּהְיוּ בִּגְבוּל הַחֹשֶׁן, וְכָל גְּבוּל לְשׁוֹן קָצֶה, אשומי״ל בְּלַעַ״ז. **מַעֲשֵׂה עֲבֹת** • מַעֲשֵׂה קְלִיעָה.

(כג) וְעָשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן שִׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֶת־שְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן:

כג וְתַעְבֵּד עַל חוּשְׁנָא תַּרְתֵּין עִזְקָן דְּדָהָב וְתִתֵּן יָת תַּרְתֵּין עִזְקָתָא עַל תְּרֵין סִטְרֵי חוּשְׁנָא:

רש״י ◄ **עַל הַחֹשֶׁן** • לְצֹרֶךְ הַחֹשֶׁן, כְּדֵי לְקָבְעָם בּוֹ, וְלֹא יִתָּכֵן לוֹמַר שֶׁתְּהֵא תְּחִלַּת עֲשִׂיָּתָן עָלָיו, שֶׁאִם כֵּן מַהוּ שֶׁחוֹזֵר וְאוֹמֵר: ״וְנָתַתָּ אֶת שְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת״, וַהֲלֹא כְּבָר נִתּוּנִים בּוֹ? הָיָה לוֹ לִכְתֹּב בִּתְחִלַּת הַמִּקְרָא: ׳וְעָשִׂיתָ עַל קְצוֹת הַחֹשֶׁן שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב׳?! וְאַף בְּשַׁרְשְׁרוֹת צָרִיךְ אַתָּה לִפְתֹּר כֵּן. **עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן** • לִשְׁתֵּי פֵּאוֹת שֶׁכְּנֶגֶד הַצָּוָאר, לַיְמָנִית וְלַשְּׂמָאלִית הַבָּאִים מוּל כִּתְפוֹת הָאֵפוֹד.

(כד) וְנָתַתָּה אֶת־שְׁתֵּי עֲבֹתֹת הַזָּהָב עַל־שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת אֶל־קְצוֹת הַחֹשֶׁן:

כד וְתִתֵּן יָת תַּרְתֵּין גְּדִילָן דְּדָהַב עַל תְּרֵין עִזְקָתָא לְסִטְרֵי חוּשְׁנָא:

רש״י ◄ **וְנָתַתָּה אֶת־שְׁתֵּי עֲבֹתֹת הַזָّהָב** • הֵן הֵן ״שַׁרְשֹׁת גַּבְלֶת״ הַכְּתוּבוֹת לְמַעְלָה, וְלֹא פֵּרַשׁ מְקוֹם קִבּוּעָן בַּחֹשֶׁן. עַכְשָׁו, מְפָרֵשׁ לְךָ שֶׁיְּהֵא תּוֹחֵב אוֹתָן בַּטַּבָּעוֹת, וְתֵדַע לְךָ שֶׁהֵן הֵן הָרִאשׁוֹנוֹת, שֶׁהֲרֵי בְּפָרָשַׁת ״אֵלֶּה פְקוּדֵי״ לֹא הֻכְּפְלוּ.

(כה) וְאֵת שְׁתֵּי קְצוֹת שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת תִּתֵּן עַל־שְׁתֵּי הַמִּשְׁבְּצוֹת וְנָתַתָּה עַל־כִּתְפוֹת הָאֵפֹד אֶל־מוּל פָּנָיו:

כה וְיָת תַּרְתֵּין גְּדִילָן דְּעַל תַּרְתֵּין סִטְרוֹהִי תִּתֵּן עַל תַּרְתֵּין מְרַמְּצָתָא וְתִתֵּן עַל כִּתְפֵּי אֵפוֹדָא לְקֳבֵל אַפּוֹהִי:

רש״י ◄ **וְאֵת שְׁתֵּי קְצוֹת** • שֶׁל שְׁתֵּי הָעֲבוֹתוֹת, ב׳ רָאשֵׁיהֶם שֶׁל כָּל אַחַת וְאַחַת. **תִּתֵּן עַל־שְׁתֵּי הַמִּשְׁבְּצוֹת** • הֵן הֵן הַכְּתוּבוֹת לְמַעְלָה, בֵּין פָּרָשַׁת הַחֹשֶׁן וּפָרָשַׁת הָאֵפוֹד, וְלֹא פֵּרַשׁ אֶת צָרְכָּן וְאֶת מְקוֹמָן. עַכְשָׁו, מְפָרֵשׁ שֶׁיִּתְקַע בָּהֶן רָאשֵׁי הָעֲבוֹתוֹת הַתְּחוּבוֹת בְּטַבְּעוֹת הַחֹשֶׁן, לַיְמִין וְלִשְׂמֹאל אֵצֶל הַצַּוָּאר, שְׁנֵי רָאשֵׁי שַׁרְשְׁרוֹת: הַיְמָנִית תּוֹקֵעַ בַּמִּשְׁבְּצוֹת שֶׁל יָמִין, וְכֵן בְּשֶׁל שְׂמֹאל, שְׁנֵי רָאשֵׁי שַׁרְשְׁרוֹת הַשְּׂמָאלִית. **וְנָתַתָּה** • הַמִּשְׁבְּצוֹת. **עַל כִּתְפוֹת הָאֵפוֹד** • אַחַת בְּזוֹ וְאַחַת בְּזוֹ. נִמְצָאוּ כִּתְפוֹת הָאֵפוֹד מַחֲזִיקִין אֶת הַחֹשֶׁן שֶׁלֹּא יִפֹּל וּבָהֶן הוּא תָּלוּי. וַעֲדַיִן שָׂפַת הַחֹשֶׁן הַתַּחְתּוֹנָה הוֹלֶכֶת וּבָאָה וְנוֹקֶשֶׁת עַל כְּרֵסוֹ, וְאֵינָהּ דְּבוּקָה לוֹ יָפֶה, לְכָךְ הָצְרַךְ עוֹד ב׳ טַבָּעוֹת לְתַחְתִּיתוֹ כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ וְהוֹלֵךְ. **אֶל מוּל פָּנָיו** • שֶׁל אֵפוֹד, שֶׁלֹּא יִתֵּן הַמִּשְׁבְּצוֹת בְּעֵבֶר הַכְּתֵפוֹת שֶׁכְּלַפֵּי הַמְּעִיל, אֶלָּא בָּעֵבֶר הָעֶלְיוֹן שֶׁכְּלַפֵּי הַחוּץ, וְהוּא קָרוּי מוּל פָּנָיו שֶׁל אֵפוֹד, כִּי אוֹתוֹ עֵבֶר שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה, אֵינוֹ קָרוּי פָּנִים.

(כו) וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבָּעוֹת זָהָב וְשַׂמְתָּ אֹתָם עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן עַל־שְׂפָתוֹ אֲשֶׁר אֶל־עֵבֶר הָאֵפוֹד בָּיְתָה׃

כו וְתַעְבֵּד תַּרְתֵּין עִזְקָן דְּדָהַב וּתְשַׁוִּי יָתְהוֹן עַל תְּרֵין סְטָרֵי חוּשְׁנָא עַל סִפְתֵּהּ דִּי לְעִבְרָא דְּאֵפוֹדָא מִלְּגָיו׃

רש״י ◄ **עַל שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן** • הֵן שְׁתֵּי פֵּאוֹתָיו הַתַּחְתּוֹנוֹת, לְיָמִין וְלִשְׂמֹאל. **עַל שְׂפָתוֹ אֲשֶׁר אֶל עֵבֶר הָאֵפוֹד בָּיְתָה** • הֲרֵי לְךָ שְׁנֵי סִימָנִין: הָאֶחָד שֶׁיִּתְּנֵם בִּשְׁנֵי קְצָווֹת שֶׁל תַּחְתִּיתוֹ, שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הָאֵפוֹד, שֶׁעֶלְיוֹנוֹ אֵינוֹ כְּנֶגֶד הָאֵפוֹד, שֶׁהֲרֵי סָמוּךְ לַצַּוָּאר הוּא, וְהָאֵפוֹד נָתוּן עַל מָתְנָיו. וְעוֹד נָתַן סִימָן שֶׁלֹּא יִקְבְּעֵם בְּעֵבֶר הַחֹשֶׁן שֶׁכְּלַפֵּי הַחוּץ, אֶלָּא בָּעֵבֶר שֶׁכְּלַפֵּי פְּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״בָּיְתָה״, וְאוֹתוֹ הָעֵבֶר הוּא לְצַד הָאֵפוֹד, שֶׁחֵשֶׁב הָאֵפוֹד חוֹגְרוֹ לַכֹּהֵן וְנִקְפָּל הַסִּינָר לִפְנֵי הַכֹּהֵן עַל מָתְנָיו, וּקְצָת כְּרֵסוֹ מִכָּאן וּמִכָּאן, עַד כְּנֶגֶד קְצוֹת הַחֹשֶׁן, וּקְצוֹתָיו שׁוֹכְבִין עָלָיו.

(כז) וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבָּעוֹת זָהָב וְנָתַתָּה אֹתָם עַל־שְׁתֵּי כִתְפוֹת הָאֵפוֹד מִלְּמַטָּה מִמּוּל פָּנָיו לְעֻמַּת מַחְבַּרְתּוֹ מִמַּעַל לְחֵשֶׁב הָאֵפוֹד׃

כז וְתַעְבֵּד תַּרְתֵּין עִזְקָן דְּדָהַב וְתִתֵּן יָתְהוֹן עַל תַּרְתֵּין כִּתְפֵּי אֵפוֹדָא מִלְּרַע מִלְּקֳבֵל אַפּוֹהִי לְקֳבֵל בֵּית לוּפֵי מֵעִלָּוֵי לְהֶמְיַן אֵפוֹדָא׃

רש״י ◄ **עַל שְׁתֵּי כִתְפוֹת הָאֵפוֹד מִלְּמַטָּה** • שֶׁהַמִּשְׁבְּצוֹת נְתוּנוֹת בְּרָאשֵׁי כִתְפוֹת הָאֵפוֹד הָעֶלְיוֹנִים הַבָּאִים עַל כְּתֵפָיו כְּנֶגֶד גְּרוֹנוֹ, וְנִקְפָּלוֹת וְיוֹרְדוֹת לְפָנָיו, וְהַטַּבָּעוֹת צָוֶה לִיתֵּן בְּרֹאשָׁן הַשֵּׁנִי שֶׁהוּא מְחֻבָּר לָאֵפוֹד, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר: ״לְעֻמַּת מַחְבַּרְתּוֹ״, סָמוּךְ לִמְקוֹם חִבּוּרָן בָּאֵפוֹד לְמַעְלָה מִן הַחֲגוֹרָה מְעַט, שֶׁהַמַּחְבֶּרֶת לְעֻמַּת הַחֲגוֹרָה, וְאֵלּוּ נְתוּנִים מְעַט בְּגֹבַהּ זְקִיפַת הַכְּתֵפוֹת, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: ״מִמַּעַל לְחֵשֶׁב הָאֵפוֹד״, וְהֵן כְּנֶגֶד סוֹף הַחֹשֶׁן, וְנוֹתֵן פְּתִיל תְּכֵלֶת בְּאוֹתָן הַטַּבָּעוֹת וּבְטַבָּעוֹת הַחֹשֶׁן, וְרוֹכְסָן בְּאוֹתוֹ פְּתִיל לְיָמִין וְלִשְׂמֹאל שֶׁלֹּא יְהֵא תַּחְתִּית הַחֹשֶׁן הוֹלֵךְ לְפָנִים וְחוֹזֵר לְאָחוֹר וְנוֹקֵשׁ עַל כְּרֵסוֹ, וְנִמְצָא מְיֻשָּׁב עַל הַמְּעִיל יָפֶה. **מִמּוּל פָּנָיו** • בָּעֵבֶר הַחִיצוֹן.

(כח) וְיִרְכְּסוּ אֶת־הַחֹשֶׁן כתיב מטבעתו קרי מִטַּבְּעֹתָיו אֶל־טַבְּעֹת הָאֵפוֹד בִּפְתִיל תְּכֵלֶת לִהְיוֹת עַל־חֵשֶׁב הָאֵפוֹד וְלֹא־יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד׃

כח וְיַחְדּוּן יָת חוּשְׁנָא מֵעִזְקָתֵהּ לְעִזְקָתָא דְּאֵפוֹדָא בְּחוּטָא דִּתְכֶלְתָּא לְמֵהֱוֵי עַל הֶמְיַן אֵפוֹדָא וְלָא יִתְפְּרַק חוּשְׁנָא מֵעִלָּוֵי אֵפוֹדָא׃

רש״י ◄ **וְיִרְכְּסוּ** • לְשׁוֹן חִבּוּר, וְכֵן (תהלים לא) ״מַרְכְּסֵי אִישׁ״, חִבּוּרֵי חֲבָלֵי רְשָׁעִים, וְכֵן (ישעיה מד) ״וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה״, הָרִים הַסְּמוּכִים זֶה לָזֶה, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לֵירֵד לַגַּיְא שֶׁבֵּינֵיהֶם אֶלָּא בְּקֹשִׁי גָּדוֹל, שֶׁמִּתּוֹךְ סְמִיכָתָן הַגַּיְא זְקוּפָה וַעֲמֻקָּה, יִהְיוּ לְבִקְעַת מִישׁוֹר וְנוֹחָה לֵילֵךְ. **לִהְיוֹת עַל־חֵשֶׁב הָאֵפוֹד** • לִהְיוֹת הַחֹשֶׁן דָּבוּק אֶל חֵשֶׁב הָאֵפוֹד. **וְלֹא יִזַּח** • לְשׁוֹן נִתּוּק, וְלָשׁוֹן עַרְבִּי הוּא, כְּדִבְרֵי דוּנָשׁ בֶּן לַבְרַט. רמב״ן

(כט) וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־שְׁמוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל־לִבּוֹ בְּבֹאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ לְזִכָּרֹן לִפְנֵי־יְהוָה תָּמִיד׃

כט וְיִטּוֹל אַהֲרֹן יָת שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחֹשֶׁן דִּינָא עַל לִבֵּהּ בְּמֵעֲלֵהּ לְקוּדְשָׁא לְדוּכְרָנָא קֳדָם יְיָ תְּדִירָא׃

(ל) וְנָתַתָּ אֶל־חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־הַתֻּמִּים וְהָיוּ עַל־לֵב אַהֲרֹן בְּבֹאוֹ לִפְנֵי יְהוָה וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־מִשְׁפַּט בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־לִבּוֹ לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד׃

ל וְתִתֵּן בְּחֹשֶׁן דִּינָא יָת אוּרַיָּא וְיָת תֻּמַּיָּא וִיהוֹן עַל לִבָּא דְּאַהֲרֹן בְּמֵעֲלֵהּ קֳדָם יְיָ וְיִטּוֹל אַהֲרֹן יָת דִּינָא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל לִבֵּהּ קֳדָם יְיָ תְּדִירָא׃

רש״י ◄ **אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־הַתֻּמִּים** • הוּא כְּתַב שֵׁם הַמְּפֹרָשׁ שֶׁהָיָה נוֹתְנוֹ בְּתוֹךְ כִּפְלֵי הַחֹשֶׁן שֶׁעַל יָדוֹ הוּא מֵאִיר

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כח) **וְלֹא יִזַּח הַחֹשֶׁן.** לְשׁוֹן ״נִתּוּק״, וּלְשׁוֹן עֲרָבִי הוּא, כְּדִבְרֵי דוּנָשׁ בֶּן לַבְרַאט, לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְהַקָּרוֹב אֵלַי כִּי הוּא כְּמוֹ ״יִסַּח״, מִן בֵּית גֵּאִים יִסַּח ה׳ (מִשְׁלֵי ט״ו, כ״ה.), וּבוֹגְדִים יִסְחוּ מִמֶּנָּה (שָׁם ב׳, כ״ב.), עִנְיַן נְתִיצָה וְנִתּוּק, בְּחִלּוּף הַסָּמֶ״ךְ וְהַזַּי״ן, כְּמוֹ יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד (תְּהִלִּים קמ״ט, ה׳.) נִתְעַלְּסָה בָּאֲהָבִים (מִשְׁלֵי ז׳, י״ח.), וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחוֹתָם (דְּבָרִים י״ב, ג׳.) נָתְסוּ נְתִיבָתִי (אִיּוֹב ל׳, י״ג.), וְכֵן וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמֶרֶת הַבַּיִת מַסָּח (מְלָכִים־ב׳ י״א, ו׳.), מְהַנַּתֶּץ, זַהֲרֵם שֶׁלֹּא יִפְרֵד אֶחָד מֵהֶם וִינַתֵּץ אֶת הַמִּשְׁמָר.

וְאוּלַי גַּם כֵּן וּלְמַזַּח תָּמִיד יַחְגְּרֶהָ (תְּהִלִּים ק״ט, י״ט.), לְהֶרֶס וּנְתִיצָה, יֹאמַר שֶׁיַּחֲגֹר הַקְּלָלָה תָּמִיד עַד שֶׁיַּהֲרֹס וִינַתֵּץ בָּהּ כַּאֲשֶׁר אֲחֵרִים מִתְאַזְּרִים בַּחֲגוֹרָתָם. אֵין מַזַּח עוֹד (יְשַׁעְיָה כ״ג, י׳.), אֵין הֲרִיסָה עוֹד, יֹאמַר לַצּוֹר,עִבְרִי בְּאַנְשֵׁי אַרְצְךָ כַּיָּאוֹר אֶל אֶרֶץ

דְּבָרָיו, וּמְתַמֵּם אֶת דְּבָרָיו (יומא עג). וּבְמִקְדָּשׁ שֵׁנִי הָיָה הַחֹשֶׁן, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְכֹהֵן גָּדוֹל לִהְיוֹת מְחֻסַּר בְּגָדִים, אֲבָל אוֹתוֹ הַשֵּׁם לֹא הָיָה בְּתוֹכוֹ, וְעַל שֵׁם אוֹתוֹ הַכָּתֻב הוּא קָרוּי מִשְׁפָּט, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כז): ״וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים״. **אֶת־מִשְׁפַּט בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל • דָּבָר שֶׁהֵם נִשְׁפָּטִים וְנוֹכְחִים עַל יָדוֹ, אִם לַעֲשׂוֹת דָּבָר אוֹ לֹא לַעֲשׂוֹת. וּלְפִי הַמִּדְרָשׁ אַגָּדָה שֶׁהַחֹשֶׁן מְכַפֵּר עַל מְעֻוָּתֵי הַדִּין, נִקְרָא מִשְׁפָּט עַל שֵׁם סְלִיחַת הַמִּשְׁפָּט.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יא עמ׳ 133)

וּבְמִקְדָּשׁ שֵׁנִי הָיָה הַחֹשֶׁן . . אֲבָל אוֹתוֹ הַשֵּׁם לֹא הָיָה בְּתוֹכוֹ (רש״י כח, ל) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ מַזְכִּיר דָּבָר זֶה. וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה הַשֵּׁם הָיָה חֵלֶק מֵהַחֹשֶׁן, שֶׁכֵּן עַל יָדוֹ מִלֵּא הַחֹשֶׁן אֶת תַּפְקִידוֹ. אָמְנָם, מִזֶּה שֶׁהַכָּתוּב מַפְרִיד בֵּין מַעֲשֵׂה הַחֹשֶׁן וּבֵין נְתִינַת הָאוּרִים וְתוּמִים מַשְׁמַע שֶׁאֵינָם חֵלֶק מֵהַחֹשֶׁן. וְעַל כָּרְחֶךָ, שֶׁהַחֹשֶׁן עַצְמוֹ, בְּתוֹר **בֶּגֶד כְּהֻנָּה** – אֵינוֹ תָּלוּי בַּשֵּׁם, וְעַל כָּךְ מִסְתַּיֵּעַ רַשִׁ״י מִבַּיִת שֵׁנִי; וְאִלּוּ תַּפְקִידוֹ כְּחֹשֶׁן **מִשְׁפָּט** – כֵּן תָּלוּי בַּשֵּׁם. **רמב״ן**

◆ יום שלישי ה׳ אדר ◆

(לא) **וְעָשִׂיתָ אֶת־מְעִיל הָאֵפוֹד כְּלִיל תְּכֵלֶת:** לא **וְתַעֲבֵד יָת מְעִילָא דְּאֵפוֹדָא גְּמִיר תְּכֵלָא:**

רש״י◄ **אֶת־מְעִיל הָאֵפוֹד • שֶׁהָאֵפוֹד נִתָּן עָלָיו לַחֲגוֹרָה. כְּלִיל תְּכֵלֶת • כֻּלּוֹ תְּכֵלֶת, שֶׁאֵין מִין אַחֵר מְעֹרָב בּוֹ. רמב״ן**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

תַּרְשִׁישׁ שֶׁהָיְתָה סוֹחֶרֶתְךָ, וְאֵין הֲרִיסָה וּפִרּוּד עוֹד, שֶׁלֹּא יִפָּרֵד אֶחָד מִכֶּלְכֶם מִשָּׁם וְלֹא יָשׁוּב לַצּוֹר כִּי תֵחָרֵב לְגַמְרֵי. הַנִּפְרָד מִמַּעֲמָד חֲבֵרָיו יִקָּרֵא הוֹרֵס, כִּלְשׁוֹן אַל יֶהֱרְסוּ אֶל ה׳ לִרְאוֹת (לְעֵיל י״ט, כ״ד.), וּכְתִיב מִמַּעֲמָדְךָ יֶהֱרְסֶךָ (יְשַׁעְיָה כ״ב, י״ט.), וְכֵן וּמִזִּיחַ אֲפִיקִים רִפָּה (אִיּוֹב י״ב, כ״א.), נְתִיצַת הָאֲפִיקִים, הֵם הַנְּחָלִים הַשּׁוֹטְפִים וְהוֹרְסִים הֶהָרִים וְהַגְּאָיוֹת. וּמִזֶּה בְּשֶׁקֶל מֹצֵת, שְׁנֵיהֶם בַּעֲלֵי הַנּוּ״ן, כִּי הוּא מִלְּשׁוֹן נִצּוּחַ, כִּי חֹזֶק הָרֹאשׁ בַּמֹּצַת.

(ל) **וְנָתַתָּ אֶל חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת הָאוּרִים וְאֶת הַתֻּמִּים.** סָבַר רַבִּי אַבְרָהָם לְהִתְחַכֵּם בְּעִנְיַן הָאוּרִים וְהַתֻּמִּים, וְאָמַר (בְּפָסוּק ו׳.) כִּי הֵם מַעֲשֵׂה אֻמָּן כֶּסֶף וְזָהָב, וְהֶאֱרִיךְ בְּעִנְיָנָם כִּי חָשַׁב שֶׁהֵם עַל הַצּוּרוֹת שֶׁיַּעֲשׂוּ בַּעֲלֵי הַכּוֹכָבִים לְדַעַת מַחְשֶׁבֶת הַשּׁוֹאֵל. וְלֹא אָמַר כְּלוּם. אֲבָל הֵם כְּדִבְרֵי רַשִׁ״י, כְּתָב שָׁם הַמְפֹרָשׁ (תיב״ע) נָתוּן בֵּין כִּפְלֵי הַחֹשֶׁן, וּלְכָךְ הֵצְרַךְ לִהְיוֹת כָּפוּל (לְעֵיל פָּסוּק ט״ז.). וְהָרְאִיָּה, כִּי לֹא נִזְכְּרוּ אוּרִים וְתֻמִּים כְּלָל בְּמַעֲשֵׂה הָאֲמָנִים, וְלֹא הִזְכִּירָם לָהֶם בַּצַּוָּאָה וְלֹא בַּמַּעֲשֶׂה כְּלָל. וּפָרַט בְּבִגְדִים, וַיַּעַשׂ אֶת הָאֵפֹד (לְהַלָּן ל״ט, ב׳), וַיַּעַשׂ אֶת הַחֹשֶׁן (שָׁם ח׳.), וְלֹא אָמַר ״וַיַּעַשׂ הָאוּרִים וְתֻמִּים״, וְאִלּוּ הָיוּ מַעֲשֵׂה חָרָשׁ חָכָם הָיָה מַאֲרִיךְ בָּהֶם יוֹתֵר מִן הַכֹּל, וְאִם אוּלַי יִרְצֶה לְקַצֵּר בָּהֶם לְעָמְקָם הָיָה אוֹמַר ״וְעָשִׂיתָ אוּרִים וְתֻמִּים כַּאֲשֶׁר הֶרְאָה אוֹתְךָ בָּהָר זָהָב טָהוֹר תַּעֲשֶׂה אוֹתָם אוֹ כֶּסֶף מְזֻקָּק״.

וְעוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה כִּי לֹא הִזְכִּיר בְּהֵ״א הַיְדִיעָה אֶחָד מִכָּל הַכֵּלִים שֶׁלֹּא נִזְכְּרוּ כְּבָר, אֲבָל אָמַר וְעָשׂוּ אֲרוֹן (לְעֵיל כ״ה, י׳.), וְעָשִׂיתָ שֻׁלְחָן (שָׁם פָּסוּק כ״ג.), וְעָשִׂיתָ מְנֹרַת (שָׁם פָּסוּק ל״א.), וְכֵן כֻּלָּם. וּבְמִשְׁכָּן אָמַר וְאֶת הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה (שָׁם כ״ו, א׳.), בַּעֲבוּר שֶׁכְּבָר הִזְכִּירוּ וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ (שָׁם כ״ה, ח׳.). וְהִנֵּה בָּאוּרִים וְתֻמִּים אָמַר (כָּאן) וְנָתַתָּ אֶל חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת הָאוּרִים וְאֶת הַתֻּמִּים, לֹא צִוָּה אוֹתוֹ בַּעֲשִׂיָּתָם, וְהִזְכִּירָם הַכָּתוּב בְּהֵ״א הַיְדִיעָה, וְלֹא הִזְכִּירָם הַכָּתוּב רַק בְּמֹשֶׁה לְבַדּוֹ, שֶׁאָמַר בַּצַּוָּאָה וְנָתַתָּ אֶל חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט, וּבַמַּעֲשֶׂה וַיִּתֵּן אֶל הַחֹשֶׁן אֶת הָאוּרִים וְאֶת הַתֻּמִּים (וַיִּקְרָא ח׳, ח׳.), כִּי לֹא הָיוּ מַעֲשֵׂה אֻמָּן וְלֹא הָיָה לְאֻמָּנִים וְלֹא לִקְהַל יִשְׂרָאֵל בָּהֶם מַעֲשֶׂה וְלֹא נְדָבָה כְּלָל, אֲבָל הֵם סוֹד מָסוֹר לְמֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה, וְהוּא כְּתָבָם בִּקְדֻשָּׁה, אוֹ הָיוּ מַעֲשֵׂה שָׁמַיִם, וּלְכָךְ יַזְכִּירֵם סְתָם וּבִידִיעָה, כְּמוֹ וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן עֵדֶן אֶת הַכְּרֻבִים (בְּרֵאשִׁית ג׳. כ״ד.).

וְהִנֵּה מֹשֶׁה לָקַח כְּתָב הָאוּרִים וְהַתֻּמִּים וְהִנִּיחָם שָׁם בְּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אַחֲרֵי שֶׁהִלְבִּישׁ אֶת אַהֲרֹן הָאֵפוֹד וְהַחֹשֶׁן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת הָאֵפֹד וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ בְּחֹשֶׁב הָאֵפֹד, וַיָּשֶׂם עָלָיו אֶת הַחֹשֶׁן וַיִּתֵּן אֶל הַחֹשֶׁן אֶת הָאוּרִים וְאֶת הַתֻּמִּים (וַיִּקְרָא ח׳, ז׳־ח׳.), כִּי לְאַחַר כֵּן נִתְּנָם בֵּין כִּפְלֵי הַחֹשֶׁן. וְהָעִנְיָן הוּא, כִּי הָיוּ שְׁמוֹת קְדוֹשִׁים, מִכֹּחָם יָאִירוּ הָאוֹתִיּוֹת מֵאַבְנֵי הַחֹשֶׁן אֶל עֵינֵי הַכֹּהֵן הַשּׁוֹאֵל בְּמִשְׁפָּטָם (בַּמִּדְבָּר כ״ז, כ״א.). וְהַמָּשָׁל, כִּי כַּאֲשֶׁר שָׁאֲלוּ מִי יַעֲלֶה לָנוּ אֶל הַכְּנַעֲנִי בַּתְּחִלָּה לְהִלָּחֶם (שׁוֹפְטִים א׳, א׳.), הָיָה הַכֹּהֵן מְכַוֵּן בַּשֵּׁמוֹת שֶׁהֵם הָאוּרִים, ״וְהֵאִירוּ״ לְעֵינָיו אוֹתִיּוֹת יְהוּדָה. וְיוּ״ד מְלֵוִי, וְעַי״ן מִשְׁמְעוֹן, וְלָמֶ״ד מְלֵוִי, וְהֵ״א מַאֲבְרָהָם הַכָּתוּב שָׁם עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (יוֹמָא ע״ג:). אוֹ שֶׁהֵאִירָה פַּעַם אַחֶרֶת לְנֶגֶד עֵינָיו הֵ״א מִיהוּדָה, וְהִנֵּה כַּאֲשֶׁר הָאוֹתִיּוֹת מְאִירוֹת אֶל עֵינֵי הַכֹּהֵן עָדַיִן לֹא יֵדַע סִדּוּרָן, כִּי מִן הָאוֹתִיּוֹת אֲשֶׁר סִדְּרוּ מֵהֶן יְהוּדָה יַעֲלֶה הָיָה אֶפְשָׁר לְהֵעָשׂוֹת מֵהֶם ״הוּיהד עָלֶיהָ״, אוֹ ״הַיַּעַל יְדוּהָה״, וְתֵבוֹת אֲחֵרוֹת רַבּוֹת מְאֹד, אֲבָל הָיוּ שָׁם שְׁמוֹת הַקֹּדֶשׁ אֲחֵרִים הַנִּקְרָאִים ״תֻּמִּים״, מִכֹּחָם יִהְיֶה לֵב הַכֹּהֵן ״תָּמִים״ בִּידִיעַת עִנְיַן הָאוֹתִיּוֹת שֶׁהֵאִירוּ לְעֵינָיו. כִּי כַּאֲשֶׁר כֵּוֵן בִּשְׁמוֹת הָאוּרִים וְהֵאִירוּ, חוֹזֵר מִיָּד וּמְכַוֵּן בִּשְׁמוֹת הַתֻּמִּים. וְעוֹדָם הָאוֹתִיּוֹת מְאִירוֹת לְעֵינָיו, וְיָבֹא בְּלִבּוֹ שֶׁחִבּוּרָם יְהוּדָה יַעֲלֶה. וְזֹאת מַדְרֵגָה מִמַּדְרֵגַת רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, הִיא לְמַטָּה מִן הַנְּבוּאָה, וּלְמַעְלָה מִבַּת קוֹל שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ בְּבֵית שֵׁנִי לְאַחַר שֶׁפָּסְקָה הַנְּבוּאָה וּפָסְקוּ אוּרִים וְתֻמִּים כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ רַבּוֹתֵינוּ (יוֹמָא כ״א:).

וְאָפְשָׁר שֶׁאַחֲרֵי שֶׁנָּתַן מֹשֶׁה בַּחֹשֶׁן הַשֵּׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים שֶׁל הָאוּרִים וְהַתֻּמִּים הָיוּ נוֹדָעִים בְּמָסֹרֶת מִמֶּנּוּ לִגְדוֹלֵי חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמְּסָרָם לָהֶם עִם סִתְרֵי תּוֹרָה, וּלְפִיכָךְ הָיָה בְּיַד דָּוִד אֵפוֹד (שְׁמוּאֵל־א׳ כ״ג, ו׳.), וְהָיָה כִּדְמוּת אֵפוֹד מֹשֶׁה, וּבוֹ חֹשֶׁן כִּדְמוּת חֹשֶׁן הַקֹּדֶשׁ, אֲבָל נִרְאָה שֶׁהָיוּ בַּד, כַּאֲשֶׁר נֶאֱמַר בִּשְׁמוּאֵל נַעַר חָגוּר אֵפוֹד בָּד (שָׁם ב׳, י״ח.), וְאָמַר בְּנֹב עִיר הַכֹּהֲנִים, שְׁמֹנִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ נֹשֵׂא אֵפוֹד בָּד (שָׁם כ״ב, י״ח.), וַיַּלְבִּישׁוּ אוֹתוֹ אֶת הַכֹּהֵן שֶׁהוּא מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים וְשׁוֹאֲלִים בּוֹ וְנֶעֱנִין לִפְעָמִים, כַּאֲשֶׁר חָשַׁב בָּזֶה ר״א (לְעֵיל פָּסוּק ו׳.). וּמַה שֶּׁאָמַר שֶׁאִלּוּ רָאָה תְּשׁוּבַת רַבּוֹנוֹ הַאִיי לֹא אָמַר כָּכָה, כְּבָר רְאִינוּהָ וְחִשַּׁבְנוּהָ, וְיָדַעְנוּ כִּי ר״א לֹא נִתְכַּוֵּן אֵלֶיהָ. (לא־לד) **מְעִיל.** כָּתַב רַשִׁ״י (לְעֵיל בְּפָסוּק ד׳.) הוּא כְּמִין ״חָלוּק״, וְכֵן הַכְּתֹנֶת, אֶלָּא שֶׁהַכְּתֹנֶת סָמוּךְ לִבְשָׂרוֹ וּמְעִיל קוֹרֵא חָלוּק הָעֶלְיוֹן. וְאֵין הַדָּבָר כֵּן, כִּי הַמְּעִיל בֶּגֶד יִתְעַטֵּף בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר וְהוּא עֹטֶה מְעִיל (שְׁמוּאֵל־א׳ כ״ח, י״ד.), וּכְתִיב מְעִיל צְדָקָה יָעָטָנִי (יְשַׁעְיָה ס״א, י׳.), וְלֹא תָּבֹא עֲטִיָּה עַל הַכְּתֹנֶת רַק עַל הַשַּׂלְמָה אֲשֶׁר יְכַסֶּה בּוֹ, דִּכְתִיב עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה (תְּהִלִּים ק״ד, ב׳.), כִּי הוּא עָטוּף, וְכֵן וְעַל שָׁפָם יַעְטֶה (וַיִּקְרָא י״ג, מ״ה.), יִתְעַטֵּף. וְהוּא תַּרְגּוּמוֹ שֶׁל יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל

(לב) **וְהָיָה פִי־רֹאשׁוֹ בְּתוֹכוֹ שָׂפָה יִהְיֶה לְפִיו סָבִיב מַעֲשֵׂה אֹרֵג כְּפִי תַחְרָא יִהְיֶה־לּוֹ לֹא יִקָּרֵעַ:**

לב **וִיהֵי פּוּם רֵישֵׁהּ כָּפִיל לְגַוֵּהּ תּוֹרָא יְהֵי מַקַּף לְפוּמֵהּ סְחוֹר סְחוֹר עוֹבַד מָחֵי כְּפוּם שִׁרְיָן יְהֵי לֵהּ לָא יִתְבְּזָע:**

רס״ו◄ **וְהָיָה פִי־רֹאשׁוֹ •** פִּי הַמְּעִיל בְּגָבְהוֹ, הוּא פְּתִיחַת בֵּית הַצַּוָּאר. **בְּתוֹכוֹ •** כְּתַרְגּוּמוֹ: ״כָּפִיל לְגַוֵּהּ״, כָּפוּל לְתוֹכוֹ, לִהְיוֹת לוֹ לְשָׂפָה כְּפִילָתוֹ, וְהָיָה מַעֲשֵׂה אוֹרֵג וְלֹא בְּמַחַט. **כְּפִי תַחְרָא •** לָמַדְנוּ, שֶׁהַשְּׁרִיוֹנִים שֶׁלָּהֶם פִּיהֶם כָּפוּל לְתוֹכָן. **לֹא יִקָּרֵעַ •** כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקָּרַע. וְהַקּוֹרְעוֹ עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁזֶּה מִמִּנְיַן לָאוִין שֶׁבַּתּוֹרָה, וְכֵן: ״וְלֹא יִזַּח הַחֹשֶׁן״, וְכֵן ״לֹא יָסוּרוּ מִמֶּנּוּ״, הַנֶּאֱמַר בְּבַדֵּי הָאָרוֹן.

(לג) **וְעָשִׂיתָ עַל־שׁוּלָיו רִמֹּנֵי תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי עַל־שׁוּלָיו סָבִיב וּפַעֲמֹנֵי זָהָב בְּתוֹכָם סָבִיב:**

לג **וְתַעְבֵּד עַל שִׁיפּוֹלוֹהִי רִמּוֹנֵי תְּכֶלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי עַל שִׁיפּוֹלוֹהִי סְחוֹר סְחוֹר וְזַגִּין דְּדַהֲבָא בֵּינֵיהוֹן סְחוֹר סְחוֹר:**

רס״ו◄ **רִמֹּנֵי •** עֲגֻלִּים וַחֲלוּלִים הָיוּ כְּמִין רִמּוֹנִים הָעֲשׂוּיִים כְּבֵיצַת תַּרְנְגֹלֶת. **וּפַעֲמֹנֵי זָהָב •** זָגִין עִם עִנְבָּלִים שֶׁבְּתוֹכָם. **בְּתוֹכָם סָבִיב •** בֵּינֵיהֶם סָבִיב, בֵּין שְׁנֵי רִמּוֹנִים פַּעֲמוֹן אֶחָד דָּבוּק וְתָלוּי בְּשׁוּלֵי הַמְּעִיל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טז עמ׳ 336)

כְּמִין רִמּוֹנִים (רש״י כח, לג) וְאֵלּוּ כַּפְתּוֹרֵי הַמְּנוֹרָה הָיוּ ״כְּמִין **תַּפּוּחִים**״ (רַשִׁ״י תרומה כה, לא). וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה יְהוּדִי שֶׁנִּמְצָא בְּדַרְגָּה נַעֲלִית נִמְשָׁל לְתַפּוּחַ (״כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר״), וְאֵלּוּ יְהוּדִי שֶׁהוּא בְּשֵׁפֶל הַמַּדְרֵגָה נִמְשָׁל לְרִמּוֹן (״אֶפְלוּ רֵיקָנִין שֶׁבְּךָ, מְלֵאִים מִצְוֹות כְּרִמּוֹן״). לָכֵן בַּמְּנוֹרָה, שֶׁרוֹמֶזֶת לִיהוּדִי שֶׁזּוֹהֵר וּמֵאִיר, הָיוּ 'תַּפּוּחִים'; וּבְשׁוּלֵי הַמְּעִיל, הָרוֹמְזִים לִיהוּדִי שֶׁנִּמְצָא בְּדַרְגָּה פְּחוּתָה, הָיוּ 'רִמּוֹנִים'.

(לד) **פַּעֲמֹן זָהָב וְרִמֹּון פַּעֲמֹן זָהָב וְרִמֹּון עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב:**

לד **זַגָּא דְּדַהֲבָא וְרִמּוֹנָא זַגָּא דְּדַהֲבָא וְרִמּוֹנָא עַל שִׁיפּוֹלֵי מְעִילָא סְחוֹר סְחוֹר:**

רס״ו◄ **פַּעֲמֹן זָהָב וְרִמּוֹן וְגוֹ׳ •** פַּעֲמוֹן זָהָב, וְרִמּוֹן אֶצְלוֹ.

(לה) **וְהָיָה עַל־אַהֲרֹן לְשָׁרֵת וְנִשְׁמַע קֹולוֹ בְּבֹאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ לִפְנֵי יְהוָה וּבְצֵאתוֹ וְלֹא יָמוּת:**

לה **וִיהֵי עַל אַהֲרֹן לְשַׁמָּשָׁא וְיִשְׁתְּמַע קָלֵהּ בְּמֵעֲלֵהּ לְקוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ וּבְמִפְּקֵהּ וְלָא יְמוּת:**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(שְׁמוּאֵל־ב׳ י״ג, י״ח.) שֶׁהִזְכִּיר הָרֵב (רַשִׁ״י לְעֵיל בְּפָסוּק ד׳.) כַּרְדּוּטִין, כִּי הוּא עָטוּף קָרוֹב לְצוּרַת הָאֵפוֹד שֶׁיִּתְעַטֵּף בּוֹ חֲצִי הַגּוּף שֶׁכְּלַפֵּי רַגְלָיו, כִּי אִם הָיָה חָלוּק אֵינָן דּוֹמִין זֶה לָזֶה כְּלָל. וּרְאִיָּה עוֹד שֶׁאָמַר וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף מְעִילוֹ וַיִּקְרַע (שְׁמוּאֵל־א׳ ט״ו, כ״ז.), וְהִנֵּה יֵשׁ לוֹ כְּנָפַיִם וְאֵינוֹ כְּמִין חָלוּק. אֲבָל הַמְּעִיל כְּסוּת מַקִּיף אֶת הַגּוּף כֻּלּוֹ מִצַּוָּארוֹ וּלְמַטָּה עַד רַגְלֵי הָאָדָם וְאֵין לוֹ בֵּית יָד כְּלָל, וּבִשְׁאָר הַמְּעִילִים יֵשׁ לוֹ בֵּית צַוָּאר כְּנֶגֶד כָּל הַצַּוָּאר תָּפוּר בּוֹ, וְאוֹתוֹ בֵּית צַוָּאר נִקְרָא פִּי מְעִיל, וְצַוָּה הַכָּתוּב שֶׁיְּהֵא ״אָרוּג עִמּוֹ״. וְהַמְּעִיל כֻּלּוֹ מְחֻלָּק מִלְּפָנָיו עַד לְמַטָּה, מַכְנִיס רֹאשׁוֹ בְּנֶקֶב פִּיו וְנִמְצָא צַוָּארוֹ חָגוּר בְּפִי הַמְּעִיל, וּמִלְּפָנָיו שְׁתֵּי כְּנָפַיִם מְכֻסֶּה בּוֹ וּמְגֻלֶּה כְּרָצוֹנוֹ, כְּמִין גְּלִימָא שֶׁאֵין לָהּ בֵּית רֹאשׁ, שֶׁחִלְּקוּ הַתְּפִירָה שֶׁלְּפָנֶיהָ מִקְּמֵי שָׁפָה וּלְמַטָּה, וְלָכֵן יָבֹא בּוֹ לְשׁוֹן עֶטְיָה לְעוֹלָם (שְׁמוּאֵל־א׳ כ״ח, י״ד. יְשַׁעְיָה ס״א, י׳. שָׁם נ״ט, י״ז. תְּהִלִּים ק״ט, כ״ט.).

וְלֹא יָדַעְתִּי גַּם כֵּן לָמָּה עָשָׂה הָרֵב הַפַּעֲמוֹנִים לְצַעְמָם, פַּעֲמוֹן בֵּין שְׁנֵי רִמּוֹנִים, כִּי אִם כֵּן לֹא הָיוּ הָרִמּוֹנִים מְשַׁמְּשִׁין כְּלוּם, וְאִם לְנוֹי, לָמָּה הָיוּ עֲשׂוּיִים כְּרִמּוֹנִים חֲלוּלִים, יַעֲשֵׂם כְּמִין תַּפּוּחֵי זָהָב. וְעוֹד, שֶׁהָיָה צָרִיךְ הַכָּתוּב לְפָרֵשׁ בַּמֶּה יִתְלֶה הַפַּעֲמוֹנִים, וְאִם יַעֲשֶׂה בָּהֶם טַבָּעוֹת לִתְלוֹת בָּהֶן.

אֲבָל הֵם בְּתוֹכָם מַמָּשׁ, כִּי הָרִמּוֹנִים חֲלוּלִים וַעֲשׂוּיִים כְּמִין רִמּוֹנִים קְטַנִּים שֶׁלֹּא פָּתְחוּ פִּיהֶם (זְבָחִים פ״ח:), וְהַפַּעֲמוֹנִים טְמוּנִים בָּהֶם וְנִרְאִים מִתּוֹכָם. וְלֹא פֵּרֵשׁ הַכָּתוּב מִנְיָנָם, אֲבָל רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ שֶׁהָיוּ שִׁבְעִים וּשְׁנַיִם זָגִין, וּבָהֶם שִׁבְעִים וּשְׁנַיִם עִנְבָּלִין, וְתוֹלֶה שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה מִצַּד אֶחָד, וּשְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה מִצַּד אַחֵר, כִּדְאִיתָא בִּזְבָחִים בְּפֶרֶק הַמִּזְבֵּחַ (שָׁם פ״ח:), וּמִכָּאן תִּלְמֹד שֶׁאֵינוֹ כְּמִין חָלוּק וּכְתֹנֶת, אֶלָּא יֵשׁ לוֹ כְּנָפַיִם.

וְכֵן כָּתַב רַשִׁ״י (לְעֵיל פָּסוּק ד׳.) שֶׁהַמִּצְנֶפֶת כְּמִין ״כּוֹבַע״, שֶׁהֲרֵי בְּמָקוֹם אַחֵר (לְהַלָּן בְּפָסוּק מ׳.) קוֹרֵא לָהֶם מִגְבָּעוֹת, וּמִתַּרְגֻּמֵינָן קוֹבָעִין. וְגַם זֶה אֵינוֹ, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ (מְקוֹמוֹ אֵינוֹ יָדוּעַ) שֶׁהַמִּצְנֶפֶת אָרְכָּהּ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, וַהֲרֵי הוּא כְּעֵין צָנִיף שֶׁצּוֹנֵף בּוֹ אֶת רֹאשׁוֹ, מְגַלְגֵּל וּמַחֲזִיר וּמְגַלְגֵּל וּמַחֲזִיר סָבִיב רֹאשׁוֹ כָּפָל עַל כָּפָל. וּמִצְנֶפֶת שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל אֵינָהּ קְרוּיָה ״מִגְבַּעַת״ בְּשׁוּם מָקוֹם, אֲבָל בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט אָמַר הַכָּתוּב מִגְבָּעוֹת (לְהַלָּן כ״ח, מ׳. כ״ט, ט׳. ל״ט, כ״ח. וַיִּקְרָא ח׳, י״ג.), וְאַף הִיא מִצְנֶפֶת הִיא, אֶלָּא שֶׁקּוֹשֵׁר בָּהּ כָּל רֹאשׁוֹ וּמַעֲלֶה הַכְּפָלִים עָלָיו כְּעֵין מִגְבַּעַת שֶׁהוּא קוֹבַע כִּדְבְרֵי אַנְקְלוּס, כִּי מִגְבַּעַת כְּמוֹ ״מִקְבַּעַת״, כַּאֲשֶׁר אָמַרְתִּי בְּסֵדֶר וַיְהִי מִקֵּץ (בְּרֵאשִׁית מ״א, מ״ז.) בְּחִלּוּפֵי הַגִּימֶ״ל וְהַקּוּ״ף, אֶלָּא שֶׁהַמִּגְבַּעַת כְּמוֹ הַמִּצְנֶפֶת, וּלְכָךְ הִזְכִּירוּ חֲכָמִים תָּדִיר בְּכֹהֵן גָּדוֹל וְהֶדְיוֹט מִצְנֶפֶת בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (צוּ ב׳, א׳.), וּבְמַסֶּכֶת יוֹמָא שָׁנִינוּ (יוֹמָא ע״א:) כֹּהֵן גָּדוֹל מְשַׁמֵּשׁ בִּשְׁמוֹנָה כֵּלִים וְהֶדְיוֹט בְּאַרְבָּעָה, בִּכְתֹנֶת וּמִכְנָסַיִם מִצְנֶפֶת וְאַבְנֵט, מוּסָף עָלָיו כֹּהֵן גָּדוֹל, חֹשֶׁן וְאֵפוֹד וּמְעִיל וָצִיץ.

רס״י◄ **וְלֹא יָמוּת •** מִכְּלַל לָאו אַתָּה שׁוֹמֵעַ הֵן: אִם יִהְיוּ לוֹ, לֹא יִתְחַיֵּב מִיתָה. הָא אִם יִכָּנֵס מְחֻסַּר אֶחָד מִן הַבְּגָדִים הַלָּלוּ, חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם. רמב״ן

(לו) וְעָשִׂיתָ צִּיץ זָהָב טָהוֹר וּפִתַּחְתָּ עָלָיו פִּתּוּחֵי חֹתָם קֹדֶשׁ לַיהוָה:

לו וְתַעְבֵּד צִיצָא דִּדְהַב דְּכִי וְתִגְלוֹף עֲלוֹהִי כְּתַב מְפָרַשׁ קֹדֶשׁ לַיְיָ:

רס״י◄ **צִיץ •** (סוכה ה) כְּמִין טָס שֶׁל זָהָב הָיָה, רֹחַב שְׁנֵי אֶצְבָּעוֹת, מַקִּיף עַל הַמֵּצַח מֵאֹזֶן לְאֹזֶן.

(לז) וְשַׂמְתָּ אֹתוֹ עַל־פְּתִיל תְּכֵלֶת וְהָיָה עַל־הַמִּצְנֶפֶת אֶל־מוּל פְּנֵי־הַמִּצְנֶפֶת יִהְיֶה:

לז וּתְשַׁוִּי יָתֵהּ עַל חוּטָא דִּתְכֵלְתָּא וִיהֵי עַל מִצְנֶפְתָּא לָקֳבֵל אַפֵּי מִצְנֶפְתָּא יְהֵי:

רס״י◄ **עַל פְּתִיל תְּכֵלֶת •** וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר (שמות לט): ״וַיִּתְּנוּ עָלָיו פְּתִיל תְּכֵלֶת״, וְעוֹד כְּתִיב כָּאן: ״וְהָיָה עַל הַמִּצְנֶפֶת״, וּלְמַטָּה הוּא אוֹמֵר: ״וְהָיָה עַל מֵצַח אַהֲרֹן״, וּבִשְׁחִיטַת קָדָשִׁים (זבחים יט), שָׁנִינוּ: ׳שְׁעָרוֹ הָיָה נִרְאֶה בֵּין צִיץ לַמִּצְנֶפֶת — שֶׁשָּׁם מַנִּיחַ תְּפִילִין׳. לְמָדְנוּ, שֶׁהַמִּצְנֶפֶת לְמַעְלָה בְּגֹבַהּ הָרֹאשׁ, וְאֵינָהּ עֲמֻקָּה לְהִכָּנֵס בָּהּ כָּל הָרֹאשׁ עַד הַמֵּצַח, וְהַצִּיץ מִלְּמַטָּה וְהַפְּתִילִים הָיוּ בַּנְּקָבִים וּתְלוּיִין בּוֹ בִּשְׁנֵי רָאשִׁים, וּבְאֶמְצָעוֹ שִׁשָּׁה. בְּג׳ מְקוֹמוֹת הַלָּלוּ פְּתִיל מִלְּמַעְלָה, אֶחָד מִבַּחוּץ וְאֶחָד מִבִּפְנִים כְּנֶגְדּוֹ, וְקוֹשֵׁר רָאשֵׁי הַפְּתִילִים מֵאֲחוֹרֵי הָעֹרֶף שְׁלָשְׁתָּן, וְנִמְצְאוּ בֵּין אֹרֶךְ הַטָּס וּפְתִילֵי רָאשָׁיו, מַקִּיפִין אֶת הַקָּדְקֹד, וּפְתִיל הָאֶמְצָעִי שֶׁבְּרֹאשׁוֹ קָשׁוּר עִם רָאשֵׁי הַשְּׁנַיִם וְהוֹלֵךְ עַל פְּנֵי רֹחַב הָרֹאשׁ מִלְּמַעְלָה. נִמְצָא עָשׂוּי כְּמִין כּוֹבַע, וְעַל פְּתִיל הָאֶמְצָעִי הוּא אוֹמֵר ״וְהָיָה עַל הַמִּצְנֶפֶת״, וְהָיָה נוֹתֵן הַצִּיץ עַל רֹאשׁוֹ כְּמִין כּוֹבַע עַל הַמִּצְנֶפֶת, וְהַפְּתִיל הָאֶמְצָעִי מַחֲזִיקוֹ שֶׁאֵינוֹ נוֹפֵל, וְהַטָּס תָּלוּי כְּנֶגֶד מִצְחוֹ, וְנִתְקַיְּמוּ כָּל הַמִּקְרָאוֹת: פְּתִיל עַל הַצִּיץ, וְצִיץ עַל הַפְּתִיל וּפְתִיל עַל הַמִּצְנֶפֶת מִלְּמַעְלָה. רמב״ן

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(לה) **וְלֹא יָמוּת.** מִכְּלַל לָאו אַתָּה שׁוֹמֵעַ הֵן, אִם יִהְיוּ עָלָיו לֹא יִתְחַיֵּב מִיתָה, הָא אִם יִכָּנֵס מְחֻסַּר אֶחָד מִן הַבְּגָדִים הַלָּלוּ חַיָּב מִיתָה. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְאֵינוֹ נָכוֹן בְּעֵינַי, שֶׁהָיָה לוֹ לִכְתֹּב פָּסוּק זֶה לְאַחַר שֶׁיַּזְכִּיר כָּל שְׁמוֹנָה בְּגָדִים (אַחֲרֵי פָּסוּק מ״ב.), וְלָמָּה הִזְכִּיר זֶה בִּשְׁלֹשָׁה בְּגָדִים חֹשֶׁן וְאֵפוֹד וּמְעִיל קֹדֶם שֶׁיַּזְכִּיר צִיץ וּכְתֹנֶת מִצְנֶפֶת וְאַבְנֵט וּמִכְנְסַיִם. וְכֵן אָמַר וּבְצֵאתוֹ וְלֹא יָמוּת, וְאֵין בֵּיצִיאָה עֲבוֹדָה שֶׁיִּתְחַיֵּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם מְחֻסַּר בְּגָדִים. וְכֵן וְהָיוּ עַל אַהֲרֹן וְעַל בָּנָיו כָּתַב רַשִׁ״י (פָּסוּק מ״ג.), וְהָיוּ כָּל הַבְּגָדִים הָאֵלֶּה עַל אַהֲרֹן וְעַל בָּנָיו הָרָאוּיִים לוֹ וְהָאֲמוּרִים בָּהֶם, וָמֵתוּ, הָא לָמַדְתָּ שֶׁהַמְשַׁמֵּשׁ מְחֻסַּר בְּגָדִים חַיָּב מִיתָה. וְכֵן נִרְאֶה זֶה בְּדֶרֶךְ הַפְּשָׁט.

אֲבָל לְפִי הָעוֹלֶה מִן הַסֵּגִיּוֹת שֶׁבַּגְּמָרָא אֵין דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ כֵּן, אֲבָל אֶצְלָם הַמִּצְוָה הַזֹּאת שָׁוָה בְּכֻלָּם, בְּאַהֲרֹן וּבְבָנָיו, וְהִיא עַל הַמִּכְנְסַיִם, וְהָעֹנֶשׁ גַּם כֵּן בָּהֶם. כִּי צִוָּה בַּעֲשִׂיָּה וַעֲשֹׂה לָהֶם מִכְנְסֵי בָד (פָּסוּק מ״ב.), וְצִוָּה עַל הַלְּבִישָׁה וְהָיוּ עַל אַהֲרֹן וְעַל בָּנָיו (פָּסוּק מ״ג.), כִּי בִּשְׁאָר הַבְּגָדִים צִוָּה לְמַעְלָה בַּעֲשִׂיָּתָם (מִפָּסוּק ב׳ עַד פָּסוּק מ׳.) וְצִוָּה בַּלְּבִישָׁה, וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם אֶת אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאֶת בָּנָיו אִתּוֹ (לְהַלָּן פָּסוּק מ״א.), אִם כֵּן הַצַּוָּאָה הַזֹּאת לֹא הָעֹנֶשׁ.

וְלָמַדְנוּ זֶה מִמַּה שֶׁאָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין וּבִשְׁחִיטַת קָדָשִׁים (סַנְהֶדְרִין פ״ג: זְבָחִים י״ז:) מְחֻסַּר בְּגָדִים שֶׁשִּׁמֵּשׁ מִנָּא לָן דִּבְמִיתָה, א״ר אֲבָהוּ א״ר יוֹחָנָן, וּמָטוּ בָּהּ מִשְׁמֵיהּ דְּר׳ אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט וְחָבַשְׁתָּ לָהֶם מִגְבָּעֹת וְהָיְתָה לָהֶם כְּהֻנָּה לְחֻקַּת עוֹלָם (לְהַלָּן כ״ט, ט׳.), בִּזְמַן שֶׁבִּגְדֵיהֶם עֲלֵיהֶם כְּהֻנָּתָם עֲלֵיהֶם, אֵין בִּגְדֵיהֶם עֲלֵיהֶם אֵין כְּהֻנָּתָם עֲלֵיהֶם וְהוּא לָהֶם זָרִים, וְאָמַר מַר זָר שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּמִיתָה. וְאִם הָיָה הַכָּתוּב הַזֶּה (פָּסוּק מ״ג.) אֶצְלָם בְּכָל הַבְּגָדִים הִנֵּה בְּכָאן עֹנֶשׁ מְפֹרָשׁ לִמְחֻסַּר בְּגָדִים, כְּמַאֲמַר הָרַב, אֲבָל הִיא בְּמִכְנְסַיִם בִּלְבַד, וְהַכָּתוּב הָאַחֵר (לְהַלָּן כ״ט, ט׳.) בִּשְׁאָר הַבְּגָדִים, וְלֹא הִזְכִּרוּ שָׁם הַמִּכְנְסַיִם. וְהָרְאִיָּה עַל דַּעְתָּם שֶׁלֹּא הִזְכִּיר לְמַטָּה (לְהַלָּן כ״ט, ה״־ט׳.) בְּסֵדֶר הַלְּבִישָׁה מִכְנְסַיִם כְּלָל, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁעָנַשׁ עֲלֵיהֶם בְּכָאן אֵין צֹרֶךְ לַחֲזֹר וּלְהַזְכִּירָם, כִּי בְּיָדוּעַ שֶׁיִּלְבְּשֵׁם.

וּמַה שֶׁאָמַר לְמַעְלָה (כָּאן) וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ וְלֹא יָמוּת, הוּא עַל דַּעְתִּי בֵּאוּר לְמִצְוַת הַפַּעֲמוֹנִים, כִּי מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶם צֹרֶךְ בִּלְבִישָׁה, וְאֵין דֶּרֶךְ הַנִּכְבָּדִים לַעֲשׂוֹת לָהֶם כֵּן, לָכֵן אָמַר כִּי צִוָּה בָּהֶם בַּעֲבוּר שֶׁיִּשָּׁמַע קוֹלוֹ בַּקֹּדֶשׁ, וְיִכָּנֵס לִפְנֵי אֲדוֹנָיו כְּאִלּוּ בְּרִשּׁוּת, כִּי הַבָּא בְּהֵיכַל מֶלֶךְ פִּתְאֹם חַיָּב מִיתָה בְּטַכְסִיסֵי הַמַּלְכוּת, כְּעִנְיַן אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ (אֶסְתֵּר ד׳, י״א.). **וְיִרְמֹז** לְמַה שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא יְרוּשַׁלְמִי (יוֹמָא א׳, ה׳.) וְכָל אָדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֹהֶל מוֹעֵד (וַיִּקְרָא ט״ז, י״ז.), אֲפִלּוּ אוֹתָן שֶׁכָּתוּב בָּהֶן וּדְמוּת פְּנֵיהֶם פְּנֵי אָדָם (יְחֶזְקֵאל א׳, י׳.) לֹא הָיוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד, עַל כֵּן צִוָּה ״לְהַשְׁמִיעַ קוֹלוֹ״ כְּמִי שֶׁיִּקְרָא הוֹצִיאוּ כָּל אִישׁ מֵעָלַי, וְיָבֹא לַעֲבֹד אֶת הַמֶּלֶךְ בְּיִחוּד, וְכֵן בְּצֵאתוֹ, לָצֵאת בִּרְשׁוּת, וְשֶׁיִּוָּדַע הַדָּבָר כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ מִשְׁרְתֵי הַמֶּלֶךְ לָשׁוּב לְפָנָיו. וּבִפְרָקֵי הֵיכָלוֹת יָדוּעַ זֶה הָעִנְיָן. וְהִנֵּה הַטַּעַם שֶׁלֹּא יִפְגְּעוּ בּוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים. וְהִזְהִיר זֶה בְּכֹהֵן גָּדוֹל לְמַעֲלָתוֹ, וְזֶה טַעַם לִפְנֵי ה׳, כִּי הוּא הָעוֹבֵד לְפָנָיו שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ בַּעֲבוֹדָתוֹ כִּי מַלְאַךְ הַשֵּׁם צְבָאוֹת הוּא (מַלְאָכִי ב׳, ז׳.), כִּי הַהֲדִיוֹטִים יִכָּנְסוּ בַּהֵיכָל לְהַקְטִיר וּלְהֵיטִיב. **וְרָאִיתִי** בְּמִדְרַשׁ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת רַבָּה (ל״ח, ח׳.) בְּאַבְנֵי הַחֹשֶׁן מַה טַּעַם, שֶׁיְּהֵא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִסְתַּכֵּל בָּהֶן בִּבְגְדֵי הַכֹּהֵן בִּכְנִיסָתוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וְנִזְכָּר לִזְכוּת הַשְּׁבָטִים. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר, מָשָׁל לְבֶן מְלָכִים שֶׁהָיָה פַּדָּגוֹג נִכְנָס אֶצְלוֹ מְלַמֵּד עַל בְּנוֹ סַנְגּוֹרְיָא, וְהָיָה מִתְיָרֵא מִן הָעוֹמְדִים עָלָיו שֶׁמָּא יִפְגְּעוּ בּוֹ, מָה עָשָׂה הִלְבִּישׁוֹ פּוֹרְפִּירָא שֶׁלּוֹ שֶׁיִּהְיוּ רוֹאִין אוֹתוֹ וּמִתְיָרְאִין מִמֶּנּוּ, כָּךְ אַהֲרֹן הָיָה נִכְנָס בְּכָל עֵת (וִיק״ר כ״ב, ו׳.) לְבֵית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, וְאִלּוּלֵי זְכִיּוֹת הַרְבֵּה שֶׁהָיוּ נִכְנָסוֹת עִמּוֹ וּמְסִיעוֹת אוֹתוֹ לֹא הָיָה יָכוֹל לִכָּנֵס לָמָּה שֶׁהָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שָׁם, מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן לוֹ מִדְּמוּת לְבוּשֵׁי הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּלְבֵּשׁ צְדָקָה כַּשִּׁרְיָן (יְשַׁעְיָה נ״ט, י״ז.). עַד כָּאן אַגָּדָה זוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה נִכְנָס לִפְנֵי וְלִפְנִים בִּבְגָדִים אֵלּוּ, אַף בְּאֹהֶל מוֹעֵד הֶצְרֵךְ לְכָךְ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב וְכָל אָדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֹהֶל מוֹעֵד (וַיִּקְרָא ט״ז, י״ז.).

(לז) **עַל פְּתִיל תְּכֵלֶת.** וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא

(לח) **וְהָיָה עַל־מֵצַח אַהֲרֹן וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־עֲוֹן הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יַקְדִּישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל־מַתְּנֹת קָדְשֵׁיהֶם וְהָיָה עַל־מִצְחוֹ תָּמִיד לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי יְהוָה:**

לח וִיהֵי עַל בֵּית עֵינוֹהִי דְּאַהֲרֹן וְיִטּוֹל אַהֲרֹן יָת עֲוֹנַיָת קוּדְשַׁיָּא דִּי יְקַדְּשׁוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל מַתְּנַת קוּדְשֵׁיהוֹן וִיהֵי עַל בֵּית עֵינוֹהִי תְּדִירָא לְרַעֲוָא לְהוֹן קֳדָם יְיָ:

רש״י ◄ **וְנָשָׂא אַהֲרֹן** • לְשׁוֹן סְלִיחָה, וְאַף עַל פִּי כֵן אֵינוֹ זָז מִמַּשְׁמָעוֹ: אַהֲרֹן נוֹשֵׂא אֶת הַמַּשָּׂא שֶׁל עָוֹן. נִמְצָא מְסַלֵּק הֶעָוֹן מִן הַקָּדָשִׁים. **אֶת־עֲוֹן הַקֳּדָשִׁים** • לְרָצוֹת עַל הַדָּם וְעַל הַחֵלֶב שֶׁקָּרְבוּ בְּטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ (מנחות כה): אֵי זֶה עָוֹן הוּא נוֹשֵׂא? אִם עָוֹן פִּגּוּל, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר: ״לֹא יֵרָצֶה״. וְאִם עָוֹן נוֹתָר, הֲרֵי נֶאֱמַר: ״לֹא יֵחָשֵׁב״. וְאֵין לוֹמַר שֶׁיְּכַפֵּר עַל עָוֹן הַכֹּהֵן שֶׁהִקְרִיב טָמֵא, שֶׁהֲרֵי ״עָוֹן הַקֳּדָשִׁים״ נֶאֱמַר, וְלֹא עָוֹן הַמַּקְרִיבִים, הָא אֵינוֹ מְרַצֶּה, אֶלָּא לְהַכְשִׁיר הַקָּרְבָּן. **וְהָיָה עַל־מִצְחוֹ תָּמִיד** • אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁיְּהֵא עַל מִצְחוֹ תָּמִיד, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ עָלָיו אֶלָּא בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה, אֶלָּא ׳תָּמִיד׳, לְרָצוֹת לָהֶם אֲפִלּוּ אֵינוֹ עַל מִצְחוֹ, שֶׁלֹּא הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל עוֹבֵד בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר: עוֹדֵהוּ עַל מִצְחוֹ, מְכַפֵּר וּמְרַצֶּה, וְאִם לָאו, אֵינוֹ מְרַצֶּה, נִדְרָשׁ: ״עַל מִצְחוֹ תָּמִיד״, מְלַמֵּד שֶׁמְּמַשְׁמֵשׁ בּוֹ בְּעוֹדוֹ עַל מִצְחוֹ, שֶׁלֹּא יָסִיחַ דַּעְתּוֹ מִמֶּנּוּ.

(לט) **וְשִׁבַּצְתָּ הַכְּתֹנֶת שֵׁשׁ וְעָשִׂיתָ מִצְנֶפֶת שֵׁשׁ וְאַבְנֵט תַּעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה רֹקֵם:**

לט וּתְרַמֵּץ כִּתּוּנָא בּוּצָא וְתַעְבֵּד מִצְנֶפְתָּא דְּבוּצָא וְהֶמְיָנָא תַּעְבֵּד עוֹבַד צַיָּר:

רש״י ◄ **וְשִׁבַּצְתָּ** • עֲשֵׂה אוֹתָם מִשְׁבְּצוֹת מִשְׁבְּצוֹת, וְכֻלָּם שֶׁל שֵׁשׁ.

(מ) **וְלִבְנֵי אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כֻתֳּנֹת וְעָשִׂיתָ לָהֶם אַבְנֵטִים וּמִגְבָּעוֹת תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת:**

מ וּלְבָנֵי אַהֲרֹן תַּעְבֵּד כִּתּוּנִין וְתַעְבֵּד לְהוֹן הֶמְיָנִין וְכוֹבָעִין תַּעְבֵּד לְהוֹן לִיקָר וּלְתֵשְׁבְּחָן:

רש״י ◄ **וּלְבְנֵי אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כֻתֳּנֹת** • אַרְבָּעָה בְּגָדִים הַלָּלוּ וְלֹא יוֹתֵר: כֻּתֹּנֶת וְאַבְנֵט וּמִגְבָּעוֹת — הִיא מִצְנֶפֶת, וּמִכְנָסַיִם הַכְּתוּבִים לְמַטָּה בַּפָּרָשָׁה.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אוֹמֵר וַיִּתְּנוּ עָלָיו פְּתִיל תְּכֵלֶת (לְהַלָּן ל״ט, ל״א.). וְעוֹד, כְּתִיב כָּאן וְהָיָה עַל הַמִּצְנֶפֶת, וּלְמַטָּה הוּא אוֹמֵר וְהָיָה עַל מֵצַח אַהֲרֹן (פָּסוּק ל״ח.), וּבִשְׁחִיטַת קָדָשִׁים שָׁנִינוּ (זְבָחִים י״ט.) שֶׁעָרוֹ הָיָה נִרְאֶה בֵּין צִיץ לְמִצְנֶפֶת שֶׁשָּׁם הָיָה מַנִּיחַ תְּפִלִּין, לָמַדְנוּ שֶׁהַמִּצְנֶפֶת לְמַעְלָה בְּגֹבַהּ הָרֹאשׁ, וְאֵינָהּ עֲמֻקָּה לְהִכָּנֵס בָּהּ כָּל הָרֹאשׁ עַד הַמֵּצַח, וְהַצִּיץ מִלְּמַטָּה, וְג׳ נְקָבִים הָיָה עוֹשֶׂה בוֹ, בִּשְׁנֵי רָאשָׁיו וְאֶמְצָעִיתוֹ, וְהַפְּתִילִים הָיוּ בַּנְּקָבִים וּתְלוּיִים בּוֹ בִּשְׁנֵי רָאשָׁיו וּבְאֶמְצָעוֹ, שִׁשָּׁה בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הַלָּלוּ, פְּתִיל מִלְּמַעְלָה אֶחָד מִבַּחוּץ וְאֶחָד מִבִּפְנִים כְּנֶגְדּוֹ, וְקוֹשֵׁר רָאשֵׁי הַפְּתִילִים מֵאַחוֹרֵי הָעֹרֶף שְׁלָשְׁתָּם, נִמְצְאוּ בֵּין אֹרֶךְ הַסַּס וּפְתִילֵי רָאשָׁיו מַקִּיפִין אֶת הַקָּדְקֹד, וְהַפְּתִיל הָאֶמְצָעִי שֶׁבָּרֹאשׁוֹ קָשׁוּר עִם רָאשֵׁי הַשְּׁנַיִם, הוֹלֵךְ עַל פְּנֵי רֹחַב הָרֹאשׁ מִלְּמַעְלָה, וְנִמְצָא עָשׂוּי כְּמִין כּוֹבַע, וְעַל פְּתִיל הָאֶמְצָעִי הוּא אוֹמֵר וְהָיָה עַל הַמִּצְנֶפֶת, וְהָיָה נוֹתֵן אֶת הַצִּיץ עַל רֹאשׁוֹ, וְעַל יְדֵי פְּתִיל הָאֶמְצָעִי הוּא מְחַזְּקוֹ שֶׁאֵינוֹ נוֹפֵל. וְהַסַּס תָּלוּי כְּנֶגֶד מִצְחוֹ, הֲרֵי נִתְקַיְּמוּ כָּל הַמִּקְרָאוֹת הַלָּלוּ, פְּתִיל עַל הַצִּיץ (לְהַלָּן ל״ט, ל״א.), וְצִיץ עַל הַפְּתִיל (כָּאן), וּפְתִיל עַל הַמִּצְנֶפֶת (כָּאן וְשָׁם) מִלְּמַעְלָה כָּל זֶה לְשׁוֹן רַשִׁ״י.

וַאֲנִי תָּמֵהּ בִּדְבָרָיו, שֶׁהַכָּתוּב אֵינוֹ מְצַוֶּה רַק לַעֲשׂוֹת פְּתִיל תְּכֵלֶת אֶחָד, וְהוּא עוֹשֶׂה שִׁשָּׁה. וְעוֹד, שֶׁהוּא מְצָרֵף הַמִּקְרָאוֹת שֶׁל הַצַּוָּאָה וְהָעֲשִׂיָּה, וּמַרְבֶּה פְּתִילִים כְּנֶגֶד כֻּלָּן, וְכֵן תּוּכַל לִמְנוֹת בָּאָרוֹן וְשֻׁלְחָן וּמְנוֹרָה. וְאִם הַכָּתוּב צִוָּה שֶׁיָּשִׂימוּ אוֹתוֹ עַל פְּתִיל תְּכֵלֶת, הֵיאַךְ נָתְנוּ הֵם עָלָיו פְּתִיל תְּכֵלֶת, וְאָנָה צִוּוּ לַעֲשׂוֹת כֵּן. וּמַה צֹּרֶךְ לַחוּטִין שֶׁבָּאֶמְצַע, וְהוּא קָשׁוּר מֵאַחוֹרֵי הָעֹרֶף כְּדֶרֶךְ כָּל צִיץ בָּאֲנָשִׁים וּבַנָּשִׁים.

אֲבָל אֵין הַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁאָמַר הָרַב, וְלֹא הָיָה שָׁם אֶלָּא פְּתִיל אֶחָד, שֶׁהַסַּס מַקִּיף מֵאֹזֶן לְאֹזֶן, וְנָקוּב בִּשְׁתֵּי קְצוֹתָיו, וּפְתִיל תְּכֵלֶת נִכְנָס בִּשְׁנֵי הַנְּקָבִים, וְהַצִּיץ נִקְשָׁר בּוֹ כְּנֶגֶד הָעֹרֶף. וְהִנֵּה הָיָה צוֹנֵף הַמִּצְנֶפֶת סָבִיב הָרֹאשׁ, לֹא עַל הַמֵּצַח כְּלָל, אֶלָּא לְמַעְלָה בִּמְקוֹם שֵׂעָר. וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (זְבָחִים י״ט.) הָיָה מַנִּיחַ גַּם מִקְצָת שְׂעַר רֹאשׁוֹ כְּנֶגֶד פָּנָיו לַתְּפִלִּין. וְהָיְתָה הַצְּנִיפָה בְּגֹבַהּ שֶׁבָּרֹאשׁ כְּנֶגֶד הַמֹּחַ הָאֶמְצָעִי, וְהוּא מְכַסֶּה בָּהּ כָּל הָרֹאשׁ כְּנֶגֶד אֲחוֹרָיו. וַהֲרֵי הַצְּנִיפָה בְּשִׁפּוּעַ, וּמַנִּיחַ הַצִּיץ כְּנֶגֶד מִצְחוֹ מֵאֹזֶן לְאֹזֶן, וְאֵין הֶפְסֵק בֵּין מִצְחוֹ לַצִּיץ. אֲבָל מֵאֹזֶן לְאֹזֶן מֵאֲחוֹרָיו כְּנֶגֶד כָּל הָעֹרֶף תִּהְיֶה הַמִּצְנֶפֶת, וְהַפְּתִיל שֶׁנִּקְשָׁר בּוֹ, יָבֹא עָלֶיהָ.

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר וְשַׂמְתָּ אוֹתוֹ עַל פְּתִיל תְּכֵלֶת, שֶׁיִּכָּנֵס הַפְּתִיל בְּנִקְבֵי הַצִּיץ, וְהָיָה הַפְּתִיל עַל הַמִּצְנֶפֶת לַאֲחוֹרֵי אָזְנָיו כְּנֶגֶד הָעֹרֶף, אֶל מוּל פְּנֵי הַמִּצְנֶפֶת יִהְיֶה הַצִּיץ, וְהָיָה עַל מֵצַח אַהֲרֹן, וְיִהְיֶה עַל הַמֵּצַח כְּנֶגֶד הַמִّצְנֶפֶת בְּפָנָיו. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר וְשַׂמְתָּ הַמִּצְנֶפֶת עַל רֹאשׁוֹ (לְהַלָּן כ״ט, ו׳.), כְּלוֹמַר לְמַעְלָה בָּעֶלְיוֹן שֶׁבָּרֹאשׁ, לֹא כְּמוֹ הַמִּגְבָּעוֹת שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן וְחָבַשְׁתָּ לָהֶם מִגְבָּעֹת (שָׁם כ״ט, ט׳.), שֶׁהֵן חוֹבְשׁוֹת הָרֹאשׁ כְּמִי שֶׁחוֹשֵׁשׁ בְּרֹאשׁוֹ וְחוֹבְשׁוֹ לְחִזּוּק. וְאוֹמֵר וְנָתַתָּ אֶת נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ עַל הַמִּצְנֶפֶת (שָׁם כ״ט, ו׳.), כִּי עָלֶיהָ יִקָּשֵׁרוּ מֵאֲחוֹרָיו. וְכֵן אָמַר וַיִּתְּנוּ עָלָיו פְּתִיל תְּכֵלֶת לָתֵת עַל הַמִּצְנֶפֶת מִלְּמַעְלָה (לְהַלָּן ל״ט, ל״א.), כִּי שָׁם יִנָּתֵן בְּקֶשֶׁר. וְכֵן וַיָּשֶׂם עַל הַמִּצְנֶפֶת אֶל מוּל פָּנָיו אֵת צִיץ הַזָּהָב (וַיִּקְרָא ח׳, ט׳.), שֶׁשָּׂם בִּקְשִׁירָתוֹ עַל הַמִּצְנֶפֶת, וְאֶל מוּל פָּנָיו צִיץ הַזָּהָב. וְהִנֵּה ״הַנְּתִינָה״ בְּכָל הַכְּתוּבִים עַל הַמִּצְנֶפֶת, כִּי הִיא ״הַקְּשִׁירָה״, אֲבָל הַצִּיץ אֶל מוּל פְּנֵי הַמִּצְנֶפֶת בַּמֵּצַח.

(מא) **וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם אֶת־אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם וּמִלֵּאתָ אֶת־יָדָם וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְכִהֲנוּ־לִי׃**

מא וְתַלְבֵּשׁ יָתְהוֹן יָת אַהֲרֹן אָחוּךָ וְיָת בְּנוֹהִי עִמֵּהּ וּתְרַבֵּי יָתְהוֹן וּתְקָרֵב יָת קֳרְבַּנְהוֹן וּתְקַדֵּשׁ יָתְהוֹן וִישַׁמְּשׁוּן קֳדָמָי׃

רש״י ◄ **וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם אֶת־אַהֲרֹן •** אוֹתָם הָאֲמוּרִים בְּאַהֲרֹן: חֹשֶׁן וְאֵפוֹד וּמְעִיל וּכְתֹנֶת־תַּשְׁבֵּץ, מִצְנֶפֶת וְאַבְנֵט וְציץ, וּמִכְנָסַיִם הַכְּתוּבִים לְמַטָּה בְּכֻלָּם. **וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ •** אוֹתָם הַכְּתוּבִים בָּהֶם. **וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם •** אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו, בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. **וּמִלֵּאתָ אֶת־יָדָם •** כָּל מִלּוּי יָדַיִם, לְשׁוֹן חִנּוּךְ הוּא, כְּשֶׁהוּא נִכְנָס לְדָבָר לִהְיוֹת מֻחְזָק בּוֹ מֵאוֹתוֹ יוֹם וָהָלְאָה. וּבִלְשׁוֹן לַעַ״ז, כְּשֶׁמְּמַנִּין אָדָם עַל פְּקִידַת דָּבָר, נוֹתֵן הַשַּׁלִּיט בְּיָדוֹ בֵּית יָד שֶׁל עוֹר, שֶׁקּוֹרִין גוואנט״ו (האנדשו״ה), וְעַל יָדוֹ הוּא מַחֲזִיקוֹ בַּדָּבָר, וְקוֹרִין לְאוֹתָה מְסִירָה ווירסטי״ר וְהוּא מִלּוּי יָדַיִם. רמב״ן

(מב) **וַעֲשֵׂה לָהֶם מִכְנְסֵי־בָד לְכַסּוֹת בְּשַׂר עֶרְוָה מִמָּתְנַיִם וְעַד־יְרֵכַיִם יִהְיוּ׃**

מב וְעֲבֵד לְהוֹן מִכְנְסִין דְּבוּץ לְכַסָּאָה בְּשַׂר עֶרְיָתָא מֵמַרְצָן וְעַד יַרְכָּן יְהוֹן׃

רש״י ◄ **וַעֲשֵׂה לָהֶם •** לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו. **מִכְנְסֵי־בָד •** חֲרֵי ח׳ בְּגָדִים לְכֹהֵן גָּדוֹל וְאַרְבָּעָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט.

(מג) **וְהָיוּ עַל־אַהֲרֹן וְעַל־בָּנָיו בְּבֹאָם׀ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא־יִשְׂאוּ עָוֹן וָמֵתוּ חֻקַּת עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו׃**

מג וִיהוֹן עַל אַהֲרֹן וְעַל בְּנוֹהִי בְּמֵעֲלְהוֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא אוֹ בְּמִקְרֳבְהוֹן לְמַדְבְּחָא לְשַׁמָּשָׁא בְּקוּדְשָׁא וְלָא יְקַבְּלוּן חוֹבָא וִימוּתוּן קְיָם עָלָם לֵהּ וְלִבְנוֹהִי בַּתְרוֹהִי׃

רש״י ◄ **וְהָיוּ עַל־אַהֲרֹן •** כָּל הַבְּגָדִים הָאֵלֶּה עַל אַהֲרֹן הָרְאוּיִין לוֹ. **וְעַל־בָּנָיו •** הָאֲמוּרִים בָּהֶם. **בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד •** לַהֵיכָל, וְכֵן לַמִּשְׁכָּן. **וָמֵתוּ •** הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהַמְשַׁמֵּשׁ מְחֻסַּר בְּגָדִים בְּמִיתָה. **חֻקַּת־עוֹלָם לוֹ •** כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: ״חֻקַּת עוֹלָם״, הוּא גְּזֵרָה מִיָּד וּלְדוֹרוֹת, לְעַכֵּב בּוֹ.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְאֵין לְהַקְפִּיד בֵּין וַיִּתְּנוּ עָלָיו פְּתִיל תְּכֵלֶת (לְהַלָּן ל״ט, ל״א.), וּבֵין וְשַׂמְתָּ אֹתוֹ עַל פְּתִיל תְּכֵלֶת (כָּאן), כִּי בִּשְׁנֵיהֶם כְּאִלּוּ אוֹמֵר ״וְשַׂמְתָּ אֹתוֹ בִּפְתִיל תְּכֵלֶת״, ״וַיִּתְּנוּ בּוֹ פְּתִיל תְּכֵלֶת״, כְּדֶרֶךְ וְנָתַתָּ אֹתָם עַל סַל אֶחָד (לְהַלָּן כ״ט, ג׳.), ״בַּסַּל״, וְכָמוֹהוּ הִמָּלֵט עַל נַפְשֶׁךָ (בְּרֵאשִׁית י״ט, י״ז.). אוֹ יְשַׂמֵּשׁ בִּמְקוֹם ״אֶל״, וְנָתַתָּ אוֹתוֹ אֶל פְּתִיל תְּכֵלֶת, וַיִּתְּנוּ ״אֵלָיו״ פְּתִיל תְּכֵלֶת. כִּי הַפְּתִיל נִתָּן אֵלָיו, וְהוּא אֶל הַפְּתִיל, כִּי בּוֹ יִסָּמֵךְ.

וְהַכְּלָל שֶׁאֵין עִנְיַן הַכְּתוּבִים אֶלָּא שֶׁיַּכְנִיסוּ הַפְּתִיל בְּנִקְבֵי הַצִּיץ, וְגַם כֵּן הוּא שֶׁהַצִּיץ עַל הַפְּתִיל וְהַפְּתִיל עַל הַצִּיץ, וְכֵן וְיִרְכְּסוּ אֶת הַחֹשֶׁן מִטַּבְּעֹתָו אֶל טַבְּעֹת הָאֵפוֹד בִּפְתִיל תְּכֵלֶת (לְעֵיל פָּסוּק כ״ח.) שֶׁהֵבִיא רַשִׁ״י רָאָיָה מִמֶּנּוּ, פְּתִיל אֶחָד הוּא, שֶׁהָיוּ מַכְנִיסִין פְּתִיל אֶחָד בְּטַבְּעוֹת הַחֹשֶׁן וּבְטַבְּעוֹת הָאֵפוֹד שֶׁכְּנֶגְדּוֹ, וְכֵן בַּקָּצֶה הָאַחֵר פְּתִיל אֶחָד, כִּי שְׁנֵי מְקוֹמוֹת הֵן וְכָל אֶחָד בִּפְתִיל אֶחָד יִרְכְּסוּ אוֹתוֹ.

(מא) **וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם אֶת אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאֶת בָּנָיו אִתּוֹ.** אוֹתָן הַכְּתוּבִים בָּהֶם. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְטַעַם אִתּוֹ, שֶׁבְּיוֹם אֶחָד יַלְבִּישֵׁם כֻּלָּם וְיִמְשְׁחֵם.

וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם וּמִלֵּאתָ אֶת יָדָם. כָּל מִלּוּי יָדַיִם לְשׁוֹן חִנּוּךְ, כְּשֶׁהוּא נִכְנָס לִהְיוֹת מֻחְזָק בּוֹ מֵאוֹתוֹ הַיּוֹם וָהָלְאָה. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְלֹא הֲבִינוֹתִי בִּדְבָרָיו אֵיךְ יָבֹא לְשׁוֹן מִלּוּי יָדַיִם לְחַנֻּכַּת כָּל דָּבָר. וּמַה שֶּׁאָמַר הָרֵב כִּי בִּלְשׁוֹן לַעַז כְּשֶׁמְּמַנִּין אָדָם עַל פְּקֻדַּת דָּבָר נוֹתֵן הַשַּׁלִּיט בֵּית יָד שֶׁל עוֹר שֶׁקּוֹרִין גוּנ״ט, וְעַל אוֹתוֹ בֵּית יָד הוּא מַחֲזִיקוֹ בַּדָּבָר וְהוּא מִלּוּי יָדַיִם, לֹא יָדַעְתִּי אִם יִרְצֶה הָרֵב לוֹמַר שֶׁעַל שֵׁם הַבֵּית יָד יִקָּרֵא הַחִנּוּךְ מִלּוּי יָדַיִם, וְיָבִיא רְאָיָה מִן הַמִּנְהָג, וְדַע כִּי הָעִנְיָן הַהוּא יָצָא לָהֶם מִן הַתּוֹרָה שֶׁהוּא אֶצְלָם קִנְיַן הַחֲלִיפִין שֶׁל בֹּעַז, וְכָךְ מְתֻרְגָּם לָהֶם שָׁלַף אִישׁ נַעֲלוֹ (רוּת ד׳, ז׳.), שֶׁשּׁוֹלֵף הַגַּנ״ט שֶׁלּוֹ, וְהֵם אוֹמְרִים שֶׁהַגּוֹאֵל נָתַן לְבֹעַז, וְזֶה מִנְהָגָם הֵזֵכּוּר בְּסִפְרֵי חֲכָמֵיהֶם. וְהִנֵּה דִּבַּרְנוּ בְּדִבְרֵי הֲבָאי.

וְהַנָּכוֹן בִּלְשׁוֹן מִלּוּי יָדַיִם בַּתּוֹרָה שֶׁהוּא לְשׁוֹן ״שְׁלֵמוּת״, כִּלְשׁוֹן כִּי מָלְאוּ יָמָי (בְּרֵאשִׁית כ״ט, כ״א.), וּבִמְלוֹאת הַיָּמִים הָאֵלֶּה (אֶסְתֵּר א׳, ה׳.), עַד יוֹם מְלֹאת (וַיִּקְרָא ח׳, ל״ג.), בְּהַשְׁלִימָם, וְכֵן בְּכִסֶּף מָלֵא (בְּרֵאשִׁית כ״ג, ט׳.), מְחִיר שָׁלֵם. וְהַטַּעַם, כִּי הַדָּז אֲשֶׁר לֹא תַּשִּׂיג יָדוֹ בִּטְהֳרָתוֹ לְהַקְרִיב קָרְבָּן אוֹ לַעֲבֹד עֲבוֹדַת הַמַּלְכוּת הִנֵּה יָדוֹ חֲסֵרָה בָּעֲבוֹדָה הַהִיא, וְכַאֲשֶׁר יִכְשַׁר לַעֲשׂוֹת כֵּן הִנֵּה יָדוֹ שְׁלֵמָה, רְאוּיָה לְכָל הָעֲבוֹדוֹת וְהַמְּלָאכוֹת. וְכֵן מִלְּאוּ יֶדְכֶם הַיּוֹם (לְהַלָּן ל״ב, כ״ט.), כִּי עַתָּה ״יְדֵיכֶם מְלֵאָה״ בְּכָל עֲבוֹדַת הַשֵּׁם, כִּי אִישׁ בִּבְנוֹ וּבְאָחִיו עֲבַדְתֶּם אוֹתוֹ. אוֹ שֶׁיִּרְמֹז לָהֶם כִּי בִּזְכוּת זֶה יִהְיוּ נִבְחָרִים לַעֲבֹד עֲבוֹדַת ה׳ בַּמִּשְׁכָּן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (דִּבְרֵי הַיָּמִים י׳, ח׳.) בָּעֵת הַהִוא הִבְדִּיל ה׳ אֶת שֵׁבֶט הַלֵּוִי,

וְדָוִד הַמֶּלֶךְ אָמַר לְיִשְׂרָאֵל בְּנִדְבַת הַבַּיִת בִּרְצוֹתִי בְּבֵית אֱלֹהַי יֵשׁ לִי סְגֻלָּה זָהָב וָכֶסֶף נָתַתִּי לְבֵית אֱלֹהַי, וְאָמַר לָהֶם וּמִי מִתְנַדֵּב לְמַלֹּאוֹת יָדוֹ הַיּוֹם לַה׳ (ד״ה־א׳ כ״ט, ה׳.), כִּי בְּהִתְנַדְּבָם לְבִנְיַן הַבַּיִת תִּהְיֶה יָדָם שְׁלֵמָה בְּכָל הַקָּרְבָּנוֹת וּבְכָל הָעֲבוֹדוֹת, כִּי אֵין עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁלֵמָה אֶלָּא בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. וְכֵן אֵיל הַמִּלֻּאִים בַּפָּרָשָׁה הַזֹּאת (לְהַלָּן כ״ט, כ״ב.) שֶׁמִּלּוּי הַכֹּהֲנִים בּוֹ, כִּי חַטָּאת וְהָעוֹלָה לְכַפֵּר, וְזֶה לְמַלֹּאת יָדוֹ בַּהַקְרָבָה. וּמְצָאתִי בַּתַּרְגּוּם הַיְרוּשַׁלְמִי (בַּסְּפָרִים שֶׁלְּפָנֵינוּ לֵיתָא) שֶׁתִּרְגֵּם אֵיל הַמִּלּוּאִים ״דְּאַשְׁלְמוּתָא״, וְכֵן תִּרְגֵּם בְּכֻלָּם לְשׁוֹן שְׁלֵמוֹת. אֲבָל אֲנַקְלוּס רָדַף הָעִנְיָן וְלֹא הִקְפִּיד בַּלָּשׁוֹן, כְּמִנְהָגוֹ בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים.

וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים (רַד״ק בְּסֵפֶר הַשָּׁרָשִׁים ש׳ מלא) וּמִלֹּאת אֶת יָדָם, ״שֶׁיְּמַלֵּא יָדָם״ מִן הַקָּרְבָּנוֹת, וְכֵן הֶחָפֵץ יְמַלֵּא אֶת יָדוֹ (מְלָכִים־א׳ י״ג, ל״ג.), שֶׁיַּקְרִיב מֵהֶן כִּרְצוֹנוֹ מְלֵא יָדָיו. וְהַנָּכוֹן מַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי. וּפֵרוּשׁ הֶחָפֵץ יְמַלֵּא אֶת יָדוֹ וִיהִי כֹּהֲנֵי בָמוֹת (שָׁם), שֶׁיָּבִיא מְלוּאִים לוֹ בַּקָּרְבָּן כַּאֲשֶׁר בָּדָא מִלְּבוֹ לְחַנְּכוֹ, וְאַחֲרֵי כֵן יִהְיֶה כֹּהֵן לַבָּמוֹת, כִּי בְּדוֹמֶה לְדַרְכֵּי הַתּוֹרָה יַעֲשׂוּ.

◆ יום רביעי ו׳ אדר ◆

כט (א) וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֹתָם לְכַהֵן לִי קַח פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר וְאֵילִם שְׁנַיִם תְּמִימִם:

א וְדֵין פִּתְגָּמָא דִּי תַעְבֵּד לְהוֹן לְקַדָּשָׁא יָתְהוֹן לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי סַב תּוֹר חָד בַּר תּוֹרֵי וְדִכְרִין תְּרֵין שַׁלְמִין:

רש״י ◄ **לְקַח** • כְּמוֹ קַח, וּשְׁתֵּי גְּזֵרוֹת הֵן: אַחַת שֶׁל קִיחָה וְאַחַת שֶׁל לְקִיחָה וְלָהֶן פִּתְרוֹן אֶחָד. **פַּר אֶחָד** • לְכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, שֶׁהוּא פַּר.

(ב) וְלֶחֶם מַצּוֹת וְחַלֹּת מַצֹּת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן סֹלֶת חִטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתָם:

ב וּלְחֵם פַּטִּיר וּגְרִיצִין פַּטִּירִין דְּפִילָן בְּמִשַׁח וְאֶסְפּוּגִין פַּטִּירִין דִּמְשִׁיחִין בְּמִשַׁח סֹלְתָּא חִטִּין תַּעְבֵּד יָתְהוֹן:

רש״י ◄ **וְלֶחֶם מַצּוֹת וְחַלֹּת מַצֹּת וּרְקִיקֵי מַצּוֹת** • הֲרֵי אֵלּוּ ג׳ מִינִין: רְבוּכָה, וְחַלּוֹת וּרְקִיקִין, ״לֶחֶם מַצּוֹת״ הִיא הַקְּרוּיָה לְמַטָּה בָּעִנְיָן. ״חַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן״, עַל שֵׁם שֶׁנּוֹתֵן שֶׁמֶן בִּרְבוּכָה כְּנֶגֶד הַחַלּוֹת וְהָרְקִיקִין, וְכָל הַמִּינִין בָּאִים עֶשֶׂר עֶשֶׂר חַלּוֹת (מנחות עו). **בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן** • כְּשֶׁהֵן קֶמַח, יוֹצֵק בָּהֶן שֶׁמֶן וּבוֹלְלָן (שם עה). **מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן** • אַחַר אֲפִיָּתָן מוֹשְׁחָן כְּמִין כָּ״ף יְוָנִית, שֶׁהִיא עֲשׂוּיָה כְּנוּ״ן שֶׁלָּנוּ (שם).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כו עמ׳ 239)

מוֹשְׁחָן כְּמִין כָּ״ף יְוָנִית (רש״י כט, ב) לְכָאוֹרָה הָיָה לוֹ לוֹמַר בְּקִצּוּר שֶׁהַמְּשִׁיחָה הִיא כְּצוּרַת אוֹת נו״ן, וּלְשֵׁם מַה מַאֲרִיךְ וּמְפָרֵשׁ ״כְּמִין כָּ״ף יְוָנִית״. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַמְּשִׁיחָה הִיא כְּמִין **כָּ״ף** יְוָנִית כְּדֵי לִרְמֹז עַל הַכְּהֻנָּה, שֶׁכֵּן הַמִּלִּים ׳כֹּהֵן׳ וּ׳כְהֻנָּה׳ מַתְחִילוֹת בְּאוֹת כָּ״ף; וְלָכֵן מַדְגִּישׁ שֶׁהַמְּשִׁיחָה הִיא ״כְּמִין **כָּ״ף** יְוָנִית״ דַּוְקָא (וראה אברבנאל פסוק ז).

(ג) וְנָתַתָּ אוֹתָם עַל־סַל אֶחָד וְהִקְרַבְתָּ אֹתָם בַּסָּל וְאֶת־הַפָּר וְאֵת שְׁנֵי הָאֵילִם:

ג וְתִתֵּן יָתְהוֹן עַל סַלָּא חַד וּתְקָרֵב יָתְהוֹן בְּסַלָּא וְיָת תּוֹרָא וְיָת תְּרֵין דִּכְרִין:

רש״י ◄ **וְהִקְרַבְתָּ אֹתָם** • אֶל חֲצַר הַמִּשְׁכָּן, בְּיוֹם הֲקָמָתוֹ. **רמב״ם**

(ד) וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמָּיִם:

ד וְיָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי תְּקָרֵב לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְתַסְחֵי יָתְהוֹן בְּמַיָּא:

רש״י ◄ **וְרָחַצְתָּ** • זוֹ טְבִילַת כָּל הַגּוּף.

(ה) וְלָקַחְתָּ אֶת־הַבְּגָדִים וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן אֶת־הַכֻּתֹּנֶת וְאֵת מְעִיל הָאֵפֹד וְאֶת־הָאֵפֹד וְאֶת־הַחֹשֶׁן וְאָפַדְתָּ לוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפֹד:

ה וְתִסַּב יָת לְבוּשַׁיָּא וְתַלְבֵּשׁ יָת אַהֲרֹן יָת כִּתּוּנָא וְיָת מְעִיל אֵפוֹדָא וְיָת אֵפוֹדָא וְיָת חוּשְׁנָא וְתַתְקֵן לֵהּ בְּהֶמְיַן אֵפוֹדָא:

רש״י ◄ **וְאָפַדְתָּ** • קַשֵּׁט וְתַקֵּן הַחֲגוֹרָה וְהַסִּינָר סְבִיבוֹתָיו.

(ו) וְשַׂמְתָּ הַמִּצְנֶפֶת עַל־רֹאשׁוֹ וְנָתַתָּ אֶת־נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ עַל־הַמִּצְנֶפֶת:

ו וּתְשַׁוִּי מִצְנֶפְתָּא עַל רֵישֵׁהּ וְתִתֵּן יָת כְּלִילָא דְּקוּדְשָׁא עַל מִצְנֶפְתָּא:

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ג־ד) **וְהִקְרַבְתָּ אֹתָם בַּסָּל** נִמְשָׁךְ לְפָנָיו, יֹאמַר כִּי ״הַלֶּחֶם״ ״בַּסָּל״ וְהַפָּר וְהָאֵלִים וְאַהֲרֹן וּבָנָיו יַקְרִיבוּ אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד. וְרָחַצְתָּ אוֹתָם בַּמָּיִם, ״לְאַהֲרֹן וּבָנָיו״. וְיוֹתֵר נָכוֹן כִּי וְהִקְרַבְתָּ אֹתָם בַּסָּל לֹא יִפָּרֵשׁ, כִּי מִן הַסְּתָם הוּא יָדוּעַ שֶׁיַּקְרִיבֵם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יְצַוֶּה לְבֹא הַכֹּהֲנִים, וְהַכָּתוּב הַשֵּׁנִי יְדַבֵּר עַל אַהֲרֹן וְעַל בָּנָיו, וּלְכָךְ אָמַר וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמָּיִם.

רש״י◄ **גֵּזֶר הַקֹּדֶשׁ •** זֶה הַצִּיץ. **עַל־הַמִּצְנֶפֶת •** כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה עַל יְדֵי הַפְּתִיל הָאֶמְצָעִי, וּשְׁנֵי פְּתִילִין שֶׁבְּרֹאשׁוֹ הַקְּשׁוּרִין שְׁלָשְׁתָּן מֵאַחוֹרֵי הָעֹרֶף, הוּא נוֹתְנוֹ עַל הַמִּצְנֶפֶת כְּמִין כּוֹבַע.

(ז) וְלָקַחְתָּ֗ אֶת־שֶׁ֙מֶן֙ הַמִּשְׁחָ֔ה וְיָצַקְתָּ֖ עַל־רֹאשׁ֑וֹ וּמָשַׁחְתָּ֥ אֹתֽוֹ׃

ז וְתִסַּב יָת מִשְׁחָא דְּרְבוּתָא וּתְרִיק עַל רֵישֵׁהּ וּתְרַבֵּי יָתֵהּ׃

רש״י◄ **וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ •** (תורת כהנים) אַף מְשִׁיחָה זוֹ כְּמִין כָּ״ף יְוָנִית. נוֹתֵן שֶׁמֶן עַל רֹאשׁוֹ וּבֵין רִיסֵי עֵינָיו וּמְחַבְּרָן בְּאֶצְבָּעוֹ. רמב״ן

(ח) וְאֶת־בָּנָ֖יו תַּקְרִ֑יב וְהִלְבַּשְׁתָּ֥ם כֻּתֹּנֹֽת׃

ח וְיָת בְּנוֹהִי תְּקָרֵב וְתַלְבֵּשִׁנּוּן כִּתּוּנִין׃

(ט) וְחָגַרְתָּ֣ אֹתָ֗ם אַבְנֵ֤ט אַהֲרֹן֙ וּבָנָ֔יו וְחָבַשְׁתָּ֥ לָהֶ֖ם מִגְבָּעֹ֑ת וְהָיְתָ֣ה לָהֶ֗ם כְּהֻנָּה֙ לְחֻקַּ֣ת עוֹלָ֔ם וּמִלֵּאתָ֖ יַד־אַהֲרֹ֥ן וְיַד־בָּנָֽיו׃

ט וּתְזָרֵי יָתְהוֹן הֶמְיָנִין אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי וַתְּתַקֵּן לְהוֹן כּוֹבָעִין וּתְהֵי לְהוֹן כְּהֻנְּתָא לְקָיֶם עָלָם וּתְקָרֵב קָרְבָּנָא דְּאַהֲרֹן וְקָרְבָּנָא דִּבְנוֹהִי׃

רש״י◄ **וְהָיְתָה לָהֶם •** מִלּוּי יָדַיִם זֶה, לִכְהֻנַּת עוֹלָם. **וּמִלֵּאתָ •** עַל יְדֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. **יַד־אַהֲרֹן וְיַד־בָּנָיו •** בְּמִלּוּי וּפְקֻדַּת הַכְּהֻנָּה. רמב״ן

(י) וְהִקְרַבְתָּ֣ אֶת־הַפָּ֗ר לִפְנֵי֙ אֹ֣הֶל מוֹעֵ֔ד וְסָמַ֥ךְ אַהֲרֹ֖ן וּבָנָ֑יו אֶת־יְדֵיהֶ֖ם עַל־רֹ֥אשׁ הַפָּֽר׃ רמב״ן

י וּתְקָרֵב יָת תּוֹרָא לְקֳדָם מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיִסְמוֹךְ אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ תּוֹרָא׃

(יא) וְשָׁחַטְתָּ֥ אֶת־הַפָּ֖ר לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה פֶּ֥תַח אֹ֖הֶל מוֹעֵֽד׃

יא וְתִכּוֹס יָת תּוֹרָא קֳדָם יְיָ לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃

רש״י◄ **פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד •** בַּחֲצַר הַמִּשְׁכָּן שֶׁלִּפְנֵי הַפֶּתַח.

(יב) וְלָקַחְתָּ֣ מִדַּ֣ם הַפָּ֗ר וְנָתַתָּ֤ה עַל־קַרְנֹת֙ הַמִּזְבֵּ֔חַ בְּאֶצְבָּעֶ֖ךָ וְאֶת־כָּ֣ל־הַדָּ֑ם תִּשְׁפֹּ֖ךְ אֶל־יְסוֹד֥ הַמִּזְבֵּֽחַ׃

יב וְתִסַּב מִדְּמָא דְתוֹרָא וְתִתֵּן עַל קַרְנַת מַדְבְּחָא בְּאֶצְבָּעָךְ וְיָת כָּל דְּמָא תֵּישׁוֹד לִיסוֹדָא דְּמַדְבְּחָא׃

רש״י◄ **עַל־קַרְנֹת •** (זבחים נג) לְמַעְלָה בַּקְּרָנוֹת מַמָּשׁ. **וְאֶת־כָּל־הַדָּם •** שְׁיָרֵי הַדָּם. **אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ •** (פרק ג׳ דמדות) כְּמִין בְּלִיטַת בֵּית קִבּוּל עָשׂוּי לוֹ סָבִיב סָבִיב, לְאַחַר שֶׁעָלָה אַמָּה מִן הָאָרֶץ.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ז) **וְלָקַחְתָּ אֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְיָצַקְתָּ עַל רֹאשׁוֹ.** אָמַר ר״א כִּי זֶה לִפְנֵי שׁוּמוֹ הַמִּצְנֶפֶת עַל רֹאשׁוֹ, כִּי עַל ״רֹאשׁ עַצְמוֹ יִצֹּק הַשֶּׁמֶן״. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן בְּעֵינַי, כִּי גַּם בַּמַּעֲשֶׂה אָמַר וַיָּשֶׂם אֶת הַמִּצְנֶפֶת עַל רֹאשׁוֹ וְגוֹ׳ (וַיִּקְרָא ח׳, ט׳.), וְאַחַר כָּךְ אָמַר וַיִּקַּח אֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּמְשַׁח אֶת הַמִּשְׁכָּן וְגוֹ׳ (פָּסוּק י׳.), וְאַחַר כָּךְ וַיִּצֹּק מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ אַהֲרֹן (פָּסוּק י״ב.). אֲבָל הַנָּכוֹן שֶׁהָיְתָה הַצְּנִיפָה סָבִיב סָבִיב וְאֶמְצַע הָרֹאשׁ מְגֻלֶּה וְעָלָיו יִצֹּק הַשֶּׁמֶן. וְאִם הָיְתָה הַמְּשִׁיחָה בְּכָל הָרֹאשׁ כְּדִבְרֵי רַשִׁ״י, תִּהְיֶה הַיְצִיקָה בִּמְקוֹם הֲנָחַת תְּפִלִּין שֶׁהָיָה מַנִּיחַ מְגֻלֶּה, וּמִשָּׁם יִמְשְׁחֶנּוּ כְּמִין כ״י.

(ט) **וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט.** יִרְמֹז לְאַהֲרֹן וּבָנָיו, וְשָׁב לְפָרֵשׁ אַהֲרֹן וּבָנָיו, כְּמוֹ יְבִיאֶהָ אֶת תְּרוּמַת ה׳ (לְהַלָּן ל״ה, ה׳.), אֲשֶׁר לֹא יַעַבְדוּ אוֹתוֹ אֶת נְבוּכַדְנֶאצַּר (יִרְמְיָה כ״ז, ח׳.), כְּדִבְרֵי רַבִּי אַבְרָהָם. וְאִם כֵּן יַחֲזֹר וְחָבַשְׁתָּ לָהֶם מִגְבָּעוֹת לִמְקָצָתָם, כִּי אַהֲרֹן אֵין לוֹ מִגְבַּעַת, וְהַמִּצְנֶפֶת כְּבָר הִיא עַל רֹאשׁוֹ. וְיִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה שִׁעוּר הַכָּתוּב וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט וְאַהֲרֹן וּבָנָיו, יֹאמַר ״תַּחְגֹּר בָּנָיו״ הַנִּזְכָּרִים אַבְנֵט, וְאַהֲרֹן עַצְמוֹ עִם בָּנָיו. וּבַעֲבוּר שֶׁהָאַבְנֵט שָׁוֶה בְּכֻלָּם (יוֹמָא י״ב.) לֹא הֶזְכַּר (לְעֵיל בְּפְסוּקִים ה״ו׳.) עִם בִּגְדֵי אַהֲרֹן לְמַעְלָה, וְהֻצְרַךְ עַתָּה לוֹמַר שֶׁיַּחְגְּרֻנוּ אַבְנֵט ״כְּבָנָיו״. וְלֹא הִזְכִּיר הַמִּכְנָסַיִם, כִּי לֹא הֻצְרַךְ, כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (לְעֵיל כ״ח, ל״ה.).

וְהַטַּעַם שֶׁהִפְרִישׁ הַמִּכְנָסַיִם מִשְּׁאָר הַבְּגָדִים, כִּי כָּל הַבְּגָדִים הָיָה מֹשֶׁה מַלְבִּישׁ אוֹתָם כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה (בַּפָּסוּק הַקּוֹדֵם) וְהִלְבַּשְׁתָּם, אֲבָל הַמִּכְנָסַיִם שֶׁהֵם לְכַסּוֹת בְּשַׂר הָעֶרְוָה (לְעֵיל כ״ח, מ״ב.) הָיוּ הֵם לוֹבְשִׁים אוֹתָם בְּהַצְנֵעַ, וְלָכֵן לֹא הִזְכִּיר עַתָּה בִּכְלָל וְלָקַחְתָּ אֶת הַבְּגָדִים וְהִלְבַּשְׁתָּ (לְעֵיל פָּסוּק ה׳.), וּלְפִיכָךְ הִפְרִישָׁם בַּמִּצְוָה וּבָעֹנֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְתִּי לְמַעְלָה (לְעֵיל כ״ח, ל״ה.).

(י־יא) **וְהִקְרַבְתָּ אֶת הַפָּר לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד.** אָמַר ר״א כִּי טַעֲמוֹ ״כַּאֲשֶׁר תַּקְרִיב״ אֶת הַפָּר לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד ״יִסְמֹךְ״ אַהֲרֹן וּבָנָיו ״עָלָיו״, כִּי כְּבָר הִזְכִּיר זֶה לְמַעְלָה (פָּסוּק ג׳.). וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (שָׁם), שֶׁשָּׁם יְצַוֶּה לְהַקְרִיבָם, וְלֹא פֵּרַשׁ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד, רַק שֶׁיַּקְרִיב אוֹתָם, וְהַטַּעַם שֶׁיַּקְרִיבֵם אֶל מְקוֹם הַכֹּהֲנִים שֶׁיִּהְיוּ מְזֻמָּנִים, וְדַי שֶׁיִּהְיוּ לִפְנֵי פֶּתַח חֲצַר הַמִּשְׁכָּן, וַעֲכָשָׁיו הִצְרִיךְ שֶׁיַּקְרִיבֵם לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד אֶל פֶּתַח ״הָאֹהֶל״ כַּאֲשֶׁר יְפָרֵשׁ בִּשְׁחִיטָה (בְּפָסוּק י״א.), כִּי הַסְּמִיכָה תִּהְיֶה שָׁם.

(יג) וְלָקַחְתָּ אֶת־כָּל־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן וְהִקְטַרְתָּ הַמִּזְבֵּחָה:

יג וְתִסַּב יָת כָּל תַּרְבָּא דְּחָפֵי יָת גַּוָּא וְיָת חִצְרָא דְּעַל כַּבְדָּא וְיָת תַּרְתֵּין כָּלְיָן וְיָת תַּרְבָּא דִּי עֲלֵיהֶן וְתַסֵּיק לְמַדְבְּחָא:

רס״י ◄ **הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב** • הוּא הַקְּרוּם שֶׁעַל הַכָּרֵס, שֶׁקּוֹרִין טִיל״א. **וְאֵת הַיֹּתֶרֶת** • הוּא טַרְפֻּשָׁא דְּכַבְדָּא, שֶׁקּוֹרִין אוּבַר״שׁ. **עַל־הַכָּבֵד** • אַף מִן הַכָּבֵד יִטֹּל עִמָּהּ (תורת כהנים). רמב״ן

(יד) וְאֶת־בְּשַׂר הַפָּר וְאֶת־עֹרוֹ וְאֶת־פִּרְשׁוֹ תִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה חַטָּאת הוּא:

יד וְיָת בִּסְרָא דְתוֹרָא וְיָת מַשְׁכֵּהּ וְיָת אוּכְלֵהּ תּוֹקִיד בְּנוּרָא מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא חַטָּאתָא הוּא:

רס״י ◄ **תִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ** • לֹא מָצִינוּ חַטָּאת חִיצוֹנָה נִשְׂרֶפֶת, אֶלָּא זוֹ. רמב״ן

(טו) וְאֶת־הָאַיִל הָאֶחָד תִּקַּח וְסָמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל:

טו וְיָת דִּכְרָא חַד תִּסַּב וְיִסְמְכוּן אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ דִּכְרָא:

(טז) וְשָׁחַטְתָּ אֶת־הָאָיִל וְלָקַחְתָּ אֶת־דָּמוֹ וְזָרַקְתָּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

טז וְתִכּוֹס יָת דִּכְרָא וְתִסַּב יָת דְּמֵהּ וְתִזְרוֹק עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר:

רס״י ◄ **וְזָרַקְתָּ** • (זבחים נב) בִּכְלִי, אוֹחֵז בַּמִּזְרָק וְזוֹרֵק כְּנֶגֶד הַקֶּרֶן כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה לְכָאן וּלְכָאן, וְאֵין קָרְבָּן טָעוּן מַתָּנָה בְּאֶצְבַּע אֶלָּא חַטָּאת בִּלְבָד, אֲבָל שְׁאָר זְבָחִים אֵינָן טְעוּנִין קֶרֶן וְלֹא אֶצְבַּע, שֶׁמַּתַּן דָּמָם מֵחֲצִי הַמִּזְבֵּחַ וּלְמַטָּה, וְאֵינוֹ עוֹלֶה בַּכֶּבֶשׁ, אֶלָּא עוֹמֵד בָּאָרֶץ וְזוֹרֵק. **סָבִיב** • כָּךְ מְפֹרָשׁ בִּשְׁחִיטַת קָדָשִׁים, שֶׁאֵין ׳סָבִיב׳ אֶלָּא ב׳ מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע: הָאַחַת, בְּקֶרֶן זָוִית זוֹ, וְהָאַחַת, בַּקֶּרֶן שֶׁכְּנֶגְדָּהּ בַּאֲלַכְסוֹן, וְכָל מַתָּנָה נִרְאֵית בִּשְׁנֵי צִדֵּי הַקֶּרֶן אֵילָךְ וָאֵילָךְ. נִמְצָא, הַדָּם נָתוּן בִּד׳ רוּחוֹת סָבִיב, לְכָךְ קָרוּי ׳סָבִיב׳.

(יז) וְאֶת־הָאַיִל תְּנַתֵּחַ לִנְתָחָיו וְרָחַצְתָּ קִרְבּוֹ וּכְרָעָיו וְנָתַתָּ עַל־נְתָחָיו וְעַל־רֹאשׁוֹ:

יז וְיָת דִּכְרָא תְּפַלֵּג לְאֵבְרוֹהִי וּתְחַלִּיל גַּוֵּהּ וּכְרָעוֹהִי וְתִתֵּן עַל אֵבְרוֹהִי וְעַל רֵישֵׁהּ:

רס״י ◄ **עַל־נְתָחָיו** • עִם נְתָחָיו, מוּסָף עַל שְׁאָר הַנִּתָּחִים.

(יח) וְהִקְטַרְתָּ אֶת־כָּל־הָאַיִל הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה הוּא:

יח וְתַסֵּיק יָת כָּל דִּכְרָא לְמַדְבְּחָא עֲלָתָא הוּא קֳדָם יְיָ לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ הוּא:

רס״י ◄ **רֵיחַ נִיחֹחַ** • נַחַת רוּחַ לְפָנַי, שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי. **אִשֶּׁה** • לְשׁוֹן אֵשׁ, וְהִיא הַקְטָרַת אֵבָרִים שֶׁעַל הָאֵשׁ.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יג) **הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת הַקֶּרֶב.** הוּא הַקְּרוּם שֶׁעַל הַכָּרֵס שֶׁקּוֹרִין טִילָא. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וּלְפִי דַּעְתִּי כִּי הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת הַקֶּרֶב הוּא ״הַקְּרוּם״, אֲבָל כַּאֲשֶׁר יֹאמַר כָּל הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת הַקֶּרֶב יִרְמֹז לִשְׁנֵי חֲלָבִים אֲשֶׁר שָׁם, לְחֵלֶב ״הַקְּרוּם״ הַזֶּה, ״וְלַחֵלֶב הַגֵּס אֲשֶׁר עַל הַקֶּרֶב״, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּסֵדֶר וַיִּקְרָא וְאֶת הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַקֶּרֶב (וַיִּקְרָא ג׳, ג׳). וְהִנֵּה עַל הַקֶּרֶב שְׁנֵי חֲלָבִים, פַּעַם יַזְכִּיר הַכָּתוּב אֶת שְׁנֵיהֶם, וּפְעָמִים יִכְלֹל אוֹתָם כְּאֶחָד בִּמְלַת כָּל. וְהִנֵּה בְּכָאן בְּכָל הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת הַקֶּרֶב כָּלַל גַּם הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַקֶּרֶב, וְשָׁם בְּמַעֲשֵׂה הַצַּוָּאָה הַזֹּאת אָמַר, וַיִּקַּח אֶת כָּל הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַקֶּרֶב וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד (שָׁם ח׳, ט״ז.), כְּלָלָם בְּכָל הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַקֶּרֶב. וּלְמַטָּה בְּפָרָשָׁה זוֹ אָמַר וְלָקַחְתָּ מִן הָאַיִל הַחֵלֶב וְהָאַלְיָה וְאֶת הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת הַקֶּרֶב (לְהַלָּן פָּסוּק כ״ב.), וְהָרִאשׁוֹן הַמַּזְכָּר סְתָם הוּא הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַקֶּרֶב.

(יד) **תִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ.** לֹא מָצִינוּ חַטָּאת חִיצוֹנָה נִשְׂרֶפֶת אֶלָּא זוֹ. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְהוֹרָאַת שֶׁעָה הָיְתָה כְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ. וְהַטַּעַם בָּזֶה, שֶׁהַכֹּל גָּלוּי לְפָנָיו, וְהָיָה פַּר חַטָּאת זֶה לְכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, וְקָרְבָּנוֹ שֶׁל כֹּהֵן מָשִׁיחַ הוּא (וַיִּקְרָא ד׳, ג׳.). וְשָׁם יְצַוֶּה (שָׁם ד׳, ה׳.) לְהָבִיא אֶת דָּמוֹ אֶל מִבֵּית לַפָּרֹכֶת, וְלֹא רָצָה עַתָּה לְהַכְנִיסוֹ שָׁם לִפְנִים, כִּי שָׁם (שָׁם ד׳, ו׳.) אָמַר בְּטַעַם אֶת פְּנֵי פָּרֹכֶת הַקֹּדֶשׁ, וְכָאן עֲדַיִן לֹא נִתְקַדֵּשׁ וְלֹא שָׁרְתָה עָלָיו שְׁכִינָה שֶׁיִּקְרָא פָּרֹכֶת הַקֹּדֶשׁ, וְהִנֵּה הֵחִיצוֹן כַּפְנִימִי. ״וְהַסְּמִיכָה בִּבְנָיו״, מִפְּנֵי שֶׁהִתְאַנֵּף עַל אַהֲרֹן לְהַשְׁמִידוֹ (דְּבָרִים ט׳, כ׳.) וְהוּא כְּלוּי בְּנִים (וַיִּק״ר ז׳, א׳.), הֲצָרְכוּ גַּם הֵם לְהִתְכַּפֵּר בּוֹ. וְטַעַם הַשְּׂרֵפָה כְּטַעַם שְׂרֵפַת פָּרָה אֲדֻמָּה, וְסוֹדָהּ יָדוּעַ מִן הַשָּׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ.

◆ יום חמישי ז׳ אדר ◆

(יט) וְלָקַחְתָּ אֵת הָאַיִל הַשֵּׁנִי וְסָמַךְ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל׃

יט וְתִסַּב יָת דִּכְרָא תִנְיָנָא וְיִסְמוֹךְ אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ דִּכְרָא׃

(כ) וְשָׁחַטְתָּ אֶת־הָאַיִל וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ וְנָתַתָּה עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן אַהֲרֹן וְעַל־תְּנוּךְ אֹזֶן בָּנָיו הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדָם הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלָם הַיְמָנִית וְזָרַקְתָּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃

כ וְתִכּוֹס יָת דִּכְרָא וְתִסַּב מִדְּמֵהּ וְתִתֵּן עַל רוּם אוּדְנָא דְאַהֲרֹן וְעַל רוּם אוּדְנָא דִבְנוֹהִי דְּיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן יְדֵיהוֹן דְּיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן רַגְלֵיהוֹן דְּיַמִּינָא וְתִזְרוֹק יָת דְּמָא עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר׃

רש״י◀ **תְּנוּךְ** • (תורת כהנים, פרשת צו): הוּא הַסְּחוּס, גֶּדֶר הָאֶמְצָעִי שֶׁבְּתוֹךְ הָאֹזֶן, שֶׁקּוֹרִין טנדרו״ס. **בֹּהֶן יָדָם** • הַגּוּדָל, וּבַפֶּרֶק הָאֶמְצָעִי.

(כא) וְלָקַחְתָּ מִן־הַדָּם אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וּמִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְהִזֵּיתָ עַל־אַהֲרֹן וְעַל־בְּגָדָיו וְעַל־בָּנָיו וְעַל־בִּגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ וְקָדַשׁ הוּא וּבְגָדָיו וּבָנָיו וּבִגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ׃

כא וְתִסַּב מִן דְּמָא דִּי עַל מַדְבְּחָא וּמִמִּשְׁחָא דִּרְבוּתָא וְתַדֵּי עַל אַהֲרֹן וְעַל לְבוּשׁוֹהִי וְעַל בְּנוֹהִי וְעַל לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי עִמֵּהּ וְיִתְקַדַּשׁ הוּא וּלְבוּשׁוֹהִי וּבְנוֹהִי וּלְבוּשֵׁי בְנוֹהִי עִמֵּהּ׃

(כב) וְלָקַחְתָּ מִן־הָאַיִל הַחֵלֶב וְהָאַלְיָה וְאֶת־הַחֵלֶב ׀ הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֶת ׀ שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן וְאֶת שׁוֹק הַיָּמִין כִּי אֵיל מִלֻּאִים הוּא׃

כב וְתִסַּב מִן דִּכְרָא תַּרְבָּא וַאֲלִיתָא וְיָת תַּרְבָּא דְּחָפֵי יָת גַּוָּא וְיָת חֲצַר כַּבְדָּא וְיָת תַּרְתֵּין כָּלְיָן וְיָת תַּרְבָּא דִּי עֲלֵיהֶן וְיָת שׁוֹקָא דְּיַמִּינָא אֲרֵי דְּכַר קָרְבָּנָא הוּא׃

רש״י◀ **הַחֵלֶב** • זֶה חֵלֶב הַדַּקִּים, אוֹ הַקִּיבָה (חולין מט). **וְהָאַלְיָה** • מִן הַכְּלָיוֹת וּלְמַטָּה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּוַיִּקְרָא (ג ט) שֶׁנֶּאֱמַר: ״לְעֻמַּת הֶעָצֶה יְסִירֶנָּה״, מָקוֹם שֶׁהַכְּלָיוֹת יוֹצְאוֹת. וּבְאַמּוּרֵי הַפָּר לֹא נֶאֱמַר ׳אַלְיָה׳, שֶׁאֵין אַלְיָה קְרֵבָה אֶלָּא בְּכֶבֶשׂ וְכִבְשָׂה וְאַיִל, אֲבָל שׁוֹר וָעֵז אֵין טְעוּנִים אַלְיָה. **וְאֶת שׁוֹק הַיָּמִין** • לֹא מָצִינוּ הַקְטָרָה בְּשׁוֹק הַיָּמִין עִם הָאֵמוּרִים, אֶלָּא זוֹ בִּלְבָד. **כִּי אֵיל מִלֻּאִים הוּא** • שְׁלָמִים לְשׁוֹן שְׁלֵמוּת, שֶׁהֵשֵׁלַם בַּכֹּל. מַגִּיד הַכָּתוּב שֶׁהַמִּלּוּאִים שְׁלָמִים, שֶׁמְּשִׁימִים שָׁלוֹם לַמִּזְבֵּחַ, וּלְעוֹבֵד הָעֲבוֹדָה וְלַבְּעָלִים. לְכָךְ אֲנִי מַצְרִיכוֹ הֶחָזֶה לִהְיוֹת לוֹ לְעוֹבֵד הָעֲבוֹדָה לְמָנָה, וְזֶהוּ מֹשֶׁה שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּמִּלּוּאִים, וְהַשְּׁאָר אָכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו, שֶׁהֵם בְּעָלִים כַּמְּפֹרָשׁ בָּעִנְיָן.

(כג) וְכִכַּר לֶחֶם אַחַת וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת וְרָקִיק אֶחָד מִסַּל הַמַּצּוֹת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה׃

כג וּפִתָּא דִּלְחֵם חַד וּגְרִצְתָּא דִּלְחֵם מְשַׁח חֲדָא וְאֶסְפּוֹג חַד מִסַּלָּא דְּפַטִּירַיָּא דִּי קֳדָם יְיָ׃

רש״י◀ **וְכִכַּר לֶחֶם** • מִן הַחַלּוֹת. **וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן** • מִמִּין הָרְבוּכָה (תורת כהנים). **וְרָקִיק** • (מנחות עה) מִן הָרְקִיקִין, אֶחָד מֵעֶשֶׂר שֶׁבְּכָל מִין וָמִין. וְלֹא מָצִינוּ תְּרוּמַת לֶחֶם הַבָּא עִם זֶבַח נִקְטֶרֶת אֶלָּא זוֹ בִּלְבַד, שֶׁתְּרוּמַת לַחְמֵי תוֹדָה וְאֵיל נָזִיר נְתוּנָה לַכֹּהֲנִים עִם חָזֶה וְשׁוֹק, וּמִזֶּה לֹא הָיָה לְמֹשֶׁה לְמָנָה, אֶלָּא חָזֶה בִּלְבַד.

(כד) וְשַׂמְתָּ הַכֹּל עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן וְעַל כַּפֵּי בָנָיו וְהֵנַפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃

כד וּתְשַׁוִּי כֹּלָּא עַל יְדָא דְּאַהֲרֹן וְעַל יְדָא דִּבְנוֹהִי וּתְרִים יָתְהוֹן אֲרָמוּתָא קֳדָם יְיָ׃

רש״י◀ **עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן וְגוֹ׳ וְהֵנַפְתָּ** • שְׁנֵיהֶם עֲסוּקִין בִּתְנוּפָה, הַבְּעָלִים וְהַכֹּהֵן, הָא כֵּיצַד? כֹּהֵן מַנִּיחַ יָדוֹ תַּחַת יַד הַבְּעָלִים וּמֵנִיף, וּבָזֶה הָיוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו בְּעָלִים, וּמֹשֶׁה כֹּהֵן. **תְּנוּפָה** • (מנחות סב) מוֹלִיךְ וּמֵבִיא לְמִי שֶׁאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם שֶׁלּוֹ, וּתְנוּפָה מְעַכֶּבֶת וּמְבַטֶּלֶת פֶּרְעָנִיּוֹת וְרוּחוֹת רָעוֹת. תְּרוּמָה, מַעֲלֶה וּמוֹרִיד לְמִי שֶׁהַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ שֶׁלּוֹ, וּמְעַכֶּבֶת טְלָלִים רָעִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ו עמ׳ 175)

אַהֲרֹן וּבָנָיו בָּעָלִים, וּמֹשֶׁה כֹּהֵן (רש״י כט, כד) וְאִלּוּ בְּפָרָשַׁת שְׁמוֹת (ד, יד) כָּתַב שֶׁמֹּשֶׁה נָעֲנַשׁ בְּכָךְ שֶׁאַהֲרֹן יִהְיֶה כֹּהֵן "**וְאַתָּה הַלֵּוִי**". וְיֵשׁ לוֹמַר: **א.** הַכְּהֻנָּה פָּסְקָה מִמָּנּוּ לְאַחַר יְמֵי הַמִּלּוּאִים. **ב.** לֹא פָּסְקָה הַכְּהֻנָּה אֶלָּא מִזַּרְעוֹ. אֲבָל אֵין מִסְתַּבֵּר לוֹמַר שֶׁנַּעֲשָׂה כֹּהֵן רַק לִימֵי הַמִּלּוּאִים, שֶׁכֵּן לְפִי זֶה נִמְצָא שֶׁבִּתְחִלָּה נֶעֱנַשׁ וְלֹא נִתְּנָה לוֹ כְּהֻנָּה; לְאַחַר מִכֵּן נִתְּנָה לוֹ כְּהֻנָּה לְמֶשֶׁךְ יְמֵי הַמִּלּוּאִים; וּלְאַחַר מִכֵּן שׁוּב נִלְקְחָה מִמֶּנּוּ.

(כה) וְלָקַחְתָּ אֹתָם מִיָּדָם וְהִקְטַרְתָּ הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לִפְנֵי יְהוָה אִשֶּׁה הִוא לַיהוָה:

כה **וְתִסַּב יָתְהוֹן מִידֵיהוֹן וְתַסִּיק לְמַדְבְּחָא עַל עֲלָתָא לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ קָרְבָּנָא הוּא קֳדָם יְיָ׃**

רש״י◄ **עַל הָעֹלָה** • עַל הָאֵיל הָרִאשׁוֹן שֶׁהֶעֱלִיתָ עוֹלָה. **לְרֵיחַ נִיחֹחַ** • לְנַחַת רוּחַ, לְמִי שֶׁאָמַר וְנַעֲשָׂה רְצוֹנוֹ. **אִשֶּׁה** • לְאֵשׁ נִתַּן. **לַה׳** • לִשְׁמוֹ שֶׁל מָקוֹם.

(כו) וְלָקַחְתָּ אֶת־הֶחָזֶה מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וְהֵנַפְתָּ אֹתוֹ תְנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה לְךָ לְמָנָה:

כו **וְתִסַּב יָת חֲדְיָא מִדְּכַר קָרְבָּנַיָּא דִּי לְאַהֲרֹן וּתְרִים יָתֵהּ אֲרָמוּתָא קֳדָם יְיָ וִיהֵי לָךְ לָחֲלָק׃**

רש״י◄ **תְּנוּפָה** • לְשׁוֹן הוֹלָכָה וַהֲבָאָה, וינטלי״ר בְּלַעַ״ז. **רמב״ן**

(כז) וְקִדַּשְׁתָּ אֵת חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת שׁוֹק הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הוּנַף וַאֲשֶׁר הוּרַם מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים מֵאֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וּמֵאֲשֶׁר לְבָנָיו:

כז **וּתְקַדֵּשׁ יָת חֲדְיָא דַאֲרָמוּתָא וְיָת שׁוֹקָא דְאַפְרָשׁוּתָא דִּי אִתְּרַם וְדִי אִתַּפְרַשׁ מִדְּכַר קָרְבָּנַיָּא מִדִּי לְאַהֲרֹן וּמִדִּי לִבְנוֹהִי׃**

רש״י◄ **וְקִדַּשְׁתָּ אֵת חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת שׁוֹק הַתְּרוּמָה וְגוֹ׳** • קַדְּשֵׁם לְדוֹרוֹת, לִהְיוֹת נוֹהֶגֶת תְּרוּמָתָם וַהֲנָפָתָם כֶּחָזֶה (נ״א בֶּחָזֶה) וְשׁוֹק שֶׁל שְׁלָמִים, אֲבָל לֹא לְהַקְטָרָה, אֶלָּא: "וְהָיָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו" לֶאֱכֹל. **הוּרַם** • לְשׁוֹן מַעֲלָה וּמוֹרִיד.

(כח) וְהָיָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו לְחָק־עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי תְרוּמָה הִוא וּתְרוּמָה יִהְיֶה מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיהֶם תְּרוּמָתָם לַיהוָה:

כח **וִיהֵי לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי לִקְיָם עָלָם מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרֵי אַפְרָשׁוּתָא הוּא וְאַפְרָשׁוּתָא יְהֵי מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנִּכְסַת קוּדְשֵׁיהוֹן אַפְרָשׁוּתְהוֹן קֳדָם יְיָ׃**

רש״י◄ **לְחָק־עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** • שֶׁהַשְּׁלָמִים לַבְּעָלִים, וְאֶת הֶחָזֶה וְאֶת הַשּׁוֹק יִתְּנוּ לַכֹּהֵן. **כִּי תְרוּמָה הוּא** • הֶחָזֶה וָשׁוֹק הַזֶּה.

(כט) וּבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן יִהְיוּ לְבָנָיו אַחֲרָיו לִמְשִׁחָה בָהֶם וּלְמַלֵּא־בָם אֶת־יָדָם:

כט **וּלְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא דִּי לְאַהֲרֹן יְהוֹן לִבְנוֹהִי בַּתְרוֹהִי לְדַכָּאָה בְהוֹן וּלְקָרָבָא בְהוֹן יָת קָרְבָּנְהוֹן׃**

רש״י◄ **לְבָנָיו אַחֲרָיו** • לְמִי שֶׁבָּא בִּגְדֵלָה אַחֲרָיו. **לִמְשִׁחָה** • לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם, שֶׁיֵּשׁ מְשִׁיחָה שֶׁהִיא לְשׁוֹן שָׂרָרָה, כְּמוֹ (במדבר יח): "לְךָ נְתַתִּים לְמִשְׁחָה", (תהלים קה): "אַל תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי". **וּלְמַלֵּא־בָם אֶת־יָדָם** • עַל יְדֵי הַבְּגָדִים הוּא מִתְלַבֵּשׁ בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה. **רמב״ן**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כו־כז) **מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן.** לֹא הִזְכִּיר בָּנָיו, וְהָאֵיל הוּא מִלּוּאִים לְכֻלָּם, וְהַטַּעַם, כִּי יְצַוֶּה הַכָּתוּב וְלָקַחְתָּ אֶת חֲזֵה הַתְּנוּפָה מֵאֵיל הַמִּלּוּאִים "בַּעֲבוּר שֶׁהוּא" לְאַהֲרֹן, וְאֵין הֶחָזֶה רָאוּי לוֹ, כִּי לֹא יִהְיֶה לַבְּעָלִים. וְאַחַר שֶׁנִּתַּן טַעַם שֶׁאֵינוֹ רָאוּי שֶׁיִּהְיֶה לְאַהֲרֹן אֵין צֹרֶךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְבָנָיו, כִּי אַחֲרָיו יִזְכּוּ הֵם. וּלְמַטָּה אָמַר (בְּפָסוּק כ״ז.) מֵאֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וּמֵאֲשֶׁר לְבָנָיו, כְּלוֹמַר כַּאֲשֶׁר לוֹקֵחַ מִקָּרְבַּן כֻּלָּם הֶחָזֶה וְשׁוֹק, כֵּן יִקְחוּ הֵם "הָאָב וְהַבָּנִים" מִקָּרְבְּנוֹת הַמַּקְרִיבִים "עַל יָדָם".

(כט) **לְמָשְׁחָה בָהֶם.** "לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם", שֶׁיֵּשׁ מְשִׁיחָה שֶׁהִיא לְשׁוֹן שָׂרָרָה, כְּמוֹ לְךָ נְתַתִּים לְמָשְׁחָה (בַּמִּדְבָּר י״ח, ח׳.), אַל תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי (תְּהִלִּים ק״ה, ט״ו.). לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְאוּלַי כֵּן הוּא, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁשָּׂרַרַת יִשְׂרָאֵל לַמְּשׁוּחִים הִיא, לַמֶּלֶךְ וְלַכֹּהֵן גָּדוֹל, יַשְׁאִילוּ

(ל) שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשֶׁם הַכֹּהֵן תַּחְתָּיו מִבָּנָיו אֲשֶׁר יָבֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ:

ל שִׁבְעַת יוֹמִין יַלְבְּשִׁנּוּן כַּהֲנָא תְּחוֹתוֹהִי מִבְּנוֹהִי דִּי יֵעוֹל לְמַשְׁכַּן זִמְנָא לְשַׁמָּשָׁא בְּקוּדְשָׁא:

רש״י◄ **שִׁבְעַת יָמִים** • רְצוּפִין. **יִלְבָּשֶׁם הַכֹּהֵן** • אֲשֶׁר יָקוּם מִבָּנָיו תַּחְתָּיו לִכְהֻנָּה גְּדוֹלָה, כְּשֶׁיְּמַנּוּהוּ לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל. **אֲשֶׁר יָבֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד** • (יומא עג) אוֹתוֹ כֹּהֵן הַמּוּכָן לִיכָּנֵס לִפְנֵי וְלִפְנִים בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְזֶהוּ כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁאֵין עֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים כְּשֵׁרָה אֶלָּא בּוֹ. **תַּחְתָּיו מִבָּנָיו** • מְלַמֵּד, שֶׁאִם יֵשׁ לוֹ לְכֹהֵן גָּדוֹל בֵּן מְמַלֵּא אֶת מְקוֹמוֹ, יְמַנּוּהוּ כֹּהֵן גָּדוֹל תַּחְתָּיו (תורת כהנים). **הַכֹּהֵן תַּחְתָּיו מִבָּנָיו** • מִכָּאן רָאִיָּה: כָּל לְשׁוֹן כֹּהֵן לְשׁוֹן פּוֹעֵל, עוֹבֵד מַמָּשׁ. לְפִיכָךְ, נִגּוּן תְּבִיר נִמְשָׁךְ לְפָנָיו.

(לא) וְאֵת אֵיל הַמִּלֻּאִים תִּקַּח וּבִשַּׁלְתָּ אֶת־בְּשָׂרוֹ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ:

לא וְיָת דְּכַר קָרְבָּנַיָּא תִּסַּב וּתְבַשֵּׁל יָת בִּסְרֵהּ בַּאֲתַר קַדִּישׁ:

רש״י◄ **בְּמָקוֹם קָדֹשׁ** • בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד, שֶׁהַשְּׁלָמִים הַלָּלוּ קָדְשֵׁי קָדָשִׁים הָיוּ. רמב״ן

(לב) וְאָכַל אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־בְּשַׂר הָאַיִל וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בַּסָּל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:

לב וְיֵכוּל אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת בְּסַר דִּכְרָא וְיָת לַחְמָא דִּי בְסַלָּא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא:

רש״י◄ **פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד** • כָּל הֶחָצֵר קָרוּי כֵּן.

(לג) וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם לְמַלֵּא אֶת־יָדָם לְקַדֵּשׁ אֹתָם וְזָר לֹא־יֹאכַל כִּי־קֹדֶשׁ הֵם:

לג וְיֵיכְלוּן יָתְהוֹן דִּי יִתְכַּפַּר בְּהוֹן לְקָרָבָא יָת קָרְבָּנְהוֹן לְקַדָּשָׁא יָתְהוֹן וְחִלּוֹנַי לָא יֵיכוּל אֲרֵי קוּדְשָׁא אִנּוּן:

רש״י◄ **וְאָכְלוּ אֹתָם** • אַהֲרֹן וּבָנָיו, לְפִי שֶׁהֵם בַּעֲלֵיהֶם. **אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם** • לָהֶם, כָּל זָרוּת וְתִעוּב. **לְמַלֵּא אֶת־יָדָם** • בְּאַיִל וְלֶחֶם הַלָּלוּ. **לְקַדֵּשׁ אֹתָם** • שֶׁעַל יְדֵי הַמִּלּוּאִים הַלָּלוּ נִתְמַלְּאוּ יְדֵיהֶם וְנִתְקַדְּשׁוּ לְכְהֻנָּה. **כִּי קֹדֶשׁ הֵם** • קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, וּמִכָּאן לָמַדְנוּ אַזְהָרָה לְזָר הָאוֹכֵל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, שֶׁנָּתַן הַמִּקְרָא טַעַם לַדָּבָר מִשּׁוּם דְּקֹדֶשׁ הֵם.

(לד) וְאִם־יִוָּתֵר מִבְּשַׂר הַמִּלֻּאִים וּמִן־הַלֶּחֶם עַד־הַבֹּקֶר וְשָׂרַפְתָּ אֶת־הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל כִּי־קֹדֶשׁ הוּא:

לד וְאִם יִשְׁתָּאַר מִבְּסַר קָרְבָּנַיָּא וּמִן לַחְמָא עַד צַפְרָא וְתוֹקִיד יָת דְּאִשְׁתָּאַר בְּנוּרָא לָא יִתְאֲכֵל אֲרֵי קוּדְשָׁא הוּא:

(לה) וְעָשִׂיתָ לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו כָּכָה כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִי אֹתָכָה שִׁבְעַת יָמִים תְּמַלֵּא יָדָם:

לה וְתַעְבֵּד לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי כְּדֵין כְּכֹל דִּי פַקֵּדִית יָתָךְ שִׁבְעַת יוֹמִין תְּקָרֵב קָרְבָּנְהוֹן:

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַלָּשׁוֹן לְכָל שְׁרָרָה. וְכֵן וּמָשַׁחְתָּ אֶת חֲזָאֵל לְמֶלֶךְ עַל אֲרָם, וְאֶת אֱלִישָׁע בֶּן שָׁפָט תִּמְשַׁח לְנָבִיא תַּחְתֶּיךָ (מְלָכִים־א׳ י״ט, ט״ו־ט״ז.). אֲבָל בְּכָאן הַנָּכוֹן הוּא לְמָשְׁחָה בָהֶם, לִמְשֹׁחַ בַּבְּגָדִים הַכֹּהֲנִים הַגְּדוֹלִים מִבָּנָיו״, וּלְמַלֵּא בָם אֶת יָדָם לְהַקְרִיב הַקָּרְבָּנוֹת. וְכֵן לְךָ נְתִתִּים לְמָשְׁחָה (בַּמִּדְבָּר י״ח, ח׳.), שֶׁנְּתַתִּים לִהְיוֹת שֶׁלְּךָ בַּעֲבוּר שֶׁמְּשַׁחְתִּיךָ לְכֹהֵן לִי, וְכֵן אַל תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי (תְּהִלִּים ק״ה, ט״ו.), כִּי הַנּוֹגֵעַ בָּהֶם נוֹגֵעַ בִּמְשִׁיחֵי ה׳ הָעֲתִידִים לָצֵאת מֵהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר וּמְלָכִים מִחֲלָצֶיךָ יֵצְאוּ (בְּרֵאשִׁית ל״ה, י״א.), מַלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ (שָׁם י״ז, ט״ז.). **וְיִתָּכֵן** שֶׁנֹּאמַר עוֹד כִּי וּמָשַׁחְתָּ אֶת חֲזָאֵל לְמֶלֶךְ עַל אֲרָם, שֶׁיִּשְׁלַח לוֹ שֶׁמֶן לְמָשְׁחוֹ לְמֶלֶךְ לְהוֹדִיעוֹ כִּי דְּבַר ה׳ הוּא, וְעָשָׂה כֵּן אֱלִישָׁע בְּמִצְוַת רַבּוֹ כַּאֲשֶׁר הִגִּיד לוֹ שֶׁיִּמְלֹךְ (מְלָכִים־ב׳ ח׳, י״ג.) וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִכְתַּב שָׁם, וּמָשַׁח אֶת אֱלִישָׁע לְנָבִיא. וְאוּלַי כֵּן עָשׂוּ בְּכֹרֶשׁ אֲשֶׁר מְשָׁחוּהוּ כְּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל, בַּעֲבוּר שֶׁיֵּדַע כִּי נָבִיא בְּיִשְׂרָאֵל הִמְלִיךְ אוֹתוֹ וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ בַּעֲבוּר ה׳. וּלְכָךְ אָמַר (יְשַׁעְיָה מ״ה, א׳.) לִמְשִׁיחוֹ לְכוֹרֶשׁ. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (מְגִלָּה י״ב.) וְכִי כֹּרֶשׁ מָשִׁיחַ הוּא וְכוּ׳. וְהִנֵּה כֻּלָּן מְשִׁיחוֹת מַמָּשׁ. וְהַכָּתוּב שֶׁאָמַר רוּחַ ה׳ אֱלֹהִים עָלַי יַעַן מָשַׁח ה׳ אֹתִי לְבַשֵּׂר עֲנָוִים (יְשַׁעְיָה ס״א, א׳.), דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁיַּמְשִׁיל רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר תָּחוּל עָלָיו לַשֶּׁמֶן הַטּוֹב, כְּעִנְיַן טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב (קֹהֶלֶת ז׳, א׳.).

(לא) **וּבִשַּׁלְתָּ אֶת בְּשָׂרוֹ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ.** לֹא יָדַעְנוּ אִם הוֹרָאַת שָׁעָה הִיא שֶׁיְּהֵא בְּשַׂר הַמִּלּוּאִים טָעוּן כֹּהֵן בְּבִשּׁוּלוֹ, אוֹ יִהְיֶה וּבִשַּׁלְתָּ בְּצוּוִי, כְּמוֹ וּמִטֶּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת הַיְאֹר (לְעֵיל י״ז, ה׳.), וַיִּבֶן שְׁלֹמֹה אֶת הַבַּיִת (מְלָכִים־א׳ ו׳, י״ד.), כְּדִבְרֵי רַבִּי אַבְרָהָם. וְהִצְרִיךְ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ, שֶׁהֵן כְּזִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר שֶׁנֶּאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם וְלַיְלָה עַד חֲצוֹת (זְבָחִים ה׳, ה׳.).

רש״י◂ **וְעָשִׂיתָ לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו כָּכָה** • שָׁנָה הַכָּתוּב וְכָפַל, לְעַכֵּב, שֶׁאִם חִסֵּר דָּבָר אֶחָד מִכָּל הָאָמוּר בָּעִנְיָן, לֹא נִתְמַלְּאוּ יְדֵיהֶם לִהְיוֹת כֹּהֲנִים, וַעֲבוֹדָתָם פְּסוּלָה. **אֹתָכָה** • כְּמוֹ אוֹתְךָ. **שִׁבְעַת יָמִים תְּמַלֵּא וְגוֹ׳** • בָּעִנְיָן הַזֶּה וּבַקָּרְבָּנוֹת הַלָּלוּ, בְּכָל יוֹם.

(לו) **וּפַר חַטָּאת תַּעֲשֶׂה לַיּוֹם עַל־הַכִּפֻּרִים וְחִטֵּאתָ עַל־הַמִּזְבֵּחַ בְּכַפֶּרְךָ עָלָיו וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ׃**

לו וְתוֹרָא דְחַטָּאתָא תַּעְבֵּד לְיוֹמָא עַל כִּפּוּרַיָּא וּתְדַכֵּי עַל מַדְבְּחָא בְּכַפָּרוּתָךְ עֲלוֹהִי וּתְרַבֵּי יָתֵהּ לְקַדָּשׁוּתֵהּ׃

רש״י◂ **עַל הַכִּפֻּרִים** • בִּשְׁבִיל הַכִּפּוּרִים, לְכַפֵּר עַל הַמִּזְבֵּחַ מִכָּל זָרוּת וְתִעוּב, וּלְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: ״שִׁבְעַת יָמִים תְּמַלֵּא יָדָם״, אֵין לִי אֶלָּא דָּבָר הַבָּא בִּשְׁבִילָם, כְּגוֹן הָאֵילִים וְהַלֶּחֶם, אֲבָל הַבָּא בִּשְׁבִיל הַמִּזְבֵּחַ, כְּגוֹן פַּר שֶׁהוּא לְחִטּוּי הַמִּזְבֵּחַ לֹא שָׁמַעְנוּ, לְכָךְ הֵצְרַךְ מִקְרָא זֶה. וּמִדְרַשׁ ׳תּוֹרַת כֹּהֲנִים׳ אוֹמֵר: כַּפָּרַת הַמִּזְבֵּחַ הֵצְרַךְ, שֶׁמָּא הִתְנַדֵּב אִישׁ דָּבָר גָּזוּל בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן וְהַמִּזְבֵּחַ. **וְחִטֵּאתָ** • וּתְדַכֵּי, לְשׁוֹן מַתְּנַת דָּמִים הַנִּתּוּנִים בְּאֶצְבַּע, קְרוּי חִטּוּי. **וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ** • בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וְכָל הַמְּשִׁיחוֹת כְּמִין כָּ״ף יָוָנִית. רמב״ן

(לז) **שִׁבְעַת יָמִים תְּכַפֵּר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כָּל־הַנֹּגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ׃**

לז שִׁבְעַת יוֹמִין תְּכַפַּר עַל מַדְבְּחָא וּתְקַדֵּשׁ יָתֵהּ וִיהֵי מַדְבְּחָא קֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא כָּל דְּיִקְרַב בְּמַדְבְּחָא יִתְקַדָּשׁ׃

רש״י◂ **וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ** • וּמַה הִיא קְדֻשָּׁתוֹ? ״כָּל הַנּוֹגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ״, אֲפִלּוּ קָרְבָּן פָּסוּל שֶׁעָלָה עָלָיו, קִדְּשׁוֹ הַמִּזְבֵּחַ לְהַכְשִׁירוֹ שֶׁלֹּא יֵרֵד. מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמַר: ״כָּל הַנּוֹגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ״, שׁוֹמֵעַ אֲנִי בֵּין רָאוּי בֵּין שֶׁאֵינוֹ רָאוּי, כְּגוֹן דָּבָר שֶׁלֹּא הָיָה פְּסוּלוֹ בַּקֹּדֶשׁ, כְּגוֹן: הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע, וּמֻקְצֶה וְנֶעֱבָד וְהַטְּרֵפָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה״ הַסָּמוּךְ אַחֲרָיו (תורת כהנים פרשת צו), מָה עוֹלָה רְאוּיָה, אַף כָּל רְאוּיָה, שֶׁנִּרְאָה לוֹ כְּבָר וְנִפְסַל מִשֶּׁבָּא לַעֲזָרָה, כְּגוֹן: הַלָּן וְהַיּוֹצֵא וְהַטָּמֵא וְשֶׁנִּשְׁחַט בְּמַחְשֶׁבֶת חוּץ לִזְמַנּוֹ וְחוּץ לִמְקוֹמוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן (זבחים נז).

◆ יום שישי ח׳ אדר ◆

(לח) **וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנַיִם לַיּוֹם תָּמִיד׃**

לח וְדֵין דִּי תַּעְבֵּד עַל מַדְבְּחָא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא תְּרֵין לְיוֹמָא תְּדִירָא׃

(לט) **אֶת־הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם׃**

לט יָת אִמְּרָא חַד תַּעְבֵּד בְּצַפְרָא וְיָת אִמְּרָא תִּנְיָנָא תַּעְבֵּד בֵּין שִׁמְשַׁיָּא׃

(מ) **וְעִשָּׂרֹן סֹלֶת בָּלוּל בְּשֶׁמֶן כָּתִית רֶבַע הַהִין וְנֶסֶךְ רְבִיעִת הַהִין יָיִן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד׃**

מ וְעִסְרוֹנָא סְלֶתָא דְּפִילָא בִּמְשַׁח כָּתִישָׁא רַבְעוּת הִינָא וְנִסְכָּא רַבְעוּת הִינָא חַמְרָא לְאִמְּרָא חָד׃

רש״י◂ **וְעִשָּׂרֹן סֹלֶת** • עֲשִׂירִית הָאֵיפָה, מ״ג בֵּיצִים וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה. **בְּשֶׁמֶן כָּתִית** • לֹא לְחוֹבָה נֶאֱמַר ׳כָּתִית׳, אֶלָּא לְהַכְשִׁיר, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר ״כָּתִית לַמָּאוֹר״, וּמַשְׁמָע לְמָאוֹר וְלֹא לִמְנָחוֹת, יָכוֹל לְפָסְלוֹ לִמְנָחוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר כָּאן ״כָּתִית״, וְלֹא נֶאֱמַר ״כָּתִית לַמָּאוֹר״ אֶלָּא לְמַעֵט מִנְחוֹת שֶׁאֵין צָרִיךְ כָּתִית, שֶׁאַף הַטָּחוּן בָּרִיחַיִם כָּשֵׁר בָּהֶן (מנחות פו). **רֶבַע הַהִין** • שְׁלִשָׁה לוֹגִין. **וְנֶסֶךְ** • לִסְפָלִים, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה: שְׁנֵי סְפָלִים שֶׁל כֶּסֶף הָיוּ בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ וּמְנֻקָּבִים כְּמִין שְׁנֵי חֲטָטִמִּין דַּקִּים. נוֹתֵן הַיַּיִן לְתוֹכוֹ, וְהוּא מְקַלֵּחַ וְיוֹצֵא דֶּרֶךְ הַחֹטֶם וְנוֹפֵל עַל גַּג הַמִּזְבֵּחַ וּמִשָּׁם יוֹרֵד לַשִּׁיתִין בְּמִזְבַּח בֵּית עוֹלָמִים, וּבְמִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת יוֹרֵד מִן הַמִּזְבֵּחַ לָאָרֶץ.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(לו) **תַּעֲשֶׂה לַיּוֹם עַל הַכִּפֻּרִים.** ״בִּשְׁבִיל״ הַכִּפּוּרִים, ״לְכַפֵּר עַל הַמִּזְבֵּחַ״ מִכָּל זָרוּת וְתִעוּב. וּבְמִדְרַשׁ תּוֹרַת כֹּהֲנִים אוֹמֵר (צַו א׳, ט״ו.) כַּפָּרַת הַמִּזְבֵּחַ הֵצְרְכָה שֶׁמָּא הִתְנַדֵּב אָדָם דְּבַר גֶּזֶל בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן וְהַמִּזְבֵּחַ. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְהַנָּכוֹן כִּי עַל הַכִּפּוּרִים עַל שְׁנֵי הָאֵילִים שֶׁהֵם כִּפּוּרִים לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמַר כָּאן וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם (לְעֵיל פָּסוּק ל״ג.), וְאַף כִּי הַחַטָּאת כַּפָּרָה, וּכְתִיב כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַּיּוֹם הַזֶּה צִוָּה ה׳ לַעֲשׂוֹת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם (וַיִּקְרָא ח׳, ל״ד.), כְּדִבְרֵי ר״א.

(מא) וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכָּהּ תַּעֲשֶׂה־לָּהּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה:

מא וְיָת אִמְּרָא תִּנְיָנָא תַּעְבֵּד בֵּין שִׁמְשַׁיָּא כְּמִנְחַת צַפְרָא וּכְנִסְכַּהּ תַּעְבֵּד לַהּ לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ:

רש״י◄ **לְרֵיחַ נִיחֹחַ** • עַל הַמִּנְחָה נֶאֱמַר, שֶׁמִּנְחַת נְסָכִים כֻּלָּהּ כָּלִיל, וְסֵדֶר הַקְרָבָתָם: הָאֵבָרִים בִּתְחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ הַמִּנְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג): ״עוֹלָה וּמִנְחָה״.

(מב) עֹלַת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה לְדַבֵּר אֵלֶיךָ שָׁם:

מב עָלָתָא תְּדִירָא לְדָרֵיכוֹן בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא קֳדָם יְיָ דְּאֶזְדַּמַּן מֵימְרִי לְכוֹן תַּמָּן לְמַלָּלָא עִמָּךְ תַּמָּן:

רש״י◄ **תָּמִיד** • מִיּוֹם אֶל יוֹם, וְלֹא יַפְסִיק יוֹם בֵּינְתַּיִם. **אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם** • כְּשֶׁאֶקְבַּע מוֹעֵד לְדַבֵּר אֵלֶיךָ, שָׁם אֶקְבָּעֶנּוּ לָבֹא. וְיֵשׁ מְרַבּוֹתֵינוּ לְמֵדִים מִכָּאן, שֶׁמֵּעַל מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְדַבֵּר עִם מֹשֶׁה מִשֶּׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: ״מֵעַל הַכַּפֹּרֶת״, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כה): ״וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת״, וַ״אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם״ הָאָמוּר כָּאן אֵינוֹ אָמוּר עַל הַמִּזְבֵּחַ, אֶלָּא עַל אֹהֶל מוֹעֵד הַנִּזְכָּר בַּמִּקְרָא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לא עמ׳ 166)

כְּשֶׁאֶקְבַּע מוֹעֵד לְדַבֵּר אֵלֶיךָ . . אֶתְוַעֵד עִמָּם בְּדִבּוּר (רש״י כט, מב־מג) לְפִי פֵּרוּשׁוֹ עוֹסְקִים שְׁנֵי פְּסוּקִים אֵלֶּה בִּשְׁנֵי עִנְיָנִים שׁוֹנִים שֶׁהָיוּ בַּמִּשְׁכָּן. **אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה** – לְשׁוֹן קְבִיעַת מוֹעֵד, הַיְינוּ שֶׁמָּקוֹם זֶה נִקְבַּע עַל יְדֵי הַקָּבָּ״ה לְדַבֵּר אֶל מֹשֶׁה. **וְנוֹעַדְתִּי שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל** – לְשׁוֹן בֵּית וַעַד וְהִתְקַהֲלוּת, הַיְינוּ שֶׁבְּמָקוֹם זֶה יִתְקַהֲלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הֵן כְּדֵי לִשְׁמֹעַ אֶת דְּבַר ה׳ מִפִּי מֹשֶׁה וְהֵן כְּדֵי לְדַבֵּר וּלְהִתְפַּלֵּל אֶל הַקָּבָּ״ה (״כְּמֶלֶךְ הַקּוֹבֵעַ מָקוֹם מוּעָד לְדַבֵּר עִם עֲבָדָיו שָׁם״).

(מג) וְנֹעַדְתִּי שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בִּכְבֹדִי:

מג וְאֶזְדַּמַּן מֵימְרִי תַּמָּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִתְקַדַּשׁ בִּיקָרִי:

רש״י◄ **וְנוֹעַדְתִּי שָׁמָּה** • אֶתְוַעֵד עִמָּם בְּדִבּוּר, כְּמֶלֶךְ הַקּוֹבֵעַ מָקוֹם מוֹעֵד לְדַבֵּר עִם עֲבָדָיו שָׁם. **וְנִקְדַּשׁ** • הַמִּשְׁכָּן. **בִּכְבֹדִי** • שֶׁתִּשָּׁרֶה שְׁכִינָתִי בּוֹ, וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: אַל תִּקְרֵי בִּכְבֹדִי, אֶלָּא בִּמְכֻבָּדַי, בַּמְכֻבָּדִים שֶׁלִּי. כָּאן רָמַז לוֹ מִיתַת בְּנֵי אַהֲרֹן בְּיוֹם הֲקָמָתוֹ, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר מֹשֶׁה (ויקרא י): ״הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ לֵאמֹר בִּקְרוֹבַי אֶקָּדֵשׁ״, וְהֵיכָן דִּבֵּר? ״וְנִקְדַּשׁ בִּכְבֹדִי״.

(מד) וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אֲקַדֵּשׁ לְכַהֵן לִי:

מד וַאֲקַדֵּשׁ יָת מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת מַדְבְּחָא וְיָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי אֲקַדֵּשׁ לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמָי:

(מה) וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים:

מה וְאַשְׁרֵי שְׁכִינָתִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶהֱוֵי לְהוֹן לֶאֱלָהּ:

(מו) וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשָׁכְנִי בְתוֹכָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם:

מו וְיִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲהוֹן דִּי אַפֵּקִית יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינָתִי בֵּינֵיהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲהוֹן:

רש״י◄ **לְשָׁכְנִי בְתוֹכָם** • עַל מְנַת לִשְׁכֹּן אֲנִי בְּתוֹכָם. **רמב״ן**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(מו) **לְשָׁכְנִי בְתוֹכָם.** עַל מְנַת ״לִשְׁכֹּן״ בְּתוֹכָם.

לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְשִׁמּוּשׁ הַלָּמֶ״ד בִּתְנַאי כָּזֶה אֵינֶנּוּ נִמְצָא. וְיִתָּכֵן שֶׁיֹּאמַר וְיָדְעוּ ״בִּשְׁכִנִי״ בְּתוֹכָם כִּי אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, כִּי יֵדְעוּ כְּבוֹדִי וְיַאֲמִינוּ שֶׁאֲנִי הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וְהוּא כְּדֶרֶךְ וַיְהִי דָוִד לְכָל דְּרָכָו מַשְׂכִּיל (שְׁמוּאֵל־א׳ י״ח, י״ד.), כִּי בֹּחֵר אַתָּה לְבֶן יִשַׁי (שָׁם כ׳, ל׳.), עַל אֲשֶׁר מְרִיתֶם אֶת פִּי לְמֵי מְרִיבָה (בַּמִּדְבָּר כ׳, כ״ד.), וְהַדּוֹמִים לָהֶם. אֲבָל רַבִּי אַבְרָהָם אָמַר כִּי לֹא הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם רַק בַּעֲבוּר ״כִּי אֶשְׁכֹּן״ בְּתוֹכָם, וְזֶהוּ תַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה (לְעֵיל ג׳, י״ב.). וְיָפֶה פֵּרֵשׁ.

וְאִם כֵּן יֵשׁ בָּעִנְיָן סוֹד גָּדוֹל, כִּי כְּפִי פְּשַׁט הַדָּבָר הַשְּׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל צֹרֶךְ הֶדְיוֹט וְלֹא צֹרֶךְ גָּבוֹהַּ, אֲבָל הוּא כָּעִנְיָן שֶׁאָמַר הַכָּתוּב יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר (יְשַׁעְיָה מ״ט, ג׳.), וְאָמַר יְהוֹשֻׁעַ וּמַה תַּעֲשֶׂה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל (יְהוֹשֻׁעַ ז׳, ט׳.), וּפְסוּקִים רַבִּים בָּאוּ כֵּן, אוּלַי לְמוֹשָׁב לוֹ (תְּהִלִּים קל״ב, י״ג.), פֹּה אֵשֵׁב כִּי אִוִּיתִיהָ (שָׁם י״ד.), וְכָתוּב וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר (וַיִּקְרָא כ״ו, מ״ב.).

◆ שבת קודש ט׳ אדר ◆

ל (א) וְעָשִׂיתָ מִזְבֵּחַ מִקְטַר קְטֹרֶת עֲצֵי שִׁטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ:

א וְתַעְבֵּד מַדְבְּחָא לְאַקְטָרָא עֲלוֹהִי קְטֹרֶת בּוּסְמָיָא דְּאָעֵי שִׁטִּין תַּעְבֵּד יָתֵהּ:

רש״י◀ מִקְטַר קְטֹרֶת • לְהַעֲלוֹת עָלָיו קִיטוֹר עֲשַׁן סַמִּים. רמב״ן

(ב) אַמָּה אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ רָבוּעַ יִהְיֶה וְאַמָּתַיִם קֹמָתוֹ מִמֶּנּוּ קַרְנֹתָיו:

ב אַמְּתָא אֶרְכֵּהּ וְאַמְּתָא פְּתֵיהּ מְרַבַּע יְהֵי וְתַרְתֵּין אַמִּין רוּמֵהּ מִנֵּהּ קַרְנוֹהִי:

(ג) וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר אֶת־גַּגּוֹ וְאֶת־קִירֹתָיו סָבִיב וְאֶת־קַרְנֹתָיו וְעָשִׂיתָ לוֹ זֵר זָהָב סָבִיב:

ג וְתַחֲפֵי יָתֵהּ דְּהַב דְּכִי יָת אִגָּרֵהּ וְיָת כְּתָלוֹהִי סְחוֹר סְחוֹר וְיָת קַרְנוֹהִי וְתַעְבֵּד לֵהּ דֵּיר דְּדְהַב סְחוֹר סְחוֹר:

רש״י◀ אֶת גַּגּוֹ • זֶה הָיָה לוֹ גַּג, אֲבָל מִזְבַּח הָעוֹלָה לֹא הָיָה לוֹ גַּג, אֶלָּא מְמַלְּאִים חֲלָלוֹ אֲדָמָה בְּכָל חֲנִיתָם. זֵר זָהָב • סִימָן הוּא לְכֶתֶר כְּהֻנָּה.

(ד) וּשְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה־לּוֹ מִתַּחַת לְזֵרוֹ עַל שְׁתֵּי צַלְעֹתָיו תַּעֲשֶׂה עַל־שְׁנֵי צִדָּיו וְהָיָה לְבָתִּים לְבַדִּים לָשֵׂאת אֹתוֹ בָּהֵמָּה:

ד וְתַרְתֵּין עִזְקַן דְּדְהַב תַּעְבֵּד לֵהּ מִלְּרַע לְדֵירֵהּ עַל תַּרְתֵּין זְוָיָתֵהּ תַּעְבֵּד עַל תְּרֵין סִטְרוֹהִי וִיהֵי לְאַתְרָא לַאֲרִיחַיָּא לְמִטַּל יָתֵהּ בְּהוֹן:

רש״י◀ צַלְעֹתָיו • כָּאן הִיא לְשׁוֹן זָוִיּוֹת, כְּתַרְגּוּמוֹ, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: ״עַל שְׁנֵי צִדָּיו״, עַל שְׁתֵּי זָוִיּוֹתָיו שֶׁבִּשְׁנֵי צִדָּיו. וְהָיָה • מַעֲשֵׂה הַטַּבָּעוֹת הָאֵלֶּה. לְבָתִּים לְבַדִּים • לְכָל בַּיִת תִּהְיֶה הַטַּבַּעַת לְבָד.

(ה) וְעָשִׂיתָ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב:

ה וְתַעְבֵּד יָת אֲרִיחַיָּא דְּאָעֵי שִׁטִּין וְתַחֲפֵי יָתְהוֹן דַּהֲבָא:

(ו) וְנָתַתָּה אֹתוֹ לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת לִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה:

ו וְתִתֵּן יָתֵהּ קֳדָם פָּרֻכְתָּא דִּי עַל אֲרוֹנָא דְּסַהֲדוּתָא לְקֳדָם כַּפֻּרְתָּא דִּי עַל סַהֲדוּתָא דִּי אִזְדַּמַּן מֵימְרִי לָךְ תַּמָּן:

רש״י◀ לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת • שֶׁמָּא תֹּאמַר מָשׁוּךְ מִכְּנֶגֶד הָאָרוֹן לְצָפוֹן אוֹ לְדָרוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״לִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת״, מְכֻוָּן כְּנֶגֶד הָאָרוֹן מִבַּחוּץ.

(ז) וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ אֶת־הַנֵּרֹת יַקְטִירֶנָּה:

ז וְיַקְטַר עֲלוֹהִי אַהֲרֹן קְטֹרֶת בּוּסְמִין בְּצַפַּר בְּצַפַּר בְּאַתְקָנוּתֵהּ יָת בּוּצִינַיָּא יַסֵּקִנַּהּ:

רש״י◀ בְּהֵיטִיבוֹ • לְשׁוֹן נִקּוּי הַבָּזִיכִין שֶׁל הַמְּנוֹרָה מִדֶּשֶׁן הַפְּתִילוֹת שֶׁנִּשְׂרְפוּ בַּלַּיְלָה, וְהָיָה מֵטִיבָן בְּכָל בֹּקֶר וּבֹקֶר.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א) **וְעָשִׂיתָ מִזְבַּח מִקְטַר קְטֹרֶת.** הִנֵּה מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת מִן הַכֵּלִים הַפְּנִימִיִּים הָיָה רָאוּי שֶׁיִּזְכִּירֵנוּ עִם הַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה שֶׁהוּא מֻנָּח עִמָּהֶם, וְכֵן הִזְכִּירָם בַּמַּעֲשֶׂה בְּפָרָשַׁת וַיַּקְהֵל (לְהַלָּן ל״ז, כ״ה.), אֲבָל הַטַּעַם לְהַזְכִּירוֹ כָּאן אַחַר הַמִּשְׁכָּן וְכָל כֵּלָיו וְהַקָּרְבָּנוֹת, בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר בְּתַשְׁלוּם הַכֹּל וְנִקְדַּשׁ בִּכְבוֹדִי (לְעֵיל כ״ט, מ״ג.), וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שָׁם פָּסוּק מ״ה.), אָמַר כִּי עוֹד יִתְחַיֵּב לָהֶם שֶׁיַּעֲשׂוּ מִזְבַּח מִקְטַר קְטֹרֶת לְהַקְטִיר לִכְבוֹד הַשֵּׁם. **וְזֶהוּ** רָז שֶׁנִּמְסַר לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ שֶׁהַקְּטֹרֶת עוֹצֶרֶת הַמַּגֵּפָה (שַׁבָּת פ״ט:), כִּי הַקְּטֹרֶת בְּמִדַּת הַדִּין (זוה״ק וַיִּקְרָא י״ח.), שֶׁנֶּאֱמַר יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְּאַפֶּךָ (דְּבָרִים ל״ג, י׳.), מִן וְחָרָה אַפִּי (שָׁם ל״א, י״ז.), וְהוּא מַה שֶּׁאָמַר בְּקִטֹּרֶת זָרָה וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶכָּבֵד (וַיִּקְרָא י׳, ג׳.), שֶׁיֵּדְעוּ כְּבוֹדִי כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם (לְעֵיל כ״ג, כ״א.) וְיִזְהֲרוּ בִּכְבוֹדִי. וּלְכָךְ אָמַר כָּאן וְנָתַתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל אֲרֹן הָעֵדֻת לִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה (לְהַלָּן פָּסוּק ו׳.), כִּי מַה צָּרֵךְ לְהַאֲרִיךְ בְּכָל אֵלֶּה וְלֹא אָמַר ״וְנָתַתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי אָרוֹן הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד״, כַּאֲשֶׁר אָמַר בְּפָרָשַׁת (וַיַּקְהֵל) [פְּקוּדֵי] (לְהַלָּן מ׳, ה׳.), אֲבָל הוּא לְהוֹרוֹת עַל עִנְיָנוֹ.

הַנֵּרֹת • לוצי״ש בְּלַעַ״ז, וְכֵן כָּל נֵרוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּמְּנוֹרָה, חוּץ מִמָּקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם הַעֲלָאָה, שֶׁהוּא לְשׁוֹן הַדְלָקָה. רמב״ן

(ח) **וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן אֶת־הַנֵּרֹת בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה קְטֹרֶת תָּמִיד לִפְנֵי יְהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם:**

ח וּבְאַדְלָקוּת אַהֲרֹן יָת בּוֹצִינַיָּא בֵּין שִׁמְשַׁיָּא יַסֵּקְנַהּ קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא תְּדִירָא קֳדָם יְיָ לְדָרֵיכוֹן:

רש״י ◄ **וּבְהַעֲלֹת** • כְּשֶׁיַּדְלִיקֵם לְהַעֲלוֹת לַהַבְתָּן. **יַקְטִירֶנָּה** • בְּכָל יוֹם, פְּרָס מַקְטִיר שַׁחֲרִית וּפְרָס מַקְטִיר בֵּין הָעַרְבַּיִם.

(ט) **לֹא־תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה וְעֹלָה וּמִנְחָה וְנֶסֶךְ לֹא תִסְּכוּ עָלָיו:**

ט לָא תַסְּקוּן עֲלוֹהִי קְטֹרֶת בּוּסְמִין נוּכְרָאִין וַעֲלָתָא וּמִנְחָתָא וְנִסְכָּא לָא תְנַסְּכוּן עֲלוֹהִי:

רש״י ◄ **לֹא־תַעֲלוּ עָלָיו** • עַל מִזְבֵּחַ זֶה. **קְטֹרֶת זָרָה** • שׁוּם קְטֹרֶת שֶׁל נְדָבָה, כֻּלָּן זָרוֹת לוֹ חוּץ מִזּוֹ. **וְעֹלָה וּמִנְחָה** • וְלֹא עוֹלָה וּמִנְחָה. עוֹלָה שֶׁל בְּהֵמָה וְעוֹף, וּמִנְחָה הִיא שֶׁל לֶחֶם. רמב״ן

(י) **וְכִפֶּר אַהֲרֹן עַל־קַרְנֹתָיו אַחַת בַּשָּׁנָה מִדַּם חַטַּאת הַכִּפֻּרִים אַחַת בַּשָּׁנָה יְכַפֶּר עָלָיו לְדֹרֹתֵיכֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה:**

י וִיכַפֵּר אַהֲרֹן עַל קַרְנוֹהִי חָדָא בְּשַׁתָּא מִדְּמָא חַטָּאת כִּפּוּרַיָּא חָדָא בְּשַׁתָּא יְכַפֵּר עֲלוֹהִי לְדָרֵיכוֹן קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא קֳדָם יְיָ: פפפ

רש״י ◄ **וְכִפֶּר אַהֲרֹן** • מַתַּן דָּמִים. **אַחַת בַּשָּׁנָה** • בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר בְּ״אַחֲרֵי מוֹת״ (ויקרא יז): ״וְיָצָא אֶל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי ה׳ וְכִפֶּר עָלָיו״. **חַטַּאת הַכִּפֻּרִים** • הֵם פַּר וְשָׂעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים הַמְכַפְּרִים עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו. **קֹדֶשׁ קָדָשִׁים** • הַמִּזְבֵּחַ מְקֻדָּשׁ לַדְּבָרִים הַלָּלוּ בִּלְבַד וְלֹא לַעֲבוֹדָה אַחֶרֶת:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ו עמ׳ 179)

הַמִּזְבֵּחַ מְקֻדָּשׁ לַדְּבָרִים הַלָּלוּ בִּלְבַד, וְלֹא לַעֲבוֹדָה אַחֶרֶת (רש״י ל, י) הַקְרָבַת קָרְבָּן מְסַמֶּלֶת אֶת הַשִּׁמּוּשׁ בְּדָבָר גַּשְׁמִי, כְּגוֹן אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, לְשֵׁם שָׁמַיִם, לְצֹרֶךְ עֲבוֹדַת ה׳. וַעֲבוֹדָה זוֹ צְרִיכָה לְהֵעָשׂוֹת עַל מִזְבֵּחַ **הַחִיצוֹן**, הַיְינוּ בְּ׳חִצּוֹנִיּוּת הַלֵּב׳, בְּלִי הִתְלַהֲבוּת יְתֵרָה. וְאִלּוּ עֲבוֹדָה רוּחָנִית, כְּגוֹן תְּפִלָּה לִמּוּד וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת, יֵשׁ לַעֲשׂוֹת עַל הַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי, עִם ׳פְּנִימִיּוּת׳ הַלֵּב, הַיְינוּ בְּלַהַט וּבְהִתְלַהֲבוּת.

ק״א פסוקים, מיכא״ל סימן. חסלת פרשת תצוה

הפטרה לשנים מקרא ואחד תרגום ביחזקאל פרק מג

י אַתָּה בֶן־אָדָם הַגֵּד אֶת־בֵּית־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַבַּיִת וְיִכָּלְמוּ מֵעֲוֹנֹתֵיהֶם וּמָדְדוּ אֶת־תָּכְנִית: יא וְאִם־נִכְלְמֹּו מִכֹּל אֲשֶׁר־עָשׂוּ צוּרַת הַבַּיִת וּתְכוּנָתֹו וּמֹוצָאָיו וּמֹובָאָיו וְכָל־צוּרֹתָיו וְאֶת כָּל־חֻקֹּתָיו וְכָל־תּוֹרֹתָיו הוֹדַע אֹותָם וּכְתֹב לְעֵינֵיהֶם וְיִשְׁמְרוּ אֶת־כָּל־צוּרָתֹו וְאֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וְעָשׂוּ אֹותָם: יב זֹאת תּוֹרַת הַבַּיִת עַל־רֹאשׁ הָהָר כָּל־גְּבֻלֹו סָבִיב | סָבִיב קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִנֵּה־זֹאת תּוֹרַת הַבָּיִת: יג וְאֵלֶּה מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בָּאַמֹּות אַמָּה אַמָּה וָטֹפַח וְחֵיק הָאַמָּה וְאַמָּה־רֹחַב וּגְבוּלָה אֶל־שְׂפָתָהּ סָבִיב זֶרֶת הָאֶחָד וְזֶה גֹּב הַמִּזְבֵּחַ: יד וּמֵחֵיק הָאָרֶץ עַד־הָעֲזָרָה הַתַּחְתֹּונָה שְׁתַּיִם אַמֹּות וְרֹחַב אַמָּה

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ז) **וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן.** אֵין הַמִּצְוָה הַזּוֹ בְּכֹהֵן גָּדוֹל בִּלְבַד, אֶלָּא הִיא אַף בְּכֹהֲנִים הֶדְיוֹטִים כְּדִין הַדְלָקַת הַנֵּרוֹת שֶׁבְּצִבְעָה, שֶׁאָמַר גַּם כֵּן וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן אֶת הַנֵּרֹת (לְהַלָּן פָּסוּק ח׳.), וְאֵינָהּ בְּכֹהֵן גָּדוֹל בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְמַעְלָה יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן וּבָנָיו (לְעֵיל כ״ז, כ״א.). וְלֹא יָדַעְתִּי לָמָּה הִזְכִּיר אַהֲרֹן בִּשְׁנֵיהֶם וְלֹא אָמַר ״הַכֹּהֵן״, וְאוּלַי מִפְּנֵי שֶׁשַּׁת הַכָּתוּב לְמַטָּה וְכִפֶּר אַהֲרֹן עַל קַרְנֹתָיו (לְהַלָּן פָּסוּק י׳.) שֶׁהוּא בְּאַהֲרֹן בִּלְבַד. אוֹ שֶׁיִּרְמֹז שֶׁאַהֲרֹן יַתְחִיל בַּקְּטֹרֶת וּבַנֵּרוֹת. וְכֵן אָמַר בְּסוֹף אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים (וַיִּקְרָא כ״ד, ג׳.) יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן וְלֹא הִזְכִּיר בָּנָיו, בַּעֲבוּר שֶׁהוּא יַתְחִיל בָּהּ. וְהִזְכִּיר שָׁם חֻקַּת עוֹלָם בַּמִּצְוָה.

(ט) **קְטֹרֶת זָרָה.** שׁוּם קְטֹרֶת שֶׁל ״נְדָבָה״, שֶׁכֻּלָּן זָרוֹת לוֹ חוּץ מִזּוֹ. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. אֲבָל אֲנָקְלוּס אָמַר קְטוֹרֶת בּוּסְמִין ״נוּכְרָאִין״, וְלֹא תִּרְגֵּם ״נוּכְרִיתָא״, רָצָה לְפָרֵשׁ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה קְטֹרֶת מִסַּמִּים אֲחֵרִים זוּלָתֵי הַקְּטֹרֶת אֲשֶׁר יְצַוֶּה אוֹתָם, וְכֵן אִם הוֹסִיף בָּהּ סַמִּים אֲחֵרִים יַעֲבֹר בַּלָּאו הַזֶּה.

אֶחָת וּמֵהָעֲזָרָה הַקְּטַנָּה עַד־הָעֲזָרָה הַגְּדוֹלָה אַרְבַּע אַמּוֹת וְרֹחַב הָאַמָּה: טו וְהַהֵרְאֵל אַרְבַּע אַמּוֹת וּמֵהָאֲרִיאֵל וּלְמַעְלָה הַקְּרָנוֹת אַרְבַּע: טז וְהָאֲרִיאֵל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה רֹחַב רָבוּעַ אֶל אַרְבַּעַת רְבָעָיו: יז וְהָעֲזָרָה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה רֹחַב אֶל אַרְבַּעַת רְבָעֶיהָ וְהַגְּבוּל סָבִיב אוֹתָהּ חֲצִי הָאַמָּה וְהַחֵיק־לָהּ אַמָּה סָבִיב וּמַעֲלֹתֶהָ פְּנוֹת קָדִים: יח וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה אֵלֶּה חֻקּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הֵעָשׂוֹתוֹ לְהַעֲלוֹת עָלָיו עוֹלָה וְלִזְרֹק עָלָיו דָּם: יט וְנָתַתָּה אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֲשֶׁר הֵם מִזֶּרַע צָדוֹק הַקְּרֹבִים אֵלַי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה לְשָׁרְתֵנִי פַּר בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת: כ וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ וְנָתַתָּה עַל־אַרְבַּע קַרְנֹתָיו וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה וְאֶל־הַגְּבוּל סָבִיב וְחִטֵּאתָ אוֹתוֹ וְכִפַּרְתָּהוּ: כא וְלָקַחְתָּ אֵת הַפָּר הַחַטָּאת וּשְׂרַפוֹ בְּמִפְקַד הַבַּיִת מִחוּץ לַמִּקְדָּשׁ: כב וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי תַּקְרִיב שְׂעִיר־עִזִּים תָּמִים לְחַטָּאת וְחִטְּאוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ כַּאֲשֶׁר חִטְּאוּ בַּפָּר: כג בְּכַלּוֹתְךָ מֵחַטֵּא תַּקְרִיב פַּר בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְאַיִל מִן־הַצֹּאן תָּמִים: כד וְהִקְרַבְתָּם לִפְנֵי יְהוָה וְהִשְׁלִיכוּ הַכֹּהֲנִים עֲלֵיהֶם מֶלַח וְהֶעֱלוּ אוֹתָם עֹלָה לַיהוָה: כה שִׁבְעַת יָמִים תַּעֲשֶׂה שְׂעִיר־חַטָּאת לַיּוֹם וּפַר בֶּן־בָּקָר וְאַיִל מִן־הַצֹּאן תְּמִימִים יַעֲשׂוּ: כו שִׁבְעַת יָמִים יְכַפְּרוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְטִהַרוּ אֹתוֹ וּמִלְּאוּ יָדָיו: כז וְיָכְלוּ אֶת־הַיָּמִים וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יַעֲשׂוּ הַכֹּהֲנִים עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־עֹלֹתֵיכֶם וְאֶת־שַׁלְמֵיכֶם וְרָצִאתִי אֶתְכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:

הפטרה לפרשת זכור נדפסה בעמ' קנו

המשך ביאור למס' תמורה ליום שבת קודש עמ' א

אינם פסולים מחמת איזה חסרון באבריהם, אלא יש בהם פסול הגוף, וכמו בהמה טמאה שפסולה בעצמותה. לפיכך **מַה בְּהֵמָה טְמֵאָה** שהפסול שלה למזבח הוא **פְּסוּל הַגּוּף** אין תמורה נוהגת בה, **אַף כָּל** אלו שפסולם הוא **פְּסוּל הַגּוּף,** אין תמורה נוהגת בהם, **לְאַפּוּקֵי** [–להוציא] מכלל זה **בַּעַל מוּם** דפסולו למזבח **פְּסוּל חִסָּרוֹן** באברי הבהמה **גִּינְהוּ,** ולא פסול הגוף.

אָמַר ליה **רַב אַדָּא לְרָבָא, וַהֲלֹא** גם מום של **שָׁרוּעַ וְקָלוּט כְּתִיב בְּפָרָשָׁה** של מומים (ויקרא כב כג), **וְהָא הָנֵי** מומים בהכרח **פְּסוּל הַגּוּף גִּינְהוּ,** שהרי לא נחסר מחמתם כלום מאברי הבהמה.

מכח קושיא זו חוזר רבא לתרץ כתירוצו הראשון: **אֶלָּא אָמַר רָבָא,** הפסולים הללו **כִּבְהֵמָה** [**טְמֵאָה**] הם, **מַה בְּהֵמָה טְמֵאָה דְּלֵיכָא בְּמִינָהּ** בהמה אחרת שקריבה, **אַף כָּל** אלו **דְּלֵיכָא בְּמִינָהּ** שום בהמה שקריבה, ועל כן אין תמורה נוהגת בהם. **לְאַפּוּקֵי בַּעַל מוּם** שישנו בתמורה **דְּהָא אִיכָּא בְּמִינָהּ** בהמות תמימות שקריבות. **מַאי אָמְרַת** להקשות, הלא גם **טְרֵפָה אִיכָּא בְּמִינָהּ** בהמות כשירות שקריבות, אין זו קושיא, שכן מכל מקום **לֹא דַּמְיָא** טריפה **לְבַעַל מוּם** אלא לבהמה טמאה. שהרי **בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה,** וכמו כן **טְרֵפָה אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה, לְאַפּוּקֵי בַּעַל מוּם דְּמוּתָּר בַּאֲכִילָה** ולא נאסר אלא למזבח, שאינו דומה לבהמה טמאה כלל. על כן טריפה אינה בתמורה כמו בהמה טמאה, ואילו בעל מום ישנו בתמורה.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בדין טריפה שהוקדשה למזבח: **אָמַר שְׁמוּאֵל, הַמַּקְדִּישׁ אֶת הַטְּרֵיפָה,** הרי היא **צְרִיכָה מוּם קָבוּעַ** כדי שיוכלו **לִפְדּוֹת** אותה **עָלָיו,** אבל בלא מום עדיין יש בה קדושת הגוף שאין לה פדיון.

מקשה הגמרא: הלא אם יש בה קדושת הגוף, אם כן **שֶׁמַּע מִנָּהּ** מכך שהיא נפדית במומה, **שפּוֹדִין אֶת הַקֳּדָשִׁים** שאסורים באכילה כדי **לְהַאֲכִילָן לַכְּלָבִים,** שכן טריפה אינה ראויה אלא לכלבים. והרי הלכה בידינו שקדשים שנפסלו מהקרבה ונפדו מותרים רק באכילת אדם, ולא באכילת כלבים.

מתרצת הגמרא: אכן אין לשנות בדברי שמואל שפודים טריפה על ידי מום, **אֶלָּא אֵימָא** שטריפה **עוֹשָׂה קְדוּשָׁה (למיתה כסבור מותר להקדיש בעלי מומין לגבי מזבח גבי תמורה קדיש גבי קדשים לא קדיש) לָמוּת.** כלומר, הטריפה מתקדשת בקדושת הגוף, ומאחר שאינה ראויה לאכילת אדם אין לה פדיון, והרי היא הולכת למיתה.

וְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא אוֹמֵר, המקדיש טריפה **אֵינָהּ אֶלָּא כְּמַקְדִּישׁ עֲצָמוֹת וַאֲבָנִים כְּלֵבֶד,** ואין בה קדושת הגוף אלא רק קדושת דמים, ועל כן היא נפדית אף בלא מום.

הגמרא מקשה על שיטת שמואל מדברי המשנה להלן: **תְּנַן** להלן (לז:), **כָּל הַקֳּדָשִׁים שֶׁנַּעֲשׂוּ טְרֵפָה** לאחר שהוקדשו, **אֵין פּוֹדִין אוֹתָן, לְפִי שֶׁאֵין פּוֹדִין** את **הַקֳּדָשִׁים לְהַאֲכִילָן לַכְּלָבִים.** מדייקת הגמרא: **טַעְמָא** שאין פודים אותם הוא משום שֶׁרק לאחר שהוקדשו **נַעֲשׂוּ** טריפה, **הָא** אם **הָיוּ** טריפה **מֵעִיקָּרָא** וקדם פסולם להקדשם **פּוֹדִין אוֹתָן** להאכילם לכלבים, משום שלא חלה עליהם קדושת הגוף כלל אלא קדושת דמים בלבד, ולא כדברי שמואל שחלה עליהם קדושת הגוף.

מתרצת הגמרא: **דִּלְמָא הַאי תַּנָּא סָבַר** – שמא סובר התנא של המשנה, **דְּכָל הֵיכָא דְּלֹא חֲזִי לְגוּפָהּ לֹא נָחֲתָא לָהּ קְדוּשַׁת הַגּוּף** – שכל בהמה שאינה ראויה להיקרב בעצמה, לא חלה עליה קדושת הגוף, אבל שמואל סובר כחכמים החולקים על תנא זה, וסוברים שאף על טריפה חלה קדושת הגוף ואין לה פדיון.

הגמרא מקשה על שיטת שמואל מדברי הברייתא שהובאה לעיל: **תָּא שְׁמַע,** שנינו במשנתנו, **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הַכְּלָאִים וְיוֹצֵא דּוֹפֶן וּטְרֵיפָה וּטוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, לֹא קְדוּשִׁין וְלֹא מַקְדִּישִׁין. וְאָמַר שְׁמוּאֵל** בביאור דברי רבי אלעזר, שכל אלו אם היו בהמות חולין והמירו עליהם מבהמת קרבן **לֹא קְדוּשִׁין** בקדושת **תְּמוּרָה,** ואם היו של קדשים **לֹא מַקְדִּישִׁין לַעֲשׂוֹת תְּמוּרָה** אם המירו בהם על בהמת חולין. **וְתַנְיָא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר, וְכִי מֵאַחַר שֶׁאֵין קְדוּשִׁין מֵהֵיכָן מַקְדִּישִׁין. אֶלָּא אִי אַתָּה מוֹצֵא** בכל פסולים אלו שהם קדושים **אֶלָּא כְּמַקְדִּישׁ בְּהֵמָה וְאַחַר כָּךְ נִטְרְפָה,** וכן בכל שאר הפסולים מדובר באופן שקדם הקדשם לפסולם או בולדות קדשים, כמבואר לעיל. מדייקת הגמרא מדברי רבי מאיר: **הָא** – מכך שהעמיד את דברי רבי אלעזר בטריפה דווקא בהקדישה ואחר כך נטרפה מוכח שאם **הָיְתָה טְרֵפָה מֵעִיקָּרָא** קודם שהוקדשה **לֹא נָחֲתָא לֵיהּ קְדוּשַׁת הַגּוּף,** ואין צריך לומר שאינה עושה תמורה, ולא כדברי שמואל שהמקדיש טריפה חלה עליה קדושת הגוף, שכן לדבריו אפשר להעמיד את דברי רבי אלעזר גם בטריפה שהקדישה.

שיעורי תהלים לשבת פרשת תצוה

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - ג' אדר מפרק יח עד סוף פרק כב	**יום רביעי - ו' אדר** מפרק לה עד סוף פרק לח
יום שני - ד' אדר מפרק כג עד סוף פרק כח	**יום חמישי - ז' אדר** מפרק לט עד סוף פרק מג
יום שלישי - ה' אדר מפרק כט עד סוף פרק לד	**יום שישי - ח' אדר** מפרק מד עד סוף פרק מח
שבת קודש - ט' אדר פרק כ מפרק מט עד סוף פרק נד	

יום ראשון ג' אדר

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לח, פרק ל עוד... עד עמ' 76, באריכות.

פֶּרֶק ל. בפרק הקודם הסביר רבנו הזקן, שבשעה שה"בינוני" סובל מטמטום הלב, ואף שבמוחו הוא מהרהר בגדולתו של הקב"ה, אין זה משפיע על לבו, למשול בחומריותו וגסותו – הרי העצה לבך היא: להתעמק בדברים המביאים ל"לב נשבר", שעל ידי כך ישבור את חומריות הקליפה של נפשו הבהמית, ויוריד אותה מגבהותה שהיא רוצה להגביה את עצמה כנגד אור הקדושה של נפשו האלקית. רבנו הזקן גם הסביר בפרק האמור – באלו ענינים עליו להתעמק, כדי להגיע ל"לב נשבר".

ליקוטי אמרים

פרק ל עוד זאת ישים אל לבו לקיים מאמר רז"ל והוי שפל רוח בפני כל האדם. והוי באמת לאמיתו בפני כל האדם ממש אפי' בפני קל שבקלים. והיינו ע"פ מארז"ל אל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו. כי מקומו גורם לו לחטוא להיות פרנסתו לילך בשוק כל היום ולהיות מיושבי קרנות ועיניו רואות כל התאוות והעין רואה והלב חומד ויצרו בוער כתנור בוערה מאופה כמ"ש בהושע הוא בוער כאש להבה וגו'. משא"כ מי שהולך בשוק מעט ורוב היום יושב בביתו וגם אם הולך כל היום בשוק יכול להיות שאינו מחומם כ"כ בטבעו כי אין היצר שוה בכל נפש יש שיצרו כו' כמ"ש במ"א. והנה באמת

עוֹד זֹאת יָשִׂים אֶל לִבּוֹ, לְקַיֵּם מַאֲמַר רַז"ל[1]: "וֶהֱוֵי שָׁפֵל רוּחַ בִּפְנֵי כָּל הָאָדָם", "וֶהֱוֵי" – לשון המשנה "והוי" מורה שהכוונה היא שיהיה **בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ,** – שכן, לכאורה הדברים טעונים הסבר: חכמינו ז"ל אומרים כאן, שעליו להיות "שפל רוח" – ושפלות איננה עניות. עניות משמעה: שהוא יודע מעלת ומדריגת עצמו, אלא שהוא סובר, שהוא קבל אותן במתנה, שמלמעלה נתנו לו כוחות והזדמנויות מיוחדות, שיוכל להגיע לאותה מדריגה; ואילו ניתנו כוחות אלה למישהו אחר – היה הלז מנצל אותם יותר טוב ממנו. מאידך, שפלות משמעה: שמחזיק את עצמו נחות ממש מהשני, ומוצא בתוך עצמו, שהוא **גרוע** מהלז – כיצד, איפוא, אפשר לומר למי שלומד תורה ומקיים מצוות, שיחזיק את עצמו בדרגה נחותה מכל אדם, גם מ"קל שבקלים", שאינו לומד תורה ואינו מקיים מצוות?! לכן, יש מפרשים, שאין הכוונה שאכן יראה את עצמו נחות מהשני, אלא **שיתנהג** בהנהגה של שפלות, בפני כל אדם. ברם, לשון חכמינו ז"ל "והוי", כלומר **שתהיה**, ולא "התנהג" – מורה, שאכן יחזיק את עצמו באמת למטה במדריגה, ובפני מי? – **"בִּפְנֵי כָּל הָאָדָם"** - **מַמָּשׁ, אֲפִלּוּ בִּפְנֵי קַל שֶׁבַּקַּלִּים.** – כיצד, באמת, אפשר לו למי שלומד תורה ומקיים מצוות, להחזיק את עצמו פחות מה"קל שבקלים"? – מוכיח רבנו הזקן שגם מי שמקיים כל המצוות, ואינו עובר על שום עבירה, אפשר שיהיו בו דברים שבגללם עליו להחזיק את עצמו נחות במדריגה: ישנם דברים שלגבם נדרש ממנו ללחום כנגד היצר הרע. ואף שהמלחמה שנדרשת ממנו, פחותה בחומרתה מהמלחמה הנדרשת מה"קל שבקלים" ללחום כנגד היצר הרע **שלו** – בכל זאת אין הוא יכול לעמוד נגד יצרו הרע; וכשאין **הוא** יכול לעמוד במלחמתו **הוא**, הרי זה – כפי שיסביר להלן – גרוע בהרבה ממה שה"קל שבקלים" אינו יכול לעמוד במלחמה **שלו**. על־ידי חשבון זה יהיה בידו באמת, להחזיק את עצמו למטה גם מה"קל שבקלים". **וְהַיְנוּ עַל פִּי מַאֲמַר רַז"ל[2]: "אַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ",** – אל תשפוט ואל תפסוק עד שלא תעמיד את עצמך במקום ובמצב שחבירך נמצא בהם. "מקום" יש בו שני פירושים: המקום והסביבה הגשמית, והמקום הרוחני – מצבו הרוחני של האדם ואיזה יצר הרע נמצא בו: לאחד יש יצר הרע חזק ומחומם, ולשני – יצר הרע לא כל כך חזק שאינו בוער כל כך אחרי תאוות. וכך אומר רבנו הזקן להלן: **כִּי מְקוֹמוֹ** – הגשמי וסביבתו, **גּוֹרֵם לוֹ לַחֲטֹא, לִהְיוֹת פַּרְנָסָתוֹ לֵילֵךְ בַּשּׁוּק כָּל הַיּוֹם, וְלִהְיוֹת** – באותה שעה שאינו מסתובב בשוק, **מְיוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת, וְעֵינָיו רוֹאוֹת כָּל הַתַּאֲוֹת, וְהָעַיִן רוֹאָה וְהַלֵּב חוֹמֵד,** – כלומר, מקומו הגשמי יש בו משום סיבה לחטוא. וגם מקומו הרוחני, מצב יצרו הרע, הוא – **וְיִצְרוֹ בּוֹעֵר כְּתַנּוּר בּוֹעֶרָה מֵאוֹפָה,** – כתנור בוער של אופה[3], אצלו בוער התנור בצורה חזקה יותר ולעתים קרובות יותר מאשר אצל בעל־הבית סתם, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּהוֹשֵׁעַ[3]: "הוּא בּוֹעֵר כְּאֵשׁ לֶהָבָה וְגוֹ'",** – הרי שגם מקומו הרוחני, מצבו של יצרו הרע, הוא כזה שגורם ומביא לחטא. **מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִי שֶׁהוֹלֵךְ בַּשּׁוּק מְעַט, וְרֹב הַיּוֹם יוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ.** – שאינו מיושבי קרנות, וממילא אינו רואה את התאוות לנגד עיניו, ואין לו אותם נסיונות שיש למי שמתהלך כל היום בשוק; **וְגַם אִם הוֹלֵךְ כָּל הַיּוֹם בַּשּׁוּק** – בעל עסק שמזדמן לו להיות כל היום ברחוב, ומבחינת מקומו הגשמי הוא דומה ל"קל שבקלים", **יָכוֹל לִהְיוֹת** – שבמקומו הרוחני, במצב יצרו הרע, אינו דומה לו, **שֶׁאֵינוֹ מְחֻמָּם כָּל כָּךְ בְּטִבְעוֹ,** – וגם כשעליו להיות כל היום ברחוב, אין לו אותם נסיונות שיש לאלה שיצרם הרע בוער בקרבם. **כִּי אֵין הַיֵּצֶר שָׁוֶה בְּכָל נֶפֶשׁ, יֵשׁ שֶׁיִּצְרוֹ כוֹ',** – יש שיצרו הרע בוער, ויש שאינו כך, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[4].** – וכפי הידוע, פירושו של הבעל שם טוב, על המשנה[5] "איזהו גבור? – הכובש את יצרו". שהוא גובר על יצרו הרע באותם דברים שהוא לוחם במדה החזקה ביותר. כי, ביחס לדברים אחרים, יתכן שאין לו לגביהם יצר הרע כלל, ואין משום גבורה באי־היענותו לעצמו באותם דברים.

כאן מעיר הרבי: שבמה שיאמר להלן, בא רבנו הזקן לתרץ קושיא: "ולכאורה אם הנ"ל נכון – למה נק' קל שבקלים?" – אם אכן נכונים הדברים, שהאדם נכשל בגלל המקום שהוא נמצא בו והנסיבות בגשמיות וברוחניות, המעמידות בפניו נסיונות קשים – מדוע, איפוא, קוראים לו "קל שבקלים"? ורבנו הזקן מפרש את הדברים להלן, שאף שהמלחמה כבדה יותר למי שגם מבחינת מקומו הגשמי

---

1. אבות פרק ד משנה י. **2.** אבות פרק ב משנה ד. **3.** ראה הושע ז, ד. ז, ו. **4.** ראה לקוטי תורה ויקרא ב, ד. **5.** אבות פרק ד משנה א.

והרוחני הוא עלול לחטוא – בכל זאת, אין לו שום התנצלות על שאינו גובר על יצרו הרע. שכן, הפחד מהקב"ה היה צריך למנוע ממנו לחטוא, למרות הנסיונות שעליו לעמוד בהם. וכך אומר רבנו הזקן: **וְהִנֵּה, בֶּאֱמֶת גַּם מִי שֶׁהוּא מְחֻמָּם מְאֹד בְּטִבְעוֹ, וּפַרְנָסָתוֹ הִיא לִהְיוֹת מִיּוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת כָּל הַיּוֹם** – גם הוא, **אֵין לוֹ שׁוּם הִתְנַצְּלוּת עַל חֲטָאָיו, וּמִקְרֵי** – ונקרא, **"רָשָׁע גָּמוּר" עַל אֲשֶׁר אֵין פַּחַד אֱלֹהִים לְנֶגֶד עֵינָיו,** – שכן, מבלי הבט על מקומו וסביבתו ועל יצרו הרע הבוער – היה הפחד מהקב"ה עוזר לו לעמוד בפני כל הקשיים; **כִּי הָיָה לוֹ לְהִתְאַפֵּק וְלִמְשֹׁל עַל רוּחַ תְּאָוָתוֹ שֶׁבְּלִבּוֹ, מִפְּנֵי פַּחַד ה' הָרוֹאֶה כָּל מַעֲשָׂיו, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[6] כִּי הַמֹּחַ שֹׁלֵט עַל הַלֵּב בְּתוֹלַדְתּוֹ.** – האדם נולד בטבע, שיש בכוח המוח לשלוט ולמשול בתאוות הלב. אילו היה לאדם הפחד הראוי מפני ה' – הרי למרות הנסיבות הגורמות לחטא – היה יכול להימנע מעשיית עבירות.

וְהִנֵּה, בֶּאֱמֶת שֶׁהִיא מִלְחָמָה גְּדוֹלָה וַעֲצוּמָה, לִשְׁבֹּר הַיֵּצֶר הַבּוֹעֵר כְּאֵשׁ לֶהָבָה מִפְּנֵי פַּחַד ה', – ויש בכך קשיים חמורים, **וּכְמוֹ נִסָּיוֹן מַמָּשׁ. וְהִלְכָּךְ,** – ולכן, **צָרִיךְ כָּל אָדָם, לְפִי מַה שֶּׁהוּא מְקוֹמוֹ וּמַדְרֵגָתוֹ בַּעֲבוֹדַת ה', לִשְׁקֹל וְלִבְחֹן בְּעַצְמוֹ אִם הוּא עוֹבֵד ה' בְּעֵרֶךְ וּבְחִינַת מִלְחָמָה עֲצוּמָה כָּזוֹ וְנִסָּיוֹן כָּזֶה,** – כשנדרשת ממנו מלחמה כזו, ועליו לעמוד בפני נסיון כזה, שמלחמה כזו יכולה להיות נדרשת מכל אחד (גם מיושב אוהל ובעל יצר הרע "צונן") ולעתים קרובות, **בִּבְחִינַת "וַעֲשֵׂה טוֹב"[7].** – במצוות ובענינים הקשורים בעשיית טוב, **בְּגוֹן, בַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה בְּכַוָּנָה,** – שהיא יום יומית, שצורת תפילתו תהיה, **לְשַׁפֵּךְ נַפְשׁוֹ לִפְנֵי ה' בְּכָל כֹּחוֹ מַמָּשׁ** – בכל כוח כוונתו, **עַד מְצוּי הַנֶּפֶשׁ[8],** – שכל כוחות נפשו יהיו נתונים בעבודת התפילה[9], ועל סוג תפילה כזה, נדרש מאבק קשה עם היצר הרע, **וּלְהִלָּחֵם עִם גּוּפוֹ וְנֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁבּוֹ הַמּוֹנְעִים** – ומפריעים, **הַכַּוָּנָה** – ועליו להיאבק **בְּמִלְחָמָה עֲצוּמָה, וּלְבַטְּשָׁם וּלְכַתְּתָם כְּעָפָר קֹדֶם הַתְּפִלָּה שַׁחֲרִית וְעַרְבִית מִדֵּי יוֹם בְּיוֹם,** – שזוהי המלחמה **שלפני** התפילה – להכין את הגוף ואת הנפש הבהמית שלא יפריעו לתפילה בכוונה. **וְגַם בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה, לְיַגֵּעַ עַצְמוֹ בִּיגִיעַת נֶפֶשׁ** – שלא יהיה קשה לו לאמץ את מחשבתו להתעמק ולהרהר בגדולת ה', כל הזמן הדרוש, **וִיגִיעַת בָּשָׂר,** – להסיר את המניעות הנובעות מן הגוף, **כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן[10] בַּאֲרִיכוּת.** – כיצד צריכות להיות יגיעת הנפש ויגיעת הבשר. יתבונן נא, איפוא, אם אכן הוא מנהל מלחמה כזו בעבודת התפילה,

ליקוטי אמרים

גם מי שהוא מחומם מאד בטבעו ופרנסתו היא להיות מיושבי קרנות כל היום אין לו שום התנצלות על חטאיו ומיקרי רשע גמור על אשר אין פחד אלהי' לנגד עיניו. כי היה לו להתאפק ולמשול על רוח תאוותו שבלבו מפני פחד ה' הרואה כל מעשיו כמש"ל כי המוח שליט על הלב בתולדתו. והנה באמת שהיא מלחמה גדולה ועצומ' לשבור היצר הבוער כאש להבה מפני פחד ה' וכמו נסיון ממש. והלכך צריך כל אדם לפי מה שהוא מקומו ומדרגתו בעבודת ה' לשקול ולבחון בעצמו אם הוא עובד ה' בערך ובחי' מלחמה עצומה כזו ונסיון כזה בבחי' ועשה טוב כגון בעבודת התפלה בכוונה לשפוך נפשו לפני ה' בכל כחו ממש עד מיצוי הנפש ולהלחם עם גופו ונפש הבהמית שבו המונעים הכוונה במלחמה עצומה ולבטשם ולכתתם כעפר קודם התפלה שחרית וערבית מדי יום ביום וגם בשעת התפלה לייגע עצמו ביגיעת נפש ויגיעת בשר כמ"ש לקמן באריכות.

יום שני ד' אדר

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 76, וכל שלא הגיע... עד עמ' לט, כשגגות:

וְכָל שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לִידֵי מִדָּה זוֹ, לְהִלָּחֵם עִם גּוּפוֹ מִלְחָמָה עֲצוּמָה כָּזוֹ - עֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ לִבְחִינַת וְעֵרֶךְ מִלְחֶמֶת הַיֵּצֶר – המלחמה עם היצר הרע, **הַבּוֹעֵר כְּאֵשׁ לֶהָבָה,** – ב"קל שבקלים" מיושבי הקרנות, שעליו להילחם ביצר הרע, **לִהְיוֹת נִכְנָע וְנִשְׁבָּר מִפְּנֵי פַּחַד ה'.** – יתבונן נא, האם הוא אכן לוחם בתוקף כזה ביצרו הרע, בנוגע לתפילה בכוונה, כפי שעל ה"קל שבקלים" ללחום ביצר הרע שלו; וכך גם בנוגע לענינים אחרים עליהם מדובר להלן. **וְכֵן בְּעִנְיַן בִּרְכַּת הַמָּזוֹן וְכָל בִּרְכוֹת הַנֶּהֱנִין וְהַמִּצְוֹת** – שתהיינה כולן, **בְּכַוָּנָה,** – שלשם כך נדרשות התאמצות ומלחמה נגד היצר הרע, **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר כַּוָּנַת הַמִּצְוֹת לִשְׁמָן.** – לקיימן לשם מצוה ולשמו של הקב"ה, שלשם כך נדרשת בודאי התאמצות גדולה ומלחמה עם היצר הרע, וברור הדבר שהוא יכול למצוא בעצמו, שעדיין חסר בו בכוונה לשמה

ליקוטי אמרים

וכל שלא הגיע לידי מדה זו להלחם עם גופו מלחמה עצומה כזו עדיין לא הגיע לבחי' וערך מלחמת היצר הבוער כאש להבה להיות נכנע ונשבר מפני פחד ה'. וכן בענין ברכת המזון וכל ברכת הנהנין והמצות בכונה ואצ"ל כונת המצות

---

6. פרק יב. **7.** תהלים לד, טו. **8.** ספרי על דברים ו, ה. **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שזה צ"ל בכאו"א ויום יום ידרשון כמשנ"ת אגה"ק ס"א". **10.** בפרק מ"ב.

כשהוא מקיים מצוות. **וְכֵן** – כשנדרש ממנו להילחם, **בְּעִנְיַן עֶסֶק לִמּוּד הַתּוֹרָה, לְלִמֹּד הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵהֶפְצוֹ וּרְצוֹנוֹ לְפִי טִבְעוֹ וּרְגִילוּתוֹ** – כי, כדי ללמוד עד כמה שרצוי לו מצד טבע התמדתו, או מצד רגילותו ללמוד בהתמדה – אין עליו להילחם כלל, כנזכר לעיל בפרק ט"ו. אך, כדי ללמוד יותר מאשר טבעו ורגילותו – זה יכול להיות רק, **עַל יְדֵי מִלְחָמָה עֲצוּמָה עִם גּוּפוֹ, כִּי הַלּוֹמֵד מְעַט יוֹתֵר מִטִּבְעוֹ** – שעל כך עליו כבר להילחם – אבל, **הָרֵי זוּ מִלְחָמָה קְטַנָּה, וְאֵין לָהּ עֶרֶךְ וְדִמְיוֹן עִם מִלְחֶמֶת הַיֵּצֶר הַבּוֹעֵר כְּאֵשׁ,** – ב"קל שבקלים", כפי שלמדנו לעיל, דְּמִקְרֵי רֶשַׁע גָּמוּר" אִם אֵינוֹ מְנַצֵּחַ יִצְרוֹ, לִהְיוֹת נִכְנָע וְנִשְׁבָּר מִפְּנֵי ה'. – הרי שמלחמתו ללמוד קצת יותר מכפי טבעו ורגילותו – אינה דומה כלל למלחמתו הגדולה של הלז, אלא אם כן הוא לומד הרבה יותר מאשר ברצונו, שלשם כך עליו להיאבק במלחמה גדולה – יבדוק נא את עצמו, אם אכן יש לו מלחמה כזו. ואף שאצל ה"קל שבקלים" המלחמה היא בענינים של "סור מרע" – ואילו אצלו חסר ב"ועשה טוב" – אומר על כך רבנו הזקן: **וּמַה לִּי בְּחִינַת "סוּר מֵרָע", וּמַה לִּי בְּחִינַת "וַעֲשֵׂה טוֹב"** - **הַכֹּל הִיא מִצְוַת הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ יָחִיד וּמְיֻחָד בָּרוּךְ־הוּא.** – ההבדל שבין "סור מרע" ל"ועשה טוב" הוא רק בנוגע לענינים של כוונות ומה שנובע מכך, אך בעצם קיום המצוות – אין מצד המצווה, זה שציווה על המצוות, שהוא יחיד ומיוחד, שום הבדל ביניהם. ממילא, אי לחימתו כראוי בענינים של "ועשה טוב" דומה להיכשלותו של הלז בענינים של "סור מרע". **וְכֵן בִּשְׁאָר מִצְוֹת,** – שכדי לקיימן, נדרש ממנו להילחם – גם בכך הוא יכול למצוא בעצמו שאין הוא לוחם מספיק ביצר הרע כפי שנדרש ממנו, **וּבִפְרָט בְּדָבָר שֶׁבְּמָמוֹן,** – מצוות הקשורות לעניני כספים, **כְּמוֹ עֲבוֹדַת הַצְּדָקָה** – לתת צדקה באופן של **עבודה**, לתת צדקה יותר מאשר יש ברצונו וברגילותו, **וּכְהַאי גַּוְנָא.** – וכדומה, בהם הוא יכול למצוא בעצמו, שאין הוא לוחם מספיק כפי שנדרש ממנו. **וַאֲפִלּוּ בִּבְחִינַת "סוּר מֵרָע", יָכוֹל כָּל אִישׁ מַשְׂכִּיל לִמְצֹא בְּנַפְשׁוֹ שֶׁאֵינוֹ סָר לְגַמְרֵי מֵהָרַע בְּכָל מִכֹּל כֹּל**[11]**, בְּמָקוֹם שֶׁצָּרִיךְ לְמִלְחֶמֶה עֲצוּמָה כְּעֵרֶךְ הַנִּזְכָּר לְעֵיל,** – המלחמה הנדרשת מ"קל שבקלים", **וַאֲפִלּוּ פָּחוֹת מֵעֵרֶךְ הַנִّזְכָּר לְעֵיל,** – כשנדרשת ממנו לחימה קלה יותר מאשר נדרש מהלז – אין הוא יכול לעמוד במלחמה זו, **כְּגוֹן לְהַפְסִיק בְּאֶמְצַע שִׂיחָה נָאָה, אוֹ** – באמצע, **סִפּוּר בִּגְנוּת חֲבֵרוֹ, וַאֲפִלּוּ גְּנַאי קָטָן וְקַל מְאֹד, אַף שֶׁהוּא אֱמֶת, וַאֲפִלּוּ** – כשהוא מספר זאת **כְּדֵי לְנַקּוֹת עַצְמוֹ,** – שלא יאשימו **אותו** בגנאי זה, **כַּנּוֹדָע**[12] **מֵהָא** – ממה, **דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן לְאָבִיו רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ:** – בקשר לגט מסובך שלא נכתב כמו שצריך: **"לָאו אֲנָא כַּתְבֵיהּ, אֶלָּא יְהוּדָא חַיְטָא כַּתְבֵיהּ",** – "לא אני כתבתי את הגט, כי אם יהודה חייטא" – באותו מקום היה בכך משום גנאי לא כל כך גדול, והוא השתמש בו כדי לנקות את עצמו, ובכל זאת **וְאָמַר לוֹ:** – רבנו הקדוש לבנו רבי שמעון: **"כַּלֵּךְ מִלְּשׁוֹן הָרַע"** – "לך לך מלשון הרע", **[עַיֵּן שָׁם בַּגְּמָרָא רֵישׁ פֶּרֶק י דְּכָבָא בַּתְרָא],** – הרי שאפשר לו לאדם למצוא בעצמו, שגם בענינים של "סור מרע", אין הוא מנהל כראוי את המלחמה עם גופו ויצרו הרע, **וּכְהַאי גַּוְנָא** – ודומה לכך, **כַּמָּה מִלֵּי דִּשְׂכִיחֵי טוּבָא.** – דברים שכיחים רבים, בעתים קרובות, הרי, שכל אחד יכול למצוא בעצמו, שאין הוא לוחם מספיק לנצח את היצר הרע. **וּבִפְרָט בְּעִנְיַן לְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ בַּמֻּתָּר לוֹ, שֶׁהוּא מְדֹאוֹרַיְתָא**[13]**,** – שאדם מחוייב לקדש את עצמו ולהימנע מלעשות גם דברים המותרים, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[14]**: "קְדֹשִׁים תִּהְיוּ וְגוֹ'", "וְהִתְקַדַּשְׁתֶּם וְגוֹ'"**[15]**;** – ובכל זאת, הוא מוצא בעצמו, שאין הוא מקיים מצוה זו בשלימותה, כשנדרשת ממנו מלחמה עצומה, **וְגַם, דִּבְרֵי סוֹפְרִים** – דברים שחכמים קבעו אותם, **חֲמוּרִים מִדִּבְרֵי תּוֹרָה**[16] **וְכוּ'.** – שגם לפי הדיעה ש"קדש עצמך במותר לך" הוא מדרבנן – הרי דינים שקבעו רבנן, חמורים מדיני התורה. **אֶלָּא שֶׁכָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, הֵן מֵעֲוֹנוֹת שֶׁהָאָדָם דָּשׁ בַּעֲקֵבָיו**[17]**,** – כי אין הוא חש בחומרתם ואינו שם לב שיש בכך

ליקוטי אמרים

לשמן. וכן בענין עסק לימוד התורה ללמוד הרבה יותר מחפצו ורצונו לפי טבעו ורגילותו ע"י מלחמה עצומה עם גופו. כי הלומד מעט יותר מטבעו ה"ז מלחמה קטנה ואין לה ערך ודמיון עם מלחמת היצר הבוער כאש דמקרי רשע גמור אם אינו מנצח יצרו להיות נכנע ונשבר מפני ה'. ומה לי בחי' סור מרע ומה לי בחי' ועשה טוב הכל היא מצות המלך הקדוש יחיד ומיוחד ב"ה. וכן בשאר מצות ובפרט בדבר שבממון כמו עבודת הצדקה וכה"ג. ואפי' בבחי' סור מרע יכול כל איש משכיל למצוא בנפשו שאינו סר לגמרי מהרע בכל מכל כל במקום שצריך למלחמה עצומה כערך הנ"ל ואפי' פחות מערך הנ"ל כגון להפסיק באמצע שיחה נאה או סיפור בגנות חבירו ואפי' גנאי קטן וקל מאד אף שהוא אמת ואפי' כדי לנקות עצמו כנודע מהא דאר"ש לאביו רבינו הקדוש לאו אנא כתבי' אלא יהודא חייטא כתביה וא"ל כלך מלה"ר [ע"ש בגמ' רפ"י דב"ב]. וכה"ג כמה מילי דשכיחי טובא ובפרט בענין לקדש עצמו במותר לו שהוא מדאוריית' כמ"ש קדושים תהיו וגו' והתקדשתם וגו'. וגם ד"ס חמורים מד"ת וכו'. אלא שכל אלו וכיוצא בהן הן מעוונות שהאדם דש בעקביו וגם נעשו כהיתר מחמת

---

11. על הלשון "בכל מכל כל" העיר כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ל בדא"פ: כי צ"ל שלימות (ל' כל) העבודה בכל הג' הקווין (האבות) [וכהדוגמא שמביא בזה תומ"י: נאה, גנות, אמת] וכמרז"ל באבות (ב"ב יז, א) ושנק' כן מפני שבחי' צ"ל בכאו"א (תו"א ר"פ וארא) - שמשכרם בכל כו' נדע עבודתם בכל כו' שלמות (עיי"ש בחדא"ג ועוד) - ואצלו חסר זה עכ"פ בא' מהנ"ל". **12.** בבא בתרא קסד, ב. **13.** ראה לעיל סוף פרק כז. **14.** ויקרא יט, ב. **15.** ויקרא כ, ז. **16.** סנהדרין פי"א מ"ג. **17.** עבודה זרה יח, א.

משום עבירה, **וְגַם נַעֲשׂוּ כְּהֶתֵּר, מֵחֲמַת שֶׁעָבַר וְשָׁנָה וְכוּ'.** – כפי שהגמרא אומרת[18]: "כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה... נעשית לו כהיתר" – משום שאינו חש, שהוא חוטא במשהו. בהתאם לאמור, הרי שאין הוא טוב יותר מאשר ה"קל שבקלים", שכן, כשם **שהלז** אינו מתאבק לנצח במלחמתו **הוא**, כך גם **הוא** אינו מנהל מלחמה, כדי לעמוד בנסיונות **שלו**. ברם, חכמינו ז"ל הרי אומרים "והוי שפל רוח בפני כל אדם", אפילו בפני ה"קל שבקלים" – במה, איפוא, הוא **גרוע** מה"קל שבקלים"? – אומר על כך רבנו הזקן: **אֲבָל בֶּאֱמֶת, אִם הוּא** – אותו אדם שעושה את החשבון, **יוֹדֵעַ סֵפֶר,** – יודע ללמוד תורה, **וּמַחֲזִיק בְּתוֹרַת ה', וְקִרְבַת אֱלֹקִים יֶחְפָּץ - גָּדוֹל עֲוֹנוֹ מִנְּשֹׂא, וְאַשְׁמָתוֹ גְּדֵלָה כְּכִפְלֵי כְפָלַיִם** – וכל כך למה? **כְּמַה שֶׁאֵינוֹ נִלְחָם וּמִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ כְּעֶרְךְ וּבְחִינַת מִלְחָמָה עֲצוּמָה הַנִּזְכֶּרֶת לְעֵיל** – הנדרשת מה"קל שבקלים". אשמתו של היודע ספר היא איפוא גדולה בהרבה, **מֵאַשְׁמַת כָּל שֶׁבַּקַּלִּים מְיוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת, הָרְחוֹקִים מֵה' וְתוֹרָתוֹ. וְאֵין אַשְׁמָתָם גְּדוֹלָה כָּל כָּךְ כְּמַה שֶׁאֵינָם כּוֹבְשִׁים יִצְרָם הַבּוֹעֵר כְּאֵשׁ לֶהָבָה,** – ואינם שולטים ביצר הרע שלהם, **מִפְּנֵי פַּחַד ה' הַמֵּבִין וּמַבִּיט אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם,** – אין אשמתם גדולה כל כך, **כְּאַשְׁמַת כָּל הַקָּרֵב הַקָּרֵב אֶל[19] ה' וְאֶל תּוֹרָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל גַּבֵּי אַחֵר:** – לגבי אלישע בן אבוי[20], המכונה "אחר", **"שֶׁיָּדַע בִּכְבוֹדִי וְכוּ'".** – בכבוד ה', ובכל זאת חטא – הרי שאשמתו גדולה יותר, **וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל עַל עַמֵּי הָאָרֶץ[21]: "שֶׁזְּדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לָהֶם כִּשְׁגָגוֹת":** – כאילו חטאו מתוך שגגה, יען שאין הם יודעים חומרתם של חטאים. ואילו בתלמיד חכם, הדבר הפוך, ש"שגגת תלמוד עולה זדון"[22], שגם אם הוא נכשל בחטא מפני שלא למד מספיק – נחשב לו הדבר בחומרה כאילו חטא במזיד. הרי, בכך שאין הוא מתחזק למשול ביצר הרע – הוא גרוע מה"קל שבקלים". חשבון זה יעזור לו לקיים מאמר חכמינו ז"ל "והוי שפל רוח בפני כל האדם", ועל ידי כך יגיע גם ל"לב נשבר", שיביא לשבירת רוח ה"סטרא אחרא" – ויאיר לו אור הנשמה, כפי שהוסבר בפרק כ"ט.

ליקוטי אמרים

שעבר ושנה וכו'. אבל באמת אם הוא יודע ספר ומחזיק בתורת ה' וקרבת אלקי' יחפץ גדול עונו מנשוא ואשמתו גדלה בכפלי כפליים במה שאינו נלחם ומתגבר על יצרו בערך ובחי' מלחמה עצומה הנ"ל מאשמת קל שבקלים מיושבי קרנות הרחוקים מה' ותורתו ואין אשמתם גדולה כ"כ במה שאינם כובשים יצרם הבוער כאש להבה מפני פחד ה' המבין ומביט אל כל מעשיהם כאשמת כל הקרב הקרב אל ה' ואל תורתו ועבודתו וכמשארז"ל גבי אחר שידע בכבודי וכו' ולכן ארז"ל על ע"ה שזדונות נעשו להם כשגגות:

יום שלישי ה' אדר

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 78, פרק לא והנה... עד עמ' מ, דעלמא.

פֶּרֶק לא. בפרק כ"ט דן רבנו הזקן באדם שאין אור נשמתו נקלט בגופו; ואף שבשכלו הוא מבין ומתעמק בגדולתו של הקב"ה, אין בכוחו לשלוט בחומריות הגוף. העצה לכך – מובאת באותו פרק – לעשות חשבונות שיביאו אותו ל"לב נשבר", שעל ידי כך הוא שובר את רוח ה"סטרא אחרא", המגביהה עצמה ופועלת להסתיר על אור הקדושה של נפשו האלקית. לאחר שהזכיר רבנו הזקן, באותו פרק, חשבונות שונים, שבידם להביאו ל"לב נשבר", יעץ, בפרק ל', שגם יתבונן בעובדה, שבענינים שונים אין הוא נאבק בנפשו הבהמית, כפי שנדרש ממנו: ובכך – הוא גרוע מה"קל שבקלים" שאינו לוחם כנגד יצרו הרע ונכשל בעבירות; על ידי כך יהיה בידו לקיים באמת מאמר חכמינו ז"ל "והוי שפל רוח בפני כל האדם". בפרק ל"א, אותו אנו מתחילים ללמוד, יסביר שאף אם עשוי להיות שכאשר יתעמק בכל האמור במשך שעה ארוכה, יפול בעצבות גדולה – בכל זאת, אל יפחד מכך.

ליקוטי אמרים

פרק לא והנה אף אם כשיאריך הרבה להעמיק בענייני' הנ"ל כשעה ושתי' להיות בנמיכת רוח ולב נשבר יבא לידי עצבות גדולה לא יחוש ואף שעצבות היא מצד קליפת נוגה ולא מצד הקדושה כי בצד הקדושה כתיב עוז וחדוה במקומו ואין השכינה שורה אלא מתוך שמחה וכן לדבר הלכה וכו' אלא שאם העצבות היא ממילי דשמיא היא מבחי' טוב שבנוגה [ולכן כתב האר"י ז"ל שאפי' דאגת העונות

וְהִנֵּה, אַף אִם כְּשֶׁיַּאֲרִיךְ הַרְבֵּה לְהַעֲמִיק בְּעִנְיָנִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל כְּשָׁעָה וּשְׁתַּיִם, לִהְיוֹת בִּנְמִיכַת רוּחַ וְלֵב נִשְׁבָּר, יָבֹא לִידֵי עַצְבוּת גְּדוֹלָה – ויהודי הרי צריך להיות בשמחה, ולא בעצבות, **לֹא יָחוּשׁ.** – לכך, שהוא נתון בעצבות. **וְאַף שֶׁעַצְבוּת הִיא מִצַּד קְלִפַּת נֹגַהּ, וְלֹא מִצַּד הַקְּדֻשָּׁה, כִּי בְּצַד הַקְּדֻשָּׁה כְּתִיב[1]: "עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקוֹמוֹ", וְ"אֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה אֶלָּא מִתּוֹךְ שִׂמְחָה"[2],** – כשיהודי נמצא במצב של שמחה; **"וְכֵן לְדַבֵּר הֲלָכָה וְכוּ'",** – שעליו ללמוד דיני התורה מתוך שמחה; **אֶלָּא שֶׁאִם הָעַצְבוּת הִיא מִמִּלֵּי דִשְׁמַיָּא,** – מחמת מצבו הרוחני שאינו כפי שצריך להיות – **הִיא** – העצבות נובעת אז, **מִבְּחִינַת טוֹב שֶׁבְּנֹגַהּ** – כפי שלמדנו בפרק הראשון, שבקליפת "נוגה" יש גם טוב וגם רע, לכן העצבות מענינים גשמיים נובעת מה"רע" שבקליפת נוגה, ואילו העצבות מענינים

---

18. יומא פו, ב. **19.** לשון הפסוק במדבר יז, כח. **20.** חגיגה טו, א. ראה הגהות הב"ח שם. **21.** בבא מציעא לג, ב. **22.** אבות פרק ד משנה יג. **1.** דברי הימים א טז, כז. **2.** שבת ל, ב.

רוחניים נובעת מה"טוב" שבקליפת נוגה. ברם, גם ה"טוב" שב"נוגה" אף הוא קליפה ולא קדושה. **[וְלָכֵן כָּתַב הָאַר"י זַ"ל, שֶׁאֲפִלּוּ דְּאָנַת הָעֲוֹנוֹת אֵינָהּ רְאוּיָה כִּי אִם בְּשִׁעַת הַוִּדּוּי, וְלֹא בְּשִׁעַת הַתְּפִלָּה וְתַלְמוּד תּוֹרָה, שֶׁצְּרִיךְ לִהְיוֹת בְּשִׂמְחָה שֶׁמִּצַּד הַקְּדֻשָּׁה דַּוְקָא]** – לשון כ"ק רבינו: "ולא של הוללות וכיו"ב". הרי, שגם העצבות מענינים רוחניים, נובעת מקליפת נוגה. מדוע, איפוא, עליו להשתדל להגיע לעצבות הנובעת מהקליפה? **אַף־עַל־פִּי־כֵן חֲרֵי כָּךְ הִיא הַמִּדָּה,** – כך הוא הנוהג, **לְאַכַּפְיָא לְסִטְרָא אָחֳרָא בְּמִינָהּ וְדוּגְמָתָהּ,** – לכופף את ה"סטרא אחרא" בדברים שהם בדומה אליה, שבירת ה"סטרא אחרא", המשתדלת להסתיר על אור הקדושה של נפשו האלקית, צריכה להיות בדבר שגם הוא בא מה"סטרא אחרא", אלא מה"טוב" שבה, וזוהי העצבות ממצבו בענינים הרוחניים. **כְּמַאֲמַר רַז"ל[3]: "מִנֵּיהּ וּבֵיהּ אַבָּא לְשַׁדֵּיהּ בֵּיהּ נַרְגָּא",** – מהיער עצמו לוקחים את ה"יד" לגרזן לכרות בו את היער. או כביטוי רבותינו ז"ל[4]: **"פָּגַע בּוֹ כַּיּוֹצֵא בּוֹ".** – נתקל במי שדומה לו. **וְעַל זֶה** – על העצבות הנובעת מחשבונות מעמדו ומצבו הרוחני, **נֶאֱמַר[5]: "בְּכָל עֶצֶב יִהְיֶה מוֹתָר", וְהַיִּתְרוֹן הִיא הַשִּׂמְחָה הַבָּאָה אַחַר הָעֶצֶב, כְּדִלְכַמָּן.** – כיצד יגיע לשמחה אחרי העצב. **אַךְ בֶּאֱמֶת, אֵין לֵב נִשְׁבָּר וּמְרִירוּת הַנֶּפֶשׁ - עַל רְחוּקָהּ מֵאוֹר פְּנֵי ה' וְהִתְלַבְּשׁוּתָהּ בְּסִטְרָא אָחֳרָא - נִקְרָאִים בְּשֵׁם "עֲצֻבוּת"** כְּלָל בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, – משמעות המלה "עצבות" בלשון הקודש היא "כיווץ", כמו "מדה עוצבת", שהוא מכווץ ונפול ברוחו, ואין בו חיות כלל. **כִּי עֲצֻבוּת הִיא שֶׁלִּבּוֹ מְטֻמְטָם כְּאֶבֶן וְאֵין חִיּוּת בְּלִבּוֹ, אֲבָל מְרִירוּת וְלֵב נִשְׁבָּר, אַדְרַבָּה, חֲרֵי יֵשׁ חִיּוּת בְּלִבּוֹ לְהִתְפָּעֵל וּלְהִתְמַרְמֵר, רַק שֶׁהִיא חִיּוּת** – הנובעת, **מִבְּחִינַת גְּבוּרוֹת קְדוֹשׁוֹת,** – ולכן היא באופן של מרירות, ואילו **וְהַשִּׂמְחָה מִבְּחִינַת חֲסָדִים,** – של קדושה. **כִּי הַלֵּב כָּלוּל מִשְּׁתֵּיהֶן.** – משתי המדות, גבורות וחסדים.

ליקוטי אמרים

1 אינה ראויה כ"א בשעת הוידוי ולא בשעת התפלה
2 ות"ת שצ"ל בשמחה שמצד הקדושה דווקא] אעפ"כ
3 הרי כך היא המדה לאכפיא לס"א במינה ודוגמתה.
4 כמארז"ל מיניה וביה אבא לשדי' ביה נרגא ופגע בו
5 כיוצא בו. וע"ז נאמר בכל עצב יהיה מותר והיתרון
6 היא השמחה הבאה אחר העצב כדלקמן. אך באמת
7 אין לב נשבר ומרירות הנפש על ריחוקה מאור פני ה'
8 והתלבשותה בס"א נקראים בשם עצבות כלל בלשון
9 הקודש כי עצבות היא שלבו מטומטם כאבן ואין חיות
10 בלבו אבל מרירות ולב נשבר אדרבה הרי יש חיות
11 בלבו להתפעל ולהתמרמר רק שהיא חיות מבחי'
12 גבורות קדושות והשמחה מבחי' חסדים כי הלב כלול
13 משתיהן. והנה לעתים צריך לעורר בחי' גבורות
14 הקדושות כדי להמתיק הדינים שהם בחי' נפש הבהמי'
15 ויצה"ר כששולט ח"ו על האדם כי אין הדינים נמתקין
16 אלא בשרשן ולכן ארז"ל לעולם ירגיז אדם יצ"הט והיינו
17 בכל עת שרואה בנפשו שצריך לכך אך שעת הכושר
18 שהיא שעה המיוחדת וראויה לכך לרוב בני אדם היא
19 בשעה שהוא עצב בלא"ה ממילי דעלמא או כך בלי
20 שום סבה אזי היא שעת הכושר להפך העצב להיות

על כל פנים, הרי, שברון לבו ומרירותו (עם חיות), אינם נובעים מקליפה, כי אם מקדושה, **מגבורות** של קדושה. **וְהִנֵּה, לְעִתִּים צָרִיךְ לְעוֹרֵר בְּחִינַת גְּבוּרוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת כְּדֵי לְהַמְתִּיק הַדִּינִים, שֶׁהֵם** – הדינים, **בְּחִינַת נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית וְיֵצֶר הָרַע כְּשֶׁשּׁוֹלֵט** – היצר הרע, **חַס וְשָׁלוֹם עַל הָאָדָם,** – שזה, הרי, ענין של דינים, **כִּי אֵין הַדִּינִים נִמְתָּקִין** – נהפכים ל"טוב" ול"חסד", **אֶלָּא בְּשָׁרְשָׁן.** – כש"ממשיכים" אל תוך הדינים – משורשם, מגבורות דקדושה; שכן, בשורשם, גם הדינים והגבורות של הנפש הבהמית והיצר הרע, אינם ענין של רע, אלא גבורות של קדושה, שעל ידי ריבוי השתלשלות וצמצומים נובעים מהם גבורות ודינים של היפך הקדושה והטוב – ולכן נהפכים הם, בכוחו של שורשם, מ"רע" – לקדושה ולטוב[6]. **וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל[7]: "לְעוֹלָם יַרְגִּיז אָדָם יֵצֶר הַטּוֹב",** – על היצר הרע, שעל עבודת הנפש האלקית להיות מפעם לפעם בהלך רוח של רוגז וגבורה. כדי להמתיק על ידי כך את הדינים של הנפש הבהמית והיצר הרע. אלא, הביטוי "לעולם" בהקשר לענייננו, אינו במובן **שתמיד** עליו לעסוק בצורה זו של עבודה. כי בכלל הרי על עבודתו להיות בשמחה, אלא הכוונה היא: כל פעם, כל זמן שעליו להזדקק לכך – וכפי שיוסבר להלן: **וְהַיְנוּ, בְּכָל עֵת שֶׁרוֹאֶה בְּנַפְשׁוֹ שֶׁצָּרִיךְ לְכָךְ.** – כגון, בשעה שהנפש הבהמית מגביהה את עצמה להסתיר על אור הקדושה של הנפש האלקית ועקב כך האדם הוא במצב של "טמטום הלב" – על עבודתו להיות אז מתוך "הרגזה" וגבורה. **אַךְ שְׁעַת הַכֹּשֶׁר, שֶׁהִיא שָׁעָה הַמְיֻחֶדֶת וּרְאוּיָה לְכָךְ לְרֹב בְּנֵי אָדָם, הִיא בְּשָׁעָה שֶׁהוּא עָצֵב בְּלָאו הָכֵי מִמִּלֵּי דְּעָלְמָא,** – כשהוא בין כך עצב מעניני העולם, **אוֹ כָּךְ בְּלִי שׁוּם סִבָּה,** – שלא בגלל ענייניו הגשמיים, אלא הוא עצב מבלי שהוא עצמו יודע את הסיבה לכך, **אֲזַי הִיא שְׁעַת הַכֹּשֶׁר לְהַפֵּךְ הָעֶצֶב לִהְיוֹת מִ"מָּרֵי דְּחֶשְׁבָּנָא" הַנִּזְכָּר לְעֵיל,** – להיות מבעלי

---

3. סנהדרין לט, ב. **4.** שבת קכא, ב. **5.** משלי יד, כג. **6.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה אינו מובן, כיון שבאמת אי"ז עצבות כו', א"כ מהו כתבו: כך היא המדה וכו', האם מסביר דיעה דהיפך האמת? - וי"ל בדא"פ: סדר התוצאות מהתבוננות הנ"ל (דגרוע מקשב"ק וכו') - שפלות ובטול ונבזה בעיני עצמו בתכלית, העדר המציאות והחיות (עצבות), אלא שאין זה נמשך (באם התבוננותו כדבעי), כי תומ"י מתמרמר איך זה נפל כ"כ וכו' - ועל אותה הרגע דהעדר החיות מסביר, דכך היא המדה כו' דאפילו על הרגע "לא יחוש". - עפ"ז יומתק ג"כ כתבו (לאח"ז שביאר, שאין זה עצבות ואדרבה, בכ"ז ממשיך) דעי"ז מהפך העצב דמילי דעלמא וק"ל. ועייג"כ לעיל רפכ"ו: העצב מצ"ע אין בו מעלה כו' העצב האמתי כו' במר נפשו כו'". **7.** ברכות ה, א.

ליקוטי אמרים

ממרי דחושבנא הנ"ל ולקיים מארז"ל לעולם ירגיז וכו' כנ"ל ובזה יפטר מהעצבות שממילי דעלמא

מַאֲמַר רַז"ל "לְעוֹלָם יַרְגִּיז וְכוּ'", כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, – להשתמש בקו המרירות והרוגז[8], **וּבָזֶה יִפָּטֵר מֵהָעַצְבוּת שֶׁמִּמִּילֵי דְּעָלְמָא,** – בכך, יפטר מהעצבות הנובעת מהענינים הגשמיים, כשיעשה חשבון נפשו ויגיע למרירות בגלל עניניו הרוחניים – ייפטר מהעצבות שהיה נתון בה בתחילה מחמת עניניו הגשמיים.

יום רביעי ו' אדר

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' מ, ואח"כ יבא לידי שמחה... עד עמ' מ, דכל עלמין.

וְאַחַר כָּךְ – אחרי שיבוא למרירות ולב נשבר על־ידי חשבון נפשו, **יָבֹא לִידֵי שִׂמְחָה אֲמִתִּית. דְּהַיְנוּ, שֶׁזֹּאת יָשִׁיב אֶל לִבּוֹ** – שכך יענה ללבו, **לְנַחֲמוֹ בְּכִפְלַיִם, אַחַר הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת הָאֵלֶּה הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל,** – שהשתכנע במצבו הנחות. כיצד, איפוא, הוא יכול במצב כזה, לנחם את עצמו? – **לֵאמֹר לְלִבּוֹ:** – שיתבונן: **אֱמֶת הוּא כֵּן בְּלִי סָפֵק, שֶׁאֲנִי רָחוֹק מְאֹד מֵה' בְּתַכְלִית, וּמְשֻׁקָּץ וּמְתֹעָב כּוּ', אַךְ כָּל זֶה הוּא אֲנִי לְבַדִּי, הוּא הַגּוּף עִם נֶפֶשׁ הַחִיּוּנִית שֶׁבּוֹ,** – הנפש הבהמית המחיה את הגוף. **אֲבָל מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ בְּקִרְבִּי "חֵלֶק ה'" מַמָּשׁ, שֶׁיְּשְׁנוֹ אֲפִלּוּ בְּכָל שֶׁבַּכְּלָלִים,** – שכן, גם "קל שבקלים" יש בקרבו חלק אלקה ממעל, **שֶׁהִיא נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית עִם נִיצוּץ אֱלֹקוּת מַמָּשׁ הַמְלָבֶשׁ בָּהּ לְהַחֲיוֹתָהּ, רַק שֶׁהִיא** – הנפש האלקית, **בְּחִינַת גָּלוּת,** – בנפש הבהמית של הקליפה, בשעה שאני נמצא במצב רוחני ירוד כזה. **וְאִם כֵּן** – הרי, **אַדְרַבָּה,** – להיפך: **כָּל מַה שֶׁאֲנִי בְּתַכְלִית הָרְחוֹק מֵה' וְהַתְּעוּב וְשִׁקּוּץ - הֲרֵי נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית שֶׁבִּי בְּגָלוּת גָּדוֹל יוֹתֵר, וְהָרַחֲמָנוּת עָלֶיהָ גְּדוֹלָה מְאֹד, וְלָזֶה** – ולכן, **אָשִׂים כָּל מְגַמָּתִי וְחֶפְצִי לְהוֹצִיאָהּ וּלְהַעֲלוֹתָהּ מִגָּלוּת זֶה, לַהֲשִׁיבָהּ אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ,** – כלומר: לשורשה, כמו שהיתה **כְּרֶגֶם שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בְּגוּפִי, שֶׁהָיְתָה** – אז, **נִכְלֶלֶת בְּאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ וּמְיֻחֶדֶת עִמּוֹ בְּתַכְלִית, וְגַם עַתָּה כֵּן תְּהֵא כְּלוּלָה וּמְיֻחֶדֶת בּוֹ יִתְבָּרֵךְ,** – וזה יהיה, **כְּשֶׁאָשִׂים כָּל מְגַמָּתִי בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, לְהַלְבִּישׁ בָּהֶן** – בתורה ובמצות, **כָּל עֶשֶׂר בְּחִינוֹתֶיהָ** – שכל עשרת בחינות וכוחות הנפש יהיו לבושים בתורה ומצוות, שה"שכל" יהיה "לבוש" בהבנת התורה, וה"מדות" – בקיום המצוות במעשה ודיבור באותו אופן כמו שלבושות בהן מדות אהבת ה' ויראת ה' וכו', **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל[9], וּבִפְרָט בְּמִצְוַת תְּפִלָּה** – בה מושגת במיוחד המגמה להוציא את הנפש האלקית מגלותה ולקשרה לשורשה באלקות – על ידי: **לְצַעֵק** – שהנפש תצעק בשעת התפילה, **אֶל ה' בַּצַּר לָהּ מִגָּלוּתָהּ בְּגוּפִי הַמְשֻׁקָּץ, לְהוֹצִיאָהּ מִמַּסְגֵּר, וּלְדַבְּקָהּ בּוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְזוֹ** –

ליקוטי אמרים

ואח"כ יבא לידי שמחה אמיתית דהיינו שזאת ישיב אל לבו לנחמו בכפליים אחר הדברי' והאמת האלה הנ"ל לאמר ללבו אמת הוא כן בלי ספק שאני רחוק מאד מה' בתכלית ומשוקץ ומתועב כו' אך כל זה הוא אני לבדי הוא הגוף עם נפש החיונית שבו אבל מ"מ יש בקרבי חלק ה' ממש שישנו אפי' בקל שבקלים שהיא נפש האלהית עם ניצוץ אלקות ממש המלובש בה להחיותה רק שהיא בבחי' גלות וא"כ אדרבה כל מה שאני בתכלי' הריחוק מה' והתיעוב ושיקוץ הרי נפש האלהית שבי בגלות גדול יותר והרחמנות עליה גדולה מאד ולזה אשים כל מגמתי וחפצי להוציאה ולהעלותה מגלות זה להשיבה אל בית אביה כנעורי' קודם שנתלבשה בגופי שהיתה נכללת באורו ית' ומיוחדת עמו בתכלית וגם עתה כן תהא כלולה ומיוחדת בו ית' כשאשים כל מגמתי בתור' ומצות להלביש בהן כל עשר בחינותיה כנ"ל ובפרט במצות תפלה לצעוק אל ה' בצר לה מגלותה בגופי המשוקץ להוציאה ממסגר ולדבקה בו ית' וזו היא בחי'

---

8. מה שהוא אומר, כשהאדם הוא בין כה בעצבות מעניניו הגשמיים - הוא שעת הכושר למרירות ממצבו הרוחני - הכוונה בפשטות, שבהיותו בין כה בעצבות, לא ימעט, במרירותו, את עבודתו בשמחה, לכן היא שעת הכושר לעבודה זו; ברם, ממה שהוא אומר שזו "שעת הכושר" משמע שלעבודת המרירות עצמה יש בכך משום מעלה מה שהוא נתון בעצבות בגלל עניניו הגשמיים?! אלא, האמת היא אכן כך: שכן, כשהנפש נמצאת בתנועה של שמחה קשה ביותר לעורר בתוכה תנועה הפכית של מרירות; ואילו, כשהנפש הבהמית נתונה בין כה במצב של עצבות, קל יותר לנפש האלקית להגיע למרירות. כמו שמוסבר (במקרה הפוך) מאמר חז"ל (פסחים קט, א): בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר... ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין", שלכאורה על שמחת החג להיות שמחה של מצוה, "וישמחו בך ישראל", כיצד, איפוא, באה שמחה-קדושה זו מבשר ויין גשמיים?! - אלא, ההסבר הוא: כדי שהנפש האלקית תהיה בתנועה של שמחה - צריכה גם הנפש הבהמית להיות בשמחה, כי אם הנפש הבהמית תהיה בתנועה של עצבות - קשה לעורר שמחה בנפש האלקית (יען שהיא לבושה בנפש הבהמית); ולכן, כשהנפש הבהמית בשמחה על-ידי בשר ויין, קל יותר להמשיך שמחה גם בנפש האלקית. כך גם בענין זה: בשעה שהוא נתון בין כה במצב של עצבות מעניניו הגשמיים, קל יותר להגיע למרירות מעניניו הרוחניים. **9.** פרק ד.

עבודה זו, להוציא את הנשמה מגלותה בגוף ולהחזירה לייחודה עם הקב"ה על־ידי תורה ומצוות בכלל ועל־ידי תפילה בפרט, **הִיא בְּחִינַת "תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים"**[10], – שכן, לכאורה "תשובה" ו"מעשים טובים" הם שני ענינים שונים: "תשובה" באה כדי לתקן ולהיטיב את העבר הלא־טוב, ואילו "מעשים טובים", הם קיום המצוות וענינים טובים הנעשים **עתה**, ואין להם שום שייכות ל"עבר" – כיצד, איפוא, מקשרים את שניהם כאילו הם דבר אחד: תשובה ומעשים טובים? (כלשון חכמינו ז"ל: "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים"). אלא, כפי שמוסבר כאן, שהמעשים הטובים צריכים להיעשות מתוך הכוונה האמורה – יובן הדבר: **שֶׁהֵן מַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁעוֹשֶׂה כְּדֵי לְהָשִׁיב** – את הנפש, שהיא "חֵלֶק ה'" – להקב"ה, **לְמִקּוֹרָא וְשָׁרְשָׁא דְּכָל עָלְמִין.** – שהוא מקור ושורש כל העולמות. הרי, שמעשים טובים **אלה** קשורים בהחזרת הנפש למקורה ושורשה, שזה ענין ה"תשובה".

ליקוטי אמרים

תשובה ומעשים טובים שהן מעשים טובים שעושה כדי להשיב חלק ה' למקורא ושרשא דכל עלמין.

יום חמישי ז' אדר

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' מ, וזאת תהי' עבודתו... עד עמ' 80, לפניכם ה' וגו'.

וְזֹאת תִּהְיֶה עֲבוֹדָתוֹ כָּל יָמָיו בְּשִׂמְחָה רַבָּה, הִיא שִׂמְחַת הַנֶּפֶשׁ בְּצֵאתָהּ מֵהַגּוּף הַמִּתְעָב, וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כְּנַעֲוֻרֶיהָ, – לשורשה, כמו שהיתה בתחילה, השבה זו מתבצעת **בִּשְׁעַת הַתּוֹרָה וְהָעֲבוֹדָה,** – כשהוא לומד תורה ועוסק בעבודת ה', חוזרת הנפש לייחודה בשורשה כבתחילה, לפני שהתלבשה בגוף. **וּכְמַאֲמַר רַז"ל**[11]**: לִהְיוֹת כָּל יָמָיו בִּתְשׁוּבָה.** – **לשון כ"ק רבינו:** "דלכאורה אינו מובן – לאחר שעשה תשובה – על מה שוב יעשה תשובה?" – אלא הכוונה היא, שתמיד יעסוק בתורה ובעבודה, לגרום להשבת הנפש למקורה ושורשה, שזה ענין התשובה. **וְאֵין לְךָ שִׂמְחָה גְּדוֹלָה כְּצֵאת מֵהַגָּלוּת וְהַשְׁבָּיָה, כְּמָשָׁל בֶּן מֶלֶךְ שֶׁהָיָה בְּשִׁבְיָה וְטוֹחֵן בְּבֵית הָאֲסוּרִים**[12] – מאסר קשה בו הוא נדרש לעסוק בעבודות קשות ומפרכות, **וּמְנֻוָּל בְּאַשְׁפָּה,** – ומאותו מצב **וְיָצָא לְחָפְשִׁי אֶל בֵּית אָבִיו הַמֶּלֶךְ.** – וניתנה לו האפשרות לחזור לבית אביו המלכותי – הרי זו השמחה הגדולה ביותר; כן תהא שמחתו של בן ישראל, בעבודת התורה והמצוות, כי על ידי כך, הוא מוציא את הנפש, שהיא בת מלך, מגלותה בגוף ובעניניו הנחותים, ומחזירה לשורשה – מלכו של עולם. **וְאַף שֶׁהַגּוּף עוֹמֵד** – עדיין, **בִּשְׁקוּצוֹ וְתִעוּבוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר דְּנִקְרָא "מַשְׁכָּא דְּחִוְיָא",** – שהגוף נקרא "משכא דחויא" – "עור הנחש" ("נחש" הכוונה לשלש הקליפות הטמאות לגמרי, וגופו של יהודי שמקליפת "נוגה", נקרא לכן, "משכא דחויא" – "עור הנחש")[13]. **כִּי מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית לֹא נֶהְפַּךְ לְטוֹב לִכְלֵל בַּקְּדֻשָּׁה** – שכן, המצוות והמעשים הטובים משפיעים רק על לבושי הנפש הבהמית שעל־ידם נעשית מצוה גשמית. ואילו מהותה ועצמותה של הנפש הבהמית, כלומר: כוחותיה, אינם נהפכים על ידי כך ל"טוב", כיצד, איפוא, הוא יכול להיות בשמחה גדולה, בשעה שהוא יודע שמבחינת גופו ונפשו הבהמית הוא נשאר עדיין באותו מצב נחות?! – **מִכָּל מָקוֹם, תִּיקַר נַפְשׁוֹ בְּעֵינָיו, לִשְׂמֹחַ בְּשִׂמְחָתָהּ** – שמחת הנפש, ביציאתה מגלות הגוף, והתאחדותה מחדש באלקות על־ידי תורה ועבודה, **יוֹתֵר מֵהַגּוּף הַנִּבְזֶה,** – שהנפש תהיה יקרה בעיניו – לשמוח בשמחתה – מאשר גופו הנבזה, **שֶׁלֹּא לְעָרְבֵב וּלְבַלְבֵל שִׂמְחַת הַנֶּפֶשׁ בְּעֻצְבוֹן הַגּוּף.** – שמבלי הבט שמבחינת הגוף קיימת סיבה להיות בעצבות, יהיה בכל זאת בשמחה מבחינת הנפש, שיקרה בעיניו בהרבה. **וְהִנֵּה, בְּחִינָה זוֹ** – אופן זה של עבודה, שהנפש האלקית מנתקת עצמה מגלות הגוף והנפש הבהמית, על־ידי מצוות ומעשים טובים, למרות שהגוף נשאר בנחיתותו, **הִיא בְּחִינַת יְצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ**[14]**: "כִּי בָרַח הָעָם",** – שעם ישראל יצא ממצרים בצורה של בריחה. **דְּלִכְאוֹרָה הוּא תָּמוּהַּ, לָמָּה הָיְתָה כָּזֹאת,** – "לברוח" ממצרים, **וְכִי אִלּוּ אָמְרוּ לְפַרְעֹה לְשַׁלְּחָם חָפְשִׁי לְעוֹלָם, לֹא הָיָה מֻכְרָח לְשַׁלְּחָם?** – אחרי עשר המכות שניתכו עליו, היה פרעה נאלץ בין כה לשלחם, מדוע, איפוא, היה זה צריך להיות בצורה של ערמה, לומר לו שיוצאים לשלשה ימים בלבד, ולאחר מכן לברוח? **אֶלָּא** – כי כל דבר הנעשה אצל בני ישראל בגשמיות – מקורו

ליקוטי אמרים

וזאת תהיה עבודתו כל ימיו בשמחה רבה היא שמחת הנפש בצאתה מהגוף המתועב ושבה אל בית אביה כנעוריה בשעת התורה והעבודה וכמארז"ל להיות כל ימיו בתשובה ואין לך שמחה גדולה כצאת מהגלות והשביה כמשל בן מלך שהיה בשביה וטוחן בבית האסורים ומנוול באשפה ויצא לחפשי אל בית אביו המלך ואף שהגוף עומד בשיקוצו ותיעובו וכמ"ש בזהר דנקרא משכא דחויא כי מהותה ועצמותה של הנפש הבהמית לא נהפך לטוב ליכלל בקדושה מ"מ תיקר נפשו בעיניו לשמוח בשמחתה יותר מהגוף הנבזה שלא לערבב ולבלבל שמחת הנפש בעצבון הגוף. והנה בחי' זו היא בחי' יציאת מצרים שנאמר בה כי ברח העם דלכאור' הוא תמוה למה היתה כזאת וכי אילו אמרו לפרעה לשלחם חפשי לעולם לא היה

---

10. אבות ד, יז. **11.** ראה שבת קנג, א. **12.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה שופטים טז, כא. ורשב"ם שמות יא, ה". **13.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכמבואר הענין בארוכה בד"ה ותפקחנה - להצ"צ - ס' החקירה ע' 136". **14.** שמות יד, ה.

מאותו דבר כפי שהוא ברוחניות. בני ישראל היו בגשמיות בגלות מצרים, מחמת שברוחניות היו נשמותיהם בגלות הקליפה והטומאה של מצרים; ויציאתם ממצרים בגשמיות נבעה מיציאת נשמותיהם מטומאת מצרים ברוחניות: ומאחר שיציאתם ממצרים, היתה כך שנפשם האלקית השתחררה בכוח מן ה"רע" של טומאת וקליפת מצרים שנדבקה בהן (שכן, מבחינת גופם ונפשם הבהמית, נשארו עדיין בהם קליפת וטומאת מצרים) – לכן גם בגשמיות היתה גאולתם בצורה של בריחה – ובלשון ה"תניא": **מִפְּנֵי שֶׁהָרַע שֶׁבְּנַפְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל** – מבחינת גופם ונפשם הבהמית, **עֲדַיִן הָיָה בְּתָקְפּוֹ בֶּחָלָל הַשְּׁמָאלִי**, – שבלב, מקומה של הנפש הבהמית ושל היצר הרע[15], **כִּי לֹא פָּסְקָה וְהַמְתָּם עַד מַתַּן תּוֹרָה, רַק מְגַמְּתָם וְחֶפְצָם הָיְתָה לָצֵאת נַפְשָׁם הָאֱלֹהִית מִגָּלוּת הַסִּטְרָא אָחֳרָא, הִיא טֻמְאַת מִצְרַיִם, וּלְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּכְדִכְתִיב[16]: "ה' עֻזִּי וּמָעוּזִּי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה וְגוֹ'"**, – "מנוסי" – לשון "בריחה", כלומר: ישנה צורת עבודה של בריחה אל ה', **"מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי וְגוֹ'"**[17], **"וְהוּא מָנוֹס לִי וְגוֹ'"**[18]. – הרי, כשם שברוחניות ברחה הנפש האלקית מה"רע", לכן כך היה גם בגשמיות, שהגאולה באה באופן של "כי ברח העם". **וְלָכֵן, לֶעָתִיד,** – בגאולה העתידה, **כְּשֶׁיַּעֲבִיר ה' רוּחַ הַטֻּמְאָה מִן הָאָרֶץ,** – וממילא לא תהיה ברוחניות צורה זו של בריחה מן ה"רע", כי הרע יתבטל לגמרי, לכן גם בגשמיות לא תהיה הגאולה בצורה של "בריחה", שלכן – **כְּתִיב**[19]: **"וּבְמִנוּסָה לֹא תֵלֵכוּן, כִּי הֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם ה' וְגוֹ'"**.

– אך, היציאה ממצרים היתה בצורה של מנוסה, וכך גם בעבודה הרוחנית של יהודי, שאף שהגוף נשאר עדיין בנחיתותו, יוצאת בכל זאת הנפש האלקית מגלותה בגוף ובנפש הבהמית, על־ידי מצוות ומעשים טובים, שזוהי בחינת יציאת מצרים.

ליקוטי אמרים

מוכרח לשלחם אלא מפני שהרע שבנפשות ישראל עדיין היה בתקפו בחלל השמאלי כי לא פסקה זוהמתם עד מתן תורה רק מגמתם וחפצם היתה לצאת נפשם האלהית מגלות הס"א היא טומאת מצרים ולדבקה בו ית' וכדכתיב ה' עוזי ומעוזי ומנוסי ביום צרה וגו' משגבי ומנוסי וגו' והוא מנוס לי וגו' ולכן לעתיד כשיעביר ה' רוח הטומאה מן הארץ כתיב ובמנוסה לא תלכון כי הולך לפניכם ה' וגו'.

יום שישי ח' אדר

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 80, ולהיות בחי' תשובה... עד עמ' מא, משמחי לב:

וְלִהְיוֹת בְּחִינַת תְּשׁוּבָה זוֹ – השבת הנפש לשורשה על־ידי תורה ומצוות, **בְּיֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא,** – מעומק הלב, **וְגַם שִׂמְחַת הַנֶּפֶשׁ** – המתלווה ל"תשובה" זו, **תִּהְיֶה בְּתוֹסֶפֶת אוֹרָה וְשִׂמְחָה** – הרי זה **כַּאֲשֶׁר יָשִׁיב אֶל לִבּוֹ דַּעַת וּתְבוּנָה** – כשיתבונן בלבו, בדעת ובתבונה, **לְנַחֲמוֹ** – את הלב, **מֵעֲצְבוֹנוֹ וְיִגּוֹנוֹ,** – הנובעים מחשבונות מצבו הרוחני, **לֵאמֹר כַּנִּזְכָּר לְעֵיל: הֵן אֱמֶת כּוֹ'** – שאני רחוק בתכלית מהקב"ה, ומתועב ומשוקץ, **אַךְ אֲנִי לֹא עָשִׂיתִי אֶת עַצְמִי,** – העובדה שהנפש האלקית מסוגלת לבוא למצב כזה של גלות בגוף ובנפש הבהמית, המושכות אותה לענינים שפלים ביותר – לא אני יצרתי את הנסיבות שמצב כזה יוכל להתהוות, אלא הקב"ה הלביש את הנפש האלקית בגוף ובנפש הבהמית, כך שהיא מסוגלת לבוא למצב כזה, **וְלָמָּה עָשָׂה ה' כָּזֹאת,** לְהוֹרִיד חֵלֶק מֵאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, – הנפש האלקית, **הַמְמַלֵּא וְסוֹבֵב כָּל עָלְמִין** – כל העולמות, **וְכֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשֵׁיב,** – והכל לעומתו לא נחשב לכלום, **וְהִלְבִּישוֹ** – את האור, את הנשמה, הלביש הקב"ה, **בְּ"מַשְׁכָּא דְּחִוְיָא"** – בגוף, הנקרא, כאמור, "עור הנחש" **וְ"טִפָּה סְרוּחָה"** – למה, אכן, עשה הקב"ה כך? **אֵין זֶה כִּי אִם יְרִידָה זוֹ** – של הנפש האלקית, **הִיא צֹרֶךְ עֲלִיָּה,** – שתבוא אחרי הירידה: **לְהַעֲלוֹת לַה' כָּל נֶפֶשׁ הַחִיּוּנִית הַבְּהֵמִית שֶׁמִּקְלִפַּת נֹגַהּ וְכָל לְבוּשֶׁיהָ, הֵן בְּחִינַת מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁלָּהּ,** – שכולם יתעלו אל הקב"ה, **עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָן בְּמַעֲשֶׂה דִּבּוּר וּמַחֲשֶׁבֶת הַתּוֹרָה** – על־ידי עשיית מצוות התורה, ועל־ידי הדיבור וההרהור בעניני תורה – שעל ידי כך מתעלה הנפש הבהמית ומחשבתה, דיבורה ומעשיה, **[וּכְמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן[20] עִנְיַן הַעֲלָאָה זוֹ** – של הנפש הבהמית ולבושיה **בַּאֲרִיכוּת, אֵיךְ שֶׁהִיא** – העלאה זו, **תַּכְלִית בְּרִיאַת הָעוֹלָם], וְאִם כֵּן אֵפוֹא**

ליקוטי אמרים

ולהיות בחי' תשובה זו ביתר שאת ויתר עז מעומקא דלבא וגם שמחת הנפש תהיה בתוספת אורה ושמחה כאשר ישיב אל לבו דעת ותבונה לנחמו מעצבונו ויגונו לאמר כנ"ל הן אמת כו' אך אני לא עשיתי את עצמי. ולמה עשה ה' כזאת להוריד חלק מאורו ית' הממלא וסובב כל עלמין וכולא קמי' כלא חשיב והלבישו במשכא דחויא וטפה סרוחה אין זה כי אם ירידה זו היא צורך עליה להעלות לה' כל נפש החיונית הבהמית שמקליפת נוגה וכל לבושיה הן בחי' מחשבה דבור ומעשה שלה ע"י התלבשותן במעשה דבור ומחשבת התורה [וכמ"ש לקמן ענין העלאה זו באריכות איך שהיא תכלית בריאת העולם]

---

15. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בזה מתורץ ג"כ זה שלא עיכבן אפילו כהרף עין כו'". **16.** ירמי' טז, יט. **17.** ירמי' טז, יט. **18.** פיוט אדון עולם. **19.** ישעי' נב, יב. **20.** בפרקים לה, לו ולז.

זֹאת אֶעֱשֶׂה, וְזֹאת תִּהְיֶה כָּל מְגַמָּתִי כָּל יְמֵי חֶלְדִּי – כל משך ימי חיי, **לְכָל בֶּהֶן** – להכניס במחשבה, דיבור ומעשה של תורה, **חַיֵּי רוּחִי וְנַפְשִׁי, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[21]: **"אֵלֶיךָ ה' נַפְשִׁי אֶשָּׂא", דְּהַיְנוּ**[13] **לְקַשֵּׁר מַחֲשַׁבְתִּי וְדִבּוּרִי בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ וְדִבּוּרוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְהֵן הֵן גּוּפֵי הֲלָכוֹת הָעֲרוּכוֹת לְפָנֵינוּ,** – הלכות התורה, הן הן מחשבתו ודיבורו של הקב"ה, ועל־ידי הדיבור וההרהור בהלכות התורה, מקשר האדם את דיבורו ומחשבתו, בדיבורו ומחשבתו של הקב"ה, **וְכֵן מַעֲשֶׂה בְּמַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת,** – שעל־ידי עשיית המצוות במעשה, מתקשר לבוש המעשה שבאדם, לבחינת המעשה של הקב"ה, **שֶׁלְּכֵן נִקְרֵאת הַתּוֹרָה**[22] **"מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ", פֵּרוּשׁ** – משיבה את הנפש **לִמְקוֹרָהּ וְשָׁרְשָׁהּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר**[23]**:** – על מה שלמדנו, שבשעה שהוא שבור בלבו מפאת מעמדו ומצבו הרוחני – ישמח את עצמו על־ידי תורה ומצוות, ועל ידי כך יחזיר את נפשו למקורה ושורשה – נאמר בפסוק: **"פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב":** – שעל־ידי החשבון, שעל־ידי תורה ומצוות, מתעלה גם נפשו הבהמית לאלקות, – תהיה ה"תשובה" שלו, גדולה ועמוקה יותר, ושמחת הנפש תהיה בהרבה יותר אור ושמחה, שכן לפי החשבון האמור לפני כן, הרי נפשו האלקית בלבד תצא מגלות הגוף והנפש הבהמית, ותברח מן ה"רע", שהוא עדיין בתוקפו – ואז הרי מבחינת גופו ונפשו הבהמית הוא עדיין נשאר במצב נחות וירוד; לעומת זאת, אם יתבונן שגם נפשו הבהמית תתעלה על־ידי לימודו תורה וקיומו מצוות – יוסיף לו הדבר הרבה שמחה.

ליקוטי אמרים

1 וא"כ איפוא זאת אעשה וזאת תהיה כל מגמתי כל ימי
2 חלדי לכל בהן חיי רוחי ונפשי וכמ"ש אליך ה' נפשי
3 אשא דהיינו לקשר מחשבתי ודבורי במחשבתו
4 ודבורו ית' והן הן גופי הלכות הערוכו' לפנינו וכן מעשה
5 במעשה המצות שלכן נקראת התורה משיבת נפש פי'
6 למקורה ושרשה וע"ז נאמ' פקודי ה' ישרים משמחי לב:

יום שבת קודש ט' אדר

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' מא, פרק לב. והנה... עד עמ' מא, באריכות:

פֶּרֶק לב. בפרק הקודם, פרק לא, הסביר רבנו הזקן, שאחרי שהאדם מגיע למרירות ול"לב נשבר", על־ידי שעושה חשבון נפשו ממצבו הרוחני שאיננו כמו שצריך להיות – ישתדל להגיע לשמחה אמיתית על־ידי התבוננותו, שאכן, מבחינת הגוף והנפש הבהמית, הוא רחוק מהקב"ה תכלית ריחוק, אבל יש בו הרי נפש אלקית, שהיא חלק אלקה ממעל ממש, ומאחר שהנפש האלקית נמצאת בגלות הגוף והנפש הבהמית, ורחמנות גדולה עליה – ישתדל, משום כך, בלי הפסק לגאול את הנפש האלקית מגלות זו ולהחזירה לשורשה באלקות, על־ידי קיום התורה והמצוות – שיבה וחזרה זו מביאה לשמחת־נפש גדולה: שמחת היציאה מהגלות ומהשבי. ולמרות שהגוף נשאר במצבו הנחות והלא־טוב – צריכה הנפש להיות יקרה בעיניו הרבה יותר מהגוף, וממילא אסור ששמחה זו תופר על־ידי העצבות הנובעת מהגוף. **וְהִנֵּה, עַל יְדֵי קִיּוּם הַדְּבָרִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל, לִהְיוֹת גּוּפוֹ נִבְזֶה וְנִמְאָס בְּעֵינָיו,** – בהשתכנעו, על־ידי חשבון הנפש, עד כמה הגוף ירוד, **רַק שִׂמְחָתוֹ תִּהְיֶה שִׂמְחַת הַנֶּפֶשׁ לְבַדָּהּ** – ממה שהוא יוצא מהגלות וחוזר לשורשו האלקי, על־ידי מצוות ומעשים טובים, **הָרֵי זוֹ דֶּרֶךְ יְשָׁרָה וְקַלָּה לָבֹא לִידֵי קִיּוּם מִצְוֹת "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ"**[1] **לְכָל נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל לְמִגְּדוֹל וְעַד קָטָן.** – החל מגדול במצוות ובמעשים טובים, וכלה בקטן במצוות ובמעשים טובים, את כולם עליו לאהוב כמו שהוא אוהב את עצמו. **כִּי מֵאַחַר שֶׁגּוּפוֹ נִמְאָס וּמְתֹעָב אֶצְלוֹ,** – הרי שאין מקום כלל שמצד גופו יאהב את עצמו יותר מאשר את הזולת; כן אין מקום כלל שיאהב את עצמו יותר מאשר את הזולת, בחשבו **שהנפש** שלו היא למעלה במדריגה מאשר הנפש של הזולת, שכן, **וְהַנֶּפֶשׁ וְהָרוּחַ מִי יוֹדֵעַ גְּדֻלָּתָן וּמַעֲלָתָן בְּשָׁרְשָׁן וּמְקוֹרָן בֶּאֱלֹקִים חַיִּים,** – כיצד, איפוא, הוא יכול לדעת שנפשו חשובה והיא למעלה מנפש הזולת? שמא המצב הפוך לגמרי? **בְּשֶׁגַּם** – כי בעצם, **שֶׁכְּלָן מַתְאִימוֹת,** – כל הנשמות שוות, במדריגה אחת. **כ"ק רבינו מעיר:** "ועוד יותר מזה שמתאימות אבל מחולקות כאו"א בפ"ע – הנה ואב אחד כו'". כלומר: נוסף על כך, שהנשמות מתאימות, אך יחד עם כך הן נבדלות אחת מהשניה וכל נשמה היא דבר לעצמו (כי עצם הדבר שאנו אומרים שהן מתאימות אחת לשניה מורה על התבדלותן ולא על התאחדותן) – הרי כפי שרבנו הזקן ממשיך ואומר ביחס לעניננו – **וְאָב אֶחָד לְכֻלָּנָה,** – אב אחד ושורש אחד לכל נפשות בני ישראל[2]. **כ"ק רבינו מסיים הערתו האמורה: "כולנה** – מתאחדים". כלומר: הרי זה יותר

ליקוטי אמרים

7 פרק לב והנה ע"י קיום הדברי' הנ"ל להיות גופו
8 נבזה ונמאס בעיניו רק שמחתו
9 תהיה שמחת הנפש לבדה הרי זו דרך ישרה וקלה לבא
10 לידי קיום מצות ואהבת לרעך כמוך לכל נפש מישראל
11 למגדול ועד קטן. כי מאחר שגופו נמאס ומתועב אצלו
12 והנפש והרוח מי יודע גדולתן ומעלתן בשרשן ומקורן
13 באלקי' חיים. בשגם שכולן מתאימות ואב א' לכולנה

---

21. תהלים כה, א. **22.** שם יט, ח. **23.** שם יט, ט. **1.** ויקרא יט, יח. **2.** לפני כן הוא אומר "מי יודע גדולתן ומעלתן" - של הנפשות, הרי שישנם הבדלים בין מדריגות הנפשות, ומיד אחר כך הוא אומר "שכולן מתאימות ואב אחד לכולנה", שכל הנפשות שוות ואפילו מאוחדות? אלא הפירוש הוא: ב"אלקים חיים", השם של "בינה דאצילות", בה מתחילות הנשמות לרדת בסדר ההשתלשלות של המדריגות - כאן ישנם הבדלים בין מדריגה אחת לשניה; אין זה אלא מה שאין אנו יודעים אופן החילוקים. אך, כשהנשמות נמצאות בשורשן, ב"חכמה", שהיא בחינת "אב

מאשר נאמר קודם, בכך ש"אב אחד" הוא "לכולנה" – אחדות אחת. **וְלָכֵן נִקְרָאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל "אַחִים" מַמָּשׁ**[3], **מִצַּד שֹׁרֶשׁ נַפְשָׁם בַּה' אֶחָד;** – כמו שלהרבה אחים יש אב אחד, כך יש לכל הנשמות אב אחד ושורש אחד. בכך מוסבר כיצד אפשרי, לכאורה, הדבר לאהוב את הזולת כמו את עצמו?, אהבת עצמו היא הרי טבעית ועצמותית, ואילו האהבה לזולת, איננה עצמותית כי אם אהבה הנוצרת, ודבר עצמותי הוא תמיד חזק יותר מאשר דבר הנוצר ונרכש. כיצד, איפוא, הוא יכול לאהוב את הזולת כמו שהוא אוהב את עצמו? אלא, לפי האמור, שמבחינת הנשמה כל בני ישראל הם אחים, כי הם באים משורש אחד, מובן הדבר, שכן, מבחינת הנשמה הרי גם האהבה לזולת היא אהבה טבעית ועצמותית, באותה מדה שהאהבה בין אחים היא טבעית ועצמותית. ברם, כל האמור הוא רק מבחינת הנשמה בלבד, **רַק** – זאת, **שֶׁהַגּוּפִים מְחֻלָּקִים, וְלָכֵן הָעוֹשִׂים גּוּפָם עִקָּר וְנַפְשָׁם טְפֵלָה - אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת אַהֲבָה וְאַחֲוָה אֲמִתִּית בֵּינֵיהֶם,** – מאחר שעניני הנפש – בהם האהבה לזולת היא טבעית ועצמותית – אינם בעיניו העיקר, כי אם עניני הגוף, ומבחינת הגוף, הרי הוא והזולת – נפרדים וחלוקים אחד מהשני ואי אפשר שתשרור ביניהם אהבה אמיתית, **אֶלָּא** – אהבה, **הַתְּלוּיָה בְּדָבָר לְבַדָּהּ.** – שאז, מוגבלת האהבה בהתאם לגבולות ה"דבר", וכשה"דבר" הגורם את האהבה, בטל – בטלה ממילא האהבה. ואילו מי שהנפש היא עיקר בעיניו והגוף – טפל, יש לו הרי, מבחינת הנפש, אהבה עצמותית לזולת, באותה מדה של האהבה העצמותית והטבעית שבין אחים. להלן, יסביר רבנו הזקן "ענין עוד **יותר** גדול בהנ"ל, שהשמחה מביאה לידי קיום מצוה כזו – שהיא כל התורה כולה" (**לשון כ"ק רבינו**). כלומר: כשגופו יהיה מאוס עליו, ושמחתו תהיה מצד הנפש בלבד, זה יביא אותו לקיום מצוה כזו המבטאת את התורה **כולה** – והיא, אכן, מצות אהבת ישראל – אלא עד כאן דובר אודות מצוה זו כשלעצמה, ולהלן ידובר אודות מצוה זו – אהבת ישראל – כפי שהיא "כל התורה כולה". שכן, דברי חכמינו ז"ל[4], שאהבת ישראל היא יסוד ושורש כל התורה, כלומר יסוד ושורש **לכל** המצוות, דורשים הסבר. שני סוגים במצוות: מצוות שבין אדם לחבירו, ומצוות שבין אדם למקום. אפשר, לכן, להבין, כיצד אהבת ישראל יש בה משום יסוד לקיום כל המצוות שבין אדם לחבירו; ברם, איזו שייכות יש לאהבת הזולת כמו את עצמו, לכך שבגללה יהיה זהיר במצוות שבין אדם למקום – שבגלל אהבה זו, יקיים, למשל, מצות תפילין, או מצוות דומות אחרות? אלא, לפי ההסבר האמור, שכדי לקיים מצות "ואהבת לרעך כמוך" כראוי, הרי זה דוקא על־ידי שעושים את הנשמה עיקר ואת הגוף טפל – יובן הדבר, שעצם דבר זה הוא אכן יסוד גם למצוות שבין אדם למקום: יסוד ושורש התורה כולה הוא להעלות את הנפש מעל הגוף, וכפי שרבנו הזקן יסביר להלן. **וְזֶהוּ שֶׁאָמַר**[4] **הִלֵּל הַזָּקֵן עַל קִיּוּם מִצְוָה זוֹ: "זֶהוּ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ,** – ש"ואהבת לרעך כמוך" היא יסוד התורה כולה, והיא המביאה לקיום כל המצוות של התורה, **וְאִידָךְ פֵּרוּשָׁא הוּא כּוּ".** – כל השאר מהווים פירוש למצוה זו. **כִּי יְסוֹד וְשֹׁרֶשׁ כָּל הַתּוֹרָה הוּא לְהַגְבִּיהַּ וּלְהַעֲלוֹת הַנֶּפֶשׁ עַל הַגּוּף מַעְלָה מַעְלָה עַד עִקָּרָא וְשָׁרְשָׁא דְכָל עָלְמִין;** – עד עיקר ושורש כל העולמות, שזהו העלאה מלמטה למעלה; **וְגַם לְהַמְשִׁיךְ אוֹר-אֵין-סוֹף בָּרוּךְ-הוּא בְּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן**[5], **דְּהַיְנוּ** – "כנסת ישראל" משמעה: **בְּמָקוֹר נִשְׁמוֹת כָּל יִשְׂרָאֵל, לִהְיוֹת אֶחָד בְּאֶחָד דַּוְקָא,** – שיהיה "אחד" (אחדות שמאור אין סוף) עם "כנסת ישראל" כפי שהיא "אחד" דוקא, כלומר, דוקא כששוררת אחדות בנשמות ישראל למטה, **וְלֹא כְּשֶׁיֵּשׁ פֵּרוּד חַס וְשָׁלוֹם בַּנִּשְׁמוֹת,** – שאז, כששורר פירוד חלילה בנשמות, אין אור אין סוף נמשך בכנסת ישראל ולמטה – כי, **דְּקָדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא לָא שַׁרְיָא בַּאֲתַר פְּגִים,** – אין הקב"ה "שורה", כלומר הוא אינו מתגלה, במקום פגום, מקום שאין בו אחדות מלאה; **וּכְמוֹ שֶׁאוֹמְרִים**[6]**: "בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ",** – אימתי יכול להיות "ברכנו באור פניך"? – כשישנו "כולנו כאחד", כשאנחנו כולנו מאוחדים כאחד, **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר בַּאֲרִיכוּת:** – בהתאם לאמור, הרי, מצות "ואהבת לרעך כמוך", מאחר שהיא מבוססת על התקשרותן ואחדותן של כל נשמות ישראל – לפיכך היא תקפה ומחייבת ביחס **לכל** אחד מישראל, כי הרי לכל יהודי יש נשמה בתוכו. אלא, אפשר להקשות על כך מהגמרא האומרת שישנם יהודים שמצוה לשנוא אותן – וכך אומר ה"תניא" להלן:

ליקוטי אמרים

ולכן נקראו כל ישראל אחים ממש מצד שורש נפשם בה' אחד רק שהגופים מחולקי'. ולכן העושי' גופם עיקר ונפשם טפלה אי אפשר להיות אהבה ואחוה אמיתית ביניהם אלא התלויה בדבר לבדה. וז"ש הלל הזקן על קיום מצוה זו זהו כל התורה כולה ואידך פירושא הוא כו'. כי יסוד ושורש כל התורה הוא להגביה ולהעלו' הנפש על הגוף מעלה מעלה עד עיקרא ושרשא דכל עלמין וגם להמשיך אור א"ס ב"ה בכנסת ישראל כמ"ש לקמן דהיינו במקור נשמות כל ישראל למהוי אחד באחד דוקא ולא כשיש פירוד ח"ו בנשמות דקב"ה לא שריא באתר פגים וכמ"ש ברכנו אבינו כולנו כאחד באור פניך וכמ"ש במ"א באריכות:

אחד" - "אב" הוא בחינת "חכמה" - שם אין שום הבדל והתחלקות בין נשמה אחת לשניה (כמו במשל (בפרק שני) - ביחס לשורש הנשמה ואיך שהיא יורדת לאחר מכן בהשתלשלות - ה"בן" ששורשו הוא מטיפת מוח האב, שם אין עדיין ציור של אברים נפרדים; וכשטיפת האב יורדת לאחר מכן בבטן האם, שם מתחילה להתהוות תבניתם של האברים השונים והתחלקותם). הרי שבשורש הנשמות "אב אחד לכולנה" - שכל הנשמות מאוחדות. **3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ולא קרובים או דומין (כהפי' לך יג, ח)" - מה שבני ישראל מתוארים כאחים, מציין רבנו הזקן, שהכוונה ל"אחים ממש", ולא כ"אחים" במובן של "קרובים" או "דומים" (כמו שהמלה אחים מתפרשת בפרשת לך לך, על המלים "כי אנשים **אחים** וגו': אחים - "קרובים"; פירוש שני: אחים - "דומין בקלסתר פנים"). **4.** שבת לא, א. **5.** פרק מ"א. **6.** בתפילת שמונה עשרה.

יום ראשון

יום שני — **ג אדר א** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: תרומה, שני עם פירש״י.
תהלים: יח־כב.
תניא: ואדרבה . . . לד ידים כנ״ל.

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן אָמַר: מִצְוַת אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל הוּא לִיליד עַם יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מֵעוֹלָם לֹא רָאָה אוֹתוֹ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן לְחָבֵר עֲדַת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בִּמְקוֹם מְגוּרוֹ, שֶׁהוּא בֶּן אוֹ בַּת עֲדָתוֹ.

יום רביעי — **ג אדר שני** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: פקודי, רביעי עם פירש״י.
תהלים: יח־כב.
תניא: והנה בכל . . . 86 מסטרא דא.

מענה הצ״צ לחסיד בקי בש״ס כו׳ ומשכיל גדול בחסידות: קבלת עול איז משנה דעם מהות. דורך קבלת עול פון א עבד פשוט, וואָס בשעת ער שלאָפט איז אויך ניכר דער עול העבדות זיינער, קען אפילו א למדן און א גאון אויך קומען צו דער מעלה און חשיבות פון א פּראָסטתמימות׳דיקען מסירתנפש איד.

מַעֲנֶה הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ לְחָסִיד בָּקִי בַּשַּׁ״ס כּוּ׳ וּמַשְׂכִּיל גָּדוֹל בַּחֲסִידוּת: קַבָּלַת עֹל מְשַׁנָּה אֶת הַמַּהוּת. עַל יְדֵי קַבָּלַת עֹל שֶׁל עֶבֶד פָּשׁוּט, שֶׁגַּם בִּשְׁנָתוֹ נִכָּר עָלָיו עֹל עַבְדוּתוֹ, יָכוֹל גַּם לַמְּדָן וְגָאוֹן לְהַגִּיעַ לְמַעֲלָתוֹ וַחֲשִׁיבוּתוֹ שֶׁל יְהוּדִי שֶׁל מְסִירַת נֶפֶשׁ פָּשׁוּט וְתָמִים.

יום שני

יום שלישי — **ד אדר א** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: תרומה, שלישי עם פירש״י.
תהלים: כג־כח.
תניא: ובכל דחי׳ . . . לד צדיקים.

רֵאשִׁית הַהֲכָנָה לְהִתְעַסְּקוּת בִּשְׂכָלִים עֲיוּנִיִּים, וּבְשֵׂכֶל אֱלֹקִי בִּפְרָט, הוּא: א) יְגִיעַת בָּשָׂר לְהָסִיר הַטּוּב טַעַם מֵעִנְיְנֵי עוֹלָם, ב) יְגִיעַת נֶפֶשׁ לְעוֹרֵר הַטּוּב טַעַם בַּמַּשְׂכָּלוֹת בִּכְלָל, וּבְעִנְיְנֵי אֱלֹקוּת בִּפְרָט.

יום חמישי — **ד אדר שני** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: פקודי, חמישי עם פירש״י.
תהלים: כג־כח.
תניא: פרק לה. והנה . . . מד ועבודתם.

צו חסידות ביים מיטעלען רבי׳ן, איז געווען זייער שטיל, דאָך פלעגט ער בשעת חסידות זאָגען: שא, שא.

דער טאטע האָט עס ערקלערט, אז דאָס איז געווען אויף להשקיט נביעת המוחין. און האָט מיט דעם מבאר געווען דעם מאמר הזהר סבא דעתוהי סתים דשקיט ושכיך.

בְּעֵת אֲמִירַת הַחֲסִידוּת אֵצֶל אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי שָׂרַר שֶׁקֶט מֻחְלָט. לַמְּרוֹת זֹאת נָהַג לוֹמַר תּוֹךְ כְּדֵי אֲמִירַת חֲסִידוּת: שֹׁאַ! שֹׁאַ!

אַבָּא [=אַדְמוֹ״ר הָרַשַׁ״בַּ] הִסְבִּיר, שֶׁהַדָּבָר נַעֲשָׂה כְּדֵי לְהַשְׁקִיט [=לְרַסֵּן] אֶת נְבִיעַת הַמֹּחִין, [הַמַּעֲלָה בַּמַּחֲשָׁבָה דֵעוֹת נוֹגְדוֹת] וּבְכָךְ בֵּאֵר מַאֲמַר הַזֹּהַר ״סָבָא דַעְתּוֹהִי סְתִים, דְּשָׁקִיט וְשָׁכִיךְ״ [=זָקֵן דַּעְתּוֹ מֻפְלָאָה מִשּׁוּם שֶׁשּׁוֹקֵט וּמְיַשֵּׁב].

יום שלישי

יום רביעי — ה אדר א — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: תרומה, רביעי עם פירש״י.
תהלים: כט־לד.
תניא: ושני . . . 68 דקב״ה לעילא.

בְּלִי שׂוּם צֵל סָפֵק וּסְפֵק סְפֵקָא, הִנֵּה בְּכָל מְקוֹם מִדְרָךְ כַּף רַגְלֵינוּ, הַכֹּל הוּא לְזַכּוֹת וּלְטַהֵר אֶת הָאָרֶץ בְּאוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה, וַאֲנַחְנוּ כָּל יִשְׂרָאֵל שְׁלוּחֵי דְּרַחֲמָנָא אָנוּ, אִישׁ אִישׁ כַּאֲשֶׁר גָּזְרָה עָלָיו הַשְּׁגָחָה הָעֶלְיוֹנָה, אֵין חָפְשִׁי מֵעֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ, אֲשֶׁר הָעִמְסָה עַל שִׁכְמֵנוּ.

יום ששי — ה אדר שני — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: פקודי, ששי עם פירש״י.
תהלים: כט־לד.
תניא: והוא בהקדם . . . מד בראשו עכ״ל.

לִמּוּד הַנִּגְלֶה, לִמּוּד הַחֲסִידוּת וַעֲבוֹדָה בְּפֹעַל – כֻּלָּם כְּאֶחָד מֻכְרָחִים הֵמָּה. וְלֹא זוֹ בִּלְבַד דְּאֵינוֹ שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁהָאֶחָד יִדְחֶה אוֹ יַדְחֶה מִפְּנֵי חֲבֵרוֹ, אֶלָּא אַדְרַבָּה הֵם מְסַיְּעִים זֶה לָזֶה, וּכְמַאֲמַר ״וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד״ – שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת לִמּוּד הַנִּגְלֶה, ״אֵיזֶהוּ חָסִיד הַמִּתְחַסֵּד עִם קוֹנוֹ״, – שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת לִמּוּד הַחֲסִידוּת, וְתַכְלִית הַלִּמּוּד הֲלֹא הוּא הָעֲבוֹדָה בְּפֹעַל.

יום רביעי

יום חמישי — ו אדר א — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: תרומה, חמישי עם פירש״י.
תהלים: לה־לח.
תניא: ולא עוד . . . 68 לעילא הרבה.

משיחות אאמו״ר: עס איז א מעלה נפלאה, וואָס דער אויבערשטער ב״ה איז מזכה און מען קריגט א חוש מיט א געשמאַק א אידען אַ טובה טאָן, ביז אז יענער ווערט בא אים טייערער ווי ער בא זיך, ווארום אויף זיך קען ער געפינען כמה טעמים פאר וואָס עס קומט איהם זאָל, ח״ו, זיין ניט גוט, אָבער אויף דעם אַנדערען איז דאָס ניט שייך כלל.

מִשִּׂיחוֹת אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״ב]: זוֹ מַעֲלָה נִפְלָאָה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְזַכֶּה, וּמַשִּׂיגִים חוּשׁ וְעֹנֶג בַּעֲשִׂיַּת טוֹבָה לִיהוּדִי, עַד שֶׁהַזּוּלַת בְּעֵינָיו יָקָר יוֹתֵר מִשֶּׁהוּא בְּעֵינֵי עַצְמוֹ. שֶׁכֵּן עַל עַצְמוֹ יָכוֹל הוּא לִמְצֹא כַּמָּה נִמּוּקִים מַדּוּעַ מַגִּיעַ שֶׁיִּהְיֶה לוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, לֹא טוֹב, אַךְ עַל הַזּוּלַת זֶה כְּלָל לֹא שַׁיָּךְ.

שבת — ו אדר שני — ה׳תש״ג

הַפְטוֹרָה: וַתִּשָּׁלֵם כָּל הַמְּלָאכָה.
בְּבִרְכוֹת הַפְּטוֹרָה אוֹמְרִים תָּמִיד: נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה, תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׁמֵּחַ.

שיעורים. חומש: פקודי, שביעי עם פירש״י.
תהלים: לה־לח.
תניא: והנה ביאור . . . והמשכיל יבין.

מְקֻבָּל אֵצֶל זִקְנֵי אַנ״ש: סֵפֶר הַתַּנְיָא הוּא לִקּוּטֵי עֵצוֹת מַה שֶּׁעָנָה רַבֵּנוּ הַגָּדוֹל לְאַנ״ש עַל יְחִידוּת בִּשְׁנוֹת תק״מ־תק״ן. בְּקַיִץ תקנ״ב הִתְחִיל לְסַדֵּר אֶת סֵפֶר הַתַּנְיָא בְּצוּרָתוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא עַתָּה לְפָנֵינוּ. תקנ״ג – כְּבָר הָיוּ הַעְתָּקוֹת רַבּוֹת מִמֶּנּוּ, וּבְמֶשֶׁךְ הַזְּמַן נִשְׁתַּבְּשׁוּ, וְגַם הִתְחִילוּ לְזַיְּפוֹ. וּמֵהַאי טַעְמָא [=וּמִסִּבָּה זוֹ] נִזְדָּרֵז רַבֵּנוּ לְמָסְרוֹ לְדִפּוּס. יֵשׁ נֹסַח אַחֵר: עֶשְׂרִים שָׁנָה כָּתַב רַבֵּנוּ אֶת סִפְרוֹ הַתַּנְיָא, וְדִיֵּק בְּכָל תֵּבָה וְתֵבָה. בִּשְׁנַת תקנ״ה כְּבָר הָיָה צָרוּף וְזָקוּק, וְאָז נָתַן רְשׁוּת לְהַעְתִּיקוֹ, וּכְשֶׁרַבּוּ הַהַעְתָּקוֹת וְנִשְׁתַּבְּשׁוּ מְסָרוֹ לְדִפּוּס.

הַ"צֶּמַח צֶדֶק" סִפֵּר אֲשֶׁר, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה לְחַיָּיו – שְׁנַת תק"ן – אָמַר רַבֵּנוּ הַגָּדוֹל דְּרוּשׁ "מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ תְּהִי צַדִּיק כו'", וְהוּא הוּא שְׁלִשֶׁת פְּרָקִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל סֵפֶר הַתַּנְיָא.

יום חמישי

יום ששי — ז אדר א — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תרומה, ששי עם פירש"י.
תהלים: לט־מג.
תניא: ומקדושה זו . . . מעט מעט.

כָּל אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל עָלָיו לָדַעַת, כִּי הוּא שְׁלִיחַ אֲדוֹן כֹּל, לְמַעַן הָבִיא לְפֹעַל – בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא – רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ וְכַוָּנָתוֹ בִּבְרִיאַת הָעוֹלָם, שֶׁהֵם לְהָאִיר אֶת הָעוֹלָם בְּאוֹר תּוֹרָה וַעֲבוֹדָה, וְהוּא עַל יְדֵי קִיּוּם מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת וְהַשְׁרָשַׁת מִדּוֹת טוֹבוֹת.

יום ראשון — ז אדר שני — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ויקרא, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: לט־מג.
תניא: פרק לו. והנה . . . 90 ואפסי עוד.

אז מען געהט אין גאס דארף מען טראַכטען דברי תורה צי אין מחשבה צי אין דבור, דאָס ווענדט זיך, צי מען מעג ע"פ דין ריידען דאָרטען דברי תורה. אָבער אז ער געהט און איז ניט פארנומען אין דברי תורה, זאָגט איהם דער שטיין אויף וועמען ער טרעט: בולאך (גולם) וואָס טרעסטו אויף מיר? מיט וואָס ביסטו העכער פאר מיר?

כַּאֲשֶׁר הוֹלְכִים בָּרְחוֹב – צָרִיךְ לְהַרְהֵר בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, אוֹ בְּמַחֲשָׁבָה אוֹ בְּדִבּוּר. הַדָּבָר תָּלוּי, אִם מֻתָּר, עַל פִּי דִּין, לְדַבֵּר שָׁם דִּבְרֵי תּוֹרָה. אַךְ אִם הוּא הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עָסוּק בְּדִבְרֵי תּוֹרָה – מְטִיחָה בּוֹ הָאֶבֶן עָלֶיהָ הוּא דּוֹרֵךְ: גֹּלֶם! מַדּוּעַ אַתָּה דּוֹרֵךְ עָלַי? בַּמֶּה הִיא עֶלְיוֹנוּתְךָ עָלַי?

יום שישי

שבת — ח אדר א — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תרומה, שביעי עם פירש"י.
תהלים: מד־מח.
תניא: פרק כח. ואפילו . . . ממש עמו.

דער אלטער רבי האָט אַמאָל אריינגערופען א יונגערמאַן פון דעם מגיד'ס תלמידים, און האָט איהם געזאָגט – מיט א ניגון, כדרכו – : "איך האָב א מצוה פון ולמדתם אותם את בניכם, דו האָסט א מצוה פון זן ומפרנס בני ביתו, לאָמיר זיך בייטען: איך וועל דיר געבען דו זאָלסט קענען מקיים זיין דיין מצוה, און דו לערען מיט מיין זון – דאָס איז געווען דער מיטעלער רבי – און האָט איהם מבאר געווען סדר הלימוד: דאָס ערשטע לערענט מען אותיות א. ב . . . וואָס איז אן אלף – א פינטעלע פון אויבען, א פינטעלע פון אונטען, א קו באמצע – דאָס איז אן אלף. א קינד מוז וויסען, אז דער אלף פון תורה איז דער יוד פון אויבען דער יוד פון אונטען מיט דעם קו פון אמונה וואָס באהעפט זיי. נאָך א נוסחא איז דאָ: "א יוד למעלה דאָס איז די נשמה, א איד למטה דאָס איז דער גוף און א קו של יראת שמים באמצע".

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן זִמֵּן אֵלָיו פַּעַם אַבְרֵךְ מִתַּלְמִידֵי הַמַּגִּיד, וְאָמַר לוֹ – בְּנִגּוּן, כְּדַרְכּוֹ – "עָלַי יֵשׁ מִצְוַת "וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם", עָלֶיךָ יֵשׁ מִצְוַת לְזוּן וּלְפַרְנֵס בְּנֵי בֵיתוֹ, הָבָה נִתְחַלֵּף: אֲנִי אֶתֵּן לְךָ כְּדֵי שֶׁתּוּכַל לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה שֶׁלְּךָ, וְאַתָּה לְמַד עִם בְּנִי – הָיָה זֶה אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי, – וּבֵאֵר לוֹ סֵדֶר הַלִּמּוּד: רֵאשִׁית לוֹמְדִים אוֹתִיּוֹת א־ב... מַהִי "אָלֶף"? – נְקֻדָּה מִמַּעַל, נְקֻדָּה מִתַּחַת,

קַו בָּאֶמְצַע – זוֹהִי "אָלֶף". יֶלֶד חַיָּב לָדַעַת, שֶׁהָ"אָלֶף" שֶׁל תּוֹרָה הוּא הַ"יוּד" שֶׁמִּמַּעַל, הַ"יוּד" שֶׁמִּתַּחַת, עִם קַו הָאֶמּוּנָה שֶׁמְּחַבְּרָם".

יֶשְׁנָה גִּרְסָה נוֹסֶפֶת: ""יוּד" לְמַעְלָה זוֹהִי הַנְּשָׁמָה, "יְהוּדִי" לְמַטָּה – זֶהוּ הַגּוּף, וְקַו שֶׁל יִרְאַת שָׁמַיִם בָּאֶמְצַע".

יום שני — ח אדר שני — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ויקרא, שני עם פירש"י.
תהלים: מד־מח.
תניא: והנה תכלית . . . מו במציאות.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] כּוֹתֵב בְּאֶחָד מִמִּכְתָּבָיו: טוֹבָה פְּעֻלָּה אַחַת מֵאֶלֶף אֲנָחוֹת. אֱלֹקֵינוּ חַי, וְתוֹרָה וּמִצְוֹת נִצְחִיִּים הֵמָּה, עֲזֹב אֶת הָאֲנָחָה וּשְׁקֹד בַּעֲבוֹדָה בְּפֹעַל וְיָחְנְךָ הָאֱלֹקִים.

שבת קודש

יום ראשון — ט אדר א — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תצוה, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: מט־נד.
תניא: פרק כט. אך . . . לו וגסותן.

אז מען געהט אין גאס און מען טראַכט משניות תניא, און מ'זיצט אין קראָם (סטאָר) מיט א חומש, א תהלים, איז איצט איז דאָס טייערער, ווי אין דער צייט, ווען אין גאס (סטריט) איז געווען ליכטיג באור תורה. מ'טאָר ניט געהן אין גאס אליבא רקניא, מען דארף האָבען תורה, מיט וואָס צו געהן אין גאס.

כְּשֶׁהוֹלְכִים בָּרְחוֹב וְחוֹשְׁבִים מִשְׁנָיוֹת, תַּנְיָא, וְיוֹשְׁבִים בַּחֲנוּת עִם חֲמָשׁ, תְּהִלִּים הֲרֵי עַתָּה זֶה יָקָר יוֹתֵר מִכְּפִי שֶׁהָיָה בִּזְמַן שֶׁהָרְחוֹב הָיָה מוּאָר בְּאוֹר תּוֹרָה. אָסוּר לְהַלֵּךְ בָּרְחוֹב "עַל לֵב רֵיקָן". יֵשׁ לְהִצְטַיֵּד בְּתוֹרָה, עַמָּהּ יִתְהַלְּכוּ בָּרְחוֹב.

יום שלישי — ט אדר שני — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ויקרא, שלישי עם פירש"י.
תהלים: מט־נד.
תניא: ולזה נתן . . . מו מהאר"י ז"ל.

בְּבִרְכַּת בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת אוֹמְרִים עַל כֹּל מַה שֶּׁבָּרָאתָ – הַכּ"ף בְּחוֹלָם וְלֹא בְּקָמַץ.

גֹּדֶל הַתְּשׁוּקָה לְהִתְקַשְּׁרוּת, יָכוֹל לְהַשְׁבִּיעַ רַק כַּאֲשֶׁר יִלְמֹד מַאֲמָרֵי הַחֲסִידוּת שֶׁאוֹמֵר הָרַב וְכוֹתֵב, כִּי בִּרְאִיַּת פָּנִים בִּלְבַד לֹא סַגִּי [=דַּי].

המשך ביאור למס' תמורה ליום שבת קודש עמ' ב

1 להשמיענו זאת. מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא, שֶׁחָמֵשׁ חַטָּאוֹת**
2 **מֵתוֹת בְּכָל מָקוֹם, וְאִילוּ הָכָךְ** [–ולדות ותמורות של עולה ושלמים]
3 **יָמוּתוּ** דווקא **בְּבֵית הַבְּחִירָה. קָא מַשְׁמַע לָן** הכתוב שהם קרבים
4 למזבח.
5 הגמרא מבארת את המשך דברי הברייתא: **אָמַר מַר, יָכוֹל אַף כָּל**
6 **הַקֳּדָשִׁים כֵּן, תַּלְמוּד לוֹמַר 'רַק קָדָשֶׁיךָ'.** שואלת הגמרא: **וְלָד דְּמַאן**
7 בא הכתוב למעט מהקרבה, **אִי** תאמר דְּבא למעט ולד **עוֹלָה,** הלא
8 עולה **זָכָר הוּא, וְלָאו בַּר אוֹלוּדֵי הוּא** – ואינו בר הולדה. **וְאִי** בא
9 למעט ולד **דְּחַטָּאת,** הלא כבר **גְּמִירֵי לָהּ** בהלכה למשה מסיני
10 **דְּלִמִיתָה קַיְימִי,** ומדוע הוצרך הכתוב להשמיענו זאת.

המשך ביאור למס' תמורה ליום שלישי עמ' א

1 **קָרְבַּן יָחִיד** ובין **קָרְבַּן צִבּוּר,** ובין **קָרְבָּן מִזְבֵּחַ** ובין **קָרְבַּן בֶּדֶק הַבַּיִת,**
2 שבכל אלו נוהג דין תמורה. **תַּלְמוּד לוֹמַר** במעשר בהמה **'לֹא יְבַקֵּר'**
3 וגו'. **וְאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן** בביאור דרשה זו, **וַהֲרֵי מַעֲשֵׂר בִּכְלָל** כל
4 הקרבנות **הָיָה, וְלָמָּה יָצָא** להכתב בו שוב דין תמורה, **לוֹמַר לְךָ, מַה**
5 **מַּעֲשֵׂר** בהמה שהוא **קָרְבַּן יָחִיד,** וְהוא **קָרְבַּן** הקרב **לְמִזְבֵּחַ,** וְהוא
6 **דָּבָר שֶׁבָּא בְּחוֹבָה,** וְהוא **דָּבָר שֶׁאֵינוֹ בְּשׁוּתָּפוּת** [שכן בהמת שותפים
7 פטורה ממעשר], **אַף כֹּל קָרְבַּן יָחִיד, וְקָרְבַּן מִזְבֵּחַ, וְדָבָר שֶׁבָּא**
8 **בְּחוֹבָה,**

אבילות בשבת, יום־טוב ושבעת ימי המשתה

יום ראשון ג' אדר ה'תשע"ב

הלכות אבל פרק י, הלכה ח: הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ בְּתוֹךְ הָרֶגֶל – לֹא חָלָה עָלָיו אֲבֵלוּת כְּלָל.

כוונת הרמב"ם במילה 'כלל' היא לומר שברגל אין לנהוג אבלות אפילו בדברים שבצנעה, בניגוד לשבת שבה כן נוהגת אבלות בדברים שבצנעה (לעיל ה"א).

ובטעם החילוק יש שביארו (הובא בתורת האדם לרמב"ן ענין שבת ויו"ט): השבת עולה למנין ימי האבל, ולכן יש לנהוג בה לפחות בחלק מדיני האבלות, אך רגל אינו עולה למנין ימי האבל ולכן אין צריך לנהוג בו אפילו מקצת דיני אבלות שהרי יש שבעה ימים מלבדו.

ומקשה הרמב"ן (שם): אם כן, למה החתן בשבעת ימי המשתה נוהג אבילות בדברים שבצנעה והרי ימי המשתה אינם עולים למנין ימי אבלות?

ונראה כי לדעת הרמב"ם טעם ההבדל בין שבת ליו"ט הוא אחר: ביום טוב יש חובת שמחה, וגם אבלות בצנעה סותרת לשמחה. אך בשבת אין חיוב שמחה, והאבלות לא נוהגת בה כי נאמר "ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה" ועל השבת נאמר בפסוק 'ברכה' (תוס' מו"ק כג, ב) אך יש לנהוג בה אבילות בצנעה כי אין זו סתירה אלא לשמחה.

וראיה לביאור זה: ברמב"ם נאמר בהלכה הבאה, שיו"ט שני של גלויות "אע"פ שאינו נוהג אבלות, הואיל ומדבריהם הוא עולה לו מן המנין", ואם אין לנהוג אבלות ביו"ט משום שאין הוא ממנין ימי האבלות, מדוע לא ינהגו אבלות בדברים שבצנעה ביו"ט שני שכן עולה למנין ימי האבילות? אלא מוכח שהטעם לאי אבילות ביו"ט הוא מפני חובת השמחה.

וזה גם ההבדל בין יום טוב לשבעת ימי המשתה של חתן: חיוב שמחה ביו"ט אינו מאפשר לנהוג אבלות אפילו בצנעה, אך בחתן אי האבלות הוא משום שנאמר בו "מלך ביופיו תחזינה עיניך", והדברים אמורים רק בהנהגות הנראות לעין.

(חדושי הגר"ש רוזובסקי כתובות סי' ה)

מתי מותר לפנות את המת מקברו?

יום שני ד' אדר ה'תשע"ב

הלכות אבל פרק יד, הלכה טו: אֵין מְפַנִּין אֶת הַמֵּת מִקֶּבֶר לְקֶבֶר, אֲפִלּוּ מִכָּוּוי לְמִכָּבָד.

וכתב ה'כסף משנה' בשם הירושלמי, שמותר לפנות את המת לקברי אבותיו, כי נוח לאדם להיות קבור בנחלת אבותיו. וה'אור שמח' הוסיף, שההיתר הוא גם אם אבותיו עודם בחיים אלא שקנו לעצמם קבר באותה נחלה. והביא ראיה מהמסופר בספר יהושע (כד,לג),שקברו את אלעזר הכהן בגבעת פינחס בנו בהר אפרים, אף שאלעזר היה כהן גדול והיה חייב להיות בשילה כל ימי חייו (כי דין שילה כדין ירושלים, שאין הכהן הגדול יוצא ממנה לעולם (הל' כלי מקדש פ"ה ה"ז)), וזאת אף שפינחס היה עדיין בחיים.

וכן נפסק שמותר לפנות את המת כדי להעלותו לארץ ישראל, כי אדמת הארץ מכפרת, ככתוב "וכפר אדמתו עמו" (ש"ע יו"ד סי שמ"ג, ש"ך ס"ק ג).

והרלב"ח חידש שאפילו אם הנפטר גילה דעתו שלא נוח לו להיקבר בארץ ישראל, רשאים בניו להעלותו ויש להם מצוה בכך, ורק אם ציווה בפירוש לא להעלותו – חייבים לקיים דבריו (פתחי תשובה יו"ד שם ס"ק ב).

ומעשה שהיה לאחר הסתלקותו של האדמו"ר מקרלין בארצות הברית, שחסידיו ביקשו להעלותו לארץ ישראל, ושאלו על כך את הגרצ"פ פרנק והשיב, כי היות וידוע שמשאת נפשו היתה לגור בירושלים, ברור שנוח לו להיקבר בה ומצווה להעלותו לארץ (הר צבי יו"ד סי' רע"ד).

מצוות חליצה

יום שלישי ה' אדר ה'תשע"ב

הלכות מלכים פרק ב, הלכה ג: וְאֵינוֹ חוֹלֵץ... וְכֵן, כֵּיוָן שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לְיַבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ, כָּךְ אֵין חוֹלְצִין לָהּ.

וכן כתב רש"י (סנהדרין י"ט ב, ד"ה ולא), שאין חולצין לאלמנת המלך כיון שאסורה להינשא, וכיון שחובת חליצה היא כדי שהאלמנה תוכל להינשא, הרי כאשר אינה יכולה להינשא, אין מצוה לחלוץ לה.

ומכאן ראיה לדברי ה'חכם צבי' (סימן א) שמצוות חליצה קיימת רק כאשר היא באה להתיר את היבמה להינשא ואין מצוה חיובית בחליצה בפני עצמה. והוא הדין באשה 'קטלנית' (שנישאת לשני אנשים ומתו) שאין כופין על היבם לחלוץ לה. וכן, כאשר היבם והיבמה מסכימים לא לייבם ולא לחלוץ ואינה רוצה להינשא, הרשות בידם לא לחלוץ.

אך עדיין צריך להבין: לפי האמור אין לכפות חליצה כאשר אינה באה להתיר נישואין. ואילו מלשון הרמב"ם ("אין חולצין לה") משמע שיש איסור בדבר!

ויש לומר שלכן הוסיף ה'כסף משנה' טעם נוסף להלכה זו – "משום דגנאי הוא למלך שתהא אלמנתו חולצת מנעל". דהיינו, לא זו בלבד שלא חייבים לחלוץ לה, אלא אסור לחלוץ לה. אמנם, הסיבה העיקרית לכך שאין חולצין לאלמנת המלך היא כי אין כל מצוה בחליצה זו, כי אם היתה זו מצוה חיובית לא היתה מתבטלת משום גנאי, אלא כיון שאין מצוה מן התורה לחלוץ לה הוסיפו חכמים וקבעו איסור לחלוץ לה משום שגנאי הוא למלך שאלמנתו חולצת מנעל (באר יצחק אהע"ז סי' י"ז).

אך יש סוברים שהחליצה היא מצוה חיובית, ואפילו הסכימו שניהם לא לייבם ולא לחלוץ מצווה לחלוץ, ומה שאין חולצין לאלמנת המלך אין זה משום שאין כאן מצווה אלא משום ש"כל העולה לייבום עולה לחליצה, וכל שאינה עולה לייבום אינה עולה לחליצה" (רמב"ם הל' ייבום פ"א הי"ט). כלומר, אף שזקוקה לייבום, כיוון שאסור לייבמה אין חליצתה מתירה אותה להינשא אלא כמו שסיים כאן הרמב"ם "תשב לעולם בזיקתה"

(צמח צדק, פס"ד ח"ב, סנהדרין יט, ב. עונג יו"ט אה"ע ס"י קע"ו).

וה'בית שמואל' (אה"ע סי' קס"ה סק"ט) **הביא בשם הזוהר** (פ' חוקת) שגם אם אינה רוצה להינשא מצוה לחלוץ, כי אין מנוח לנשמת המת אלא בחליצה.

מותר להשחית עץ לתועלת האדם

יום רביעי ו' אדר ה'תשע"ב

הלכות מלכים פרק ו', הלכה י': הַמְשַׁבֵּר כֵּלִים וְקוֹרֵעַ בְּגָדִים... עוֹבֵר בְּ"לֹא תַשְׁחִית", וְאֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא מַכַּת־מַרְדּוּת מִדִּבְרֵיהֶם.

מהי חומרת האיסור של 'בל תשחית':

לכאורה נראה, כי מדובר בתקנת חכמים. התורה אסרה רק השחתת עצים, וחז"ל הם שגזרו על השחתת כלים ובגדים. וכך נראה מסיום ההלכה ברמב"ם – "אינו לוקה אלא מכת מרדות מדבריהם" (ראה לח"מ).

ואולם, אדמו"ר הזקן (שו"ע, הל' שמירת גו"נ סע' יד) נוקט שכל השחתה אסורה מהתורה, כתחילת דברי הרמב"ם – "ועובר בלא תשחית". הלוא הדברים קל וחומר: אם התורה הזהירה שלא להשחית עצים בבעלות האוייב, בודאי שהדבר אסור בכל רכוש יהודי.

וזה שהעונש הוא "מכת מרדות מדבריהם", ניתן להסביר כך: אכן האיסור מהתורה, אלא שהוא נלמד רק באמצעות 'קל וחומר', והכלל קובע שלא מענישים על סמך קל וחומר.

ומכל מקום, מותר לקלקל על מנת לתקן באופנים הבאים:

א) כשאי אפשר לתקן אלא באמצעות הקלקול. כמו גיזום אילן מאכל המזיק ליתר האילנות.

ב) שהקלקול נועד לתועלת האדם. כגון שריפת שולחן בכדי להתחמם מהאש.

ג) ואפילו אם התיקון הוא תוצאה עקיפה ולא ישירה. כפי שראש המשמר בבית המקדש היה רשאי לשרוף את בגדי השומר שישן על משמרתו, בכדי להרתיע שלהבא לא יתרשל בתפקידו.

(לקוטי שיחות יח, עמ' 466)

מדוע כעס יעקב אבינו על שמעון ולוי?

יום חמישי ז' אדר ה'תשע"ב

הלכות מלכים פרק ט, הלכה יד: וְכֵיצַד מְצִוִּין הֵן עַל הַדִּינִין? חַיָּבִין לְהוֹשִׁיב דַּיָּנִין וְשׁוֹפְטִים בְּכָל פֶּלֶךְ וּפֶלֶךְ לָדוּן בְּשֵׁשׁ מִצְוֹת אֵלּוּ... וּמִפְּנֵי זֶה נִתְחַיְּבוּ כָּל בַּעֲלֵי שְׁכֶם הֲרִיגָה, שֶׁהֲרֵי שְׁכֶם גָּזַל, וְהֵם רָאוּ וְיָדְעוּ וְלֹא דָּנוּהוּ.

והרמב"ן בפירושו על התורה (בראשית לד, יג) הקשה על זה שאם כדברי הרמב"ם, שאנשי שכם נתחייבו מיתה כדין, מדוע כעס יעקב על בניו שהרגו אותם "והלא הם זכו ועשו מצוה, ובטחו באלוקים והצילם"?

ולכן סובר הרמב"ן שעיקר מצוות 'דינים' שבני נח נצטוו עליה אינה הושבת הדיינים אלא דיני גניבה ואונאה ועושק וכיוצא בזה, כענין הדינים שנצטוו עליהם ישראל. ואמנם, המצוה כוללת הוראה להושיב דיינים, אך אין בן נח נהרג עליה אם אינו מקיימה, כי זו מצוות עשה, ובן נח אינו נהרג על ביטול מצוות עשה כמשמעות הגמרא (סנהדרין נז, א) "אזהרתם זוהי מיתתם" – "ולא תקרא אזהרה אלא המניעה מלאו".

וה'לחם משנה' יישב את שיטת הרמב"ם שמצוות 'דינים', שלשיטתו פירושה להושיב דיינים, אינה רק בקום ועשה, אלא גם בלא תעשה, היינו אזהרה שלא יעשו עוול במשפט.

אך ה'חתם סופר' (שו"ת ח"ו סי' י"ד) העיר, שאמנם בכך מובן מדוע במצוות 'דינים' יש ביטול לאו, אך עדיין לא מובן למה נתחייבו אנשי שכם מיתה, הרי גם אם לא הושיבו דיינים לשפוט את שכם לא עשו עוול במשפט?

וביאר:

גם הרמב"ם מודה שבן נח אינו נהרג בבית דין על ביטול עשה אבל לדעתו חייב מיתה בידי שמים, כמו גוי ששבת שחייב מיתה אבל אינו נהרג בבית דין. ולפי זה אנשי שכם אמנם נתחייבו מיתה, אבל אין בית דין מצווים להורגם. ולכן, אמנם שמעון ולוי שהרגו אותם אין עליהם אשמה, אך כיון שלא היתה חובה על בית דין להרגם כעס עליהם יעקב שהכניסו עצמם למצב סכנה כאשר לא היו מצווים לעשות כן.

והרבי מיישב את קושיית הרמב"ן כך:

אנשי שכם היו חייבי מיתה, כמו שכתב הרמב"ם, וכעסו של יעקב אבינו על בניו לא היה בגלל הסכנה שנשקפה ליעקב ובניו, כי זו אינה סיבה למנוע את ענישתם כמצוות ה'. אלא הכעס היה על כך שהדבר נעשה בדרך 'מרמה' (שהרי הבטיחו שלאחר שימולו עצמם "וישבנו אתכם והיינו לעם אחד") ובכך יכול היה להיגרם חילול השם, כלשון הכתוב: "עכרתם אותי להבאישני ביושב הארץ" (לקוטי שיחות ה, עמ' 151).

לימוד תורה לנכרי

יום שישי ח' אדר ה'תשע"ב

הלכות מלכים פרק י, הלכה ט: עַכּוּ"ם שֶׁעָסַק בַּתּוֹרָה – חַיָּב מִיתָה.

בגמרא (שבת לא, א) מסופר אודות נכרי שרצה להתגייר על מנת שימנוהו לכהן גדול. הלך לפני הלל, אמר לו: הרוצה להתמנות לשררה עליו ללמוד את גינוניה, הלך ולמד וקרא את הנאמר "והזר הקרב יומת" וחזר בו מכוונתו להתמנות לכהן.

והקשה המהרש"א (חדושי אגדות שם): איך למדו עמו תורה לפני שנתגייר, והרי גוי העוסק בתורה חייב מיתה? ותירץ: כאשר כוונתו להתגייר, מותר ללמדו.

וכן כתב ה'מאירי' (סנהדרין נט, א), שהאיסור הוא רק כאשר עוסק בתורה שלא על מנת לקיים אלא כי לבו חפץ לרדת לעומק תורתנו, אך אם עוסק בה כדי לקיים את מצוותיה מותר, וכל שכן כשלומד על מנת שאם ימצאנה שלמה בעיניו יתגייר.

וה'מחנה חיים' (ח"א סי' ז) הקשה: אם אסור ללמד את הגויים תורה, איך יוכלו ישראל לקרבם לעבודת ה' והרי אמרו במדרש (שמו"ר כז, ב) שהקב"ה מתפאר ואומר אני הוא שקרבתי ליתרו,

הרי שראוי לקרב גויים תחת כנפי השכינה!

וחידש, שהאיסור הוא רק על ה'עסק' בתורה, היינו לימוד הפלפול במידות שהתורה נדרשת בהם, כי נאמר "תורה צוה לנו משה מורשה" – לנו ולא להם, ולכן בלימודו הוא כגוזלה מישראל (סנהדרין נט, א). ורק חלק הפלפול ניתן לישראל בלבד, כפי שדרשו חז"ל (נדרים לח, א) מהפסוק "תורה צוה לנו משה" שהפלפול נמסר למשה רבינו והוא נהג בו טובת עין ומסרו לישראל, אך כאשר לומד ואינו מחדש דבר אין בכך גזל.

ויש שכתבו שהלשון 'עוסק' שייך בתורה שבעל־פה, אך בתורה שבכתב אין נופל לשון 'עסק' אלא לשון 'לימוד' ועל כך לא נאמר האיסור, כפי שנאמר במדרש (בכמה מקומות) שהקב"ה גילה את התורה לכל אומה ולשון (יהודה יעלה ח"א או"ח ד).

וה'טורי אבן' (חגיגה יג, א) הקשה – אם אסור לנכרי ללמוד תורה, למה מצינו בכמה מקומות שחז"ל השיבו לנכרים על שאלותיהם בתורה? וחידש כי מאחר וטעם האיסור הוא מדין גזל אין זה שייך אלא כשלומד מעצמו, אך כשישראל מלמדו אין איסור, כמו ממון שבעליו מרשה לזולתו להשתמש בו.

בין הלכה לאגדה

שבת קודש ט' אדר ה'תשע"ב

הקדמת הרמב"ם: כָּל הַמִּצְוֹות שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי - בְּפֵרוּשָׁן נִתְּנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶתְּנָה לְךָ... וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה". "תּוֹרָה", זוֹ תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב; וּ"מִצְוָה", זוֹ פֵּרוּשָׁהּ... וּמִצְוָה זוֹ, הִיא הַנִּקְרֵאת 'תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה'.

מבואר מדברי הרמב"ם שפירושי וטעמי ההלכות הם עיקר 'תורה שבעל פה'. ועל פי זה יש לבאר הלכה בהלכות תלמוד תורה לרבנו הזקן.

וזה לשונו (פ"ג ה"א):

"כל מי שדעתו וכח זכרונו יפה, שיוכל ללמוד ולזכור כל התורה שבעל פה כולה, הרי זה לא ישא אשה עד שילמד תחילה תורה שבעל פה כולה, שהן כל ההלכות בטעמיהן בדרך קצרה, שהן פירוש כל התרי"ג מצוות בתנאיהן ודקדוקיהן ודקדוקי סופרים, ואחר כך ישא אשה... שאם ישא אשה תחילה... לא יוכל לעסוק בתורה... ולזכור כל ההלכות בטעמיהן, שהן פירוש התרי"ג מצוות ועיקר תורה שבעל פה".

ומדברי אדמו"ר הזקן כאן משמע שרק את ההלכות בטעמיהן חייב אדם ("שדעתו וכח זכרונו יפה") ללמוד לפני שישא אשה אבל לימוד אגדות חז"ל אינו כלול בחיוב זה.

ויש לתמוה:

לעיל (פ"א ס"ד) כתב אדה"ז שהחיוב לדעת "כל התורה שבכתב ושבעל פה" כולל גם לימוד "דברי חכמים שהסמיכום על מדרש הפסוקים, שהן ההגדות", ומדוע השמיט את לימוד אגדות חז"ל מחובת הלימוד לפני הנישואין?

אך לפי דברי הרמב"ם הדבר מובן: רק פירושה של תורה שבכתב, היינו פירושן של תרי"ג המצוות – "היא הנקראת תורה שבעל פה", ואילו האגדות שבתורה, הרי אף שגם הן נכללות בתורה שבעל פה, אינן בכלל "עיקר תורה שבעל פה". ולכן, לימוד האגדות אינו מוכרח להיות לפני הנישואין, כי מצות פריה ורביה אינה נדחית מפניה כמו שהיא נדחית מפני ידיעת "עיקר תורה שבעל פה".

אגרות קודש

ב"ה, ח' אד"ש, תשי"ט
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו, בו כותב אשר כלפני איזה שנים העתיקו לאה"ק ת"ו ואין לו מנוחת הנפש בקשר ע"ז שבמקומם לפנים נמצאת אשה שהכירה זה כמה שנים, ומרגיש עצמו עזוב וכו' ושואל דעתי בזה.

עליו להודות להשם יתברך המשגיח על כל אחד בהשגחה פרטית, אשר נמצאים הם במדינות רחוקות זו מזו, שזהו סוף סוף יוסיף מנוחת הנפש ובריאות, ובברכות השי"ת בכלל הן לה והן לו, כי הרי נותן התורה ומצוה המצוה הוא בורא עולם ומנהיגו, ומקור כל הברכות וכל הנהגה שאינה מתאימה לרצונו, הרי עומדת בסתירה לקבלת ברכותיו בכל המצטרך, ואף שלפעמים אין רואים זה בעיני בשר, אין זה אלא לפי שעה, כיון שהקב"ה רוצה לנסות את האדם, אם מבין ויתנהג כפי רצונו ויעמוד בנסיון, אבל סוף סוף ברור שהנהגה בלתי רצוי' מקלקלת לברכה וכו' ואם באמת דורש טובתה של האשה האמורה, ובטח דורש גם טובתו הוא, הנה כאמור צריך להודות להשי"ת על רחוק המקום ביניהם, ולחיות בשלום ובמנוחת הנפש ובטוב לבב עם כאו"א ממשפחתו ובני ביתם שי'...

מהנכון אשר בכל יום חול קודם לבישת התפילין, יפריש פרוטות אחדות לצדקה.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – ג'־ט' אדר ה'תשע"ב

יום ראשון ג' אדר ה'תשע"ב

הִלְכוֹת אֵבֶל

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

א. כָּל הַקְּרָעִים שֶׁקּוֹרֵעַ אָדָם עַל שְׁאָר קְרוֹבָיו - שׁוֹלֵל לְאַחַר שִׁבְעָה, וּמְאַחֶה[3] לְאַחַר שְׁלֹשִׁים. עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - שׁוֹלֵל לְאַחַר שְׁלֹשִׁים, וְאֵינוֹ מְאַחֶה לְעוֹלָם. וְהָאִשָּׁה קוֹרַעַת וְשׁוֹלֶלֶת מִיָּד, אֲפִלּוּ עַל אָבִיהָ וְעַל אִמָּהּ, מִפְּנֵי הַצְּנִיעוּת[4].

ב. כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹרֵעַ אָדָם עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ, כָּךְ חַיָּב לִקְרֹעַ עַל רַבּוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה[5], וְעַל הַנָּשִׂיא[6], וְעַל אַב בֵּית דִּין[7], וְעַל רֹב הַצִּבּוּר שֶׁנְּהֲרֵג, וְעַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם[8], וְעַל סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּשְׂרַף, וְעַל עָרֵי יְהוּדָה, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם, וְעַל הַמִּקְדָּשׁ[9].

ג. כָּל אֵלּוּ הַקְּרָעִים קוֹרֵעַ עַד שֶׁמְּגַלֶּה אֶת לִבּוֹ[10], וְאֵינוֹ מְאַחֶה לְעוֹלָם[11]. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְאַחִין - מֻתָּר לְשָׁלְלָן[12], לְמָלְלָן וּלְלָקְטָן[13], וְלַעֲשׂוֹתָם כְּמִין סֵלָמוֹת[14]; וְלֹא אָסְרוּ אֶלָּא בְּאִחוּי אֲלֶכְסַנְדְּרִי בִּלְבַד[15]. וְכָל הַקּוֹרֵעַ מִתּוֹךְ הַשָּׁלָל אוֹ הַמְּלָל אוֹ הַלָּקוּט - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[16]; אֲבָל קוֹרֵעַ מִתּוֹךְ הָאִחוּי הָאֲלֶכְסַנְדְּרִי בִּלְבַד[17]. אֲפִלּוּ הָפַךְ הַכְּלִי[18] וְנַעֲשָׂה[19] שְׁפָתוֹ לְמַטָּה - לֹא יְאַחֶה[20].

ד. וּכְשֵׁם שֶׁהַמּוֹכֵר אָסוּר לְאַחוֹתוֹ, כָּךְ הַלּוֹקֵחַ. לְפִיכָךְ, הַמּוֹכֵר צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לַלּוֹקֵחַ שֶׁקָּרֵעַ זֶה אֵינוֹ מִתְאַחֶה[21].

ה. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרֵעַ עַל רַבּוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹרֵעַ עַל אָבִיו? שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא מְצַעֵק אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו, וְלֹא רָאָהוּ עוֹד, וַיַּחֲזֵק בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם לִשְׁנַיִם קְרָעִים[22]. מִכָּאן, שֶׁחַיָּב לְהַבְדִּיל הַשָּׁפָה[23].

ו. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל הַנָּשִׂיא וְעַל אַב בֵּית דִּין וְעַל שְׁמוּעָה שֶׁבָּאָה שֶׁנֶּהֱרַג רֹב צִבּוּר? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּחֲזֵק דָּוִד בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם, וְגַם כָּל הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ. וַיִּסְפְּדוּ וַיִּבְכּוּ וַיָּצֻמוּ עַד הָעָרֶב, עַל שָׁאוּל - זֶה נָשִׂיא, וְעַל יְהוֹנָתָן בְּנוֹ - זֶה אַב בֵּית דִּין, וְעַל עַם יְיָ וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נָפְלוּ בֶּחָרֶב - זוֹ שְׁמוּעָה רָעָה[24].

ז. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹא אֶלְיָקִים

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) מתי מותר לשלול את הקרעים, ואימתי מאחים אותם. הקריעה על רבו, ועל אב בית דין או נשיא. הקריעה על חורבן ערי יהודה וירושלים ושאר מאורעות לא טובים. הקריעה על המת בשעת יציאת נשמתו, אף על פי שאינו קרובו. קריעת תלמידי חכמים זה על זה למרות שהם שווים בחכמתם. האבל על אב"ד [=אב בית דין] ונשיא שנסתלקו. 2) תופר תפירה בלתי ישירה, ואינה מעשה אומן. שלל - מלה ערבית, תפירה גסה, אחת הנה, ואחת הנה (הערוך השלם). ובתוספות יום טוב למועד קטן פרק ג, משנה ו מפרש: לשון שלל וביזה, שכן השלל מפוזר אחת הנה ואחת הנה, ואינו מונח וצבור. 3) תופר תפירה שווה ומתוקנת, וראה להלן הלכה ג בביאורנו ל"איחוי אלכסנדרי". "ועת לתפור" (קהלת ג, ז) מתרגם: "ועידן בחיר לאחאה בזיעה". 4) מועד קטן כב, ב. ולשון הגמרא שם: "מפני כבודה", ומפרש ה"נמוקי יוסף": שגנאי הוא לאשה אף על פי שאין ליבה מגולה, לעמוד בבגדים קרועים. 5) על רבו מובהק, שלמד ממנו רוב חכמתו, "אבל אם לא למד ממנו רוב חכמתו, הרי זה תלמיד חבר... וקורע עליו כשם שהוא קורע על כל המתים" וכו' (לשון רבינו הלכות תלמוד תורה פרק ה, הלכה ט). 6) ראש הסנהדרין ונקרא גם כן ראש הישיבה, ראה לעיל הלכות סנהדרין פרק א, הלכה ג. ובנוגע למלך שמת - ראה לקמן פרק י"ד, הלכה כה. 7) זהו המשנה לנשיא, הגדול שבשבעים סנהדרין, כמבואר בהלכות סנהדרין שם. 8) גידוף שם שמים, ראה להלן הלכה ז. 9) שנחרבו, כמבואר להלן הלכה י. וכל אלה מקורם במועד קטן כו, א. 10) בניגוד לקריעה שעל שאר קרוביו, שאינה אלא טפח בלבד, ראה לעיל פרק ח, הלכה ב־ג. 11) שם כו, א, שנאמר באלישע שקרע על אליהו רבו (מלכים־ב ב, יב) "ויחזק בבגדיו ויקרעם לשניים קרעים - ממשמע שנאמר: ויקרעם, איני יודע שלשניים, אלא, מלמד שקרועים ועומדים לשנים לעולם" - שאינם מתאחים. ומכאן למד רבינו שיקרע עד שיגלה את לבו, שאז יש היכר שהוא קרוע לשנים, אבל בקריעת טפח בלבד אין היכר שהבגד קרוע לשנים (כסף משנה). 12) תפירה רחבה. 13) מלל - אוחז שני ראשי הקרע בין האצבעות וכורכם יחד כעין כריכת ספר, ותוחב שם שתיים או שלוש תפירות; לקט - אוגד כל הקרע ראשו על סופו ותוחב במחט שתיים או שלוש פעמים (רש"י לאלפסי שם). 14) כמעלות הסולם, שתופר שתי תפירות ומפסיק, וחוזר ותופר למטה, שמניח בין תפירה לתפירה הפסק, כסולם הזה שיש בו הפסק בין שלב לשלב (שם). 15) תפירה מתוקנת, שהיא שווה למעלה ובולטת למטה. והרמב"ן מפרש: סתם תפירה - שווה למעלה ובולטת למטה, ואיחוי אלכסנדרי - שווה מלמעלה ומלמטה כעין אריגה (טור יורה דעה סימן שמ). ובירושלמי מועד קטן פרק ג, הלכה ז אמרו: "איזה איחוי? כל שאין מקומו ניכר". 16) שאין זה שלם, והרי זה כקרוע ועומד. 17) מועד קטן כו, ב. ובכתב יד תימן תיבת "בלבד" אינה. 18) הבגד. 19) בכתב יד תימן: ונעשית. 20) שם, וכדעת רבי שמעון בן אלעזר. 21) שם. ואם מכרו לו בגד קרוע סתם, ולא הודיעוהו, אסור ללוקח לאחותו עד שידע, שקרע זה הוא מהמתאחים, וכן אסור למכרו לגוי (יורה דעה שם סעיף יט על פי מסכת שמחות פרק ט). 22) ואף על פי שאליהו חי הוא? כיוון "שלא ראהו עוד" הרי הוא אצלו כמת (מועד קטן כו, א). 23) את פתיחת בית צווארו, שייראה כאילו קרוע הוא לשניים, בניגוד לקריעה שעל שאר קרוביו שאינו צריך להבדיל שפת הבגד, אלא קורע תחתיה ומניח השפה שלימה, כמבואר לעיל פרק ח, הלכה ב. 24) ואין לדחות, שלא קרע דוד אלא על כל הצרות כולן, שהתרגשו ובאו עליו כאחת, שהרי "על - על" הפסיק העניין, לומר, שעל כל צרה מהן, חייבים לקרוע (מועד קטן שם). מדברי רבינו נראה שאינו חייב לקרוע אלא אם נהרג רוב הציבור, אולם דעת הרמב"ן וה"נמוקי יוסף" שם, אם נקבץ רוב

מתוך מהדורת וגשל

1 בֶּן חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת וְשֶׁבְנָא הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן אָסָף
2 הַמַּזְכִּיר אֶל חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי בְגָדִים[25]. אֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ וְאֶחָד
3 הַשּׁוֹמֵעַ מִפִּי שׁוֹמֵעַ חַיָּבִין לִקְרֹעַ[26].
4 **ח.** וְהָעֵדִים אֵין חַיָּבִין לִקְרֹעַ כְּשֶׁיָּעִידוּ בְּבֵית דִּין[27], שֶׁכְּבָר
5 קָרְעוּ בְּשָׁעָה שֶׁשָּׁמְעוּ[28].
6 **ט.** וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּשְׂרַף? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי
7 כִּקְרוֹא יְהוּדִי שָׁלֹשׁ דְּלָתוֹת וְאַרְבָּעָה וְגוֹמֵר, עַד תֹּם כָּל
8 הַמְּגִלָּה עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל הָאָח[29], וְלֹא פָּחֲדוּ וְלֹא קָרְעוּ אֶת
9 בִּגְדֵיהֶם הַמֶּלֶךְ וְכָל עֲבָדָיו. מִכְּלָל שֶׁחַיָּבִין לִקְרֹעַ. וְאֵין חַיָּבִין
10 לִקְרֹעַ אֶלָּא עַל סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּשְׂרַף בִּזְרוֹעַ[30], כַּמַּעֲשֶׂה שֶׁהָיָה[31].
11 וְחַיָּב לִקְרֹעַ שְׁתֵּי קְרִיעוֹת: אַחַת עַל הַגְּוִיל[32] וְאַחַת עַל הַכְּתָב.
12 שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי שְׂרֹף הַמֶּלֶךְ אֶת הַמְּגִלָּה וְאֶת הַדְּבָרִים[33].
13 **י.** וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל עָרֵי יְהוּדָה וְעַל יְרוּשָׁלַיִם וְעַל הַמִּקְדָּשׁ
14 שֶׁחָרְבוּ? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹאוּ אֲנָשִׁים מִשְּׁכֶם וּמִשִּׁילֹה וּמִשֹּׁמְרוֹן
15 שְׁמֹנִים אִישׁ מְגֻלְּחֵי זָקָן[34] וּקְרֵעֵי בְגָדִים[35].
16 **יא.** כָּל מִי שֶׁעָמַד עִם הַמֵּת בִּשְׁעַת יְצִיאַת נִשְׁמָתוֹ, אַף עַל
17 פִּי שֶׁאֵינוֹ קְרוֹבוֹ - חַיָּב לִקְרֹעַ[36]. וְכֵן אָדָם כָּשֵׁר[37] שֶׁמֵּת -
18 הַכֹּל חַיָּבִין לִקְרֹעַ עָלָיו[38], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חָכָם. וְקוֹרְעִין
19 טֶפַח כִּשְׁאָר הָאֲבֵלִים[39]. אֲבָל חָכָם[40] שֶׁמֵּת - הַכֹּל קְרוֹבָיו[41],
20 וְהַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו עַד שֶׁמְּגַלִּין אֶת לִבָּם[42], וְחוֹלְצִין מִיָּמִין[43].
21 וּבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל אוֹתוֹ חָכָם בָּטֵל כָּל שִׁבְעָה[44]. וּכְבָר נָהֲגוּ
22 תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בְּכָל מָקוֹם לִקְרֹעַ זֶה עַל זֶה טֶפַח, אַף עַל
23 פִּי שֶׁהֵן שָׁוִין וְאֵין אֶחָד מֵהֶם מְלַמֵּד אֶת חֲבֵרוֹ[45].
24 **יב.** כָּל הַקּוֹרְעִים עַל הֶחָכָם שֶׁמֵּת, כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִירוּ פְּנֵיהֶן
25 מֵאַחוֹרֵי הַמִּטָּה שׁוֹלְלִין[46]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁהַקּוֹרֵעַ עַל הֶחָכָם -
26 מְאַחֶה לְמָחָר[47]; שֶׁאַפְלוּ רַבּוֹ[48] שֶׁמֵּת - אֵין מִתְאַבֵּל עָלָיו
27 אֶלָּא יוֹם אֶחָד בִּלְבַד, אוֹ יוֹם מִיתָה אוֹ יוֹם שְׁמוּעָה[49]. וְכֵן
28 יֵרָאֶה לִי, שֶׁהַקּוֹרֵעַ עַל הַנָּשִׂיא וְכֵיוֹצֵא בּוֹ - שׁוֹלֵל לְמָחָר[50],
29 אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְאַחֶה עֲלֵיהֶם לְעוֹלָם.
30 **יג.** חָכָם שֶׁבָּאָה שְׁמוּעָתוֹ שֶׁמֵּת - אֵין קוֹרְעִין עָלָיו אֶלָּא

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

הציבור למלחמה, ונשמע שניגף לפני האוייב ואפילו לא נהרג אלא המיעוט, חייבים לקרוע. וכן ביורה דעה סימן שמ סעיף לו, והוא הדין אם הלכו בשבי (יורה דעה שם). 25) על דברי החירוף והגידוף של רבשקה שליחו של סנחריב מלך אשור באמרו: "מי בכל אלהי הארצות אשר הצילו את ארצם מידי, כי יציל ה' את ירושלים מידי" (שם לה). 26) שכן כתוב (שם יט, א) "ויהי כשמוע המלך חזקיהו (דברי רבשקה, מפי אליקים וחביריו) ויקרע את בגדיו" (מועד קטן כו, א), והשווה הלכות עבודה זרה פרק ב, הלכה י: "והוא שישמענה מישראל... אבל השומע מפי הגוי אינו חייב לקרוע; ולא קרעו אליקים ושבנא, אלא מפני שרבשקה היה ישראל מומר", ומקורו בסנהדרין ס, א. 27) על ברכת המגדף. 28) מפי המגדף (שם). וכן הכתוב אומר: "ויקרע את בגדיו" - חזקיה קרע, והם לא קרעו. וראה הלכות עבודה זרה פרק ב, הלכה ח. 29) מועד קטן כו, א, כיוון שקראו לפני המלך יהויקים בן יאשיהו, את הפסוק שבמגילת איכה (א, ה) "היו צריה לראש... כי ה' הוגה על רוב פשעיה" - מיד קדר כל אזכרות שבה ושרפן באש. 30) בכוח ובזדון, שיש כאן חילול השם, פרט אם פרצה דליקה ואינו יכול להציל ונשרף ספר תורה, שאין כאן חילול השם. 31) על ידי שריפת יהויקים. והוא הדין הרואה תפילין, או אפילו מגילה אחת מן הנביאים, או מן הכתובים, שנשרפה, חייב לקרוע (יורה דעה שם סעיף לז). וכן כשנקרע או נמחק בזרוע - חייב לקרוע (ש"ך סעיף קטן נו). 32) הקלף המקיף את הכתב. 33) מועד קטן שם. 34) ומפרש רש"י שם: כשיצאו מביתם לא ידעו בחורבן הבית, ובדרך שמעו וקרעו בגדיהם וגילחו זקנם. 35) ובהלכות תענית פרק ה הלכה ט"ז כותב רבינו: ראה ירושלים בחורבנה, אומר: ציון מדבר הייתה וגו' (ישעיה סד, ט); בית המקדש בחורבנו, אומר: בית קדשנו ותפארתנו וגו' (שם, י) וקורע", ומקורו במועד קטן שם. 36) מועד קטן שם. "למה זה דומה לספר תורה שנשרף שחייב לקרוע" ומפרש רש"י: התורה קרוייה נר שנאמר: כי נר מצוה ותורה אור, ונשמה נקראת נר, ככתוב: נר ה' נשמת אדם. ובשבת קה, ב מפרש רש"י: "אף נשמת ישראל הניטלת דומה לו (=לספר תורה), שאין לך ריק בישראל שאין בו תורה ומצוות". ולדעת רבי מאיר מרוטנברג, הובאה בכסף משנה, חייבים לקרוע אפילו על אדם רשע, חוץ מעל מומר לעבודה זרה, או עובר על אחת מכל המצוות שבתורה להכעיס, שנחשב כמומר. 37) שאינו חשוד על שום עבירה, ולא על שום ביטול מצוה ואין שמועתו רעה, אף על פי שאינו גדול בתורה (לשון היורה דעה שם סעיף ו). 38) אפילו שלא במעמד יציאת נשמתו. 39) מועד קטן שם. 40) ממונה על העיר שמבקשים ממנו הוראה (רש"י שם כב, ב). 41) כקרוביו. 42) כדין קריעה על אביו ואמו, ראה לעיל פרק ח, הלכה ג, בניגוד ל"אדם כשר" שאין קורעים עליו אלא טפח. 43) חליצת כתף המפורשת לעיל שם, ולא ביאר רבינו שם בדין: חולץ לאביו, אם מימין, או משמאל, כדין אב בית דין המבואר להלן הלכה י"ד, וכנראה שהכל תלוי ברצון הבן, שאם רצה חולץ משמאל ואפילו אם רצה לחלוץ שתי הידיים מכאן ומכאן כדין נשיא, ראה להלן הלכה ט"ו - חולץ (רדב"ז). 44) לפי שמספידים אותו, ואין עוסקים בתורה בבית מדרשו, שלא יתעצלו בהספדו (רמב"ן). ואחר ההספד אין תלמידיו מתקבצים בבית מדרשו, אלא מתחברים שניים שניים ולומדים בבתיהם (יורה דעה סימן שדמ סעיף יח). 45) בבא מציעא לג, א ומפרש רש"י: לפי שהיו יושבים בבית המדרש יחד, ומקשים ומפרקים זה לזה, וכולם למדים זה מזה. נמצאו ארבע חלוקות הן: רבו מובהק, מפורש לעיל הלכה ב. ורבו שאינו מובהק, שלא למד רוב חכמתו ממנו, דינו מבואר בהלכות תלמוד תורה פרק ה, הלכה ט שאינו קורע עליו אלא טפח, כשם שהוא קורע על כל המתים. חכם שהוא גדול ממנו, שקורע עליו מצד הדין כמבואר לפנינו. ותלמידי חכמים השווים זה לזה בתורתם, אינם קורעים אלא מחמת מנהג (רדב"ז). 46) מועד קטן כה, א. 47) ולדעת הרמב"ן מותר לו לאחות אפילו בו ביום. אולם דעת רבינו, הואיל ואמרו שם: כיוון שהחזיר פניהם... שוללים" הרי שלא התירו אלא לשלול, ולא לאחות באותו יום. 48) רבו מובהק. 49) שם עמוד ב. ולדעת הרמב"ן מתאבל עליו בחליצת נעל ושאר דיני אבלות. וביורה דעה רמב סעיף כה מסיים: "מקצת יום המיתה או מקצת יום השמועה", ודין רבו שאינו מובהק, נראה שהוא כ"חכם שמת" ואף על פי שהתלמיד גדול ממנו בחכמה ואין הגדול קורע על הקטן ממנו? כיוון שלימדו תורה חייב לקרוע עליו ומאחה למחר (רדב"ז בדעת רבינו). 50) בניגוד לקורע על קרוביו, שאינו שולל אלא לאחר שבעה ימים, ראה לעיל הלכה א. וכן

בִּשְׁעַת הֶסְפֵּדוֹ, וְזֶהוּ כְּבוֹדוֹ[51]. וְשׁוֹלֵל בּוֹ בַּיּוֹם, וּמְאַחֶה לְמָחָר[52].

יד. אַב בֵּית דִּין שֶׁמֵּת - הַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו, וְחוֹלְצִין מִשְּׁמֹאל[53], וְכָל בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁבְּעִירוֹ בְּטֵלִין[54]. וּבְנֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת נִכְנָסִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וּמְשַׁנִּין אֶת מְקוֹמָן: הַיּוֹשְׁבִין בְּדָרוֹם יֵשְׁבוּ בְּצָפוֹן, וְהַיּוֹשְׁבִים בְּצָפוֹן יֵשְׁבוּ בְּדָרוֹם[55].

טו. נָשִׁיא שֶׁמֵּת - הַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו, וְחוֹלְצִין שְׁתֵּי הַיָּדַיִם מִכָּאן וּמִכָּאן[56], וּבְכָל בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת[57] בְּטֵלִים. וּבְנֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת נִכְנָסִין בְּשַׁבָּת לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְקוֹרְאִין שִׁבְעָה[58]. וְלֹא יִטַּלוּ בַּשּׁוּק, אֶלָּא יוֹשְׁבִין מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת דָּוִים[59] כָּל הַיּוֹם[60].

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

א. הַשַּׁבָּת עוֹלָה לְמִנְיַן אֲבֵלוּת. וְאֵין אֲבֵלוּת בְּשַׁבָּת אֶלָּא בִּדְבָרִים שֶׁבְּצִנְעָה, כְּגוֹן עֲטִיפַת הָרֹאשׁ וְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה וּרְחִיצָה בְּחַמִּין; אֲבָל דְּבָרִים שֶׁבְּגָלוּי - אֵינוֹ נוֹהֵג בָּהֶן אֲבֵלוּת, אֶלָּא לוֹבֵשׁ מִנְעָלָיו, וְזוֹקֵף אֶת הַמִּטָּה, וְנוֹתֵן שָׁלוֹם לְכָל אָדָם. וְאִם יֵשׁ לוֹ בֶּגֶד - מַחֲלִיף, וְלֹא יִלְבַּשׁ בֶּגֶד קָרוּעַ בְּשַׁבָּת, אֲפִלּוּ עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ. וְאִם אֵין לוֹ לְהַחֲלִיף - מַחֲזִיר אֶת הַקֶּרַע לְאַחֲרָיו.

ב. מֵאֵימָתַי זוֹקְפִים אֶת הַמִּטּוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת? מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה. וְאַף עַל פִּי כֵן, לֹא יֵשֵׁב עָלֶיהָ עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִשְׁתַּיֵּר לוֹ אֶלָּא יוֹם אֶחָד, חוֹזֵר וְכוֹפֶה אוֹתָן בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת.

ג. הָרְגָלִים, וְכֵן רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים - אֵין דָּבָר מִדִּבְרֵי אֲבֵלוּת נוֹהֵג בָּהֶן. וְכָל הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת קֹדֶם הָרֶגֶל אוֹ קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים - בָּטְלָה מִמֶּנּוּ גְּזֵרַת שִׁבְעָה. נִמְצָא מוֹנֶה לְאַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים יוֹם, וּלְאַחַר הַפֶּסַח - שִׁשָּׁה עָשָׂר יוֹם; שֶׁהֲרֵי בָּטְלָה גְּזֵרַת שִׁבְעָה, וְשִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג - הֲרֵי אַרְבָּעָה עָשָׂר. וְכֵן אִם קָבַר קֹדֶם עֲצֶרֶת - מוֹנֶה אַחֲרֶיהָ שִׁשָּׁה עָשָׂר יוֹם; אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹם אֶחָד - הֲרֵי הִיא רֶגֶל וְעוֹלָה לְשִׁבְעָה יָמִים.

ד. קָבַר אֶת מֵתוֹ קֹדֶם חַג הַסֻּכּוֹת - מוֹנֶה אַחַר הֶחָג תִּשְׁעָה יָמִים בִּלְבַד; שֶׁהֲרֵי שְׁמִינִי עֲצֶרֶת רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְנִמְצָא יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן מַפְסִיק שִׁבְעָה, וְשִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג, וּשְׁמִינִי שֶׁל חַג רֶגֶל אֶחָד - הֲרֵי אֶחָד וְעֶשְׂרִים יוֹם.

ה. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ שִׁבְעַת יָמִים קֹדֶם רֶגֶל מִן הָרְגָלִים אוֹ קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים - בָּטְלָה גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים. וּמֵתָּר לְסַפֵּר וּלְכַבֵּס בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב אוֹ בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁמִּקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ, וְאֵינוֹ מוֹנֶה לְאַחֲרֵיהֶם כְּלוּם. וְאִם עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ הוּא מִתְאַבֵּל, אֲפִלּוּ מֵתוּ קֹדֶם הָרֶגֶל שְׁלֹשִׁים יוֹם - אֵינוֹ מְגַלֵּחַ עַד שֶׁיִּשְׁלַח פֶּרַע אוֹ עַד שֶׁיִּגְעָרוּ בּוֹ חֲבֵרָיו, וְאֵין הָרְגָלִים מַפְסִיקִין דָּבָר זֶה.

ו. חָל שִׁשִּׁי שֶׁלּוֹ בְּעֶרֶב הָרֶגֶל, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר חֲמִישִׁי אוֹ שְׁלִישִׁי - אֵינוֹ מְגַלֵּחַ, וְלֹא בָּטְלָה מִמֶּנּוּ אֶלָּא גְּזֵרַת שִׁבְעָה בִּלְבַד. וְאֵינוֹ מֵתָּר לִרְחֹץ וְלָסוּךְ וְלַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד שֶׁיִּכָּנֵס יוֹם טוֹב. וְיוֹם טוֹב מַפְסִיק שְׁאָר הַשִּׁבְעָה, וּלְאַחַר יוֹם טוֹב מַשְׁלִים כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם מִיּוֹם הַמִּיתָה, וְאָסוּר בָּהֶן בְּכָל חֲמִשָּׁה דְבָרִים.

ז. חָל שְׁבִיעִי שֶׁלּוֹ לִהְיוֹת בְּעֶרֶב הָרֶגֶל, וַהֲרֵי הוּא שַׁבָּת - בָּטְלָה מִמֶּנּוּ גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים. וּמֵתָּר לְגַלֵּחַ בְּתוֹךְ הַמּוֹעֵד, שֶׁהֲרֵי אָנוּס הָיָה, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְגַלֵּחַ בְּשַׁבָּת. וְכֵן מְגַלֵּחַ אַחַר עֲצֶרֶת אוֹ אַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהֲרֵי בָּטְלָה גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים, וְיֵשׁ לוֹ לְגַלֵּחַ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה.

ח. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ בְּתוֹךְ הָרֶגֶל - לֹא חָלָה עָלָיו אֲבֵלוּת כְּלָל, וְאֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּת בָּרֶגֶל. אֶלָּא לְאַחַר הָרֶגֶל מַתְחִיל לִמְנוֹת שִׁבְעָה, וְנוֹהֵג בָּהֶן כָּל דִּבְרֵי אֲבֵלוּת. וּמוֹנֶה שְׁלֹשִׁים מִיּוֹם הַקְּבוּרָה, וְנוֹהֵג בִּשְׁאָר הַשְּׁלֹשִׁים בְּכָל גְּזֵרוֹת שְׁלֹשִׁים.

ט. הַמְּקוֹמוֹת שֶׁעוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים - מוֹנֶה הַשִּׁבְעָה מִיּוֹם טוֹב שֵׁנִי הָאַחֲרוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּת. הוֹאִיל וּמִדִּבְרֵיהֶם הוּא - עוֹלָה לוֹ מִן הַמִּנְיָן, וּמוֹנֶה אַחֲרָיו שִׁשָּׁה יָמִים בִּלְבַד. וּמוֹנֶה שְׁלֹשִׁים יוֹם מִיּוֹם הַקְּבוּרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

י. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי, שֶׁהוּא יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן, אוֹ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל עֲצֶרֶת - נוֹהֵג בּוֹ אֲבֵלוּת. הוֹאִיל וְיוֹם טוֹב שֵׁנִי מִדִּבְרֵיהֶם, וַאֲבֵלוּת יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל תּוֹרָה - יְדָחֶה עֲשֵׂה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם מִפְּנֵי עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה. אֲבָל אִם קָבַר בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה - אֵינוֹ נוֹהֵג בּוֹ אֲבֵלוּת; שֶׁשְּׁנֵיהֶן כְּיוֹם אָרוּךְ הֵן, מִטַּעַם שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ.

אמרו בירושלמי מועד קטן פרק ג, הלכה ז לעניין רבו מובהק: "הורה רב יסא לשלול למחר". **51)** מועד קטן כה, א "חכם כבודו בהספדו". וכל זה כשהספדו בתוך שלושים לקבורתו, אבל לאחר שלושים אין קורעים אפילו בשעת הספדו (ש"ך ליורה דעה סימן שמ סעיף קטן יד). **52)** כמבואר בהלכה הקודמת. **53)** וחליצת שמאל עדיפה מימין, שהיא מגלה את לבו (רדב"ז לעיל הלכה י"א). **54)** מלימוד תורה, כדי שיהיו פנויים להתעסק בהספדו (רמב"ן). **55)** מועד קטן כב, ב. **56)** שם. **57)** ובכתב יד תימן וכן בדפוס רומי ר"מ: וכל בתי מדרשות וכו'. ובשולחן ערוך יורה דעה סימן שדמ סעיף יח: "כל בתי מדרשות שבכל מקום שמספידים אותו בטלים". **58)** בתורה. אבל אין מתפללים שם לגמרי אלא בבית האבל. והוא הדין ביום שני וחמישי קוראים בתורה בבית הכנסת, וכל אנשי אותה עיר מתפללים בבית האבל (כסף משנה וכן ביורה דעה שם). **59)** כואבים ומצטערים. **60)** מועד קטן כג, א ושם הנוסח: "יושבים ודומים". וגירסת רבינו כגירסת הרי"ף שם: "יושבים ודוים". ובטור שם כתב בשם רבינו האי גאון: "חכם ואלוף וגאון מכניסים אותו לבית הכנסת ומניחים המיטה במקום שהיה דורש, וסופדים התלמידים וקהל ישראל, וכשמוציאים המיטה סופדים אותו עד לבית הקברות" וכו'. **1)** דיני אבלות בשבת; ואם השבת עולה למניין האבילות. דין אבילות ברגלים ובראש השנה ויום הכיפורים. ביטול האבילות לקובר את מתו קודם הרגל. דין האבילות ביום טוב שני של

מתוך מהדורת וגשל

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

א. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אֲבֵלוּת בַּמּוֹעֵד, קוֹרֵעַ עַל מֵתוֹ בַּמּוֹעֵד וְחוֹלֵץ כְּתֵפוֹ. וּמַבְרִין אֶת הָאֲבֵלִים לֶחֶם בַּמּוֹעֵד. כָּל אֵלּוּ בְּחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד; אֲבָל בְּיוֹם טוֹב, אֲפִלּוּ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי - אֵין קוֹרְעִין וְלֹא חוֹלְצִין וְלֹא מַבְרִין.

ב. אֵין קוֹרְעִין בַּמּוֹעֵד וְלֹא חוֹלְצִין אֶלָּא הַקְּרוֹבִים שֶׁחַיָּבִין בְּאֵבֶל, אוֹ הַקּוֹרֵעַ וְהַחוֹלֵץ עַל הֶחָכָם אוֹ עַל אָדָם כָּשֵׁר, אוֹ מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד בִּשְׁעַת יְצִיאַת נְשָׁמָה. וּמַבְרִין הַכֹּל עַל הֶחָכָם בַּמּוֹעֵד לְתוֹךְ הָרְחָבָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּבְרִין אֶת הָאֲבֵלִים; שֶׁהַכֹּל אֲבֵלִים עָלָיו.

ג. כְּשֶׁמַּבְרִין אֶת הָאֲבֵלִים בַּמּוֹעֵד - אֵין מַבְרִין אֶלָּא עַל מִטּוֹת זְקוּפוֹת. וְאֵין אוֹמְרִין בִּרְכַּת אֲבֵלִים בַּמּוֹעֵד, אֲבָל עוֹמְדִין בַּשּׁוּרָה וּמְנַחֲמִין וּפוֹטְרִין. וְאֵין מַנִּיחִין אֶת הַמִּטָּה בָּרְחוֹב, שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל אֶת הַהֶסְפֵּד; שֶׁהַמּוֹעֵד אָסוּר בְּהֶסְפֵּד וּבְתַעֲנִית. וְכֵן אֵין מְלַקְּטִים עַצְמוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ בַּמּוֹעֵד, שֶׁאֵבֶל הוּא לוֹ; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׂאָר קְרוֹבִים. וְכֵן אֵין מַסְפִּידִין אֶת הַמֵּת בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים וְלֹא בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים, אֲבָל נוֹהֲגִין בָּהֶן כָּל דִּבְרֵי אֲבֵלוּת. וּמֻתָּר לִסְפֹּד לִפְנֵי חֲנֻכָּה וּפוּרִים וּלְאַחֲרֵיהֶן.

ד. הַנָּשִׁים: בַּמּוֹעֵד - מְעַנּוֹת אֲבָל לֹא מְטַפְּחוֹת; וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים - מְעַנּוֹת וּמְטַפְּחוֹת. אֲבָל אֵין מְקוֹנְנוֹת לֹא בָּזֶה וְלֹא בָּזֶה. נִקְבַּר הַמֵּת - לֹא מְעַנּוֹת וְלֹא מְטַפְּחוֹת.

ה. אֵי זֶהוּ עִנּוּי? שֶׁכֻּלָּן עוֹנוֹת כְּאַחַת. קִינָה? שֶׁאַחַת אוֹמֶרֶת וְכֻלָּן עוֹנוֹת אַחֲרֶיהָ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַמִּדְנָה בְנֹתֵיכֶם נֶהִי, וְאִשָּׁה רְעוּתָהּ קִינָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר הָעָם שֶׁמֵּתוּ; אֲבָל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמֵּת - סוֹפְדִים אוֹתוֹ בַּמּוֹעֵד, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים, אֲבָל לֹא בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי. וְאֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ בְּיָמִים אֵלּוּ אֶלָּא בְּפָנָיו. נִקְבַּר - אֲסוּרִין בְּהֶסְפֵּד. וְיוֹם שְׁמוּעָתוֹ - כִּבְפָנָיו הוּא, וְסוֹפְדִין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא רְחוֹקָה.

ו. לֹא תְּעוֹרֵר אִשָּׁה עַל מֵת שֶׁלָּהּ שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם לֶחָג, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא הֶחָג וְהֵם דָּוִים; שֶׁאֵין הַמֵּת מִשְׁתַּכֵּחַ מִן הַלֵּב שְׁלֹשִׁים יוֹם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמֵת יָשָׁן; אֲבָל אִם מֵת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם סָמוּךְ לֶחָג - מְעוֹרֶרֶת.

ז. שִׁבְעַת יְמֵי הַחַתְנוּת - הֲרֵי הֵן כְּרֶגֶל. וּמִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת בְּתוֹךְ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, אֲפִלּוּ אָבִיו וְאִמּוֹ - מַשְׁלִים שִׁבְעַת יְמֵי הַשִּׂמְחָה, וְאַחַר כָּךְ נוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת. וּמוֹנֶה הַשְּׁלֹשִׁים מֵאַחַר יְמֵי הַשִּׂמְחָה.

ח. הֵכִין כָּל צָרְכֵי הַסְּעֻדָּה וְאָפָה פִּתּוֹ וְטָבַח טִבְחוֹ כְּדֵי שֶׁיִּכָּנְסוּ לַשִּׂמְחָה, וּמֵת לוֹ מֵת קֹדֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לַשִּׂמְחָה: אִם לֹא נָתַן מַיִם עַל גַּבֵּי בָּשָׂר - מוֹכֵר הַבָּשָׂר וְהַפַּת, וְנוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת, וְאַחַר כָּךְ נוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה; וְאִם נָתַן מַיִם עַל גַּבֵּי בָּשָׂר, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לְמָכְרוֹ - מַכְנִיסִין אֶת הַמֵּת לְחֶדֶר, וְאֶת הֶחָתָן וְאֶת הַכַּלָּה לַחֻפָּה, וּבוֹעֵל בְּעִילַת מִצְוָה וּפוֹרֵשׁ, וְנוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, וְאַחַר כָּךְ נוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת. וְכָל אוֹתָן הַיָּמִים נוֹהֵג בִּדְבָרִים שֶׁבְּצִנְעָה כְּשַׁבָּת. לְפִיכָךְ הוּא יָשֵׁן בֵּין הָאֲנָשִׁים, וְאִשְׁתּוֹ יְשֵׁנָה בֵּין הַנָּשִׁים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ. וְאֵין מוֹנְעִין תַּכְשִׁיטִין מִן הַכַּלָּה כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם. הָיוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר לִמְכֹּר הַבָּשָׂר אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן עָלָיו מַיִם - מוֹכֵר, וְנוֹהֵג אֲבֵלוּת תְּחִלָּה. הָיוּ בְּמָקוֹם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִמְכֹּר הַבָּשָׂר אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן עָלָיו מַיִם - נוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה תְּחִלָּה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁמֵּת אָבִיו שֶׁל חָתָן אוֹ אִמָּהּ שֶׁל כַּלָּה; שֶׁאִם יַפְסִידוּ סְעֻדָּה זוֹ - אֵין לָהֶם מִי שֶׁיִּטְרַח לָהֶם. אֲבָל אִם מֵת אָבִיהָ שֶׁל כַּלָּה אוֹ אִמּוֹ שֶׁל חָתָן אוֹ שְׂאָר קְרוֹבֵיהֶם - נוֹהֲגִין שִׁבְעַת יְמֵי הָאֵבֶל תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ תִּכָּנֵס לַחֻפָּה וְיִנְהֲגוּ שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה.

יום שני ד' אדר ה'תשע"ב

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

א. הַהֶסְפֵּד כְּבוֹד הַמֵּת הוּא[2]. לְפִיכָךְ כּוֹפִין אֶת הַיּוֹרְשִׁין לִתֵּן שָׂכָר מְקוֹנְנִים וְהַמְקוֹנְנוֹת[3] וְסוֹפְדִין אוֹתוֹ. וְאִם צִוָּה שֶׁלֹּא יִסְפְּדוּהוּ - אֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ[4]. אֲבָל אִם צִוָּה שֶׁלֹּא יִקָּבֵר - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁהַקְּבוּרָה מִצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ[5].

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

גלויות, ואם עולה למניין שבעה. 1) דיני אבילות בחול המועד. אבילות והספד בחנוכה ובפורים וברא‌שי חדשים. שלא לעורר אבל על המת, שלושים יום קודם לחג. שבעת ימי המשתה לנישואי חתן וכלה דינם כרגל. חתן שהכין כל צרכי סעודת נשואיו, ומת לו מת קודם שייכנס לחופה - מה דינו. 1) דיני הספד, ושבעה מעמדות למת. דיני ליקוט עצמות ופינוי ארון המת ממקום למקום - לעניין אבל והספד. בן כמה שנים יהיה הקטן, ויהיה ראוי להספד. סדרי הלווייה שונים בקטנים - בהתאם לגילם. עבדים ושפחות - לעניין הספד ותנחומים. 2) ולא כבוד החיים ויקרם. 3) מלשון הכתוב (ירמיה ט, טז) "קראו למקוננות ותבואינה".
4) אבל אילו היה ההספד "כבוד החיים" לא היינו שומעים לו. שלא לפגוע בכבודם (סנהדרין מו, ב). 5) אלא שמסופקים בגמרא שם, אם המצוה היא "משום כפרה", שמורידים ומשפילים אותו בתחתיות (רש"י שם), ולפיכך אם ציווה שלא לקברו - שומעים לו, שהרי אינו רוצה בכפרה, או "משום בזיון" היא, שלא יתבזה על החיים, שיראוהו מת ונרקב ונבקע, ולפיכך אפילו ציווה שלא לקברו אין שומעים לו, לבזות את החיים בגללו, ומתוך שזוהי בעייה שלא נפשטה, הולכים בה להחמיר (שם), והשווה הלכות זכייה ומתנה פרק י"א, הלכה כ"ד "שאסור להניחו בלא קבורה, אלא כופים את היורשים לקברו מנכסיו". וראה הלכות אישות פרק י"ד הלכה כ"ג-כ"ד בעניין חיובי הבעל בקבורת אשתו.

מתוך מהדורת וגשל

ב. כָּל הַמִּתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּדוֹ שֶׁל חָכָם - אֵינוֹ מַאֲרִיךְ יָמִים[6]. וְכָל הַמִּתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּד אָדָם כָּשֵׁר - רָאוּי לִקָּבֵר בְּחַיָּיו[7]. וְכָל הַמּוֹרִיד דְּמָעוֹת עַל אָדָם כָּשֵׁר - חֲרֵי שִׂכְרוֹ שָׁמוּר עַל כָּךְ אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא[8].

ג. אֵין מַנִּיחִין סֵפֶר תּוֹרָה עַל מִטָּתוֹ שֶׁל חָכָם[9]. וְאֵין מְשַׁנִּין אוֹתוֹ מִמִּטָּה לְמִטָּה[10]. וְאֵין מוֹצִיאִין מִטָּתוֹ אֶלָּא דֶּרֶךְ פְּתָחִים, לֹא שֶׁיְּשַׁלְשְׁלוּהָ דֶּרֶךְ גַּגּוֹת[11]. וּבִשְׁאָר הָעָם - מֻתָּר לַעֲשׂוֹת[12].

ד. אֵין פּוֹחֲתִין מִשִּׁבְעָה מַעֲמָדוֹת לְמֵת[13]. וְאֵין עוֹשִׂין מַעֲמָד וּמוֹשָׁב בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה[14]. וְאֵין עוֹשִׂין אֶלָּא בִּקְרוֹבִים[15]. וְאֵין עוֹשִׂין אֶלָּא בְּיוֹם רִאשׁוֹן[16], וּבְבֵית הַקְּבָרוֹת, וּבְמָקוֹם שֶׁנְּהֲגוּ[17]. כֵּיצַד עוֹשִׂין בְּמָקוֹם שֶׁנְּהֲגוּ? מַעֲמִידִין שְׁאָר הַקְּרוֹבִים וּבְנֵי מִשְׁפָּחָה שֶׁאֵינָן בְּנֵי אֵבֶל, וְאוֹמְרִין לִפְנֵיהֶם דִּבְרֵי קִינוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר: שְׁבוּ יְקָרִים שֶׁבוּ! וְאוֹמֵר לִפְנֵיהֶם דְּבָרִים אֲחֵרִים כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבִין. וְאַחַר כָּךְ: עִמְדוּ יְקָרִים עֲמֹדוּ! וְאוֹמֵר כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין. וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר כָּךְ עַד שֶׁבַע פְּעָמִים[18].

ה. כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין מַעֲמָד וּמוֹשָׁב לַאֲנָשִׁים בְּמָקוֹם שֶׁנְּהֲגוּ, כָּךְ עוֹשִׂין לְנָשִׁים[19]. וּמַסְפִּידִין הַנָּשִׁים כַּאֲנָשִׁים בְּכָל מָקוֹם[20]. אֲבָל אֵין מַנִּיחִין מִטַּת הָאִשָּׁה בָּרְחוֹב לְעוֹלָם[21], שֶׁזֶּה גְּנַאי לְאִשָּׁה[22], אֶלָּא סָמוּךְ לְמִיתָתָהּ קְבוּרָתָהּ[23].

ו. הַמְלַקֵּט עֲצָמוֹת[24] - אֵין אוֹמְרִים עֲלֵיהֶם קִינִים וְנֶהִי[25], וְלֹא בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְלֹא תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים[26]. אֲבָל אוֹמְרִים עֲלֵיהֶן דִּבְרֵי שֶׁבַח לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא[27] וְדִבְרֵי כִּבּוּשִׁים[28].

ז. הַמְפַנֶּה אֲרוֹנוֹ שֶׁל מֵת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: אִם שִׁדְרוֹ[29] קַיֶּמֶת - עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה[30], וְאוֹמְרִים עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים[31], וּמַסְפִּידִין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱבִירוּהוּ לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ[32]; וְאִם אֵין שִׁדְרוֹ קַיֶּמֶת - אֵין מַסְפִּידִין אוֹתוֹ, וְאֵין עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה, וְאֵין אוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְלֹא תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים. וְאֵלּוּ הֵן: בִּרְכַּת אֲבֵלִים - דְּבָרִים שֶׁאוֹמְרִים בְּבֵית הָאֵבֶל[33], תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים - שֶׁאוֹמְרִים בְּשׁוּרָה[34].

ח. הַמְלַקֵּט עַצְמוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ - חֲרֵי זֶה מִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן כָּל

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

6) שבת קה, ב "מידה כנגד מידה" - הוא לא התאבל על שנתקצרו ימי החכם, אף לחייו לא יחושו מן השמים (רש"י). 7) שם, שנאמר (יהושע כד, ל) "ויקברו אותו (את יהושע) בגבול נחלתו... מצפון להר געש" - מלמד שרגש עליהם ההר להרגם" על שלא הספידוהו כראוי (שם וברש"י). וגם עונש זה הוא "מידה כנגד מידה" - כי אם הוא מתעצל בהספדו, הרי הוא מחשיבו כחי, והרי הוא כאילו מונח בקבר כשהוא חי, לפיכך ענשו להיקבר בחייו (מהרש"א שם). וראוי להעיר כי הנוסח שלפנינו בגמרא שם הוא: המתעצל בהספדו של חכם, ורבינו כנראה נמשך אחרי גירסת הרי"ף במועד קטן פרק ג דף רצג, שהיא: "בהספד של אדם כשר". 8) שבת שם, "הקדוש־ברוך־הוא סופרן ומניחן בבית גנזיו", שנאמר (תהלים נו, ט) "נודי ספרת אתה, שימה דמעתי בנאדך". 9) לומר: "קיים זה מה שכתוב בזה", כי אסור לישב על גבי מיטה שספר תורה מונה עליה, כמבואר בהלכות ספר תורה פרק י, הלכה ו (מועד קטן כה, א). ודווקא על מיטתו, אבל להניח הספר לפניו על גבי ספסל, התיר רב האי גאון לאדם חשוב וגדול בתורה ויחיד בדורו, כמבואר בטור יורה דעה סימן שדמ וכן בש"ך שם ובטור יורה דעה סימן שנג. 10) אלא מוציאים אותו במיטה הראשונה שעשו לצרכו (מועד קטן שם) ובטור יורה דעה סימן שנג. 11) כגון, אם הייתה המיטה רחבה מפתח הדלת, שוברים הקיר ומרחיבים הפתח (מועד קטן שם). 12) שלא אמרו אלא: "חכם כבודו דרך הפתח", וכן: "חכם כבודו במיטה הראשונה". 13) בחזרתם מן הקבר הולכים מעט ויושבים, לנחם האבלים, או להרבות צער על המת ולתת איש אל לבו לשוב בתשובה, כי חיי האדם הבל. ועומדים, והולכים מעט וחוזרים ויושבים מעט, כך עושים שבע פעמים, כנגד שבעה הבלים הכתובים בקהלת (א, ב) "הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים (=הבלים שניים במשמע) הכל הבל" (בבא בתרא ק, ב וברשב"ם שם). ורש"י למגילה כג, ב אומר: "כשנושאים את המת לקברו היו יושבים שבע פעמים לבכות את המת, והרוצה לספדו יספוד". 14) אנשים (מגילה כג, ב). 15) קרובי המת שאינם מתאבלים באים למעמדות לכבוד המת. 16) לקבורת המת. 17) בבא בתרא שם. 18) ולדעת הרשב"ם שם, לאחר שישבו מעט, היה הממונה אומר להם עמדו ולכו אל מקום אחר. ובטור יורה דעה סימן שעו מביא בשם גאון: "וצריך לישב שבע פעמים מפני שהרוחות מלוות אותו, ובכל שעה שיושב בורחות ממנו". 19) בבא בתרא שם. 20) כשמתה אמו של בן זזא, הספידה רבן גמליאל הספד גדול (ראש השנה כה, א). וכן במגילה כח, ב "רפרם הספיד לכלתו בבית הכנסת". 21) אפילו שלא בימי חול המועד, אלא בכל ימות השנה, ראה לעיל פרק י"א, הלכה ג. 22) להיות מונחת מתה ברחוב לעיני הכל. 23) מועד קטן כח, א, שנאמר (במדבר כ, א) "ותמת שם מרים ותיקבר שם" - סמוך למיתה קבורה, ולשון ה"נמוקי יוסף" למשנה שם: "שגנאי הוא לנשים החיות, כשאשה מתה עומדת [שוכבת] בתכריכיה לבושה לפני האנשים". 24) מן הקבר, לקברן במקום אחר. 25) דברי בכי ומספד. 26) מפורש בסמוך בהלכה הבאה. 27) שהוא ממית ומחייה, מוריד שאול ויעל (ירושלמי מועד קטן פרק א, הלכה ה וכפירוש הטור ביורה דעה סימן תג). 28) דברי מוסר, הכובשים את לבו של אדם ומכניעים את יצרו. 29) מערכת החוליות בגבו, וכן בבבא קמא טז, א "שדרו של אדם". 30) לנחמו, ראה לקמן פרק י"ג, הלכה א. 31) מועד קטן כה, א. אלא, ששם הנוסח: "שלדו קיימת" ומפרש רש"י: גופו קיים, ורבינו סובר, כיוון ששדרתו קיימת, הרי זה כ"שלדו קיים" שהשדרה היא עיקר בניין הגוף (לחם משנה). 32) ואין מספידים אפילו את החכם לאחר שנים עשר חודש למיתתו, ראה לקמן פרק י"ג, הלכה י, זה שהעבירו את ארונו ממקום למקום - מספידים הואיל ושלדו קיים ונקבר מחדש. 33) בברכת ה"טוב והמטיב" שבברכת המזון, שמוסיף בה דברים: דיין אמת, שופט בצדק, שליט בעולמו לעשות בו כרצונו וכו', כדברי רבינו בהלכות ברכות פרק ב, הלכה ח. ובירושלמי מועד קטן פרק א, הלכה ה: ברכת אבלים - מה שאומרים בבית הכנסת, ומפרש ה"קרבן העדה" "ברוך מנחם אבלים", וכן בירושלמי פסחים פרק ח, הלכה ח. וראוי להעיר שבכתובות ח, ב אמרו: "ברכת אבלים ברחבה" ומפרש רש"י: כשמברים את האבל סעודה ראשונה משל אחרים, היו מברים אותו ברחבה (רחוב העיר), ומברכים שם ברכת אבלים, ונוסח הברכה מפורש בגמרא שם: "אחינו המיוגעים המדוכאים באבל הזה... ברוך מנחם אבלים". 34) ירושלמי

הַיּוֹם כֻּלּוֹ[35]; וְלָעֶרֶב - אֵין מִתְאַבֵּל, אֲפִלּוּ צְרוּרִין לוֹ בִּסְדִינוֹ. וְאֵין אוֹמְרִין עֲלֵיהֶן קִינוֹת[36].

ט. אֵין מַסְפִּידִין אֶת הַקְּטַנִּים. וּכֶן כַּמָּה שָׁנִים יִהְיֶה רָאוּי לְהֻסְפַּד? בְּנֵי עֲנִיִּים אוֹ בְּנֵי זְקֵנִים - בְּנֵי חָמֵשׁ[37]; וּבְנֵי עֲשִׁירִים - בְּנֵי שֵׁשׁ. אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת.

י. תִּינוֹק שֶׁמֵּת: כָּל שְׁלֹשִׁים - יוֹצֵא בְּחֵיק[38], וְנִקְבָּר בְּאִשָּׁה אַחַת וּבִשְׁנֵי אֲנָשִׁים; אֲבָל לֹא בְּאִישׁ אֶחָד וּבִשְׁתֵּי נָשִׁים, מִפְּנֵי הַיִּחוּד[39]. וְאֵין עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה, וְאֵין אוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים[40]. בֶּן שְׁלֹשִׁים יוֹם גְּמוּרִים[41] - יוֹצֵא בִּגְלוֹסְקָמָא[42] קְטַנָּה הַנִּטֶּלֶת בַּאֲגַפַּיִם[43]. וְעוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה, וְאוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים[44]. בֶּן שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ - יוֹצֵא בְּמִטָּה.

יא. כָּל הַיּוֹצֵא בְּמִטָּה - רַבִּים מַצְהִיבִין[45] עָלָיו; וְכֹל שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא בְּמִטָּה - אֵין רַבִּים מַצְהִיבִין עָלָיו. וְכָל הַנִּכָּר לָרַבִּים[46] - רַבִּים מִתְעַסְּקִין בּוֹ[47]; וְכֹל שֶׁאֵינוֹ נִכָּר לָרַבִּים - אֵין רַבִּים חַיָּבִין לְהִתְעַסֵּק בּוֹ. וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ נָשִׁים לָצֵאת לִפְנֵי הַמִּטָּה - יוֹצְאוֹת לִפְנֵי הַמִּטָּה[48]; לְאַחַר הַמִּטָּה - יוֹצְאוֹת לְאַחַר הַמִּטָּה[49].

יב. הָעֲבָדִים וְהַשְּׁפָחוֹת[50] - אֵין מַסְפִּידִין אוֹתָן, וְאֵין עוֹמְדִין עֲלֵיהֶן בְּשׁוּרָה, וְאֵין אוֹמְרִים עֲלֵיהֶן בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים; אֶלָּא אוֹמְרִין לוֹ כְּשֵׁם שֶׁאוֹמְרִין לוֹ עַל שׁוֹרוֹ וְעַל חֲמוֹרוֹ: הַמָּקוֹם יְמַלֵּא חֶסְרוֹנְךָ[51].

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר[1]

א. כֵּיצַד מְנַחֲמִין אֶת הָאֲבֵלִים? אַחַר שֶׁקּוֹבְרִין אֶת הַמֵּת מִתְקַבְּצִין הָאֲבֵלִים וְעוֹמְדִין בְּצַד בֵּית הַקְּבָרוֹת, וְכָל הַמְלַוִּין אֶת הַמֵּת עוֹמְדִין סָבִיב לָהֶן שׁוּרָה לִפְנֵי שׁוּרָה. וְאֵין שׁוּרָה פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה, וְאֵין אֲבֵלִים מִן הַמִּנְיָן.

ב. הָאֲבֵלִים עוֹמְדִין לִשְׂמֹאל הַמְנַחֲמִין, וְכָל הַמְנַחֲמִין בָּאִין אֵצֶל הָאֲבֵלִים אֶחָד אֶחָד, וְאוֹמְרִים לָהֶן: תְּנֻחֲמוּ מִן הַשָּׁמַיִם. וְאַחַר כָּךְ הוֹלֵךְ הָאָבֵל לְבֵיתוֹ. וְכָל יוֹם וָיוֹם מִשִּׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת בָּאִין בְּנֵי אָדָם לְנַחֲמוֹ, בֵּין שֶׁבָּאוּ פָּנִים חֲדָשׁוֹת בֵּין שֶׁלֹּא בָּאוּ.

ג. הָאָבֵל מֵסֵב בְּרֹאשׁ. וְאֵין הַמְנַחֲמִין רַשָּׁאִין לֵישֵׁב אֶלָּא עַל גַּבֵּי קַרְקַע. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשְׁבוּ אִתּוֹ לָאָרֶץ. וְאֵין רַשָּׁאִין לוֹמַר דָּבָר עַד שֶׁיִּפְתַּח הָאָבֵל אֶת פִּיו תְּחִלָּה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵין דֹּבֵר אֵלָיו דָּבָר; וּכְתִיב: אַחֲרֵי כֵן פָּתַח אִיּוֹב אֶת פִּיהוּ וְגוֹמֵר, וַיַּעַן אֱלִיפַז. וְכֵיצַד שֶׁנְּעָנַע בְּרֹאשׁוֹ - שׁוּב אֵין הַמְנַחֲמִין רַשָּׁאִין לֵישֵׁב אֶצְלוֹ, שֶׁלֹּא יַטְרִיחוּהוּ יוֹתֵר מִדַּי.

ד. מֵת שֶׁאֵין לוֹ אֲבֵלִים לְהִתְנַחֵם - בָּאִים עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם כְּשֵׁרִין וְיוֹשְׁבִין בִּמְקוֹמוֹ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הָאֲבֵלוּת, וּשְׁאָר הָעָם מִתְקַבְּצִין עֲלֵיהֶן. וְאִם לֹא הָיוּ שָׁם עֲשָׂרָה קְבוּעִין - בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִתְקַבְּצִין עֲשָׂרָה מִשְּׁאָר הָעָם וְיוֹשְׁבִין בִּמְקוֹמוֹ.

ה. הַכֹּל חַיָּבִין לַעֲמֹד בִּפְנֵי נָשִׂיא, חוּץ מֵאָבֵל וְחוֹלֶה. וּלְכָל הָעוֹמֵד מִפָּנָיו אוֹמֵר לוֹ 'שֵׁב', חוּץ מֵאָבֵל וְחוֹלֶה. שֶׁמַּשְׁמַע: יֵשֵׁב בְּאֶבְלוֹ, יֵשֵׁב בְּחָלְיוֹ.

ו. מְכַבְּדִין וּמְרַבְּצִין בְּבֵית הָאֵבֶל, וּמְדִיחִין קְעָרוֹת וְכוֹסוֹת וְקִיתוֹנוֹת וּצְלוֹחִיּוֹת, וּמַדְלִיקִין אֶת הַנֵּרוֹת. אֲבָל אֵין מְבִיאִין שָׁם לֹא אֶת הַמֻּגְמָר וְלֹא אֶת הַבְּשָׂמִים.

ז. אֵין מוֹלִיכִין לְבֵית הָאֵבֶל הַמַּאֲכָל שֶׁמַּבְרִין בּוֹ לֹא בִּכְלֵי כֶסֶף וְלֹא בִּכְלֵי שַׁעַם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אֶלָּא בִּכְלֵי נְסָרִים שֶׁל עֲרָבָה קְלוּפָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת מִי שֶׁאֵין לוֹ. וְאֵין מַשְׁקִין בִּזְכוּכִית לְבָנָה, אֶלָּא בִּצְבוּעָה; שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת הָעֲנִיִּים שֶׁאֵין יֵינוֹתֵיהֶן טוֹבוֹת.

ח. אֵין שׁוֹתִין בְּבֵית הָאֵבֶל יָתֵר עַל עֲשָׂרָה כּוֹסוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד: שְׁלֹשָׁה קֹדֶם אֲכִילָה, וּשְׁלֹשָׁה בְּתוֹךְ אֲכִילָה, וְאַרְבָּעָה לְאַחַר אֲכִילָה. וְלֹא יוֹסִיף, שֶׁמָּא יִשְׁתַּכֵּר.

ט. אֵין אוֹמְרִין שְׁמוּעָה וְהַגָּדָה בְּבֵית הָאֵבֶל, אֶלָּא יוֹשְׁבִין

פסחים שם. כשחזרו מקבורת המת היו עומדים בצד בית הקברות לנחמו, כמבואר לקמן פרק י"ג, הלכה א. **35)** מועד קטן ח, א וכפירוש התוספות שם. ואותו היום נוהג בעטיפת הראש וכפיית המיטה... ורחיצה וסיכה. וכל מה שאסור באבל (כסף משנה בשם רבינו ירוחם). ולאו דווקא בעצמות אביו אלא גם על עצמות כל הקרובים, מתאבל עליהם ביום לקיטתן, בכל הדברים הנוהגים באבל (טור יורה דעה סימן תג). **36)** כבר הזכיר זה רבינו לעיל הלכה ו, וכן משמיענו שאפילו על עצמות אביו ואמו אין אומרים קינות. **37)** שהעני מצטער על בניו יותר מן העשיר, לפי שאין לו שמחה אחרת (מועד קטן כד, ב וברש"י). ושם אמרו: "בני זקנים - כבני עניים". **38)** לבית הקברות, ולא בארון. **39)** שאסור להתייחד אפילו עם שתי נשים, מפני שדעתן קלה, ושתיהן נוחות להתפתות, אבל בשני אנשים מותר, שהאחד בוש מחבירו (קידושין פ, ב וברש"י). וכל זה בשעת אבל, שיצרו שבור ונכנע, אבל שלא בשעת אבלו, אפילו אנשים הרבה אסור להם להתייחד עם אשה אחת, עד שתהיה אשתו של אחד מהם שם, כדברי רבינו בהלכות איסורי ביאה פרק כ"ב, הלכה ח ובכסף משנה שם. **40)** מועד קטן כד, ב. **41)** יצא מחזקת נפל, אבל יום שלושים עצמו כיום שלפניו הוא (בכורות מט, א), והשווה לעיל פרק א, הלכה ו. **42)** תיבה או ארון בלשון יוונית. "ויישם בארון במצרים" (בראשית נ, כו) מתרגם יונתן: ושוון יתיה בגלוסקמא. ונוסח הגמרא במועד קטן שם: דלוסקמא. ונוסח הערוך בכל המקומות בתלמוד: גלוסקמא. **43)** בזרועות שני אנשים דרך כבוד (רש"י שם). **44)** כשאר כל אדם (שם). ולדעת הרמ"א ביורה דעה סימן שדמ סעיף ד אין אומרים צידוק הדין וקדיש על תינוק "עד שיהיה בן יב חודש, שיצא במיטה". **45)** שרויים בצער וסופדים. **46)** שהיה רגיל לצאת מן הבית, והכירו אותו. **47)** לספדו ולוותו. **48)** ואין לחוש להרהור עבירה בשעת צער ואבל. **49)** סנהדרין כ, א. ובירושלמי שם פרק ב, הלכה ד אמרו: לפני המיטה - שהן גרמו מיתה. לאחר המיטה - מפני כבוד בנות ישראל, שלא יהו (האנשים) מביטים בנשים. וביורה דעה סימן שנט סעיף א מסכם: "ועכשיו נהגו שאין יוצאות אלא לאחר המיטה, ואין לשנות". **50)** הכנענים. **51)** ברכות טז, ב. ושם אמרו: "רבי יוסי אומר: אם עבד כשר הוא, אומרים עליו, הוי איש טוב ונאמן, ונהנה מיגיעו, אמרו לו: אם כן, מה הינחת לכשרים". **1)** סדר ניחום אבלים. מת שאין לו אבלים להתנחם עליו, כיצד עורכים לו אבל וניחומים. באיזה כלים מביאים את המאכל לבית האבל להברותו. שלבי זמן שונים באבילות, לבכי, להספד, לתספורת

מתוך מהדורת וגשל

דָּוִין. וְכֵן אֵין אוֹמְרִין בִּפְנֵי הַמֵּת אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁל מֵת. אֲבָל לַעֲסֹק בְּדִבְרֵי תּוֹרָה בְּפָנָיו אוֹ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת - אָסוּר.

י. אֵין בּוֹכִין עַל הַמֵּת יָתֵר מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים, וְאֵין מַסְפִּידִין יָתֵר מִשִּׁבְעָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר הָעָם; אֲבָל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים - הַכֹּל לְפִי חָכְמָתָן. וְאֵין בּוֹכִין עֲלֵיהֶן יוֹתֵר מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם; שֶׁאֵין לָנוּ גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, וּכְתִיב: וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה. וְכֵן אֵין מַסְפִּידִין יָתֵר עַל שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. אֵין לָנוּ בְּחָכְמָה גָּדוֹל מֵרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, וּשְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ בִּלְבַד נִסְפַּד. וְכֵן חָכָם שֶׁבָּאָה שְׁמוּעָתוֹ לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ - אֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ.

יא. אַל יִתְקַשֶּׁה אָדָם עַל מֵתוֹ יָתֵר מִדַּי. שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תִּבְכּוּ לְמֵת וְאַל תָּנֻדוּ לוֹ. כְּלוֹמַר: יָתֵר מִדַּי. שֶׁזֵּהוּ מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם; וְהַמְצַעֵר [עַצְמוֹ יוֹתֵר] עַל מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם - הֲרֵי זֶה טִפֵּשׁ. אֶלָּא כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? שְׁלֹשָׁה לִבְכִי, שִׁבְעָה לְהֶסְפֵּד, שְׁלֹשִׁים יוֹם לְתִסְפֹּרֶת וְלִשְׁאָר הַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים.

יב. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מִתְאַבֵּל כְּמוֹ שֶׁצִּוּוּ חֲכָמִים - הֲרֵי זֶה אַכְזָרִי. אֶלָּא יִפְחַד וְיִדְאַג וִיפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו וְיַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה. וְאֶחָד מִבְּנֵי חֲבוּרָה שֶׁמֵּת - תִּדְאַג כָּל הַחֲבוּרָה כֻּלָּהּ. כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים יִרְאֶה אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חֶרֶב מֻנַּחַת לוֹ עַל צַוָּארוֹ; וּמִשְּׁלֹשָׁה וְעַד שִׁבְעָה - [כְּאִלּוּ הִיא] מֻנַּחַת בְּקֶרֶן זָוִית; מִכָּאן וְאֵילָךְ - [כְּאִלּוּ] עוֹבֶרֶת כְּנֶגְדּוֹ בַּשּׁוּק. כָּל זֶה לְהָכִין עַצְמוֹ, וְיַחֲזֹר וְיֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: הִכִּיתָה אֹתָם וְלֹא חָלוּ. מִכְּלָל שֶׁצָּרִיךְ לְהָקִיץ וְלָחוּל.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

א. מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם לְבַקֵּר חוֹלִים, וּלְנַחֵם אֲבֵלִים, וּלְהוֹצִיא הַמֵּת, וּלְהַכְנִיס הַכַּלָּה, וּלְלַוּוֹת הָאוֹרְחִים, וּלְהִתְעַסֵּק בְּכָל צָרְכֵי הַקְּבוּרָה: לָשֵׂאת עַל הַכָּתֵף, וְלֵילֵךְ לְפָנָיו, וְלִסְפֹּד, וְלַחְפֹּר, וּלְקָבֵר. וְכֵן לְשַׂמֵּחַ הַכַּלָּה וְהֶחָתָן, וּלְסַעֲדָם בְּכָל צָרְכֵיהֶם. וְאֵלּוּ הֵן גְּמִילוּת חֲסָדִים שֶׁבְּגוּפוֹ, שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר. אַף עַל פִּי שֶׁכָּל מִצְוֹת אֵלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם, הֲרֵי הֵן בִּכְלַל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ - כָּל הַדְּבָרִים שֶׁאַתָּה רוֹצֶה שֶׁיַּעֲשׂוּ אוֹתָם לְךָ אַחֵרִים, עֲשֵׂה אַתָּה אוֹתָן לְאָחִיךָ בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת.

ב. שְׂכַר הַלְוָיָה מְרֻבֶּה מִן הַכֹּל. וְהוּא הַחֹק שֶׁחָקְקוּ אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְדֶרֶךְ הַחֶסֶד שֶׁנָּהַג בָּהּ: מַאֲכִיל עוֹבְרֵי דְּרָכִים, וּמַשְׁקֶה אוֹתָן, וּמְלַוֶּה אוֹתָן. וּגְדוֹלָה הַכְנָסַת אוֹרְחִים מֵהַקְבָּלַת פְּנֵי שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים. וְלִוּוּיָם יוֹתֵר מֵהַכְנָסָתָן. אָמְרוּ חֲכָמִים: כֹּל שֶׁאֵינוֹ מְלַוֶּה - כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים.

ג. כּוֹפִין לִלְוָיָה כְּדֶרֶךְ שֶׁכּוֹפִין לִצְדָקָה. וּבֵית דִּין הָיוּ מְתַקְּנִין שְׁלוּחִין לְלַוּוֹת אָדָם הָעוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. וְאִם נִתְעַצְּלוּ בְּדָבָר זֶה - מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ שָׁפְכוּ דָמִים. אֲפִלּוּ הַמְלַוֶּה אֶת חֲבֵרוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת - יֵשׁ לוֹ שָׂכָר הַרְבֵּה. וְכַמָּה שִׁעוּר לְוָיָה שֶׁחַיָּב אָדָם בָּהּ? הָרַב לַתַּלְמִיד - עַד עִבּוּרָהּ שֶׁל עִיר. וְהָאִישׁ לַחֲבֵרוֹ - עַד תְּחוּם שַׁבָּת. וְהַתַּלְמִיד לָרַב - עַד פַּרְסָה. וְאִם הָיָה רַבּוֹ מֻבְהָק - עַד שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת.

ד. בִּקּוּר חוֹלִים - מִצְוָה עַל הַכֹּל. אֲפִלּוּ גָּדוֹל מְבַקֵּר אֶת הַקָּטָן. וּמְבַקְּרִין הַרְבֵּה פְּעָמִים בַּיּוֹם. וְכָל הַמּוֹסִיף - מְשֻׁבָּח. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַטְרִיחַ. וְכָל הַמְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה - כְּאִלּוּ נָטַל חֵלֶק מֵחָלְיוֹ וְהֵקֵל מֵעָלָיו; וְכֹל שֶׁאֵינוֹ מְבַקֵּר - כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים.

ה. אֵין מְבַקְּרִין אֶת הַחוֹלֶה אֶלָּא מִיּוֹם שְׁלִישִׁי וָהָלְאָה. וְאִם קָפַץ עָלָיו הַחֹלִי וְהִכְבִּיד - מְבַקְּרִין אוֹתוֹ מִיָּד. וְאֵין מְבַקְּרִין אֶת הַחוֹלֶה לֹא בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת רִאשׁוֹנוֹת בַּיּוֹם וְלֹא בְּשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִתְעַסְּקִין בְּצָרְכֵי הַחוֹלֶה. וְאֵין מְבַקְּרִין לֹא חוֹלֵי מֵעַיִם וְלֹא חוֹלֵי הָעַיִן וְלֹא מְחוֹשֵׁי הָרֹאשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהַבִּקּוּר קָשֶׁה לָהֶן.

ו. הַנִּכְנָס לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה - לֹא יֵשֵׁב לֹא עַל גַּבֵּי מִטָּה, וְלֹא עַל גַּבֵּי כִּסֵּא, וְלֹא עַל גַּבֵּי סַפְסָל, וְלֹא עַל גַּבֵּי מָקוֹם גָּבוֹהַּ, וְלֹא לְמַעְלָה מִמְּרַאֲשׁוֹתָיו. אֶלָּא מִתְעַטֵּף וְיוֹשֵׁב לְמִטָּה מִמְּרַאֲשׁוֹתָיו, וּמְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים וְיוֹצֵא.

ז. יֵרָאֶה לִי, שֶׁנֶּחְמַת אֲבֵלִים קוֹדֶם לְבִקּוּר חוֹלִים; שֶׁנִּחוּם אֲבֵלִים גְּמִילוּת חֶסֶד עִם הַחַיִּים וְעִם הַמֵּתִים.

ח. מִי שֶׁהָיָה לְפָנָיו מֵת וְכַלָּה - מַנִּיחַ אֶת הַכַּלָּה וּמִתְעַסֵּק עִם הַמֵּת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: לֵב חֲכָמִים בְּבֵית אֵבֶל וְגוֹמֵר. מֵת וְכַלָּה שֶׁפָּגְעוּ זֶה בָּזֶה בַּדֶּרֶךְ - מַעֲבִירִין אֶת הַמֵּת מִלִּפְנֵי הַכַּלָּה. וְזֶה וָזֶה עוֹבְרִין מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ.

ט. מְבַטְּלִין תַּלְמוּד תּוֹרָה לְהוֹצָאַת הַמֵּת וּלְהַכְנָסַת הַכַּלָּה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאֵין לוֹ כָּל צָרְכּוֹ; אֲבָל יֵשׁ לוֹ כָּל צָרְכּוֹ - אֵין מְבַטְּלִין. וְכֹל שֶׁאֵין מִתְעַסְּקִין בַּתּוֹרָה - חַיָּבִין לְהִתְעַסֵּק עִמּוֹ.

י. מֵת אֶחָד בָּעִיר - כָּל בְּנֵי הָעִיר אֲסוּרִין בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה עַד שֶׁיִּקָּבְרוּהוּ. וְאִם יֵשׁ לוֹ מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק בִּצְרָכָיו - מֻתָּרִין.

יא. תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמֵּת, אֲפִלּוּ הָיוּ עִמּוֹ עַד שִׁשִּׁים רִבּוֹא - מְבַטְּלִין תַּלְמוּד תּוֹרָה לְהוֹצָאָתוֹ. הָיוּ שִׁשִּׁים רִבּוֹא - אֵין מְבַטְּלִין. וְאִם הָיָה מְלַמֵּד לַאֲחֵרִים - אֵין לוֹ שִׁעוּר, אֶלָּא מְבַטְּלִין הַכֹּל לְהוֹצָאָתוֹ.

יב. קוֹבְרִין מֵתֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וּמְנַחֲמִין אֲבֵלֵיהֶם, וּמְבַקְּרִין חוֹלֵיהֶם, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם.

יג. בָּתֵּי הַקְּבָרוֹת אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה. כֵּיצַד? אֵין אוֹכְלִין בָּהֶן, וְאֵין שׁוֹתִין בָּהֶן, וְאֵין עוֹשִׂין בָּהֶן מְלָאכָה, וְלֹא קוֹרִין בָּהֶן, וְלֹא שׁוֹנִין בָּהֶן. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: אֵין נֵאוֹתִין בָּהֶן, וְלֹא נוֹהֲגִין

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

ולשאר חיובי אבל. החובה לדאוג ולפשפש במעשים לחזור בתשובה - בימי האבל. 1) מתבארת בו מצוות עשה של דבריהם לבקר חולים, לנחם אבלים, להכניס הכלה וללוות האורחים וכו'. גודל ערך מצוות הכנסת אורחים והלווייתם לדרכם. זמני ביקור חולים. ביטול מלאכה ותלמוד תורה להוצאת תלמיד חכם לקבורה. ניחום אבילי גויים וביקור חוליהם. איסור הנאה מבתי קברות, בניין הקבר, המת וכל תכריכיו והכלים הנזרקים על מיטתו מחמת צער. הכבוד שעושים למלך או נשיא שמתו.

מתוך מהדורת וגשל

בָּהֶן קַלּוּת רֹאשׁ. לֹא יֵלֵךְ אָדָם בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל קֶבֶר וּתְפִלִּין בְּיָדוֹ וְסֵפֶר תּוֹרָה בִּזְרוֹעוֹ, וְלֹא יִתְפַּלֵּל שָׁם. וּבְרָחוֹק אַרְבַּע אַמּוֹת - מֻתָּר.

יד. הַמּוֹלִיךְ עֲצָמוֹת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם - לֹא יִתְּנֵם בְּדִסְקָיָא וְיַנִּיחֵם עַל גַּבֵּי חֲמוֹרוֹ וְיִרְכַּב עֲלֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁנּוֹהֵג בָּהֶן מִנְהַג בִּזָּיוֹן. וְאִם הָיָה מִתְיָרֵא מִפְּנֵי הַגַּנָּבִים וּמִפְּנֵי הַלִּסְטִים - מֻתָּר.

טו. אֵין מְפַנִּין אֶת הַמֵּת מִקֶּבֶר לְקֶבֶר, אֲפִלּוּ מִבְּזוּי לִמְכֻבָּד. וְאִם הָיָה בְּתוֹךְ שָׁדֵהוּ - מְפַנֶּהוּ אֲפִלּוּ מִמְּכֻבָּד לְבָזוּי.

טז. אֵין קוֹבְרִין מֵת עַל גַּבֵּי מֵת, וְלֹא שְׁנֵי מֵתִים כְּאֶחָד, שֶׁבִּזָּיוֹן הוּא. וְקָטָן הַיָּשֵׁן עִם אִמּוֹ - נִקְבָּר עִמָּהּ.

יז. עָפָר הַקֶּבֶר - אֵינוֹ אָסוּר בַּהֲנָאָה, שֶׁאֵין קַרְקַע עוֹלָם נֶאֱסָרֶת. אֲבָל קֶבֶר הַבִּנְיָן - אָסוּר בַּהֲנָאָה.

יח. הַבּוֹנֶה קֶבֶר לְמֵת - לֹא נֶאֱסַר עַד שֶׁיִּכָּנֵס בּוֹ הַמֵּת. וַאֲפִלּוּ הֵטִיל בּוֹ גֶפֶל - נֶאֱסַר בַּהֲנָאָה.

יט. נֶפֶשׁ שֶׁנַּעֲשָׂה לְשֵׁם חַי, וְשָׁם בּוֹ הַמֵּת, וְהוֹסִיף בּוֹ דִּימוֹס אֶחָד לְשֵׁם הַמֵּת, אַף עַל פִּי שֶׁפִּנָּהּ הַמֵּת - הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה. וְאִם הִכִּיר אֶת הַתּוֹסֶפֶת - חוֹלֵץ אוֹתָהּ, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר. נַעֲשָׂה לְשֵׁם הַמֵּת - כֵּיוָן שֶׁהוּטַל בּוֹ הַמֵּת נֶאֱסַר, אַף עַל פִּי שֶׁפִּנָּהוּ.

כ. הַבּוֹנֶה קֶבֶר לְאָבִיו, וְהָלַךְ וּקְבָרוֹ בְּקֶבֶר אַחֵר - הֲרֵי זֶה לֹא יִקָּבֵר בּוֹ מֵת אַחֵר עוֹלָמִית, וְהַקֶּבֶר הַזֶּה אָסוּר בַּהֲנָאָה, מִפְּנֵי כְּבוֹד אָבִיו.

כא. הַמֵּת אָסוּר בַּהֲנָאָה כֻּלּוֹ; חוּץ מִשְּׁעָרוֹ שֶׁהוּא מֻתָּר בַּהֲנָאָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ גּוּפוֹ. וְכֵן אֲרוֹנוֹ וְכָל תַּכְרִיכָיו - אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה. אֲבָל כֵּלִים הַמּוּכָנִים לְתַכְרִיךְ - לֹא נֶאֱסְרוּ בַּהֲנָאָה. אֲפִלּוּ אָרֹג בֶּגֶד לְמֵת - לֹא נֶאֱסַר עַד שֶׁיַּגִּיעַ בַּמִּטָּה הַנִּקְבֶּרֶת עִמּוֹ. שֶׁאֵין הַהַזְמָנָה אוֹסֶרֶת.

כב. כָּל הַכֵּלִים שֶׁזּוֹרְקִין עַל הַמֵּת עַל הַמִּטָּה הַנִּקְבֶּרֶת עִמּוֹ - אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, שֶׁלֹּא יִתְחַלְּפוּ בְּתַכְרִיכִין.

כג. הָיוּ אָבִיו וְאִמּוֹ מְזֻרָקִין כֵּלִים בַּחֲמָתָן עַל הַמֵּת - מִצְוָה עַל אֲחֵרִים לְהַצִּילָן. וְאִם הִגִּיעוּ לַמִּטָּה הַנִּקְבֶּרֶת עִמּוֹ - אֵין מַצִּילִין אוֹתָן.

כד. מְלַמְּדִין אֶת הָאָדָם שֶׁלֹּא יְהֵא חַבְּלָן, וְלֹא יַפְסִיד אֶת הַכֵּלִים וַיַּשְׁלִיכֵם לְחַבָּלָה. מוּטָב לְתִתָּם לַעֲנִיִּים, וְאַל יַשְׁלִיכֵם לְרִמָּה וְתוֹלֵעָה. וְכָל הַמַּרְבֶּה כֵּלִים עַל הַמֵּת - עוֹבֵר בְּלֹא תַשְׁחִית.

כה. מֶלֶךְ שֶׁמֵּת - עוֹקְרִין סוּס שֶׁהָיָה רוֹכֵב עָלָיו. וְעֶגְלָה שֶׁהָיְתָה מוֹשֶׁכֶת בַּקָּרוֹן שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בּוֹ - מְנַשֵּׁר פַּרְסוֹתֶיהָ מִן הָאַרְכֻּבָּה וּלְמַטָּה, מָקוֹם שֶׁאֵין עוֹשֶׂה אוֹתָהּ טְרֵפָה. וּמוֹשִׁיבִין יְשִׁיבָה עַל קִבְרוֹ שִׁבְעָה יָמִים. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָבוֹד עָשׂוּ לוֹ בְּמוֹתוֹ - זֶה שֶׁהוֹשִׁיבוּ לוֹ יְשִׁיבָה עַל קִבְרוֹ. וְנָשִׂיא שֶׁמֵּת - אֵין מְבַטְּלִין יְשִׁיבָתוֹ יָתֵר עַל שְׁלֹשִׁים יוֹם.

כו. מֶלֶךְ אוֹ נָשִׂיא שֶׁמֵּת - יֵשׁ לָהֶן לִשְׂרֹף מִטָּתוֹ וְכָל כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ, וְאֵין בָּזֶה דֶּרֶךְ הָאֱמוֹרִי וְלֹא מִשּׁוּם הַשְׁחָתָה. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּשָׁלוֹם תָּמוּת וּבְמִשְׂרְפוֹת אֲבוֹתֶיךָ הָרִאשֹׁנִים יִשְׂרְפוּ לָךְ.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת אֵבֶל בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום שלישי ה' אדר ה'תשע"ב

הִלְכוֹת מְלָכִים וּמִלְחֲמוֹתֵיהֶם

יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת. עֶשֶׂר מִצְוֹת עֲשֵׂה וּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פָּרָטָן:

א) לְמַנּוֹת מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל. ב) שֶׁלֹּא יִמְנֶה מִקְּהַל גֵּרִים. ג) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים. ד) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים. ה) שֶׁלֹּא יַרְבֶּה לוֹ כֶּסֶף וְזָהָב. ו) לְהַחֲרִים שִׁבְעָה עֲמָמִים. ז) שֶׁלֹּא לְחַיּוֹת מֵהֶן כָּל נְשָׁמָה. ח) לִמְחוֹת זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק. ט) לִזְכֹּר מַה שֶּׁעָשָׂה עֲמָלֵק. י) שֶׁלֹּא לִשְׁכֹּחַ מַעֲשָׂיו הָרָעִים וַאֲרִיבָתוֹ בַּדֶּרֶךְ. יא) שֶׁלֹּא לִשְׁכֹּן בְּאֶרֶץ־מִצְרָיִם. יב) לִשְׁלֹחַ שָׁלוֹם לְיוֹשְׁבֵי הָעִיר כְּשֶׁצָּרִים עָלֶיהָ וְלָדוּן בָּהּ, כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה: "וְאִם תַּשְׁלִים"; "וְאִם לֹא תַשְׁלִים". יג) שֶׁלֹּא לִדְרֹשׁ שָׁלוֹם מֵעַמּוֹן וּמוֹאָב בִּלְבַד כְּשֶׁצָּרִים עֲלֵיהֶם. יד) שֶׁלֹּא לְהַשְׁחִית אִילָנֵי מַאֲכָל בַּמָּצוֹר. טו) לְהַתְקִין יָד, שֶׁיֵּצְאוּ בוֹ בַּעֲלֵי הַמַּחֲנֶה לְהִפָּנוֹת בּוֹ. טז) לְהַתְקִין יָתֵד לַחְפָּר בּוֹ. יז) לִמְשֹׁחַ כֹּהֵן לְדַבֵּר בְּאָזְנֵי אַנְשֵׁי הַצָּבָא בִּשְׁעַת הַמִّלְחָמָה. יח) לִהְיוֹת מְאֹרֵס, וּבוֹנֶה בִּנְיָן, וְנוֹטֵעַ כֶּרֶם, שְׁמֵחִים בִּקְנִינָם שָׁנָה תְּמִימָה, וּמַחֲזִירִין אוֹתָן מִן הַמִّלְחָמָה. יט) שֶׁלֹּא יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם לְכָל דָּבָר, וְלֹא יֵצְאוּ אֲפִלּוּ לְצָרְכֵי הָעִיר וּלְצָרְכֵי הַגְּדוּד וְדוֹמֶה לָהֶם. כ) שֶׁלֹּא לַעֲרֹץ וְלַחֲזֹר לְאָחוֹר בִּשְׁעַת הַמִّלְחָמָה. כא) דִּין יְפַת־תֹּאַר. כב) שֶׁלֹּא תִּמָּכֵר יְפַת־תֹּאַר. כג) שֶׁלֹּא יִכְבְּשֶׁנָּה לְעַבְדוּת אַחַר שֶׁנִּבְעֲלָה.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

א. שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת כְּנִיסָתָן לָאָרֶץ[2]: לְמַנּוֹת לָהֶם מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ"[3], וּלְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק"[4], וְלִבְנוֹת בֵּית־הַבְּחִירָה[5], שֶׁנֶּאֱמַר: "לְשִׁכְנוֹ תִּדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָּׁמָּה"[6].

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) שלוש מצוות שנצטוו ישראל בכניסתם לארץ. מי הם הפסולים להיות מלך או כהן גדול. ההבדלים בין זכויות מלכי בית דוד למלכי ישראל. שכל השררות והמינויים בישראל עוברים בירושה לבן, ולבן הבן עד עולם. 2) ספרי לדברים יב, י וכן בסנהדרין כ, ב. 3) וזה לאחר כניסתם לארץ, ככתוב שם: "כי תבוא אל הארץ... ויירשתה וישבת בה... שום תשים עליך מלך". 4) וגם זו היא לאחר כניסתם לארץ, כלשון הפסוק: "והיה בהניח... לך מכל אויביך... בארץ אשר ה' אלוקיך נותן לך נחלה לרשתה". 5) בית המקדש, כלשון הכתוב: "המקום אשר יבחר ה' אלוקיכם... לשום את שמו שם". 6) ובהלכות בית הבחירה פרק א הלכה א מביא רבינו פסוק אחר: "שנאמר (שמות כה, ח) ועשו לי מקדש", נראים הדברים, שעיקר מצוות בניין בית הבחירה נלמד מהפסוק

מתוך מהדורת וגשל

ב. מִנּוּי מֶלֶךְ קֹדֶם לְמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֹתִי שָׁלַח ה' לִמְשָׁחֲךָ לְמֶלֶךְ... עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה אֶת עֲמָלֵק"[7]. וְהַכְרָתַת זֶרַע עֲמָלֵק קוֹדֶמֶת לְבִנְיַן הַבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי כִּי יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַה' הֵנִיחַ לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל אֹיְבָיו. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל נָתָן הַנָּבִיא, אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וְגוֹ'"[8]. מֵאַחַר שֶׁהֲקָמַת מֶלֶךְ מִצְוָה - לָמָּה לֹא רָצָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כְּשֶׁשָּׁאֲלוּ מֶלֶךְ מִשְּׁמוּאֵל[9]? לְפִי שֶׁשָּׁאֲלוּ בְּתַרְעֹמֶת[10], וְלֹא שָׁאֲלוּ לְקַיֵּם הַמִּצְוָה, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁקָּצוּ בִּשְׁמוּאֵל הַנָּבִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא אֹתְךָ מָאָסוּ, כִּי אֹתִי מָאֲסוּ וְגוֹ'".

ג. אֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ בַּתְּחִלָּה, אֶלָּא עַל־פִּי בֵית־דִּין שֶׁל שִׁבְעִים זְקֵנִים[11] וְעַל־פִּי נָבִיא[12], כֵּיהוֹשֻׁעַ שֶׁמִּנָּהוּ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ[13] וּבֵית־דִּינוֹ, וּכְשָׁאוּל וְדָוִד, שֶׁמִּנָּם שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי וּבֵית־דִּינוֹ.

ד. אֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ מִקְּהַל גֵּרִים אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה דּוֹרוֹת, עַד שֶׁתִּהְיֶה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אָחִיךָ הוּא"[14]. וְלֹא לְמַלְכוּת בִּלְבָד, אֶלָּא לְכָל שְׁרָרוּת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל: לֹא שַׂר־צָבָא, לֹא שַׂר חֲמִשִּׁים אוֹ שַׂר עֲשָׂרָה, אֲפִלּוּ מְמֻנֶּה עַל אַמַּת־הַמַּיִם[15] שֶׁמְּחַלֵּק מִמֶּנָּה לַשָּׁדוֹת[16]; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר דַּיָּן אוֹ נָשִׂיא, שֶׁלֹּא יְהֵא אֶלָּא מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" - כָּל מְשִׂימוֹת שָׁאַתָּה מֵשִׂים לֹא יִהוּ אֶלָּא מִקֶּרֶב אַחֶיךָ[17].

ה. אֵין מַעֲמִידִין אִשָּׁה בַּמַּלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "עָלֶיךָ מֶלֶךְ" - וְלֹא מַלְכָּה[18], וְכֵן כָּל מְשִׂימוֹת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל אֵין מְמַנִּים בָּהֶם אֶלָּא אִישׁ[19].

ו. וְאֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ וְלֹא כֹהֵן גָּדוֹל - לֹא קַצָּב[20], וְלֹא סַפָּר, וְלֹא בַלָּן, וְלֹא בּוּרְסִי[21] - לֹא מִפְּנֵי שֶׁהֵן פְּסוּלִין, אֶלָּא הוֹאִיל וְאֻמָּנוּתָן נִקְלָה, הָעָם מְזַלְזְלִין בָּהֶן[22] לְעוֹלָם. וּמִשֶּׁיַּעֲשֶׂה בִּמְלָאכָה מֵאֵלּוּ יוֹם אֶחָד - נִפְסָל[23].

ז. כְּשֶׁמַּעֲמִידִין הַמֶּלֶךְ, מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה[24],

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

הנ"ל, אולם כדי שלא נטעה לומר, שהפסוק מכוון רק למשכן שבמדבר בלבד, כמשמעות הפשוטה של אותו כתוב (ראה עירובין ב, ב), לפיכך מביא רבינו כאן את הכתוב: "לשכנו תדרשו" המדבר במקדש שלעתיד, הוא בית הבחירה שבירושלים, לגלות בזה, שהציווי: "ועשו לי מקדש" כולל הכול, גם המשכן שבמדבר, וגם בית הבחירה שלעתיד, שקדושתו קדושת עולמים, והשווה ספר המצוות עשה כ (אבן האזל). 7) בסנהדרין כ, ב למדו זה, ממה שנאמר (שמות יז, טז) "כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק" - מכאן שמינוי מלך קודם, שאין "כס" אלא מלך, ככתוב (דברי הימים־א, כט, כג) "וישב שלמה על כסא ה' למלך", אולם רבינו נקט דרשה פשוטה יותר, שזוהי דרכו להביא ראייה היותר פשוטה, והיותר נוחה, - אם אין הדבר נוגע לעצם הדין - אף על פי שבתלמוד דרשוה מפסוק אחר (לחם משנה), והשווה הלכות מעשה הקרבנות פרק י"ט, הלכה ט ובהלכות תמידין ומוספין פרק ב, הלכה ב, שגם שם מביא רבינו דרשות מפסוקים, שלא הוזכרו בתלמוד וכנ"ל. 8) ראה שמואל־א ח, ז. 10) סנהדרין שם: "לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן" ומפרש רבינו, שהכוונה לפרשת המלך שבשמואל שם. וכן אמרו שם: "זקנים שבדור כהוגן שאלו, שנאמר תנה לנו מלך לשפטנו, אבל עמי הארץ שבהם קלקלו, שאמרו (שם כ): והיינו גם אנחנו ככל הגויים ושפטנו מלכנו, ויצא לפנינו". 11) בשינויי נוסחאות כתב יד המבורגר: "על פי בית דין של ע"א זקנים". וכן מבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק ה, א, ומקורו בתוספתא סנהדרין פרק ג, משנה ב. וכתב רבינו: בתחילה, לומר שאם בנו מלך אחריו, אינו צריך מינוי כזה, שהמלכות ירושה היא לו, כמבואר בסמוך הלכה ז. 12) ספרי פרשת שופטים אות קנז "אשר יבחר ה'... על פי נביא". וכן אמרו (סוכה כז, ב) "שבט יהודה ובנימין העמידו מלכים על פי נביא". וכן אמרו (סוכה כז, ב) "שבט יהודה ובנימין העמידו מלכים על פי נביאים" ומפרש רש"י: שאול ודוד על פי שמואל. 13) שהיה נביא. 14) יבמות מה, ב ולדעת התוספות שם קב, א אם אביו מישראל, ודאי שהוא כשר, וקוראים בו: מקרב אחיך. וראה לעיל הלכות סנהדרין פרק ב, הלכה ט, ופרק י"א הלכה יא ובביאורנו שם. ומטעם זה - כותב הכסף משנה - הוכשר רחבעם בן שלמה למלכות אף על פי שאמו הייתה נעמה העמונית כמפורש במלכים־א יד, כא. וראה יבמות עז, א. "שני מוסרות שהיו עלי פתחתם, רות המואבייה ונעמה העמונית". ובנודע ביהודה חושן משפט סימן א מחדש, שלא הזהיר הכתוב: "מקרב אחיך", אלא בתחילת ה"שימה" שראשית מינויו לא יהיה אלא מקרב אחיך, אבל בבן מלך, שהמלכות באה לו בירושה אינו צריך "שימה חדשה", ומכיוון שאביו מלך בהכשר, ממנים את בנו אפילו כשאין אמו מישראל, ולפיכך אין מקום לפקפק על כשרותה של מלכות רחבעם. 15) תעלה להעברת מים. 16) המשותפת לאנשים רבים, וממונה עליה שלא ישקה איש ביומו של חבירו (קידושין עו, ב וברש"י). 17) שם. ובירושלמי שם פרק ד, הלכה ה אמרו: "שום תשים עליך מלך - אין לי אלא מלך, מניין לרבות שוטרי הרבים וגבאי צדקה וסופרי דיינים ומכים ברצועה? תלמוד לומר: מקרב אחיך תשים עליך מלך, כל שתמנהו עליך לא יהא אלא מן הברורין שבאחיך". וכתוב בסמ"ג לא־תעשה רכא, במה דברים אמורים (=שאמו מישראל מכשירתו) בשאר שררות, אבל במלכות, שנינו בתוספתא סנהדרין פרק ד, משנה ו אין מעמידים מלך אלא מן המשיאים לכהונה, והטעם, משום שנאמר "מקרב אחיך" - ממובחרים שבאחיך, ולפיכך נתחייבו שונאיהם של ישראל [=בלשון "סגי־נהור"] כלייה, כשהחניפו לאגריפס המלך ואמרו לו "אחינו אתה", כמבואר בסוטה מא, ב. 18) ספרי פרשת שופטים אות קנז. ובברכות מט, א אמרו: "תורה ומלכות לפי שאינן לא בנשים ולא בעבדים". 19) כיוון שכל המשימות הושוו למלכות, לעניין קהל גרים, הושוו גם לעניין פסול אשה (קרית ספר). ובמדרש שוחר טוב פרק כ"ב פסוק ז אמרו: חשוך הדור שהאשה מנהיגתו. ואין להקשות מדבורה הנביאה שהייתה שופטת את ישראל (שופטים ד, ד), כי שמא לא דנה, אלא מלמדת להם הדינים. ואולי קיבלו אותה עליהם משום שכינה, כלומר שזה היה על פי הדיבור (תוספות בבא קמא טו, א ונידה נ, א). 20) בכתב יד התימנים תיבה זו איננה, ובמקומה כתוב: לא גרע. והוא אומן המקיז דם, על שם שמגרע את הדם (רש"י לקידושין פב, א). 21) מעבד עורות. 22) ברייתא בקידושין פב, א, ושם כתוב במקום קצבים: כובסים, וכנראה שגירסת רבינו שם: קצבים (כסף משנה). ובתנא דבי אליהו זוטא פרק ט"ז נאמר: הגרע והבלן... אין מעמידים מהם לא מלך... ואין מוסרים להם דבר שיש בו שררה לרבים (קרית מלך). 23) וכל זה כשעסק באלו דרך אומנות ומקצוע, אבל אם עשה בהן דרך שחוק, כדרך הבחורים, שמספרים זה את זה, אין בכך כלום (כסף משנה). 24) שעשה משה למשוח בו דברים הצריכים משיחה, ככתוב (שמות ל, כה) "ועשית

מתוך מהדורת וגשל

1 שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת פַּךְ הַשֶּׁמֶן וַיִּצֹּק עַל רֹאשׁוֹ
2 וַיִּשָּׁקֵהוּ"[25]. וּמֵאַחַר שֶׁמּוֹשְׁחִין הַמֶּלֶךְ, הֲרֵי זֶה זוֹכֶה לוֹ וּלְבָנָיו
3 עַד עוֹלָם; שֶׁהַמַּלְכוּת יֵרָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים
4 עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל". הִנִּיחַ בֵּן קָטָן -
5 מְשַׁמְּרִין לוֹ הַמְּלוּכָה עַד שֶׁיַּגְדִּיל[26], כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה יְהוֹיָדָע
6 לְיוֹאָשׁ[27]. וְכָל הַקּוֹדֵם בְּנַחֲלָה[28] - קוֹדֵם לִירֻשַּׁת הַמְּלוּכָה[29].
7 וְהַבֵּן הַגָּדוֹל, קוֹדֵם לַקָּטָן מִמְּנוּיוֹ[30]. וְלֹא הַמַּלְכוּת בִּלְבָד, אֶלָּא
8 כָּל הַשָּׂרָרוֹת וְכָל הַמִּנּוּיִין שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל - יֵרָשָׁה לִבְנוֹ וּלְבֶן־בְּנוֹ
9 עַד עוֹלָם[31]; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה הַבֵּן מְמֻלָּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו בְּחָכְמָה
10 וּבְיִרְאָה. הָיָה מְמֻלָּא בְיִרְאָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מְמֻלָּא
11 בְּחָכְמָה - מַעֲמִידִין אוֹתוֹ בִּמְקוֹם אָבִיו[32] וּמְלַמְּדִין אוֹתוֹ. וְכָל
12 מִי שֶׁאֵין בּוֹ יִרְאַת־שָׁמַיִם, אַף־עַל־פִּי שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה - אֵין
13 מְמַנִּין אוֹתוֹ לְמִנּוּי מִן הַמִּנּוּיִין שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל[33]. כֵּיצַד? שֶׁנִּמְשַׁח
14 דָּוִד, זָכָה בְּכֶתֶר מַלְכוּת[34]; וַהֲרֵי הַמַּלְכוּת לוֹ וּלְבָנָיו הַזְּכָרִים
15 עַד עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּסְאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן עַד עוֹלָם". וְלֹא זָכָה
16 אֶלָּא לִכְשֵׁרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ בְּרִיתִי"[35].
17 אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא זָכָה אֶלָּא לִכְשֵׁרִים - לֹא תִכָּרֵת הַמְּלוּכָה
18 מִזַּרַע דָּוִד לְעוֹלָם[36]. הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הִבְטִיחוֹ בְּכָךְ,
19 שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם יַעַזְבוּ בָנָיו תּוֹרָתִי וּבְמִשְׁפָּטַי לֹא יֵלֵכוּן...
20 וּפָקַדְתִּי בְשֵׁבֶט פִּשְׁעָם וּבִנְגָעִים עֲוֹנָם. וְחַסְדִּי לֹא אָפִיר
21 מֵעִמּוֹ"[37].

22 **ח.** נָבִיא שֶׁהֶעֱמִיד מֶלֶךְ מִשְּׁאָר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, וְהָיָה אוֹתוֹ
23 הַמֶּלֶךְ הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה וְנִלְחָם מִלְחֲמוֹת ה' -
24 הֲרֵי זֶה מֶלֶךְ, וְכָל מִצְוֹת הַמַּלְכוּת נוֹהֲגוֹת בּוֹ[38]; אַף־עַל־פִּי
25 שֶׁעִקַּר הַמַּלְכוּת לְדָוִד, וְיִהְיֶה מִבָּנָיו[39] מֶלֶךְ. שֶׁהֲרֵי אֲחִיָּה
26 הַשִּׁילֹנִי הֶעֱמִיד יָרָבְעָם וְאָמַר לוֹ: "וְהָיָה אִם תִּשְׁמַע אֶת כָּל
27 אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ... וּבָנִיתִי לְךָ בֵּית נֶאֱמָן כַּאֲשֶׁר בָּנִיתִי לְדָוִד
28 וְגוֹ'"[40]. וְאָמַר לוֹ אֲחִיָּה: "וְלִבְנוֹ אֶתֵּן שֵׁבֶט אֶחָד, לְמַעַן הֱיוֹת
29 נִיר לְדָוִיד עַבְדִּי כָּל הַיָּמִים לְפָנַי בִּירוּשָׁלַיִם"[41].

30 **ט.** מַלְכֵי בֵית־דָּוִד הֵם הָעוֹמְדִים לְעוֹלָם[42], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּסְאֲךָ
31 יִהְיֶה נָכוֹן עַד עוֹלָם". אֲבָל אִם יַעֲמֹד מֶלֶךְ מִשְּׁאָר יִשְׂרָאֵל -
32 תִּפָּסֵק הַמַּלְכוּת מִבֵּיתוֹ[43], שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לְיָרָבְעָם: "אַךְ לֹא כָל
33 הַיָּמִים"[44].

34 **י.** אֵין מוֹשְׁחִין מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה[45], אֶלָּא בְּשֶׁמֶן

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

אותו שמן משחת קודש" וסדר עשייתו מבואר בהלכות כלי המקדש פרק א, הלכה ב־ג. 25) וכן אמרו (כריתות ה, ב): שמן שעשה משה במדבר... בו נמשחו כהנים גדולים ומלכים. ומושחים אותו כמין נזר על ראשו, כמבואר בהלכות כלי המקדש שם הלכה ט. 26) כריתות שם. 27) שהחביאהו שש שנים בבית ה', ובשנה השביעית המליכהו, כמפורש במלכים־ב יא, ג; יב, א ובדברי הימים־ב כג, יא. ובן שבע שנים היה במלכו, כמפורש שם כד, א. 28) ליורשו בגלל קרבתו המשפחתית. 29) תוספתא שקלים פרק ב, משנה ט"ו. ושם אמרו: בן ואח, בן קודם לאח, אח ובנו, אח קודם (=לבן אחיו). 30) ככתוב (דברי הימים־ב, כא, ג) "ואת הממלכה נתן (=יהושפט) ליהורם כי הוא הבכור". 31) ספרי שופטים אות קסב: "מניין לכל פרנסי ישראל שבניהם עומדים תחתיהם, תלמוד לומר: הוא ובניו בקרב ישראל, כל שהם בקרב ישראל, בנו עומד תחתיו". 32) כתובות קג, ב, רבינו הקדוש ציווה על בנו גמליאל שיהיה נשיא אחריו, אף על פי שלא מילא מקום אבותיו בחכמה, אלא ביראת חטא בלבד. והשווה הלכות כלי המקדש פרק ד, הלכה כ. 33) תוספתא שקלים שם: "ובלבד שינהג כמנהג אבותיו". וכן אמרו בתורת כהנים פרשת צו פרק ה "יכול אף על פי שאינו ממלא מקום אבותיו? תלמוד לומר (ויקרא טז, לב): ואשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו, ...אם אינו ממלא מקום אביו, יבוא אחר וישמש תחתיו". 34) כמו שאמרו (יומא עב, ב) "של שולחן - זכה דוד ונטלו". 35) ובמכילתא שמות יח, כה אמרו: שלושה דברים ניתנו על תנאי, ארץ ישראל, ובית המקדש, ומלכות בית דוד... מלכות בית דוד מניין? שנאמר: אם ישמרו בניך בריתי. 36) שאין משיח בא אלא מזרע בית דוד, וכדברי רבינו לקמן פרק י"א, הלכה ד. וכן בכל ימי מלכי ישראל, לא פסקה מלכות בית דוד, וכדברי רבינו לקמן פרק י"א, הלכה ד. וכן בכל ימי מלכי ישראל, לא פסקה מלכות בית דוד, בניגוד לשאול שמלכותו פסקה בימי דוד, וכן אמר נתן הנביא (שמואל־ב, ז, טו): "וחסדי לא יסור ממנו כאשר הסירותי מעם שאול, אשר הסירותי מלפניך". 37) ובמכילתא שם אמרו: עד שלא נבחר דוד, היו כל ישראל ראויים למלכות. משנבחר, יצאו ישראל, שנאמר (דברי הימים־ב יג, ה): "הלא לכם לדעת, כי ה'... נתן ממלכה לדויד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח". 38) ירושלמי הוריות פרק ג, הלכה ב "מלך ישראל ומלך יהודה שניהם שווים, לא זה גדול מזה, ולא זה גדול מזה, שנאמר (מלכים־א, כב, י): "ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה יושבים... בגורן" - כבגורן. שהם שווים, כסנהדרין היושבים כחצי גורן עגול, וכולם שווים זה לזה (פני משה, שם). והשווה הלכות שגגות פרק ט"ו, הלכה ו. 39) של מלך ישראל. 40) וכן מצינו באלישע הנביא שציווה על תלמידו הנביא למשוח את יהוא למלך ישראל (מלכים־ב ט, א־ו). 41) שכבר הבטיחו הקדוש־ברוך־הוא, שלא תיכרת המלכות מזרעו לעולם, כאמור לעיל הלכה ז. 42) שבניהם אחריהם ימלכו זה אחר זה. 43) ואפילו יהיו כשרים וצדיקים, לא ימשיכו למלוך. 44) וכן ביהוא בן נמשי נאמר (מלכים־ב י, ל): בני רביעים ישבו לך - "מכאן ואילך בליסטאות היו נוטלים אותה" (ירושלמי הוריות פרק ג, הלכה ב). ולדעת הראב"ד אילו היה ירבעם מלך כשר ובניו כשרים, לא הייתה המלכות פוסקת מזרעו, אבל הייתה שנייה למלכות בית דוד, כגון קיסר ופלג (=חצי) קיסר, וזה בהתאם לאמור לעיל הלכה ז: "כל השררות וכל המינויים שבישראל, ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם". וכוונת רבינו היא, שאין שום הבטחה מהקדוש־ברוך־הוא, להעמיד מלכי ישראל לעולם, אלא למלכי בית דוד בלבד, שהרי נדב בן ירבעם נהרג, ולא נותרה מבית ירבעם כל נשמה, ככתוב במלכים־א טו, כט (על פי הכסף משנה). ולדעת ה"אבן האזל" כוונת רבינו היא, לומר, שאם יחול הפסק במלכי ישראל, ואחרי כן יקום מי מבניהם שהוא כשר למלכות, אין שום חובה להמליכו, בניגוד למלכי בית דוד, שאפילו נפסקה מלכותם, ואחר כך קם מבניהם יורש, שהוא כשר למלכות, מצוה להמליכו, שכך הובטח לו: כסאך יהיה נכון עד עולם. 45) שעשה משה במדבר, וכמבואר לעיל.

אַפַּרְסְמוֹן[46]. וְאֵין מְמַנִּין אוֹתָן בִּירוּשָׁלַיִם לְעוֹלָם, אֶלָּא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מִזֶּרַע דָּוִד[47]. וְאֵין מוֹשְׁחִין[48] אֶלָּא זֶרַע דָּוִד[49].

יא. כְּשֶׁמּוֹשְׁחִין מַלְכֵי בֵית־דָּוִד, אֵין מוֹשְׁחִין אוֹתָן אֶלָּא עַל הַמַּעְיָן[50].

יב. וְאֵין מוֹשְׁחִין מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ[51], אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיְתָה שָׁם מַחֲלֹקֶת[52] אוֹ מִלְחָמָה[53], מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ כְּדֵי לְסַלֵּק הַמַּחֲלֹקֶת. לְפִיכָךְ מָשְׁחוּ שְׁלֹמֹה מִפְּנֵי אֲדֹנִיָּה[54], וְיוֹאָשׁ מִפְּנֵי עֲתַלְיָה[55], וּמָשְׁחוּ יְהוֹאָחָז[56] מִפְּנֵי יְהוֹיָקִים אָחִיו[57].

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

א. כָּבוֹד גָּדוֹל נוֹהֲגִין בַּמֶּלֶךְ, וּמְשִׁימִין לוֹ אֵימָה וְיִרְאָה בְּלֵב כָּל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׂוֹם תָּשִׂים", שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ. אֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ, וְאֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ, וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִיטוֹ וְלֹא בְכִתְרוֹ וְלֹא בְאֶחָד מִכָּל כְּלֵי תַשְׁמִישָׁיו. וּכְשֶׁהוּא מֵת - כֻּלָּן נִשְׂרָפִין לְפָנָיו. וְכֵן לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בַּעֲבָדָיו וְשִׁפְחוֹתָיו וְשַׁמָּשָׁיו, אֶלָּא מֶלֶךְ אַחֵר. לְפִיכָךְ, אֲבִישַׁג הָיְתָה מֵתֶרֶת לִשְׁלֹמֹה וַאֲסוּרָה לַאֲדֹנִיָּה.

ב. אֲבָל אִשְׁתּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ אֵינָהּ נִבְעֶלֶת לְאַחֵר לְעוֹלָם. אֲפִלּוּ הַמֶּלֶךְ, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אַלְמָנָתוֹ אוֹ גְרוּשָׁתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ אַחֵר.

ג. וְאָסוּר לִרְאוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא עָרֹם וְלֹא כְּשֶׁהוּא מִסְתַּפֵּר וְלֹא כְּשֶׁהוּא בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ וְלֹא כְּשֶׁהוּא מִסְתַּפֵּג. וְאֵינוֹ חוֹלֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָרְקָה בְּפָנָיו", וְזֶה בִּזָּיוֹן. וַאֲפִלּוּ רָצָה - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁהַמֶּלֶךְ שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ - אֵין כְּבוֹדוֹ מָחוּל. וְהוֹאִיל וְאֵינוֹ חוֹלֵץ - אֵינוֹ מְיַבֵּם. וְכֵן אִם מֵת הוּא, כֵּיוָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְיַבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ, כָּךְ אֵין חוֹלְצִין לָהּ, אֶלָּא תֵּשֵׁב לְעוֹלָם בְּזִיקָתָהּ.

ד. מֵת לוֹ מֵת - אֵינוֹ יוֹצֵא מִפֶּתַח פַּלְטֵרִין שֶׁלּוֹ. וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ - כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ, וְהוּא מֻסָּב עַל הַדַּרְגָּשׁ. וְאִם נִכְנַס לָעֲזָרָה וְהָיָה מִזֶּרַע דָּוִד - יֵשֵׁב; שֶׁאֵין יְשִׁיבָה בַּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵית־דָּוִד בִּלְבָד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה'".

ה. הַמֶּלֶךְ מִסְתַּפֵּר בְּכָל יוֹם, וּמְתַקֵּן עַצְמוֹ וּמִתְנָאֶה בְּמַלְבּוּשִׁין נָאִים וּמְפֹאָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ". וְיוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ בְּפַלְטֵרִין שֶׁלּוֹ, וּמֵשִׂים כֶּתֶר בְּרֹאשׁוֹ, וְכָל הָעָם בָּאִין אֵלָיו בְּעֵת שֶׁיִּרְצֶה, וְעוֹמְדִין לְפָנָיו וּמִשְׁתַּחֲוִין אָרְצָה. אֲפִלּוּ נָבִיא עוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ - מִשְׁתַּחֲוֶה אָרְצָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה נָתָן הַנָּבִיא, וַיָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ". אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל אֵינוֹ בָא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אֶלָּא אִם רָצָה. וְאֵינוֹ עוֹמֵד לְפָנָיו, אֶלָּא הַמֶּלֶךְ עוֹמֵד לִפְנֵי כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד". אַף־עַל־פִּי־כֵן מִצְוָה עַל כֹּהֵן גָּדוֹל לְכַבֵּד אֶת הַמֶּלֶךְ וּלְהוֹשִׁיבוֹ וְלַעֲמֹד מִפָּנָיו כְּשֶׁיָּבוֹא לוֹ. וְלֹא יַעֲמֹד הַמֶּלֶךְ לְפָנָיו אֶלָּא כְּשֶׁיִּשְׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים. וְכֵן מִצְוָה עַל הַמֶּלֶךְ לְכַבֵּד לוֹמְדֵי הַתּוֹרָה. וּכְשֶׁיִּכָּנְסוּ לְפָנָיו סַנְהֶדְרִין וְחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, יַעֲמֹד לִפְנֵיהֶם וְיוֹשִׁיבֵם בְּצִדּוֹ; וְכֵן הָיָה יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה עוֹשֶׂה, אֲפִלּוּ לְתַלְמִיד־חָכָם הָיָה עוֹמֵד מִכִּסְאוֹ וּמְנַשְּׁקוֹ וְקוֹרֵא לוֹ: רַבִּי וּמוֹרִי! בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁיִּהְיֶה הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ לְבַדּוֹ הוּא וַעֲבָדָיו, יַעֲשֶׂה זֶה בְּצִנְעָה; אֲבָל בְּפַרְהֶסְיָא, בִּפְנֵי הָעָם - לֹא יַעֲשֶׂה. וְלֹא יַעֲמֹד מִפְּנֵי אָדָם, וְלֹא יְדַבֵּר רַכּוּת, וְלֹא יִקְרָא לְאָדָם אֶלָּא בִשְׁמוֹ, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה יִרְאָתוֹ בְּלֵב הַכֹּל.

ו. כְּדֶרֶךְ שֶׁחָלַק לוֹ הַכָּתוּב הַכָּבוֹד הַגָּדוֹל, וְחִיֵּב הַכֹּל בִּכְבוֹדוֹ, כָּךְ צִוָּהוּ לִהְיוֹת לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ שָׁפָל וְחָלָל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי". וְלֹא יִנְהַג גַּסּוּת־לֵב בְּיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִדַּי, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְבִלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֶחָיו". וְיִהְיֶה חוֹנֵן וּמְרַחֵם לִקְטַנִּים וּגְדוֹלִים, וְיֵצֵא וְיָבוֹא בְּחֶמְצֵיהֶם וּבְטוּבָתָם, וְיָחוּס עַל כְּבוֹד קָטָן שֶׁבְּקְטַנִּים. וּכְשֶׁמְּדַבֵּר אֶל כָּל הַקָּהָל בִּלְשׁוֹן רַבִּים - יְדַבֵּר רַכּוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁמָעוּנִי אַחַי וְעַמִּי", וְאוֹמֵר: "אִם הַיּוֹם תִּהְיֶה עֶבֶד לָעָם הַזֶּה וְגוֹ'"; לְעוֹלָם יִתְנַהֵג בַּעֲנָוָה יְתֵרָה. אֵין לָנוּ גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, וְהוּא אוֹמֵר: "וְנַחְנוּ מָה לֹא עָלֵינוּ תְּלֻנֹּתֵיכֶם". וְיִסְבֹּל טָרְחָם וּמַשָּׂאָם וּתְלֻנּוֹתָם וְקִצְפָּם כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאוֹמֵן אֶת הַיּוֹנֵק. רוֹעֶה קָרָאוֹ הַכָּתוּב: "לִרְעוֹת בְּיַעֲקֹב עַמּוֹ". וְדִרְכּוֹ שֶׁל רוֹעֶה מְפֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה: "כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה, בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא וְגוֹ'".

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

א. בְּעֵת שֶׁיֵּשֵׁב הַמֶּלֶךְ עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ, כּוֹתֵב לוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

46) שמן ריחני המרוקח בבשמים אפרסמונים. ויש אומרים שזהו הצרי, והוא השרף הנוטף מעצי הקטף (הערוך). **47)** ככתוב: "למען היות ניר לדוד עבדי... לפני בירושלים" - מכאן, שאין ממליכים בירושלים אלא מזרע דוד בלבד (פרי חדש). **48)** בכתב יד התימנים: ואין מושחים בה, והכוונה לירושלים. **49)** הוריות יא, ב, שנאמר (שמואל־א, טז יב) "קום משחהו כי זה הוא" - זה טעון משיחה (בשמן המשחה), ואין אחר טעון משיחה", אלא בשמן אפרסמון בלבד. **50)** כדי שתימשך מלכותם כמעיין (שם יב, א), שנאמר (מלכים־א, א, לג) "ויאמר המלך... והרכבתם את שלמה בני... והורדתם אותו אל גיחון ומשח אותו שם צדוק הכהן". וסובר רבינו, שאין זה אמור אלא במלכי בית דוד בלבד, שאנו מעוניינים בהמשך מלכותם, ולא במלכי ישראל (כסף משנה). **51)** שהמלכות ירושה היא למלך לעולם ואין צורך במשיחתו (כריתות ה, ב). **52)** כדי לסלק המחלוקת, ולהודיע לכל שזהו מלך לבדו (שם, וכלשון רבינו בהלכות כלי המקדש פרק א, הלכה י"א). **53)** שהעם מרננים אחריו, והיא פחותה ממחלוקת (לחם משנה). **54)** שרצה למלוך, ככתוב (מלכים־א, א, ה) "ואדוניה... מתנשא לאמור אני אמלוך". **55)** אם אחזיהו, שאיבדה את כל זרע הממלכה, ומלכה בעצמה שש שנים, כשיואש בן אחזיהו היה מוחבא מפניה בבית ה' (שם ב, יא, א). ובסוף שש שנים כשהוציאוהו, כתוב (שם, יב) "וימליכו אותו וימשחוהו... ויאמרו יחי המלך". **56)** שם כג, ל: "וימשחו אותו וימליכו אותו תחת אביו". **57)** שהיה גדול ממנו שתי שנים (הוריות יא, ב). ויש להעיר, שאת יהואחז לא משחו בשמן המשחה אלא בשמן אפרסמון, שכבר בימי יאשיהו אביו נגנז שמן המשחה, וכמבואר בהוריות יב, א. **1)** הכבוד הגדול שנוהגים במלך. שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד. שאין המלך חולץ או מייבם את אשת אחיו המת. הופעת העם והנביא לפני המלך. שמצוה על המלך לכבד לומדי תורה. ובייחוד הסנהדרין וחכמי ישראל. שלא לנהוג גסות לב בישראל יותר מדאי. **1)** המצוה על המלך לכתוב לו ספר

לְעַצְמוֹ יֶתֶר עַל הַסֵּפֶר שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו. וּמַגִּיהוּ מִסֵּפֶר הָעַזָּרָה עַל־פִּי בֵית־דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. אִם לוֹ הִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו אוֹ שֶׁנֶּאֱבַד - כּוֹתֵב שְׁנֵי סִפְרֵי־תוֹרָה: אֶחָד מִנִּיחוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו, שֶׁהוּא מְצֻוֶּה בּוֹ כְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, וְהַשֵּׁנִי לֹא יָזוּז מִלְּפָנָיו, אֶלָּא בְּעֵת שֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית־הַכִּסֵּא אוֹ לְבֵית־הַמֶּרְחָץ, אוֹ לְמָקוֹם שֶׁאֵין רָאוּי לִקְרִיאָה. יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה - וְהוּא עִמּוֹ; נִכְנָס - וְהוּא עִמּוֹ; יוֹשֵׁב בַּדִּין - וְהוּא עִמּוֹ; מֵסֵב וְהוּא כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו".

ב. לֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁהוּא לוֹקֵחַ עַד שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה נָשִׁים - בֵּין הַנָּשִׁים וּפִילַגְשִׁים - הַכֹּל שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה. וְאִם הוֹסִיף אַחַת וּבְעָלָהּ - לוֹקֶה. וְיֵשׁ לוֹ לְגָרֵשׁ וְלִשָּׂא אַחֶרֶת תַּחַת זוֹ שֶׁגֵּרֵשׁ.

ג. וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים, אֶלָּא כְּדֵי מֶרְכַּבְתּוֹ. אֲפִלּוּ סוּס אֶחָד פָּנוּי לִהְיוֹת רָץ לְפָנָיו כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין שְׁאָר הַמְּלָכִים - אָסוּר. וְאִם הוֹסִיף - לוֹקֶה.

ד. וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לְהַנִּיחַ בִּגְנָזָיו וּלְהִתְגָּאוֹת בּוֹ אוֹ לְהִתְגָּאוֹת בּוֹ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן לְחֵילוֹתָיו וְלַעֲבָדָיו וּלְשַׁמָּשָׁיו. וְכָל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁיַּרְבֶּה לְאוֹצַר בֵּית ה', וְלִהְיוֹת שָׁם מוּכָן לְצָרְכֵי הַצִּבּוּר וּלְמִלְחֲמוֹתָם - הֲרֵי זֶה מִצְוָה לְהַרְבּוֹתוֹ. וְאֵין אָסוּר אֶלָּא לְהַרְבּוֹת לְעַצְמוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ". וְאִם הִרְבָּה - לוֹקֶה.

ה. הַמֶּלֶךְ אָסוּר לִשְׁתּוֹת דֶּרֶךְ שִׁכְרוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל לַמְּלָכִים שְׁתוֹ יָיִן". אֶלָּא יִהְיֶה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבְצָרְכֵי יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו".

ו. וְכֵן לֹא יִהְיֶה שָׁטוּף בְּנָשִׁים. אֲפִלּוּ לֹא הָיְתָה לוֹ אֶלָּא אַחַת - לֹא יִהְיֶה מָצוּי אֶצְלָהּ תָּמִיד כִּשְׁאָר הַטִּפְּשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תִּתֵּן לַנָּשִׁים חֵילֶךָ". עַל הֲסָרַת לִבּוֹ הִקְפִּידָה תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ", שֶׁלִּבּוֹ הוּא לֵב כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל; לְפִיכָךְ דִּבְּקוֹ הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה יָתֵר מִשְּׁאָר הָעָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל יְמֵי חַיָּיו".

ז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁמַּלְכֵי בֵית דָּוִד, דָּנִין אוֹתָן וּמְעִידִין עֲלֵיהֶן. אֲבָל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל, גָּזְרוּ חֲכָמִים שֶׁלֹּא יָדוּן וְלֹא דָנִין אוֹתוֹ, וְלֹא מֵעִיד וְלֹא מְעִידִין עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁלְּבָן גַּס בָּהֶן, וְיָבוֹא מִן הַדָּבָר תַּקָּלָה וְהֶפְסֵד עַל הַדָּת.

ח. כָּל הַמּוֹרֵד בְּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, יֵשׁ לַמֶּלֶךְ רְשׁוּת לְהָרְגוֹ. אֲפִלּוּ גָּזַר עַל אֶחָד מִשְּׁאָר הָעָם שֶׁיֵּלֵךְ לִמְקוֹם פְּלוֹנִי וְלֹא הָלַךְ, אוֹ שֶׁלֹּא יֵצֵא מִבֵּיתוֹ וְיָצָא - חַיָּב מִיתָה. וְאִם רָצָה לְהָרְגוֹ - יַהֲרֹג, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יַמְרֶה אֶת פִּיךָ". וְכֵן כָּל הַמְבַזֶּה אֶת הַמֶּלֶךְ אוֹ הַמְחָרְפוֹ, יֵשׁ לַמֶּלֶךְ רְשׁוּת לְהָרְגוֹ כְּשִׁמְעִי בֶּן גֵּרָא. וְאֵין לַמֶּלֶךְ רְשׁוּת לַהֲרֹג אֶלָּא בְּסַיִף בִּלְבָד. וְיֵשׁ לוֹ לֶאֱסֹר וּלְהַכּוֹת בְּשׁוֹטִין לִכְבוֹדוֹ; אֲבָל לֹא יַפְקִיר מָמוֹן. וְאִם הִפְקִיר - הֲרֵי זֶה גָּזֵל.

ט. הַמְבַטֵּל גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ בִּשְׁבִיל שֶׁנִּתְעַסֵּק בְּמִצְוֹת, אֲפִלּוּ בְּמִצְוָה קַלָּה, הֲרֵי זֶה פָּטוּר - דִּבְרֵי הָרַב וְדִבְרֵי הָעֶבֶד, דִּבְרֵי הָרַב קוֹדְמִין. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם גָּזַר הַמֶּלֶךְ לְבַטֵּל מִצְוָה, שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.

י. כָּל הַהוֹרֵג נְפָשׁוֹת שֶׁלֹּא בִרְאָיָה בְרוּרָה אוֹ בְּלֹא הַתְרָאָה, אֲפִלּוּ בְּעֵד אֶחָד, אוֹ שׁוֹנֵא שֶׁהָרַג בִּשְׁגָגָה - יֵשׁ לַמֶּלֶךְ רְשׁוּת לְהָרְגוֹ וּלְתַקֵּן הָעוֹלָם כְּפִי מַה שֶּׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה. וְהוֹרֵג רַבִּים בְּיוֹם אֶחָד וְתוֹלֶה, וּמַנִּיחָן תְּלוּיִים יָמִים רַבִּים, לְהַטִּיל אֵימָה וּלְשַׁבֵּר יַד רִשְׁעֵי הָעוֹלָם.

יום רביעי ו' אדר ה'תשע"ב

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

א. רְשׁוּת יֵשׁ לַמֶּלֶךְ לִתֵּן מַס עַל הָעָם לְצָרְכָיו אוֹ לְצֹרֶךְ הַמִּלְחָמוֹת. וְקוֹצֵב[2] לוֹ מֶכֶס[3], וְאָסוּר לְהַבְרִיחַ[4] מִן הַמֶּכֶס, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִגְזֹר שֶׁכָּל מִי שֶׁיִּגְנֹב הַמֶּכֶס[5] - יִלָּקַח מָמוֹנוֹ אוֹ יַהֲרֹג, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לוֹ[6] לַעֲבָדִים[7]", וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ"[8], מִכָּאן, שֶׁנּוֹתֵן מַס[9] וְקוֹצֵב מֶכֶס[10], וְדִינָיו בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - דִּין[11], שֶׁכָּל הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת מֶלֶךְ[12] - מֶלֶךְ זוֹכֶה בּוֹ[13].

ב. וְשׁוֹלֵחַ בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְלוֹקֵחַ מִן הָעָם הַגִּבּוֹרִים וְאַנְשֵׁי־חַיִל, וְעוֹשֶׂה מֵהֶן חַיִל לְמֶרְכַּבְתּוֹ[14] וּבְפָרָשָׁיו[15], וּמַעֲמִיד מֵהֶן עוֹמְדִים לְפָנָיו[16], וּמַעֲמִיד מֵהֶן אֲנָשִׁים לָרוּץ לְפָנָיו[17], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂם לוֹ בְּמֶרְכַּבְתּוֹ וּבְפָרָשָׁיו וְרָצוּ לִפְנֵי מֶרְכַּבְתּוֹ". וְלוֹקֵחַ מִן הַיָּפִים שֶׁבָּהֶם לִהְיוֹת שַׂמָּשִׁים וְעוֹמְדִים לְפָנָיו[18], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת בַּחוּרֵיכֶם הַטּוֹבִים... יִקַּח, וְעָשָׂה לְמְלַאכְתּוֹ".

ג. וְכֵן לוֹקֵחַ מִן בַּעֲלֵי הָאֻמָּנִיּוֹת כָּל מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ וְעוֹשִׂין לוֹ מְלַאכְתּוֹ, וְנוֹתֵן שְׂכָרָן[19]. וְלוֹקֵחַ כָּל הַבְּהֵמוֹת וְהָעֲבָדִים

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

תורה לעצמו, כשישב על כסא מלכותו. האיסור להרבות לו נשים ופלגשים. שלא ירבה לו כסף וזהב להתנאות בו. החובה על המלך לעסוק בתורה ובצרכי ישראל ביום ובלילה. שאין דנים מלכי ישראל ולא מעידים עליהם, משום גזירה ותקלה. דיני מורד במלך. הרשות למלך להרוג ולתקן העולם בהתאם לצורך השעה. 1) המיסים שהמלך מטיל לצרכיו, ולצרכי מלחמה. שלוקח מבחורי העם הטובים שמשים לעמוד לפניו. איסור פילגש להדיוט. שכופה את המוכשרים בעם להיות שרים. לוקח מעשר מהתבואות והבהמות. חלקו של מלך המשיח בארצות שכובשים ישראל. מנת המלך בביזה שהצבא בוזז. מגמת המלך להרים דת האמת. 2) פוסק וקובע. 3) מס בשיעור מסויים, מסחורות שונות, בהתאם לערכן. 4) להעלים ולהסתיר. 5) שיבריח ולא ישלם המכס המגיע ממנו. 6) והפסוק מדבר במשפט המלך וזכויותיו. 7) ואי אפשר לפרשו בעבודת המלך והצבא, שכבר נאמר לעיל (פסוק יא) "את בניכם ייקח... ורצו לפני מרכבתו" וגו'. 8) הרי שהעבדות מתפרשת גם בנתינת מס. 9) מס גולגולת. 10) מהסחורה והרכוש בהתאם לערכם. 11) בבא קמא קיג, א, "דינא דמלכותא דינא", והשווה הלכות גזילה פרק ה, הלכה י"א. 12) בשמואל־א פרק ח המדבר במשפט המלך. 13) ומותר בו (סנהדרין כ, ב), כשמואל. בניגוד לדברי רב, האומר: "לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם" ואינו מותר לעשות כן. 14) למוליכי מרכבתו. 15) רוכבי סוסים. 16) לשמרו, משמר כבוד. 17) לפני מרכבתו, כמנהג הימים ההם בחצרות מלכי קדם. 18) לשרתו, ולעשות מלאכתו. 19) בניגוד לשמשיו המתפרנסים

מתוך מהדורת וגשל

וְהַשְּׁפָחוֹת לִמְלַאכְתּוֹ, וְנוֹתֵן שְׂכָרָן[20] אוֹ דְּמֵיהֶן[21], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלַחֲרֹשׁ חֲרִישׁוֹ וְלִקְצֹר קָצִירוֹ וְלַעֲשׂוֹת כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ[22] וּכְלֵי רִכְבּוֹ. וְאֶת עֲבָדֶיכֶם וְאֶת שִׁפְחוֹתֵיכֶם וְאֶת בַּחוּרֵיכֶם הַטּוֹבִים וְאֶת חֲמוֹרֵיכֶם יִקַּח, וְעָשָׂה לִמְלַאכְתּוֹ".

ד. וְכֵן לוֹקֵחַ מִכָּל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל נָשִׁים[23] וּפִילַגְשִׁים: נָשִׁים - בִּכְתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין, וּפִילַגְשִׁים - בְּלֹא כְתֻבָּה וּבְלֹא קִדּוּשִׁין[24], אֶלָּא בִּיחוּד[25] בִּלְבַד קוֹנֶה אוֹתָהּ וּמֻתֶּרֶת לוֹ. אֲבָל הַהֶדְיוֹט אָסוּר בְּפִילֶגֶשׁ[26], אֶלָּא בְּאָמָה הָעִבְרִיָּה[27] בִּלְבַד אַחֲרֵי יִעוּד[28]. וְיֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לַעֲשׂוֹת הַפִּילַגְשִׁים שֶׁלּוֹקֵחַ לְאַרְמוֹנוֹ, טַבָּחוֹת[29] וְאוֹפוֹת וְרַקָּחוֹת[30], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת בְּנוֹתֵיכֶם יִקַּח לְרַקָּחוֹת וּלְטַבָּחוֹת וּלְאֹפוֹת".

ה. וְכֵן כּוֹפֶה אֶת הָרְאוּיִין לִהְיוֹת שָׂרִים, וּמְמַנֶּה אוֹתָם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים[31], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלָשׂוּם לוֹ שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים".

ו. וְלוֹקֵחַ הַשָּׂדוֹת וְהַזֵּיתִים[32] וְהַכְּרָמִים לַעֲבָדָיו כְּשֶׁיֵּלְכוּ לַמִּלְחָמָה, וְיִפְשְׁטוּ עַל מְקוֹמוֹת אֵלּוּ אִם אֵין לָהֶם מַה יֹּאכְלוּ אֶלָּא מִשָּׁם, וְנוֹתֵן דְּמֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת שְׂדוֹתֵיכֶם וְאֶת כַּרְמֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם הַטּוֹבִים יִקָּח, וְנָתַן לַעֲבָדָיו"[33].

ז. וְיֵשׁ לוֹ מַעֲשֵׂר מִן הַזְּרָעִים וּמִן הָאִילָנוֹת[34] וּמִן הַבְּהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "זְרָעֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם יַעַשֵּׂר וְגוֹ'. צֹאנְכֶם יַעֲשֹׂר".

ח. הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ נוֹטֵל מִכָּל הָאֲרָצוֹת שֶׁכּוֹבְשִׁין יִשְׂרָאֵל חֵלֶק אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה־עָשָׂר; וְדָבָר זֶה חֹק לוֹ וּלְבָנָיו עַד עוֹלָם[35].

ט. כָּל הָרוּגֵי הַמֶּלֶךְ[36] - מְמוֹנָן לַמֶּלֶךְ[37]. וְכָל הַמַּמְלָכוֹת שֶׁכּוֹבֵשׁ, הֲרֵי אוֹצְרוֹת הַמְּלָכִים לַמֶּלֶךְ, וּשְׁאָר הַבִּזָּה שֶׁבּוֹזְזִין, בּוֹזְזִין וְנוֹתְנִין לְפָנָיו, וְהוּא נוֹטֵל מֶחֱצָה בָּרֹאשׁ[38], וּמַחֲצִית הַבִּזָּה חוֹלְקִין אוֹתָהּ, כָּל אַנְשֵׁי הַצָּבָא בְּיַחַד עִם הָעָם הַיּוֹשְׁבִין עַל הַכֵּלִים בַּמַּחֲנֶה לְשָׁמְרָן, חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כְּחֵלֶק הַיֹּרֵד בַּמִּלְחָמָה וּכְחֵלֶק הַיֹּשֵׁב עַל הַכֵּלִים יַחְדָּו יַחֲלֹקוּ"[39].

י. כָּל הָאָרֶץ שֶׁכּוֹבֵשׁ[40], הֲרֵי הִיא שֶׁלּוֹ. וְנוֹתֵן לַעֲבָדָיו וּלְאַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְצֶה, וּמַנִּיחַ לְעַצְמוֹ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְצֶה; וּבְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - דִּינוֹ דִּין. וּבִכֹּל יִהְיוּ מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שָׁמַיִם, וְתִהְיֶה מְגַמָּתוֹ[41] וּמַחֲשַׁבְתּוֹ לְהָרִים דַּת הָאֱמֶת וּלְמַלֹּאת הָעוֹלָם צֶדֶק וְלִשְׁבֹּר זְרוֹעַ הָרְשָׁעִים וּלְהִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת ה'[42]. שֶׁאֵין מַמְלִיכִין מֶלֶךְ תְּחִלָּה אֶלָּא לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט[43] וּמִלְחָמוֹת[44], שֶׁנֶּאֱמַר: "וּשְׁפָטָנוּ מַלְכֵּנוּ וְיָצָא לְפָנֵינוּ וְנִלְחַם אֶת מִלְחֲמֹתֵינוּ".

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

מבית המלך וזהו שכרם. **20)** שכר מלאכתם. **21)** משלם תמורתם ומעכבם לעצמו. **22)** אלו בעלי האומנות, כתרגום יונתן שם. **23)** תוספתא סנהדרין פרק ד, משנה ב, "ובורר לו נשים מכל מקום שירצה כהנות לויות וישראליות". **24)** סנהדרין כא, א, ובזה יובן, מעשה אבשלום, שבא "אל פלגשי אביו לעיני כל ישראל" (שמואל־ב טז, כב), כי אילו היו מקודשות לדוד אביו, לא היה העם מסכים לעבירה זו (רדב"ז). וראוי לציין שרש"י לתורה (בראשית כה, ו) מפרש: פלגשים - בלא כתובה, נראה מדבריו, שהיא מקודשת לו בקידושין, וכבר העיר הרמב"ן שם, שהגירסה בסנהדרין כא, היא: בלא כתובה ובלא קידושין. והעיקר תלוי בקידושין, שהכתובה אינה אלא מדברי סופרים. **25)** שמייחדה לו להיות לו לשפחה ולאשה. **26)** שכבר פסק רבינו (הלכות אישות פרק א, הלכה ד): "כל הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה", וראה הלכות נערה פרק ב, הלכה י"ז. **27)** שמכרה לו אביה בהיותה קטנה. **28)** שמייחדה לו לאשה, מלשון הכתוב (שמות כא, ח) "אשר לא יעדה". "ומצוות ייעוד, אומר לה בפני שניים: הרי את מקודשת לי... ואינו צריך ליתן לה כלום (=כסף קידושין) שמעות הראשונות (שנתן לאביה כשלקחה ממנו) לקידושין ניתנו" (הלכות עבדים פרק ד, הלכה ז). **29)** מבשלות. **30)** מתקנות בשמים ותמרוקי נשים. **31)** אף על פי שאינם רוצים במשא עול הציבור ולהתנהג בשררה. **32)** השדות והזיתים וכו' שהם עיקר המחייה, ככתוב (דברים יא, יד) "דגנך ותירושך ויצהרך". **33)** ובתוספות (סנהדרין כ, ב דיבור המתחיל מלך מותר) שאלו, אם כן למה נענש אחאב על מעשה כרם נבות היזרעאלי (מלכים־א כא, יט)? ותירצו, שכוונת הכתוב להתיר לקיחת השדות לעבדיו, ולא לעצמו. עוד תירצו, שאינו מותר אלא בשדה מקנה, ולא בשדה אחוזה שירש מאבותיו, ככתוב (שם ג) חלילה לי מה' מתיתי את נחלת אבותי לך. ובעיקר תירצו שאין פרשת המלך נאמרת אלא במלך, שמלך על כל ישראל ויהודה ומאת ה', ואחאב לא מלך על יהודה, וגם לא מאת ה', וברד"ק לשמואל שם מתרץ, שכוונת הכתוב להיתר פירות בלבד ולא לגוף השדה. **34)** והמעשר לעצמו. אחרי שיפרישו הבעלים המעשר ללויים כמשפט (רד"ק שם). **35)** רמז לזה דברי הכתוב (יחזקאל מח, כא): "והנותר לנשיא מזה ומזה... לעומת חלקים לנשיא" וגו', למדנו, שהיה נוטל חלק כאחד השבטים, והנשיא הוא מלך המשיח (רדב"ז). ובבבא בתרא קכב, אמרו: עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלושה עשר שבטים, ואמר רב חסדא שהחלק הי"ג הוא לנשיא ("למלך המשיח", רשב"ם), שנאמר (יחזקאל מח, יט): "והעובד העיר (הנשיא שעול רבים מוטל עליו - רשב"ם) יעבדוהו מכל שבטי ישראל". **36)** שמרדו בו ונתחייבו מיתה. **37)** סנהדרין (מח, ב) בניגוד להרוגי בית דין שנכסיהם ליורשיהם, כמבואר לעיל הלכות אבל פרק א, הלכה ט. וכן מצינו בכתוב (מלכים־א כא, טז) כשהעידו על נבות שברך את האלוקים ומלך, מיד, "ויקם אחאב לרדת אל כרם נבות היזרעאלי לרישתו" (גמרא שם). **38)** שם כ, ב בברייתא. ובמשנה שם שנינו: הוא נוטל חלק בראש, ומפרש רש"י: חלק היפה בורר ראשון ונוטל מחצה. **39)** וממי למד דוד את זה? מאברהם אבינו, שאמר (בראשית יד, כד) "רק אשר אכלו הנערים (=עבדי, שהלכו איתי למלחמה), וחלק האנשים אשר הלכו איתי, ענר אשכול וממרא (=שנשארו לשמור על הכלים) הם יקחו חלקם", הוא שאמר הכתוב (שמואל שם, כה) ""מהיום ההוא ומעלה וישימה לחוק ולמשפט לישראל" - ולא נאמר: "והלאה", לפי שכבר ניתן החוק בימי אברהם (מדרש רבה בראשית פרשה מ"ג אות ט). **40)** מלך ישראל, שאינו המלך המשיח, כי המשיח דינו מבואר לעיל הלכה ח. **41)** שאיפתו, כלשון הכתוב (חבקוק א, ט) "מגמת פניהם קדימה". **42)** השווה לקמן פרק י"א, הלכה ד ובביאורנו שם. **43)** בישראל, בין איש לרעהו, וכן אמר שלמה (מלכים־א ג, ט) "ונתת לעבדך לב שומע לשפוט את עמך, להבין בין טוב לרע". **44)** באויבי ישראל. וראה במסכת כלה רבתי פרק ח "שהמלכות ניתנה בשלושים מעלות... במשפט ובצדקה, שנאמר (משלי טז, יב): כי בצדקה יכון כיסא".

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

א. אֵין הַמֶּלֶךְ נִלְחָם תְּחִלָּה אֶלָּא מִלְחֶמֶת מִצְוָה. וְאֵי זוֹ הִיא מִלְחֶמֶת מִצְוָה? זוֹ מִלְחֶמֶת שִׁבְעָה עֲמָמִים וּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק וְעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל מִיַּד צַר שֶׁבָּא עֲלֵיהֶם; וְאַחַר־כָּךְ נִלְחָם בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, וְהִיא הַמִּלְחָמָה שֶׁנִּלְחָם עִם שְׁאָר הָעַמִּים כְּדֵי לְהַרְחִיב גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וּלְהַרְבּוֹת בִּגְדֻלָּתוֹ וְשָׁמְעוֹ.

ב. מִלְחֶמֶת מִצְוָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לִטֹּל בָּהּ רְשׁוּת בֵּית־דִּין, אֶלָּא יוֹצֵא מֵעַצְמוֹ בְּכָל עֵת וְכוֹפֶה הָעָם לָצֵאת. אֲבָל מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, אֵינוֹ מוֹצִיא אֶת הָעָם בָּהּ אֶלָּא עַל־פִּי בֵית־דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד.

ג. וּפוֹרֵץ לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ וְאֵין מְמַחִין בְּיָדוֹ. וְדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ אֵין לָהּ שִׁעוּר, אֶלָּא כְּפִי מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ. אֵינוֹ מְעַקֵּם הַדְּרָכִים מִפְּנֵי כַּרְמוֹ שֶׁל זֶה אוֹ מִפְּנֵי שָׂדֵהוּ שֶׁל זֶה, אֶלָּא הוֹלֵךְ בְּשָׁוֶה וְעוֹשֶׂה מִלְחַמְתּוֹ.

ד. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַחֲרִים שִׁבְעָה עֲמָמִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם". וְכֹל שֶׁבָּא לְיָדוֹ אֶחָד מֵהֶן וְלֹא הֲרָגוֹ - עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה". וּכְבָר אָבַד זִכְרָם.

ה. וְכֵן מִצְוַת עֲשֵׂה לְאַבֵּד זֵכֶר עֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק". וּמִצְוַת עֲשֵׂה לִזְכֹּר תָּמִיד מַעֲשָׂיו הָרָעִים וַאֲרִיבָתוֹ כְּדֵי לְעוֹרֵר אֵיבָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק". מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: "זָכוֹר" - בַּפֶּה, "לֹא תִשְׁכָּח" - בַּלֵּב, שֶׁאָסוּר לִשְׁכֹּחַ אֵיבָתוֹ וְשִׂנְאָתוֹ.

ו. כָּל הָאָרָצוֹת שֶׁכּוֹבְשִׁין יִשְׂרָאֵל בְּמֶלֶךְ עַל־פִּי בֵית־דִּין, הֲרֵי זֶה כִּבּוּשׁ רַבִּים, וַהֲרֵי הִיא כְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּבַשׁ יְהוֹשֵׁעַ לְכָל דָּבָר. וְהוּא, שֶׁכָּבְשׁוּ אַחַר כִּבּוּשׁ כָּל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה.

ז. וּמֻתָּר לִשְׁכֹּן בְּכָל הָעוֹלָם, חוּץ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. מִן הַיָּם הַגָּדוֹל וְעַד הַמַּעֲרָב, אַרְבַּע־מֵאוֹת פַּרְסָה עַל אַרְבַּע־מֵאוֹת פַּרְסָה, כְּנֶגֶד אֶרֶץ כּוּשׁ וּכְנֶגֶד הַמִּדְבָּר - הַכֹּל אָסוּר לְהִתְיַשֵּׁב בָּהּ. בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה תּוֹרָה שֶׁלֹּא לָשׁוּב לְמִצְרַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד"; "לֹא תֹסִיף עוֹד לִרְאֹתָהּ"; "לֹא תֹסִפוּ לִרְאֹתָם עוֹד עַד עוֹלָם". וְאַלְכְּסַנְדְּרִיָּא בִּכְלַל הָאִסּוּר.

ח. מֻתָּר לַחֲזוֹר לְאֶרֶץ־מִצְרַיִם לִסְחוֹרָה וְלִפְרַקְמַטְיָא וְלִכְבֹּשׁ אֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת, וְאֵין אָסוּר אֶלָּא לְהִשְׁתַּקֵּעַ שָׁם. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, שֶׁבְּעֵת הַכְּנִיסָה מֻתָּר הוּא. וְאִם יַחְשֹׁב לֵישֵׁב וּלְהִשְׁתַּקֵּעַ שָׁם, אֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה. וְיִרָאֶה לִי, שֶׁאִם כָּבַשׁ אֶרֶץ־מִצְרַיִם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי בֵית־דִּין, שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת; וְלֹא הִזְהִירָה אֶלָּא לָשׁוּב לָהּ יְחִידִים, אוֹ לִשְׁכֹּן בָּהּ וְהִיא בְּיַד עַכּוּ"ם, מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲשֶׂיהָ מְקַלְקְלִין יוֹתֵר מִכָּל הָאֲרָצוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם".

ט. אָסוּר לָצֵאת מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לָאָרֶץ לְעוֹלָם, אֶלָּא לִלְמֹד תּוֹרָה, אוֹ לִשָּׂא אִשָּׁה, אוֹ לְהַצִּיל מִן הָעַכּוּ"ם; וְיַחֲזוֹר לָאָרֶץ. וְכֵן יוֹצֵא הוּא לִסְחוֹרָה; אֲבָל לִשְׁכֹּן בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אָסוּר, אֶלָּא־אִם־כֵּן חָזַק שָׁם הָרָעָב עַד שֶׁנַּעֲשָׂה שָׁוֶה דִּינָר חִטִּין בִּשְׁנֵי דִּינָרִין. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ הַמָּעוֹת מְצוּיוֹת וְהַפֵּרוֹת בְּיֹקֶר, אֲבָל אִם הַפֵּרוֹת בְּזוֹל, וְלֹא יִמְצָא מָעוֹת וְלֹא בַּמֶּה יִשְׁתַּכֵּר, וְאָבְדָה פְּרוּטָה מִן הַכִּיס - יֵצֵא לְכָל מָקוֹם שֶׁיִּמְצָא בּוֹ רֶוַח. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמֻּתָּר לָצֵאת - אֵינָהּ מִדַּת חֲסִידוּת, שֶׁהֲרֵי מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן, שְׁנֵי גְּדוֹלֵי הַדּוֹר הָיוּ, וּמִפְּנֵי צָרָה גְּדוֹלָה יָצְאוּ, וְנִתְחַיְּבוּ כְּלָיָה לַמָּקוֹם.

י. גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מְנַשְּׁקִין עַל תְּחוּמֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, וּמְנַשְּׁקִין אֲבָנֶיהָ וּמִתְגַּלְגְּלִין עַל עֲפָרָהּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבָנֶיהָ, וְאֶת עֲפָרָהּ יְחֹנֵנוּ".

יא. אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל הַשּׁוֹכֵן בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל - עֲוֹנוֹתָיו מְחוּלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבֵל יֹאמַר שָׁכֵן חָלִיתִי, הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּהּ נְשֹׂא עָוֹן". אֲפִלּוּ הָלַךְ בָּהּ אַרְבַּע אַמּוֹת, זוֹכֶה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן הַקָּבוּר בָּהּ - נִתְכַּפֶּר לוֹ, וּכְאִלּוּ הַמָּקוֹם שֶׁהוּא בּוֹ, מִזְבֵּחַ כַּפָּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ". וּבְפַרְעָנוּת הוּא אוֹמֵר: "עַל אֲדָמָה טְמֵאָה תָּמוּת". וְאֵינוֹ דוֹמֶה קוֹלַטְתּוֹ מֵחַיִּים לְקוֹלַטְתּוֹ אַחַר מוֹתוֹ; וְאַף־עַל־פִּי־כֵן גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מוֹלִיכִים מֵתֵיהֶם לְשָׁם. צֵא וּלְמַד מִיַּעֲקֹב אָבִינוּ וְיוֹסֵף הַצַּדִּיק.

יב. לְעוֹלָם יָדוּר אָדָם בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ בְּעִיר שֶׁרֻּבָּהּ עַכּוּ"ם, וְאַל יָדוּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ אֲפִלּוּ בְּעִיר שֶׁרֻּבָּהּ יִשְׂרָאֵל; שֶׁכָּל הַיּוֹצֵא לְחוּצָה לָאָרֶץ, כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי גֵרְשׁוּנִי הַיּוֹם מֵהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלַת ה' לֵאמֹר לֵךְ עֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים". וּבְפַרְעָנִיּוֹת הוּא אוֹמֵר: "וְאֶל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֹא יָבֹאוּ". כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לָצֵאת מֵהָאָרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ, כָּךְ אָסוּר לָצֵאת מִבָּבֶל לִשְׁאָר הָאֲרָצוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּבֶלָה יוּבָאוּ וְשָׁמָּה יִהְיוּ".

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

א. אֵין עוֹשִׂין מִלְחָמָה עִם אָדָם בָּעוֹלָם עַד שֶׁקּוֹרְאִין לוֹ שָׁלוֹם, אֶחָד מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, וְאֶחָד מִלְחֶמֶת מִצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ, וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם". אִם הִשְׁלִימוּ וְקִבְּלוּ שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ עֲלֵיהֶן - אֵין הוֹרְגִין מֵהֶן נְשָׁמָה, וַהֲרֵי הֵן לָמַס, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ". קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם הַמַּס וְלֹא קִבְּלוּ הָעֲבֹדוּת, אוֹ שֶׁקִּבְּלוּ הָעֲבֹדוּת וְלֹא קִבְּלוּ הַמַּס - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם, עַד שֶׁיְּקַבְּלוּ

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) שתחילת מלחמת המלך, אינה אלא מלחמת מצוה. מהי מלחמת רשות. המצוה להחרים שבעה עממים, ולאבד זכר עמלק, האיסור לחזור לשכון בארץ מצרים. איסור הירידה מארץ ישראל לחוץ לארץ. חיבת חכמי ישראל לארץ ישראל, ומעלת הזוכה לחיות בה ולהיקבר בתוכה. 1) שאין עושים שום מלחמה בעולם, עד שיקראו לשלום תחילה. שלושה כתבים ששלח יהושע לשבעת העמים עד שלא נכנס לארץ. דין עמון ומואב בקריאת שלום. איסור קציצת אילן מאכל, והשחתת כל דבר ערך שהוא. דברים שפטרום חכמים במחנה צבא, ומצוות מיוחדות לצבא, כמחנה קדוש.

שְׁנֵיהֶם. וְהָעַבְדוּת שֶׁיִּקַּבְּלוּ הוּא, שֶׁיִּהְיוּ נִבְזִים וּשְׁפָלִים לְמַטָּה, וְלֹא יָרִימוּ רֹאשׁ בְּיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא יִהְיוּ כְּבוּשִׁים תַּחַת יָדָם. וְלֹא יִתְמַנּוּ עַל יִשְׂרָאֵל לְשׁוּם דָּבָר שֶׁבָּעוֹלָם. וְהַמַּס שֶׁיִּקַּבְּלוּ - שֶׁיִּהְיוּ מוּכָנִים לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ בְּגוּפָם וּמָמוֹנָם, כְּגוֹן בִּנְיַן הַחוֹמוֹת וְחִזֵּק הַמְּצוּדוֹת וּבִנְיַן אַרְמוֹן הַמֶּלֶךְ וְכַיּוֹצֵא בוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזֶה דְּבַר הַמַּס אֲשֶׁר הֶעֱלָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת בֵּית ה' וְאֶת בֵּיתוֹ וְאֶת הַמִּלּוֹא וְאֵת חוֹמַת יְרוּשָׁלִָם... וְאֵת כָּל עָרֵי הַמִּסְכְּנוֹת אֲשֶׁר הָיוּ לִשְׁלֹמֹה... כָּל הָעָם הַנּוֹתָר מִן הָאֱמֹרִי... וַיַּעֲלֵם שְׁלֹמֹה לְמַס עֹבֵד עַד הַיּוֹם הַזֶּה. וּמִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא נָתַן שְׁלֹמֹה עֶבֶד, כִּי הֵם אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וַעֲבָדָיו וְשָׂרָיו וְשָׁלִישָׁיו וְשָׂרֵי רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו".

ב. וְיֵשׁ לַמֶּלֶךְ לְהַתְנוֹת עִמָּהֶם שֶׁיִּקַּח חֲצִי מָמוֹנָם אוֹ הַקַּרְקָעוֹת וְיַנִּיחַ כָּל הַמִּטַּלְטְלִין, אוֹ הַמִּטַּלְטְלִין וְיַנִּיחַ הַקַּרְקָעוֹת, כְּפִי מַה שֶּׁיַּתְנֶה.

ג. וְאָסוּר לְשַׁקֵּר בִּבְרִיתָם וּלְכַזֵּב לָהֶם אַחַר שֶׁהִשְׁלִימוּ וְקִבְּלוּ שֶׁבַע מִצְוֹת.

ד. וְאִם לֹא הִשְׁלִימוּ, אוֹ שֶׁהִשְׁלִימוּ וְלֹא קִבְּלוּ שֶׁבַע מִצְוֹת - עוֹשִׂין עִמָּהֶם מִלְחָמָה וְהוֹרְגִין כָּל הַזְּכָרִים הַגְּדוֹלִים, וּבוֹזְזִין כָּל מָמוֹנָם וְטַפָּם. וְאֵין הוֹרְגִין אִשָּׁה וְלֹא קָטָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַנָּשִׁים וְהַטַּף" - זֶה טַף שֶׁל זְכָרִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת שֶׁהוּא עִם שְׁאָר הָאֻמּוֹת, אֲבָל שִׁבְעָה עֲמָמִין וַעֲמָלֵק שֶׁלֹּא הִשְׁלִימוּ - אֵין מַנִּיחִין מֵהֶם נְשָׁמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל וְגוֹ'. רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים... לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה", וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּעֲמָלֵק: "תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק". וּמִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּאֵלּוּ שֶׁלֹּא הִשְׁלִימוּ? שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא הָיְתָה עִיר אֲשֶׁר הִשְׁלִימָה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּלָתִּי הַחִוִּי יֹשְׁבֵי גִבְעוֹן, אֶת הַכֹּל לָקָחוּ בַּמִּלְחָמָה. כִּי מֵאֵת ה' הָיְתָה לְחַזֵּק אֶת לִבָּם לִקְרַאת הַמִּלְחָמָה אֶת יִשְׂרָאֵל לְמַעַן הַחֲרִימָם"; מִכְּלָל, שֶׁשָּׁלְחוּ לָהֶם לְשָׁלוֹם וְלֹא קִבְּלוּ.

ה. שְׁלֹשָׁה כְתָבִים שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ עַד שֶׁלֹּא נִכְנַס לָאָרֶץ: הָרִאשׁוֹן שָׁלַח לָהֶם - מִי שֶׁרוֹצֶה לִבְרֹחַ, יִבְרַח. וְחָזַר וְשָׁלַח: מִי שֶׁרוֹצֶה לְהַשְׁלִים, יַשְׁלִים. וְחָזַר וְשָׁלַח: מִי שֶׁרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה, יַעֲשֶׂה. אִם-כֵּן, מִפְּנֵי מָה הֶעֱרִימוּ יוֹשְׁבֵי גִבְעוֹן? לְפִי שֶׁשָּׁלַח לָהֶם בִּכְלָל וְלֹא קִבְּלוּ, וְלֹא יָדְעוּ מִשְׁפַּט יִשְׂרָאֵל, וְדִמּוּ שֶׁשּׁוּב אֵין פּוֹתְחִין לָהֶם לְשָׁלוֹם. וְלָמָּה קָשָׁה הַדָּבָר לַנְּשִׁיאִים וְרָאוּ שֶׁרָאוּי לְהַכּוֹתָם לְפִי חֶרֶב לוּלֵי הַשְּׁבוּעָה? מִפְּנֵי שֶׁכָּרְתוּ לָהֶם בְּרִית. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "לֹא תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית"? אֶלָּא הָיָה דִּינָם שֶׁיִּהְיוּ לָמַס עֲבָדִים, וְהוֹאִיל וּבְטָעוּת נִשְׁבְּעוּ לָהֶם, בְּדִין הָיָה שֶׁיֵּהָרְגוּ עַל שֶׁהִטְעוּם, לוּלֵי חִלּוּל הַשֵּׁם.

ו. עַמּוֹן וּמוֹאָב, אֵין שׁוֹלְחִים לָהֶם לְשָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם, כָּל יָמֶיךָ". אָמְרוּ חֲכָמִים: לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר, "וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם", יָכוֹל עַמּוֹן וּמוֹאָב כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם". לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "עִמְּךָ יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ... בַּטּוֹב לוֹ, לֹא תּוֹנֶנּוּ", יָכוֹל עַמּוֹן וּמוֹאָב כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְטוֹבָתָם". וְאַף-עַל-פִּי שֶׁאֵין שׁוֹאֲלִים בִּשְׁלוֹמָם - אִם הִשְׁלִימוּ מֵעַצְמָם תְּחִלָּה, מְקַבְּלִין אוֹתָן.

ז. כְּשֶׁצָּרִין עַל עִיר לְתָפְשָׂהּ, אֵין מַקִּיפִין אוֹתָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ, אֶלָּא מִשָּׁלֹשׁ רוּחוֹתֶיהָ; וּמַנִּיחִין מָקוֹם לַבּוֹרֵחַ וּלְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה לְהִמָּלֵט עַל נַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּצְבְּאוּ עַל מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה" - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ שֶׁבְּכָךְ צִוָּהוּ.

ח. אֵין קוֹצְצִין אִילָנֵי מַאֲכָל שֶׁחוּץ לַמְּדִינָה וְאֵין מוֹנְעִין מֵהֶם אַמַּת הַמַּיִם כְּדֵי שֶׁיִּבְשׁוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ"; וְכָל הַקּוֹצֵץ - לוֹקֶה. וְלֹא בְמָצוֹר בִּלְבָד, אֶלָּא בְּכָל מָקוֹם כָּל הַקּוֹצֵץ אִילַן מַאֲכָל דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה - לוֹקֶה; אֲבָל קוֹצְצִין אוֹתוֹ אִם הָיָה מַזִּיק אִילָנוֹת אֲחֵרִים, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁמַּזִּיק בִּשְׂדֵה אֲחֵרִים, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁדָּמָיו יְקָרִים. לֹא אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה.

ט. כָּל אִילַן סָרָק, מֻתָּר לָקֹץ אוֹתוֹ, וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ. וְכֵן אִילַן מַאֲכָל שֶׁהִזְקִין וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא דָּבָר מוּעָט שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לִטְרֹחַ בּוֹ - מֻתָּר לָקֹץ אוֹתוֹ. וְכַמָּה יְהֵא הַזַּיִת עוֹשֶׂה וְלֹא יְקַצֶּנּוּ? - רֹבַע הַקָּב זֵיתִים. וְדֶקֶל שֶׁהוּא עוֹשֶׂה קַב תְּמָרִים, לֹא יְקַצֶּנּוּ.

י. וְלֹא הָאִילָנוֹת בִּלְבָד, אֶלָּא כָּל הַמְשַׁבֵּר כֵּלִים וְקוֹרֵעַ בְּגָדִים וְהוֹרֵס בִּנְיָן וְסוֹתֵם מַעְיָן וּמְאַבֵּד מַאֲכָלוֹת דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה - עוֹבֵר בְּ"לֹא תַשְׁחִית", וְאֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא מַכַּת-מַרְדּוּת מִדִּבְרֵיהֶם.

יא. צָרִין עַל עֲיָרוֹת שֶׁל עַכּוּ"ם שְׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם הַשַּׁבָּת, וְעוֹשִׂין עִמָּהֶם מִלְחָמָה בְּכָל יוֹם וָיוֹם, וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד רִדְתָּהּ" וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת; בֵּין מִלְחֶמֶת מִצְוָה, בֵּין מִלְחֶמֶת רְשׁוּת.

יב. כְּשֶׁחוֹנִין, חוֹנִין בְּכָל מָקוֹם. וּמִי שֶׁנֶּהֱרָג בַּמִּלְחָמָה - בַּמָּקוֹם שֶׁיִּפֹּל, שָׁם יִקָּבֵר; קוֹנֶה מְקוֹמוֹ כְּמֵת-מִצְוָה.

יג. אַרְבָּעָה דְּבָרִים פָּטְרוּ בְּמַחֲנֶה: אוֹכְלִים הַדְּמַאי, וּפְטוּרִים מֵרְחִיצַת יָדַיִם בַּתְּחִלָּה, וּמְבִיאִין עֵצִים מִכָּל מָקוֹם. וַאֲפִלּוּ מְצָאָן תְּלוּשִׁים וִיבֵשִׁים - אֵין מַקִּיפִין עַל כָּךְ בַּמַּחֲנֶה. וְכֵן פְּטוּרִין מִלְּעָרֵב עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת בַּמַּחֲנֶה, אֶלָּא מְטַלְטְלִין מֵאֹהֶל לְאֹהֶל וּמִסֻּכָּה לְסֻכָּה. וְהוּא, שֶׁיַּקִּיפוּ כָּל הַמַּחֲנֶה מְחִיצָּה גְבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים כְּדֵי שֶׁתְּהֶיה רְשׁוּת-הַיָּחִיד, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת, וְאֵין מְחִיצָּה פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה. וּכְשֵׁם שֶׁפְּטוּרִין מִכָּל אֵלּוּ בַּהֲלִיכָתָן, כָּךְ פְּטוּרִין בַּחֲזָרָתָן.

יד. וְאָסוּר לְהַפְּנוֹת בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֶה אוֹ עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּכָל מָקוֹם, אֶלָּא מִצְוַת עֲשֵׂה לְתַקֵּן שָׁם דֶּרֶךְ מְיֻחֶדֶת לְהִפָּנוֹת בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָד תִּהְיֶה לְךָ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה".

טו. וְכֵן מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִיוֹת יָתֵד לְכָל אֶחָד וְאֶחָד תְּלוּיָה עִם כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ, וְיֵצֵא בְּאוֹתָהּ הַדֶּרֶךְ וַיַּחְפֹּר בָּהּ, וִיכַפֶּנָּה וִיכַסֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ וְגוֹ'". וּבֵין שֶׁיֵּשׁ עִמָּהֶן אָרוֹן וּבֵין שֶׁאֵין עִמָּהֶם אָרוֹן, כָּךְ הֵם עוֹשִׂים תָּמִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה מַחֲנֶךָ קָדוֹשׁ".

מתוך מהדורת וגשל

יום חמישי ז' אדר ה'תשע"ב

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

א. אֶחָד מִלְחֶמֶת מִצְוָה וְאֶחָד מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת[2], מְמַנִּין כֹּהֵן לְדַבֵּר אֶל הָעָם בִּשְׁעַת הַמִּלְחָמָה[3]. וּמוֹשְׁחִין אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה[4], וְזֶהוּ הַנִּקְרָא "מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה"[5].

ב. שְׁתֵּי פְּעָמִים מְדַבֵּר מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה אֶל הָעָם: אַחַת בַּסֵּפֶר[6] בְּעֵת שֶׁיּוֹצְאִין, קֹדֶם שֶׁיַּעַרְכוּ הַמִّלְחָמָה, אוֹמֵר לָעָם: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ וְגוֹ'" - כְּשֶׁיִּשְׁמַע דְּבָרָיו[7], יַחֲזֹר מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה[8]; וְאַחַת בְּעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה אוֹמֵר: "אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ"[9].

ג. עֵת שֶׁעוֹרְכִין הַמַּעֲרָכוֹת[10] וְהֵם קְרֵבִים לְהִלָּחֵם, מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה עוֹמֵד בְּמָקוֹם גָּבֹהַּ וְכָל הַמַּעֲרָכוֹת לְפָנָיו, וְאוֹמֵר לָהֶם בִּלְשׁוֹן־הַקֹּדֶשׁ[11]: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל אֹיְבֵיכֶם, אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם. כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם, לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם". עַד כָּאן אוֹמֵר מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה, וְכֹהֵן אַחֵר תַּחְתָּיו מַשְׁמִיעַ אוֹתוֹ לְכָל הָעָם בְּקוֹל רָם. וְאַחַר־כָּךְ מְדַבֵּר מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה: "מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַּיִת חָדָשׁ וְגוֹ'. וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְגוֹ'. וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ וְגוֹ'"[12]. עַד כָּאן מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה מְדַבֵּר, וְהַשּׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ לְכָל הָעָם בְּקוֹל רָם. וְאַחַר־כָּךְ מְדַבֵּר הַשּׁוֹטֵר מֵעַצְמוֹ וְאוֹמֵר: "מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב", וְשׁוֹטֵר אַחֵר מַשְׁמִיעַ לְכָל הָעָם[13].

ד. וְאַחַר שֶׁחוֹזְרִין כָּל הַחוֹזְרִין מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה, מְתַקְּנִין אֶת הַמַּעֲרָכוֹת וּפוֹקְדִים שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם, וּמַעֲמִידִין מֵאָחוֹר כָּל מַעֲרָכָה וּמַעֲרָכָה שׁוֹטְרִים חֲזָקִים וְעַזִּים, וְכַשִּׁילִין[14] שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶם - הָרוֹצֶה לַחֲזֹר מִן הַמִּלְחָמָה, הָרְשׁוּת בְּיָדָן לַחְתֹּךְ אֶת שׁוֹקוֹ, שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה - נִיסָּה[15]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁמַּחֲזִירִין אֲנָשִׁים אֵלּוּ[16] מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה? בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, אֲבָל בְּמִלְחֶמֶת מִצְוָה, הַכֹּל יוֹצְאִין, וַאֲפִלּוּ חָתָן מֵחַדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ[17].

ה. אֶחָד הַבּוֹנֶה בַּיִת לִישִׁיבָתוֹ, וְאֶחָד הַבּוֹנֶה בֵּית־הַבָּקָר, בֵּית־הָעֵצִים, בֵּית־הָאוֹצָרוֹת[18], הוֹאִיל וְרָאוּי לְדִירָה[19]; וְאֶחָד הַבּוֹנֶה, וְאֶחָד הַלּוֹקֵחַ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה אוֹ הַיּוֹרֵשׁ - הֲרֵי זֶה חוֹזֵר[20]. אֲבָל הַבּוֹנֶה בֵּית־הַתֶּבֶן[21] וּבֵית שַׁעַר[22]

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) קריאת משוח מלחמה על העם. מי הם, שאינם יוצאים לעורכי המלחמה כל עיקר, שאסור לחשוב ולהרהר הרהורי פחד ובהלה במלחמה. כל הנלחם בלא פחד... מובטח לו שלא תגיעהו רעה. 2) ראה לעיל פרק ה, הלכה א איזוהי מלחמת מצוה ואיזוהי רשות. 3) הדברים המפורשים בסמוך הלכה ב. 4) שעשה משה, כמפורש בתורה שמות ל, כה, וראה הלכות כלי המקדש פרק א, הלכה ז. 5) שנמשח לתפקידו המיוחד בעת מלחמה, בניגוד לכוהן גדול שנמשח לעבוד עבודות המקדש, שאינן כשרות אלא בו. וראה בהוריות יב, ב חמישה דברים, שהושווה בהם משוח מלחמה למעלת כהן גדול. ובסוטה מב, א דרשו: וניגש הכהן ודיבר אל העם - זה משוח מלחמה, ולא כל כהן שירצה, כמו שהוכיחו שם. 6) בגבול ארצם, שממנה יצאו למלחמה. 7) פעם שנית, כשעורכים המערכות, וכמבואר בסמוך חלק ג. שבפעם הראשונה אינו אלא מזמינם להקשיב שנית, דבריו, שישמיע בעת שהמערכות יקרבו למלחמה (כסף משנה). וכן שנינו בתוספתא סוטה פרק ז, משנה י "בספר מהו אומר: ילך וישמע דברי כהן" משמעו, שילך למקום מערכות המלחמה, ושם ישמע דברי הכהן המשוח ויחזור. ובספרי (שופטים אות קצד) "ילך וישמע דברי כהן מערכי המלחמה וחוזר" (אור שמח). 8) מהחזית, ששם ערוך מחנה הצבא בסדר מסויים, לקראת ההתקפה, ובדברי הימים־א יב, לח: "אנשי מלחמה עודרי מערכה". 9) סוטה מב, א. ולדעת הרדב"ז יש טעות בנוסח שלפנינו, והוא מצא בספרים ישנים נוסח יותר נכון: "שתי פעמים מדבר משוח מלחמה... קודם שיערכו מלחמה, אומר להם: מי האיש הירא ורך הלבב וכו', כשישמע הדבר חוזר מיד מעורכי המלחמה, ואחת בעורכי המלחמה אומר: אל תיראו ואל תחפזו. בעת שעורכים המערכות וכו'", נמצאת הלכה זו עוסקת במלחמת מצוה, שבה לא היו מכריזים על בונה בית ונוטע כרם, שכולם יצאו להילחם (ראה לקמן הלכה ד), ולא היו מכריזים אלא על הירא ורך הלבב כנ"ל, והלכה הבאה עוסקת במלחמת רשות, ובה מזכיר רבינו הכרזת הכהן על בונה בית ונוטע כרם. וראה בביאורנו לקמן סוף הלכה ד. 10) מחנות צבא ערוכות למלחמה, ככתוב (שמואל־א יז, כא) "מערכה לקראת מערכה". 11) סוטה מב, א. 12) וכל זה במלחמת רשות. כי במלחמת מצוה כולם משתתפים בה, כמבואר להלן הלכה ד. 13) שם מג, א. 14) קרדומות, ככתוב (תהילים עד, ו) "בכשיל וכילפות יהלומון". 15) סוטה מד, ב, שנאמר (שמואל־א לא, א) "וינוסו אנשי ישראל... ויפלו חללים". 16) בוני בית ונוטעי כרם וכו'. 17) סוטה שם. והוא מלשון הכתוב (יואל ב, טז). והרד"ק שם, מפרש: מחופתה - מהחליים והעדיים (=קישוטים) שחופפים עליה בימי חתונתה. ולדעת הרדב"ז, במלחמת מצוה הנשים היו מספקות מים ומזון לבעליהן, כמנהג הערביות כיום, אבל לא השתתפו בקרב, שאין דרכן של נשים לעשות מלחמה. וראוי להעיר, שבספר המצוות עשה קצא כותב רבינו: "נאום משוח מלחמה וההכרזה בעורכי המלחמה, אינה חובה אלא במלחמת הרשות... אבל מלחמת מצוה, אין בה שום דבר מכל זה לא נאום ולא הכרזה", ואשר על כן החליט רבי חיים הליר (שם אות ח) שמה שכתוב לעיל ראש הלכה א: "אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת רשות" אינו שייך כלל לפרק זה, והוא שייך לסוף פרק ו הקודם, וכך צריך להיות שם: ...ובין שאין עימהם ארון... מחניך קדוש, אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת רשות. כסיום דברי רבינו שם סוף הלכה י"א. ובאור שמח הוכיח, שגם במלחמת מצוה ממנים משוח מלחמה, שכן, במלחמת מדין הכתוב אומר (במדבר לא, ו) "וישלח אותם משה... ואת פינחס" - דרשו חכמינו (סוטה מג, א) "פינחס - זה משוח מלחמה" הרי שגם במלחמת מדין, שהייתה מלחמת מצוה על פי צו ה', מינו משוח מלחמה. 18) שאוצרים בו יין ושמן ותבואה, ואין אדם דר בו. 19) סוטה מג, א. 20) שם, שנאמר: מי האיש אשר בנה וגו', "האיש", הרי זה בא לרבות כל אלו. 21) בגמרא שם מדמים "בית תבן" לבית הבקר שחוזרים עליו, ויפה הגיה הרש"ש שצריך להיות: "בית התבן ...אבל הבונה בית שער" וכו'. וכן בדפוס רומי ר"מ. 22) בית קטן שעושים לפני שער החצר ושומר הפתח מסתופף שם.

מתוך מהדורת וגשל

1 אַכְסַדְרָה[23] וּמִרְפֶּסֶת[24], אוֹ בַּיִת שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל
2 אַרְבַּע אַמּוֹת[25], אוֹ הַגּוֹזֵל בַּיִת[26] - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ חוֹזֵר.
3 **ו.** אֶחָד הַנּוֹטֵעַ כֶּרֶם, וְאֶחָד הַנּוֹטֵעַ חֲמִשָּׁה אִילָנֵי מַאֲכָל,
4 וַאֲפִלּוּ מֵחֲמִשָּׁת מִינֵי מַאֲכָל[27]. אֶחָד הַנּוֹטֵעַ, וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ[28]
5 וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב[29] הַבְרָכָה וְהַרְכָּבָה שֶׁהִיא חַיֶּבֶת בְּעָרְלָה[30].
6 אֶחָד הַלּוֹקֵחַ, וְאֶחָד הַיּוֹרֵשׁ, וְאֶחָד שֶׁנִּתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה. אֲבָל
7 הַנּוֹטֵעַ אַרְבָּעָה אִילָנֵי מַאֲכָל, אוֹ חֲמִשָּׁה אִילָנֵי סָרָק, אוֹ שֶׁגָּזַל
8 כֶּרֶם - אֵינוֹ חוֹזֵר עָלָיו. וְכֵן כֶּרֶם שֶׁל שְׁנֵי שֵׁתָּפִין, אֵין חוֹזְרִין
9 עָלָיו[31].
10 **ז.** אֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה, וְאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה[32];
11 וְכֵן אִם נָפְלָה לוֹ יְבָמָה[33], אֲפִלּוּ חֲמִשָּׁה אַחִים וּמֵת אַחַד
12 מֵהֶם - כֻּלָּן חוֹזְרִין[34]. קִדֵּשׁ אִשָּׁה מֵעַכְשָׁו וּלְאַחַר שְׁנֵים־עָשָׂר
13 חֹדֶשׁ[35], וְשָׁלַם הַזְּמַן בַּמִּלְחָמָה - חוֹזֵר וּבָא לוֹ[36].
14 **ח.** הַמַּחֲזִיר אֶת גְּרוּשָׁתוֹ[37], וְהַמְאָרֵס אִשָּׁה הָאֲסוּרָה עָלָיו, כְּגוֹן
15 אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה[38] לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת
16 וּנְתִינָה[39] לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין - אֵינוֹ חוֹזֵר[40].
17 **ט.** כָּל אֵלּוּ שֶׁחוֹזְרִין מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה כְּשֶׁשּׁוֹמְעִין אֶת דִּבְרֵי
18 הַכֹּהֵן, חוֹזְרִין וּמְסַפְּקִין מַיִם וּמָזוֹן לַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּצָּבָא,
19 וּמְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים[41].
20 **י.** וְאֵלּוּ שֶׁאֵין יוֹצְאִין לְעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה כָּל עִקָּר, וְאֵין
21 מַטְרִיחִין אוֹתָם לְשׁוּם דָּבָר בָּעוֹלָם: הַבּוֹנֶה בַּיִת וַחֲנָכוֹ[42],
22 וְהַנּוֹשֵׂא אֲרוּסָתוֹ אוֹ שֶׁיִּבֵּם, וּמִי שֶׁחִלֵּל כַּרְמוֹ[43] - אֵין יוֹצְאִין
23 עַד תֹּם שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת וְשִׂמַּח
24 אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקָח". מִפִּי הַקַּבָּלָה[44] לָמְדוּ, שֶׁיִּהְיֶה נָקִי
25 שָׁנָה, בֵּין לְבַיִת שֶׁקָּנָה, בֵּין לְאִשָּׁה שֶׁנָּשָׂא, בֵּין לְכֶרֶם
26 שֶׁהִתְחִיל לֶאֱכֹל פִּרְיוֹ[45].
27 **יא.** כָּל הַשָּׁנָה אֵין מְסַפֵּק מַיִם וּמָזוֹן, וְלֹא מְתַקֵּן דֶּרֶךְ, וְלֹא
28 שׁוֹמֵר בַּחוֹמָה, וְלֹא נוֹתֵן לְפַסֵּי הָעִיר[46], וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו שׁוּם
29 דָּבָר בָּעוֹלָם[47], שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל
30 דָּבָר"[48] - לַעֲבֹר בִּשְׁנֵי לָאוִין, לֹא לְצָרְכֵי הָעִיר וְלֹא לְצָרְכֵי
31 הַגְּדוּד.
32 **יב.** בָּנָה בַּיִת וְהִשְׁכִּירוֹ לַאֲחֵרִים וְהִקְדִּים לוֹ שְׂכָרוֹ[49] - הֲרֵי
33 זֶה כְּמִי שֶׁחֲנָכוֹ[50]. נָתַן לוֹ שְׂכָרוֹ לְאַחַר שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ -
34 הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁלֹּא חֲנָכוֹ עַד עָתָּה[51].

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

23) פרוזדור שלפני הבית ואינו מקורה. 24) יציע שלפני הבית, וכל אלה אינם ראויים לדירה (שם וברש"י). 25) שאינו ראוי לדירה (עירובין ג, א). 26) סוטה מג, א, שנאמר: "ולא חנכו" ולא נאמר: "ולא חנך", הרי זה מיעוט, זה - ולא אחר, פרט לגזול. 27) אפילו מרוחקים זה מזה, כלשון התוספתא (סוטה פרק ז, משנה י"א) "מחמשת המינים אפילו בחמש עיירות. ולא כרש"י הסובר (שם מג, א), שיהיו שני אילנות כנגד שניים ואחד יוצא זנב. 28) שכופף ענף של אילן ומכסהו בעפר, כדי שיכה שורשים ויצמיח ענפים חדשים. 29) אילן בחבירו, שנוקב האילן, ונוטל מן הרך שבענפי האילן ותוחב לתוכו, ועושה ענף בתוך הנקב, ונושא ממין אותו אילן שנוטל ממנו (רש"י שם עמוד ב). 30) שאז דינה כנטיעה גמורה שחוזרים עליה מהמלחמה, אבל אם אינה חייבת בערלה, כגון המרכיב נטיעה ילדה בזקנה (=שכבר עברו עליה ארבע שנים ונתחללה), שבטלה ילדה בזקנה, אינה נחשבת נטיעה, ואין חוזרים עליה (שם עמוד ב). ובהלכות מעשר שני פרק י נתבאר איזו נטיעה חייבת בערלה. ובדפוס וינציאה הנוסח: "ואחד המרכיב זקנה בחברתה (=בזקנה) שהיא חייבת בערלה". 31) שם. שאין זה כרמו המיוחד לו, שאין בו גפן, שאין לשניהם חלק בה (רש"י). ולדעת הכסף משנה, בית של שותפים חוזרים עליו, שבוודאי יש לכל אחד מהם מקום מיוחד להשתמש בו, ונקרא ביתו. וראה בלחם משנה, שבירושלמי שם פרק ח, הלכה ו מבואר, שגם בית של שותפים אין חוזרים עליו. 32) סוטה מג, א. ובספרי פרשת תצא אות רעא שנינו: כי יקח איש אשה חדשה - אין לי אלא בתולה, מניין לרבות אלמנה וגרושה? תלמוד לומר: ושימח את אשתו - מכל מקום, אם כן, למה נאמר חדשה? מי שחדשה לו, פרט למחזיר גרושתו. 33) אף על פי שלא קידשה הוא, אלא מכוח אחיו המת באה לו (סוטה מד, א וברש"י). 34) שם, שהרי היא ראוייה לכל אחד מהם, ושמא תתייבם לו, כמבואר שם מג, ב. ואפילו שמע שמת אחיו במלחמה חוזר ובא לו (שם מג, א). 35) אם לא יחזור בו במשך הזמן תהיה מקודשת לו למפרע. 36) שהרי נתברר שנתקדשה לו לפני התחלת המלחמה, אבל אם לא אמר לה: מעכשיו, אלא קידשה לאחר י"ב חודש, והגיע הזמן והוא בתוך המלחמה אינו חוזר, שהרי קדמה המלחמה לתחולת קידושיו, ואין אדם יכול לארס אשה בתוך המלחמה ולהפקיע עצמו מחובת לחימתו (ירושלמי סוטה פרק ח, הלכה ו). ואין זה דומה למת אחיו במלחמה, שלא עשה שום מעשה לפטור עצמו, אלא מן השמים הקנוה לו (כסף משנה). וכבר נתבאר בהלכות אישות פרק ו, הלכה י"ז, שכל האומר: "על מנת" כאומר מעכשיו, שכוונתו מעכשיו יחול המעשה על מנת שיתקיים התנאי (רדב"ז). 37) שאינה חדשה לו. 38) אסורה לכוהן מדברי סופרים, שהיא כגרושה (הלכות איסורי ביאה פרק י"ז, הלכה ז). 39) מן הגבעונים, ויהושע נתנם להיות חוטבי עצים ושואבי מים לעדה ולמזבח (יהושע ט, כז), ודוד גזר עליהם, שלא יבואו בקהל לעולם (שם פרק י"ב, הלכה כ"ב-כ"ג). 40) סוטה מד, א, שנאמר: "אשר ארש אשה ולא לקחה" לקחה - משמע לזו ולא אחרת, פרט לנישואי עבירה, שהם לקיחת איסור. וראה לקמן בביאורנו בסוף הלכה י"ד. 41) שם מג, א. 42) שנכנס לגור בו. כי לבו וכל תאוותו לחינוך ביתו ולא למלחמה, על כן ינוס ויניס אחרים (רבי אברהם בן עזרא לדברים כ, ה). 43) בשנה הרביעית לנטיעתו, שהפירות - צריכים לאכלם בירושלים, או לחללם (=לפדותם) בדמים, ולהעלות את דמיהם ירושלימה. 44) שקיבלו החכמים איש מפי איש עד למשה מסיני. 45) ועדיין לא עברה שנתו הרביעית (סוטה מג, א). 46) קרשי עץ לחזק שערי העיר (הערוך, ערך פס א), וראה בבא בתרא ח, א (תוספתא פרק ז, הלכה ט"ו). 47) סוטה מד, א. 48) שהוא צורך ציבורי. והרמב"ן לתורה שם, מפרש: לא יעבור עליו - על הצבא הנזכר, יאמר, שלא יעבור האיש הזה על הצבא: לא להיות פקיד על אנשי הצבא ...או לכל הצריך להם, כגון סיפוק מים, לא ישגיח עליהם, אלא בשמחתו. 49) שנתן השוכר דמי השכירות מראש. 50) משעת קבלת השכירות. 51) ואין מחשבים "ימי החינוך" אלא מעת קבלת השכר (ירושלמי סוטה פרק ח, הלכה ד). ושם אמרו: אשר בנה - פרט לנפל ביתו ובנאו, שאינו חוזר, ורבינו לא חשש להזכיר זה, כי נלמד מדין מחזיר גרושתו המבואר לעיל הלכה ח, שאינו חוזר (רדב"ז).

מתוך מהדורת וגשל

יג. בָּנָה בַּיִת וְנָתַן בּוֹ חֲפָצָיו וְנָעַל עֲלֵיהֶם: אִם הָיָה צָרִיךְ לְבַטֵּל[52] עַל שְׁמִירָתָן[53], הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁחֲנָכוֹ וְהִתְחִיל לִישֵׁב בּוֹ[54]; וְאִם אֵינָן צְרִיכִין לִישֵׁב וּלְשׁוֹמְרָן[55], הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁלֹּא חֲנָכוֹ[56].

יד. וְכָל הַבּוֹנֶה בַּיִת אוֹ נוֹטֵעַ כֶּרֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אֵינוֹ חוֹזֵר עֲלֵיהֶן[57].

טו. "מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב" - כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁאֵין בְּלִבּוֹ כֹּחַ לַעֲמֹד בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה[58]. וּמֵאַחַר שֶׁיִּכָּנֵס בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה, יִשָּׁעֵן עַל מִקְוֶה יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעוֹ בְּעֵת צָרָה[59], וְיֵדַע שֶׁעַל יִחוּד הַשֵּׁם הוּא עוֹשֶׂה מִלְחָמָה[60], וְיָשִׂים נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ[61] וְלֹא יִירָא וְלֹא יִפְחַד, וְלֹא יַחְשֹׁב לֹא בְּאִשְׁתּוֹ וְלֹא בְּבָנָיו, אֶלָּא יִמְחֶה זִכְרוֹנָם מִלִּבּוֹ וְיִפְנֶה מִכָּל דָּבָר לַמִּלְחָמָה. וְכָל הַמַּתְחִיל לַחְשֹׁב וּלְהַרְהֵר בַּמִּלְחָמָה וּמַבְהִיל עַצְמוֹ - עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם"[62]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁכָּל דְּמֵי אוֹ לְאָחִיו. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא יִלְחָצֶנָּה בַּמִּלְחָמָה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַהֲבֵאתָהּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ" - יַכְנִיסָהּ לְמָקוֹם וְאַחַר־כָּךְ יִבְעוֹל.

ד. הַכֹּהֵן מֻתָּר בִּיפַת־תֹּאַר בְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה, שֶׁלֹּא דִּבְּרָה תּוֹרָה אֶלָּא כְּנֶגֶד הַיֵּצֶר; אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׂאֶנָּה אַחַר־כָּךְ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא גֵּרֵת.

ה. וְכֵיצַד דִּין יִשְׂרָאֵל בִּיפַת־תֹּאַר? אַחֲרֵי שֶׁיִּבְעָלֶנָּה בִּיאָה רִאשׁוֹנָה וְהִיא בְּגוֹיוּתָהּ: אִם קִבְּלָה עָלֶיהָ לְהַכְנֵס תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה - מַטְבִּילָהּ לְשֵׁם גֵּרוּת מִיָּד; וְאִם לֹא קִבְּלָה - תֵּשֵׁב בְּבֵיתוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָכְתָה אֶת אָבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ יֶרַח יָמִים", וְכֵן בּוֹכָה עַל דָּתָהּ וְאֵינוֹ מוֹנְעָהּ, וּמְגַדֵּלֶת אֶת צִפָּרְנֶיהָ וּמְגַלַּחַת אֶת רֹאשָׁהּ כְּדֵי שֶׁתִּתְגַּנֶּה בְּעֵינָיו. וְתִהְיֶה

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

א. חֲלוּצֵי צָבָא, כְּשֶׁיִּכָּנְסוּ בִּגְבוּל הָעַכּוּ"ם וְיִכְבְּשׁוּם וְיִשְׁבּוּ מֵהֶן - מֻתָּר לָהֶן לֶאֱכֹל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת וּבְשַׂר־חֲזִיר וְכַיּוֹצֵא בוֹ, אִם יִרְעַב וְלֹא מָצָא מַה יֹּאכַל אֶלָּא מַאֲכָלוֹת אֵלּוּ הָאֲסוּרִים. וְכֵן שׁוֹתֶה יֵין־נֶסֶךְ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: "וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל טוּב" - עָרְפֵי חֲזִירִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן.

ב. וְכֵן בּוֹעֵל אִשָּׁה בְּגוֹיוּתָהּ אִם תְּקָפוֹ יִצְרוֹ; אֲבָל לֹא יִבְעָלֶנָּה וְיֵלֵךְ לוֹ, אֶלָּא מַכְנִיסָהּ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר". וְאָסוּר לִבְעֹל אוֹתָהּ בִּיאָה שְׁנִיָּה עַד שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה.

ג. אֵין אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר מֻתֶּרֶת אֶלָּא בִּשְׁעַת הַשִּׁבְיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה". בֵּין בְּתוּלָה, בֵּין בְּעוּלָה, בֵּין אֵשֶׁת־אִישׁ; שֶׁאֵין אִישׁוּת לְעַכּוּ"ם. "וְחָשַׁקְתָּ" - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ יָפָה. "בָּהּ" - וְלֹא בַּחֲבֵרְתָּהּ, שֶׁלֹּא יִבְעֹל שְׁתַּיִם. "וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה" - שֶׁלֹּא יִקַּח שְׁתַּיִם וְיִבְעֹל אַחַת, וְיַנִּיחַ אַחַת לְאָבִיו

[52] מזמנו. [53] אילו לא נתנם בתוך הבית. [54] נתינתם בבית זוהי ישיבתו. [55] שהם חפצים גדולים וכבדים, שאינם נגנבים ומתקלקלים בחוץ. [56] שביתו לא הועיל להם כלום (ירושלמי שם). [57] שם, "ולא חנכו - את שמצווה לחנכו, יצא זה שאינו מצווה לחנכו", שהדירה בחוץ לארץ אינה מצוה. ומכאן, שהמסיבות שעושים בחוץ לארץ לחנוכת בית חדש, אינן סעודות מצוה (שיירי קרבן שם וכן בבאר שבע). ובמגן אברהם לאורח חיים תקסח, סעיף קטן ה הביא בשם המהרש"ל, שאם לא נתן לנהוג קלות ראש בבית, אלא עשה סעודה לחנכו תחילה לומר בה דברי תורה, ולדרוש מעין המאורע, הרי זו סעודת מצוה. ובירושלמי שם הלכה ו הוסיפו: הנושא את האיילונית (אשה שאינה ראויה ללדת) הואיל ואין מצוה לישב עימה, אינו חוזר. [58] כשמתקשרים לעמוד צפופים, שלא יפרידום אויבים (סוטה מד, א וברש"י), וכדעת רבי עקיבא שם, בניגוד לרבי יוסי הגלילי שם, האומר: הירא - זה המתיירא מן העבירות שבידו. ובספרי שופטים אות קצז רבי יוסי הגלילי אומר: הירא ורך הלבב - זה בן ארבעים שנה, שתש כוחו (הגהות מיימוניות). ובתוספתא סוטה פרק ז, משנה י"ד: רבי עקיבא אומר, הירא, מה תלמוד לומר עוד "ורך הלבב" לומר לך, שאפילו גיבור שבגיבורים וחזק שבחזקים, והיה רחמן חוזר, שנאמר: ולא ימס את לבב אחיו כלבבו. [59] כלשון הכתוב ירמיה יד, ח. [60] ככתוב (דברים כ, ד) "כי ה' אלוקיכם ההולך עימכם להילחם לכם" = הם באים בנצחונו של בשר ודם, ואתם באים בנצחונו של מקום (סוטה מב, א). [61] יסכן עצמו, כלשון הכתוב (שופטים יב, ג). [62] פירשו חכמינו (משנה בסוטה שם): "אל ירך לבבכם - מפני צהלת סוסים וציחצוח חרבות; אל תיראו - מפני הגפת תריסים (=צלצול המגינים זה בזה, להשמיע קול ולאיים) ושפעת הקלגסים; אל תחפזו - מקול קרנות; אל תערצו - מפני קול צווחות. [63] הנשפכים בקרב, בגלל פחדנותו ועריקתו. [64] שהוא גרם לכך. ובמדרש ויקרא רבה פרשה כ"ה, אות ב "כל מי שיוצא לדרך, ואינו מכוון לבו למלחמה, סוף שהוא נופל במלחמה". [65] בדברי הנביאים, וכמבואר בביאורנו לעיל פרק ב, הלכה ו. [66] שהוא הנלחם עם אויבינו להושיענו. [67] המכוונת לייחוד ה' וקידוש שמו. ויונתן תרגם שם: מלחמות עַם ה'. [68] "חיים אלו - לפי שאין עימהם מוות ...נקראו: צרור החיים" (לשון רבינו בהלכות תשובה פרק ח, הלכה ג), ובביאורנו שם: החיים הנצחיים צרורים לעד ולא יפרדו. [1] היתר מאכלות אסורות לחלוצי צבא במלחמה. דיני ישראל ביפת תואר במלחמה, ודיני הכהן בה. יפת תואר שלא רצתה לעזוב עבודה זרה - מה ייעשה בה. דיני גר תושב: ומיהו הראוי להיקרא חסיד מחסידי אומות העולם.

מתוך מהדורת וגשל

עִמּוֹ בַּבַּיִת. נִכְנָס וְרוֹאֶה אוֹתָהּ, יוֹצֵא וְרוֹאֶה אוֹתָהּ, כְּדֵי שֶׁיָּקוּץ בָּהּ, וּמְגַלְגֵּל עִמָּהּ כְּדֵי שֶׁתְּקַבֵּל - אִם קִבְּלָה וְרָצָה בָהּ, הֲרֵי זוֹ מִתְגַּיֶּרֶת וְטוֹבֶלֶת כְּכָל הַגֵּרִים.

ו. וּצְרִיכָה לְהַמְתִּין שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים: חֹדֶשׁ שֶׁל בְּכִיָּה, וּשְׁנֵי חֳדָשִׁים אַחֲרָיו. וְנוֹשְׂאָהּ בִּכְתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין. וְאִם לֹא חָפֵץ בָּהּ - מְשַׁלְּחָהּ לְנַפְשָׁהּ. וְאִם מְכָרָהּ - עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמֹכֹר לֹא תִמְכְּרֻנָּהּ בַּכָּסֶף". וְאִם מְכָרָהּ - אֵינָהּ מְכוּרָה, וּמַחֲזִיר הַדָּמִים. וְכֵן אִם כְּבָשָׁהּ אַחַר שֶׁנִּבְעֲלָה, לְשֵׁם שִׁפְחָה - מְשֻׁשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ, עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִתְעַמֵּר בָּהּ", שֶׁלֹּא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ.

ז. לֹא רָצְתָה לְהִתְגַּיֵּר - מְגַלְגְּלִין עִמָּהּ שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ. לֹא רָצְתָה - מְקַבֶּלֶת שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, וּמְשַׁלְּחָהּ לְנַפְשָׁהּ, וַהֲרֵי הִיא כְּכָל הַגֵּרִים הַתּוֹשָׁבִים; וְאֵינוֹ נוֹשְׂאָהּ, שֶׁאָסוּר לִשָּׂא אִשָּׁה שֶׁלֹּא נִתְגַּיְּרָה.

ח. נִתְעַבְּרָה מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה - הֲרֵי הַוָּלָד גֵּר, וְאֵינוֹ בְּנוֹ לְדָבָר מִן הַדְּבָרִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִן הָעַכּוּ"ם; אֶלָּא בֵּית־דִּין מַטְבִּילִין אוֹתוֹ עַל דַּעְתָּם. וְתָמָר מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל יְפַת־תֹּאַר הָיְתָה; אֲבָל אַבְשָׁלוֹם נוֹלַד מֵאַחַר הַנִּשּׂוּאִין. נִמְצֵאת תָּמָר אֲחוֹת אַבְשָׁלוֹם מֵאִמּוֹ, וּמֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְאַמְנוֹן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "דַּבֶּר־נָא אֶל הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנָעֵנִי מִמֶּךָּ".

ט. יְפַת־תֹּאַר שֶׁלֹּא רָצְתָה לְהִנִּיחַ עֲבוֹדָה זָרָה אַחַר הַשְּׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ - הוֹרְגִין אוֹתָהּ. וְכֵן עִיר שֶׁהִשְׁלִימָה, אֵין כּוֹרְתִין לָהֶן בְּרִית עַד שֶׁיִּכְפְּרוּ בַּעֲבוֹדָה זָרָה וִיאַבְּדוּ אֶת כָּל מְקוֹמוֹתֶיהָ וִיקַבְּלוּ שְׁאָר הַמִּצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, שֶׁכָּל עַכּוּ"ם שֶׁלֹּא קִבֵּל מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, הוֹרְגִין אוֹתוֹ אִם יֶשְׁנוֹ תַּחַת יָדֵנוּ.

י. מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לֹא הִנְחִיל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב", וּלְכָל הָרוֹצֶה לְהִתְגַּיֵּר מִשְּׁאָר הָאֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּכֶם כַּגֵּר". אֲבָל מִי שֶׁלֹּא רָצָה - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְקַבֵּל תּוֹרָה וּמִצְוֹת. וְכֵן צִוָּה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה לְכֹף אֶת כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם לְקַבֵּל מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, וְכָל מִי שֶׁלֹּא יְקַבֵּל - יֵהָרֵג. וְהַמְקַבֵּל אוֹתָם, הוּא הַנִּקְרָא "גֵּר תּוֹשָׁב" בְּכָל מָקוֹם; וְצָרִיךְ לְקַבֵּל עָלָיו בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה חֲבֵרִים. וְכָל הַמְקַבֵּל עָלָיו לָמוּל, וְעָבְרוּ עָלָיו שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלֹא מָל - הֲרֵי זֶה כְּמִן הָאֻמּוֹת.

יא. כָּל הַמְקַבֵּל שֶׁבַע מִצְוֹת וְנִזְהַר לַעֲשׂוֹתָן, הֲרֵי זֶה מֵחֲסִידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וְהוּא, שֶׁיְּקַבֵּל אוֹתָן וְיַעֲשֶׂה אוֹתָן מִפְּנֵי שֶׁצִּוָּה בָהֶן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בַּתּוֹרָה, וְהוֹדִיעָנוּ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁבְּנֵי נֹחַ מִקֹּדֶם נִצְטַוּוּ בָהֶן. אֲבָל אִם עָשָׂאָן מִפְּנֵי הֶכְרֵעַ הַדַּעַת - אֵין זֶה גֵּר תּוֹשָׁב, וְאֵינוֹ מֵחֲסִידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם וְלֹא מֵהַמְכַמְּיֵהֶם.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

א. עַל שִׁשָּׁה דְּבָרִים נִצְטַוָּה אָדָם הָרִאשׁוֹן: עַל עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם, וְעַל שְׁפִיכוּת־דָּמִים, וְעַל גִּלּוּי־עֲרָיוֹת, וְעַל הַגָּזֵל, וְעַל הַדִּינִים; אַף־עַל־פִּי שֶׁכֻּלָּן הֵן קַבָּלָה בְיָדֵינוּ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, וְהַדַּעַת נוֹטָה לָהֶן - מִכְּלַל דִּבְרֵי תּוֹרָה יֵרָאֶה, שֶׁעַל אֵלּוּ נִצְטַוָּה. הוֹסִיף לְנֹחַ אֵיבָר מִן הַחַי, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ" - נִמְצְאוּ שֶׁבַע מִצְוֹת, וְכֵן הָיָה הַדָּבָר בְּכָל הָעוֹלָם עַד אַבְרָהָם. בָּא אַבְרָהָם וְנִצְטַוָּה יָתֵר עַל אֵלּוּ בְּמִילָה. וְהוּא הִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית. וְיִצְחָק הִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר וְהוֹסִיף תְּפִלָּה אַחֶרֶת לִפְנוֹת הַיּוֹם. וַיַּעֲקֹב הוֹסִיף גִּיד הַנָּשֶׁה וְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית. וּבְמִצְרַיִם נִצְטַוָּה עַמְרָם בְּמִצְוֹת יְתֵרוֹת, עַד שֶׁבָּא מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וְנִשְׁלְמָה תּוֹרָה עַל־יָדוֹ.

ב. בֶּן־נֹחַ שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה - הֲרֵי זֶה חַיָּב. וְהוּא, שֶׁיַּעֲבֹד כְּדַרְכָּהּ. וְכָל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁבֵּית־דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל מְמִיתִין עָלֶיהָ - בֶּן־נֹחַ נֶהֱרָג עָלֶיהָ; וְכֹל שֶׁאֵין בֵּית־דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל מְמִיתִין עָלֶיהָ - אֵין בֶּן־נֹחַ נֶהֱרָג עָלֶיהָ. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ נֶהֱרָג - אָסוּר בַּכֹּל. וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ לְהָקִים מַצֵּבָה, וְלֹא לִטַּע אֲשֵׁרָה, וְלֹא לַעֲשׂוֹת צוּרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן לְנוֹי.

ג. בֶּן־נֹחַ שֶׁבֵּרֵךְ אֶת הַשֵּׁם - בֵּין שֶׁבֵּרֵךְ בַּשֵּׁם הַמְיֻחָד, בֵּין שֶׁבֵּרֵךְ בִּכְנוּי בְּכָל לָשׁוֹן - חַיָּב; מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל.

ד. בֶּן־נֹחַ שֶׁהָרַג נֶפֶשׁ, אֲפִלּוּ עֵבֶר בִּמְעֵי עִמּוֹ - נֶהֱרָג עָלָיו. וְכֵן אִם הָרַג טְרֵפָה, אוֹ שֶׁכְּפָתוֹ וּנְתָנוֹ לְפִי אֲרִי, אוֹ שֶׁהִנִּיחוֹ בָּרָעָב עַד שֶׁמֵּת - הוֹאִיל וְהֵמִית מִכָּל מָקוֹם, נֶהֱרָג. וְכֵן אִם הָרַג רוֹדֵף שֶׁיָּכוֹל לְהַצִּילוֹ בְּאַחַד מֵאֵיבָרָיו - נֶהֱרָג עָלָיו; מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל.

ה. שֵׁשׁ עֲרָיוֹת אֲסוּרוֹת עַל בְּנֵי נֹחַ: הָאֵם, וְאֵשֶׁת הָאָב, וְאֵשֶׁת־אִישׁ, וַאֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ, וּזְכוּר, וּבְהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל־כֵּן יַעֲזָב אִישׁ אֶת אָבִיו" - זוֹ אֵשֶׁת אָבִיו, "וְאֶת אִמּוֹ" - כְּמִשְׁמָעָהּ, "וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ" - וְלֹא בְּאֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, "בְּאִשְׁתּוֹ" - וְלֹא בִּזְכוּר, "וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד" - לְהוֹצִיא בְהֵמָה, חַיָּה וָעוֹף, שֶׁאֵין הוּא וָהֵם בָּשָׂר אֶחָד; וְנֶאֱמַר: "אֲחוֹתִי בַת אָבִי הִיא אַךְ לֹא בַת אִמִּי, וַתְּהִי לִי לְאִשָּׁה".

ו. בֶּן־נֹחַ חַיָּב עַל מְפֻתַּת אָבִיו וַאֲנוּסַת אָבִיו - הֲרֵי הִיא אִמּוֹ מִכָּל מָקוֹם. וְחַיָּב עַל אֵשֶׁת אָבִיו, אֲפִלּוּ לְאַחַר מִיתַת אָבִיו. וְחַיָּב עַל הַזְּכוּר, בֵּין קָטָן, בֵּין גָּדוֹל, וְעַל הַבְּהֵמָה, בֵּין קְטַנָּה, בֵּין גְּדוֹלָה; וְהוּא נֶהֱרָג לְבַדּוֹ, וְאֵין הוֹרְגִין אֶת הַבְּהֵמָה; שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ בַּהֲרִיגַת בְּהֵמָה אֶלָּא יִשְׂרָאֵל.

ז. אֵין בֶּן־נֹחַ חַיָּב עַל אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, עַד שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ אַחַר שֶׁנִּבְעֲלָה לְבַעְלָהּ; אֲבָל מְאֹרָסָה, אוֹ שֶׁנִּכְנְסָה לְחֻפָּה וְלֹא נִבְעֲלָה - אֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִיא בְּעֻלַת בָּעַל". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבֶן־נֹחַ שֶׁבָּא עַל בַּת־נֹחַ, אֲבָל עַכּוּ"ם הַבָּא עַל הַיִּשְׂרְאֵלִית, בֵּין כְּדַרְכָּהּ, בֵּין שֶׁלֹּא כְדַרְכָּהּ - חַיָּב. וְאִם הָיְתָה נַעֲרָה מְאֹרָסָה - נִסְקָל עָלֶיהָ כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. בָּא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁנִּכְנְסָה לְחֻפָּה וְלֹא נִבְעֲלָה - הֲרֵי זֶה בְּחֶנֶק כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. אֲבָל אִם בָּא עַל אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל אַחַר שֶׁנִּבְעֲלָה - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁבָּא עַל אֵשֶׁת עַכּוּ"ם חֲבֵרוֹ, וְיֵהָרֵג בְּסַיִף.

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) המצוות שנצטווה אדם הראשון, ומה הוסיף הקדוש־ברוך־הוא על נח. העריות האסורות על בני נח. במה נפקע איסור אשת־איש בבני נח. כיצד מצווים בני נח על הדינים. למה נתחייבו בני שכם להיהרג.

ח. בֶּן־נֹחַ שֶׁיּוּחַד שִׁפְחָה לְעַבְדּוֹ וּבָא עָלֶיהָ - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ. וְאֵינוֹ חַיָּב עָלֶיהָ עַד שֶׁיִּפְּשֵׁט הַדָּבָר, וְיֹאמְרוּ לָהּ הָעָם: "זוֹ דְּבֵית עֶבֶד פְּלוֹנִי!" וּמֵאֵימָתַי תִּחָזֹר לְהֶתֵּרָה? מִשֶּׁיִּפְרִישֶׁנָּה מֵעַבְדּוֹ וְיִפְרַע רֹאשָׁהּ בַּשּׁוּק. וּמֵאֵימָתַי תִּהְיֶה אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ כִּגְרוּשָׁה שֶׁלָּנוּ? מִשֶּׁיּוֹצִיאֶנָּה מִבֵּיתוֹ וִישַׁלְּחֶנָּה לְעַצְמָהּ, אוֹ מִשֶּׁתֵּצֵא הִיא מִתַּחַת רְשׁוּתוֹ וְתֵלֵךְ לָהּ, שֶׁאֵין לָהֶן גֵּרוּשִׁין בִּכְתָב. וְאֵין הַדָּבָר תָּלוּי בּוֹ לְבָד, אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה הוּא אוֹ הִיא לִפְרֹשׁ זֶה מִזֶּה - פּוֹרְשִׁין.

ט. בֶּן־נֹחַ חַיָּב עַל הַגֵּזֶל - בֵּין שֶׁגָּזַל עַכּוּ"ם, בֵּין שֶׁגָּזַל יִשְׂרָאֵל, וְאֶחָד הַגּוֹזֵל אוֹ הַגּוֹנֵב מָמוֹן אוֹ גּוֹנֵב נֶפֶשׁ, אוֹ הַכּוֹבֵשׁ שְׂכַר־שָׂכִיר וְכַיּוֹצֵא בוֹ, אֲפִלּוּ פּוֹעֵל שֶׁאָכַל שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת מְלָאכָה - עַל הַכֹּל הוּא חַיָּב, וַהֲרֵי הוּא בִּכְלַל גַּזְלָן; מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל. וְכֵן חַיָּב עַל פָּחוֹת מִשָּׁוֶה־פְּרוּטָה. וּבֶן־נֹחַ שֶׁגָּזַל פָּחוֹת מִשָּׁוֶה־פְּרוּטָה, וּבָא אַחֵר וּגְזָלָהּ מִמֶּנּוּ - שְׁנֵיהֶן נֶהֱרָגִין עָלֶיהָ.

י. וְכֵן חַיָּב עַל אֵבֶר מִן הֶחָי, וְעַל בָּשָׂר מִן הֶחָי, בְּכָל שֶׁהוּא. שֶׁלֹּא נִתְּנוּ הַשְּׁעוּרִין אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל בִּלְבָד. וּמֵתָּר הוּא בְּדָם מִן הֶחָי.

יא. אֶחָד הָאֵבֶר אוֹ הַבָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַבְּהֵמָה אוֹ מִן הַחַיָּה; אֲבָל הָעוֹף - יֵרָאֶה לִי שֶׁאֵין בֶּן־נֹחַ נֶהֱרָג עַל אֵבֶר מִן הַחַי מִמֶּנּוּ.

יב. הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה, אֲפִלּוּ שָׁחַט בָּהּ שְׁנֵי הַסִּימָנִין - כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְפַרְכֶּסֶת, אֵבֶר וּבָשָׂר הַפּוֹרְשִׁין מִמֶּנָּה, אֲסוּרִין לִבְנֵי נֹחַ מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הֶחָי.

יג. כֹּל שֶׁאָסוּר עַל יִשְׂרָאֵל מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הֶחָי - אָסוּר עַל בְּנֵי נֹחַ. וְיֵשׁ שֶׁבְּנֵי נֹחַ חַיָּבִין וְלֹא יִשְׂרָאֵל; שֶׁבְּנֵי נֹחַ - אֶחָד בְּהֵמָה וְחַיָּה, בֵּין טְמֵאָה, בֵּין טְהוֹרָה - חַיָּבִין עָלֶיהָ מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי וּמִשּׁוּם בָּשָׂר מִן הֶחָי. וְאֵבֶר וּבָשָׂר הַפּוֹרְשִׁין מִן הַמְּפַרְכֶּסֶת, אַף־עַל־פִּי שֶׁשָּׁחַט בָּהּ יִשְׂרָאֵל שְׁנֵי סִימָנִין - הֲרֵי זֶה אָסוּר לִבְנֵי נֹחַ מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הֶחָי.

יד. וְכֵיצַד מְצַוִּין הֵן עַל הַדִּינִין? חַיָּבִין לְהוֹשִׁיב דַּיָּנִין וְשׁוֹפְטִים בְּכָל פֶּלֶךְ וּפֶלֶךְ לָדוּן בְּשֵׁשׁ מִצְוֹת אֵלּוּ וּלְהַזְהִיר אֶת הָעָם. וּבֶן־נֹחַ שֶׁעָבַר עַל אַחַת מִשֶּׁבַע מִצְוֹת אֵלּוּ - יֵהָרֵג בְּסַיִף. וּמִפְּנֵי זֶה נִתְחַיְּבוּ כָּל בַּעֲלֵי שְׁכָם הֲרִיגָה, שֶׁהֲרֵי שְׁכָם גָּזַל, וְהֵם רָאוּ וְיָדְעוּ וְלֹא דָּנוּהוּ. וּבֶן־נֹחַ נֶהֱרָג בְּעֵד אֶחָד וּבְדַיָּן אֶחָד, בְּלֹא הַתְרָאָה, וְעַל־פִּי קְרוֹבִין, אֲבָל לֹא בְּעֵדוּת אִשָּׁה, וְלֹא תָּדוּן אִשָּׁה לָהֶם.

יום שישי ח' אדר ה'תשע"ב

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

א. בֶּן־נֹחַ שֶׁשָּׁגַג בְּאַחַת מִמִּצְוֹתָיו[2] - פָּטוּר מִכְּלוּם[3], חוּץ מֵרוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה, שֶׁאִם הָרָגוֹ גּוֹאֵל הַדָּם[4] - אֵינוֹ נֶהֱרָג עָלָיו[5], וְאֵין לוֹ עִיר מִקְלָט[6]; אֲבָל בָּתֵּי־דִינֵיהֶן אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[7]? בְּשֶׁגַּג בְּאַחַת מִמִּצְוֹת וְעָבַר בְּלֹא כַוָּנָה, כְּגוֹן שֶׁבָּעַל אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ וְדָמָה שֶׁהִיא אִשְׁתּוֹ אוֹ פְּנוּיָה; אֲבָל אִם יָדַע שֶׁהִיא אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, וְלֹא יָדַע שֶׁהִיא אֲסוּרָה עָלָיו, אֶלָּא עָלָה עַל לִבּוֹ שֶׁדָּבָר זֶה מֻתָּר לוֹ; וְכֵן אִם הָרַג, וְהוּא לֹא יָדַע שֶׁאָסוּר לַהֲרֹג - הֲרֵי זֶה קָרוֹב לְמִזִּיד וְנֶהֱרָג[8]; וְלֹא תֵחָשֵׁב זוֹ לָהֶם שְׁגָגָה, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לִלְמֹד וְלֹא לָמַד.

ב. בֶּן־נֹחַ שֶׁאָנְסוֹ אֹנֶס[9] לַעֲבֹר עַל אַחַת מִמִּצְוֹתָיו - מֻתָּר לוֹ לַעֲבֹר. אֲפִלּוּ נֶאֱנָס לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה[10] - עוֹבֵד, לְפִי שֶׁאֵינָם מְצֻוִּין עַל קִדּוּשׁ־הַשֵּׁם[11]. וּלְעוֹלָם אֵין עוֹנְשִׁין מֵהֶן, לֹא קָטָן וְלֹא חֵרֵשׁ[12] וְלֹא שׁוֹטֶה, לְפִי שֶׁאֵינָם בְּנֵי מִצְוֹת[13].

ג. בֶּן־נֹחַ שֶׁנִּתְגַּיֵּר וּמָל וְטָבַל[14], וְאַחַר־כָּךְ רָצָה לַחֲזֹר מֵאַחֲרֵי

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) בן נח ששגג באחת ממצוותיו. בן נח שרצח בשגגה, או שלא ידע שאסור לו לעבור על אחת ממצוותיו. בן נח שנתגייר ורוצה לחזור להיות כגר תושב. המצוות שבני נח נצטוו מפי הקבלה. שבני ישמעאל חייבים היום במצוות מילה. דיני גוי שעוסק בתורה או ששבת ממלאכתו. קבלת צדקה מידי גוי, ולמי תינתן. ישראל וגוי שבאו לדון לפנינו איך דנים אותם. 2) שעבר עליהן בלא כוונה, וכמבואר בסמוך. 3) גם ממיתת סייף וגם מעונש אחר שהוא. וכן מצינו באבימלך מלך גרר, שהתנצל ואמר (בראשית כ, ה): "בתום לבבי ובנקיון כפי עשיתי זאת" - הרי שטענת שוגג מספיקה לפטור בבן נח. 4) קרובו של הנרצח. 5) בניגוד לישראל שהרג בשגגה, שגולה לעיר מקלט, ומציל את חייו, שאם הרגו גואל הדם בתחום עיר מקלטו, הרי הוא נהרג עליו, כמבואר בהלכות רוצח פרק ה, הלכה י"א. 6) שכבר נתבאר, שהשוגג פטור מכלום, אלא, שאין דין ערי מקלט לגבי בן נח, ככתוב (דברים יט, ב) "תבדיל לך - ולא לאחרים" (ספרי שם אות קפ), וכל זה כשהרג את בן נח חבירו, אבל בן נח שהרג את ישראל בשגגה הרי זה נהרג, "אדם מועד לעולם", כלשון רבינו שם הלכה ד, וראה מכות ט, א. 7) שבן נח ששגג פטור. 8) מכות שם. וכן שם ז, ב "שאני אומר, אומר מותר - קרוב למזיד הוא". והשווה הלכות רוצח פרק ו, הלכה י שאפילו ישראל, שעלה על דעתו, שמותר להרוג, הרי זה קרוב למזיד ואינו נקלט, ולפיכך אם מצאו גואל הדם בכל מקום והרגו פטור, וגם אינו נהרג על ידי בית דין, ומה יעשה זה? ישב וישמור עצמו מגואל הדם, כמבואר שם הלכה ה. 9) אדם אלים ותקיף. 10) שישראל מצווה עליה להיהרג ולא לעבוד, ראה הלכות יסודי התורה פרק ה, הלכה א-ב. 11) סנהדרין עה, א, שהרי נעמן, אחר שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה, אמר לאלישע הנביא (מלכים-ב ה, יח): "לדבר הזה יסלח ה' לעבדיך בבוא אדוני... להשתחוות... והוא נשען על ידי והשתחוויתי בית רמון", ואלישע ענה לו: "לך לשלום", הרי שהודה לו, שאין איסור בדבר. וכגירסת התוספות שם דיבור המתחיל: ואם איתא, שאפילו בפרהסייא אינו מצווה על קידוש השם. אבל ישראל מצווים על קידוש השם, ככתוב (ויקרא כב, לב) "ונקדשתי בתוך בני ישראל", ובשעת השמד, ייהרג ואל יעבור אפילו על אחת מכל המצוות (הלכות יסודי התורה פרק ה, הלכה ג). ובירושלמי שביעית פרק ד הלכה ג אמרו: "ונקדשתי בתוך בני ישראל - ישראל מצווים על קידוש השם, ואין הגויים מצווים על קידוש השם". 12) שאינו שומע ואינו מדבר. 13) השווה לעיל הלכות עדות פרק ט, הלכה ט, יא. ובגיטין כב, ב פסקו בפשיטות: "והלא לאו בני דעת הם". וראה הלכות תרומות פרק ד, הלכה ב. 14) בהתאם להלכה, שאינו גר עד שיימול ויטבול (יבמות מו, ב).

מתוך מהדורת וגשל

ה׳ וְלִהְיוֹת גֵּר תּוֹשָׁב בִּלְבַד[15] כְּשֶׁהָיָה מִקֹּדֶם - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא יִהְיֶה כְּיִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר, אוֹ יֵהָרֵג[16]. וְאִם הָיָה קָטָן כְּשֶׁהִטְבִּילוּהוּ בֵּית־דִּין[17] - יָכוֹל לְמַחוֹת[18] בְּשָׁעָה שֶׁיַּגְדִּיל, וְיִהְיֶה גֵּר תּוֹשָׁב בִּלְבַד[19]. וְכֵיוָן שֶׁלֹּא מִחָה בְּשִׁעָתוֹ[20] - שׁוּב אֵינוֹ מוֹחֶה[21], אֶלָּא הֲרֵי הוּא גֵּר־צֶדֶק. לְפִיכָךְ אִם בָּא יִשְׂרָאֵל עַל קְטַנָּה שֶׁהִטְבִּילוּהָ בֵּית־דִּין - כֶּסֶף כְּתֻבָּתָהּ[22] אוֹ קְנַס אוֹנֵס אוֹ מְפַתֶּה[23], יִהְיֶה הַכֹּל תַּחַת יַד בֵּית־דִּין, עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְלֹא תִּמְחֶה בַּגְּרוּת[24]; שֶׁמָּא תִּטֹּל וְתַגְדִּיל וּתְמִחֶה, וְנִמְצֵאת זוֹ אוֹכֶלֶת בְּגוּיוּתָהּ[25] מָעוֹת שֶׁאֵין לָהּ זְכוּת בָּהֶן אֶלָּא בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל[26].

ד. בֶּן־נֹחַ שֶׁבִּרֵךְ[27] אֶת הַשֵּׁם, אוֹ שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה, אוֹ שֶׁבָּא עַל אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁהָרַג חֲבֵרוֹ וְנִתְגַּיֵּר - פָּטוּר[28]. הָרַג בֶּן־יִשְׂרָאֵל, אוֹ שֶׁבָּא עַל אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל וְנִתְגַּיֵּר - חַיָּב[29]. וְהוֹרְגִין אוֹתוֹ עַל בֶּן־יִשְׂרָאֵל, וְחוֹנְקִין אוֹתוֹ עַל אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּעַל, שֶׁהֲרֵי נִשְׁתַּנָּה דִּינוֹ[30].

ה. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[31], שֶׁכָּל מִיתַת בְּנֵי נֹחַ בְּסַיִף; אֶלָּא אִם בָּעַל אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל אוֹ[32] נַעֲרָה מְאֹרָסָה - יִסָּקֵל. וְאִם בְּעָלָהּ אַחַר שֶׁנִּכְנְסָה לְחֻפָּה קֹדֶם שֶׁתִּבָּעֵל - יֵחָנֵק[33].

ו. מִפִּי הַקַּבָּלָה[34], שֶׁבְּנֵי נֹחַ אֲסוּרִין בְּהַרְבָּעַת בְּהֵמָה[35] וּבְהַרְכָּבַת אִילָן[36] בִּלְבַד[37], וְאֵין נֶהֱרָגִין עֲלֵיהֶן[38]. וְעַכּוּ״ם שֶׁהִכָּה יִשְׂרָאֵל - אֲפִלּוּ חָבַל בּוֹ כָּל־שֶׁהוּא[39], אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה[40] - אֵינוֹ נֶהֱרָג[41].

ז. הַמִּילָה, נִצְטַוָּה בָּהּ אַבְרָהָם וְזַרְעוֹ בִּלְבַד[42], שֶׁנֶּאֱמַר: ״אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ״ - יָצָא זַרְעוֹ שֶׁל יִשְׁמָעֵאל, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע״[43], וְיָצָא עֵשָׂו[44], שֶׁהֲרֵי יִצְחָק אָמַר לְיַעֲקֹב: ״וְיִתֶּן לְךָ אֶת בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ״, מִכְּלָל, שֶׁהוּא לָבַדּוֹ זַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם הַמַּחֲזִיק בְּדָתוֹ וּבְדַרְכּוֹ הַיְשָׁרָה[45], וְהֵם הַמְחַיָּבִין בְּמִילָה[46].

ח. אָמְרוּ חֲכָמִים[47], שֶׁבְּנֵי קְטוּרָה, שֶׁהֵם זַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁבָּא אַחַר יִשְׁמָעֵאל וְיִצְחָק[48] - חַיָּבִין בְּמִילָה[49]. וְהוֹאִיל

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

15) שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל, ראה הלכות איסורי ביאה פרק י"ד, הלכה ז ולעיל פרק ח, הלכה י. 16) שהרי הוא כישראל מומר (יבמות מז, ב). וזה וודאי אם ישנו תחת ידינו, או יהיה ישראל גמור, או ייהרג (כסף משנה). והשווה הלכות איסורי ביאה פרק י"ג, הלכה י"ז: "אפילו חזר ועבד עבודה זרה הרי הוא כישראל משומד, שקידושיו קידושין". 17) כגון שאביו או אמו נתגיירו, והוא עמהם (כסף משנה). 18) לומר, אי אפשי להיות גר וחוזר לסורו. 19) שאינו מקבל עליו אלא שבע מצוות בני נח בלבד. ומובן, שאם יקדש אשה ישראלית - אינה מקודשת, שהרי הוא גוי גמור (כתובות יא, א וברש"י). 20) מיד כשהגדיל. 21) ויהיה כישראל גמור, או ייהרג (שם). 22) שחייב לתת לה אם קידשה וגירשה. 23) הם חמישים שקלים שחייב לתת לה אם בא עליה שלא לשם קידושין והיא הייתה בתולה, ראה הלכות נערה בתולה פרק א, הלכה י. 24) ואז בית הדין ימסור לה את הכסף. 25) כשהיא גוייה. 26) כי בדיני בני נח אין תשלומי קנס לאנוסה או מפותה (כתובות יא, א). 27) קילל. 28) סנהדרין עא, ב, "הואיל ונשתנה דינו (=שמתחילה נידון בעד אחד, ובדיין אחד ובלא התראה, ואילו עכשיו הוא צריך התראה, ועדים ובית דין של עשרים ושלושה), ונשתנית מיתתו" שכל מיתת בני נח אינה אלא סייף, ואילו היה עובר עכשיו בגירותו היה חייב סקילה על ברכת השם ועבודה זרה, והוא לא נתחייב מתחילה במיתה חמורה כזו, ולפיכך פטור (רש"י שם). ובנוגע לבא על אשת חבירו או הורגו, וודאי שהוא פטור, שהרי אילו בא עכשיו על אשת גוי הוא פטור ממיתה, וכן אם הרגו (שם וברש"י). ולדעת הרדב"ז בן נח שנתגייר פטור, על פי הכלל: "גוי שנתגייר הרי הוא כקטן שנולד" (הלכות איסורי ביאה פרק י"ד, הלכה י"א) והשווה לעיל הלכות עדות פרק י"ג, הלכה ב. 29) שאף על פי שנשתנה דינו לא נשתנית מיתתו, שהרי גם עכשיו אם יהרוג ישראל מיתתו סייף, ואם יבוא על אשת ישראל שמיתתו חנק - הרי חנק קלה מסייף, ויש בכלל מיתה חמורה מיתה קלה (שם וברש"י). 30) ואי אפשר להרגו בסייף, כדין בן נח, שהרי אילו היה בא על אשת ישראל עכשיו בגירותו, אין דינו אלא חנק, שהיא קלה מסייף, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק י"ד, הלכה ד, וכבר אמרנו שיש בכלל מיתה חמורה מיתה קלה. 31) לעיל פרק ט, הלכה י"ד. 32) יש כאן שגיאת דפוס, ובכל הדפוסים הקדומים וכן בכתב יד התימנים: "אלא אם בעל אשת ישראל נערה מאורסה ייסקל", ותיבת "או" איננה. 33) כפי שנתבאר לעיל פרק ט, הלכה ז. ולא חזר רבינו לשנותו כאן, אלא לחתום בזה בחייבי מיתת בית דין שבבני נח, מכאן ואילך אינו עוסק אלא במחוייבי מיתה בידי שמים בלבד (על פי כסף משנה). 34) שקיבלו חכמינו איש־איש מפי רבו עד למשה מסיני. 35) מין על שאינו מינו. 36) מין בשאינו מינו. 37) אבל מותרים הם בלבישת בגדי כלאיים, וכן לזרוע כלאיים בשדה או כלאיים בכרם (סנהדרין נו, ב). ושם ס, א דרשו: "את חוקותי תשמורו בהמתך לא תרביע כלאיים" (ויקרא יט, יט) - את חוקותי: חוקים שחקקתי לך כבר (=לבני נח) תשמורו, ואלו הם: בהמתך לא תרביע כלאיים, ושדך לא תזרע כלאיים - מה בהמה בהרבעה, אף שדך בהרכבה, שלא להרכיב אילן על שאינו מינו. 38) שלא מצינו בן נח נהרג אלא על שבע מצוות בלבד (שם נז, א), ועל כורחך לא נתקבל הדרש הנ"ל אלא לעניין איסור בלבד (כסף משנה). 39) ולא הרגו. 40) שם נח, ב, שנאמר (שמות ב, יא) "וירא איש מצרי מכה איש עברי...ויך את המצרי ויטמנהו בחול". 41) מטעם האמור לעיל, ועל כורחך מה שאמרו שם: "חייב מיתה" הכוונה למיתה בידי שמים (כסף משנה). והשווה לקמן סוף הלכה ט. 42) ולא שאר בני נח. 43) סנהדרין נט, ב. 44) אף על פי שהוא בנו של יצחק. 45) ועליו התכוון הקדוש־ברוך־הוא באמרו לאברהם: כי ביצחק ייקרא לך זרע. ובסנהדרין שם דרשו: "ביצחק - ולא כל יצחק", במקצת מזרעו, ולא כל זרעו. ובמדרש בראשית רבה פרשה נ"ג אות יב אמרו: ביצחק, ב' - שניים, במי שהוא מודה בשני עולמות. "כל מי שהוא מודה בשני עולמות ייקרא לך זרע, וכל מי שאינו מודה בשני עולמות (=כגון עשיו שכפר בתחיית המתים, רש"י שם), לא ייקרא לך זרע". 46) השווה הלכות נדרים פרק ט, הלכה כ"א. 47) סנהדרין נט, ב. 48) ראה בראשית כה, ב. 49) שנאמר (שם יז, יד) "וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו... את בריתי הפר" - לרבות בני קטורה, שחייבים במילה. ולדעת רש"י בסנהדרין שם, לא נתחייבו במילה, אלא אותם שישה בנים עצמם, ולא זרעם אחריהם.

מתוך מהדורת וגשל

וְנִתְעָרְבוּ הַיּוֹם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בִּבְנֵי קְטוּרָה - יִתְחַיְּבוּ הַכֹּל בְּמִילָה בַּשְּׁמִינִי[50]; וְאֵין נֶהֱרָגִין עָלֶיהָ[51].

ט. עַכּוּ"ם שֶׁעָסַק בַּתּוֹרָה - חַיָּב מִיתָה[52]. לֹא יַעֲסֹק אֶלָּא בְּשֶׁבַע מִצְוֹת[53] שֶׁלָּהֶן בִּלְבָד. וְכֵן עַכּוּ"ם שֶׁשָּׁבַת[54] אֲפִלּוּ בְּיוֹם מִימוֹת הַחֹל, אִם עֲשָׂאָהוּ לְעַצְמוֹ כְּמוֹ שַׁבָּת[55] - חַיָּב מִיתָה[56]; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם עָשָׂה מוֹעֵד לְעַצְמוֹ[57]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: אֵין מַנִּיחִין אוֹתָן לְחַדֵּשׁ דָּת[58] וְלַעֲשׂוֹת מִצְוֹת לְעַצְמָן מִדַּעְתָּן; אֶלָּא אוֹ יִהְיֶה גֵּר־צֶדֶק וִיקַבֵּל כָּל הַמִּצְוֹת, אוֹ יַעֲמֹד בְּתוֹרָתוֹ וְלֹא יוֹסִיף וְלֹא יִגְרַע. וְאִם עָסַק בַּתּוֹרָה אוֹ שָׁבַת אוֹ חִדֵּשׁ דָּבָר - מַכִּין אוֹתוֹ וְעוֹנְשִׁין אוֹתוֹ וּמוֹדִיעִין אוֹתוֹ שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה עַל זֶה, אֲבָל אֵינוֹ נֶהֱרָג[59].

י. בֶּן־נֹחַ שֶׁרָצָה לַעֲשׂוֹת מִצְוָה מִשְּׁאָר מִצְוֹת הַתּוֹרָה[60] כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר[61] - אֵין מוֹנְעִין אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹתָהּ כְּהִלְכָתָהּ. וְאִם הֵבִיא עוֹלָה - מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ[62]. נָתַן צְדָקָה - מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ[63]; וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁנּוֹתְנִין אוֹתָהּ לַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל, הוֹאִיל וְהוּא[64] נִזּוֹן מִיִּשְׂרָאֵל, וּמִצְוָה עֲלֵיהֶם לְהַחֲיוֹתוֹ[65]; אֲבָל הָעַכּוּ"ם[66] שֶׁנָּתַן צְדָקָה - מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ[67] וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ לַעֲנִיֵּי עַכּוּ"ם[68].

יא. חַיָּבִין בֵּית־דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת שׁוֹפְטִים לְאֵלּוּ הַגֵּרִים הַתּוֹשָׁבִים, לָדוּן לָהֶן עַל־פִּי הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלּוּ[69], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁחֵת הָעוֹלָם. אִם רָאוּ בֵּית־דִּין שֶׁיַּעֲמִידוּ שׁוֹפְטֵיהֶם מֵהֶן[70] - מַעֲמִידִין, וְאִם רָאוּ שֶׁיַּעֲמִידוּ לָהֶם מִיִּשְׂרָאֵל[71] - מַעֲמִידִין[72].

יב. שְׁנֵי עַכּוּ"ם שֶׁבָּאוּ לְפָנֶיךָ לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל וְרָצוּ שְׁנֵיהֶם לָדוּן דִּין־תּוֹרָה - דָּנִין[73]. הָאֶחָד רוֹצֶה וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ רוֹצֶה - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לָדוּן אֶלָּא בְּדִינֵיהֶן[74]. הָיָה יִשְׂרָאֵל וְעַכּוּ"ם, אִם יֵשׁ זְכוּת לַיִּשְׂרָאֵל בְּדִינֵיהֶם - דָּנִין לוֹ בְּדִינֵיהֶם וְאוֹמְרִים לוֹ: כָּךְ דִּינֵיכֶם! וְאִם יֵשׁ זְכוּת לְיִשְׂרָאֵל בְּדִינֵינוּ - דָּנִין לוֹ דִּין־תּוֹרָה וְאוֹמְרִים לוֹ: כָּךְ דִּינֵינוּ[75]! וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין עוֹשִׂין כֵּן לְגֵר תּוֹשָׁב[76], אֶלָּא לְעוֹלָם דָּנִין לוֹ בְּדִינֵיהֶם. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁנּוֹהֲגִין עִם גֵּרֵי תּוֹשָׁב בְּדֶרֶךְ־אֶרֶץ[77] וּגְמִילוּת־חֲסָדִים כְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי אָנוּ מְצֻוִּין לְהַחֲיוֹתָן[78], שֶׁנֶּאֱמַר: "לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ"[79]. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים[80]: אֵין כּוֹפְלִין לָהֶם שָׁלוֹם[81] - בְּעַכּוּ"ם[82], לֹא בְּגֵר תּוֹשָׁב. אֲפִלּוּ הָעַכּוּ"ם, צִוּוּ חֲכָמִים[83] לְבַקֵּר חוֹלֵיהֶם וְלִקְבֹּר מֵתֵיהֶם עִם מֵתֵי יִשְׂרָאֵל[84], וּלְפַרְנֵס עֲנִיֵּיהֶם בִּכְלַל עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם[85]. הֲרֵי נֶאֱמַר: "טוֹב ה' לַכֹּל, וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו", וְנֶאֱמַר: "דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם, וְכָל נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם"[86].

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

50) מספק. **51)** שאין הורגים על הספק (משנה למלך). **52)** בידי שמים (סנהדרין נט, א), שנאמר (דברים לג, ד) "תורה ציוה לנו משה מורשה - לנו מורשה ולא להם". וכתב המאירי שם: מפני שאנשים סבורים עליו, שהוא משלנו, מתוך שרואים אותו יודע, ויבואו לטעות אחריו. **53)** בהלכותיהן ובפרטיהן, ועליהן נאמר שם: "שאפילו גוי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול". **54)** ממלאכתו, יום שלם. **55)** ששובתים בו ממלאכה יום שלם. **56)** שם נח, ב, שנאמר (בראשית ח, כב) "יום ולילה לא ישבותו" - וזה מוסב גם על בני נח, שלא ישבתו ממלאכתם. שזה נראה, כאילו הוא מבני עמנו, וילמדו אחרים ממנו לטעות אחריו (מאירי שם). **57)** חג, לשבות בו בתורת חג, ולשמוח בו במאכל ובמשתה, שבזה הוא מבליט את שביתתו החיובית בתורת "יום שבתון", ולא מפני שאין לו מה לעשות ובמה להתעסק. **58)** בכתב יד התימנים: לחדש דבר. **59)** שלא מצינו בן נח נהרג אלא על שבע מצוות בלבד, ועל כורחך לא אמרו שם "חייב מיתה" אלא מיתה בידי שמים בלבד. **60)** פרט לשבת ותלמוד־תורה. **61)** לא בתורת מְצוּוֶה, אלא כאדם שאינו מְצוּוֶה ועושה, כדי לקבל שכר. **62)** ומקריבים אותה על המזבח (מנחות עג, ב), שנאמר (ויקרא כב, יח) "איש איש מבית ישראל ומן הגר... אשר יקריבו לה' לעולה - איש איש לרבות הגויים, שמקריבים עולה". וראה בהלכות מעשה קרבנות פרק ג, הלכה ה שאין מביאים עימה נסכים, אבל נסכיה קרבים משל ציבור. **63)** בבא בתרא ח, א, והצדקה מכפרת עליו, כמו שאמרו שם (י, ב) "כשם שהחטאת מכפרת על ישראל, כך צדקה מכפרת על אומות העולם". **64)** גר תושב זה, שמקיים שבע מצוות בני נח. **65)** לזונו ולפרנסו, ככתוב (ויקרא כה, לה) "גר ותושב וחי עמך" (עבודה זרה סה, א). וכן אמרו בפסחים כא, ב שמצוה להקדים נתינת נבילה לגר, ממכירתה לנכרי, שגר אתה מְצוּוֶה להחיותו. ובגר תושב ידובר שם, שאינו עובד עבודה זרה ואוכל נבילות, כפירוש רש"י שם. **66)** שלא קיבל עליו לקיים שבע מצוות. **67)** משום דרכי שלום, שאם נסרב לקבלה ייטור לנו איבה. והשווה הלכות מתנות עניים פרק ח, הלכה ט "מלך או שר מן הגויים ששלח ממון לישראל לצדקה, אין מחזירים אותו לו, משום שלום מלכות" (על פי בבא בתרא י, ב). **68)** שאסור לישראל ליטול צדקה מן הגוי, שמבזה עצמו ומחלל שם שמים, כמבואר בסנהדרין כו, ב וברש"י שם. והשווה לעיל הלכות עדות פרק י"א, הלכה ה ובביאורנו שם. **69)** המבוארים בפרקים ט־י שלפנינו. **70)** שיש ביניהם אנשים הראויים לשפוט. **71)** שאין בהם מי שראוי לכך. **72)** משל ישראל, והכל משום תיקון העולם וישובו. וכן מצינו באברהם אבינו, שעמד לפני ה' להתפלל, לא להשחית את סדום, וכמסופר בתורה בראשית יח, כג. **73)** בדפוס רומי וכן בכתב יד תימן: ורצו שניהם, דנים להם דין תורה, ותיבת "דנין" איננה. **74)** כנימוסי בתי דיניהם וכמשפטיהם. **75)** בבא קמא קיג, א. **76)** שקיבל עליו לקיים שבע מצוות בני נח. **77)** בנימוס ובכבוד. **78)** לפרנסם ולתמכם. **79)** פסחים כא, ב וכמבואר לעיל. **80)** גיטין סב, א. **81)** לומר להם; שלום שלום, שתי פעמים. **82)** שלא קיבל עליו שבע מצוות בני נח. **83)** שם סא, א. **84)** לא שיקברו אותם אצל ישראל, שהרי אסור לקבור רשע אצל צדיק, ראה סנהדרין מז, א, אלא לומר שמתעסקים בהם לקברם. ולשון רבינו לעיל הלכות אבל פרק י"ד, הלכה י"ב "קוברים מתי גויים, ומנחמים אבליהם". **85)** גיטין שם, והשווה הלכות מתנות עניים פרק ז, הלכה ז "מפרנסים ומכסים עניי גויים עם עניי ישראל". **86)** וכבר נתבאר בהלכות עבודה זרה פרק י, הלכה ו ש"אין כל הדברים האלו אמורים, אלא בזמן שגלו ישראל לבין האומות, או שיד הגויים תקיפה על ישראל, אבל בזמן שיד ישראל תקיפה על אומות העולם אסור לנו להניח גוי עובד עבודה זרה בארצנו... עד שיקבל עליו שבע מצוות שנצטוו בני נח, שנאמר: לא ישבו בארצך, אפילו לפי שעה".

פֶּרֶק אַחַד־עָשָׂר[1]

א. הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ עָתִיד לַעֲמֹד וּלְהַחֲזִיר מַלְכוּת דָּוִד[2] לְיָשְׁנָהּ[3], לַמֶּמְשָׁלָה הָרִאשׁוֹנָה, וּבוֹנֶה הַמִּקְדָּשׁ[4], וּמְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל, וְחוֹזְרִין כָּל הַמִּשְׁפָּטִים בְּיָמָיו כְּשֶׁהָיוּ מִקֹּדֶם[5]. מַקְרִיבִין קָרְבָּנוֹת, וְעוֹשִׂין שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת[6], כְּכָל מִצְוָתָהּ הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה. וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין בּוֹ אוֹ מִי שֶׁאֵינוֹ מְחַכֶּה לְבִיאָתוֹ - לֹא בִשְׁאָר נְבִיאִים בִּלְבַד הוּא כּוֹפֵר, אֶלָּא בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ. שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה הֵעִידָה[7] עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ, וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ וְגוֹ'. אִם יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם וְגוֹ'. וְהֱבִיאֲךָ ה'"[8]. וְאֵלּוּ הַדְּבָרִים הַמְפֹרָשִׁים בַּתּוֹרָה, הֵם כּוֹלְלִים כָּל הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֱמְרוּ עַל־יְדֵי כָּל הַנְּבִיאִים. אַף בְּפָרָשַׁת בִּלְעָם נֶאֱמַר, וְשָׁם נִבָּא בִּשְׁנֵי הַמָּשִׁיחִים: בַּמָּשִׁיחַ הָרִאשׁוֹן שֶׁהוּא דָּוִד, שֶׁהוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד צָרֵיהֶם, וּבַמָּשִׁיחַ הָאַחֲרוֹן שֶׁעוֹמֵד מִבָּנָיו, שֶׁמּוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל בָּאַחֲרוֹנָה. וְשָׁם הוּא אוֹמֵר: "אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה" - זֶה דָּוִד[9], "אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב" - זֶה מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ; "דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב" - זֶה דָּוִד, "וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל" - זֶה מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ; "וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב" - זֶה דָּוִד[10], וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וַיַּךְ אֶת מוֹאָב וַיְמַדְּדֵם בַּחֶבֶל", "וְקַרְקַר[11] כָּל בְּנֵי שֵׁת" - זֶה הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "וּמָשְׁלוֹ מִיָּם עַד יָם"[12]; "וְהָיָה אֱדוֹם יְרֻשָּׁה" - זֶה דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּהִי אֱדוֹם[13] לְדָוִד לַעֲבָדִים וְגוֹ'", "וְהָיָה יְרֻשָּׁה" - זֶה הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן וְגוֹ'"[14].

ב. אַף בְּעָרֵי־מִקְלָט הוּא אוֹמֵר: "וְאִם יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ... וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים וְגוֹ', וּמֵעוֹלָם לֹא הָיָה דָּבָר זֶה[15], וְלֹא צִוָּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לַתּוֹהוּ[16]; אֲבָל בְּדִבְרֵי הַנְּבִיאִים אֵין הַדָּבָר צָרִיךְ רְאָיָה, שֶׁכָּל הַסְּפָרִים מְלֵאִים בְּדָבָר זֶה[17].

ג. וְאַל יַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁהַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים[18], וּמְחַדֵּשׁ דְּבָרִים בָּעוֹלָם אוֹ מְחַיֶּה מֵתִים[19] וְכַיּוֹצֵא בִדְבָרִים אֵלּוּ[20] - אֵין הַדָּבָר כָּךְ, שֶׁהֲרֵי רַבִּי עֲקִיבָא חָכָם גָּדוֹל מֵחַכְמֵי הַמִּשְׁנָה הָיָה, וְהוּא הָיָה נוֹשֵׂא כֵּלָיו[21] שֶׁל בֶּן־כּוֹזִיבָא הַמֶּלֶךְ[22], וְהוּא הָיָה אוֹמֵר עָלָיו שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ[23], וְדִמּוּ הוּא וְכָל חַכְמֵי דּוֹרוֹ שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, עַד שֶׁנְּהֲרַג בַּעֲוֹנוֹת[24]. כֵּיוָן שֶׁנְּהֲרַג, נוֹדַע לָהֶם שֶׁאֵינוֹ, וְלֹא שָׁאֲלוּ מִמֶּנּוּ חֲכָמִים לֹא אוֹת וְלֹא מוֹפֵת[25]. וְעִקַּר הַדְּבָרִים כָּכָה הֵן: שֶׁהַתּוֹרָה הַזֹּאת, חֵקֶיהָ

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) שהמלך המשיח יחזיר בימיו כל משפטי התורה כקדם. שהאמונה במשיח מפורשת בתורה וכל הכופר בו, כופר בתורה ובמשה רבינו. במה אפשר לוודא, שזהו המשיח האמיתי. 2) ובדפוס רומי וכן בכתב יד התימנים: מלכות בית דוד. 3) כמו שהייתה לפנים. על פי מליצת התלמוד (יומא סט, ב) "שהחזירו העטרה ליושנה", וכן בקידושין סו, א. 4) זבחים מה, א: "הילכתא למשיחא", ומפרש רש"י: "הלכה הצריכה לנו לימות המשיח, כשיבנה בית המקדש". 5) סנהדרין נא, ב "הלכתא למשיחא"! ומפרש רש"י: הלכה זו, כשיבואו ימי המשיח תצטרך לנו, שישובו ארבע מיתות בית דין למקומן. 6) שהם תלויים בישיבת כל ישראל על אדמתם, ככתוב (ויקרא כה, י) "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה" וכמבואר בהלכות שמיטה ויובל פרק י, הלכה ח. ובתורת כהנים פרשת ויקרא פרשתא יג: "ואם יהיה היובל (במדבר לו, ד) - עתיד היובל לפסוק ולחזור". 7) הבטיחה. 8) ואלה הכתובים מדברים בגלותנו הארוכה ובגאולתה, שהרי אמר: "ושב וקיבצך מכל העמים אשר הפיצך" וגו', ובגלות בבל לא היו מפוזרים בין כל העמים, וכן לא נתקיים בה: "והביאך ה'... ויירשתה והטיבך והרבך מאבותיך", שהרי גלו שנית (קרית ספר). וראה ברמב"ן ויקרא כו, טז, שהבטחה זו (=והטיבך והרבך מאבותיך) היא הבטחה לכל שבטי ישראל, שישובו בגאולה האחרונה לא לשישית העם, יהודה ובנימין, ששבו בימי עליית בבל. ובירושלמי קידושין פרק א הלכה ח אמרו: והטיבך והרבך מאבותיך - אבותיך אף על פי שנגאלו חזרו ונשתעבדו, אבל אתם משאתם נגאלים, שוב אינכם משתעבדים. 9) בירושלמי תענית פרק ד, הלכה ה דרשו פסוק זה על המשיח. ואונקלוס תרגם: "ויתרבא משיחא מישראל" וכן במדרש רבה דברים פרשה א, אות יז. 10) וכן ברש"י לתורה שם. 11) הורס, מלשון הכתוב (ישעיה כב, ה) "מקרקר קיר" (אבן עזרא שם). 12) וכל האומות יצאו מן שת בנו של אדם הראשון (רש"י שם). 13) בפסוק: ארם, אולם ראה שם יד. 14) ובמדרש רבה שם אמרו: "אמרו ישראל לפני הקדוש־ברוך־הוא, עד מתי משועבדים אנו בידו (ביד עשיו)? אמר להם: עד שיבוא אותו יום, שכתוב בו: דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל... אותה שעה אני מופיע מלכותי ואמלוך עליכם שנאמר: ועלו מושיעים בהר ציון". 15) שיהיו תשע ערי מקלט, שלא היו אלא שלוש בעבר הירדן המזרחי, ושלוש בכל ארץ כנען. ראה במדבר לה, יד, ובמכות ט, ב. 16) לחינם ולבטלה, ועל כורחך פסוק זה נאמר לעתיד לבוא, כמו שאמרו בירושלמי מכות פרק ב, הלכה ו: "ולעתיד לבוא מפרישים עוד שלוש", שאז ירחיב ה' לנו את הארץ, ויתן לנו ארץ קיני וקניזי וקדמוני, כמבואר בירושלמי קידושין פרק א, הלכה ח. והשווה הלכות רוצח פרק ח, הלכה ד. 17) בדבר המשיח וייעודו לעתיד, כמפורש בישעיה יא, וכן במיכה ד, מלאכי ג, תהילים עב, ובדניאל יב ועוד. 18) אות - בשמים; ומופת - בארץ (רש"י לדברים יג, ב). 19) "כאותות אליהו ואלישע, שיש בהם שינוי מנהגו של עולם" (לשון רבינו בהלכות יסודי התורה פרק י, הלכה א). 20) בדפוסים קדומים וכן בכתב יד תימן: בדברים אלו, "שהטפשים אומרים". 21) נמשך אחריו ותומך בו, מלשון הכתוב (שמואל־א, טז, כא). 22) הוא בר כוכבא שמרד ברומיים והרג בהם הרג רב בשנת הנ"ב לאחר חורבן בית שני, והתבצר בעיר ביתר, ולפי שמרד בקיסר אדריאנוס קראוהו כוזיבא מלשון שקר וכזב (סדר הדורות). וראה בבבא קמא צז, ב "מעות כוזביות" ומפרש רש"י: מטבע של בן כוזיבא. 23) ירושלמי תענית פרק ד, הלכה ה. והיה דורש עליו: "דרך כוכב מיעקב - דרך כוזיבא מיעקב". 24) שהרג את רבי אלעזר המודעי, יצאה בת קול ואמרה: "הרגת את רבי אלעזר המודעי, זרועם של ישראל, לפיכך זרועו של אותו איש ייבש תיבש... מיד נלכדה ביתר" (ירושלמי שם), והשווה הלכות תעניות פרק ה, הלכה ג "ונפל ביד גויים ונהרגו כולם, והייתה צרה גדולה כמו חורבן המקדש", וראה במדרש רבה איכה פרשה ב, פסוק ב. 25) והראב"ד משיג: והלא אמרו (סנהדרין צג, ב): כשהכריז בר כוזיבא על עצמו שהוא משיח, שלחו חכמים אחריו לבדקו אם הוא

מתוך מהדורת וגשל

1 וּמִשְׁפָּטֶיהָ לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים[26], וְאֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן
2 וְלֹא גּוֹרְעִין מֵהֶן[27].
3 **ד.** וְאִם יַעֲמֹד מֶלֶךְ מִבֵּית־דָּוִד, הוֹגֶה[28] בַּתּוֹרָה וְעוֹסֵק בְּמִצְוֹת
4 כְּדָוִד אָבִיו, כְּפִי תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְשֶׁבְּעַל־פֶּה, וְיָכוֹף כָּל יִשְׂרָאֵל
5 לֵילֵךְ בָּהּ וּלְחַזֵּק בִּדְקָהּ[29], וְיִלָּחֵם מִלְחֲמוֹת ה'[30] - הֲרֵי זֶה
6 בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא מָשִׁיחַ[31]. אִם עָשָׂה וְהִצְלִיחַ[32] וּבָנָה מִקְדָּשׁ
7 בִּמְקוֹמוֹ וְקִבֵּץ נִדְחֵי־יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה מָשִׁיחַ בְּוַדַּאי[33].
8 וְיִתַּקֵּן[34] אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לַעֲבֹד אֶת הַשֵּׁם בְּיַחַד, שֶׁנֶּאֱמַר:
9 "כִּי־אָז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה, לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם ה'
10 לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד"[35]. וְאִם[36] לֹא הִצְלִיחַ עַד כֹּה, אוֹ נֶהֱרַג -
11 בְּיָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ זֶה שֶׁהִבְטִיחָה עָלָיו תּוֹרָה, הֲרֵי הוּא כְּכָל
12 מַלְכֵי בֵּית־דָּוִד הַשְּׁלֵמִים וְהַכְּשֵׁרִים שֶׁמֵּתוּ. וְלֹא הֶעֱמִידוֹ
13 הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶלָּא לְנַסּוֹת בּוֹ רַבִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִן
14 הַמַּשְׂכִּילִים יִכָּשְׁלוּ לִצְרוֹף בָּהֶם וּלְבָרֵר וְלַלְבֵּן עַד עֵת קֵץ, כִּי
15 עוֹד לַמּוֹעֵד". אַף יֵשׁוּעַ הַנּוֹצְרִי[37] שֶׁדִּמָּה שֶׁיִּהְיֶה מָשִׁיחַ וְנֶהֱרַג
16 בְּבֵית־דִּין[38], כְּבָר נִתְנַבֵּא בּוֹ דָּנִיֵּאל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְנֵי פָרִיצֵי
17 עַמְּךָ יִנַּשְּׂאוּ לְהַעֲמִיד חָזוֹן[39] וְנִכְשָׁלוּ". וְכִי יֵשׁ מִכְשׁוֹל גָּדוֹל
18 מִזֶּה, שֶׁכָּל הַנְּבִיאִים דִּבְּרוּ שֶׁמָּשִׁיחַ גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעָם,
19 וּמְקַבֵּץ נִדְחֵיהֶם[40] וּמְחַזֵּק מִצְוֹתָן, וְזֶה גָּרַם לְאַבֵּד יִשְׂרָאֵל
20 בַּחֶרֶב, וּלְפַזֵּר שְׁאֵרִיתָם וּלְהַשְׁפִּילָם, וּלְהַחֲלִיף הַתּוֹרָה
21 וּלְהַטְעוֹת רֹב הָעוֹלָם לַעֲבֹד אֱלוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵי ה'. אֲבָל
22 מַחְשְׁבוֹת בּוֹרֵא הָעוֹלָם אֵין כֹּחַ בְּאָדָם לְהַשִּׂיגָם, כִּי לֹא
23 דְרָכֵינוּ דְרָכָיו וְלֹא מַחְשְׁבוֹתֵינוּ מַחְשְׁבוֹתָיו[41]; וְכָל הַדְּבָרִים
24 הָאֵלּוּ שֶׁל יֵשׁוּעַ הַנּוֹצְרִי וְשֶׁל זֶה[42] הַיִּשְׁמְעֵאלִי שֶׁעָמַד אַחֲרָיו,
25 אֵינָן אֶלָּא לְיַשֵּׁר דֶּרֶךְ[43] לַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, וּלְתַקֵּן הָעוֹלָם כֻּלּוֹ
26 לַעֲבֹד אֶת ה' בְּיַחַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אָז[44] אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שָׂפָה
27 בְרוּרָה לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם ה' לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד". כֵּיצַד? כְּבָר
28 נִתְמַלֵּא הָעוֹלָם כֻּלּוֹ מִדִּבְרֵי הַמָּשִׁיחַ[45] וּמִדִּבְרֵי הַתּוֹרָה
29 וּמִדִּבְרֵי הַמִּצְוֹת, וּפָשְׁטוּ דְּבָרִים אֵלּוּ בְּאִיִּים רְחוֹקִים וּבְעַמִּים
30 רַבִּים עַרְלֵי־לֵב, וְהֵם נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בִּדְבָרִים אֵלּוּ וּבְמִצְוֹת
31 הַתּוֹרָה, אֵלּוּ אוֹמְרִים: מִצְוֹת אֵלּוּ אֱמֶת הָיוּ וּכְבָר בָּטְלוּ בַּזְּמַן
32 הַזֶּה[46], וְלֹא הָיוּ נוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת; וְאֵלּוּ אוֹמְרִים: דְּבָרִים
33 נִסְתָּרִים יֵשׁ בָּהֶן וְאֵינָן כִּפְשׁוּטָן[47], וּכְבָר בָּא מָשִׁיחַ[48] וְגִלָּה
34 נִסְתְּרֵיהֶם. וּכְשֶׁיַּעֲמֹד הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ בֶּאֱמֶת וְיַצְלִיחַ וְיָרוּם
35 וְיִנָּשֵׂא[49], מִיָּד הֵם כֻּלָּם חוֹזְרִים וְיוֹדְעִים שֶׁשֶּׁקֶר נָחֲלוּ
36 אֲבוֹתֵיהֶם, וְשֶׁנְּבִיאֵיהֶם וַאֲבוֹתֵיהֶם הִטְעוּם[50].

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

"מריח ודאין" (=שמריח באדם ושופטו, ויודע מי החייב, ככתוב במשיח (ישעיה יא, ג-ד), והריחו ביראת ה'... ולא למשמע אוזניו יוכיח ושפט בצדק דלים"), כיוון שראו שאינו "מריח ודאין" הרגוהו. הרי שהחכמים שאלו ממנו אות, אולם רבינו סובר כירושלמי הנ"ל שהגויים הרגוהו בעוונותיו, וכשמואל האומר (ברכות לד, ב) "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד" (ראה לקמן פרק י"ב, הלכה ב), ולדבריו אין לדרוש מהמשיח אותות ומופתים, וחולק על סוגיית התלמוד בסנהדרין הנ"ל (כסף משנה). 26) שנאמר (דברים כט, כח) והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת - הא למדת, שכל דברי תורה מְצוּוִים אנו לעשותם עד עולם (לשון רבינו בהלכות יסודי התורה פרק ט, הלכה א). 27) חסר כאן, ובדפוס רומי ואמשטרדם וכן בכתב יד תימן: "וכל המוסיף או גורע, או שגילה פנים בתורה והוציא הדברים של מצוות מפשוטן, הרי זה בוודאי, רשע ואפיקורוס". ובדפוסים הנ"ל: הרי זה וודאי בדאי ורשע ואפיקורוס. 28) לומד ומתעמק. 29) פרצותיה וסדקיה, כלשון הכתוב (מלכים-ב, יב, ו) "והם יחזקו את בדק הבית לכל אשר יימצא שם בדק". 30) בשונאי עם ישראל, שכל השונא את ישראל שונא את ה', שנאמר (תהילים פג, ג-ד) "ומשנאיך נשאו ראש - על עמך יערימו סוד", הוא שהכתוב אומר (זכריה ב, יב) "הנוגע בכם נוגע בבבת עינו", כביכול, כלפי מעלה (ספרי פרשת בהעלותך אות פד), נמצא הלוחם בהם, מלחמת ה' - הוא נלחם. 31) בחזקת - אבל לא משיח וודאי. 32) חסר כאן, ובדפוס הנ"ל וכן בכתב יד תימן: "ונצח כל האומות שסביביו" ובנה מקדש וכו'. 33) שכן הבטיחו הנביאים (ישעיה ב, ב) "והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה'... ונהרו אליו כל הגויים", ושם יא, א: "ויצא חוטר מגזע ישי... ואסף נדחי ישראל ...מארבע כנפות הארץ". ובהלכות תשובה פרק ט, הלכה ב מוסיף רבינו: "שאותו המלך שיעמוד מזרע דוד, בעל חכמה יהיה יתר משלמה, ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו". וראה בביאורנו שם. 34) חסר כאן, וראה בסמוך בסוף הפרק, השלמנו את כל החסר, לפי נוסח מלא בלתי מצונזר שבכתב יד תימן. 35) וכן אמרו (עבודה זרה כד, א) "כולם גרים גרורים הם לעתיד לבוא, שנאמר: כי אז אהפך... ולעבדו שכם אחד", ומפרש רש"י: "אין חילוק בעובדים, ישראל והאומות תהא עבודתם שווה בכל מצוותיו". 36) כל הקטע הזה עד סוף הפרק חסר מדפוס ונציאה של"ד-ל"ו ואילך, מטעמי צנזורה, ונמצא בדפוסים קדומים כגון רומי, שונצינו, ואמשטרדם תס"ב, וכאן הוא מודפס במלואו לפי כתב יד תימן, הנמצא בידי החכם התימני הרב יוסף קפאח שליט"א בירושלים. 37) מעיר נצרת, בה נולד. 38) שמסרוהו לשלטונות רומי, והם שפטו אותו כמורד במלכות על שהכריז עצמו כמשיח מלך ישראל, השווה איגרת תימן. הוצאת מוסד הרב קוק עמוד קיט. 39) להופיע לפני העם כנביא, ולחדש דת הנוגדת לתורת ה' (שם עמוד קיח). 40) ראה בביאורנו לעיל סוף סעיף ד, והשווה איגרת תימן, שם עמוד קכ. 41) על פי הכתוב בישעיה נו, ח. 42) הכוונה למייסד דת האיסלם, ובאיגרת תימן שם עמוד קכא מכנהו רבינו: משוגע. ועליו אמר דניאל (ז, ח) "משתכל הוית בקרניא... ופום ממלל רברבן", וכוונתו תהיה להפר התורה שבידינו, ויתכוון לשנותה, ככתוב (שם ז, כה) "ויסבר להשניה זמנין ודת" (שם קכה-כו). 43) לסלול ולהכשיר. 44) אחרי שיתאכזבו מרשעת המשיחים המדומים ומשקריהם ידעו להבחין ולהכיר בצדקת משיח ה' ובאמיתתו. 45) הבדאי והמדומה. 46) כדעת הנוצרי, הזכירה רבינו באיגרת הנ"ל עמוד קיח. 47) אלא דברי משל. 48) משיח השקר. והכוונה לישמעאלי. 49) כלשון הכתוב (ישעיה נב, יג) "הנה ישכיל עבדי ירום ונישא" ודרשוהו חכמינו (תנחומא, תולדות אות יד) על משיח בן דוד. 50) כלשון הכתוב (ירמיה טז, יט* "אליך גויים יבואו מאפסי ארץ, ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו".

פֶּרֶק שְׁנֵים־עָשָׂר[1]

א. אַל יַעֲלֶה עַל הַלֵּב[2] שֶׁבִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ יִבָּטֵל דָּבָר מִמִּנְהָגוֹ[3] שֶׁל עוֹלָם, אוֹ יִהְיֶה שָׁם חִדּוּשׁ בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית[4], אֶלָּא עוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר בִּישַׁעְיָה: "וְגָר זְאֵב עִם כֶּבֶשׂ וְנָמֵר עִם גְּדִי יִרְבָּץ"[5] - מָשָׁל וְחִידָה - עִנְיַן הַדָּבָר, שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִין לָבֶטַח עִם רִשְׁעֵי עַכּוּ"ם[6] הַמְּשׁוּלִים כִּזְאֵב וְנָמֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: "זְאֵב עֲרָבוֹת יְשָׁדְּדֵם, נָמֵר שֹׁקֵד עַל עָרֵיהֶם", וְיַחְזְרוּ כֻּלָּם לְדַת הָאֱמֶת, וְלֹא יִגְזְלוּ וְלֹא יַשְׁחִיתוּ, אֶלָּא יֹאכְלוּ דָּבָר הַמֻּתָּר בְּנַחַת[7] עִם יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן". וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְאֵלּוּ הַדְּבָרִים בְּעִנְיַן הַמָּשִׁיחַ הֵם מְשָׁלִים[8]; וּבִימוֹת הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ יִוָּדַע לַכֹּל, לְאֵי זֶה דָּבָר הָיָה מָשָׁל, וּמָה עִנְיָן רָמְזוּ בָהֶן.

ב. אָמְרוּ[9] חֲכָמִים[10]: אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת בִּלְבָד[11], יֵרָאֶה מִפְּשׁוּטָן שֶׁל דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים, שֶׁבִּתְחִלַּת יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ תִּהְיֶה מִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג[12], וְשֶׁקֹּדֶם מִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג יַעֲמֹד נָבִיא לְיַשֵּׁר יִשְׂרָאֵל וּלְהָכִין[13] לִבָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא[14] וְגוֹ'", וְאֵינוֹ בָא, לֹא לְטַמֵּא הַטָּהוֹר[15] וְלֹא לְטַהֵר הַטָּמֵא[16], וְלֹא לִפְסֹל אֲנָשִׁים[17] שֶׁהֵם בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת וְלֹא לְהַכְשִׁיר מִי שֶׁהֶחְזִקוּ פְּסוּלִין, אֶלָּא לָשׂוּם שָׁלוֹם בָּעוֹלָם[18], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים"[19]. וְיֵשׁ מִן הַחֲכָמִים שֶׁאוֹמְרִים, שֶׁקֹּדֶם בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ יָבוֹא אֵלִיָּהוּ[20]. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - לֹא יֵדַע אָדָם אֵיךְ יִהְיוּ עַד שֶׁיִּהְיוּ, שֶׁדְּבָרִים סְתוּמִים הֵן אֵצֶל הַנְּבִיאִים, גַּם הַחֲכָמִים אֵין לָהֶם קַבָּלָה[21] בִּדְבָרִים אֵלּוּ, אֶלָּא לְפִי הֶכְרֵעַ[22] הַפְּסוּקִים, וּלְפִיכָךְ יֵשׁ לָהֶם מַחֲלֹקֶת בִּדְבָרִים אֵלּוּ[23]; וְעַל־כָּל־פָּנִים אֵין סְדוּר הֲוַיַּת דְּבָרִים אֵלּוּ וְלֹא דִּקְדּוּקֵיהֶן עִקָּר בַּדָּת[24]. וּלְעוֹלָם לֹא יִתְעַסֵּק אָדָם בְּדִבְרֵי הַגַּדּוֹת, וְלֹא יַאֲרִיךְ בַּמִּדְרָשׁוֹת הָאֲמוּרִים בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וְלֹא יְשִׂימֵם עִקָּר; שֶׁאֵין מְבִיאִין לֹא לִידֵי יִרְאָה[25] וְלֹא לִידֵי אַהֲבָה[26]; וְכֵן לֹא יְחַשֵּׁב הַקִּצִּים[27]. אָמְרוּ חֲכָמִים[28]: תִּפַּח רוּחָם[29] שֶׁל מְחַשְּׁבֵי הַקִּצִּים[30]. אֶלָּא יְחַכֶּה וַיַּאֲמִין[31] בִּכְלַל הַדָּבָר[32] כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[33].

ג. בִּימֵי הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, כְּשֶׁתִּתְיַשֵּׁב מַמְלַכְתּוֹ וְיִתְקַבְּצוּ אֵלָיו כָּל יִשְׂרָאֵל - יִתְיַחֲסוּ[34] כֻּלָּם עַל פִּיו בְּרוּחַ־הַקֹּדֶשׁ שֶׁתָּנוּחַ עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָשַׁב מְצֻרָף וּמְטַהֵר וְגוֹ'". וּבְנֵי לֵוִי מְטַהֵר[35] תְּחִלָּה וְאוֹמֵר: זֶה מְיֻחָס כֹּהֵן וְזֶה מְיֻחָס[36] לֵוִי! וְדוֹחֶה אֶת שֶׁאֵינָן מְיֻחָסִין לְיִשְׂרָאֵל[37]. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

1) שהעולם כמנהגו יתנהג אף בימי המשיח. שלא יתעסק אדם בדברי האגדות על ביאת המשיח, ולא יאריך בהן, וכן לא יחשוב זמן הקץ. שהמשיח ייחס את ישראל לשבטיהם, על פי רוח הקודש שתנוח עליו. שתאוות החכמים לימי המשיח, אינה, אלא לזכות בהם לחיי העולם הבא. 2) ובכתב יד תימן: אל יעלה על דעתך. 3) מטבעו. 4) שתשתנה המציאות ממה שהיא עתה (מלשון רבינו בפירושו להקדמת פרק "חלק", הוא הפרק העשירי ממסכת סנהדרין). 5) שנראה לכאורה שיהיה אז שינוי במעשה בראשית. 6) ובדפוס רומי: רשעי העולם. 7) במנוחה ובמתינות, ככתוב (ישעיה ל, טו) "בשובה ונחת תִּוָּשֵׁעוּן". ובדפוס רומי: בנחת כישראל. 8) והראב"ד שואל: והלא נאמר בתורה (ויקרא כו, ו) "והשבתי חיה רעה מן הארץ"? כוונתו להשיג, שבניגוד לדברי נביאים, אין לפרש את דברי התורה דרך משל, כי אין מקרא שבתורה יוצא מידי פשוטו, אולם אין זו השגה, שכוונת הפסוק לומר: שהשלום ישרור בארץ, ותהא מיושבת אנשים, וממילא יברחו החיות מהישוב, על פי דרך הטבע (מרכבת המשנה). 9) בדפוס רומי וכן בכתב יד תימן: פיסקא זו קשורה להלכה הקודמת, כי שם מקומה, והלכה הבאה מתחילה: יראה מפשוטן וכו'. 10) ברכות לד, ב. 11) שתחזור מלכות ישראל ליושנה, ולא יהיו משועבדים עוד למלכויות זרות. 12) גוג - שם המלך, מגוג - שם האומה, ככתוב (בראשית י, ב) "בני יפת גומר ומגוג" (יחזקאל לח, ב וברש"י), והוא יעלה על ישראל "באחרית הימים" להילחם בהם, וייפול שם על הרי ישראל (שם טז, ופרק לט, ד). 13) לאביהם שבשמים. 14) והכתוב מסיים: "לפני בוא יום ה' הגדול והנורא", וזהו יום מלחמת גוג ומגוג, שה' יביאנו על הרי ישראל וישפוט אותו באבני אלגביש מן השמים (שם לח, כב), ואז ידעו כי "ה' קדוש בישראל" (שם לט, ז) וזהו "יום ה'". 15) שטיהרוהו בטעות. 16) שטימאוהו בטעות, לפי שאליהו לא יוסיף ולא יגרע בתורה (פירוש המשנה לרבינו עדיות פרק ח, משנה ז). וכן אמרו (בבא מציעא נט, ב) "לא בשמים היא - כבר ניתנה תורה בהר סיני... וכבר כתבת בתורה אחרי רבים להטות", וכן אמרו (מגילה ב, ב) "אלה המצוות - שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה". 17) ליוחסין, לא יאמר עליהם, זה ממזר וזה עבד, כמבואר בסמוך בסוף הלכה ג. 18) שלום לישראל מן האומות (עדיות שם ובפירוש הראב"ד). 19) לב האבות והבנים אשר נפל בהם מורך ופחד, וברחו אלה פה, ואלה פה, מפני הצרות, ישובו אותו היום ויתנחמו זה בזה (ראב"ד שם). 20) לבשר על ביאתו (עירובין מג, ב). ולדעת הרדב"ז, יבוא אליהו למנות סמוכים בישראל. ראה לעיל הלכות סנהדרין פרק ד, הלכה י"א ובביאורנו. 21) איש מפי רבו. 22) הצעת סדר הפסוקים. השווה הלכות תשובה פרק ט, הלכה א ובביאורנו שם. 23) סנהדרין צז־צח. ובפסיקתא רבתא לה שנינו: שלושה ימים קודם שיבוא משיח, בא אליהו ועומד על הרי ישראל ובוכה ומספיד עליהם ואומר: הרי ארץ ישראל, עד מתי אתם עומדים בחרב צייה ושממה? וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו ואחרי כן אומר להם: בא שלום לעולם. 24) בכתב יד תימן, תיבה זו איננה. 25) יראת חטא. 26) אהבת שמים. 27) קץ הגלות, ומתי יבוא משיח. 28) סנהדרין צז, ב. 29) תצא נשמתם, ובכתב יד תימן: "תפוח דעתן". 30) "שהיו אומרים כיוון שהגיע הקץ ולא בא שוב אינו בא", נמצא שהם מתאכזבים ומתייאשים מן הגאולה (שם). 31) ככתוב (חבקוק ב, ג) "ויפח לקץ ולא יכזב, אם יתמהמה חכה לו". 32) בעיקרו, ולא בדקדוקיו. 33) בפרק הקודם הלכה ד. 34) יבררו ייחוס משפחתם. 35) מייחס. 36) קידושין עא, א, שאין לויים עולים לדוכן, ולא כהנים לעבודת המקדש אלא מיוחסים, ושבט לוי כולל; הכהנים והלויים. 37) שכל מי שאינו מזרע הלוי נשאר ישראל כשר, ככל ישראל.

מתוך מהדורת חזק

הַתִּרְשָׁתָא לָהֶם וְגוֹ', עַד עָמֹד הַכֹּהֵן לְאֵרִים וְתֻמִּים"[38]. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁבְּרוּחַ־הַקֹּדֶשׁ מְיַחֲסִין הַמֵּחְזִקִין וּמוֹדִיעִין הַמְיֻחָס. וְאֵינוֹ מְיַחֵס יִשְׂרָאֵל אֶלָּא לְשִׁבְטֵיהֶם, שֶׁמּוֹדִיעַ שֶׁזֶּה מִשֵּׁבֶט פְּלוֹנִי וְזֶה מִשֵּׁבֶט פְּלוֹנִי; אֲבָל אֵינוֹ אוֹמֵר עַל שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת: זֶה מַמְזֵר וְזֶה עֶבֶד[39]!, שֶׁהַדִּין הוּא, שֶׁמִּשְׁפָּחָה שֶׁנִּטְמְעָה[40] - נִטְמָעָה[41].

ד. לֹא[42] נִתְאַוּוּ הַחֲכָמִים וְהַנְּבִיאִים יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ, לֹא כְּדֵי שֶׁיִּשְׁלְטוּ עַל כָּל הָעוֹלָם, וְלֹא כְּדֵי שֶׁיִּרְדוּ[43] בָּעַכּוּ"ם, וְלֹא כְּדֵי שֶׁיְּנַשְּׂאוּ אוֹתָם הָעַמִּים, וְלֹא כְּדֵי לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂמֹחַ; אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ פְּנוּיִין בַּתּוֹרָה וְחָכְמָתָהּ, וְלֹא יִהְיֶה לָהֶם נוֹגֵשׂ וּמְבַטֵּל[44], כְּדֵי שֶׁיִּזְכּוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא[45], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת תְּשׁוּבָה[46].

ה. וּבְאוֹתוֹ הַזְּמַן לֹא יִהְיֶה שָׁם לֹא רָעָב וְלֹא מִלְחָמָה[47], וְלֹא קִנְאָה וְלֹא תַחֲרוּת[48], שֶׁהַטּוֹבָה תִּהְיֶה מֻשְׁפַּעַת הַרְבֵּה, וְכָל הַמַּעֲדַנִּים מְצוּיִין כֶּעָפָר[49], וְלֹא יִהְיֶה עֵסֶק כָּל הָעוֹלָם אֶלָּא לָדַעַת אֶת ה' בִּלְבָד[50]. וּלְפִיכָךְ יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל חֲכָמִים גְּדוֹלִים וְיוֹדְעִים דְּבָרִים הַסְּתוּמִים, וַיַּשִּׂיגוּ דַּעַת בּוֹרְאָם כְּפִי כֹּחַ הָאָדָם[51], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה', כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים"[52].

נִשְׁלְמוּ הִלְכוֹת מְלָכִים וְהַחִבּוּר כֻּלּוֹ. בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם בִּפְרָטוֹ וּבִכְלָלוֹ: תַּם וְנִשְׁלַם, שֶׁבַח לָאֵל בּוֹרֵא עוֹלָם. נִגְמַר סֵפֶר אַרְבָּעָה עָשָׂר וְהוּא סֵפֶר שׁוֹפְטִים. וּמִנְיַן פְּרָקָיו אֶחָד וּשְׁמוֹנִים. הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין - שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים פְּרָקִים. הִלְכוֹת עֵדוּת - שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים פְּרָקִים. הִלְכוֹת מַמְרִים - שִׁבְעָה פְּרָקִים. הִלְכוֹת אֵבֶל - אַרְבָּעָה עָשָׂר פְּרָקִים. הִלְכוֹת מְלָכִים וּמִלְחֲמוֹתֵיהֶם - שְׁנַיִם עָשָׂר פְּרָקִים.

סיום מחזור הל' במסלול ג' פרקים ליום

יום שבת קודש ט' אדר ה'תשע"ב

תחילת מחזור הל"א במסלול ג' פרקים ליום

בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם.

אָז לֹא אֵבוֹשׁ, בְּהַבִּיטִי אֶל כָּל מִצְוֹתֶיךָ.

הַקְדָּמָה

כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי - בְּפֵרוּשָׁן נִתְּנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת לֻחֹת הָאֶבֶן, וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה". "תּוֹרָה", זוֹ תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב; וּ"מִצְוָה", זוֹ פֵּרוּשָׁהּ. וְצִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת הַתּוֹרָה, עַל פִּי הַמִּצְוָה. וּמִצְוָה זוֹ, הִיא הַנִּקְרֵאת 'תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה'. כָּל הַתּוֹרָה - כְּתָבָהּ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ קֹדֶם שֶׁיָּמוּת, בִּכְתַב יָדוֹ. וְנָתַן סֵפֶר תּוֹרָה לְכָל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט; וְסֵפֶר אֶחָד - נְתָנָהוּ בָּאָרוֹן לְעֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָקוֹחַ אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה, וְשַׂמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם; וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד". וְהַמִּצְוָה, הוּא פֵּרוּשׁ הַתּוֹרָה - לֹא כְּתָבָהּ; אֶלָּא צִוָּה בָּהּ לַזְּקֵנִים וְלִיהוֹשֻׁעַ וְלִשְׁאָר כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵת כָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם - אֹתוֹ תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת". וּמִפְּנֵי זֶה נִקְרֵאת 'תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה'. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִכְתְּבָה תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, לִמְּדָהּ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ כֻּלָּהּ בְּבֵית דִּינוֹ לְשִׁבְעִים זְקֵנִים; וְאֶלְעָזָר וּפִינְחָס וִיהוֹשֻׁעַ, שְׁלָשְׁתָּן קִבְּלוּ מִמֹּשֶׁה. וְלִיהוֹשֻׁעַ שֶׁהוּא תַּלְמִידוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, מָסַר תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה וְצִוָּהוּ עָלֶיהָ; וְכֵן יְהוֹשֻׁעַ, כָּל יְמֵי חַיָּיו לִמֵּד עַל פֶּה. וּזְקֵנִים רַבִּים קִבְּלוּ מִיהוֹשֻׁעַ, וְקִבֵּל עֵלִי מִן הַזְּקֵנִים וּמִפִּינְחָס; וּשְׁמוּאֵל קִבֵּל מֵעֵלִי וּבֵית דִּינוֹ,

מתוך רמב"ם לעם – הוצאת מוסד הרב קוק

38) דרשו חכמינו (סוטה מח, ב) "כאדם שאומר לחבירו עד שיחיו מתים, ויבוא משיח בן דוד", שהרי אורים ותומים לא היו במקדש שני (כתובות כד, ב וברש"י). ופסוק זה מדבר בבני כהנים שבקשו "כתבם המתייחשים ולא נמצאו", ויאמר להם נחמיה (=הוא התרשתא), שהם מרוחקים מן הכהונה עד ביאת המשיח. 39) עבד כנעני שפסול לבוא בישראל. 40) נתערבה, נתערב בה פסול משפחה ולא ידוע מיהו. 41) נשארה בכשרותה, הואיל והוחזקה בכשרות (קידושין עא, א), וכן אמרו בעדויות פרק ח, משנה ז: אין אליהו בא "לא לרחק ולא לקרב". טמע - לשון דמע ותערובת, "ויחפרוהו ממטמונים" (איוב ג, כא) מתורגם: וחפסין ליה מן טומעיא (הערוך). 42) ובכתב יד התימנים: "נתאוו חכמים" וכו' ותיבת "לא" איננה. 43) ישתעבדו וילחצו. 44) מלימוד התורה. "שבזמן שאדם טרוד בחולי ובמלחמה ורעבון, אינו מתעסק לא בחכמה ולא במצוות" (הלכות תשובה פרק ט, הלכה א). 45) "שאם לא יקנה פה חכמה, ומעשים טובים אין לו, במה יזכה"? (שם). 46) פרק ט, הלכה ב. 47) ככתוב בישעיה ב, ד "ולא ילמדו עוד מלחמה". 48) התנצחות והתחרות, מלשון הכתוב (ירמיה יב, ה) "ואיך תתחרה את הסוסים". וכן אמרו (ברכות יז, א) "העולם הבא אין בו... לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות". 49) לרוב, ראה שבת ל, ב "עתידים אילנות שמוציאים פירות בכל יום". 50) אמיתות מציאותו, כמו שביקש משה רבינו באמרו: "הראני נא את כבודך". וכמבואר בהלכות יסודי התורה פרק א, הלכה י. 51) כפי כוח שיש באדם להבין ולהשיג, "שאין כח בדעת האדם החי, שהוא מחובר מגוף ונפש, להשיג אמיתת דבר זה על בוריו" (שם), והשווה הלכות תשובה פרק י, הלכה ו. 52) וכן נאמר (יחזקאל לו, כו) "והסירותי את לב האבן מבשרכם... ואת רוחי אתן בקרבכם". השווה הלכות תשובה פרק ט, הלכה ב. וב"זוהר" וירא קיג, ב אמרו: "והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע, וישיגו בני אדם דעה שלימה, שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה'". והשווה פירוש המשנה לרבינו בהקדמתו ל"חלק" פרק י מסנהדרין, הוצאת מוסד הרב קוק עמוד קכז.

מתוך מהדורת חזק

1 וְדָוִד קִבֵּל מִשְּׁמוּאֵל וּבֵית דִּינוֹ. וַאֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי, מִיּוֹצְאֵי
2 מִצְרַיִם הָיָה, וְלֵוִי הָיָה, וְשָׁמַע מִמֹּשֶׁה, וְהָיָה קָטָן בִּימֵי מֹשֶׁה;
3 וְהוּא קִבֵּל מִדָּוִד וּבֵית דִּינוֹ. אֵלִיָּהוּ קִבֵּל מֵאֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי
4 וּבֵית דִּינוֹ, וֶאֱלִישָׁע קִבֵּל מֵאֵלִיָּהוּ וּבֵית דִּינוֹ, וִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן
5 קִבֵּל מֵאֱלִישָׁע וּבֵית דִּינוֹ, וּזְכַרְיָה קִבֵּל מִיהוֹיָדָע וּבֵית דִּינוֹ,
6 וְהוֹשֵׁעַ קִבֵּל מִזְּכַרְיָה וּבֵית דִּינוֹ, וְעָמוֹס קִבֵּל מֵהוֹשֵׁעַ וּבֵית
7 דִּינוֹ, וִישַׁעְיָה קִבֵּל מֵעָמוֹס וּבֵית דִּינוֹ, וּמִיכָה קִבֵּל מִישַׁעְיָה
8 וּבֵית דִּינוֹ, וְיוֹאֵל קִבֵּל מִמִּיכָה וּבֵית דִּינוֹ, וְנַחוּם קִבֵּל מִיּוֹאֵל
9 וּבֵית דִּינוֹ, וַחֲבַקּוּק קִבֵּל מִנַּחוּם וּבֵית דִּינוֹ, וּצְפַנְיָה קִבֵּל
10 מֵחֲבַקּוּק וּבֵית דִּינוֹ, וְיִרְמְיָה קִבֵּל מִצְּפַנְיָה וּבֵית דִּינוֹ, וּבָרוּךְ
11 בֶּן נֵרִיָּה קִבֵּל מִיִּרְמְיָה וּבֵית דִּינוֹ, וְעֶזְרָא וּבֵית דִּינוֹ קִבְּלוּ
12 מִבָּרוּךְ בֶּן נֵרִיָּה וּבֵית דִּינוֹ. בֵּית דִּינוֹ שֶׁל עֶזְרָא, הֵן הַנִּקְרָאִין
13 'אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה'. וְהֵם - חַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי, וְדָנִיֵּאל
14 חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, וּנְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה, וּמָרְדְּכַי בִּלְשָׁן
15 וּזְרֻבָּבֶל; וְהַרְבֵּה חֲכָמִים עִמָּהֶן, תִּשְׁלוֹם מֵאָה וְעֶשְׂרִים זְקֵנִים.
16 הָאַחֲרוֹן מֵהֶם הוּא שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק, וְהוּא הָיָה מִכְּלַל הַמֵּאָה
17 וְעֶשְׂרִים, וְקִבֵּל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה מִכֻּלָּם; וְהוּא הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל
18 אַחַר עֶזְרָא. אַנְטִיגְנוֹס אִישׁ שׂוֹכוֹ וּבֵית דִּינוֹ קִבְּלוּ מִשִּׁמְעוֹן
19 הַצַּדִּיק וּבֵית דִּינוֹ, וְיוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה וְיוֹסֵף בֶּן יוֹחָנָן
20 אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם וּבֵית דִּינָם קִבְּלוּ מֵאַנְטִיגְנוֹס וּבֵית דִּינוֹ,
21 וְיהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה וְנִתַּאי הָאַרְבֵּלִי וּבֵית דִּינָם קִבְּלוּ מִיּוֹסֵף
22 בֶּן יוֹעֶזֶר וְיוֹסֵף בֶּן יוֹחָנָן וּבֵית דִּינָם, וִיהוּדָה בֶּן טַבַּאי
23 וְשִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח וּבֵית דִּינָם קִבְּלוּ מִיהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה וְנִתַּאי
24 הָאַרְבֵּלִי וּבֵית דִּינָם. שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן גֵּרֵי הַצֶּדֶק וּבֵית דִּינָם
25 קִבְּלוּ מִיהוּדָה וְשִׁמְעוֹן וּבֵית דִּינָם. הִלֵּל וְשַׁמַּאי וּבֵית דִּינָם
26 קִבְּלוּ מִשְּׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן וּבֵית דִּינָם. וְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי
27 וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בְּנוֹ שֶׁל הִלֵּל קִבְּלוּ מֵהִלֵּל הַזָּקֵן וּבֵית דִּינוֹ.
28 חֲמִשָּׁה תַּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וְהֵם גְּדוֹלֵי
29 הַחֲכָמִים שֶׁקִּבְּלוּ מִמֶּנּוּ; וְאֵלּוּ הֵם - רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל, וְרַבִּי
30 יְהוֹשֻׁעַ, וְרַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, וְרַבִּי
31 אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ. וְרַבִּי עֲקִיבָה בֶּן יוֹסֵף קִבֵּל מֵרַבִּי אֱלִיעֶזֶר
32 הַגָּדוֹל, וְיוֹסֵף אָבִיו גֵּר צֶדֶק הָיָה. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבִּי מֵאִיר
33 בֶּן גֵּר הַצֶּדֶק קִבְּלוּ מֵרַבִּי עֲקִיבָה, וְגַם קִבֵּל רַבִּי מֵאִיר וַחֲבֵרָיו
34 מֵרַבִּי יִשְׁמָעֵאל. חֲבֵרָיו שֶׁל רַבִּי מֵאִיר - הֵם רַבִּי יְהוּדָה, וְרַבִּי
35 יוֹסֵי, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, וְרַבִּי נְחֶמְיָה, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ, וְרַבִּי
36 יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר, וְשִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי, וְרַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן תְּרַדְיוֹן. וְכֵן
37 קִבְּלוּ חֲבֵרָיו שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָה מֵרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל; וַחֲבֵרָיו
38 שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָה - הֵם רַבִּי טַרְפוֹן רַבּוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי,
39 וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, וְרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי. רַבָּן גַּמְלִיאֵל
40 הַזָּקֵן קִבֵּל מֵרַבָּן שִׁמְעוֹן אָבִיו, בְּנוֹ שֶׁל הִלֵּל הַזָּקֵן, וְרַבָּן
41 שִׁמְעוֹן בְּנוֹ קִבֵּל מִמֶּנּוּ, וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ קִבֵּל מִמֶּנּוּ, וְרַבָּן
42 שִׁמְעוֹן בְּנוֹ קִבֵּל מִמֶּנּוּ. וְרַבִּי יְהוּדָה בְּנוֹ שֶׁל רַבָּן שִׁמְעוֹן זֶה,
43 הוּא הַנִּקְרָא 'רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ', וְהוּא קִבֵּל מֵאָבִיו, וּמֵרַבִּי אֶלְעָזָר
44 בֶּן שַׁמּוּעַ וּמֵרַבִּי שִׁמְעוֹן חֲבֵרוֹ. רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ חִבֵּר הַמִּשְׁנָה.
45 וּמִימוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וְעַד רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, לֹא חִבְּרוּ חִבּוּר
46 שֶׁמְּלַמְּדִין אוֹתוֹ בָּרַבִּים בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה; אֶלָּא בְּכָל דּוֹר
47 וָדוֹר, רֹאשׁ בֵּית דִּין אוֹ נָבִיא שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר, כּוֹתֵב
48 לְעַצְמוֹ זִכְרוֹן הַשְּׁמוּעוֹת שֶׁשָּׁמַע מֵרַבּוֹתָיו, וְהוּא מְלַמֵּד עַל
49 פֶּה בָּרַבִּים. וְכֵן כָּל אֶחָד וְאֶחָד כּוֹתֵב לְעַצְמוֹ כְּפִי כֹּחוֹ,
50 מִבֵּאוּר הַתּוֹרָה וּמֵהִלְכוֹתֶיהָ כְּמוֹ שֶׁשָּׁמַע, וּמִדְּבָרִים
51 שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, בַּדִּינִים שֶׁלֹּא לְמָדוּם מִפִּי
52 הַשְּׁמוּעָה אֶלָּא בְּמִדָּה מִשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת, וְהִסְכִּימוּ עֲלֵיהֶן
53 בֵּית דִּין הַגָּדוֹל. וְכָךְ הָיָה הַדָּבָר תָּמִיד, עַד רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ.
54 וְהוּא קִבֵּץ כָּל הַשְּׁמוּעוֹת וְכָל הַדִּינִין וְכָל הַבֵּאוּרִין וְהַפֵּרוּשִׁין
55 שֶׁשָּׁמְעוּ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, וְשֶׁלָּמְדוּ בֵּית דִּין שֶׁל כָּל דּוֹר וָדוֹר,
56 בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ; וְחִבֵּר מֵהֵכֵל סֵפֶר הַמִּשְׁנָה. וְשִׁנְּנוֹ לַחֲכָמִים
57 בָּרַבִּים, וְנִגְלָה לְכָל יִשְׂרָאֵל; וּכְתָבוּהוּ כֻּלָּם, וְרִבְּצוּ בְּכָל
58 מָקוֹם, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה מִיִּשְׂרָאֵל. וְלָמָּה
59 עָשָׂה רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ כָּךְ, וְלֹא הִנִּיחַ הַדָּבָר כְּמוֹת שֶׁהָיָה? לְפִי
60 שֶׁרָאָה שֶׁהַתַּלְמִידִים מִתְמַעֲטִין וְהוֹלְכִין, וְהַצָּרוֹת מִתְחַדְּשׁוֹת
61 וּבָאוֹת, וּמַלְכוּת הָרְשָׁעָה פּוֹשֶׁטֶת בָּעוֹלָם וּמִתְגַּבֶּרֶת, וְיִשְׂרָאֵל
62 מִתְגַּלְגְּלִין וְהוֹלְכִין לִקְצָווֹת - חִבֵּר חִבּוּר אֶחָד לִהְיוֹת בְּיַד
63 כֻּלָּם, כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּהוּ בִּמְהֵרָה וְלֹא יִשָּׁכֵחַ; וְיָשַׁב כָּל יָמָיו הוּא
64 וּבֵית דִּינוֹ, וְלִמֵּד הַמִּשְׁנָה בָּרַבִּים. וְאֵלּוּ הֵם גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים
65 שֶׁהָיוּ בְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ וְקִבְּלוּ מִמֶּנּוּ: שִׁמְעוֹן
66 וְגַמְלִיאֵל בָּנָיו, וְרַבִּי אָפֶס, וְרַבִּי חֲנִינָה בַּר חָמָא, וְרַבִּי חִיָּא,
67 וְרַב, וְרַבִּי יַנַּאי, וּבַר קַפָּרָא, וּשְׁמוּאֵל, וְרַבִּי יוֹחָנָן, וְרַבִּי
68 הוֹשַׁעְיָה. אֵלּוּ הֵם גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים שֶׁקִּבְּלוּ מִמֶּנּוּ, וְעִמָּהֶן
69 אֲלָפִים וּרְבָבוֹת מִשְּׁאָר הַחֲכָמִים. אַף עַל פִּי שֶׁאֵלּוּ הָאַחַד
70 עָשָׂר קִבְּלוּ מֵרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ וְעָמְדוּ בְּמִדְרָשׁוֹ, רַבִּי יוֹחָנָן קָטָן
71 הָיָה, וְאַחַר כֵּן תַּלְמִיד הָיָה לְרַבִּי יַנַּאי וְקִבֵּל מִמֶּנּוּ תּוֹרָה. וְכֵן
72 רַב קִבֵּל מֵרַבִּי יַנַּאי, וּשְׁמוּאֵל קִבֵּל מֵרַבִּי חֲנִינָה בַּר חָמָא. רַב
73 חִבֵּר סִפְרָא וְסִפְרֵי לְבָאֵר וּלְהוֹדִיעַ עִקְּרֵי הַמִּשְׁנָה, וְרַבִּי חִיָּא
74 חִבֵּר הַתּוֹסֶפְתָּא לְבָאֵר עִנְיְנֵי הַמִּשְׁנָה. וְכֵן רַבִּי הוֹשַׁעְיָה וּבַר
75 קַפָּרָא חִבְּרוּ הַבָּרַיְתּוֹת לְבָאֵר דִּבְרֵי הַמִּשְׁנָה, וְרַבִּי יוֹחָנָן חִבֵּר
76 הַתַּלְמוּד הַיְרוּשַׁלְמִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַחַר חֻרְבַּן הַבַּיִת בְּקֵרוּב
77 מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה. וּמִגְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים שֶׁקִּבְּלוּ מֵרַב וּשְׁמוּאֵל
78 - רַב הוּנָא, וְרַב יְהוּדָה, וְרַב נַחְמָן, וְרַב כָּהֲנָא; וּמִגְּדוֹלֵי
79 הַחֲכָמִים שֶׁקִּבְּלוּ מֵרַבִּי יוֹחָנָן - רַבָּה בַּר בַּר חָנָא, וְרַבִּי אַמִּי,
80 וְרַבִּי אַסִּי, וְרַב דִּימִי, וְרַבִּי אָבוּן. וּמִכְּלַל הַחֲכָמִים שֶׁקִּבְּלוּ
81 מֵרַב הוּנָא וּמֵרַב יְהוּדָה, רַבָּה וְרַב יוֹסֵף. וּמִכְּלַל הַחֲכָמִים
82 שֶׁקִּבְּלוּ מֵרַבָּה וְרַב יוֹסֵף, אַבַּיֵּי וְרָבָא; וּשְׁנֵיהֶם קִבְּלוּ גַּם מֵרַב
83 נַחְמָן. וּמִכְּלַל הַחֲכָמִים שֶׁקִּבְּלוּ מֵרָבָא, רַב אָשֵׁי וְרָבִינָא; וּמַר
84 בַּר רַב אָשֵׁי קִבֵּל מֵאָבִיו רַב אָשֵׁי, וּמֵרָבִינָא.

85 **נִמְצָא** מֵרַב אָשֵׁי עַד מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם - אַרְבָּעִים
86 דּוֹרוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: (א) רַב אָשֵׁי מֵרָבָא, (ב) וְרָבָא
87 מֵרַבָּה, (ג) וְרַבָּה מֵרַב הוּנָא, (ד) וְרַב הוּנָא מֵרַבִּי יוֹחָנָן וְרַב
88 וּשְׁמוּאֵל, (ה) וְרַבִּי יוֹחָנָן וְרַב וּשְׁמוּאֵל מֵרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ,
89 (ו) וְרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ מֵרַבָּן שִׁמְעוֹן אָבִיו, (ז) וְרַבָּן שִׁמְעוֹן מֵרַבָּן
90 גַּמְלִיאֵל אָבִיו, (ח) וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל מֵרַבָּן שִׁמְעוֹן אָבִיו,
91 (ט) וְרַבָּן שִׁמְעוֹן מֵרַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן אָבִיו, (י) וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל
92 הַזָּקֵן אָבִיו מֵרַבָּן שִׁמְעוֹן אָבִיו, (יא) וְרַבָּן שִׁמְעוֹן מֵהִלֵּל אָבִיו
93 וְשַׁמַּאי, (יב) וְהִלֵּל וְשַׁמַּאי מִשְּׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן, (יג) וּשְׁמַעְיָה
94 וְאַבְטַלְיוֹן מִיהוּדָה וְשִׁמְעוֹן, (יד) וִיהוּדָה וְשִׁמְעוֹן מִיהוֹשֻׁעַ

מתוך מהדורת חזק

בֶּן פְּרַחְיָה וְנִתַּאי הָאַרְבֵּלִי, (טו) וִיהוֹשֻׁעַ וְנִתַּאי מִיּוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר וְיוֹסֵף בֶּן יוֹחָנָן, (טז) וְיוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר וְיוֹסֵף בֶּן יוֹחָנָן מֵאַנְטִיגְנוֹס, (יז) וְאַנְטִיגְנוֹס מִשִּׁמְעוֹן הַצַּדִּיק, (יח) וְשִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק מֵעֶזְרָא, (יט) וְעֶזְרָא מִבָּרוּךְ, (כ) וּבָרוּךְ מִיִּרְמְיָה, (כא) וְיִרְמְיָה מִצְּפַנְיָה, (כב) וּצְפַנְיָה מֵחֲבַקּוּק, (כג) וַחֲבַקּוּק מִנַּחוּם, (כד) וְנַחוּם מִיּוֹאֵל, (כה) וְיוֹאֵל מִמִּיכָה, (כו) וּמִיכָה מִישַׁעְיָה, (כז) וִישַׁעְיָה מֵעָמוֹס, (כח) וְעָמוֹס מֵהוֹשֵׁעַ, (כט) וְהוֹשֵׁעַ מִזְּכַרְיָה, (ל) וּזְכַרְיָה מִיהוֹיָדָע, (לא) וִיהוֹיָדָע מֵאֱלִישָׁע, (לב) וֶאֱלִישָׁע מֵאֵלִיָּהוּ, (לג) וְאֵלִיָּהוּ מֵאֲחִיָּה, (לד) וַאֲחִיָּה מִדָּוִד, (לה) וְדָוִד מִשְּׁמוּאֵל, (לו) וּשְׁמוּאֵל מֵעֵלִי, (לז) וְעֵלִי מִפִּינְחָס, (לח) וּפִינְחָס מִיהוֹשֻׁעַ, (לט) וִיהוֹשֻׁעַ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, (מ) וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה - נִמְצָא שֶׁכֻּלָּם מֵעֵם ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.

כָּל אֵלּוּ הַחֲכָמִים הַנִּזְכָּרִים, הֵם גְּדוֹלֵי הַדּוֹרוֹת - מֵהֶם רָאשֵׁי יְשִׁיבוֹת, וּמֵהֶם רָאשֵׁי גָּלְיוֹת, וּמֵהֶם מִסַּנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה. וְעִמָּהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, אֲלָפִים וּרְבָבוֹת שֶׁשָּׁמְעוּ מֵהֶם וְעִמָּהֶם. רָבִינָא וְרַב אָשֵׁי, הֵם סוֹף חַכְמֵי הַתַּלְמוּד; וְרַב אָשֵׁי הוּא שֶׁחִבֵּר הַתַּלְמוּד הַבַּבְלִי בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר [בבל] , אַחַר שֶׁחִבֵּר רַבִּי יוֹחָנָן הַתַּלְמוּד הַיְרוּשַׁלְמִי בִּכְמוֹ מֵאָה שָׁנָה. וְעִנְיַן שְׁנֵי הַתַּלְמוּדִין - הוּא פֵּרוּשׁ דִּבְרֵי הַמִּשְׁנָה וּבֵאוּר עֲמָקוֹתֶיהָ, וּדְבָרִים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בְּכָל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין מִימוֹת רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ וְעַד חִבּוּר הַתַּלְמוּד. וּמִשְּׁנֵי הַתַּלְמוּדִים, וּמִן הַתּוֹסֶפְתָּא, וּמִסִּפְרָא וְסִפְרֵי, וּמִן הַתּוֹסֶפְתּוֹת [הברייתות] - מִכֻּלָּם יִתְבָּאֵר הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר, הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר, הַחַיָּב וְהַפָּטוּר, הַכָּשֵׁר וְהַפָּסוּל, כְּמוֹ שֶׁהֵעִתִּיקוּ אִישׁ מִפִּי אִישׁ מִפִּי מֹשֶׁה מִסִּינַי.

גַּם יִתְבָּאֵר מֵהֶם דְּבָרִים שֶׁגָּזְרוּ חֲכָמִים וּנְבִיאִים שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר, לַעֲשׂוֹת סְיָג לַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁשָּׁמְעוּ מִמֹּשֶׁה בְּפֵרוּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי", עֲשׂוּ מִשְׁמֶרֶת לְמִשְׁמַרְתִּי. וְכֵן יִתְבָּאֵר מֵהֶם הַמִּנְהָגוֹת וְהַתַּקָּנוֹת שֶׁהִתְקִינוּ אוֹ שֶׁנָּהֲגוּ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, כְּמוֹ שֶׁרָאוּ בֵּית דִּין שֶׁל אוֹתוֹ הַדּוֹר, לְפִי שֶׁאָסוּר לָסוּר מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ - יָמִין וּשְׂמֹאל". וְכֵן מִשְׁפָּטִים וְדִינִין מֻפְלָאִים שֶׁלֹּא קִבְּלוּם מִמֹּשֶׁה, וְדָנוּ בָּהֶם בֵּית דִּין שֶׁל אוֹתוֹ הַדּוֹר בַּמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, וּפָסְקוּ אוֹתָן הַזְּקֵנִים, וְגָמְרוּ שֶׁהַדִּין כָּךְ הוּא. הַכֹּל חִבֵּר רַב אָשֵׁי בַּתַּלְמוּד, מִימוֹת מֹשֶׁה וְעַד יָמָיו. וְחִבְּרוּ חֲכָמֵי מִשְׁנָה חִבּוּרִים אֲחֵרִים, לְפָרֵשׁ דִּבְרֵי הַתּוֹרָה: רַבִּי הוֹשַׁעְיָה תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, חִבֵּר בֵּאוּר סֵפֶר בְּרֵאשִׁית [בראשית רבה]. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל פֵּרֵשׁ מֵ"אֵלֶּה שְׁמוֹת" עַד סוֹף הַתּוֹרָה, וְהוּא הַנִּקְרָא 'מְכִילְתָּא'; וְכֵן רַבִּי עֲקִיבָה חִבֵּר מְכִילְתָּא. וַחֲכָמִים אֲחֵרִים אַחֲרֵיהֶם חִבְּרוּ מִדְרָשׁוֹת. וְהַכֹּל חִבֵּר קֹדֶם הַתַּלְמוּד הַבַּבְלִי.

נִמְצָא רָבִינָא וְרַב אָשֵׁי וְחַבְרֵיהֶם, סוֹף גְּדוֹלֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הַמַּעְתִּיקִים תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וְשֶׁגָּזְרוּ גְּזֵרוֹת וְהִתְקִינוּ תַּקָּנוֹת וְהִנְהִיגוּ מִנְהָגוֹת וּפָשְׁטָה גְּזֵרָתָם וְתַקָּנָתָם וּמִנְהָגוֹתָם בְּכָל יִשְׂרָאֵל, בְּכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם. וְאַחַר בֵּית דִּינוֹ שֶׁל רַב אָשֵׁי, שֶׁחִבֵּר הַתַּלְמוּד בִּימֵי בְּנוֹ וּגְמָרוֹ, נִתְפַּזְּרוּ יִשְׂרָאֵל בְּכָל הָאֲרָצוֹת פִּזּוּר יֶתֶר, וְהִגִּיעוּ לַקָּצוֹות וְלָאִיִּים הָרְחוֹקִים; וְרָבְתָה קְטָטָה בָּעוֹלָם, וְנִשְׁתַּבְּשׁוּ הַדְּרָכִים בִּגְיָסוֹת, וְנִתְמַעֵט תַּלְמוּד תּוֹרָה, וְלֹא נִתְכַּנְּסוּ יִשְׂרָאֵל לִלְמֹד בִּישִׁיבוֹתֵיהֶם אֲלָפִים וּרְבָבוֹת כְּמוֹ שֶׁהָיוּ מִקֹּדֶם. אֶלָּא מִתְקַבְּצִים יְחִידִים הַשְּׁרִידִים אֲשֶׁר ה' קוֹרֵא בְּכָל עִיר וָעִיר וּבְכָל מְדִינָה וּמְדִינָה, וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, וּמְבִינִים בְּחִבּוּרֵי הַחֲכָמִים כֻּלָּם, וְיוֹדְעִים מֵהֶם דֶּרֶךְ הַמִּשְׁפָּט הֵיאַךְ הוּא. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁעָמַד אַחַר הַתַּלְמוּד בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה וְגָזַר אוֹ הִתְקִין אוֹ הִנְהִיג לִבְנֵי מְדִינָתוֹ, אוֹ לִבְנֵי מְדִינוֹת רַבּוֹת - לֹא פָּשְׁטוּ מַעֲשָׂיו בְּכָל יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי רֹחַק מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם וְשִׁבּוּשׁ הַדְּרָכִים, וְהָיוֹת בֵּית דִּין שֶׁל אוֹתָהּ הַמְּדִינָה יְחִידִים, וּבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד בָּטֵל מִכַּמָּה שָׁנִים קֹדֶם חִבּוּר הַתַּלְמוּד. לְפִיכָךְ, אֵין כּוֹפִין אַנְשֵׁי מְדִינָה זוֹ לִנְהֹג בְּמִנְהַג מְדִינָה אַחֶרֶת, וְאֵין אוֹמְרִין לְבֵית דִּין זֶה לִגְזֹר גְּזֵרָה שֶׁגָּזְרָה בֵּית דִּין אַחֵר בִּמְדִינָתוֹ. וְכֵן אִם לִמֵּד אֶחָד מֵהַגְּאוֹנִים שֶׁדֶּרֶךְ הַמִּשְׁפָּט כָּךְ הוּא, וְנִתְבָּאֵר לְבֵית דִּין אַחֵר שֶׁעָמַד אַחֲרָיו שֶׁאֵין זֶה דֶּרֶךְ הַמִּשְׁפָּט הַכָּתוּב בַּתַּלְמוּד - אֵין שׁוֹמְעִין לָרִאשׁוֹן, אֶלָּא לְמִי שֶׁהַדַּעַת נוֹטָה לִדְבָרָיו, בֵּין רִאשׁוֹן, בֵּין אַחֲרוֹן.

וּדְבָרִים הַלָּלוּ, בְּדִינִים וּגְזֵרוֹת וְתַקָּנוֹת וּמִנְהָגוֹת שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ אַחַר חִבּוּר הַתַּלְמוּד. אֲבָל כָּל הַדְּבָרִים שֶׁבַּתַּלְמוּד הַבַּבְלִי, חַיָּבִים כָּל יִשְׂרָאֵל לָלֶכֶת בָּהֶן; וְכוֹפִין כָּל עִיר וָעִיר וְכָל מְדִינָה וּמְדִינָה לִנְהֹג בְּכָל הַמִּנְהָגוֹת שֶׁנָּהֲגוּ חֲכָמִים שֶׁבַּתַּלְמוּד, וְלִגְזֹר גְּזֵרוֹתָם וְלָלֶכֶת בְּתַקָּנוֹתָם, הוֹאִיל וְכָל אוֹתָם הַדְּבָרִים שֶׁבַּתַּלְמוּד הִסְכִּימוּ עֲלֵיהֶם כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאוֹתָם הַחֲכָמִים שֶׁהִתְקִינוּ אוֹ שֶׁגָּזְרוּ אוֹ שֶׁהִנְהִיגוּ אוֹ שֶׁדָּנוּ דִּין וְלָמְדוּ שֶׁהַמִּשְׁפָּט כָּךְ הוּא, הֵם כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אוֹ רֻבָּן, וְהֵן שֶׁשָּׁמְעוּ הַקַּבָּלָה בְּעִקְּרֵי הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ דּוֹר אַחַר דּוֹר, עַד מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם. כָּל הַחֲכָמִים שֶׁעָמְדוּ אַחַר חִבּוּר הַתַּלְמוּד וּבָנוּ [התבוננו] בּוֹ, וְיָצָא לָהֶם שֵׁם בְּחָכְמָתָם - הֵם הַנִּקְרָאִים 'גְּאוֹנִים'. וְכָל אֵלּוּ הַגְּאוֹנִים שֶׁעָמְדוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבְאֶרֶץ שִׁנְעָר וּבִסְפָרַד וּבְצָרְפַת - לָמְדוּ דֶּרֶךְ הַתַּלְמוּד וְהוֹצִיאוּ לָאוֹר תַּעֲלוּמוֹתָיו וּבֵאֲרוּ עִנְיָנָיו, לְפִי שֶׁדֶּרֶךְ עֲמֻקָּה הָיְרְכוּ עַד לִמְאֹד; וְעוֹד, שֶׁהוּא בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי מְעֹרָב עִם לְשׁוֹנוֹת אֲחֵרוֹת, לְפִי שֶׁאוֹתָהּ הַלָּשׁוֹן הָיְתָה בְּרוּרָה לַכֹּל בִּשְׁנְעָר בְּעֵת שֶׁחִבֵּר הַתַּלְמוּד; אֲבָל בִּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת וְכֵן בִּשְׁנְעָר בִּימֵי הַגְּאוֹנִים, אֵין אָדָם מַכִּיר אוֹתָהּ הַלָּשׁוֹן עַד שֶׁמְּלַמְּדִים אוֹתוֹ. וּשְׁאֵלוֹת רַבּוֹת שׁוֹאֲלִין אַנְשֵׁי כָּל עִיר וָעִיר לְכָל גָּאוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵיהֶם, לְפָרֵשׁ לָהֶם דְּבָרִים קָשִׁים שֶׁבַּתַּלְמוּד, וְהֵם מְשִׁיבִים לָהֶם כְּפִי חָכְמָתָם, וְאוֹתָם הַשּׁוֹאֲלִים מְקַבְּצִים הַתְּשׁוּבוֹת, וְעוֹשִׂין מֵהֶן סְפָרִים לְהָבִין מֵהֶם. גַּם חִבְּרוּ הַגְּאוֹנִים שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר, חִבּוּרִים לְבֵאֹר הַתַּלְמוּד: מֵהֶם מִי שֶׁפֵּרֵשׁ הֲלָכוֹת יְחִידוֹת, וּמֵהֶם מִי שֶׁפֵּרֵשׁ פְּרָקִים יְחִידִים שֶׁנִּתְקַשּׁוּ בְּיָמָיו, וּמֵהֶם מִי שֶׁפֵּרֵשׁ מַסֶּכְתּוֹת וּסְדָרִים. וְעוֹד חִבְּרוּ הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת, בְּעִנְיַן הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר וְהַחַיָּב וְהַפָּטוּר, בִּדְבָרִים שֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה לָהֶם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ

קְרוֹבִים לְמַדַּע מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֵירֵד לְעָמְקוֹ שֶׁל תַּלְמוּד. וְזוֹ
הִיא מְלֶאכֶת ה' שֶׁעָשׂוּ בָּהּ כָּל גְּאוֹנֵי יִשְׂרָאֵל, מִיּוֹם שֶׁחִבַּר
הַתַּלְמוּד וְעַד זְמַן זֶה, שֶׁהִיא שָׁנָה שְׁמִינִית אַחַר מֵאָה וָאֶלֶף
לְחֻרְבַּן הַבַּיִת, וְהִיא שְׁנַת אַרְבַּעַת אֲלָפִים וּתְשַׁע מֵאוֹת
וּשְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע לִבְרִיאַת עוֹלָם.

וּבַזְּמַן הַזֶּה תָּכְפוּ צָרוֹת יְתֵרוֹת, וְדָחֲקָה שָׁעָה אֶת הַכֹּל,
וְאָבְדָה חָכְמַת חֲכָמֵינוּ, וּבִינַת נְבוֹנֵינוּ נִסְתַּתְּרָה;
לְפִיכָךְ, אוֹתָן הַפֵּרוּשִׁין וְהַהֲלָכוֹת וְהַתְּשׁוּבוֹת שֶׁחִבְּרוּ
הַגְּאוֹנִים, וְרָאוּ שֶׁהֵם דְּבָרִים מְבֹאָרִים, נִתְקַשּׁוּ בְּיָמֵינוּ, וְאֵין
מֵבִין עִנְיָנֵיהֶם כָּרָאוּי אֶלָּא מְעַט בְּמִסְפָּר. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר,
הַתַּלְמוּד עַצְמוֹ: הַבַּבְלִי, וְהַיְרוּשַׁלְמִי, וְסִפְרָא, וְסִפְרֵי,
וְהַתּוֹסֶפְתּוֹת - שֶׁהֵם צְרִיכִין דַּעַת רְחָבָה וְנֶפֶשׁ חֲכָמָה וּזְמַן
אָרֹךְ, וְאַחַר כָּךְ יְוָדַע מֵהֶם הַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹחָה בַּדְּבָרִים הָאֲסוּרִים
וְהַמֻּתָּרִים וּשְׁאָר דִּינֵי תּוֹרָה הֵיאַךְ הוּא. וּמִפְּנֵי זֶה נִעַרְתִּי
חָבְּנִי, אֲנִי מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן הַסְּפָרַדִּי, וְנִשְׁעַנְתִּי עַל הַצּוּר
בָּרוּךְ הוּא, וּבִינוֹתִי בְּאֵלּוּ הַסְּפָרִים, וְרָאִיתִי לְחַבֵּר דְּבָרִים
הַמִּתְבָּרְרִים מִכָּל אֵלּוּ הַחִבּוּרִים, בְּעִנְיַן הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר
הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר עִם שְׁאָר דִּינֵי הַתּוֹרָה, כֻּלָּם בְּלָשׁוֹן בְּרוּרָה
וְדֶרֶךְ קְצָרָה, עַד שֶׁתְּהֵא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה כֻּלָּהּ סְדוּרָה בְּפִי
הַכֹּל - בְּלֹא קֻשְׁיָא וְלֹא פֵּרוּק, לֹא זֶה אוֹמֵר בָּכֹה וְזֶה אוֹמֵר
בְּכֹה, אֶלָּא דְּבָרִים בְּרוּרִים קְרוֹבִים נְכוֹנִים, עַל פִּי הַמִּשְׁפָּט
אֲשֶׁר יִתְבָּאֵר מִכָּל אֵלּוּ הַחִבּוּרִים וְהַפֵּרוּשִׁים הַנִּמְצָאִים
מִימוֹת רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ וְעַד עַכְשָׁו, עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַדִּינִין
גְּלוּיִין לַקָּטָן וְלַגָּדוֹל בְּדִין כָּל מִצְוָה, וּבְדִין כָּל הַדְּבָרִים
שֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים וּנְבִיאִים. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר - כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא
אָדָם צָרִיךְ לְחִבּוּר אַחֵר בָּעוֹלָם בְּדִין מִדִּינֵי יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא
יִהְיֶה חִבּוּר זֶה מְקֻבָּץ לַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה כֻּלָּהּ, עִם הַתַּקָּנוֹת
וְהַמִּנְהָגוֹת וְהַגְּזֵרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ מִימוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וְעַד חִבּוּר
הַתַּלְמוּד, וּכְמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ לָנוּ הַגְּאוֹנִים בְּכָל חִבּוּרֵיהֶם שֶׁחִבְּרוּ
אַחַר הַתַּלְמוּד. לְפִיכָךְ קָרָאתִי שֵׁם חִבּוּר זֶה 'מִשְׁנֵה תּוֹרָה'
- לְפִי שֶׁאָדָם קוֹרֵא תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵא
בָּזֶה, וְיוֹדֵעַ מִמֶּנּוּ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה כֻּלָּהּ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִקְרוֹת
סֵפֶר אַחֵר בֵּינֵיהֶם. וְרָאִיתִי לְחַלֵּק חִבּוּר זֶה הֲלָכוֹת הֲלָכוֹת
בְּכָל עִנְיָן וְעִנְיָן, וַאֲחַלֵּק הַהֲלָכוֹת לִפְרָקִים שֶׁבְּאוֹתוֹ עִנְיָן;
וְכָל פֶּרֶק וּפֶרֶק אֲחַלֵּק אוֹתוֹ לַהֲלָכוֹת קְטַנּוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ
סְדוּרִים עַל פֶּה. אֵלּוּ הַהֲלָכוֹת שֶׁבְּכָל עִנְיָן וְעִנְיָן - יֵשׁ מֵהֶן
הֲלָכוֹת שֶׁהֵן מִשְׁפְּטֵי מִצְוָה אַחַת בִּלְבַד, וְהִיא הַמִּצְוָה שֶׁיֵּשׁ
בָּהּ דִּבְרֵי קַבָּלָה הַרְבֵּה וְהוּא עִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְיֵשׁ מֵהֶם
הֲלָכוֹת שֶׁהֵם כּוֹלְלִים מִשְׁפְּטֵי מִצְוֹת הַרְבֵּה, אִם יִהְיוּ אוֹתָן
הַמִּצְוֹת כֻּלָּן בְּעִנְיָן אֶחָד; מִפְּנֵי שֶׁחִלּוּק חִבּוּר זֶה לְפִי
הָעִנְיָנִים, לֹא לְפִי מִנְיַן הַמִּצְוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לַקּוֹרֵא בּוֹ.
וּמִנְיַן מִצְוֹת הַתּוֹרָה הַנּוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת, שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ
עֶשְׂרֵה מִצְוֹת: מֵהֶם מִצְוֹת עֲשֵׂה מָאתַיִם שְׁמוֹנֶה וְאַרְבָּעִים,
סִימָן לָהֶם מִנְיַן אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם; וּמֵהֶם מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה
שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ, סִימָן לָהֶן מִנְיַן יְמֵי שְׁנַת
הַחַמָּה.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – ג'־ט' אדר ה'תשע"ב

יום ראשון ג' אדר ה'תשע"ב

הִלְכוֹת מְלָכִים וּמִלְחֲמוֹתֵיהֶם

פֶּרֶק שְׁבִיעִי נדפס לעיל ע' פד

יום שני ד' אדר ה'תשע"ב

פֶּרֶק שְׁמִינִי נדפס לעיל ע' פו

יום שלישי ה' אדר ה'תשע"ב

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי נדפס לעיל ע' פז

יום רביעי ו' אדר ה'תשע"ב

פֶּרֶק עֲשִׂירִי נדפס לעיל ע' פח

יום חמישי ז' אדר ה'תשע"ב

פֶּרֶק אַחַד־עָשָׂר נדפס לעיל ע' צא

יום שישי ח' אדר ה'תשע"ב

פֶּרֶק שְׁנֵים־עָשָׂר נדפס לעיל ע' צג

תחילת מחזור הי"א
במסלול פרק אחד ליום

יום שבת קודש ט' אדר ה'תשע"ב

הקדמת הרמב"ם. כל המצוות... אלהי ישראל נדפס לעיל ע' צד

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ג'־ט' אדר ה'תשע"ב

יום ראשון ג' אדר ה'תשע"ב

יום שני ד' אדר ה'תשע"ב

מצות לא תעשה קסו.

הַמִּצְוָה הַקס"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כֹּהֵן הֶדְיוֹט מִלְּהִטַּמֵּא לִשְׁאָר מֵתִים חוּץ מִן־הַקְּרוֹבִים הַמְּפֹרָשִׁים בַּכָּתוּב, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לְנֶפֶשׁ לֹא־יִטַּמָּא בְּעַמָּיו" (ויקרא כא, א). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה וְנִטְמָא לְזוֹלַת חֲמִשָּׁה [שִׁשָּׁה] מֵתֵי מִצְוָה — חַיָּב מַלְקוּת. וְלָאו זֶה אֵינוֹ חָל עַל הַנָּשִׁים; בָּא בְּקַבָּלָה (ספרא ריש פרשת אמור): "בְּנֵי אַהֲרֹן — וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן".

יום שלישי ה' אדר ה'תשע"ב

מצות עשה קעג. מצות לא תעשה שסב.
שסד. שסג. שסה.

הַמִּצְוָה הַקע"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְמַנּוֹת עָלֵינוּ מֶלֶךְ מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁיְּקַבֵּץ אֶת כָּל־אֲמָתֵנוּ [יְאַחֵד אֶת דִּבְרָתֵנוּ (ידבר דבר אחד בשם כולם)]. וַיַּנְהִיג אֶת כֻּלָּנוּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" (דברים יז, טו) וּכְבָר הִזְכַּרְנוּ מִקֹּדֶם (מצות עשה כ) אֶת־דִּבְרֵיהֶם בְּסִפְרֵי (דברים יז, טו) "שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת כְּנִיסָתָם לָאָרֶץ: לְמַנּוֹת לָהֶם מֶלֶךְ, וְלִבְנוֹת בֵּית־הַבְּחִירָה, וּלְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק". עוֹד אָמְרוּ בְּסִפְרֵי (דברים יז, טו): "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ — מִצְוַת עֲשֵׂה". וּבָא הַפֵּרוּשׁ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ — תְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ" וְשֶׁיִּהְיֶה בְּלִבֵּנוּ בְּתַכְלִית הַכָּבוֹד וְהַגְּדֻלָּה וְהָרוֹמְמוּת שֶׁאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנָּה, עַד שֶׁתִּהְיֶה מַעֲלָתוֹ אֶצְלֵנוּ גְּדוֹלָה מִמַּעֲלַת נָבִיא מִבֵּין הַנְּבִיאִים שֶׁבְּדוֹרוֹ. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (הוריות יג.): "מֶלֶךְ קוֹדֵם לְנָבִיא". וּכְשֶׁמְּצַוֶּה הַמֶּלֶךְ הַזֶּה אֵיזֶה צִוּוּי שֶׁלֹּא יִהְיֶה סוֹתֵר מִצְוָה מִן הַתּוֹרָה — חוֹבָה לְקַיֵּם אֶת־פְּקֻדָּתוֹ; וְהָעוֹבֵר עַל פְּקֻדָּתוֹ וְאֵינוֹ מְקַיְּמָהּ, רְשׁוּת יֵשׁ לַמֶּלֶךְ לְהָרְגוֹ בְּסַיִף, כְּמוֹ שֶׁקִּבְּלוּ אֲבוֹתֵינוּ עַל עַצְמָם וְאָמְרוּ: "כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יַמְרֶה אֶת־פִּיךָ וְגוֹ' יוּמָת" (יהושע א, יח). וְכָל־מוֹרֵד בַּמַּלְכוּת — יִהְיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה — דָּמוֹ מֻתָּר לַמֶּלֶךְ הַמְמֻנֶּה עַל פִּי הַתּוֹרָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ב' מִסַּנְהֶדְרִין (יט:) וּבְרֵישׁ כְּרֵתוֹת (ה:) וּפֶרֶק ז' מִסּוֹטָה (מא:).

הַמִּצְוָה הַשס"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַעֲמִיד עָלֵינוּ מֶלֶךְ, אִישׁ שֶׁאֵינוֹ מִזֶּרַע יִשְׂרָאֵל, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא גֵּר צֶדֶק, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא־אָחִיךָ הוּא" (דברים יז, טו). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת שופטים שם): "לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי — זוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה". וְכֵן שְׁאָר הַמִּנּוּיִים אָסוּר שֶׁנְּמַנֶּה עָלֵינוּ בְּשׁוּם דָּבָר מִן הַדְּבָרִים — לֹא מִנּוּי תּוֹרָה (דיין, ראש ישיבה וכדומה) וְלֹא מִנּוּי מַלְכוּת — אָדָם שֶׁהוּא מִקְּהַל גֵּרִים עַד שֶׁתְּהֵא אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. שֶׁהֲרֵי אָמַר יִתְעַלֶּה: "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ" (שם), אָמְרוּ (יבמות מה:): "כָּל־מִשִּׂימוֹת שֶׁאַתָּה מֵשִׂים עָלֶיךָ לֹא יִהְיוּ אֶלָּא מִקֶּרֶב אַחֶיךָ". אֲבָל הַמַּלְכוּת בִּלְבָד, כְּבָר יָדַעְתִּי מִפְּסוּקֵי סִפְרֵי הַנְּבוּאָה (נ"ך) שֶׁזָּכָה בָּהּ דָּוִד. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (יומא עב:): "כֶּתֶר מַלְכוּת זָכָה בּוֹ דָּוִד", וְכֵן זַרְעוֹ אַחֲרָיו עַד סוֹף כָּל־הַדּוֹרוֹת. אֵין מֶלֶךְ לְמִי שֶׁמַּאֲמִין בְּתוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אֶלָּא מִזֶּרַע דָּוִד, מִזֶּרַע שְׁלֹמֹה דַּוְקָא; וְכֹל שֶׁהוּא מִזּוֹלַת הַזֶּרַע הַנִּכְבָּד הַזֶּה לְעִנְיַן מַלְכוּת — "נָכְרִי" קְרֵינָא בֵּיהּ. וְזֶה בָּרוּר וְאֵין בּוֹ סָפֵק. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּיבָמוֹת (יח. ואילך) וְסַנְהֶדְרִין (מה:) וְסוֹטָה (מא.) וְנִדָּה (מט:).

הַמִּצְוָה הַשס"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַמֶּלֶךְ מִלְּהַרְבּוֹת נָשִׁים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים" (שם, יז). וְהַגְּבוּל לְכָךְ, שֶׁלֹּא יוֹסִיף עַל שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה נָשִׁים בִּכְתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ב' מִסַּנְהֶדְרִין (כא.); וְכָל־זְמַן שֶׁמּוֹסִיף עֲלֵיהֶן — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה השס"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַמֶּלֶךְ מִלְּהַרְבּוֹת סוּסִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יַרְבֶּה־לּוֹ סוּסִים" (שם, טז). וְהַגְּבוּל לְכָךְ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ סוּסִים (פנויים) שֶׁרָצִים לְפָנָיו, וַאֲפִלּוּ סוּס אֶחָד לֹא יִהְיֶה אֶצְלוֹ, זוֹלַת הַבְּהֵמָה שֶׁהוּא רוֹכֵב עָלֶיהָ בִּלְבָד, אוֹ סוּסִים שֶׁיִּהְיוּ בָּאֲרוֹת שֶׁהֵם מוּכָנִים אֶצְלוֹ לַמִּלְחָמָה שֶׁיִּרְכְּבוּ עֲלֵיהֶם הַצָּבָא; אֲבָל לְעַצְמוֹ — רַק בְּהֵמָה אַחַת בִּלְבָד. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ב' מִסַּנְהֶדְרִין (כא:).

הַמִּצְוָה הַשס"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַמֶּלֶךְ מִלְּהַרְבּוֹת מָמוֹן מְיֻחָד לְעַצְמוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ מְאֹד" (שם). וְהַגְּבוּל לְכָךְ הוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ לְמַעְלָה מִכְּדֵי לְהוֹצִיא הוֹצָאוֹת עַל מֶרְכַּבְתּוֹ וַעֲבָדָיו הַמְיֻחָדִים לוֹ. אֲבָל לְקַבֵּץ מָמוֹן שֶׁיְּהֵא לְצָרְכֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל — הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וּכְבָר בֵּאַר ה' יִתְעַלֶּה בַּכָּתוּב טַעַם שָׁלֹשׁ מִצְוֹת אֵלּוּ, כְּלוֹמַר: "לֹא־יַרְבֶּה־לּוֹ סוּסִים (כדי "שלא ישיב העם מצרימה") וְלֹא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים (כדי "שלא יסור לבבו"), וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ מְאֹד". וּלְפִי שֶׁנּוֹדַע טַעְמָן הִגִּיעוּ בָּהֶן לִידֵי בִּטּוּל כַּמְּפֹרָסָם מֵעִנְיַן שְׁלֹמֹה (המלך) עָלָיו הַשָּׁלוֹם, עַל אַף גֹּדֶל מַעֲלָתוֹ בְּמַדָּע וּבְחָכְמָה וְשֶׁהוּא יְדִידְיָה (שהתיר לעצמו באמרו "לא אסור" "לא אסור" — ונכשל). אָמְרוּ (סנהדרין כא:): שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה הֶעָרָה לִבְנֵי אָדָם, שֶׁאִלּוּ יָדְעוּ טַעֲמֵי כָּל־הַמִּצְוֹת הָיוּ מוֹצְאִים לָהֶם דֶּרֶךְ לְבִטּוּלָן שֶׁהֲרֵי אֲפִלּוּ זֶה הַשָּׁלֵם הַגָּדוֹל (שלמה המלך) טָעָה בָּזֶה וְחָשַׁב שֶׁלֹּא יְהֵא מַעֲשֶׂה זֶה סִבָּה לַעֲבֵרָה בְּשׁוּם פָּנִים, כָּל־שֶׁכֵּן הֶהָמוֹן בְּדַעְתָּם הַחֲלוּשָׁה, שֶׁהָיוּ בָּאִים לִידֵי זִלְזוּל

בָּהֶן וְיֹאמְרוּ: לֹא אָסַר דָּבָר זֶה וְלֹא צִוָּה עַל דָּבָר זֶה אֶלָּא בִּגְלַל כָּךְ וָכָךְ — אָנוּ נִזָּהֵר בַּדָּבָר שֶׁבַּעֲבוּרוֹ נִתְּנָה מִצְוָה זוֹ וְלֹא נַקְפִּיד עַל הַמִּצְוָה עַצְמָהּ, וְכָךְ הָיוּ בָּאִים לִידֵי הֶפְסֵד הַדָּת. לְפִיכָךְ הִסְתִּיר ה' יִתְעַלֶּה טַעֲמֵיהֶן; אֲבָל אֵין מֵהֶן גַּם אַחַת שֶׁאֵין לָהּ טַעַם וְסִבָּה, אֶלָּא שֶׁרֹב אוֹתָם הַסִּבּוֹת וְהַטְּעָמִים לֹא יַשִּׂיגוּם דֵּעוֹת הֶהָמוֹן וְלֹא יְבִינוּם. וְכֻלָּם הֵם כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד הַנָּבִיא: "פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־לֵב" (תהלים יט, ט).

יום רביעי ו' אדר ה'תשע"ב

מצות עשה קפז. מצות לא תעשה מט.

מצות עשה קפח. קפט. מצות לא תעשה נט.

הַמִּצְוָה הַקפ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַהֲרֹג שִׁבְעָה עַמְּמִין ("החתי, האמורי, הכנעני, הפריזי, החיוי, היבוסי, הגרגשי") וּלְאַבְּדָם, כֵּיוָן שֶׁהֵם הָיוּ עִקַּר עֲבוֹדָה זָרָה וִיסוֹדָהּ הָרִאשׁוֹן. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי־הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם" (דברים כ, יז). וּבֵאֵר לָנוּ בִּכְתוּבִים רַבִּים, שֶׁטַּעַם הַדָּבָר: כְּדֵי שֶׁלֹּא נִלְמַד מִכְּפִירָתָם. וְרַבִּים הַכְּתוּבִים הַמְזָרְזִים וּמְחַזְּקִים לְהָרְגָם, וּמִלְּחַמְתָּם מִלְּחֶמֶת מִצְוָה. וְאוּלַי יַחְשׁוֹב מִישֶׁהוּ שֶׁזּוֹ מִצְוָה שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת, כֵּיוָן שֶׁשִּׁבְעָה עַמְּמִין כְּבָר אָבְדוּ; אַךְ זֹאת לֹא יַחְשׁוֹב אֶלָּא מִי שֶׁלֹּא הֵבִין עִנְיָן נוֹהֵג לְדוֹרוֹת וְאֵינוֹ נוֹהֵג לְדוֹרוֹת, וְהוּא: שֶׁעִנְיָן שֶׁנִּסְתַּיֵּם עִם הַשָּׂגַת מַטְּרָתוֹ, בְּלִי שֶׁיְּהֵא אוֹתוֹ הַדָּבָר קָשׁוּר בִּזְמַן מְסֻיָּם — אֵין אוֹמְרִים עָלָיו "אֵינוֹ נוֹהֵג לְדוֹרוֹת", לְפִי שֶׁהוּא נוֹהֵג בְּכָל־דּוֹר שֶׁבּוֹ נִמְצֵאת אֶפְשָׁרוּת לְאוֹתוֹ הַדָּבָר. הֲלֹא תִּרְאֶה, אִם יְאַבֵּד ה' אֶת־זֶרַע עֲמָלֵק בִּכְלָלוּתוֹ וְיַשְׁמִידֵנוּ עַד סוֹפוֹ — כְּמוֹ שֶׁיִּהְיֶה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ, כְּמוֹ שֶׁהִבְטִיחַ יִתְעַלֶּה: "כִּי־מָחֹה אֶמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק וְגוֹ'" (שמות יז, יד) — הַאִם נֹאמַר אָז שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר "תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק" (דברים כה, יט) אֵינוֹ נוֹהֵג לְדוֹרוֹת?! כָּךְ אֵין לוֹמַר, אֶלָּא הוּא נוֹהֵג בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר. וְכָל־עוֹד יִמָּצֵא זֶרַע עֲמָלֵק מִצְוָה לְהַכְרִיתוֹ. וְכָךְ הֲרִיגַת שִׁבְעָה עַמְּמִין וּלְאַבְּדָם הוּא צִוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בּוֹ — וְהִיא מִלְּחֶמֶת מִצְוָה. וַאֲנַחְנוּ מְצֻוִּים לְשָׁרְשָׁם (לעקרם מהשורש) וּלְרָדְפָם בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר עַד שֶׁיִּשָּׁמְדוּ, עַד הָאַחֲרוֹן, וְכָךְ עָשִׂינוּ, עַד שֶׁנִּשְׁלְמָה הַשְׁמָדָתָם עַל־יְדֵי דָּוִד, וְנִתְפַּזְּרָה הַשְּׁאֵרִית וְנִטְמְעָה בֵּין הָאֻמּוֹת עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאָר בָּהֶם שֹׁרֶשׁ. אוּלָם עַל־יְדֵי זֶה שֶׁכְּבָר כָּלוּ, לֹא תִּהְיֶה הַמִּצְוָה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָרְגָם מִצְוָה שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת, כְּשֵׁם שֶׁלֹּא נֹאמַר בְּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק שֶׁאֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת, אֲפִלּוּ אַחַר הַשְׁמָדָתָם וְהַכְרָתָתָם, כִּי מִצְוָה זוֹ אֵינָהּ קְשׁוּרָה בִּזְמַן וְלֹא בְּמָקוֹם מְיֻחָד כְּמוֹ הַמִּצְוֹת הַמְיֻחָדוֹת לַמִּדְבָּר אוֹ לְמִצְרַיִם, אֶלָּא הִיא קְשׁוּרָה בְּמִי שֶׁמְּצֻוִּים עָלָיו, וְכָל־עוֹד יִהְיֶה בְּנִמְצָא (אפילו אילו היו קיימים היום) מְקַיְּמִים בּוֹ אוֹתוֹ הַצִּוּוּי. וּבִכְלָל רָאוּי לְךָ לְהָבִין וּלְהִתְבּוֹנֵן בַּהֶבְדֵּל בֵּין הַמִּצְוָה וּבֵין הַדָּבָר שֶׁנִּצְטַוָּה עָלָיו. כִּי יֵשׁ שֶׁהַמִּצְוָה נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת, אֶלָּא שֶׁהַדָּבָר שֶׁנִּצְטַוָּה עָלָיו כְּבָר נֶעְדַּר בְּדוֹר מִן־הַדּוֹרוֹת; אַךְ לֹא בְּהֶעְדֵּר הַדָּבָר שֶׁנִּצְטַוָּה עָלָיו תֵּהָפֵךְ הַמִּצְוָה לְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת אֲבָל תִּהְיֶה אֵינָהּ נוֹהֶגֶת לְדוֹרוֹת אִם הָיָה הַדָּבָר לְהֶפֶךְ וְהוּא: שֶׁיְּהֵא דָּבָר מְסֻיָּם מָצוּי בְּמַצָּב מְסֻיָּם, וְהָיָה חַיָּב לַעֲשׂוֹת בּוֹ מַעֲשֶׂה אֶחָד, אוֹ דִּין אֶחָד וּבִזְמַן מְסֻיָּם — וְהַיּוֹם אֵינוֹ חוֹבָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאוֹתוֹ הַדָּבָר מָצוּי בְּאוֹתוֹ הַמַּצָּב, כְּגוֹן: לֵוִי זָקֵן שֶׁהָיָה פָּסוּל בַּמִּדְבָּר וְהוּא כָּשֵׁר אֶצְלֵנוּ הַיּוֹם. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ (חולין כד.). וְהָבֵן כְּלָל זֶה וְדָעֵהוּ.

הַמִּצְוָה הַמ"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לְהַחֲיוֹת אָדָם מִשִּׁבְעָה עַמְּמִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְקַלְקְלוּ אֶת בְּנֵי־אָדָם וְיִטְעוּם בַּעֲבוֹדָה זָרָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תְחַיֶּה כָּל־נְשָׁמָה" (שם כ, טז). וְתִהְיֶה הֲרִיגָתָם מִצְוַת עֲשֵׂה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה קפז. וְהָעוֹבֵר וְאֵינוֹ הוֹרֵג מֵהֶם — אֶת־שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהָרְגוֹ — הֲרֵי זֶה עָבַר עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה.

הַמִּצְוָה הַקפ"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַכְרִית זֶרַע עֲמָלֵק בִּלְבַד מִכָּל־שְׁאָר זֶרַע עֵשָׂו, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת, קָטֹן וְגָדוֹל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק" (שמות יז, יד) וּכְבָר הִזְכַּרְנוּ מִקֹּדֶם (מצות עשה כ, וקע"ג) אָמְרָם (סנהדרין כ:): "שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת כְּנִיסָתָם לָאָרֶץ: לְמַנּוֹת לָהֶם מֶלֶךְ, וְלִבְנוֹת לָהֶם בֵּית־הַבְּחִירָה, וּלְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק". וְגַם מִלְּחֶמֶת עֲמָלֵק הִיא מִלְּחֶמֶת מִצְוָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֶיהָ בְּפֶרֶק ח' מִסּוֹטָה (מד:).

הַמִּצְוָה הַקפ"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִזְכּוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לָנוּ עֲמָלֵק, שֶׁקִּדֵּם אוֹתָנוּ בְּרָע, שֶׁנֹּאמַר אֶת־זֶה בְּכָל־זְמַן וּזְמַן וּנְעוֹרֵר אֶת־הַנְּפָשׁוֹת בִּדְבָרִים לְהִלָּחֵם בּוֹ, שֶׁנִּקְרָא אֶת בְּנֵי־הָאָדָם לְשָׂנְאוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח הַדָּבָר וְלֹא תֶּחֱלַשׁ שִׂנְאָתוֹ וְלֹא תִּמְעַט בַּנְּפָשׁוֹת בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן; וְזֶה אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק" (דברים כה, יז). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (סוף פרשת כי תצא): "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק — בַּפֶּה, לֹא תִּשְׁכָּח — בַּלֵּב". כְּלוֹמַר: אֱמוֹר דְּבָרִים בְּפִיךָ שֶׁיָּבִיאוּ בְּנֵי אָדָם לְכָךְ, שֶׁלֹּא תָּסוּר שִׂנְאָתוֹ מִן־הַלֵּב. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ריש פרשת בחוקותי): "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק, יָכוֹל בִּלְבָבְךָ? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר שֶׁלֹּא תִּשְׁכָּח, הֲרֵי שִׁכְחַת הַלֵּב אֲמוּרָה; הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם זָכוֹר? — שֶׁתְּהֵא שׁוֹנֶה (אומר) בְּפִיךָ". הֲלֹא תִּרְאֶה, אֵיךְ עָשָׂה שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא, כְּשֶׁבָּא לְקַיֵּם מִצְוָה זוֹ: שֶׁהוּא זָכָר תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ צִוָּה לְהָרְגָם, וְהוּא אָמְרוֹ: "פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל" (שמואל־א טו, ב).

הַמִּצְוָה הַנ"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּשְׁכּוֹחַ אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לָנוּ זֶרַע עֲמָלֵק, וַאֲשֶׁר קִדְּמוּנוּ בְּרָע. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה קפ"ט מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁזִּכְרַת מַה שֶׁעָשָׂה לָנוּ זֶרַע עֲמָלֵק וְחִדּוּשׁ הָאֵיבָה לוֹ — הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה. וְכָךְ מַזְהָרִים אָנוּ מִלְּהַשְׁלִיךְ דָּבָר זֶה מִלִּבֵּנוּ וּמִלִּשְׁכְּחוֹ — וְהִיא מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תִּשְׁכָּח" (דברים כה, יט), וּבְסִפְרֵי (סוף

פרשת תצא שם): "זָכוֹר" — בַּפֶּה; "לֹא תִשְׁכָּח" — בַּלֵּב, כְּלוֹמַר: אַל תַּשְׁלִיךְ אֵיבָתוֹ וְאַל תְּסִירֶנָּה מִלִּבֶּךָ.

יום חמישי ז' אדר ה'תשע"ב

מצות לא תעשה מו. מצות עשה קצ.

מצות לא תעשה נו. נז. מצות עשה קצב. קצג.

הַמִּצְוָה הַמ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלְּעוֹלָם לֹא לָגוּר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא נִלְמַד כְּפִירָתָם וְשֶׁלֹּא נִנְהַג כְּמִנְהֲגֵיהֶם הַמְּגֻנִּים לְדַעַת הַתּוֹרָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד" (דברים יז, טז). וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, אָמְרוּ (ירושלמי סוכה פרק ד הלכה א): בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה תּוֹרָה אֶת־יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לָשׁוּב לְמִצְרַיִם, וּבִשְׁלֹשָׁה חָזְרוּ לְמִצְרַיִם וּבִשְׁלָשְׁתָּן נֶעֱנְשׁוּ. שְׁלֹשֶׁת הַמְּקוֹמוֹת — אֶחָד מֵהֶם הוּא שֶׁהִזְכַּרְנוּ; וְהַשֵּׁנִי — אָמְרוֹ: "בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ לֹא־תֹסִיף עוֹד לִרְאֹתָהּ" (שם כח, סח); וְהַשְּׁלִישִׁי — אָמְרוֹ: "כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת־מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תֹסִפוּ לִרְאֹתָם עוֹד עַד־עוֹלָם" (שמות יד, יג) וְאַף־עַל־פִּי שֶׁפְּשַׁט הַלָּשׁוֹן שֶׁהוּא סִפּוּר, בָּא לָנוּ בַּקַּבָּלָה שֶׁהוּא לָאו. וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּסוֹף גְּמָרָא סֵכָּה (נא:) שֶׁגַּם אֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא הִיא מִכְּלַל הָאָרֶץ שֶׁאָסוּר לָדוּר בָּהּ, וּמִמַּיִם אֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא מוֹדִדִים חֶבֶל אֶרֶץ (חלקת־אדמה) בְּאֹרֶךְ אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה וְרֹחַב אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה, וְזוֹהִי כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁאָסוּר לָדוּר בָּהּ. אֲבָל מֶתֶר לַעֲבֹר בָּהּ לְשֵׁם מִסְחָר אוֹ כְּדֵי לַעֲבֹר לְאֶרֶץ אַחֶרֶת. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בִּירוּשַׁלְמִי (סנהדרין סוף פרק י): לִישִׁיבָה אִי אַתָּה חוֹזֵר, אֲבָל אַתָּה חוֹזֵר לִסְחוֹרָה וְלִפְרַקְמַטְיָא וּלְכִבּוּשׁ הָאָרֶץ.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מֵאָה וְתִשְׁעִים — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ (לנהוג כמה פרטי דינים) בְּמִלְחֶמֶת שְׁאָר הָאֻמּוֹת, וְהִיא הַנִּקְרֶאת: מִלְחֶמֶת רְשׁוּת. שֶׁכֵּן נִצְטַוִּינוּ שֶׁאִם נִלָּחֵם עִמָּהֶם, נִכְרוֹת עִמָּהֶם בְּרִית עַל נַפְשָׁם בִּלְבַד (שלא נהרגם); אִם יַשְׁלִימוּ עִמָּנוּ וְיִמְסְרוּ לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ, אָז נַטִּיל עֲלֵיהֶם תַּשְׁלוּם מִסִּים וְעַבְדוּת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ" (דברים כ, יא). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת שופטים שם): "אָמְרוּ: מְקַבְּלִין אָנוּ עָלֵינוּ מִסִּים וְלֹא שִׁעְבּוּד, שִׁעְבּוּד וְלֹא מִסִּים — אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם עַד שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם זוֹ וָזוֹ". וְהוּא: שֶׁיִּתְּנוּ דָּבָר קָבוּעַ כָּל־שָׁנָה, כְּפִי שִׁיְּקַבֵּעַ הַמֶּלֶךְ בָּעֵת הַהִיא וְיִהְיוּ נִכְנָעִים וּנְתוּנִים בְּמוֹרָא וְשִׁפְלוּת, וְזֶהוּ עִנְיַן הַשִּׁעְבּוּד. אֲבָל אִם לֹא יַשְׁלִימוּ אִתָּנוּ — נִצְטַוִּינוּ לַהֲרוֹג כָּל־זָכָר בָּעִיר, קָטֹן וְגָדוֹל, וְלָקַחַת כָּל־שְׁלָלָהּ וְכָל־הַנָּשִׁים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִם־לֹא תַשְׁלִים עִמָּךְ וְגוֹ'" (שם, יב). וְכָל־זֶה (שאם לא השלימו אין הורגין את כולם) הוּא דִּין מִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֵרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִסּוֹטָה (מד:) וּבְפֶרֶק ב' מִסַּנְהֶדְרִין (כ:).

הַמִּצְוָה הַנ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לִקְרֹא שָׁלוֹם לְעַמּוֹן וּמוֹאָב לְעוֹלָם, וְהוּא שֶׁה' צִוָּנוּ שֶׁבְּצוּרֵנוּ עַל הֶעָרִים נִשְׁלַח לְאַנְשֵׁיהֶן לִפְנֵי הַמִּלְחָמָה שֶׁיִּכָּנְעוּ וּנְבַקֵּשׁ מֵהֶם שֶׁיַּשְׁלִימוּ אִתָּנוּ; אִם יִמְסְרוּ לָנוּ אֶת־הָעִיר, אָסוּר לָנוּ לְהִלָּחֵם בָּם וּלְהָרְגָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה ק"ץ מִמִּצְוֹת עֲשֵׂה — חוּץ מֵעַמּוֹן וּמוֹאָב שֶׁאֵין נוֹהֲגִים עִמָּהֶם מִנְהָג זֶה; אֶלָּא הִזְהִירָנוּ ה' מִלְּהַקְדִּים לָהֶם שָׁלוֹם וּמִלְּבַקֵּשׁ שֶׁיִּכָּנְעוּ. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִדְרֹשׁ שְׁלֹמָם וְטֹבָתָם (שם כג, ז). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "מִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי־תִקְרַב אֶל־עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם (שם כ, י) יָכוֹל אַף כָּאן? (בעמון ומואב) תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא־תִדְרֹשׁ שְׁלֹמָם וְטֹבָתָם". מִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר: ("לא תסגיר עבד אל אדוניו .. עמך יישב) בַּטּוֹב לוֹ" (שם כג, יז) יָכוֹל אַף כָּאן (בעמוני ומואבי), תַּלְמוּד לוֹמַר: ("לא תדרוש שלומם") "וְטֹבָתָם, כָּל־יָמֶיךָ לְעוֹלָם" (שם, ז).

הַמִּצְוָה הַנ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּכְרוֹת אִילָנוֹת מַאֲכָל בִּשְׁעַת הַמָּצוֹר עַל עִיר כְּדֵי לְהַצִּיק לַאֲנָשֶׁיהָ וּלְהַכְאִיב לִבָּם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַשְׁחִית אֶת־עֵצָהּ — וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת" (שם כ, יט). וְכֵן נִכְנֶסֶת כָּל־הַשְּׁחָתָה בִּכְלַל לָאו זֶה, כְּגוֹן מִי שֶׁיִּשְׁרוֹף בֶּגֶד לְבַטָּלָה אוֹ יִשְׁבּוֹר כְּלִי לְבַטָּלָה — הֲרֵי זֶה עוֹבֵר מִשּׁוּם "לֹא־תַשְׁחִית" וְלוֹקֶה וּבְסוֹף מַכּוֹת (כב.) נִתְבָּאֵר, שֶׁקּוֹצֵץ אִילָנוֹת טוֹבוֹת — לוֹקֶה. אָמְרוּ: וְאַזְהַרְתִּהּ מֵהָכָא: "מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת" וּכְבָר נִתְבָּאֵרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ב' מִבָּבָא בַּתְרָא (כו.).

הַמִּצְוָה הַקצ"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּצְאוּ מַחֲנוֹתֵינוּ לַמִּלְחָמָה נָכִין דֶּרֶךְ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שֶׁבּוֹ יִפָּנוּ, וְלֹא יַעֲשֶׂה כָּל־אִישׁ צָרְכָּיו בְּכָל־מָקוֹם (על פני השדה) וּבֵין הָאֹהָלִים — כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים הָאֻמּוֹת — וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְיָד תִּהְיֶה לְךָ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְגוֹ'" (שם כג, יג). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת תצא): "אֵין יָד אֶלָּא מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ יָד" (שמואל־א טו, יב).

הַמִּצְוָה הַקצ"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיְּהֵא כְּלִי הַחֲפִירָה תָּלוּי עִם כְּלֵי הַמִּלְחָמָה לְכָל־אַנְשֵׁי הַמַּחֲנֶה כְּדֵי לַחְפּוֹר בּוֹ מָקוֹם שֶׁיִּפָּנֶה שָׁם בַּדֶּרֶךְ הַמּוּכָנָה לְכָךְ, וִיכַסֶּה אֶת־הַצּוֹאָה אַחַר שֶׁיִּפָּנֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵּרָאֶה הַצּוֹאָה עַל פְּנֵי הָאָרֶץ בְּמַחֲנֵה הַמִּלְחָמָה דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בִּתְחִלַּת הַפָּרָשָׁה: "כִּי־תֵצֵא מַחֲנֶה עַל אֹיְבֶיךָ" (דברים כג, י). וּלְשׁוֹן צִוּוּי זֶה הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל־אָזְנֶךָ" (שם, יד). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת כי־תצא): "אֵין אָזְנֶךָ אֶלָּא מָקוֹם זִיּוּנֶךָ" (כלי מלחמה — וצריך היתד להיות "על אזנך").

יום שישי ח' אדר ה'תשע"ב

מצות עשה קצא. ריד.

מצות לא תעשה שיא. נח.

מצות עשה רכא. מצות לא תעשה רסג. רסד.

הַמִּצְוָה הַקצ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְמַנּוֹת כֹּהֵן

שֶׁיּוֹכִיחַ (יטיף וינאם) לִפְנֵי הָעָם אֶת־תּוֹכַחַת הַמִּלְחָמָה ("שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה וגו'"— דברים כ, ג), וְיַחֲזִיר מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי שֶׁיִּלָּחֵם, הֵן מִפְּנֵי חֻלְשָׁתוֹ, הֵן מִפְּנֵי שֶׁמַּחְשְׁבוֹתָיו תְּלוּיוֹת בְּדָבָר הַגּוֹרֵם לוֹ חֹסֶר גִּישָׁה לַמִּלְחָמָה — וְהֵם שְׁלֹשֶׁת הַדְּבָרִים שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב (בית, כרם, אשה) — וְרַק אַחַר־כָּךְ מַתְחִילִים בַּמִּלְחָמָה. וְכֹהֵן זֶה נִקְרָא: 'מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה'. וְיֹאמַר בְּתוֹכַחְתּוֹ כַּלָּשׁוֹן הַנִּזְכָּר בַּתּוֹרָה, וְיוֹסִיף בְּעִנְיָן זֶה דְּבָרִים הַמְעוֹרְרִים אֶת־הָעָם לַמִּלְחָמָה וּמְבִיאִים אוֹתָם לִמְסוֹר אֶת־נַפְשָׁם עַל נִצָּחוֹן דָּת ה', וְעַל הַנְּקָמָה בַּסְּכָלִים הַמְקַלְקְלִים אֶת־סֵדֶר הַיִּשּׁוּב, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם אֶל־הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן" (שם, ב). אַחַר־כָּךְ יְצַוֶּה לְהַכְרִיז בְּשׁוּרוֹת הַצָּבָא לְהַחֲזִיר רַכֵּי הַלֵּבָב, וְכָל־מִי שֶׁבָּנָה וְלֹא יָשַׁב אוֹ נָטַע וְלֹא אָכַל, אוֹ אֵרַשׂ וְלֹא כָּנַס כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים" (שם, ה). אָמְרוּ בַּגְּמָרָא (סוטה מג.): "וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים — כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ". וְכָל־זֶה, כְּלוֹמַר: תּוֹכַחַת מְשׁוּחַ־מִלְחָמָה וְהַהַכְרָזָה בְּעֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה אֵינוֹ חוֹבָה אֶלָּא בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת וּבָהּ נוֹהֵג דִּין זֶה; אֲבָל מִלְחֶמֶת מִצְוָה — אֵין בָּהּ שׁוּם דָּבָר מִכָּל־זֶה, לֹא תּוֹכָחָה ("שמע ישראל וגו'") וְלֹא הַכְרָזָה (להחזיר שלושה סוגים שבמקרא), כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ח' מִסּוֹטָה (מד:). וְשָׁם נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

הַמִּצְוָה הַרִי"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּתְיַחֵד הֶחָתָן לְאִשְׁתּוֹ שָׁנָה שְׁלֵמָה, וְלֹא יֵלֵךְ בָּהּ לְמַסָּעוֹת וְלֹא יֵצֵא לִצְבָא כִּבּוּשׁ, וְלֹא יִתְחַיֵּב בְּכָל־הַדּוֹמֶה לָזֶה — אֶלָּא יִשְׂמַח עִמָּהּ שָׁנָה תְּמִימָה מִיּוֹם שֶׁכְּנָסָהּ (נשאה), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת וְשִׂמַּח אֶת־אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר־לָקָח" (שם כד, ה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִסּוֹטָה (מג.).

הַמִּצְוָה הַשִּי"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּהוֹצִיא אֶת־הֶחָתָן מִבֵּיתוֹ בְּמֶשֶׁךְ שָׁנָה לְשׁוּם עֲבוֹדָה מִן־הָעֲבוֹדוֹת לֹא לְמִלְחָמָה וְלֹא לְזוּלָתָהּ, אֶלָּא נִפְטְרֵנוּ בְּמֶשֶׁךְ כָּל־הַשָּׁנָה מֵחוֹבוֹת הַגּוֹרְמִים לְהֵעָדְרוֹ מִבֵּיתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל־דָּבָר" (שם). וּלְשׁוֹן גְּמָרָא סוֹטָה (מד.): "לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא" (שם) יָכוֹל בַּצָּבָא הוּא בְּלֹא יֵצֵא, אֲבָל יְתַקֵּן כְּלֵי זַיִן וִיסַפֵּק מַיִם וּמָזוֹן — תַּלְמוּד לוֹמַר: 'וְלֹא־יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל־דָּבָר, עָלָיו הוּא דְּאֵין אַתָּה מַעֲבִיר אֲבָל אַתָּה מַעֲבִיר עַל אֲחֵרִים (שאר הפטורים מהמלחמה, הבונה בית וכו'), וְכִי מֵאַחַר דְּנִפְקָא לִי (שאני לומדו) מ"לֹא־יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל־דָּבָר", "לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא" לָמָּה לִי? לַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין". וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁעִי שֶׁלֹּא כָּל־מַה־שֶּׁחַיָּבִים עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין יִהְיֶה שְׁתֵּי מִצְוֹת. וְדַע שֶׁגַּם הֶחָתָן עַצְמוֹ (בנוסף לאזהרה המוטלת על הממונים על הגיוס והפטור לצבא) מְזֻהָר מִלְּצֵאת מִבֵּיתוֹ, כְּלוֹמַר: לְנִסְעַ — כָּל־הַשָּׁנָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִסּוֹטָה (שם).

הַמִּצְוָה הַנִ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּירוֹא אֶת־הַכּוֹפְרִים בְּשְׁעַת הַמִּלְחָמָה וּמִלַּעֲרוֹץ (לפחד) מִפְּנֵיהֶם, אֶלָּא חוֹבָה לְהִתְאַמֵּץ וּלְהִתְחַזֵּק וְלַעֲמוֹד כְּנֶגֶד הָעָם הָאַחֵר (האויב). וְכָל־הַנָּסוֹג וּפוֹנֶה לְאָחוֹר — הֲרֵי זֶה עָבַר עַל לֹא־תַעֲשֶׂה, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם" (שם ז, כא). וְכָפַל אֶת־הַלָּאו וְאָמַר: "לֹא תִּירָאוּם" (שם ג, כב). וְכָפַל אֶת־הַצִּוּוּי בְּעִנְיָן זֶה הַרְבֵּה, כְּלוֹמַר: שֶׁלֹּא לַעֲרוֹץ וְשֶׁלֹּא לִפְנוֹת לְאָחוֹר בִּשְׁעַת הַמִּלְחָמָה לְפִי שֶׁבְּמַצָּב זֶה אֶפְשָׁר לְקַיֵּם אֶת דְּבַר הָאֱמֶת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִסּוֹטָה (מב:).

הַמִּצְוָה הַרכ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין יְפַת תֹּאַר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: ("כי תצא למלחמה...") "וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר" (שם כא, יא) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּרֵישׁ קִדּוּשִׁין (כא:).

הַמִּצְוָה הָרס"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלִּמְכּוֹר אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר אַחֲרֵי בְּעִילָתָהּ בְּאוֹתָהּ הַפַּעַם שֶׁבָּא עָלֶיהָ בִּשְׁעַת כִּבּוּשׁ הָעִיר, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהָיָה אִם־לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ וּמָכֹר לֹא־תִמְכְּרֶנָּה בַכֶּסֶף" (שם, יד).

הַמִּצְוָה הַרס"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ גַּם כֵּן מִלְּהַעֲבִיד יְפַת־תֹּאַר אַחַר בְּעִילָתָהּ. כַּוָּנָתִי בְּאָמְרִי "לְהַעֲבִידָהּ": שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂנָּה שִׁפְחָה וְיַנִּיחֶנָּה אֶצְלוֹ כִּשְׁאָר הַשִּׁפְחוֹת הָעוֹבְדוֹת דֶּרֶךְ שִׁפְחוּת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִתְעַמֵּר בָּהּ תַּחַת אֲשֶׁר עִנִּיתָהּ" (שם). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת תצא שם): "לֹא־תִתְעַמֵּר בָּהּ — שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁשְּׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ מַזְהִירִים עַל שְׁנֵי עִנְיָנִים נִפְרָדִים, וְהֵם: שֶׁהֵזְהַר מִלְּמָכְרָהּ לְזוּלָתוֹ וְגַם מִלְּהַשְׁאִירָהּ אֶצְלוֹ דֶּרֶךְ שִׁפְחוּת, אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה יִתְעַלֶּה: "וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ". וְכָךְ פֵּרְשׁוּ (בדוגמא לפירוש שביפת־תואר) בְּמַה שֶׁנֶּאֱמַר: בְּגוֹנֵב נֶפֶשׁ "וְהִתְעַמֵּר־בּוֹ וּמְכָרוֹ" (שם כד, ז), אָמְרוּ (ספרי שם): מִשֶּׁיַּכְנִיסוֹ לִרְשׁוּתוֹ וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי יְפַת־תֹּאַר בִּתְחִלַּת קִדּוּשִׁין (כא:).

יום שבת קודש ט' אדר ה'תשע"ב

התחלת מחזור הל"א במסלול ספר המצוות

הספר הזה . .

במצות עשה

הַסֵּפֶר הַזֶּה "סֵפֶר הַמִּצְוֹת" בּוֹ אֲבָאֵר אֶת־מִנְיָן הַמִּצְוֹת וְאֵיךְ רָאוּי לִמְנוֹתָן. וְאָבִיא לְכָךְ רְאָיוֹת מִפְּסוּקֵי הַתּוֹרָה וּמִדִּבְרֵי חֲזַ"ל עַל פֵּרוּשָׁן, וְאַקְדִּים כְּלָלִים ("שורשים" — יסודות) שֶׁרָאוּי לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם בְּמִנְיַן הַמִּצְוֹת. וּכְשֶׁיֵּצֵא מִנְיָנָן

נָכוֹן עַל פִּי הַמַּאֲמָר הַזֶּה בְּרִאָיָה בְּרוּרָה שֶׁאֵין בָּהּ סָפֵק — תִּתְבָּרֵר לַקּוֹרֵא טָעוּתוֹ שֶׁל כָּל־מִי שֶׁמָּנָה הַכָּף מַה־שֶּׁמָּנִינוּ אֲנַחְנוּ. וְאֵין לִי צֹרֶךְ לְהָשִׁיב לְאָדָם מְסֻיָּם וְלֹא לְבָרֵר טָעוּתוֹ. כֵּיוָן שֶׁהַתּוֹעֶלֶת וְהַתַּכְלִית הַמְכֻוָּנוֹת בְּמַאֲמָר זֶה תֵּשַׁגְּנָה עַל־יְדֵי מְבַקְשֵׁיהֶן בְּלִי זֹאת. שֶׁכֵּן אֲבָאֵר אֶת־הַמִּצְוֹת כֻּלָּן וּמִנְיָנָן — מִצְוָה מִצְוָה — וְאָבִיא רְאָיָה עַל כָּל־מַה־שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ סָפֵק, אוֹ מַה שֶּׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּשְׁגֶּה מִי שֶׁאֵין לוֹ בְּקִיאוּת בְּדִינֵי הַתּוֹרָה, וְאָסִיר שְׁגִיאָתוֹ וַאֲבָאֵר כֹּל מַה־שֶּׁיֵּשׁ בּוֹ סָפֵק.

אֲבָל אֵין כַּוָּנָתִי בְּחִבּוּר זֶה לְפָרֵט דִּינֵי אֵיזוֹ מִצְוָה מִן־הַמִּצְוֹת, אֶלָּא לְמִנּוֹתָן בִּלְבָד. וְאִם אָמְנָם אֲפָרֵשׁ מִהֶן מַשֶּׁהוּ בִּשְׁעַת הַזְכָּרָתָן, הֲרֵי אֲפָרְשֶׁנּוּ עַל דֶּרֶךְ פֵּרוּשׁ הַשֵּׁם (לצורך הסברת "שם" — מהות המצווה — אך לא כדי לפרט הלכותיה), כְּדֵי שֶׁיִּוָּדַע מַה הוּא הָעֲשֵׂה אוֹ הַלָּאו הַזֶּה, וּלְאֵיזֶה דָּבָר נִתָּן הַשֵּׁם הַזֶּה. וּכְשֶׁתֵּשַׂג יְדִיעַת מִנְיָנָן עַל פִּי רְאָיוֹת מִן־הַחִבּוּר הַזֶּה, אָז אַזְכִּירָן בְּדֶרֶךְ סְתָם בְּרֹאשׁ אוֹתוֹ הַחִבּוּר הַכּוֹלֵל (בפתיחת ספר "משנה תורה") בַּמֶּה שֶׁזָּכַרְנוּ (כמו שהזכרנו לעיל).

הַכְּלָלִים (שורשים)

וַאֲנִי עַתָּה מַתְחִיל בְּזִכְרוֹן הַכְּלָלִים שֶׁרָאוּי לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם בְּמִנְיַן הַמִּצְוֹת, וְהֵם אַרְבָּעָה עָשָׂר כְּלָלִים. אַךְ אַקְדִּים [וְאֹמַר] שֶׁכְּלַל הַמִּצְוֹת שֶׁכּוֹלֵל סֵפֶר הַתּוֹרָה, שֶׁצִּוָּנוּ הַשֵּׁם בָּהֶן — הֵן שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת, מֵהֶן — מִצְוֹת עֲשֵׂה רמ"ח, כְּמִנְיַן אֵבְרֵי גּוּף הָאָדָם; וּמֵהֶן — מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה שס"ה, וְהֵן כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה (שנת השמש). וּמִנְיָן זֶה נִזְכָּר בְּלִשּׁוֹן הַתַּלְמוּד בְּסוֹף גְּמָרָא מַכּוֹת (כג:). אָמְרוּ: שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת נֶאֶמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי: שס"ה כְּנֶגֶד יְמוֹת הַחַמָּה, ורמ"ח כְּנֶגֶד אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם. וְעוֹד אָמְרוּ (תנחומא פרשת תצא) עַל דֶּרֶךְ הַדְּרָשׁ עַל שְׁמִצְוֹת עֲשֵׂה כְּמִנְיָן הָאֲבָרִים, כְּלוֹמַר: כָּל־אֵבֶר וָאֵבֶר אוֹמֵר לוֹ לָאָדָם: עֲשֵׂה בִּי מִצְוָה; וְשֶׁמִּצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה כְּמִנְיַן יְמוֹת הַשָּׁנָה, כְּלוֹמַר: כָּל־יוֹם וָיוֹם אוֹמֵר לוֹ לָאָדָם: אַל תַּעַשׂ בִּי עֲבֵרָה. וְזֶה לֹא נֶעְלָם מֵאַף אֶחָד מִכָּל־מִי שֶׁמָּנָה אֶת־הַמִּצְוֹת, כְּלוֹמַר: שֶׁזֶּהוּ מִנְיָנָן, אֶלָּא שֶׁשָּׁגוּ שְׁגִיאָה גְּמוּרָה בַּדְּבָרִים הַמְּנוּיִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּחִבּוּר זֶה, וְזֹאת מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יָדְעוּ עִנְיָנֵי י"ד הַכְּלָלִים (השורשים) הָאֵלֶּה שֶׁאַבָּאֲרֵם עַכְשָׁו:

הַכְּלָל הָרִאשׁוֹן מֵהֶם: שֶׁאֵין לִמְנוֹת בַּמִּנְיָן הַזֶּה אֶת־הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן מִדְּרַבָּנָן.

הַכְּלָל הַשֵּׁנִי: שֶׁלֹּא כֹּל מַה־שֶּׁנִּלְמַד בְּאַחַת מִשָּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן אוֹ בִּרְבּוּי, רָאוּי לִמְנוֹתוֹ.

הַכְּלָל הַשְּׁלִישִׁי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת מִצְוֹת שֶׁאֵינָן נוֹהֲגוֹת לְדוֹרוֹת.

הַכְּלָל הָרְבִיעִי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת צִוּוּיִם הַנּוֹגְעִים לְכָל־מִצְוֹת הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ.

הַכְּלָל הַחֲמִישִׁי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת טַעַם הַמִּצְוָה כְּמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

הַכְּלָל הַשִּׁשִּׁי: שֶׁהַמִּצְוָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה, יֵשׁ לִמְנוֹת עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ עִם מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְלָאו שֶׁבָּהּ עִם מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה.

הַכְּלָל הַשְּׁבִיעִי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת פִּרְטֵי הִלְכוֹת הַמִּצְוָה.

הַכְּלָל הַשְּׁמִינִי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת הַשְּׁלִילָה עִם הָאַזְהָרָה.

הַכְּלָל הַתְּשִׁיעִי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת אֶת־הַלָּאוִין וְהָעֲשֵׂה, אֶלָּא אֶת־הָעִנְיָנִים שֶׁמַּזְהָרִים וְשֶׁמְּצַוִּים עֲלֵיהֶם.

הַכְּלָל הָעֲשִׂירִי: שֶׁאֵין לִמְנוֹת אֶת־הַהַקְדָּמוֹת שֶׁהֵן לְאֵיזוֹ תַּכְלִית שֶׁהִיא.

הַכְּלָל הָאַחַד־עָשָׂר: שֶׁאֵין לִמְנוֹת חֶלְקֵי הַמִּצְוָה, כָּל־חֵלֶק בִּנְפְרָד, אִם כְּלָלָם מִצְוָה אֶחָת.

הַכְּלָל הַשְּׁנֵים עָשָׂר: שֶׁבִּפְעֻלָּה שֶׁמְּצֻוִּים עַל עֲשִׂיָּתָהּ, אֵין לִמְנוֹת כָּל־חֵלֶק שֶׁבָּהּ לְבַדּוֹ.

הַכְּלָל הַשְּׁלֹשָׁה עָשָׂר: שֶׁמִּסְפַּר הַמִּצְוֹת אֵינוֹ מִתְרַבֶּה לְפִי מִסְפַּר הַיָּמִים שֶׁבָּהֶם נוֹהֶגֶת הַמִּצְוָה הַהִיא.

הַכְּלָל הָאַרְבָּעָה עָשָׂר: אֵיךְ רָאוּי לִמְנוֹת קִיּוּם הָעֲנָשִׁים בְּמִצְוַת עֲשֵׂה.

שמואל־ב כ יב־כ

כ יב וַעֲמָשָׂא מִתְגֹּלֵל בַּדָּם בְּתוֹךְ הַמְּסִלָּה וַיַּרְא הָאִישׁ כִּי־עָמַד כָּל־הָעָם וַיַּסֵּב אֶת־עֲמָשָׂא מִן־הַמְּסִלָּה
הַשָּׂדֶה וַיַּשְׁלֵךְ עָלָיו בֶּגֶד כַּאֲשֶׁר רָאָה כָּל־הַבָּא עָלָיו וְעָמֹד: יג כַּאֲשֶׁר הוּגָה מִן־הַמְּסִלָּה עָבַר כָּל־אִישׁ
אַחֲרֵי יוֹאָב לִרְדֹּף אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן־בִּכְרִי: יד וַיַּעֲבֹר בְּכָל־שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָבֵלָה וּבֵית מַעֲכָה וְכָל־הַבֵּרִים
וַיִּקָּהֲלוּ (וַיִּקְהֲלוּ קרי) וַיָּבֹאוּ אַף־אַחֲרָיו: טו וַיָּבֹאוּ וַיָּצֻרוּ עָלָיו בְּאָבֵלָה בֵּית הַמַּעֲכָה וַיִּשְׁפְּכוּ סֹלְלָה אֶל־הָעִיר
וַתַּעֲמֹד בַּחֵל וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אֶת־יוֹאָב מַשְׁחִיתִם לְהַפִּיל הַחוֹמָה: טז וַתִּקְרָא אִשָּׁה חֲכָמָה מִן־הָעִיר שִׁמְעוּ
שִׁמְעוּ אִמְרוּ־נָא אֶל־יוֹאָב קְרַב עַד־הֵנָּה וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ: יז וַיִּקְרַב אֵלֶיהָ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַאַתָּה יוֹאָב
וַיֹּאמֶר אֲנִי וַתֹּאמֶר לוֹ שְׁמַע דִּבְרֵי אֲמָתֶךָ וַיֹּאמֶר שֹׁמֵעַ אָנֹכִי: יח וַתֹּאמֶר לֵאמֹר דַּבֵּר יָדַבְּרוּ בָרִאשֹׁנָה
לֵאמֹר שָׁאוֹל יִשָּׁאֲלוּ בְּאָבֵל וְכֵן הֵתַמּוּ: יט אָנֹכִי שְׁלֻמֵי אֱמוּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְהָמִית עִיר וְאֵם
בְּיִשְׂרָאֵל לָמָּה תְבַלַּע נַחֲלַת יְהוָה:פ כ וַיַּעַן יוֹאָב וַיֹּאמַר חָלִילָה חָלִילָה לִי אִם־אֲבַלַּע וְאִם־אַשְׁחִית:

רש"י

(יג) כאשר הוגה. כאשר הומשך, כמו (משלי כה ד): הגו סיגים מכסף; וכמו (שם פסוק ה): הגו רשע לפני מלך: **(יד) ויעבר בכל שבטי ישראל.** שבע בן בכרי, לפתותם שימליכוהו עליהם: **וכל הברים.** לא ידעתי מהו: **(טו) ותעמוד בחל.** (תרגום:) ואקיפו משריין. ויש פותרים, ותעמוד בחל, לשון (איכה ב ח): חיל וחומה, הפילו החומה החיצונה, ונתחזקה לעמוד על ידי הפנימית: **(יז) האתה יואב.** שנאמר בך (לקמן כג ח): יושב בשבת תחכמוני: **(יח) דבר ידברו בראשונה לאמר.** היה לך לדבר לשלום בראשונה, אם שלום יענוך ויפתחו לך, לא היה לך להלחם עליהם: **שאול ישאלו באבל.** אם שאלו בני חילך בשלום העיר הזאת, ששמה אבל: **וכן התמו.** מיד היו בני העיר משלימים עמכם: **(יט) אנכי שלומי אמוני ישראל.** אני מבני העיר, ששלמים ונאמנים לישראל ולמלך. ומדרש אגדה (בראשית רבה צד ט, ובילקוט שמעוני כא): סרח בת אשר היתה, אני השלמתי נאמן לנאמן, על ידי נגלה ארונו של יוסף למשה, אני הגדתי ליעקב כי יוסף חי: **(כ) חלילה חלילה לי.** חלילה לי, חלילה למלך:

מצודת דוד

(יב) מתגולל. היה מתגלגל בדמו, באמצע המסילה: **וירא האיש.** העומד על החלל, ראה אשר כל מי שבא למקום החלל, היה נשאר עומד, ולא הועילה אזהרתו: **השדה.** גררו השדה מרוחק מהמסילה, וכסהו בבגד, בראותו שעומד עליו כל הבא: **(יג) כאשר הוגה.** אחר שהוסר מן המסלה, עברו כולם אחרי יואב: **(יד) ויעבור.** יואב עבר בכל שבטי ישראל, ללכת עמו אבלה ובית מעכה, והיא אבלה ובית מעכה שנסגר בה שבע בן בכרי: **וכל הברים.** גם עבר יואב כל הברים, והוא שם מחוז, ובה מקומות רבות ואנשים מרובים: **ויקהלו.** משבטי ישראל ואנשי הברים, נקהלו ויבואו אחרי יואב: **(טו) עליו.** על שבע בן בכרי: **וישפכו סוללה.** דרך כובשי עיר, לשפוך עפר מול החומה, לעשות תל גבוה, ועולים עליה להלחם עם העיר, ועל שם שכובשים אותה במקלות וברגלי בני אדם, קרויה סוללה, מלשון מסילה: **ותעמוד בחל.** אחרי זה קרבה עדת המלחמה אל העיר, ועמדה על החל, והיא החומה הנמוכה שאצל הגבוה, כמו (איכה ב ח): חל וחומה: **משחיתים.** התחילו להשחית החומה, כי קרבו אליה לעמוד על החל: **(טז) שמעו שמעו.** כפלה דבריה, כדרך הצועק בבהלה, וקראה לאנשי המלחמה שהם ישמעו לה, אשר אמריה תאמר: אמרו ליואב שיקרב אלי, ואדברה אליו: **(יח) ותאמר לאמר.** רוצה לומר: אמרה ושאלה להשיב על דבריה: **דבר וגו׳.** רוצה לומר: היה לכם לדבר בראשונה לשלום, לשמוע מה יאמרו הם, כמו שכתוב בתורה (דברים כ י): וקראת אליה לשלום: **שאול ישאלו באבל.** רוצה לומר: דע לך שאם ישאלו שאלת מה באנשי אבל, והיא אבלה: **וכן התמו.** רוצה לומר, כאשר שאלו, כן היו משלימים השאלה, מבלי שנוי כלל: **(יט) אנכי שלומי אמוני ישראל.** אמרה בשם כל בני העיר, הן אנכי מעולם מבעלי השלום והנאמנים בישראל, ולא נמצא בי מעולם מרד לשקר במלך: **אתה מבקש.** למה אתה מבקש להמית וגו׳, כי תמאן לשאול שאלתך, הלא שאל ונתנה לך: **ואם.** רוצה לומר: עיר גדולה, אשר קטנות סביב לה וניזונות ממנה, כי כמו שהעיירות הקטנות נקראות בנות הגדולה, כמו שכתוב (יהושע טו מה): עקרון ובנותיה, כן נקראה הגדולה אם הקטנות: **נחלת ה׳.** היא העיר שהנחיל להם המקום בנחלתם: **(כ) אם אבלע וגו׳.** רוצה לומר: גם העיר גם אנשיה:

מצודת ציון

(יב) המסלה. דרך הכבושה: **(יג) הוגה.** הוסר, כמו (ישעיהו כז ח): הגה ברוחו הקשה: **(טו) ויצורו.** מלשון מצור: **(יח) התמו.** מלשון תם והשלמה: **(יט) תבלע.** תשחית, כמו (שם כה ז): ובלע בהר הזה: **(כ) חלילה.** חולין וגנאי, וכפל המלה לרוב הזרות אצלו:

תהלים מב ח־יב

מב. ח תְּהוֹם־אֶל־תְּהוֹם קוֹרֵא לְקוֹל צִנּוֹרֶיךָ כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ: ט יוֹמָם | יְצַוֶּה יְהוָה | חַסְדּוֹ וּבַלַּיְלָה שִׁירָה עִמִּי תְּפִלָּה לְאֵל חַיָּי: י אֹמְרָה | לְאֵל סַלְעִי לָמָּה שְׁכַחְתָּנִי לָמָּה־קֹדֵר אֵלֵךְ בְּלַחַץ אוֹיֵב: יא בְּרֶצַח | בְּעַצְמוֹתַי חֵרְפוּנִי צוֹרְרָי בְּאָמְרָם אֵלַי כָּל־הַיּוֹם אַיֵּה אֱלֹהֶיךָ: יב מַה־תִּשְׁתּוֹחֲחִי | נַפְשִׁי וּמַה־תֶּהֱמִי עָלָי הוֹחִילִי לֵאלֹהִים כִּי־עוֹד אוֹדֶנּוּ יְשׁוּעֹת פָּנַי וֵאלֹהָי:

רש"י

(ח) תהום אל תהום קורא. לקול צנוריך. טישקנאל"ש בלע"ז, המקלחים עלי פורענות כמים שוטפים עד כי כל משבריך וגליך עלי עברו, משבריך לשון גלי ים על שהיה גליו עולים למעלה ומשתברים ונופלים: **(ט) יומם יצוה ה' חסדו.** יבוא האור ויצוה ה' חסדו לנו: **ובלילה.** בחשך הצרה: **שירה עמי.** תהא חנייתו בתוכנו שיר' לשון חני' כדמתרגמי' ויחן ושרא, זו למדתי מתוך מסורת הגדולה שחבר את זה עם ויהי שירו חמש' ואלף (מ"א ד), באלפ"א בית"א של שתי תיבות החלוקים בפתרונן לימד שאין זה לשון שיר, ומדרש האגדה פותרו לשון שיר וכך הוא פותרו שכך ישראל אומרים להקב"ה זכרנו מה שעשית לנו במצרים מצוה אחת שצויתנו ביום בערב פסח ושמרנוה ובלילה גאלתנו ושרנו לפניך את ההלל ועכשיו הרבה מצות אני שומרת ועל זאת אומרה לאל סלעי למה שכחתני וגו': **(י) קודר.** לשון שחרות כמו וקדר עליהם (מיכ' ג'): **(יא) ברצח בעצמותי חרפוני צוררי.** נדמה לי כאילו הורגים אותי כך עצור בעצמותי מה שצוררי מכעיסין ומחרפין אותי: **(יב) פני ואלהי.** הקב"ה שהוא אור פני ואלהי עדיין יש לי בו תקוה ולמה תהמי:

מצודת דוד

(ח) תהום אל תהום. ר"ל ועתה הצרות המרובות כתהום קורא כל אחד אל חבירו לבוא עלי כי עד שלא תלך האחת תבוא השנית וכאלו קוראין זה לזה לבוא: **לקול צנוריך.** ונכונה אני לסבול המים הנשפכים מן הצנורות המשמיעים קול גדול בשפכם כי רבים הם והוא משל על רוב הצרות: **כל משבריך.** צרות מרובות כגלי הים עוברים עלי: **(ט) יומם יצוה.** בימים הראשונים כאשר הלכתי את בית ה' הנה ביום צוה ה' חסדו עלי והלכתי בטח בלילה במלון היה עמי שירה ותפלה לה' השומר חיי: **(י) אומרה.** זאת בזכרי אומרה לאל חזקי למה עתה שכחתני ולמה אלך בחושך: **(יא) ברצח וגו'.** ר"ל מה שחרפוני צוררי באמרם איה אלהיך דומים בעיני כאלו בחרב דקרו בעצמותי: **(יב) מה תשתוחחי.** כאלו חזר לנחם שוב את נפשו ואומר לה מה תשתוחחי: **כי עוד אודנו.** בעבור התשועה אשר יבא אלי כי הלוא הוא מעולם ישועות פני ואלהי:

מצודת ציון

(ח) תהום. מקום כניסת מים רבים: **צנוריך.** מלשון צנור ומרזב שהמים זוחלין דרך בה: **משבריך.** כן יקראו גלי הים ע"ש שנראה כשוברים את הים ונשברים מאליהם וכן משברים יתחטאו (איוב מ"א): **(ט) שירה.** מלשון שיר: **(י) סלעי.** חזקי: **קודר.** חשוך ושחור כמו קודר שחותי (לעיל ל"ה). בלחץ. ענין דחק: **(יא) ברצח.** ר"ל בחרב שרוצחים בה:

יהל אור

ט יומם יצוה*. פ"ב דחגיגה די"ב ע"ב אר"ל כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר יומם יצוה כו' משום ובלילה שירה עמי. ואיכא דאמרי אר"ל כל העוסק בתורה בעוה"ז שהוא דומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד לעוה"ב שהוא דומה ליום. ומ"ש שהעוה"ז דומה ללילה ועוה"ב ליום ע' רפ"ק דפסחים דף ב' ע"ב ושם ע"א גבי וכאור בקר יזרח שמש. ובזהר הרקיע פ' בראשית דט"ו פי' חוט של חסד הוא הקו וחוט הנמשך מאור א"ס לאחר הצמצום ומאיר בבחי' בוצינא דקרדוניתא ומשמע בדבריו דבוצינא דקרדוניתא זהו נר שהוא מל' והיינו מל' דא"ס והקו וחוט זהו יסוד דא"ק ושרשן למעלה יותר עד"ז כו'. ומזה יש להעיר לענין וסוכה תהי' לצל יומם שהוא המקיף העליון שלמעלה מהקו וחוט כו':

(ב) **עוד** שם בגמרא מעון שבו כתות של מלאכי השרת שאומרות שירה בלילה וחשות ביום מפני כבודן של ישראל שנא' יומם יצוה כו' ופי' מהרש"א דשירתן של ישראל עיקרה ביום בתפלתן ב"פ שחרית ומנחה שהן חובה כו' ומשמע מכל זה דאין המלאכים אומרים שירה ביום כלל ויש לדקדק מהא דאמרינן פרק גיד הנשה דף צ"א ע"ב ע"פ כי עלה השחר הגיע זמני לומר שירה ויש לחלק בין המלאכים כו' עכ"ל וכן מבואר בהדיא בזח"ב שמות די"ח ע"ב:

(ג) **במס'** עכו"ם ד"ג ע"ב בלילה מאי קא עביד יושב ושומע שירה מפי חיות שנאמר יומם יצוה ה' חסדו (פירש"י דן וזן ומלמד תורה) ובלילה שירה עמי (ופירש"י ובלילה נוהג שירו למעלה עמי למטה שאף דוד לא היה מנמנם אלא כשינת הסוס וכל הלילה נוהג בשירות ובתשבחות ובתורה כדאמרינן ברפ"ק דברכות דף ג') ועמ"ש ע"פ קומי רוני בלילה. באיכה סי' ב' י"ט. גם הובאו שם בגמרא ע"פ יומם כו' ב' מימרות דר"ל הנ"ל בחגיגה די"ב:

(ד) **בעמה"מ** שער קרית ארבע פרק קכ"ה פי' ביום עד חצות היום ממונה מיכאל ומחצות היום עד הלילה רפאל. וזהו יומם יצוה ה' חסדו כו'. ובשער ט"ז פרק ס"ו דק"ס ע"ד כ' וז"ל כי יסוד וחסד שניהם אחד והוא הפה האמור. וזווג או"א נק' יומם שנאמר יומם יצוה ה' חסדו כמו היום שאינו משנה האור אלא כמו שמקבל משפיע אותו הוא בעצמו במדה אחרת שלא ע"י אמצעי משא"כ בשאר המדות עכ"ל:

ט שָׁלַח לוֹ רַבָּן גַּמְלִיאֵל: גּוֹזֵרְנִי עָלֶיךָ שֶׁתָּבֹא אֵצְלִי בְּמַקֶּלְךָ וּבְמָעוֹתֶיךָ, בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּחֶשְׁבּוֹנְךָ. הָלַךְ וּמְצָאוֹ רַבִּי עֲקִיבָא מְצַר, אָמַר לוֹ: יֵשׁ לִי לִלְמוֹד, שֶׁכָּל מַה שֶּׁעָשָׂה רַבָּן גַּמְלִיאֵל עָשׂוּי, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג, ד): "אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם"; בֵּין בִּזְמַנָּן בֵּין שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּן, אֵין לִי מוֹעֲדוֹת אֶלָּא אֵלּוּ. בָּא לוֹ אֵצֶל רַבִּי דּוֹסָא בֶּן הַרְכִּינַס, אָמַר לוֹ: אִם בָּאִין אָנוּ לָדוּן אַחַר בֵּית דִּינוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל, צְרִיכִין אָנוּ לָדוּן אַחַר כָּל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין שֶׁעָמַד מִימוֹת מֹשֶׁה וְעַד עַכְשָׁיו; שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כד, ט): "וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל", וְלָמָּה לֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָן שֶׁל זְקֵנִים? אֶלָּא לְלַמֵּד, שֶׁכָּל שְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשָׁה שֶׁעָמְדוּ בֵּית דִּין עַל יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי הוּא כְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. נָטַל מַקְלוֹ וּמָעוֹתָיו בְּיָדוֹ, וְהָלַךְ לְיַבְנֶה אֵצֶל רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּיוֹם שֶׁחָל יוֹם הַכִּפּוּרִים לִהְיוֹת בְּחֶשְׁבּוֹנוֹ. עָמַד רַבָּן גַּמְלִיאֵל וּנְשָׁקוֹ עַל רֹאשׁוֹ, אָמַר לוֹ: בּוֹא בְשָׁלוֹם, רַבִּי וְתַלְמִידִי! רַבִּי בְּחָכְמָה, וְתַלְמִידִי שֶׁקִּבַּלְתָּ אֶת דְּבָרַי.

פרק שלישי

א רָאוּהוּ בֵּית דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל; נֶחְקְרוּ הָעֵדִים; וְלֹא הִסְפִּיקוּ לוֹמַר: מְקֻדָּשׁ, עַד שֶׁחֲשֵׁכָה — הֲרֵי זֶה מְעֻבָּר. רָאוּהוּ בֵּית דִּין

פירוש ברטנורא

ט הלך ומצאו ר"ע. לר' יהושע: **מיצר.** על שהנשיא גזר עליו לחלל את יוה"כ: **אשר תקראו.** בקריאת ב"ד תלאו הכתוב: **בא.** רבי יהושע אצל ר' דוסא: **למה לא נתפרשו שמותן וכו'.** שאם יבא אדם לדון אחר ב"ד שבימיו, לומר וכי ב"ד זה כמשה ואהרן או כאלדד ומידד, אומרים לו שמא חשוב הוא כאותן שנשארו שלא נתפרשו שמותן:

ג א ראוהו בית דין וכל ישראל. בליל שלשים. דסלקא דעתך אמינא הואיל וראוהו ב"ד וכל ישראל, אפרסמא ליה מלתא דביום ל' נראה לקדשו, קמ"ל דאם חשיכה והגיע ליל אחד ושלשים ולא אמרו ב"ד מקודש, מעברים אותו וקובעים ר"ח יום ל"א: **נחקרו העדים.** הכי קאמר, אי נמי נחקרו העדים בלבד ולא הספיקו לומר מקודש עד

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ט

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא באה לספר, שכשנודע לרבן גמליאל, כי רבי יהושע חברו חולק עליו בענין העדים שאמרו: ראינוהו בזמנו, ובליל עיבורו לא נראה, ולא קיבל את קידוש החדש שלו, אלא קבע לעצמו ראש חודש ביום השלושים ואחד, חרד היה רבן גמליאל על הדבר, שמא זה יביא לידי פירוד בעם, ושלח לרבי יהושע, שגוזר עליו לקבל מרותו של נשיא בית הדין.

שָׁלַח לוֹ רַבָּן גַּמְלִיאֵל — לרבי יהושע; **גּוֹזֵרְנִי עָלֶיךָ שֶׁתָּבֹא אֵצְלִי בְּמַקֶּלְךָ וּבְמָעוֹתֶיךָ, בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּחֶשְׁבּוֹנְךָ** — בעל "תפארת ישראל" כותב, שגזר על רבי יהושע ולא גזר על רבי דוסא בן הרכינס, משום שרבי יהושע היה אב בית דין וחשש רבן גמליאל שמא ייגררו אחריו; או משום שרבי דוסא זקן מופלג היה ולא רצה להטריחו; או משום שרבי דוסא קיבל את דינו של רבן גמליאל (כדלהלן במשנתנו).

הָלַךְ וּמְצָאוֹ רַבִּי עֲקִיבָא — את רבי יהושע, **מְצַר** — שהוא מצטער על אותה גזירה שגזר עליו רבן גמליאל. **אָמַר לוֹ** — רבי עקיבא לרבי יהושע; **יֵשׁ לִי לִלְמוֹד** — להוכיח לך, **שֶׁכָּל מַה שֶּׁעָשָׂה רַבָּן גַּמְלִיאֵל עָשׂוּי** — ואפילו טעה וקידש את החודש שלא בזמנו, דבריו קיימים, **שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם"** — תלה הכתוב את קביעת המועדים בקריאת בית דין; **בֵּין בִּזְמַנָּן בֵּין שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּן** — בין שכוונו בית דין וקבעו את המועדים בזמנם, בין שטעו וקבעו אותם שלא בזמנם, **אֵין לִי מוֹעֲדוֹת אֶלָּא אֵלּוּ** — שקבעו בית דין על פי קידוש החודש. **בָּא לוֹ** — רבי יהושע, **אֵצֶל רַבִּי דּוֹסָא בֶּן הַרְכִּינַס** — שחלק על רבן גמליאל, ואמר: עדי שקר הם (כמו ששנינו במשנה הקודמת), **אָמַר לוֹ** — רבי דוסא לרבי יהושע: **אִם בָּאִין אָנוּ לָדוּן אַחַר בֵּית דִּינוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל** — שטעה בדינו ופסק שלא כהלכה, **צְרִיכִין אָנוּ לָדוּן אַחַר כָּל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין שֶׁעָמַד מִימוֹת מֹשֶׁה וְעַד עַכְשָׁיו** — כלומר, כשם שאין אנו דנים אחר כל בית דין ובית דין שהיו בדורות הקודמים, כך לא נוכל לדון גם אחר בית דינו של רבן גמליאל, **שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל", וְלָמָּה לֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָן שֶׁל זְקֵנִים? אֶלָּא לְלַמֵּד** — בא הכתוב ללמדנו, **שֶׁכָּל שְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשָׁה שֶׁעָמְדוּ בֵּית דִּין עַל יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי הוּא כְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה** — כאותם הזקנים שלא נתפרשו שמותיהם. ואם אמנם אין כל בית דין חשוב כמשה ואהרן, נדב ואביהוא, אבל אפשר שחשוב הוא כשבעים הזקנים. בברייתא בגמרא מוסיפים: "ירובעל (גדעון) בדורו כמשה בדורו, בדן (שמשון) בדורו כאהרן בדורו, יפתח בדורו כשמואל בדורו, ללמדך שאפילו קל שבקלים ונתמנה פרנס על הציבור הרי הוא כאביר שבאבירים". כיון ששמע רבי יהושע, שאף רבי דוסא מקבל דינו של רבן גמליאל, **נָטַל מַקְלוֹ וּמָעוֹתָיו בְּיָדוֹ, וְהָלַךְ לְיַבְנֶה אֵצֶל רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּיוֹם שֶׁחָל יוֹם הַכִּפּוּרִים לִהְיוֹת בְּחֶשְׁבּוֹנוֹ** — כמו שגזר עליו רבן גמליאל. **עָמַד רַבָּן גַּמְלִיאֵל וּנְשָׁקוֹ עַל רֹאשׁוֹ, אָמַר לוֹ** — רבן גמליאל לרבי יהושע: **בּוֹא בְשָׁלוֹם, רַבִּי וְתַלְמִידִי! רַבִּי בְּחָכְמָה, וְתַלְמִידִי שֶׁקִּבַּלְתָּ אֶת דְּבָרַי** — בברייתא בגמרא מובא: "כיון שראה אותו (רבן גמליאל את רבי יהושע), עמד מכסאו ונשקו על ראשו, אמר לו: שלום עליך רבי ותלמידי! רבי, שלימדתני תורה ברבים, ותלמידי, שאני גוזר עליך גזירה ואתה מקיימה כתלמיד. אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים, ומתוך כך הקטנים נושאים קל וחומר בעצמם ונשמעים לגדולים". — כך פייס רבן גמליאל הנשיא את רבי יהושע, שלא גזר עליו גזירתו אלא מתוך דאגה שלא תיעשה תורה כשתי תורות ושלא יתפלג העם לכיתות כיתות.

באור משנה א

למדנו בפרק הקודם (משנה ז), שלאחר חקירת עדות החודש, ראש בית דין אומר: מקודש! וכל העם עונים אחריו: מקודש, מקודש! — משנתנו באה ללמד, שהכרזת קידוש החודש על ידי בית הדין הינה תנאי עיקרי לקביעת ראש חודש ביום השלושים. ואם בית דין לא הספיקו לומר "מקודש" ביום השלושים, אף על פי שרבים ראו את הירח והיה ברור לכל שיום השלושים הוא ראש חודש, מכל מקום נעשה החודש מלא, וראש חודש הוא ביום שלושים ואחד.

רָאוּהוּ — את הירח, **בֵּית דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל** — כלומר אף אם בית דין עצמו, ועמהם גם קהל גדול מישראל, ראו את הלבנה בחידושה ונמצא הדבר מפורסם לכול, שיום השלושים הוא ראש חודש; או אם **נֶחְקְרוּ הָעֵדִים** — כלומר שלא ראוהו בית דין וכל ישראל, אלא שבאו עדים וכבר נחקרו ביום השלושים וצריך היה לפי עדותם לקדש את החודש באותו יום, **וְלֹא הִסְפִּיקוּ** — בית הדין, **לוֹמַר: מְקֻדָּשׁ** — ביום השלושים, **עַד שֶׁחֲשֵׁכָה** — ליל שלושים ואחד (עיין "תוספות יום טוב"), **הֲרֵי זֶה מְעֻבָּר** — החודש שעבר הוא מעובר, בן שלושים יום, וראש חודש ביום שלושים ואחד, שלא הראייה כשלעצמה, אלא הכרזת בית הדין מקדשת את החודש ביום השלושים, וכיון שלא הספיקו בית דין לומר "מקודש" ביום השלושים, אין החודש מתקדש אלא ביום השלושים ואחד. — בענין "ראוהו בית דין וכל ישראל" יש מפרשים, שראוהו ביום השלושים סמוך לחשיכה, ולא היתה שהות לבית דין לקדש את החודש באותו יום (רש"י). ויש מפרשים, שראוהו בליל שלושים, היינו בעשרים ותשעה לחודש בערב, אלא ששהו למחרתו כל היום ולא הספיקו לומר "מקודש" עד שנכנס ליל שלושים ואחד (רמב"ם; ברטנורא). — משנתנו באה, איפוא, להשמיע שני דברים: א. אף על פי שראוהו בית דין וכל ישראל, ונתפרסם לכול שיום השלושים היה ראוי לקביעת ראש חודש, מכל מקום אם לא הספיקו בית דין לומר "מקודש" עד שחשיכה ליל שלושים ואחד, מעברים את החודש

בִּלְבַד — **יַעַמְדוּ שְׁנַיִם וְיָעִידוּ בִּפְנֵיהֶם, וְיֹאמְרוּ: מְקֻדָּשׁ, מְקֻדָּשׁ! רָאוּהוּ שְׁלֹשָׁה וְהֵן בֵּית דִּין — יַעַמְדוּ הַשְּׁנַיִם וְיוֹשִׁיבוּ מֵחַבְרֵיהֶם אֵצֶל הַיָּחִיד וְיָעִידוּ בִּפְנֵיהֶם, וְיֹאמְרוּ: מְקֻדָּשׁ, מְקֻדָּשׁ! שֶׁאֵין הַיָּחִיד נֶאֱמָן עַל יְדֵי עַצְמוֹ.**

ב **כָּל הַשּׁוֹפָרוֹת כְּשֵׁרִין חוּץ מִשֶּׁל פָּרָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קֶרֶן. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: וַהֲלֹא כָּל הַשּׁוֹפָרוֹת נִקְרָאוּ קֶרֶן, שֶׁנֶּאֱמַר** (יהושע ו, ה): **"בִּמְשֹׁךְ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל".**

פירוש ברטנורא

שהגיע ליל של ל"א, מעברים אותו. דסד"א תהוי חקירת עדים כתחלת דין, ומקודש מקודש כגמר דין, וגמר דין הוי בלילה ונקדשיה בליליא, קמ"ל דלא, שאין מקדשין את החודש בלילה. ומיהו אם ליל שלשים ראו הירח עם שקיעת החמה ויש שהות ביום לומר מקודש קודם צאת הכוכבים, מקדשין אותו, דלא חשיב לילה עד צאת הכוכבים: **יעמדו שנים ויעידו.** מתניתין איירי כגון שראוהו ב"ד בלילה ליל שלשים, ואי אפשר לקדשו בלילה. הלכך למחר יעמדו שנים ויעידו, דאם לא על עדותן של אלו על מה יקדשו. אבל אם ראוהו ב"ד עם שקיעת החמה בזמן שיש שהות לומר מקודש, יקדשוהו בראייתם, דלא תהא שמיעה ששומעין מפי עדים גדולה מראיה, דהא גבי קידוש החודש לא כתיב עדות, אלא כזה ראה וקדש: **יעמדו שנים.** למחר כשבאים לומר מקודש: **ויושיבו מחבריהם אצל היחיד.** ואע"ג דיחיד מומחה דן אפילו ביחידי, קדוש החודש לא הוה ביחידי. שאין לך מומחה לרבים יותר ממשה רבנו וקא"ל רחמנא עד דאיכא אהרן בהדך, דכתיב (שמות י"ב) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן וגו' החודש הזה לכם:

ב שהוא קרן. ואינו קרוי שופר, דכתיב (דברים ל"ג) בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו. וגבי ר"ה שופר כתיב (ויקרא כ"ה) והעברת שופר תרועה, וגמרינן ר"ה מיובל: **בקרן היובל.** ויובל דכרא הוא, דאמר רבי עקיבא כשהלכתי לגליא היו קורין לדכרא יובלא, אלמא אפילו שופר של איל נקרא קרן. ורבנן אמרי כל השופרות אקרו קרן ואקרו שופר. דפרה, קרן איקרי שופר לא אקרי. והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

שעבר. ב. אף על פי שכבר נחקרו עדי החודש ביום השלושים, ואפשר לומר, שחקירת העדים היא כתחילת דין, ואמירת "מקודש" על ידי ראש בית דין היא כגמר דין, ואם לא הספיקו בית דין לקדש את החודש ביום, יקדשוהו בלילה, שכן אמרו בדיני ממונות: "דנים ביום וגומרים בלילה" (משנה סנהדרין ד, א), מכל מקום אין אומרים כן, אלא ההלכה היא בקידוש החודש, שאמירת "מקודש" על ידי בית הדין צריכה להיות ביום, וכיון שלא הספיקו בית דין לומר "מקודש" עד שחשיכה, נעשה החודש שעבר מלא וראש חודש ביום השלושים ואחד. **רָאוּהוּ בֵּית דִּין בִּלְבַד** — ולא היו עדים אחרים; בגמרא מבואר, שבית דין ראו את הירח בליל השלושים, ולא היו יכולים לקדש במקום את החודש על פי ראייתם, לפי שאין מקדשים את החודש בלילה, **יַעַמְדוּ שְׁנַיִם** — כלומר למחר ביום השלושים יעמדו שניים מתוך בית הדין שראו את הירח, **וְיָעִידוּ בִּפְנֵיהֶם** — בפני שאר חברי בית הדין, כדי שיקדשו את החודש על פי עדותם, **וְיֹאמְרוּ: מְקֻדָּשׁ, מְקֻדָּשׁ!** — כלומר שינהגו כפי הסדר המקובל, שראש בית דין אומר: מקודש! וכל העם עונים אחריו: מקודש, מקודש! ברם, אם ראוהו בית דין בלבד ביום העשרים ותשעה לחודש קודם שחשיכה, אין צורך ששניים יעמדו ויעידו בפני השאר, אלא על יסוד ראייתם אומרים הם: מקודש, היינו יום השלושים מקודש כראש חודש. הטעם מבואר בגמרא: "לא תהא שמיעה גדולה מראייה", כלומר אם בית דין מקדשים את החודש על פי שמיעה, לאחר ששומעים מפי עדים שראו את הירח, כיצד לא יקדשו על פי ראייתם הם? והרי ראייה עדיפה משמיעה! ורש"י מוסיף כאן, שבעניין קידוש החודש לא נאמרה "עדות" אלא כזה ראה וקדש". אבל אם לא הספיקו בית דין לומר "מקודש" עד שחשכה, כשבאים לקדש את החודש למחר, צריך שיעמדו שניים ויעידו בפני השאר, כמו ששנינו קודם. ואף על פי שראוהו אתמול מבעוד יום, אין בית דין יכולים לקדש על יסוד ראייתם של אתמול, אלא על פי שמיעת עדות, שאין בית דין מקדשים על פי ראייתם אלא בשעת הראייה. כן נראה מפירוש רש"י. ברם, לפי התוספות משמע, שאמנם אם בית דין ראו את הירח בלילה, אין ראייתם מועילה לקדש על פיה את החודש, שכן ראיית בית דין כקבלת עדות היא, ואין קבלת עדות בלילה אלא ביום. אבל אם ראוהו בית דין בעשרים ותשעה לחודש מבעוד יום, ולא הספיקו לומר "מקודש", יכולים בית דין לקדש את החודש גם למחר על פי ראייתם של אתמול, ואין צורך בשמיעת עדות (תוספות רבי עקיבא איגר). ויש מבארים, שאף רש"י סובר כתוספות (רלב"ח בפירושו על הרמב"ם הל' קידוש החודש ב, ט). **רָאוּהוּ שְׁלֹשָׁה וְהֵן בֵּית דִּין** — אם שלשה מתוך הסנהדרין, שהם מוסמכים כבית דין לקדש את החודש, ראו את הירח בליל השלושים, והרי לא היו יכולים לקדש את החודש על פי ראייתם, שאין מקדשים את החודש בלילה, כמו שבארנו לעיל, וגם לא היו עמהם אחרים, **יַעַמְדוּ** — למחר, **הַשְּׁנַיִם** — מתוך שלשה אלו, **וְיוֹשִׁיבוּ מֵחַבְרֵיהֶם אֵצֶל הַיָּחִיד** — כלומר שמצרפים אליו לפחות שניים מחברי הסנהדרין, **וְיָעִידוּ בִּפְנֵיהֶם** — השניים שראו את הירח, **וְיֹאמְרוּ: מְקֻדָּשׁ, מְקֻדָּשׁ!** — כפי הסדר המקובל, **שֶׁאֵין הַיָּחִיד נֶאֱמָן עַל יְדֵי עַצְמוֹ** — לומר "מקודש", ואפילו הוא יחיד מומחה, אלא צריכים לכל הפחות שלושה; וכן שנו (סנהדרין א, ב): עיבור החודש (כלומר קידוש החודש) בשלושה. בגמרא מבואר הטעם, שהרי אין לך מומחה יותר גדול ממשה רבנו, ואף על פי כן כתוב בקידוש החודש (שמות יב, א): "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן... החודש הזה לכם", ודרשו: עד שיהא אהרן אתך, ומבואר בתוספות: הואיל ואין בית דין שקול, לפיכך מוסיפים עליהם עוד אחד, ומכאן שאין קידוש החודש אלא בשלשה.

יש מפרשים: ויושיבו מחבריהם אצל היחיד — היינו הגדול שבשלשתם, שמצרפים אליו מחברי בית דין, והשניים האחרים יעמדו ויעידו בפניהם. ואילו לא היו מכלל גדולי הסנהדרין היו שלשתם מעידים לפני חבריהם, אלא מפני שהם מגדוליהם הוצרכו ליחלק שניים מהם ולהושיב מחבריהם אצל היחיד (המאירי).

ביאור משנה ב

עיקר מצוותו של החג ראש השנה הוא תקיעת שופר, ועל שם מצווה זו נקרא החג בתורה: "יום תרועה", "זכרון תרועה". — החל במשנה זו ועד סוף מסכתנו עוסקות המשניות בדיני תקיעת שופר בראש השנה. משנתנו באה ללמד, אילו שופרות כשרים לתקוע בהם בראש השנה.

כָּל הַשּׁוֹפָרוֹת כְּשֵׁרִין — לתקיעה בראש השנה, בין שופר של איל, שהוא כרגיל כפוף, בין שופר של יעל (מין עז הבר המצוי בסלעי עין גדי ובהרים הסמוכים לים המלח), והוא פשוט, כלומר לא כפוף, **חוּץ מִשֶּׁל פָּרָה** — והוא הדין משל שור, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא קֶרֶן** ואינו נקרא שופר, ובראש השנה צריך דווקא שופר, שלמדים ראש השנה מיום הכיפורים של שנת היובל, שנאמר בו (ויקרא כה, ט): "והעברת שופר תרועה בחודש השביעי בעשור לחודש". **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: וַהֲלֹא כָּל הַשּׁוֹפָרוֹת נִקְרָאוּ קֶרֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּמְשֹׁךְ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל"** — היינו בשופר העשוי מקרן האיל, שכן "יובל" פירושו איל; ויש נוסחות המוסיפים את המשכו של אותו פסוק: "והיה במשוך בקרן היובל, בשמעכם את קול השופר", ומכאן שגם שופר של איל נקרא קרן, ואם קרן של איל כשרה לתקיעה מפני מה קרן של פרה לא תהא כשרה לתקיעה בראש השנה? בגמרא מובא, שחכמים השיבו לרבי יוסי: כל השופרות נקראים גם קרן וגם שופר, אבל של פרה נקרא קרן בלבד ואינו נקרא שופר. הלכך קרן פרה אינה כשרה לתקיעה. ועוד טעם מובא בגמרא, לפי שאין קטיגור נעשה סניגור, כלומר הואיל והפרה מזכירה את חטא העגל, והרי היא בבחינת קטיגור, לפיכך אי אפשר להשתמש בקרנה לשם שופר, שהוא בבחינת סניגור, בזמן שבאים בראש השנה לבקש סליחה מאת הבורא.

בתוספות מבואר, שמשנתנו לא הזכירה קרן ראם וקרן צבי, לפי שקרניים אלו אינן חלולות, ואינן ראויות כלל לשופר, ולדברי הכל פסולות הן. ומוסיף הר"ן, שאין שופר אלא כשהוא חלול, שכן "שופר" מלשון שפופרת.

ג שׁוֹפָר שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה – שֶׁל יָעֵל פָּשׁוּט, וּפִיו מְצֻפֶּה זָהָב, וּשְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת מִן הַצְּדָדִין. שׁוֹפָר מַאֲרִיךְ וַחֲצוֹצְרוֹת מְקַצְּרוֹת, שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם בַּשּׁוֹפָר.

ד בַּתַּעֲנִיּוֹת – בְּשֶׁל זְכָרִים כְּפוּפִין, וּפִיהֶן מְצֻפֶּה כֶּסֶף, וּשְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת בָּאֶמְצַע. שׁוֹפָר מְקַצֵּר וַחֲצוֹצְרוֹת מַאֲרִיכוֹת, שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם בַּחֲצוֹצְרוֹת.

ה שָׁוֶה הַיּוֹבֵל לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה לַתְּקִיעָה וְלַבְּרָכוֹת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה תּוֹקְעִין בְּשֶׁל זְכָרִים, וּבַיּוֹבֵל בְּשֶׁל יְעֵלִים.

ו שׁוֹפָר שֶׁנִּסְדַּק וְדִבְּקוֹ – פָּסוּל. דִּבֵּק שִׁבְרֵי שׁוֹפָרוֹת – פָּסוּל. נִקַּב וּסְתָמוֹ, אִם מְעַכֵּב אֶת הַתְּקִיעָה – פָּסוּל, וְאִם לָאו – כָּשֵׁר.

פירוש ברטנורא

ג של יעל פשוט. דלתפלה בעינן פשוטות: **ופיו מצופה זהב.** בשל מקדש קאמר: **שופר מאריך.** לאחר שחצוצרות פוסקים תקיעתם נשמע קול השופר:

ד בשל זכרים. אילים: **ושתי חצוצרות באמצע.** שני שופרות היו להם אחד מכאן ואחד מכאן, וחצוצרות באמצע: **שמצות היום בחצוצרות.** דסתם תענית על צרת צבור, וכתיב (במדבר י) על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות. ודוקא במקדש עושין כן, אבל בגבולים בזמן שיש שופר אין חצוצרות ובזמן שיש חצוצרות אין שופר, דכתיב (תהלים צ"ח) בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה', לפני המלך ה' אין, שלא לפני המלך ה' לא:

ה שוה היובל לר"ה לתקיעה. בפשוטים. ואע"ג דתקיעה ביובל לא לתפלה ולא לזכרון אלא לסימן שילוח עבדים וחזרות שדות לבעליהן, אפ"ה כעין ר"ה בעי, דגמרינן בגזירה שוה משביעי שביעי, שיהיו כל תקיעות שבחדש השביעי שוות זו כזו. פ"א לתקיעה, למנין התקיעות. ולברכות, למנין הברכות. דבעי למימר מלכיות זכרונות ושופרות ביוה"כ של יובל כמו בר"ה: **רבי יהודה אומר כו'.** ואין הלכה כרבי יהודה ולא כת"ק. אלא הלכה בין ר"ה בין יום הכיפורים של יובל, שניהם בשל זכרים כפופים:

ו שופר שנסדק ודבקו. בדבק: **פסול.** דהוה ליה כשני שופרות. והני מילי נסדק לארכו. אבל נסדק לרחבו, אם נשתייר ממקום הנחת פה עד מקום הסדק כדי שיעור תקיעה

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ג

שׁוֹפָר שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁל יָעֵל פָּשׁוּט — מצווה לכתחילה לתקוע בראש השנה בשופר של יעל, שהוא פשוט ולא כפוף. ברם, רבי יהודה חולק על משנתנו וסובר, שעיקר המצווה בראש השנה בשופר של איל כפוף (להלן משנה ה). בגמרא מבואר, שהתנא של משנתנו סובר: "בראש השנה כמה דפשיט אינש דעתיה טפי מעלי", כלומר הואיל והתקיעות בראש השנה באות לזכרון ולתפילה, לפיכך מעלה יתירה היא ביום זה שדעתו של אדם תהא פשוטה וישרה (שכן גם שמחת החג נוסכת בלבו של אדם אמונה ובטחון שה' ישמע תפילתו ויכתבהו לחיים ולשלום), מכאן מצוה לתקוע בשופר פשוט. ורבי יהודה סובר: כמה דכייף אינש דעתיה טפי מעלי — מעלה יתירה היא בראש השנה שיכוף אדם ראשו בשעת התפילה ויתפלל מתוך הכנעה ושברון לב, הלכך מצוותו של שופר שיהא כפוף. — הרמב"ם כותב: ושופר שתוקעין בו, בין בראש השנה בין ביובל הוא קרן הכבשים הכפוף (הל' שופר א, א). וכן אמרו: "למה תוקעים בשופר של איל? אמר הקב"ה: תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק" (גמרא ראש השנה טז, א); **וּפִיו** — של השופר, **מְצֻפֶּה זָהָב** — המדובר כאן בשופר של מקדש; ומבואר בגמרא, שציפוי הזהב היה שלא במקום הנחת הפה, שכן במקום הנחת הפה השופר פסול. **וּשְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת מִן הַצְּדָדִין** — כלומר במקדש היו עומדים שניים משני צדדיו של התוקע בשופר, שהיו תוקעים עמו בחצוצרות, כמו שכתוב (תהלים צח, ו): "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'". **שׁוֹפָר מַאֲרִיךְ וַחֲצוֹצְרוֹת מְקַצְּרוֹת** — התוקע בשופר מאריך בתקיעתו, אחרי שפסקו בעלי החצוצרות לתקוע, כדי שיישמע בסוף קול השופר בלבד, **שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם בַּשּׁוֹפָר** — כלומר השופר מאריך כדי להודיע שמצוות היום בשופר. ויש מוסיפים, שמטעם זה התוקע בשופר עומד באמצע, שכן ממידת דרך ארץ, ששלושה המהלכים בדרך, הגדול באמצע (הר"ן).

באור משנה ד

במסכת תענית שנו (ב, ה-ז): "הגיע ראש חודש כסלו ולא ירדו גשמים, בית דין גוזרין שלש תעניות על הציבור (בשני ובחמישי ובשני בשבוע)... עברו אלו ולא נענו, בין דין גוזרין שלש תעניות אחרות על הציבור... עברו אלו ולא נענו, בית דין גוזרין עליהם עוד שבע, שהן שלש עשרה תעניות על הציבור. הרי אלו (שבע התעניות האחרונות) יתרות על הראשונות, שבאלו מתריעין (מרועים ותוקעים בשופרות בשעת התפילה), כן שנו (שם ג, ח): "על כל צרה שלא תבוא על הציבור, מתריעין עליה", כלומר מתענים ותוקעים בשופרות. — לאחר ששנינו במשנה הקודמת, שבראש השנה תוקעים בשופר של יעל, באה משנתנו ללמד, שבתעניות תוקעים בשופר של איל, שהוא כפוף, לרמז שהאדם צריך לכוף ראשו ולבו לקונו, כדי שירחם עליו.

בַּתַּעֲנִיּוֹת — של ציבור, שתוקעים בהן, כמו שהבאנו לעיל, **בְּשֶׁל זְכָרִים כְּפוּפִין** — תוקעים בשופרות של אילים, שהם כפופים, כמו שבארנו הטעם לעיל, **וּפִיהֶן מְצֻפֶּה כֶּסֶף** — לא כשופר של ראש השנה, שמשום כבוד יום טוב פיו היה מצופה זהב, אלא שופרות אלו, שתוקעים בהם בתעניות, בשעת צרת ציבור, פיהם מצופה כסף; וכן מוצאים בחצוצרות המיועדות לאסוף את העם שהן של כסף, שנאמר (במדבר י, ב): "עשה לך שתי חצוצרות כסף... והיו לך למקרא העדה" (גמרא), **וּשְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת בָּאֶמְצַע** — אף כאן המדובר הוא במקדש, שבתעניות היו שניים תוקעים שם בחצוצרות, ומימינם ומשמאלם היו עומדים שניים ותוקעים בשופרות, **שׁוֹפָר מְקַצֵּר וַחֲצוֹצְרוֹת מַאֲרִיכוֹת** — התוקעים בחצוצרות המשיכו בתקיעותיהם לאחר שבעלי השופרות פסקו מלתקוע, **שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם בַּחֲצוֹצְרוֹת** — שנאמר (במדבר י, ט): "וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם, והריעותם בחצוצרות", ומכאן שמצווה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבוא על הציבור (ספרי; רמב"ם הל' תעניות א, א).

באור משנה ה

כתוב בתורה (ויקרא כה, ח-י): "וספרת לך שבע שבתות שנים, שבע שנים שבע פעמים, והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה. והעברת שופר תרועה בחודש השביעי בעשור לחודש, ביום הכיפורים תעבירו שופר בכל ארצכם. וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ לכל יושביה, יובל היא תהיה לכם, ושבתם איש אל אחוזתו, ואיש אל משפחתו תשובו". מכאן, שמצווה לתקוע ביום הכיפורים של שנת היובל, כדי להודיע על שחרור העבדים ועל החזרת האחוזות לבעליהן. משנתנו באה ללמד שביום הכיפורים של שנת היובל נוהגים כמו בראש השנה.

שָׁוֶה הַיּוֹבֵל — יום הכיפורים של שנת היובל, **לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה** — של כל שנה, **לַתְּקִיעָה** — שתוקעים בשניהם בשופר של יעל פשוט, שכן דרשו ממה שנאמר "והעברת שופר תרועה בחודש השביעי" — בא הכתוב ללמד, שיהו כל התרועות של החודש השביעי שוות. פירוש אחר: לתקיעה — למניין התקיעות (ברטנורא), **וְלַבְּרָכוֹת** — שאף ביום הכיפורים של שנת היובל מתפללים בתוך תפילת המוסף מלכיות זכרונות ושופרות ותוקעים עליהן כדרך שנוהגים בראש השנה (כמפורט להלן ד, ה-ו). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה תּוֹקְעִין בְּשֶׁל זְכָרִים** — בשופר של איל, שהוא כפוף; וכבר בארנו טעמו, שהשופר בא לרמז, שיהא אדם כופף ראשו ולבו בשעת תפילתו. **וּבַיּוֹבֵל** — ביום הכיפורים של שנת היובל, הואיל והתקיעה היא לסימן של חירות, **בְּשֶׁל יְעֵלִים** — תוקעים בשופר של יעל, שהוא פשוט. ברם, בתעניות הכל מודים, שתוקעים בשופר של איל, שהוא כפוף. ובירושלמי אמרו: "תיקנו כפוף לכפוף ופשוט לפשוט", כלומר שתוקעים בשופר כפוף בזמן שהלבבות כפופים, ובשופר פשוט בזמן שהלבבות ישרים ומרווחים (המאירי). ועוד אמרו בירושלמי: "תיקנו מצוי למצוי ושאינו מצוי לשאינו מצוי", פירוש הדברים: בראש השנה, שהוא מצוי בכל שנה, תיקנו לתקוע בשופר של איל שהוא מצוי, ואילו ביום הכיפורים של יובל, שאינו מצוי, תיקנו לתקוע בשופר של יעל שאינו מצוי. וכבר הזכרנו, שלדעת הרמב"ם בין בראש השנה בין ביום הכיפורים של יובל תוקעים בשופר של איל כפוף.

באור משנה ו

שׁוֹפָר שֶׁנִּסְדַּק — לארכו (ברייתא בגמרא), **וְדִבְּקוֹ** — בדבק, או על ידי חימום באש, **פָּסוּל** — השופר. לפי רש"י משמע, שנסדק לגמרי ונחלק לשתי חתיכות; ואילו לפי התוספות, אפילו נסדק מצד אחד לארכו על פני

ז הַתּוֹקֵעַ לְתוֹךְ הַבּוֹר אוֹ לְתוֹךְ הַדּוּת אוֹ לְתוֹךְ הַפִּטָּם, אִם קוֹל שׁוֹפָר שָׁמַע – יָצָא, וְאִם קוֹל הֲבָרָה שָׁמַע – לֹא יָצָא. וְכֵן מִי שֶׁהָיָה עוֹבֵר אֲחוֹרֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת, אוֹ שֶׁהָיָה בֵּיתוֹ סָמוּךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וְשָׁמַע קוֹל שׁוֹפָר אוֹ קוֹל מְגִלָּה, אִם כִּוֵּן לִבּוֹ – יָצָא, וְאִם לָאו – לֹא יָצָא; אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה שָׁמַע וְזֶה שָׁמַע, זֶה כִּוֵּן לִבּוֹ וְזֶה לֹא כִּוֵּן לִבּוֹ.

ח "וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל" וְגוֹ' (שמות יז, יא). וְכִי יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה עוֹשׂוֹת מִלְחָמָה אוֹ שׁוֹבְרוֹת מִלְחָמָה? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִים כְּלַפֵּי מַעְלָה, וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לִבָּם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם – הָיוּ מִתְגַּבְּרִים, וְאִם לָאו

פירוש ברטנורא

כשר, ואם לאו פסול. וכמה שיעור תקיעה, כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן: **ניקב וסתמו.** דוקא שסתמו במינו ונשתייר רובו שלם ולא עכבו הנקבים שנסתמו את התקיעה, כשר. ואם חסר אחד מן התנאים הללו, פסול:

ז בור. חפירה בקרקע: **דות.** מקום מוקף מחיצות על הארץ: **פיטם.** כלי גדול של חרס: **אם קול שופר שמע.** העומד חוץ לבור, ושמע קול תקיעת התוקע בבור. דאילו אותן שבבור לעולם יצאו, שהן שומעין קול שופר לעולם: **אם כיון לבו.** לצאת: **יצא.** ואע"פ שלא נתכוין התוקע להוציאו. הכא מיירי בחזן הכנסת שתוקע שהוא מתכוין להוציא כל השומעים קול תקיעתו, הלכך אע"ג דלא נתכוין להוציא זה העובר אחורי בית הכנסת ולא ידע ליה, יצא. אבל התוקע להוציא יחיד ידי חובתו בעינן שיתכוין שומע ומשמיע:

ח והיה כאשר ירים משה ידו וכו'. משום דאיירי לעיל בכוונת הלב, תנא נמי להך דאית בה בשעה שמכוונים לבן לאביהם שבשמים הם מתגברים:

משניות מבוארות – קהתי

כולו. ויש מפרשים, שאפילו נסדק סדק קטן לארכו, השופר פסול, לפי שמחמת התקיעות הסדק מוסיף והולך, והרי זה כאילו נסדק כבר כולו (רבנו יהונתן). ואם נסדק לרחבו, שנו בברייתא: אם נשתייר בו שיעור תקיעה, כשר; ואם לאו, פסול. וכמה שיעור תקיעה? כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן, ושיערו חכמים שהוא טפח. **דְּבֵק שִׁבְרֵי שׁוֹפָרוֹת** — שופר שנחלק לרחבו לשניים או לשלשה חלקים, וכל חלק הוא חתיכת שופר אלא שאין בה כדי שיעור תקיעה, כמו שבארנו לעיל, ובא אדם ודיבק את השברים ועשאם לשופר אחד, **פָּסוּל** — השופר. ברם, אם היה באחד החלקים כדי שיעור תקיעה, אין הדבקת החלקים פוסלת את השופר. ויש סוברים, שאפילו היה באחת החתיכות שיעור שופר או אפילו בכל אחת מהן, הואיל ודיבק את החתיכות ונמצא הקול יוצא מבין שתיהן, פסול, שכן "שופר" אחד אמרה תורה ולא שניים ושלשה שופרות (המאירי). **נִקַּב** — נעשה נקב בשופר, **וּסְתָמוֹ** — וסתם את הנקב; ומבואר בגמרא, שסתמו במינו, היינו בחתיכה ממין השופר, **אִם מְעַכֵּב אֶת הַתְּקִיעָה** — אם אותו נקב היה מעכב את התקיעה, שאי אפשר היה לתקוע בשופר זה כשהיה נקוב, **פָּסוּל** — השופר, לפי שנמצאת הסתימה גורמת עכשיו את התקיעה. **וְאִם לָאו** — אם הנקב לא היה מעכב את התקיעה, ונמצא שאין הסתימה מולידה את קול השופר, שהרי אף קודם שנסתם לא היה עיכוב בתקיעה, אף על פי שמחמת הסתימה נעשה הקול צלול יותר, **כָּשֵׁר** — השופר. ויש מפרשים: אם מעכב את התקיעה — אם הסתימה מעכבת את התקיעה, כגון שנחלש הקול מחמתה, הואיל והסתימה לא נעשתה כהוגן, אינה בטלה לגבי השופר, הלכך השופר פסול. ואם לאו — אם אין עיכוב בתקיעה מחמת הסתימה, כלומר שהסתימה נעשתה כהוגן עד שהקול יוצא בלא עיכוב, כמו מקודם, בטלה היא לגבי השופר, וכשר השופר לתקיעה בראש השנה (רמב"ן). ברם, רוב המפרשים נוקטים את הפירוש הראשון.

באור משנה ז

לאחר שלמדנו בענין שופר פגום, באה משנתנו ללמד בענין קולות פגומים היוצאים משופר כשר.

הַתּוֹקֵעַ — בשופר, **לְתוֹךְ הַבּוֹר אוֹ לְתוֹךְ הַדּוּת** — בור היינו חפירה באדמה בלא היקף בניין, ודות היינו בור (כעין מרתף) שקירותיו סביב בנויים אבן או מלט (רשב"ם בבא בתרא סד, א); ויש מפרשים: דות — מקום מוקף מחיצות על הארץ (רש"י; רמב"ם; ברטנורא), **אוֹ לְתוֹךְ הַפִּטָּם** — ויש גורסים: הפיטס, והיינו חבית גדולה של חרס; ופירש רב האי גאון, שמשנתנו נישנתה בשעת גזירת השמד, שהיו יראים לתקוע בגלוי, והיו מתחבאים בבורות ובמערות ותוקעים; וכן מפרש הרמב"ם, שעמד בתוך הבור או בתוך הדות ותקע, **אִם קוֹל שׁוֹפָר שָׁמַע** — שהיה קול השופר ברור, ללא ערבוב קול אחר או הד, **יָצָא** — ידי חובתו. **וְאִם קוֹל הֲבָרָה שָׁמַע** — קול לא ברור, כמין הד התקיעה, **לֹא יָצָא** — כלומר שכל השומע תקיעת שופר מפי התוקע לתוך הבור וכו' אינו יוצא ידי חובתו אלא אם כן ברור לו ששמע קול שופר ולא קול הברה. בגמרא מבואר, שאותם אנשים העומדים בבור או בדות וודאי שומעים קול שופר ויוצאים ידי חובתם, אלא שמשנתנו עוסקת במי שעומד בחוץ או אפילו על שפת הבור, ובכגון זה באה המשנה ללמד, שיש להבחין בין קול שופר לקול הברה: אם קול שופר שמעו, יצאו; ואם קול הברה שמעו, לא יצאו. וכן כותב הרמב"ם (הל' שופר א, ח): "התוקע בתוך הבור או בתוך המערה, אותם העומדים בתוך הבור והמערה, יצאו; והעומדים בחוץ: אם קול שופר שמעו, יצאו; ואם קול הברה שמעו, לא יצאו". אבל הרא"ש כותב, שאין אדם יכול להבחין אם קול שופר שמע או קול הברה, ולדעתו פירוש משנתנו כך הוא: אם קול שופר שמע — כלומר שעמד בתוך הבור, ונמצא שוודאי שמע קול שופר, יצא. ואם קול הברה שמע — היינו שעמד על שפת הבור, ונמצא שלא שמע אלא קול הברה, לא יצא. ברם, רוב מפרשי המשנה מבארים, שהדבר תלוי בהבחנת האדם, כמו שהבאנו לעיל. **וְכֵן מִי שֶׁהָיָה עוֹבֵר אֲחוֹרֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת, אוֹ שֶׁהָיָה בֵּיתוֹ סָמוּךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וְשָׁמַע קוֹל שׁוֹפָר** — בראש השנה, **אוֹ קוֹל מְגִלָּה** — קריאת מגילת אסתר בפורים, **אִם כִּוֵּן לִבּוֹ** — לצאת ידי חובתו בשמיעה זו, **יָצָא** — ואף על פי שהתוקע או הקורא את המגילה לא התכוון להוציאו, שהרי לא ראהו ולא ידע עליו, מכל מקום הואיל ושליח ציבור הוא, הרי דעתו להוציא כל השומעים; הלכך כל המכוון לבו לצאת, יוצא ידי חובתו **וְאִם לָאו** — אבל אם לא כיוון לבו לצאת, **לֹא יָצָא** — ידי חובתו; **אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה שָׁמַע וְזֶה שָׁמַע** — יש הבדל בין שמיעתו של זה לשמיעתו של זה, **זֶה כִּוֵּן לִבּוֹ וְזֶה לֹא כִּוֵּן לִבּוֹ** — השומע ומכוון לבו, יוצא; השומע ואינו מכוון לבו, אינו יוצא.

כפי שבארנו משנתנו משמע, שמצוות שופר צריכה כוונה, וכן מצוות מגילה, כלומר שצריך אדם לכוון לבו לצאת ידי חובת מצווה זו; ויש למדים מכאן (בגמרא), שהוא הדין לכל המצוות שצריכות כוונה. ויש סוברים, שמצוות אין צריכות כוונה, ולדעתם אין הפירוש במשנתנו: אם כיוון לבו — לצאת ידי חובתו, אלא הפירוש הוא: אם כיוון לבו — לשמוע את קול השופר או לשמוע את קריאת המגילה. ויש עוד חילוקי דעות בענין זה, אלא שאין כאן המקום להרחיב על כך את הדיבור.

מה שנקטה משנתנו בסיפא "וכן מי שהיה עובר" וכו' כותב בעל "תוספות יום טוב", שהשווה התנא את הסיפא לרישא, מפני שבשני הענייינים המשמיע והשומע אינם במקום אחד. ובעל "תפארת ישראל" מבאר הטעם, לפי שבשתי ההלכות יש הבדל בין שמיעה לשמיעה, שיש שמיעה שיוצא בה, ויש שמיעה שאינו יוצא בה. ברם, יש נוסחות שאין גורסים "וכן".

באור משנה ח

אגב המשנה הקודמת מובא כאן מדרש אגדה, הבא ללמד שהכל הולך אחר כוונת הלב.

"וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל" וְגוֹ' — פסוק זה נאמר במלחמת עמלק עם ישראל, בפרשת "בשלח". שם מסופר: "ויבוא עמלק, וילחם עם ישראל ברפידים. ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק... ויעש יהושע כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק, ומשה אהרן וחור עלו ראש הגבעה. והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל, וכאשר יניח ידו וגבר עמלק", ושואלת המשנה: **וְכִי יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה עוֹשׂוֹת מִלְחָמָה אוֹ שׁוֹבְרוֹת מִלְחָמָה** — האם ידיו של משה נלחמות בעמלק או שוברות כוח ישראל במלחמה? **אֶלָּא לוֹמַר לָךְ** — בא הכתוב ללמדך: **כָּל זְמַן**

— הָיוּ נוֹפְלִין. כַּיּוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר (במדבר כא, ח): "עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל־נֵס, וְהָיָה כָּל־הַנָּשׁוּךְ, וְרָאָה אֹתוֹ וָחָי". וְכִי נָחָשׁ מֵמִית, אוֹ נָחָשׁ מְחַיֶּה? אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִין כְּלַפֵּי מַעְלָה, וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לִבָּם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם — הָיוּ מִתְרַפְּאִים, וְאִם לָאו — הָיוּ נְמוֹקִים. חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן — אֵין מוֹצִיאִין אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב בַּדָּבָר — אֵינוֹ מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן.

פרק רביעי

א יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת — בַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ תּוֹקְעִים, אֲבָל לֹא בַּמְּדִינָה. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁיְּהוּ תּוֹקְעִין בְּכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית דִּין. אָמַר רַבִּי אֱלִעֶזֶר: לֹא הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי אֶלָּא בִּיבְנֶה בִּלְבַד. אָמְרוּ לוֹ: אֶחָד יַבְנֶה וְאֶחָד כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית דִּין.

פירוש ברטנורא

ד א יום טוב של ר"ה. במקדש היו תוקעים. שתקיעת שופר אינה מלאכה, ורבנן הוא דגזור עלה גזירה שמא יטלנו בידו ויעבירנו ד' אמות ברשות הרבים, ובמקדש לא גזור דאין איסור שבות דרבנן במקדש: **אבל לא במדינה.** לא בירושלים, ולא בגבולין. והרמב"ם מפרש שירושלים כולה קרויה מקדש, ושאר א"י קרויה מדינה: **בכל מקום שיש בו ב"ד.** ואפילו אינן קבועין אלא שבמקרה באו שם תוקעין בו: **אלא ביבנה.** שהיתה שם סנהדרי גדולה. וכן בכל מקום שגלתה שם סנהדרי גדולה, אבל לא בב"ד של עשרים ושלשה: **אמרו לו וכו'.** איכא בין אמרו לו לח"ק, דתנא קמא סבר כל מקום שיש בו ב"ד, ואפילו באקראי. ואמרו לו סברי, אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו ב"ד קבוע כמו ביבנה, אבל ב"ד של אקראי לא. והלכה כאמרו לו:

משניות מבוארות – קהתי

שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִים כְּלַפֵּי מַעְלָה, וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לִבָּם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, הָיוּ מִתְגַּבְּרִים; וְאִם לָאו, הָיוּ נוֹפְלִין — בעל "תוספות יום טוב" כותב: "ייתכן בעיני, שהיתה הרמת ידיו של משה רבנו הוראה לבני ישראל, שיסתכלו כלפי מעלה וישעבדו לבם לשמים". במכילתא מובא נוסח אחר: "וכי ידיו של משה מגברות את ישראל או ידיו שוברות עמלק? אלא כל זמן שמגביה ידיו כלפי מעלה היו ישראל מסתכלין בו ומאמינים במי שפיקד את משה לעשות כן והקב"ה עושה להם נסים וגבורות". כַּיּוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר: "עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל־נֵס, וְהָיָה כָּל־הַנָּשׁוּךְ, וְרָאָה אֹתוֹ וָחָי" — לפני כן כתוב: "וידבר העם באלהים ובמשה, למה העליתונו ממצרים למות במדבר, כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלוקל. וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם, וימת עם רב מישראל. ויבוא העם אל משה ויאמרו חטאנו כי דברנו בה' ובך, התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש, ויתפלל משה בעד העם. ויאמר ה' אל משה עשה לך שרף" וגו'. ואף כאן נשאלת השאלה: וְכִי נָחָשׁ מֵמִית, אוֹ נָחָשׁ מְחַיֶּה? אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִין כְּלַפֵּי מַעְלָה, וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת לִבָּם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, הָיוּ מִתְרַפְּאִים; וְאִם לָאו, הָיוּ נְמוֹקִים — הרי נמצאנו למדים, שהכל תלוי בכוונת הלב. כאן חוזרת משנתנו ללמוד בענין הוצאת אחרים ידי חובתם בתקיעת שופר, והיא באה להשמיענו, שאין אדם מוציא אחרים אלא אם כן הוא בעצמו מחוייב בדבר. חֵרֵשׁ — היינו שאינו שומע ואינו מדבר, שׁוֹטֶה — הרגיל לעשות דבר דרך שטות, כגון המאבד מה שנותנים לו או המקרע את כסותו וכדומה (גמרא חגיגה ג, ב), וְקָטָן — כל שהוא פחות משלש עשרה שנה ויום אחד (המאירי); כל אלו אינם חייבים במצוות שופר, ולכן אֵין מוֹצִיאִין אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן — אם תקעו כדי להוציאם. ויש סוברים, שלעניין שופר אפילו חרש המדבר ואינו שומע, אינו מוציא אחרים ידי חובתם, שהרי עיקר המצווה היא "לשמוע קול שופר", וכיון שאינו שומע הרי אינו בר חיוב. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב בַּדָּבָר, אֵינוֹ מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן — פירוש הדברים: כל שאינו מחוייב מצד גופו, כגון חרש שוטה וקטן, אבל מי שחיוב המצווה מוטל עליו, אלא שכבר יצא ידי חובתו, הריהו מוציא אחרים, שאף על פי שיצא ידי עצמו עדיין ערב הוא בשביל חברו שלא יצא עדיין. במה דברים אמורים? בברכות חובה, היינו בברכות המצוות, שמי שיצא מברך לחברו וחברו עושה המצווה, כגון בתקיעת שופר, אף מי שכבר יצא מברך לצורך חברו ותוקע, וחברו שומע, וכן כיוצא בזה. אבל בברכות הנהנין (פרט לברכות של מצוות, כברכת בורא פרי הגפן של קידוש וכדומה) אין אדם מברך לצורך חברו, שברכת הנהנין אינה חובה מצד עצמה, שלא נתחייב אדם לאכול ולשתות אלא שהרוצה ליהנות צריך לברך, לפי שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, ואין ראוי לברך אלא הנהנה בלבד; הלכך בברכות אלו, מי שרוצה לצאת ידי עצמו מוציא אחרים עמו, אבל מי שיצא כבר, אינו מוציא אחרים ידי חובתם (המאירי; ועיין "תפארת ישראל").

באור משנה א

יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, בַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ תּוֹקְעִים, אֲבָל לֹא בַּמְּדִינָה — רש"י מפרש: אבל לא במדינה — לא בירושלים ולא בגבולין (גבולין היינו כל ארץ ישראל מחוץ לירושלים). אבל הרמב"ם מפרש, שירושלים כולה נקראת "מקדש", ובאה משנתנו ללמד, שאם יום טוב של ראש השנה חל להיות בשבת היו תוקעים בכל ירושלים, אבל לא בשאר העיירות של ארץ ישראל. הטעם מבואר בגמרא, לפי שתקיעת שופר אינה מלאכה, ומן התורה מותר לתקוע בשבת, אלא שחכמים גזרו עליה, הואיל והכל חייבים בתקיעת שופר ואין הכל בקיאים בה, גזירה שמא יטול את השופר בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים. הלכך במקדש היו תוקעים, שאין אוסרים דבר במקדש משום גזירה, לפי שאין שבות במקדש. ולדעת הרמב"ם היו תוקעים גם בכל ירושלים, שהואיל והיה בירושלים בית דין הגדול, לא גזרו שם, שכן בית דין היו מזהירים את העם ומודיעים אותם שאסור להעביר את השופר ברשות הרבים (הל' שופר ב, ט). אמנם יש דעה בגמרא שהאיסור לתקוע בשבת נדרש מן התורה, שכן כתוב אחד אומר (ויקרא כג, כד): "בחודש השביעי באחד לחודש יהיה לכם שבתון, זכרון תרועה", וכתוב אחד אומר (במדבר כט, א): "ובחודש השביעי באחד לחודש... יום תרועה יהיה לכם", הא כיצד? אלא כאן ביום טוב שחל להיות בשבת (אין בו אלא זכרון תרועה), כאן ביום טוב שחל להיות בחול (יום תרועה הוא). וכן מבואר הטעם גם בירושלמי. אבל בסוגייתנו (בבבלי) דוחים את הטעם הזה, שכן אם האיסור מן התורה הוא, כיצד היו תוקעים במקדש? ועוד, הרי תקיעת שופר אינה מלאכה, שכן שנו בברייתא: "כל מלאכת עבודה לא תעשו" (במדבר כט) — יצאה תקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה. מכאן מסקנת הגמרא היא כמו שבארנו הטעם לעיל. ברם, בירושלמי מבואר לשיטתם, שהואיל ובמקדש היו יודעים בקביעות החודש, שהוא ודאי ראש השנה, לפיכך אמרו שבמקום שקרבים קרבנות החג עושים יום תרועה גם בשבת (עיין ירושלמי ד, א; ויקרא רבה כט, י). מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁיְּהוּ תּוֹקְעִין — ביום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, בְּכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית דִּין — היינו סנהדרין של עשרים ושלושה (כך משמע לפי רש"י שבגמרא), ואפילו אינם קבועים באותו מקום אלא במקרה היו שם, תוקעים בו. ויש מפרשים, אפילו במקום שיש בו בית דין של שלשה מומחים (הרי"ף; הר"ן). וכבר הזכרנו שהרמב"ם מבאר הטעם, "מפני שבית דין זריזין הן ולא יבואו התוקעין להעביר השופר בפניהם ברשות הרבים, שבית דין מזהירין את העם ומודיעין אותן" (הל' שופר ב, ט). אָמַר רַבִּי אֱלִעֶזֶר: לֹא הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי אֶלָּא בִּיבְנֶה בִּלְבַד — שבה ישבה הסנהדרין הגדולה בימיו, לאחר שחרב המקדש. והוא הדין בכל מקום שגלתה שם הסנהדרין הגדולה. אבל לא בבית דין אחר. אָמְרוּ לוֹ: אֶחָד יַבְנֶה וְאֶחָד כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית דִּין — בין יבנה ובין כל מקום שיש בו בית דין הדומה ליבנה, היינו בית

ב וְעוֹד זֹאת הָיְתָה יְרוּשָׁלַיִם יְתֵרָה עַל יַבְנֶה, שֶׁכָּל עִיר שֶׁהִיא רוֹאָה וְשׁוֹמַעַת וּקְרוֹבָה וְיכוֹלָה לָבֹא – תּוֹקְעִין. וּבְיַבְנֶה לֹא הָיוּ תּוֹקְעִין, אֶלָּא בְּבֵית דִּין בִּלְבַד.

ג בָּרִאשׁוֹנָה הָיָה הַלּוּלָב נִטָּל בַּמִּקְדָּשׁ שִׁבְעָה, וּבַמְּדִינָה יוֹם אֶחָד. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁיְּהֵא לוּלָב נִטָּל בַּמְּדִינָה שִׁבְעָה זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ; וְשֶׁיְּהֵא יוֹם הָנֵף כֻּלּוֹ אָסוּר.

פירוש ברטנורא

ב ועוד זאת היתה ירושלים. מתניתין חסורי מחסרא והכי קתני, בירושלים היו תוקעין בכל העיר כל זמן שב"ד יושבים במקדש, שב"ד יושבין עד ששה שעות ביום. וביבנה לא היו תוקעין בכל העיר אלא בפני ב"ד. ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה כו': **כל עיר שהיא רואה.** ירושלים. פרט ליושבת בנחל שאע"פ שהיתה קרובה לא היו תוקעין בה: **ושומעת.** פרט ליושבת בראש ההר: **וקרובה.** פרט ליושבת חוץ לתחום: **ויכולה לבא.** פרט למפסיק לה נהר:

ג לולב ניטל במקדש שבעה. דכתיב (ויקרא כ"ג) ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים: **ובמדינה יום אחד.** דכתיב (שם) ולקחתם לכם ביום הראשון: **ושיהא יום הנף.** יום הנפת העומר: **כולו אסור.** לאכול מן החדש. וטעמא מפורש בפרק לולב הגזול:

משניות מבוארות – קהתי

דין קבוע של עשרים ושלושה (הר"ן), ולדעת מפרשים אחרים אפילו בית דין של שלושה, ובלבד שיהו מומחים וקבועים (הרי"ף), תוקעים בו בשבת. אבל במקום שבאו שם בית דין באקראי אין תוקעים. ואף במקום שיש בו בית דין קבוע, אין תוקעים אלא בפני בית דין, אבל חוץ לבית דין אין תוקעים בשבת (גמרא; רמב"ם שם).

באור משנה ב

משנתנו דנה ביתרונות שהיו לירושלים על יבנה בענין תקיעת שופר בראש השנה שחל להיות בשבת. היתרון האחד, שאינו מפורש במשנה, הוא: שבירושלים היו תוקעים בין בפני בית דין בין שלא בפני בית דין, וביבנה לא היו תוקעים אלא בפני בית דין. משנתנו באה, איפוא, ללמד על יתרון נוסף.

ולהבנת המשנה יש להקדים, שמתיישבת היא ביותר לפי פירושו של הרמב"ם, שירושלים כולה נקראת "מקדש", ומה ששנינו במשנה הקודמת: "במקדש היו תוקעים", היינו בכל ירושלים. ומכאן באה משנתנו ללמד, שהיו יתרונות לירושלים, בזמן שבית המקדש היה קיים, על יבנה לאחר חורבן הבית.

וְעוֹד זֹאת הָיְתָה יְרוּשָׁלַיִם יְתֵרָה עַל יַבְנֶה — נוסף על היתרון שהבאנו לעיל (בהקדמה למשנתנו), היה לירושלים גם יתרון זה על יבנה, **שֶׁכָּל עִיר שֶׁהִיא רוֹאָה** — את ירושלים; להוציא עיר היושבת בעמק, שאף על פי שהיא קרובה לירושלים אינה רואה אותה, **וְשׁוֹמַעַת** — את קול השופר שתוקעים בירושלים, להוציא עיר היושבת בראש ההר, שהיא רואה את ירושלים ואינה שומעת, **וּקְרוֹבָה** — לירושלים, שהיא נמצאת בתחומה, **וְיכוֹלָה לָבֹא** — שאנשיה יכולים לבוא לירושלים ברגל, שאין נהר מפסיק ביניהן; כל עיר שיש בה ארבעת התנאים הללו, **תּוֹקְעִין** — בה בראש השנה שחל בשבת, כמו בירושלים. **וּבְיַבְנֶה לֹא הָיוּ תּוֹקְעִין, אֶלָּא בְּבֵית דִּין בִּלְבַד** — היינו בפני בית דין, כמו שהזכרנו (בהקדמה למשנתנו).

כבר בארנו, שמשנתנו מתיישבת ביותר לפי הרמב"ם, שבזמן שבית המקדש היה קיים היו תוקעים בראש השנה שחל להיות בשבת בכל ירושלים, ובאה משנתנו ללמד, שלא רק בירושלים אלא אף במקומות הסמוכים לירושלים, כל שרואים ושומעים וקרובים ויכולים לבוא, היו תוקעים.

ואמנם אף רש"י מפרש כך: "ועוד זאת היתה ירושלים בעודה בבניינה יתרה על יבנה". אבל פירושו זה תמוה הוא, שהרי רש"י פירש במשנה הקודמת: "אבל לא במדינה" — "לא בירושלים ולא בגבולין". נמצא לדעת רש"י, שלא היו תוקעים בשבת שחל בה ראש השנה אלא בבית המקדש בלבד, וכיצד, איפוא, תתיישב משנתנו, "שכל עיר שהיא רואה ושומעת וקרובה ויכולה לבוא תוקעין"? והלא אף בירושלים עצמה לא היו תוקעים?

מכאן נדחקים בעלי התוספות ליישב את משנתנו, שמדובר בה על ירושלים לאחר חורבן בית המקדש, בתקופה שבין החורבן ליבנה. וכן כותב הראב"ד (בהשגותיו לרמב"ם הל' שופר ב, ח): "בזמן בית המקדש לא היו תוקעין אלא במקדש, אבל בזמן שחרב, תוקעין בכל הסמוך לה" (לירושלים).

אבל בעל "תוספות יום טוב" כותב: "ולא ידעתי טעם יפה לחלק בין ירושלים ליבנה, כשירושלים בחורבנה... ועוד, שהרי רש"י פירש במשנתנו: ועוד זאת היתה ירושלים בעודה בבניינה. ולכן נראה לנו לפרש, שמה שפירש רש"י במשנה הקודמת: "אבל לא במדינה" — לא בירושלים ולא בגבולין, אין כוונתו שלא היו תוקעים כלל בירושלים, אלא שהיה הבדל בין בית המקדש ובין ירושלים, כפי הפרטים המתבררים מתוך משנתנו, והם: שבמקדש היו תוקעים בראש השנה שחל להיות בשבת אפילו בזמן שבית דין לא היו יושבים, לפי שאין שבות במקדש, ואילו בירושלים לא היו תוקעים אלא כל זמן שבית דין יושבים במקדש, כלומר עד הצהרים. ומכל מקום, היתה ירושלים יתירה על יבנה, שבירושלים היו תוקעים כל זמן שבית דין יושבים, בין בפני בית דין בין שלא בפני בית דין, וכן כל עיר שהיא רואה ושומעת וכו' היתה דינה כירושלים, ואילו ביבנה, לאחר החורבן, לא היו תוקעים בשבת אלא בפני בית דין בלבד.

באור משנה ג

משנה זו נשנתה כולה במסכת סוכה (ג, יב), והובאה כאן אגב המשנה הקודמת, כדי להשמיענו שאר תקנותיו של רבן יוחנן בן זכאי.

בָּרִאשׁוֹנָה — בזמן שבית המקדש היה קיים, **הָיָה הַלּוּלָב נִטָּל בַּמִּקְדָּשׁ שִׁבְעָה** — בכל שבעת ימי הסוכות, שנאמר בארבעת המינים (ויקרא כג, מ): "ושמחתם לפני ה' א־להיכם שבעת ימים", ודרשו: "לפני ה' א־להיכם", היינו במקדש, חייבים לשמוח בארבעת המינים כל שבעת ימי הסוכות, **וּבַמְּדִינָה** — היינו מחוץ למקדש; ולפי הרמב"ם: היינו בשאר העיירות חוץ לירושלים, ש"מקדש" כולל גם את ירושלים, כמו שבארנו כבר במשניות הקודמות, היה הלולב ניטל **יוֹם אֶחָד** — ביום טוב הראשון של החג, שנאמר (שם): "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר" וגו'. ברם לענין דחיית שבת היו מקדש ומדינה שווים, שאם חל יום טוב הראשון להיות בשבת, היתה נטילת הלולב דוחה שבת אפילו במדינה, ואילו בשאר ימי החג, לא היתה דוחה שבת אפילו במקדש. **מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁיְּהֵא לוּלָב נִטָּל בַּמְּדִינָה שִׁבְעָה** — בכל שבעת ימי הסוכות, **זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ** — שנאמר (ירמיה ל, יז): "ציון היא, דורש אין לה", ומכאן שצריך לעשות זכר למקדש. ברם, בשבת אסרו חכמים ליטול את הלולב ואפילו ביום הראשון, גזירה שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים. **וְשֶׁיְּהֵא יוֹם הָנֵף כֻּלּוֹ אָסוּר** — ועוד התקין רבן יוחנן בן זכאי, שיהא יום הנפת העומר, ששה עשר בניסן, כולו אסור לאכול בו מן התבואה החדשה, שנאמר (ויקרא כג, י-יד): "כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם וקצרתם את קצירה, והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן... ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה, עד הביאכם את קרבן א־להיכם", ומכאן שאסור לאכול מן התבואה החדשה קודם הקרבת מנחת העומר בששה עשר בניסן; ואמנם בזמן שבית המקדש היה קיים, משקרב העומר, הותר מיד לאכול מן התבואה החדשה, שהרי נאמר: "עד הביאכם את קרבן א־להיכם", ומשמע שלאחר הקרבת העומר הותר החדש מיד. אבל לאחר חורבן בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי, שיום ששה עשר בניסן, שהוא יום הנפת העומר, יהא כולו אסור לאכול בו מן החדש (עיין סוכה ג, יב — שם הבאנו בשולי באור המשנה פרטים נוספים בענין תקנה זו וטעמה).

כפי ששנינו, שונה הוא לולב משופר בזמן בית המקדש, שנטילת הלולב ביום הראשון היתה דוחה שבת אפילו במדינה, ואילו תקיעת שופר לא היתה דוחה שבת במדינה, כי אם במקדש בלבד; ואף משחרב בית המקדש יש הבדל בין לולב לשופר, שנטילת לולב אינה דוחה שבת אפילו ביום הראשון, ואילו בתקיעת שופר התקין רבן יוחנן בן זכאי, שיהיו תוקעים בשבת בפני בית דין.

ומה טעם ההבדלים הללו? נשיב על ראשון ראשון:

א. ההבדל בזמן בית המקדש הוא, לפי שתקיעת שופר הוא בראש חודש תשרי, ולא ידעו בקביעות החודש אלא במקדש (ובירושלים); הלכך במדינה, שלא ידעו אם הוא וודאי ראש השנה, ועשו את החג מספק, לא היתה תקיעת שופר דוחה שבת מספק. אבל עד חג הסוכות כבר הספיקו להודיע במדינה כולה מתי נקבע ראש חודש תשרי, והיה ברור ומפורסם לכול שיום הראשון של סוכות הוא יום הראוי לקיום מצוות נטילת לולב לפי דין התורה, הלכך נטילת לולב ביום הראשון היתה דוחה שבת אף במדינה (תוספות; בעל המאור; המאירי).

ד בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ כָּל הַיּוֹם. פַּעַם אַחַת נִשְׁתַּהוּ הָעֵדִים מִלָּבֹא, וְנִתְקַלְקְלוּ הַלְּוִיִּם בַּשִּׁיר. הִתְקִינוּ שֶׁלֹּא יְהוּ מְקַבְּלִין אֶלָּא עַד הַמִּנְחָה. וְאִם בָּאוּ עֵדִים מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה — נוֹהֲגִין אוֹתוֹ הַיּוֹם קֹדֶשׁ וּלְמָחָר קֹדֶשׁ. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁיְּהוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ כָּל הַיּוֹם. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: וְעוֹד זֹאת הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁאֲפִלּוּ רֹאשׁ בֵּית דִּין בְּכָל מָקוֹם, שֶׁלֹּא יְהוּ הָעֵדִים הוֹלְכִין אֶלָּא לִמְקוֹם הַוַּעַד.

ה סֵדֶר בְּרָכוֹת: אוֹמֵר אָבוֹת וּגְבוּרוֹת וּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם, וְכוֹלֵל מַלְכִיּוֹת עִמָּהֶן, וְאֵינוֹ תּוֹקֵעַ; קְדֻשַּׁת הַיּוֹם, וְתוֹקֵעַ; זִכְרוֹנוֹת, וְתוֹקֵעַ;

פירוש ברטנורא

ד ונתקלקלו הלוים בשיר. של תמיד של בין הערבים, ולא אמרו בו שיר כלל. לפי שרוב פעמים היו העדים באים קודם המנחה לפיכך תקנו שיר של יו"ט בתמיד של בין הערבים. ובתמיד של שחר שרוב פעמים עדיין לא באו עדים ולא ידעו אם יתקדש היום אם לאו לא תקנו לו שיר של יו"ט, אלא שיר של חול היו אומרים. ואותו פעם שהגיע שעת הקרבת תמיד של בין הערבים ועדיין לא באו עדים, לא ידעו הלוים אם יאמרו שיר של חול או שיר של יו"ט, ולא אמרו שיר כלל: **נוהגין אותו היום קודש.** דמשחשיכה ליל שלאחר כ"ט באלול נהגו בו קודש, שמא יבואו עדים מחר ויקדשוהו ב"ד ונמצא שבלילה ליל יו"ט הוא וכן למחר כל היום עד המנחה. ואם באו עדים קודם המנחה ב"ד מקדשין את החודש ונודע שיפה נהגו בו קודש. ואם מן המנחה ולמעלה באו עדים, אע"פ שאין ב"ד מקדשין אותו היום, ויעברו את אלול ויקדשוהו למחר, אעפ"כ נוהגין אותו בקדושה ואסור במלאכה, דלמא אתי לזלזולי ביה לשנה הבאה ויעשו בו מלאכה כל היום, ואמרי אשתקד נהגנו בו קודש ומן המנחה ולמעלה חזרנו ונהגנו בו חול: **שאפילו ראש ב"ד בכל מקום.** שנצרך לפרוש ממקום הועד למקום אחר. והרי עיקר מצות [קידוש] החודש תלויה בו, כדתנן [בפ"ב] לעיל ראש ב"ד אומר מקודש, מ"מ לא יהיו צריכין עדים לילך אחריו אלא למקום הועד שהסנהדרין יושבין שם ילכו, וסנהדרין מקדשין אותו בלא ראש ב"ד:

ה אבות. מגן אברהם: **וגבורות.** אתה גבור: **קדושת השם.** קדוש קדוש קדוש: **קדושת היום.** אתה בחרתנו: **זכרונות ותוקע שופרות ותוקע.** מקראי ילפינן להו,

משניות מבוארות – קהתי

ב. ההבדל לאחר חורבן הבית הוא, לפי שבתקיעת שופר יכול יחיד לתקוע ולהוציא את כולם, הלכך במקום בית דין לא גזרו חכמים, מפני שבית דין זריזין הן, כמו שבארנו במשנה א׳ בפרקנו, מה שאין כן בלולב שמצוותו מסורה לכל אחד ואחד. מכאן התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין. ואילו בלולב גזרו, שלא ידחה את השבת כלל. ועוד טעם אמרו בזה, לפי שלולב ניטל אף בשאר ימי הסוכות, ואילו בשופר יש חשש שמא תשתכח מצוות תקיעת שופר. ואף על פי שאף ראש השנה הוא שני ימים, מכל מקום מדין תורה אינו אלא יום אחד; או משום ששופר בא לזכרון יותר מלולב (הר"ן; תוספות; "תוספות יום טוב").

באור משנה ד

משנתנו ממשיכה בתקנות רבן יוחנן בן זכאי, ומדובר בה בענין קידוש החודש.

בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ כָּל הַיּוֹם — של שלושים לחודש, שאפילו באו עדים בסוף היום, סמוך לשקיעת החמה, והעידו שראו את הלבנה בחידושה, היו בית הדין מקדשים על פי עדותם את יום השלושים ועושים אותו ראש חודש, אף על פי שהיום כמעט כבר עבר. ולפי רוב המפרשים כוונת משנתנו ליום שלושים באלול, שאם באו העדים אפילו בסוף אותו היום והעידו שראו את הלבנה, היו בית דין מקדשים את יום השלושים באלול כראש חודש וכראש השנה, וכיון שהיו מצפים כל אותו יום לביאת העדים, היו נוהגים בו קדושת החג מספק, היינו מתחילת הערב של העשרים ותשעה באלול, מחשש שמא יבואו עדים, ונמצא אותו יום ראש השנה (רש"י; המאירי). **פַּעַם אַחַת נִשְׁתַּהוּ הָעֵדִים מִלָּבֹא** — עד סמוך לחשיכה, **וְנִתְקַלְקְלוּ הַלְּוִיִּם בַּשִּׁיר** — בכל יום ויום, בשעת הקרבת התמיד של שחר, וכן בשעת הקרבת התמיד של בין הערביים, היו הלויים אומרים שיר של יום, והיה שיר מיוחד לראש השנה; אבל כל זמן שלא באו העדים היו אומרים שיר של חול, כלומר שבשחר של שלושים באלול, הואיל ועדי החודש לא באו עדיין, ולא ידעו אם יתקדש היום אם לאו, לפיכך היו הלויים אומרים בהקרבת התמיד של שחר את השיר של חול. אבל לאחר הקרבת התמיד של בין הערביים, אם כבר באו עדי החודש וקידשו בית דין על פיהם את יום השלושים באלול, היו הלויים אומרים את השיר של ראש השנה. פעם אחת אחרו העדים מלבוא, והגיעה שעת הקרבת התמיד של בין הערביים, ולא ידעו הלויים איזה שיר לומר, אם שיר של החג או שיר של חול. זהו ששנינו כאן: פעם אחת נשתהו העדים מלבוא ונתקלקלו הלויים בשיר — ונחלקו בגמרא בפירוש הפיסקא "ונתקלקלו הלויים בשיר": יש מפרשים, שלא אמרו שיר של יום טוב אלא שיר של חול; ויש מפרשים, שלא אמרו שיר כלל. אחר כך באו עדים מבעוד יום וקידשו בית דין את החודש ועשו אותו יום ראש השנה, ונמצא שקלקלו הלויים בשיר של מנחה. מאז **הִתְקִינוּ** — בית דין, **שֶׁלֹּא יְהוּ מְקַבְּלִין** — עדות החודש, **אֶלָּא עַד הַמִּנְחָה** — עד זמן הקרבת התמיד של בין הערביים. **וְאִם בָּאוּ עֵדִים מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה, נוֹהֲגִין אוֹתוֹ הַיּוֹם קֹדֶשׁ וּלְמָחָר קֹדֶשׁ** — כלומר שהיו מעברים את אלול וקובעים ראש חודש תשרי למחר, אלא שמכל מקום היו משלימים את יום השלושים של אלול בקדושת החג, כמו שנהגו מספק קודם שבאו העדים, כדי שלא יבואו לזלזל ביום זה לשנה הבאה ויעשו בו מלאכה, כי יאמרו: אשתקד נהגנו בו קדושת החג בחינם, שהרי מן המנחה חזרנו ונהגנו בו חול. ברם, בהקרבת התמיד של בין הערביים היו אומרים שיר של חול; ועיקרי קדושת החג לענין תקיעת שופר ולקרבנות היום ושיר של יום טוב היו נוהגים למחר; וזהו ששנינו: נוהגים אותו היום קודש ולמחר קודש. **מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ** — ולא היה חשש לקלקול השיר, שהרי בטלו הקרבנות, **הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁיְּהוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ כָּל הַיּוֹם** — של שלושים באלול, ואפילו באו העדים סמוך לשקיעת החמה, בית דין מקבלים עדותם ומקדשים יום השלושים ועושים אותו ראש השנה. במסכת ביצה (ד, ב) מסיקה הגמרא, שמודה רבן יוחנן בן זכאי, שאם באו העדים מן המנחה ולמעלה, נוהגים אותו היום קודש ולמחר קודש, שכן מה שתיקן שיהו מקבלים עדות החודש כל היום, היינו דווקא לענין ראש חודש, ששלושים באלול ייקבע כאחד בתשרי, ולפי זה ייקבעו המועדות הבאים, אבל לענין החג ראש השנה לא נעקרה תקנתם של הקודמים ממקומה, ואם באו העדים מן המנחה ולמעלה היו חוגגים שני ימים של ראש השנה. מכאן נשאר הנוהג הקבוע, שחוגגים גם בימינו שני ימים של ראש השנה, אחד בתשרי ושניים בתשרי, ושני הימים נחשבים כיום אחד ארוך ("יומא אריכתא") וקדושה אחת להם (גמרא ביצה שם). **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: וְעוֹד זֹאת הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי** — בענין קידוש החודש, **שֶׁאֲפִלּוּ רֹאשׁ בֵּית דִּין בְּכָל מָקוֹם** — כלומר שאינו נמצא במקום הסנהדרין אלא הלך למקום אחר, **שֶׁלֹּא יְהוּ הָעֵדִים הוֹלְכִין אֶלָּא לִמְקוֹם הַוַּעַד** — אף על פי שעיקר מצוות קידוש החודש תלויה בראש בית דין, כמו ששנינו (לעיל ב, ז): "ראש בית דין אומר: מקודש!", מכל מקום התקין רבן יוחנן בן זכאי שלא יהו מטריחים את העדים לילך למקום שנמצא שם ראש בית דין אלא הולכים הם למקום הועד, היינו למקום מושב בית הדין, והם מקבלים את העדים ומקדשים את החודש בלי ראש בית דין.

באור משנה ה

משנתנו דנה בתפילת מוסף של ראש השנה, הכוללת את הברכות של מלכיות, זכרונות ושופרות, שתוקעים עליהן. ברכות אלו למדים (בגמרא) ממה שנאמר בראש השנה: "זכרון תרועה" — "זכרון" אלו זכרונות, "תרועה" אלו שופרות, ונאמר (במדבר י, י): "והיו לכם לזכרון לפני א־להיכם", מה תלמוד לומר "אני ה' א־להיכם"? בא הכתוב ללמד על כל מקום שיש שם זכרונות ושופרות, שיהיו מלכיות עמהם. כן מובא בברייתא בגמרא: "אמר הקב"ה: אמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות; מלכיות — כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות — כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה, ובמה? בשופר. וכן מובא בספרי: "מה ראו חכמים לומר מלכיות תחילה, ואחר כך זכרונות ושופרות? אלא המליכהו עליך תחילה ואחר כך בקש מלפניו רחמים, כדי שתיזכר לו, ובמה? בשופר, ואין שופר אלא של חרות, שנאמר (ישעיה כז, יג): "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול".

משנתנו באה ללמד, שמלכיות אינן ברכה בפני עצמה, אלא כוללים אותן בברכה אחרת, ונחלקו בזה רבי יוחנן בן נורי ורבי עקיבא. רבי יוחנן בן נורי סובר, שאומרים "מלכיות" בברכת קדושת השם (שחותמים בה "המלך הקדוש"), שכן קדושה ומלכות ענין אחד הן. ורבי עקיבא סובר, שאומרים אותן בברכת קדושת היום (שחתימתה: "מקדש ישראל ויום הזכרון"), כדי שיתקעו על מלכיות כשם שתוקעים על זכרונות ושופרות.

שׁוֹפָרוֹת, וְתוֹקֵעַ; וְאוֹמֵר עֲבוֹדָה וְהוֹדָאָה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים; דִּבְרֵי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: אִם אֵינוֹ תּוֹקֵעַ לַמַּלְכִיּוֹת, לָמָּה הוּא מַזְכִּיר? אֶלָּא אוֹמֵר אָבוֹת וּגְבוּרוֹת וּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם, וְכוֹלֵל מַלְכִיּוֹת עִם קְדֻשַּׁת הַיּוֹם, וְתוֹקֵעַ; זִכְרוֹנוֹת, וְתוֹקֵעַ; שׁוֹפָרוֹת, וְתוֹקֵעַ; וְאוֹמֵר עֲבוֹדָה וְהוֹדָאָה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים.

פירוש ברטנורא

דכתיב (ויקרא כ"ג) זכרון תרועה, ודרשו רז"ל זכרון אלו זכרונות, תרועה אלו שופרות, ואמר קרא (במדבר י) והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם אני ה' אלהיכם. מה ת"ל אני ה' אלהיכם, למד על כל מקום שיש שם זכרונות ושופרות, יהיו מלכיות עמהם: **אר"ע וכו'.** והלכה כר"ע:

משניות מבוארות – קהתי

סֵדֶר בְּרָכוֹת — של תפילת המוסף בראש השנה, שבה תוקעים: **אוֹמֵר אָבוֹת** — ברכה המתחילה "ברוך אתה ה'... א־להי אברהם א־להי יצחק וא־להי יעקב" וכו', וחתימתה: "ברוך אתה ה' מגן אברהם", **וּגְבוּרוֹת** — "אתה גבור" וכו', וחתימתה: "ברוך אתה ה' מחיה המתים", **וּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם** — "אתה קדוש" וכו' עד "קדוש אתה ונורא שמך", **וְכוֹלֵל מַלְכִיּוֹת עִמָּהֶן** — כלומר שאינו חותם "ברוך אתה ה' המלך הקדוש" אלא לאחר שאומר מלכיות, היינו (לפי נוסח שלנו) מ"עלינו לשבח לאדון הכל" עד "ה' א־להי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה"; **וְאֵינוֹ תּוֹקֵעַ** — בחתימת ברכה זו, שאין תוקעים אלא על שלש הברכות האמצעיות; **קְדֻשַּׁת הַיּוֹם** — "אתה בחרתנו" וכו' "ותתן לנו את יום הזכרון הזה יום תרועה מקרא קודש" וכו' וחותם: "ברוך אתה ה' מקדש ישראל ויום הזכרון", **וְתוֹקֵעַ** — בסיום הברכה הזאת; **זִכְרוֹנוֹת** — לפי נוסח שלנו: "אתה זוכר מעשי עולם" וכו' וחותם: "ברוך אתה ה' זוכר הברית", **וְתוֹקֵעַ** — פעם שנייה; **שׁוֹפָרוֹת** — לפי נוסח שלנו: "אתה נגלית בענן כבודך" וכו', וחותם: "ברוך אתה ה' שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים", **וְתוֹקֵעַ** — פעם שלישית; **וְאוֹמֵר** — בסיום התפילה, **עֲבוֹדָה** — "רצה ה' א־להינו בעמך ישראל" וכו', וחתימתה: "המחזיר שכינתו לציון", **וְהוֹדָאָה** — ברכת "מודים אנחנו לך", וחתימתה: "הטוב שמך ולך נאה להודות", **וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים** — והברכה שלאחריה: "שים שלום", שחותמים בה: "המברך את עמו ישראל בשלום"; **דִּבְרֵי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי** — הסובר שכוללים "מלכיות" עם קדושת השם, כמו שבארנו טעמו (בהקדמה למשנתנו), לפי שקדושה ומלכות מענין אחד הן. **אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא** — לרבי יוחנן בן נורי: **אִם אֵינוֹ תּוֹקֵעַ לַמַּלְכִיּוֹת, לָמָּה הוּא מַזְכִּיר** — אותן? כלומר מאחר שהוסיפו מלכיות בתפילה, וודאי צריך לתקוע עליהן כשם שתוקעים על זכרונות ושופרות. בגמרא מבואר: למה הוא מזכיר עשרה פסוקים במלכיות כמו בזכרונות ובשופרות (כמבואר במשנה הבאה)? כלומר אם נשתנו מלכיות מהשאר לענין תקיעה, בדין הוא שיהא בהן שינוי גם בנוסח התפילה, ואם נוסח התפילה דומה לזכרונות ולשופרות וודאי צריך לתקוע עליהן כשם שתוקעים על זכרונות ושופרות. **אֶלָּא** — כך הוא סדר הברכות: **אוֹמֵר אָבוֹת וּגְבוּרוֹת וּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם** — כלומר שמסיים קדושת השם ב"קדוש אתה ונורא שמך", וחותם: "המלך הקדוש"; **וְכוֹלֵל מַלְכִיּוֹת עִם קְדֻשַּׁת הַיּוֹם** — מתחיל אתר כך "אתה בחרתנו", ולאחר שמסיים ענין קרבן המוסף (לפי נוסח שלנו), מתחיל מלכיות ("עלינו לשבח" וכו'), וחותם: "ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון", **וְתוֹקֵעַ** — על מלכיות; **זִכְרוֹנוֹת, וְתוֹקֵעַ; שׁוֹפָרוֹת, וְתוֹקֵעַ; וְאוֹמֵר עֲבוֹדָה וְהוֹדָאָה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים** — כמו שבארנו לעיל. והלכה כרבי עקיבא.

אגרות קודש

ב"ה, י"א אד"ר, תשי"ט
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מיום ג' בו שואל ע"ד מנהגי חסידים, הטעמים להם, המקור וכו'.

ומובן וגם פשוט שאין לענין זה מקום במכתב, ובפרט שאין צורך בזה כיון שבמחנו נמצאים כמה חסידים, נוסף על הספרים שכבר נדפסו בענינים כאלו, וידבר עם החסידים אשר במחנו ויעיין בספרים האמורים, וימצא מבוקשו.

ואנצל הזדמנות זו לעוררו אשר החסידות היא חלק מתורתנו תורת חיים, וכמו שבכל התורה כולה הודיעו רז"ל שאפשרי לקבל רק ע"י הקדמת נעשה לנשמע וכמ"ש תומת ישרים תנחם וסלף בוגדים ישדם (שבת פח, א) עיין שם, וכן הוא בהנוגע לכל חלקי תורתנו, חלק הפשט, חלק הרמז, חלק הדרוש וחלק הסוד. ורק לאחרי הקדמה זו מצליח השי"ת שבאים להאופן דתומת ישרים תנחם.

תקותי שיש לו קביעות בלימוד תורת החסידות, וידוע פתגם רבנו הזקן וגם הוראה שקביעות צריכה להיות לא רק בזמן כי אם גם בנפש והוא העיקר, וכידוע הפסק דין דקבוע לא בטיל.

בברכה לבשורות טובות,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

רש"י

מקום ארון אינו מן המדה. אינו תופס למעט ממדת החלל של בית כלום דתניא ארון שעשה משה יש לו עשר אמות אויר לכל רוח כשניתן באמצע בית הכפורת והרי כל החלל לא היה אלא כ' על כ' שנאמר (מלכים א ו) ולפני הדביר עשרים אמה אורך ועשרים אמה רוחב נמצא שאין מקום הארון ממעט כלום: **כרובין בנס היו עומדין.** גופי הכרובים שעשה שלמה עומדין בארץ אצל ארון אחד בצפון ואחד בדרום (שם) ובכנפיהם עשרים אמה פרושות מקיר אל קיר כדכתיב כנף הכרוב חמש אמות נמצאו הכנפים מחזיקים את כל החלל נמצא עובי הגוף אינו מן המדה: **דבראי.** מבחוץ בעזרה נסים הידועים לכל: **מכלל שהוא טמא.** שמקבל טומאה: **עשוי לנחת.** שאינו מיטלטל וכלי עץ לענין טומאה הוקש לשק שנאמר (ויקרא יא) מכל כלי עץ או בגד או עור או שק וגו' מה שק מיטלטל מלא וריקן אף כלי עץ מיטלטל מלא וריקן ואף על גב דשלחן מצופה בזהב בטל ציפוי לגביה כדאמרינן בשילהי חגיגה שאני שלחן דקרייא רחמנא עץ: **שמגביהין אותו.** ומראין אותו לחוץ

ירעש כלבנון פריו. ירעש פריו של ישראל כפירי הלבנון אלמא יש פירי בלבנון ולבנון הוא בית המקדש ומהו הרעש כשהרוח נושבת והן מקישין זה לזה רועשים ונשמע קולם: **דקביעי.** קבועים ועומדים תמיד במקומן:

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף כ עמ' ב: מקשה הגמרא: **וְתוּ לֵיכָּא** - האם לא היו עוד ניסים שנעשו בבית המקדש, **וְהָאָמַר רַבִּי לֵוִי, דְּבָר זֶה מָסוֹרֶת בְּיָדֵינוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ, שֶׁמְּקוֹם אָרוֹן אֵינוֹ מִן הַמִּדָּה** - הארון לא היה ממעט ממקום בית קדשי הקדשים כלום, שהרי שנינו בברייתא (**ב"ב צט.**) שהארון שעשה משה, ממנו ועד לכותל קודש הקדשים היה עשר אמות לכל רוח, וכתוב בפסוק (**מלכים א' ו כ**) 'וְלִפְנֵי הַדְּבִיר עֶשְׂרִים אַמָּה אֹרֶךְ וְעֶשְׂרִים אַמָּה רֹחַב', שכל רוחב קודש הקדשים היה עשרים אמות וזה היה הרווח שבין הארון לשני הכתלים הרי שנס היה שלא תפס הארון כלום. **וְאָמַר רַבְּנַאי אָמַר שְׁמוּאֵל,** עוד נס היה, שה**כְּרוּבִים** - גוף הכרובים שעשה שלמה שעמדו על הארץ ליד הארון, **בְּנֵס הָיוּ עוֹמְדִין,** משום שכנפיהם היו תופסים את כל רוחב קודש הקדשים וגופם לא תפס מקום כלל. מתרצת הגמרא: **נִיסֵּי דְּבָרָאֵי קָא חָשִׁיב** - ניסים הנעשים בעזרה מחוץ להיכל, וידועים לכל, החשיב אותם התנא במנין העשרה ניסים, **נִיסֵּי דְּגַוָּאֵי** - ניסים הנעשים בפנים, כגון ניסים אלו של ארון וכרובים שנעשו בתוך קודש הקדשים **לֹא קָא חָשִׁיב.** שואלת הגמרא: **אִי הָכִי** שאינו מחשיב את הניסים שנעשו בפנים, מדוע מחשיב את הנס של לחם הפנים שהיה חם ביום הלקחו, הרי **לֶחֶם הַפָּנִים נַמִּי נִיסֵּי דְּגַוָּאֵי הוּא** - נס שנעשה בפנים, שהוא בתוך ההיכל. מיישבת הגמרא: **לֶחֶם הַפָּנִים נִיסֵּי דְּבָרָאֵי הוּא** - הנס של לחם הפנים נחשב נס שנעשה בחוץ, **דְּאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַאי דִּכְתִיב 'עַל הַשֻּׁלְחָן הַטָּהֹר'** (ויקרא כד ו), ויש לדייק, **'טָהוֹר' מִכְּלָל שֶׁהוּא טָמֵא** - משמע שיכול להיות טמא, וקשה, כיצד יכול להיות טמא,

כא: והרי השולחן **כְּלִי עֵץ הֶעָשׂוּי לְנַחַת הוּא** - להיות במקום אחד, ואינו עשוי להיטלטל, **וְהדין** הוא ש**כָּל כְּלִי [עֵץ] הֶעָשׂוּי לְנַחַת אֵינוֹ מְקַבֵּל טוּמְאָה, וְחוּצֵץ בִּפְנֵי טוּמְאָה,** שאם יש תחתיו טומאה הוא חוצץ ואין מה שמעליו נטמא, ואם כן מדוע כתוב 'השולחן הטהור'. **אֶלָּא מִלַּמֵּד שֶׁמַּגְבִּיהִין אוֹתוֹ** - את השולחן כדי להראותו **לְעוֹלֵי רְגָלִים, וְאוֹמְרִים לָהֶם, רְאוּ חִבַּתְכֶם לִפְנֵי הַמָּקוֹם שֶׁ**נעשה הנס בלחם הפנים שהיה חם בשעת **סִילּוּקוֹ** כְּבשעת **סִדּוּרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'לָשׂוּם לֶחֶם חֹם בְּיוֹם הִלָּקְחוֹ',** ולכן נחשב השולחן דבר המיטלטל, ומקבל טומאה. ומכיון שהיו מראים אותו לעולי רגלים שבחוץ נחשב גם כן נס שנעשה בחוץ.

שואלת הגמרא: **וְתוּ לֵיכָּא** - האם לא היו עוד ניסים בבית המקדש, **וְהָאָמַר רַב אוֹשַׁעְיָא, בְּשָׁעָה שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, נָטַע בּוֹ כָּל מִינֵי מְגָדִים שֶׁל זָהָב** - אילנות של כל מיני פירות עשויים מזהב, **וְהָיוּ מוֹצִיאִין** בדרך נס **פֵּירוֹתֵיהֶן בִּזְמַנָּן** - בזמן ששאר אילנות מוציאים את פירותיהם. **וּכְשֶׁ**היתה **הָרוּחַ מְנַשֶּׁבֶת בָּהֶן,** היו הפירות **נוֹשְׁרִין, שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים עב טז) **'יִרְעַשׁ כַּלְּבָנוֹן פִּרְיוֹ'** - שפירותיהם של ישראל ירעשו כפירות הלבנון, ולבנון הוא בית המקדש, **וּכְשֶׁנִּכְנְסוּ נָכְרִים לַהֵיכָל, יָבַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר** (נחום א ד) **'וּפָרַח לְבָנוֹן אֻמְלָל'** - הפרח שהיה בבית המקדש התייבש, **וְעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִירָן** לעתיד לבוא, **שֶׁנֶּאֱמַר** בנבואה על העתיד לבוא (ישעיהו לה ב), **'פָּרֹחַ תִּפְרַח וְתָגֵל אַף גִּילַת וְרַנֵּן כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן נִתַּן לָהּ',** ודורשים 'פרוח תפרח' על מגדים אלו שנטע שלמה שיפרחו שוב. מכל מקום למדנו שהיה עוד נס. מיישבת הגמרא: **נִיסֵּי דִּקְבִיעֵי לֹא קָא חָשִׁיב** - ניסים שקבועים ועומדים תמיד במקומם לא מנה התנא במנין הניסים שנעשו בבית המקדש. מוסיפה הגמרא: **הַשְׁתָּא דְּאָתִית לְהָכִי** - מעתה שבאת לתירוץ זה שניסים הקבועים לא החשיב, אפשר לתרץ גם את הקושיא לעיל מדוע לא נמנה הנס של הארון והכרובים שלא תפסו את מקומם, שכן **אָרוֹן וּכְרוּבִים נַמִּי נִיסֵּי דִּקְבִיעֵי נִינְהוּ,** ולכן לא מנה אותם.

השיבו רבי זירא: **הָכִי קָאָמַר, מַקְדִּישִׁין אֵיבָרִין** לבדם, ומתוך כך פשטה קדושה בבהמה כולה, ולפיכך **מְמִירִין** בהמות חולין שלימות **בָּהֶן,** שהרי בהמת הקרבן קדושה כולה מכח הקדש האבר, והרי זו תמורה של בהמה בבהמה. **אֲבָל לֹא מְמִירִין [אֲבָרִים]** של חולין **בָּהֶן** – בבהמות שלימות שהוקדש אבר אחד מהן או שהוקדשו כולן. **וְעוּבָּרִים שֶׁקָּדְשׁוּ בְּמֵעֵי אִמָּן, אֵין מְמִירִין בָּהֶן** על בהמות חולין כל זמן שהם נמצאים במעי אמם.

שוב הקשה לו רבי ירמיה: וכי רק **בְּוֹלְדֵי קָדָשִׁים** שעדיין הם **בְּמֵעֵי אִמָּן הוּא דְּלֹא עָבְדִין** [–עושים] בהם **תְּמוּרָה, הָא אַבְרֵאי עָבְדִי** – אבל לאחר שנולדו ויצאו לחוץ עושים בהם תמורה, **וְהָא תְּנַן** במשנה להלן (יב.) שאֵין **הַוְּלָדוֹת** של הקדשים **עוֹשִׂין תְּמוּרָה** אפילו לאחר שנולדו. אם כן בהכרח שמדברת המשנה בעוברים של חולין שהקדישום במעי אמם, ולא כדברי בר פדא שאין קדושה חלה עליהם. השיבו רבי זירא: **הָא** משנה **מַנִּי,** בשיטת **רַבִּי יְהוּדָה הִיא,** הסובר להלן (שם) שולד עושה תמורה.

ושוב הקשה לו רבי ירמיה: **אִי** בשיטת **רַבִּי יְהוּדָה** היא, איך יתכן שעל ידי הקדש האברים מתקדשת הבהמה כולה וממירים בה, הרי לשיטתו יקשה **אֲבָרִין מִי קָדְשֵׁי** – וכי הקדש האבר מקדש את הבהמה כולה. **הָא** לְרַבִּי יְהוּדָה לֵית לֵיהּ שהָאוֹמֵר 'רַגְלָהּ שֶׁל זוֹ **עוֹלָה'** פשטה בבהמה כולָהּ קדושת **עוֹלָה,** כמבואר בברייתא להלן (ע"ב). **אָמַר** לֵיהּ רבי זירא, **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, בְּמקדיש דָּבָר** מהבהמה **הָעוֹשֶׂה אוֹתָהּ טְרֵפָה** אם יחתך ממנה, ומודה רבי יהודה באבר זה שאם הקדישוהו בהקדש סתם מתפשטת ממנו הקדושה לבהמה כולה, כמבואר להלן (ע"ב).

הגמרא תולה את מחלוקת בר פדא ורבי יוחנן במחלוקת הברייתות שלפנינו: **לֵימָא כְּתַנָּאֵי,** שכן מצאנו בדין **הַשּׁוֹחֵט אֶת הַחַטָּאת וּמְצָא בָּהּ** עובר **בֶּן אַרְבָּעָה** חדשים **חַי,** דִּקְתָנֵי בְּחֵדָא ברייתא שדין עובר זה הוא כדין החטאת עצמה לכל דבר, **וְאֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת אֶלָּא לְזִכְרֵי כְהוּנָּה** בלבד, **וְכֵן אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת אֶלָּא לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים** – ממחיצות העזרה, **וְכֵן אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת אֶלָּא לְיוֹם אֶחָד. וְתַנְיָא בְּאִידָּךְ** ברייתא, שהעובר הוא כחולין לכל דבר, **וְנֶאֱכָלֶת לְכָל אָדָם, וְנֶאֱכָלִין בְּכָל מָקוֹם, (ואינן נאכלין בעזרה) [וְנֶאֱכָלֶת לְעוֹלָם]** בלי הגבלת זמן.

וסברה הגמרא עתה שמדובר במי שהקדיש חטאת מעוברת, והיה בכוונתו להקדיש גם את העובר שבמעיה, ושאלה: **מַאי לָאו תַּנָּאֵי הִיא** – האם מחלוקת תנאים זו אינה כמחלוקת האמוראים לעיל, **דְּמַר סָבַר** שקְדוּשָׁה **חָלָה עַל עוּבָּרִין,** ועל כן גם העובר קדוש בקדושת חטאת ונאכל כמותה, **וּמַר סָבַר** שאֵין **קְדוּשָׁה חָלָה עַל עוּבָּרִין,** ועל כן העובר שבמעי החטאת הוא חולין גמור. דוחה הגמרא: **לֹא** בכך נחלקו, אלא במקדיש חטאת ואחר כך נתעברה, **וְתָנֵי תַּנָּאֵי בְּהָא קָא מִיפַּלְגִי, דְּמַר** [תנא הברייתא השניה] **סָבַר** שוַלְדוֹת **קָדָשִׁים** רק **בַּהֲוָיָיתָן** [בלידתם] **הֵן קְדוֹשִׁים,** ועל כן העובר שבמעיה שלא היתה בו 'הויה' הוא חולין גמור, **וּמַר** [תנא הברייתא הראשונה] **סָבַר** שוַלְדֵי **קָדָשִׁים** כבר **בְּמֵעֵי אִמָּן הֵן קְדוֹשִׁים,** ועל כן העובר קדוש בקדושת חטאת ונאכל כמותה.

עוד דוחה הגמרא: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא,** לעולם **חַד תַּנָּא הוּא** ששנה את שתי הברייתות, ואין כאן מחלוקת, אלא שתיהן סוברות כרבי יוחנן שקדושה חלה על העוברים בפני עצמם, וכן סוברות שתיהן שולדות קדשים שהתקדשו מכח אמם אינן קדושים אלא משעת לידתם. אלא **דְּחֵדָא מְהָלֵין מַתְנֵיתָא** – אחת מברייתות אלו [הברייתא השניה] שנויה **בְּמַקְדִּישׁ בְּהֵמָה וְאַחַר כָּךְ נִתְעַבְּרָה,** שלא הוקדש העובר בפני עצמו וגם לא היתה בו לידה, ועל כן הוא חולין. **וַחֲדָא מְנָהוֹן** – ואחת מהן [הברייתא הראשונה] שנויה באופן **שֶׁהִקְדִּישָׁהּ מְעוּבֶּרֶת,** שמכיון שהוא קדוש מכח עצמו ולא מכח אמו, הרי הוא קדוש מיד בשעה שהקדישוהו אף מבלי שיולד.

הגמרא מקשה מברייתא על שיטת בר פדא שאין קדושה חלה על העוברים: (**תניא**) [**תְּנַן**] במשנה להלן (יז.), **רַבִּי** (**אליעזר**) [**אֱלִיעֶזֶר**] **אוֹמֵר,** בהמות הפסולות למזבח, שהן **כְּלָאִים, וּטְרֵיפָה, וְיוֹצֵא דּוֹפֶן, טוּמְטוּם, וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, לֹא קְדוֹשִׁין וְלֹא מַקְדִּישִׁין. וְאָמַר שְׁמוּאֵל** בביאור דברי המשנה, כל אלו **לֹא קְדוֹשִׁין בְּתְמוּרָה,** שאם הם חולין והמירו עליהם בהמת קרבן אינם נתפסים בתמורה. **וְכֵן לֹא מַקְדִּישִׁין** כל אלו [**לַעֲשׂוֹת**] **תְּמוּרָה,** שאם הם קדשי מזבח והמירו בהם על בהמת חולין אין בהמה זו נתפסת בתמורה.

וְתַנְיָא, אָמַר רַבִּי (**מֵאִיר**) ושאל על הדין האמור, הלא **מֵאַחַר** שֶׁכל פסולי מזבח אלו **אֵינָן קְדוֹשִׁין** בקדושת הגוף, **הֵיאַךְ** יתכן שיהיו **מַקְדִּישִׁין** בהמת חולין בתמורה, ולמה הוצרכה המשנה למעטם. והשיב: **אִי אַתָּה מוֹצֵא** בטריפה שצריך למעטה מדין תמורה **אֶלָּא בְּמַקְדִּישׁ בְּהֵמָה וְאַחַר כָּךְ נִטְרְפָה,** שאפילו שעכשיו אינה ראויה להקרבה, מכל מקום קדושת הגוף שחלה בה בשעת הקדשה אינה נפקעת לגמרי, משום שקדם הקדשה לפסולה, ועל כן היה מקום לומר שיוכלו להמיר בה וצריכה המשנה למעטה מתמורה. וכן מה שצריך למעט יוצא דופן מתמורה הוא **בְּאופן שמַקְדִּישׁ וָלָד** בעודו במעי אמו, **וְאחר כך יָצָא [וָדֵרֵךְ] דּוֹפֶן,** שאפילו שכבר חלה בו קדושת הגוף קודם לידתו, מכל מקום לאחר שיצא ונפסל מהקרבה אין ממירים בו.

מוכיחה הגמרא: **אַלְמָא** [–מוכח] שקָדִישׁ **וָלָד** במעי אמו בקדושת הגוף, ולא כדברי בר פדא. שכן משמע שדווקא משום שיצא דרך דופן אינו קדוש לגמרי לעשות תמורה, אבל אם נולד כדרכו הרי הוא קדוש לגמרי מכח הקדשתו במעי אמו, ואף עושה תמורה.

הגמרא מפרשת את דברי בר פדא באופן אחר: **אָמְרִי, בְּמקדיש** עובר **תָּם בְּמֵעֵי** בהמת חולין **תְּמִימָה אֲפִילּוּ כַּר פְּדָא נַמִּי מוֹדֵי דְּקָרִישׁ, וּלֹא נָחְלְקוּ אֶלָּא בְּמקדיש** עובר **תָּם בְּמֵעֵי בַּעֲלַת מוּם. כַּר פְּדָא סָבַר,** מכֵּיוָן **דְּאִימֵּיהּ לֹא מִקַּדְּשָׁא** – שאמו אינה יכולה להתקדש בקְדוּשַׁת **הַגּוּף** מחמת מומה, **הוּא נַמִּי לֹא קָדִישׁ,** שכן כל זמן שהוא במעיה הרי הוא כאבר מאבריה, והרי הוא נחשב כמותה לבעל מום שאין חלה עליו קדושת הגוף. **וְרַבִּי יוֹחָנָן סָבַר, הָנֵי** – האם **וּעוּבְרָה, כִּשְׁתֵּי בְּהֵמוֹת נִינְהוּ** ואינו נחשב כאחד מאבריה, לפיכך רק **אִימֵּיהּ הִיא דְּלֹא מִיקַּדְּשָׁא, אֲבָל הוּא קָדוֹשׁ** בקדושה זו.

הגמרא מביאה שמועה זו בלשון אחרת: **לִישְׁנָא אַחֲרִינָא,** שנינו בברייתא, מה שאמרה המשנה שטריפה אינה עושה תמורה הוא באופן שנטרפה לאחר שהוקדשה, וביוצא דופן מדובר שהקדישוהו בעודו עובר, כמבואר לעיל. **אֲבָל בִּכְלָאִים וְטוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס** לעולם לא יתכן שיארעו פסולים אלו לאחר שהוקדשו הם בעצמם שהרי הם חלים משעת לידתם, **וְאִי אַתָּה מוֹצֵא** שיתקדשו בקדושת הגוף **אֶלָּא בְּוֹלְדֵי קָדָשִׁים** שהקדיש את אמם והתקדשו הם מכוחה. **וְהברייתא** סוברת **כְּרַבִּי יְהוּדָה שֶׁהָיָה אוֹמֵר** (להלן יב.), שגם **הַוָּלָד** שקדוש מכח אמו **עוֹשֶׂה תְּמוּרָה.** ועל כן הוצרכה להשמיענו שולדות אלו שנפסלו למזבח לאחר שנולדו אינם עושים תמורה.

מוכיחה הגמרא מתחילת דברי הברייתא: **הָלֵין הוּא דְּלֹא קָדְשֵׁי גּוּפַיְיהוּ** – דווקא עוברים יוצאי דופן אינם קדושים לגמרי לעשות תמורה, **אֲבָל עוּבָּרִין אֲחֵרִים** שהוקדשו במעי אמם בפני עצמם ואחר כך נולדו כדרכם **קְדוֹשִׁין** לגמרי ואף עושים תמורה, ולא כדברי בר פדא. מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי.** עובר **תָּם בְּמֵעֵי** בהמה **תְּמִימָה** לדִבְרֵי **הַכֹּל קָרִישׁ גּוּפֵיהּ, אֶלָּא כִּי פְּלִיגִי** במקדיש **תם בְּמֵעֵי בַּעֲלַת מוּם. דְּבַר פְּדָא סָבַר,** כֵּיוָן **דְּאִימֵּיהּ נַמִּי לֹא קָדִישׁ גּוּפֵהּ, אִיהוּ נַמִּי לֹא קָדִישׁ אֶלָּא לְדִמֵּי** [–לדמים], **וְרַבִּי יוֹחָנָן סָבַר, עוּבָּר לָאו יֶרֶךְ אִמּוֹ הוּא,** ועל כן **אַף עַל גַּב דְּאִימֵּיהּ לֹא קָדְשָׁה לְגוּפֵהּ** אלא רק לדמיה, **הַוָּלָד מִיהָא קָדִישׁ לְגוּפֵיהּ.**

הגמרא חוזרת לדון בדברי משנתנו: **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, וַהֲלֹא כַּמּוּקְדָּשִׁין הָאוֹמֵר 'רַגְלָהּ שֶׁל זוֹ עולה, כולה עולה כו'.**

רש"י

הכי קאמר מקדישין איברין וממירין בהן כו' — כלומר, מקדישין אבר אחד וממירין אחרי כן באותה בהמה. ואשמעינן האי "וממירין בהן" דהאי דקאמר "מקדישין אברין" — לאו למקדיש אבר לחודיה, אלא למיפשט קדושה בכולה בהמה. דאי אאבר לחודיה — לא מצי למימר "וממירין בהן", דהא אפילו רבי יוסי דאמר ממירין אברין בשלמים מודה דאין ממירין שלמין בהן, וכל שכן אברין באברין. ודקתני סיפא דהך ברייתא בפרק שני "אבל לא ממירין" — אשמעינן דאין ממירין בשלמים. דאם אמר "אבר בהמה זו תמורה" — לא אקדשיה. והיינו חומר בתחילת הקדש מבתמורה, דתחילת הקדש כי אקדיש חד אבר — פשט בכולה, ובתמורה כי אמר "אבר זה תמורה תחת שלימה זו" — לא קדשה. **ועוברין שקדשו במעי אמן** — כגון ולד קדשים, אף על פי שהן קדושין, אין ממירין בהמה בהן, כל זמן שהן במעי אמן. והא לאו משום חומר בקדשים מבתמורה קתני, אלא משום דתנא: וממירין בהן בבהמה שקדשה על ידי אבר, תני בעוברין: אין ממירין בהן. ורבי יהודה היא, (דאמרו): ולד עושה תמורה. דאי רבנן — אבראי נמי לא עביד תמורה. **אלא לזכרי כהונה** — כדין חטאת, קא סלקא דעתך דבמפריש בהמה מעוברת עסקינן. דאי במפריש ריקנית ונתעברה — דכולי עלמא, הואיל ומכח אימיה הוא דקדיש — חולין הוא, דוולדי קדשים בהווייתן הן קדושים, כשהן נולדין ולא במעי אמן. **מאי לאו תנאי היא** — דלתנא קמא קדושה חלה על האברין מכח עצמן, כשהיא מעוברת בשעת הקדש — קדיש לאלתר, דלא כוולדי קדשים הוא. ולתנא בתרא אין קדושה חלה עליו אלא מכח אמו, וכשאר ולדי קדשים הוא, דבהווייתן הוא דקדישי. ולהכי נקט חי — רבותא קא משמע לן, דלא אמרינן הואיל וחי הוא — הווייתו חשיב ליה, ואפילו לתנא בתרא ליקדש מכח אמו כשאר ולדי קדשים, קא משמע לן דהואיל ולא כלו חדשיו — לאו הווייתו הוא. **לא** — במפריש בהמה מעוברת לא איירי הכא כלל, אלא בבהמה קדשים שנתעברה. ובהא פליגי, תנא (קמא) סבר: ולדות קדשים — בהווייתן הן קדושין, כשהן נולדין הן קדושין ולא במעי אמן. **בהווייתן** — לישנא דקרא נקט, דאיתרבו ולדות מיניה, דכתיב (דברים יב): "רק קדשיך אשר יהיו לך" וגו', ואמר מר: "אשר יהיו לך" — אלו הוולדות, בפרק שני דבכורות (יד,ב). **ואיבעית אימא חד תנא הוא** — הנך תרתי מתנייתא, ודכולי עלמא קדושה חלה על העוברין לאלתר, כרבי יוחנן. והך דקתני דלא קדיש עובר — במקדיש בהמה ואחר כך נתעברה. דוולדות בהווייתן הן קדושין. והאי דקתני דקדיש ולד לאלתר ולא הוי כשאר ולדי קדשים — דעובר לאו ירך אמו, כשהקדישה מעוברת. **לא קדושין בתמורה** — שאם הן חולין והמירן בבהמת קדשים — אינם נתפסין, ואפילו תמורה שחלה על בעלי מומין קבועין אינה חלה עליהן, וכל שכן אם הקדישם ממש — אינן קדושין. **ואין מקדישין** — אחר, לעשותו תמורה, אם הן קדושין והמיר בהמת חולין בהן. ורבי מאיר מפרש דהיכי משכחת לה דליהוי קדושין, מאחר שהן אינן קדושין בשום קדושת הגוף — מהיכן יהו הן מקדישין ועושין תמורה? והא עץ בעלמא נינהו! **אי אתה מוצא** — שיהו הן קדושים, דלאיצטריך למיתני "לא מקדישין" אלא במקדיש בהמה ואחר כך נטרפה זו, והאי קדושה היא — דקדם הקדשה את מומה. **במקדיש ולד במעי אמו** — דחיילה עליה קדושה מיד, והדר יצא דרך דופן. **הני איצטריך** — למימר דאין מקדישין, וסיפא דמילתא מפרש בפרק "יש בקרבנות" (תמורה יז,א). **כלאים וטומטום ואנדרוגינוס אי אתה מוצא אלא בולדי קדשים** — שנתעברה מהן בהמת קדשים לאחר הקדשה. אלמא קדיש עובר, מדקתני במקדיש עובר ויוצא דרך דופן — דהאי הוא דלא קדיש לגופיה למעבד תמורה, הא לא יצא דרך דופן — קדיש בקדושה קמייתא, קדושת הגוף, ועביד תמורה. וליכא לתרוצי: קדושת דמים, דאי קדושת דמים — לא הוה עביד תמורה, אפילו יצא דרך רחם.

יהיה

הָכִי קָאָמַר: מַקְדִּישִׁין אֵיבָרִין וּמְמִירִין בָּהֶן, אֲבָל לֹא מְמִירִין בָּהֶן. וְעוּבָּרִים שֶׁקִּדְּשׁוּ בִּמְעֵי אִמָּן אֵין מְמִירִין בָּהֶן בְּוֻלְדֵי קֳדָשִׁים, בִּמְעֵי אִמָּן הוּא - דְּלָא עָבְדִין תְּמוּרָה, הָא אַבְּרֵאי - עָבְדִי? וְהָא תְּנַן: אֵין הַוְּוֻלָּדוֹת עוֹשִׂין תְּמוּרָה! הָא מָנִי - רַבִּי יְהוּדָה הִיא. אִי רַבִּי יְהוּדָה אֵבָרִין מִי קָדְשִׁי? הָא לְרַבִּי יְהוּדָה לֵית לֵיהּ הָאוֹמֵר "רַגְלָהּ שֶׁל זוֹ עוֹלָה" - כּוּלָּהּ עוֹלָה! אָמַר לֵיהּ: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּדָבָר הָעוֹשֶׂה אוֹתָהּ טְרֵפָה. לֵימָא כְּתַנָּאֵי: הַשּׁוֹחֵט אֶת הַחַטָּאת וּמְצָאָהּ בָּהּ בֶּן אַרְבַּע חֵי, קָתְנֵי חָדָא: אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת אֶלָּא לְזִכְרֵי כְהוּנָּה וְאֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת אֶלָּא לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים, וְאֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת אֶלָּא לְיוֹם אֶחָד. וְתַנְיָא אִידָךְ: נֶאֱכֶלֶת לְכָל אָדָם, וְנֶאֱכֶלֶת בְּכָל מָקוֹם, וְאֵינָן נֶאֱכָלִין בָּעֲזָרָה. מַאי לָאו תַּנָּאֵי הִיא? דְּמָר סְבַר: קְדוּשָׁה חָלָה עַל עוּבָּרִין, וּמָר סְבַר: אֵין קְדוּשָׁה חָלָה עַל עוּבָּרִין. לָא, הָנֵי תַּנָּאֵי בְּהָא קָא מִיפַּלְגִי, דְּמָר סְבַר: וַלְדוֹת קֳדָשִׁים - בַּהֲוָיֵיתָן הֵן קְדוֹשִׁים, וּמָר סְבַר: וְלָדֵי קֳדָשִׁים - בִּמְעֵי אִמָּן הֵן קְדוֹשִׁים. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: חַד תַּנָּא הוּא, חָדָא מֵהָלֵין מַתְנֵיָיתָא - בְּמַקְדִּישׁ בְּהֵמָה וְאַחַר כָּךְ נִתְעַבְּרָה, וַחֲדָא מִנְּהוֹן - שֶׁהִקְדִּישָׁהּ מְעוּבֶּרֶת. תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כִּלְאַיִם, וּטְרֵפָה, וְיוֹצֵא דּוֹפֶן, טוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס - לֹא קְדוֹשִׁין וְלֹא מַקְדִּישִׁין. וְאָמַר שְׁמוּאֵל: לֹא קְדוֹשִׁין - בִּתְמוּרָה, וְלֹא מַקְדִּישִׁין - לַעֲשׂוֹת תְּמוּרָה. וְתַנְיָא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר: מֵאַחַר שֶׁאֵינָן קְדוֹשִׁין הֵיאָךְ מַקְדִּישִׁין? אִי אַתָּה מוֹצֵא אֶלָּא בְּמַקְדִּישׁ בְּהֵמָה וְאַחַר כָּךְ נִטְרְפָה, בְּמַקְדִּישׁ וָלָד וְיָצָא [דֶּרֶךְ] דּוֹפֶן. אֲלִבָּא: קָדֵישׁ וָלָד! אָמְרִי: בְּתָם בְּמִעֵי תְּמִימָה - אֲפִילּוּ בַּר פַּדָּא נַמִי מוֹדֵי דְּקָדֵישׁ, לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא בְּתָם בְּמִעֵי בַּעֲלַת מוּם. בַּר פַּדָּא סְבַר: כֵּיוָן דְּאִימֵּיהּ לָא מַקְדִּישִׁין קְדוּשַׁת הַגּוּף - הוּא נַמִי לָא קָדֵישׁ, וְרַבִּי יוֹחָנָן סְבַר: הָנֵי כִּשְׁתֵּי בְהֵמוֹת נִינְהוּ, אִימֵּיהּ הִיא דְּלָא מִיקַּדְּשָׁא - אֲבָל הוּא קָדוֹשׁ. לִישָׁנָא אַחֲרִינָא. אֲבָל כִּלְאַיִם וְטוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס - אִי אַתָּה מוֹצֵא אֶלָּא בְּוֻלְדֵי קֳדָשִׁים, וְכִרְבִּי יְהוּדָה, שֶׁהָיָה אוֹמֵר הַוָּלָד עוֹשֶׂה תְּמוּרָה. הָלֵין הוּא דְּלָא קָדְשֵׁי גּוּפַיְיהוּ, אֲבָל עוּבָּרִין אֲחֵרִים - קְדוֹשִׁין! אָמַר אַבָּיֵי: תָּם בְּמִעֵי תְּמִימָה - דִּבְרֵי הַכֹּל קָדֵישׁ גּוּפֵיהּ, אֶלָּא כִּי פְּלִיגִי - בְּמִעֵי בַּעֲלַת מוּם. דְּבַר פַּדָּא סְבַר: כֵּיוָן דְּאִימֵּיהּ נַמִי לָא קָדֵישׁ גּוּפָהּ - אִיהוּ נַמִי לָא קָדֵישׁ אֶלָּא לִדְמֵי, רַבִּי יוֹחָנָן סְבַר: עוּבָּר לָאו יֶרֶךְ אִמּוֹ הוּא. וְאַף עַל גַּב דְּאִימֵּיהּ לָא קָדְשָׁה לְגוּפָהּ - וָלָד מִיהָא קָדֵישׁ לְגוּפֵיהּ. "אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: וְהַלֹּא בְּמוּקְדָּשִׁין הָאוֹמֵר רַגְלָהּ שֶׁל זוֹ" כו'.

תנו

הא מני רבי יהודה היא — יש ספרים גרסינן: אי רבי יהודה, רישא היכי מתוקמא, דקתני "ולא אברין דחולין בשלמים דקדש", דמשמע: תמורה הוא דלא עבדי אברין לבהמה, דליחול קדושת תמורה על כל גוף הבהמה משום אבר דידיה שהמירו בשלימים, הא מיקדש קדישי אברים בתחילת הקדש, אם הקדיש אבר אחד — פשטה קדושה בכולה. דהא תנא דמתניתין האי סברא אית ליה, מדקמהדר ליה: והלא במוקדשין האומר "רגלה של זו עולה" — כולה עולה, מכלל דמודה תנא קמא בתחילת הקדש דפשטה בכולה. ורבי שמעון הוא דהוי בר זוגיה דרבי יוסי לקמן בברייתא, ואמר: בתחילת הקדש כולה עולה, ואשמועינן בתמורה דלא. אי משום דדריש "בהמה בבהמה", אי משום דמקיש תמורה למעשר בסיפא דפירקין: מה מעשר קרבן יחיד כו', ומההיא היקשא גופא יליף: מה מעשר אינו נוהג באברים — אף תמורה אינה נוהגת באברים. והכי אמרינן בפרק "בהמה המקשה" (חולין סט,ב). דאי רבי יהודה — האמר לקמן בברייתא דלא פשטה קדושה בכולה. הכא במאי עסקינן, דדיקינן הא שלא על ידי תמורה קדושה כל הבהמה על ידי אבר אחד, כגון שהקדיש אבר שהנשמטה תלויה בו. דאמרינן לקמן: מודה רבי יהודה בדבר שיעשה אותה טרפה, כגון אם הקדיש אחת מרגליה מן הארכובה ולמעלה — הרי כולה עולה. ובתמורה לא, דדרשינן "בהמה בבהמה". עד כאן לשון רש"י. ונראה דאין צריך לגרוס כל זה, דמשמע דפריך מטעם דמהדר ליה רבי יוסי: והלא במוקדשין כולה, מכלל דמודה תנא קמא בה, ובפרק "בהמה המקשה" (שם) יש לשון אחר: דרבי יוסי אדנפשיה קמהדר, אבל תנא קמא פליג עליה אפילו בתחילת הקדש. ואם כן איכא למימר דרבי יהודה היא. **הכי** קאמר מקדישין איברין וממירין — כך גירסת רש"י. ורוצה לומר: אם פשטה קדושה בכל הבהמה על ידי קדושת הבהמה — ממירין בכל הבהמה. אבל אמר "אבר זה של חולין תהא תמורה" — לא אמר כלום. ונראה דמשום הכי דחיק רש"י לגרוס "וממירין", משום דפריך עלה בסמוך: אברים מי קדישי. דאי לא גרס "וממירין" — היכא אשכחנא דאמר אברין קדשי? אלא מדקאמר "אברין ממירין", ועל כרחין היינו כשהקדיש האבר ופשטה קדושה בכל הבהמה. ולא נהירא לגרוס "וממירין", חדא — דאינו ברוב הספרים, ועוד: דבמתניתין גבי חמור בתחילת הקדש מבתמורה, תני. דאי גרס "וממירין" — אין זה חומר בתחילת הקדש מבתמורה. ולכך נראה דלא גרס ליה. והא דפריך עלה בסמוך: אברים מי קדשי — משום דקתני "מקדישין עוברין ואברים" ובודאי אבר לחודיה לא הקדישו, אי לא דפשטה קדושה בכל הבהמה. **השוחט** את החטאת — כגון שעירה. דאילו כשבה, אי אפשר לילד תוך שנתה, כדאיתא בבכורות (יט,ב). **ומצא** בה בן ארבע חי — דאילו בן חמש בבהמה דקה אינה ניתרת לרבנן בשחיטת אמו, פרק "בהמה המקשה" (חולין עד,א).

רב

תוספות

רב חסדא סבר כמאן דאמר טריפה אינה חיה ורבא סבר כמאן דאמר טריפה חיה — ובפרק קמא דבכורות (ג,א) נהפכה סוגיא זאת גבי שותפות גוי, דרב חסדא סבר: טריפה חיה. וזו מן הסוגיות הפוכות שבתלמוד. וכן מצינו בשאר דוכתי גבי פלוגתא דאביי ורבא דידים מוכיחות במסכת נדרים (ה,ב) ובמסכת נזיר (סב,א). ומיהו, צריך עיון: לפי הא דאמר רבא הכא טריפה חיה, דבפרק "החולץ" (יבמות לו) אמר רבא גבי ספק טרפה: משהינן לה שנים עשר חדש.

התם לא נחתא ליה קדושת הגוף — פירש רש"י: דסבר דשותפות הגוי פוטרת מן הבכורה. ובפרק קמא דבכורות (ג,ב) קאמר: אפילו למאן דאמר שותפות הגוי אינו פוטר, והא דאמר התם לא נחתא ליה קדושה — רצה לומר: להקריב. **היא** שלמים וולדה חולין ושחטה בפנים מהו — פירוש: אם הולד אסור משום חולין בעזרה. ונראה דמצי למיפשטיה מההיא דלעיל ד"השוחט את החטאת ומצא בה בן ארבע חי", משמע דלא הוי חולין בעזרה.

אין

**תָּנוּ רַבָּנַן: יָכוֹל הָאוֹמֵר "רַגְלָהּ שֶׁל זוֹ עוֹלָה" תְּהֵא כּוּלָּהּ עוֹלָה - תַּלְמוּד לוֹמַר: "כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַה' יִהְיֶה קֹּדֶשׁ" - מִמֶּנּוּ לַה', וְלֹא כּוּלּוֹ לַה'. יָכוֹל תֵּצֵא לְחוּלִּין - תַּלְמוּד לוֹמַר "יִהְיֶה קֹּדֶשׁ". הָא כֵּיצַד - תִּמְכֹּר לְצָרְכֵי עוֹלוֹת, וְדָמֶיהָ חוּלִּין, חוּץ מִדְּמֵי אִבֶּר שֶׁבָּהּ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה. וְרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים: מַנַּיִן לָאוֹמֵר "רַגְלָהּ שֶׁל זוֹ עוֹלָה" שֶׁכּוּלָּהּ עוֹלָה - שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַה'", כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "יִהְיֶה קֹּדֶשׁ" - לְרַבּוֹת אֶת כּוּלָּהּ. אָמַר מָר: "תִּמְכֹּר לְצָרְכֵי עוֹלוֹת", וְהָא קָמַיְּתֵי בְּהֵמָה מְחוּסֶּרֶת אִבֶּר! אָמַר רָבָא: בְּאוֹמֵר "הֲרֵי עָלַי עוֹלָה בְּחַיֶּיהָ". אָמַר רַב חִסְדָּא: מוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה בְּדָבָר שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתָהּ טְרֵפָה. רָבָא אָמַר: בְּדָבָר שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתָהּ נְבֵילָה. וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר: בְּדָבָר שֶׁהִיא מֵתָה. מַאי אִיכָּא בֵּין רַב חִסְדָּא לְרָבָא? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ טְרֵפָה חָיָה. רַב חִסְדָּא סְבַר לְהּ כְּמַאן דַּאָמַר טְרֵפָה אֵינָהּ חָיָה, וְרָבָא סְבַר לְהּ כְּמַאן דְּאָמַר טְרֵפָה חָיָה. וּמַאי אִיכָּא בֵּין רָבָא לְרַב שֵׁשֶׁת? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר. דַּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: נִיטְּלָה יָרֵךְ וְחָלַל שֶׁלָּהּ - נְבֵילָה. רָבָא סְבַר לְהּ כְּרַבִּי אֶלְעָזָר, רַב שֵׁשֶׁת לָא סְבַר לְהּ כְּרַבִּי אֶלְעָזָר. מֵיתִיבִי: אָמַר רַבִּי, נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה - בְּדָבָר שֶׁאֵין הַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ, וְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי - בְּדָבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ. לָאו מִכְּלָל דְּפָלֵיג עֲלֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה? בִּשְׁלָמָא "נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה בְּדָבָר שֶׁאֵין הַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ" - מִכְּלָל דְּפָלֵיג עֲלֵיהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי, אֶלָּא "נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּדָבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ" - לָאו מִכְּלָל דְּפָלֵיג עֲלֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה? וּתְיוּבְתָּא דְּכוּלְּהוּ! לָא, חַסּוּרֵי מִיחַסְּרָא, וְהָכִי קָתָנֵי: "נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי לְרַבִּי יְהוּדָה בְּדָבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ, שֶׁאַף רַבִּי יְהוּדָה לֹא נֶחְלַק עָלָיו אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁאֵין הַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ, אֲבָל בְּדָבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ - מוֹדֵי לֵיהּ. בָּעֵי רָבָא: בְּעוֹף מַהוּ? "בְּהֵמָה" אָמַר רַחֲמָנָא וְהָא לָאו בְּהֵמָה הִיא. אוֹ דִּלְמָא: "קָרְבָּן" אָמַר רַחֲמָנָא - וְהַאי נַמִּי קָרְבָּן הוּא? תֵּיקוּ. בָּעֵי רָבָא: הִקְדִּישׁ אִבֶּר לְדָמָיו, מַהוּ דְּתֵיחוֹת לֵיהּ קְדוּשַׁת הַגּוּף? מִי אָמַר כֵּיוָן דְּנָחְתָא לֵיהּ קְדוּשַׁת דָּמִים - נָחְתָא לֵיהּ נַמִּי קְדוּשַׁת הַגּוּף, וּמִדְּאַקְדְּשֵׁיהּ לְחַד אִבֶּר - אַקְדְּשֵׁיהּ לְכוּלָּהּ. אוֹ דִּלְמָא: חַד מִגּוֹ - אָמַר, תְּרֵי מִגּוֹ - לָא אָמַר? תִּפְשׁוֹט לֵיהּ מִדִּידֵיהּ, דְּהָאָמַר רָבָא: הִקְדִּישׁ זָכָר לְדָמָיו - קָדוֹשׁ קְדוּשַׁת הַגּוּף! הָתָם - דְּאַקְדְּשֵׁיהּ לְכוּלֵּיהּ, הָכָא - דְּאַקְדְּשֵׁיהּ חַד אִבֶּר. מַאי? תֵּיקוּ. בָּעֵי מִינֵּיהּ מֵרָבָא: הִקְדִּישׁ חַד אִבֶּר, מַהוּ בְּגִיזָּה? תִּפְשׁוֹט לָךְ מֵהָא דְּתַנְיָא: "לֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ" - אֲבָל אַתָּה גּוֹזֵז בְּשֶׁלְּךָ וְשֶׁל אֲחֵרִים. הָתָם - לָא נָחְתָא לֵיהּ קְדוּשָׁה כְּלָל, הָכָא - נָחְתָא לֵיהּ קְדוּשָׁה. לִישָׁנָא אַחֲרִינָא. הָתָם - אֵין בִּידוֹ לְהַקְדִּישׁוֹ, הָכָא - בִּידוֹ לְהַקְדִּישׁוֹ. בָּעָא מִינֵּיהּ אַבַּיֵּי מֵרָבָא: הִקְדִּישׁ עוֹרָהּ מַהוּ בַּעֲבוֹדָה? תָּא שְׁמַע: הָאוֹמֵר "מַה שֶּׁבְּמֵעַיָּהּ שֶׁל זוֹ עוֹלָה" - מוּתֶּרֶת בְּגִיזָּה וַאֲסוּרָה בַּעֲבוֹדָה, מִפְּנֵי כְּחוּשׁ עוּבָּר שֶׁבָּהּ. אָמַר לֵיהּ: כִּי קָתָנֵי אֲסוּרָה בַּעֲבוֹדָה - מִדְּרַבָּנַן. אִי הָכִי, אֲפִילּוּ בְּגִיזָּה נַמִּי תִּיתַּסַּר! אֲמַר לֵיהּ: עֲבוֹדָה דְּמִיכַּחֲשָׁא - גְּזֵרִי בָּהּ רַבָּנַן, גִּיזָּה - לָא גְּזֵרִי בָּהּ רַבָּנַן. בָּעָא מִינֵּיהּ אַבַּיֵּי מֵרַב יוֹסֵף: הִיא שְׁלָמִים וּוְלָדָהּ חוּלִּין, וּשְׁחָטָהּ בְּפָנִים, מַהוּ? לְמַאן דַּאָמַר וְלָדֵי קָדָשִׁים בַּהֲוָיֵיתָן הֵן קְדוּשִׁין, מִי הֲוֵי חוּלִּין בָּעֲזָרָה אוֹ לָא?

אמר

יהיה קדש — ההוא אבר, וכיון דההוא אבר הוי קדוש — תו לא מצי למשחט ההיא בהמה לשם חולין, אלא תמכר כולה חוץ מדמי אותו אבר שבה, דדמי אותו אבר לא יטול, שהרי הקדישו ואינו יכול למוכרו. הכי גרסינן: "דברי רבי מאיר ורבי יהודה". **מחוסרת אבר** — שהרי אותו האבר אינו שלו אלא לחובת המוכר הוא קרב, נמצא שהלוקח זה לא הקריב עולה שלימה, והוא נדר להקריב כל הבהמה לחובתו! **באומר הרי עלי עולה בחייה** — "הרי עלי להקריב כל האברין שהבהמה היה ממנה" והרי כן עשה, דהמוכר לא הקדיש אלא אבר שאינה היה ממנו, כגון רגל מן הארכובה ולמטה. שאם היה מקדיש דבר שהנשמה תלויה בו — הוה פשטה קדושה בכולה, כדאמר: מודה רבי יהודה בדבר שעושה אותה טריפה. שאם הקדיש אבר שממנו נטרפת, אם היה ניטל — פשטה קדושה בכולה אפילו לרבי יהודה. לישנא אחרינא ירושלמי: והא מייתי בהמה דמקדיש גופה כי ליתיה כולה לדידיה. כלומר, האי לוקח הא מייתי בהמה שאין הגוף שלו! ומשני: כגון דאמר "כזוזא מן הדא בהמה לעולה". כלומר: שוה זוז מבהמה זו לעולה, והרי קנה זוז (רוזן) הלכך יצא — דהא לא נדר עולה שלימה. **מודה רבי יהודה** — דפשטה קדושה בכולה. **שעושה אותה נבלה** — כגון הירך וחלל שלה. אבל בדבר העושה אותה טרפה, כמו רגלה מן הארכובה ולמעלה — לא מודה. וטעמא מפרש לקמיה. (**כגון** — הלב או הוושט). **כמאן דאמר טרפה אינה חיה** — פלוגתא היא ב"אלו טרפות" (חולין מב,א). הלכך, כיון דאינה חיה — הרי הקדיש דבר שהנשמה תלויה בו, הלכך מודי. **ורבא סבר לה טרפה חיה** — ואינו דבר שהנשמה תלויה בו. **ניטל הירך וחלל שלה נבלה** — אף על פי שהיא עדיין חיה מטמאה כנבלה, דכמתה היא ולא כחיה. **רבא סבירא ליה כרבי אלעזר** — הילכך אקדיש ירך וחלל שלה — הוי דבר שהנשמה תלויה בו. **ורב ששת ליה דרבי אלעזר** — בפרק קמא דחולין (כא,א) מפרש היכי דמי חלל שלה: כל שרבוצה ונראית חסרה. **הכי קאמר נראין דברי רבי יוסי לרבי יהודה** — דרבי יהודה מודה ליה בדבר שהנשמה תלויה בו. **בעוף מהו** — לרבי יוסי קא בעי לה: הקדיש רגל עוף דתור או בן יונה, מי פשטה קדושה בכוליה או לא. **בהמה אמר רחמנא** — בהאי קרא "מכל אשר יתן ממנו" כתיב "בהמה" ו"קרבן". **הקדיש אבר לדמיו מהו דתיחות** — קדושת הגוף לכל הבהמה, ותיקרב עולה. מי אמר לרבי יוסי: מדאקדיש חד אבר לדמיו — פשטה קדושה לכולה בהמה לדמיה. ומיגו דנחתא לה קדושת דמים לכולה בהמה — נחתא לה קדושת הגוף, הואיל והיא גופא חזיא לעולה למה לי למוכרה ולהביא בדמיה עולה? הלכך בעל כרחיה קדשי קדושת הגוף. **תרי מיגו** — חד דהוא לא אקדיש אלא אבר ולדמיו, ואנן צריכין לומר מגו דחייל אאבר, חייל אכולה בהמה לדמיה. ומגו דנחתית כולה לדמיה, נחית נמי כולה לקדושת הגוף. **ותפשוט ליה מדידיה** — דודאי נחתא לה קדושת הגוף. **דהא אמר רבא הקדיש זכר** — איל זכר. ולהכי נקט רבא זכר, דבעולה איירי רבא, ונקבה לא חזיא לעולה. וליכא למימר קדושת הגוף, ואינו יכול למכרו, הואיל והוא גופיה חזיא לעולה, והוא עצמו יקרב לעולה. והכא נמי, הואיל ולרבי יוסי נחתא קדושה לכולה על ידי האבר — קדשה נמי לגופה. **התם דאקדשה לכולה** — וליכא אלא חד מיגו. **הקדיש אבר מהו בגיזה** — בעבודה לא תיבעי לך דאסור, דהא מכחיש לה. **בשלו ושל אחרים** — גוי, אם יש לך בכור בשותפות עם הגוי — מותר לגזוז. הכא נמי, הואיל והחולין והקדש שותפין בו — מותר. **התם נבי בכור לא נחתא ליה שום קדושה** — ואפילו לחלקו של ישראל. דשותפות גוי פוטרת מן הבכורה. הכא — נחתא קדושה להך אבר. **אין בידו להקדישו** — הואיל ויש לגוי שותפות בו. **הקדיש עורה** — של בהמה, מהו בעבודה? בגיזה לא תיבעי לך, דלא מכחיש ליה לעור, אבל עבודה מכחשא ליה לעור. **מפני כחוש העובר** — והכא נמי איכא כחוש עור. **מדרבנן** — וכי מיבעיא ליה — מדאורייתא, ולמילקי עליה. **היא שלמים וולדה חולין** — הקדיש בהמה מעוברת חוץ מעוברה, דלדברי הכל אין העובר קדוש. **למאן דאמר וולדות קדשים בהווייתן הן קדושין** — כלומר, אדם שהקדיש בהמה ואחר כך נתעברה. ומיבעיא לי אליבא דמאן דאמר וולדות קדשים בהווייתן הן קדושין, והשתא מיהא לא קדיש עובר. ושחטה לאם בפנים בעזרה, מי הוי ולד חולין בעזרה ומחייב, דהא לא הקדיש עובר, או לא? **אמר** ליה — לא מחייב.

תָּנוּ רַבָּנַן, יָכוֹל הָאוֹמֵר 'רִגְלָהּ שֶׁל בְּהֵמָה זוֹ תִּהְיֶה עוֹלָה' תְּהֵא כּוּלָּהּ עוֹלָה, תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כז ט), 'וְאִם בְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַה', **כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַה' יִהְיֶה קֹדֶשׁ**', ומשמע שדווקא החלק שהוקדש **מִמֶּנּוּ יהיה לַה'**, **וְלֹא** יהיה **כּוּלּוֹ לַה'**. **יָכוֹל** אף הרגל לא תתקדש אלא בקדושת דמים בלבד ותתחלל על מעות **וּתֵצֵא לְחוּלִּין, תַּלְמוּד לוֹמַר 'יִהְיֶה קֹדֶשׁ'**, שאותו חלק מהבהמה שהקדישוהו מתקדש בקדושת הגוף ואין לו פדיון. **הָא כֵּיצַד, תִּמְכֹּר** לאדם אחר **לְצָרְכֵי עוֹלוֹת**, ויקדישנה הלוקח לעולה ויקריבנה לחובתו, **וְדָמֶיהָ חוּלִּין חוּץ מִדְּמֵי אֵבֶר שֶׁבָּהּ**, שכן המוכר הקדיש רק את רגלה, והרגל אינה בכלל המכירה, ואין על הלוקח לשלם כלל את דמיה.

דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה. אבל (ו)**רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים, מַנַּיִן לָאוֹמֵר 'רִגְלָהּ שֶׁל בְּהֵמָה זוֹ עוֹלָה' שֶׁכּוּלָּהּ** מתקדשת **לְעוֹלָה** וקריבה על גבי המזבח, **שֶׁנֶּאֱמַר 'כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַה'"**, ו'ממנו' היינו שהקדיש רק מקצת מהבהמה, **וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר** בהמשך הכתוב **'יִהְיֶה קֹדֶשׁ'** בא **לְרַבּוֹת אֶת כּוּלָּהּ**, שמתפשט ההקדש בבהמה כולה.

הגמרא דנה בדברי הברייתא האמורה: **אָמַר מַר**, האומר 'רגלה של זו עולה' מתקדשת הרגל בלבד, ושאר הבהמה **תִּמְכֹּר לְצָרְכֵי עוֹלוֹת.** מקשה הגמרא: הלא הלוקח אינו קונה את רגלה שכבר הוקדשה לעולה ואי אפשר למוכרה, וְאם כן **הָא** קָמַיְיתֵי [–מביא] הלוקח למזבח **בְּהֵמָה מְחוּסֶּרֶת אֵבֶר**, ואיך הוא יוצא בה ידי חובתו. מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא**, הברייתא מדברת **בְּאופן שֶׁאוֹמֵר** הלוקח **'הֲרֵי עָלַי עוֹלָה כְּחַיֶּיהָ'**, כלומר בהמה עם האברים שחיותה תלויה בהם, ולא התחייב להביאה עם כל שאר אבריה, ועל כן הוא יוצא בבהמה זו אף ללא רגלה.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בדין פשטה קדושה בכולה: **אָמַר רַב חִסְדָּא, מוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה בְּמקדיש דָּבָר** בבהמה **שֶׁחסרונו עוֹשֶׂה אוֹתָהּ טְרֵפָה**, וכגון שהקדיש את רגלה מן הארכובה [–הברך] ולמעלה, שאם נחתכה הרגל ממקום זה נעשית הבהמה טרפה, שמאחר שחיות הבהמה תלויה בכך מתקדשת הבהמה כולה על ידי הקדש אבר זה. ולא נחלק על רבי יוסי אלא במקדיש בה אבר שאינו עושה אותה טריפה.

רָבָא אָמַר, אין רבי יהודה מודה שפשטה קדושה בכולה אלא **בְּמקדיש דָּבָר** בבהמה **שֶׁחסרונו עוֹשֶׂה אוֹתָהּ נְבֵילָה** וגורם לה להיחשב כמתה ולטמא בטומאת נבילה. אבל באבר שאין חסרונו עושה אותה נבילה אלא טריפה בלבד, סובר רבי יהודה שאין מתפשטת קדושה בכולה.

וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר, מודה רבי יהודה דווקא **בְּמקדיש דָּבָר** שֶׁאם יחסר מהבהמה **הֵיא מֵתָה** מיד. ובסמוך יבואר החילוק שבין רבא לרב ששת.

שואלת הגמרא: **מַאי אִיכָּא בֵּין רַב חִסְדָּא לְרָבָא.** משיבה הגמרא: **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** האם **טְרֵפָה חַיָּה** יותר משנים עשר חודש או לא. **רַב חִסְדָּא סָבַר לָהּ כְּמַאן דְּאָמַר טְרֵפָה אֵינָהּ חַיָּה**, ועל כן כל אבר שערשה אותה טרפה נחשב כאבר שהחיות תלויה בו, ואם הקדישו מתפשטת קדושה בכל הבהמה. **וְאִילּוּ רָבָא סָבַר לָהּ כְּמַאן דְּאָמַר טְרֵפָה חַיָּה** יותר משנים עשר חודש, ועל כן לדעת רבי יהודה אין מתפשטת הקדושה בכל הבהמה על ידי אבר זה.

שואלת הגמרא: **וּמַאי אִיכָּא בֵּין רָבָא לְרַב שֵׁשֶׁת.** משיבה הגמרא: **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** מה דְּאמר **רַבִּי אֶלְעָזָר. דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר**, אם **נִיטְּלָה יָרֵךְ** הבהמה **וְחָלָל שֶׁלָּהּ**, הרי היא **נְבֵילָה**, כלומר, אם ניטלה הירך כולה עם הבשר החיצוני עד שנראה חלל בגוף הבהמה גם כשהיא רובצת, הרי היא חשובה כמתה ומטמאת כנבילה, גם אם היא עדיין מפרכסת. **רָבָא סָבַר לָהּ כְּרַבִּי אֶלְעָזָר**, ועל כן סבר שגם אם הקדיש את הירך כולה מודה רבי יהודה שפשטה קדושה בכולה, שהרי בחסרונו נעשית הבהמה נבילה, והרי היא כאבר שהנשמה תלויה בו. ואילו **רַב שֵׁשֶׁת לֹא סָבַר לָהּ כְּרַבִּי אֶלְעָזָר**, ומאחר שלשיטתו נטולת ירך אינה נבילה, על כן אמר שדווקא באבר כגון לב או ושט שבחסרונו מתה הבהמה מיד בלא שתפרכס מודה רבי יהודה, ולא במקדיש את ירך הבהמה.

הגמרא מקשה על דברי אמוראים אלו מברייתא: **מֵיתִיבִי**, הלא שנינו בברייתא, **אָמַר רַבִּי**, **נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה בְּמקדיש דָּבָר שֶׁאֵין הַנִּשְׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ**, שלא פשטה קדושה בכל הבהמה, **וְנִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּמקדיש דָּבָר שֶׁהַנִּשְׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ** שפשטה קדושה בכולה. **לָאו מִכְּלָל דְּפָלֵיג עֲלֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה** – וכי לא מוכח ממה שאמר רבי שנראים דברי רבי יוסי בדבר שהנשמה תלויה בו שרבי יהודה חולק גם בדבר זה. **כְּשַׁלְמָא** מובן מה שאמר רבי **'נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה בְּדָבָר שֶׁאֵין הַנִּשְׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ', (מכלל דפליג) דְּהָא פָּלֵיג עֲלֵיהּ** (ד)**רַבִּי יוֹסֵי** גם בדבר זה. **אֶלָּא** מה שאמר **'נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּדָבָר שֶׁהַנִּשְׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ', (לָאו) מִכְּלָל דְּפָלֵיג עֲלֵיהּ** (ד)**רַבִּי יְהוּדָה** – מוכח מזה שנחלקו גם בדבר שהנשמה תלויה בו. **וּתְיוּבְתָּא דְּכוּלְּהוּ** – ואם כן קשה על כל האמוראים שהובאו לעיל, שהרי לדעת כולם מודה רבי יהודה במקדיש אבר שהיא מתה על ידי חסרונו שפשטה קדושה בכולה.

מתרצת הגמרא: **לֹא** כן היא משמעות דברי רבי, אלא **חַפּוּרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי** – יש לפרש את דבריו כאילו הם חסרים, וכך יש לשנותם, **נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי לְרַבִּי יְהוּדָה בְּדָבָר שֶׁהַנִּשְׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ** שפשטה קדושה בכולה, **שֶׁאַף רַבִּי יְהוּדָה לֹא נֶחְלַק עָלָיו אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁאֵין הַנִּשְׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ, אֲבָל בְּדָבָר שֶׁהַנִּשְׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ, מוֹדֵי לֵיהּ.**

הגמרא מביאה ספק בדין 'פשטה קדושה בכולה': **בָּעֵי רָבָא**, המקדיש אבר אחד **בְּעוֹף מַהוּ** דינו לשיטת רבי יוסי בברייתא. האם מה שאמר במקדיש אבר שפשטה קדושה בכולה הוא דווקא בבהמה, משום שמקורו הוא ממה שנאמר 'יהיה קודש' לרבות את כולה, ו'**בְּהֵמָה**' **אָמַר רַחֲמָנָא** – והרי נאמר בתחילת כתוב זה 'ואם בהמה', **וְהָא** עוף **לָאו בְּהֵמָה הִיא**, ולא התחדש בו דין 'פשטה קדושה בכולו'. **אוֹ דִּלְמָא**, לאו דווקא בבהמה נאמר חידוש זה, שהרי 'קָרְבָּן' **אָמַר רַחֲמָנָא** – נאמר בכתוב זה 'אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן', **וְהַאי** עוף **נַמִּי קָרְבָּן הוּא.** מסיקה הגמרא: **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

הגמרא מביאה ספק נוסף בדין 'פשטה קדושה בכולה': **בָּעֵי רָבָא**, לדברי רבי יוסי הסובר במקדיש אבר שפשטה קדושה בבהמה כולה, אם **הִקְדִּישׁ אֵבֶר** אחד **לְדָמָיו** כדי למוכרו ולהביא מדמיו קרבן למזבח, **מַהוּ דְּתֵיחוּת לֵיהּ קְדוּשַׁת הַגּוּף** – מה דינו לענין שתתפשט קדושת הגוף בכל הבהמה. **מִי** [–האם] **אָמַר** רבי יוסי גם באופן זה, **דִּכְיָון דְּנַחֲתָא** [–שיורדת] **לֵיהּ** לאבר זה **קְדוּשַׁת דָּמִים נָחֲתָא לֵיהּ נַמִּי קְדוּשַׁת הַגּוּף, וּמִדְּאַקְדְּשֵׁיהּ לְחַד אֵבֶר אַקְדְּשֵׁיהּ לְכוּלָּהּ** – ומתוך שהתקדש אבר אחד מתקדשת הבהמה כולה. **אוֹ דִּלְמָא**, רק **חַד מִגּוֹ אָמַר** רבי יוסי, אבל **תְּרֵי מִגּוֹ לֹא אָמַר.**

הגמרא סברה עתה, שלפי הצד השני של ספק רבא, אין אומרים כלל 'מיגו דנחתא קדושת דמים נחתא נמי קדושת הגוף'. ולפי זה הקשתה: **תִּפְשׁוֹט לֵיהּ מִדִּידֵיהּ** – הלא יש לפשוט ספק זה מדברי רבא עצמו במקום אחר. **דְּהָאַמַר רָבָא, הִקְדִּישׁ זָכָר לְדָמָיו** – להביא מדמיו עולה, אפילו שלא הקדישו אלא בקדושת דמים בלבד הרי הוא **קָדוֹשׁ קְדוּשַׁת הַגּוּף** וקרב בעצמו לעולה. שכן הלכה בידינו, שהמקדיש בהמה בקדושת דמים למזבח, אם היא ראויה למזבח אינו יכול למוכרה ולהביא אחרת בדמיה, אלא היא עצמה מתקדשת בקדושת הגוף וקריבה למזבח, שכן מתוך שיורדת עליה קדושת דמים חלה עליה גם קדושת הגוף.

מתרצת הגמרא: **הָתָם דְּאַקְדְּשֵׁיהּ לְכוּלֵּיהּ** זכר בקדושת דמים, ודי במיגו אחד כדי שתחול עליו קדושת הגוף, אבל **הָכָא** הסתפק רבא באופן **דְּאַקְדְּשֵׁיהּ** [–שהקדישו] **חַד אֵבֶר** בלבד, וכדי שיתקדש כולו בקדושת הגוף צריך לומר שני 'מיגו', ויתכן שאין אומרים שני 'מיגו'. שואלת הגמרא: **מַאי** היא הכרעת ספק זה. ומשיבה: **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

הגמרא מביאה ספק בדין מקדיש אבר: **בָּעֵי מִינֵּיהּ מֵרָבָא**, לשיטת רבי יהודה הסובר שאין מתפשטת קדושה בכל הבהמה מכח אבר אחד, אם **הִקְדִּישׁ חַד אֵבֶר מַהוּ** שתיאסר בהמה זו **בְּגִיזָּה**, כדין שאר

המשך בעמוד קנ"ז

אָמַר לֵיהּ רב יוסף, הלא מקור איסור שחיטת חולין בעזרה הוא ממה שנאמר (דברים יב כא), 'כִּי יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם, וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ וגו', וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ בְּכָל אַוַּת נַפְשֶׁךָ'. ומכאן שדווקא בריחוק מקום אתה זובח בהמות חולין, ולא בתוך העזרה. אבל עובר חולין שבמעי בהמת קרבן **מִי קָרֵינָא בֵּיהּ** – וכי ניתן לקרוא עליו 'כִּי יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם וְזָבַחְתָּ' שנאמר באיסור זה, הלא אי אפשר לשוחטו מחוץ לעזרה, שהרי שחיטתו היא אגב שחיטת אמו שהיא קרבן ומותרת רק בעזרה, ועל כן אינו בכלל האיסור האמור.

הגמרא מביאה ספק בדין עובר קדוש במעי בהמת חולין: **בָּעֵי מִינֵּיהּ** [–שאל ממנו] **אַבָּיֵי מֵרַב יוֹסֵף**, בהמה שהי**א חוּלִּין וּוְלָדָהּ** [–עוברה] **שְׁלָמִים, וּשְׁחָטָהּ בַּחוּץ** [–מחוץ לעזרה], **מַהוּ** דינו. **מִי מְחַיֵּיב עָלֶיהָ** השוחט כרת **מִשּׁוּם** חיוב **שְׁחוּטֵי חוּץ**, שהרי יש בעובר קדושת קרבן ואסור לשוחטו בחוץ, **אוֹ לֹא** מתחייב כרת. **אָמַר לֵיהּ** רב יוסף, הלא נאמר באיסור שחיטת קדשים בחוץ (ויקרא יז ה) 'לְמַעַן אֲשֶׁר יָבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת זִבְחֵיהֶם וגו' וֶהֱבִיאָם לַה' אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד' וגו'. אבל עובר קדוש הנמצא במעי בהמת חולין **מִי קָרֵינָא בֵּיהּ** – וכי ניתן לקרוא עליו 'וֶהֱבִיאוּם לַה'' שנאמר באיסור זה, הלא כל זמן שלא נולד אינו ראוי להביאו אל פתח אוהל מועד ולהקריבו למזבח, ועל כן אינו בכלל האיסור.

הגמרא מביאה תשובה זו בלשון אחרת: **לִישָׁנָא אַחֲרִינָא, אָמַר לֵיהּ** רב יוסף, דווקא בקרבן **שֶׁרָאוּי** להביאו **לְפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד** ולהקריבו שם **חַיָּיבִין עָלָיו** [–על שחיטתו] **בַּחוּץ**, אבל עובר זה שאינו ראוי להקרבה על המזבח אין חייבים על שחיטתו בחוץ.

משנה

המשנה שלפנינו מביאה כמה דינים אגב דמיונם לדין המובא בסוף המשנה שעוסק בענין תמורה: מן התורה דבר איסור שהתערב ברוב היתר מתבטל ונפקע איסורו, אך גזרו חכמים בכמה דברים שלא יתבטלו ברוב רגיל. אחד מדברים אלו היא תרומה שאינה מתבטלת ברוב חולין, אלא אם כן יש בחולין מאה חלקים כנגדה. וכל תערובת אסורה של תרומה וחולין קרויה 'מדומע'. **וְאֵין הַמְּדוּמָּע מְדַמֵּעַ** פירות אחרים, **אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן** התרומה המעורבת בו. וכגון שהתערבה סאה תרומה בעשרים ושלש סאין של חולין ונאסרה התערובת כולה משום דימוע, ומתוך תערובת זו נפלה סאה אחרת והתערבה עם פירות חולין, אין דנים סאה זו כאילו כולה תרומה, אלא רק כפי שיעור חלק התרומה שבתערובת, והרי זה כאילו רק לוג [שהוא אחד מעשרים וארבעה של סאה] ממנה היא תרומה, ושאר עשרים ושלשת הלוגים שבה הם חולין. לפיכך אין צריך שיהיו בפירות החולין מאה סאין כדי לבטל סאה זו, אלא די שיהיו בהם שבעים ושבעה לוגים, ובצירוף עשרים ושלשת הלוגים שבתערובת הראשונה יש כאן מאה לוגים של חולין המבטלים את לוג התרומה. הלכה בידינו שדבר המחמץ אינו בטל בדבר המחומץ אפילו שיש בו שיעור ביטול ברוב. וכגון שנפל שאור של תרומה לעיסה של חולין וחימצה, שאפילו אם השאור הוא פחות מאחד ממאה כנגד החולין אינו בטל בהם והעיסה אסורה. וְאולם **אֵין הַמְּחוּמָּץ מְחַמֵּץ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן**, שאם נפל חלק מעיסה שהתחמצה בשאור של תרומה, לתוך עיסת חולין אחרת וחימצה אותה, אין הראשונה נחשבת כאילו כולה תרומה אלא רק לפי חשבון התרומה שיש בה, ועל כן אינה אוסרת את העיסה השניה אלא אם כן יש בחלק התרומה המעורב בה כדי לחמץ לבדו.

אין כשרים למקוה אלא מים שלא ניתנו בכלי, אבל אם נשאבו בכלי ואחר כך ניתנו במקוה הרי הם פוסלים אותה. **וְאֵין הַמַּיִם שֶׁאוּבִין פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן**. ויבואר דין זה בדברי הגמרא. אדם שנטמא בטומאת מת טמא שבעה ימים, וכדי לטהרו מזים עליו ביום השלישי וביום השביעי לטומאתו ממי חטאת, שהם מים שניתן לתוכם אפר פרה אדומה. **וְאֵין מֵי חַטָּאת** (עושין) [נַעֲשִׂין] **מֵי חַטָּאת אֶלָּא עִם** [–בשעת] **מַתַּן אֵפֶר** הפרה בכלי ולא לאחר מכן. לפיכך אם קודם ניתן האפר בכלי ואחר כך ניתנו עליו המים אינם מתקדשים, שהרי בשעת נתינת האפר בכלי עדיין לא היו שם המים.

גזרו חכמים טומאה על שדה שיש בה קבר ונחרשה יחד עמו, שמא גררה המחרישה עצם מעצמות המת למקום אחר בתוכה. ועפר שדה זו עד מאה אמה מכל צדדי הקבר מטמא במגע ובמשא. ושדה זו קרויה 'בית הפרס'. וְאולם **אֵין בֵּית הַפֶּרֶס** (עושין) [עוֹשֶׂה] שדה אחרת שנחרש עמו **לְבֵית הַפֶּרֶס**, ואין חוששים שמא גררה המחרישה עצם מהמת מבית הפרס הראשון לשדה השניה.

וְאֵין מפרישים **תְּרוּמָה** מהפירות **לְאַחֵר** שכבר הופרשה מהם **תְּרוּמָה**. ויבואר להלן (יג.) מהו החידוש שבאה המשנה להשמיענו.

וְאֵין בהמת **תְּמוּרָה עוֹשָׂה תְּמוּרָה** אחרת, **וְלֹא הַוָּלָד** של קדשים **עוֹשֶׂה תְּמוּרָה**, ואפילו שיש בהם קדושת מזבח. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הַוָּלָד** של קדשים **עוֹשֶׂה תְּמוּרָה. אָמְרוּ לוֹ** חכמים, רק **הַהֶקְדֵּשׁ** שהוקדש בעצמו **עוֹשֶׂה תְּמוּרָה, וְאֵין הַוָּלָד** של הקדש **עוֹשֶׂה תְּמוּרָה.**

גמרא

שנינו במשנתנו: אין המדומע מדמע אלא לפי חשבון. שואלת הגמרא: **מַאן הִתְנָא** הסובר כן. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, תנא משנתנו סובר **דְּלֹא כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אלא כחכמים. **דִּתְנַן** במסכת תרומות (פ"ה מ"ז), **סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה חוּלִּין וְנִדְמְעוּ** – ונאסרו מחמת תערובת תרומה, **וְנָפַל מִן הַמְּדוּמָּע** [–התערובת] **לְמָקוֹם אַחֵר** [–לפירות חולין אחרים] ונתערב עמו, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר**, מדומע זה **מְדַמֵּעַ** כאילו כולו הוא **תְּרוּמָה וַדַּאי**, משום **שֶׁאֲנִי אוֹמֵר שֶׁהַסְּאָה שֶׁנָּפְלָה** בתחילה לתוך החולין **הִיא** זו **שֶׁעָלְתָה** ונפלה למקום האחר, ואם אין בפירות השניים מאה סאין כדי לבטל סאה זו כולם נאסרים. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים**, סאה זו שנפלה מהתערובת הראשונה לתוך חולין אחרים **אֵינָהּ מְדַמַּעַת** אותם **אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן שֶׁבָּהּ**, ואין כולה נידונה כתרומה, אלא אנו תולים שהיא מעורבת מתרומה וחולין באותו יחס שישנו בתערובת כולה, כמבואר לעיל.

שנינו במשנתנו: **וְאֵין הַמְּחוּמָּץ מְחַמֵּץ כּוֹ'** אלא לפי חשבון. **אָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַתְנִיתִין** שנויה **דְּלֹא** כ**שיטת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. דִּתְנַן** במסכת ערלה (פ"ב מ"א), **שְׁאוֹר שֶׁל חוּלִּין** ושאור **שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ הָעִיסָּה** של חולין, **וְלֹא** כ**שאור זֶה** לבדו יש **כְּדֵי לְהַחְמִיץ וְלֹא בָּזֶה** לבדו יש **כְּדֵי לְהַחְמִיץ, וְנִצְטָרְפוּ** שניהם **וְחִימְּצוּ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַחַר אַחֵרוֹן אֲנִי בָּא.** שאם נתן בעיסה שאור תרומה ושאור חולין וסילק ממנה את שאור התרומה קודם שהתחמצה הרי היא מותרת. אבל אם נתן קודם את החולין ואחר כך את שאור התרומה, או אפילו אם נתן את החולין לבסוף אך לא סילק את שאור התרומה, הרי היא אסורה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בֵּין שֶׁנָּפַל** שאור **הָאִיסּוּר** [–התרומה] **לְכַתְּחִילָּה, וּבֵין שֶׁנָּפַל** שאור **הָאִיסּוּר בְּסוֹף, לְעוֹלָם אֵין** המחומץ על ידם **אָסוּר עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ** בשאור האיסור לבדו **כְּדֵי לְהַחְמִיץ.** אם כן מה ששנינו במשנתנו בעיסת חולין שהתחמצה על ידי שאור תרומה ונפל ממנה לעיסת חולין אחרת וחימצתה, שאם אין בשאור התרומה המעורב בה כדי לחמץ לבדו בלא צירוף עיסת החולין אין העיסה השניה נאסרת, אינו אלא לשיטת חכמים. אבל לשיטת רבי אליעזר, אף שהחימוץ נעשה על ידי התרומה והחולין יחד אין התרומה בטילה ברוב החולין אלא אוסרת אותם.

שנינו במשנתנו: **וְאֵין הַמַּיִם שֶׁאוּבִין פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה** אלא לפי חשבון. מפרשת הגמרא: **מַאן הִתְנָא** הסובר כן, **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, משנתנו בשיטת **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא** שנויה. שכן הלכה בידינו, שרק מי גשמים כשרים למקוה, ולא מים שנשאבו בכלי ואחר כך ניתנו במקוה. ואם ניתנו מים אלו במקוה לפני שיש בה ארבעים סאה של מי גשמים, הרי הם פוסלים אותה. אך לדעת רבי אליעזר בן יעקב ישנו אופן שבו מים שאובים אינם פוסלים את המקוה. (דתנן) [דְּתַנְיָא], **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֶשְׂרִים וְאַחַת סְאָה מֵי גְשָׁמִים** [שהן רוב מארבעים סאה של שיעור מקוה], שואב **וּמְמַלֵּא** בכלי ומביא **בַּכָּתֵף** [–על כתיפו] **תְּשַׁע עֶשְׂרֵה סְאָה** מים. אך לא יערה אותם מהכלי למקוה, שהרי מים שאובים הם, אלא עושה חריץ ממקום מרוחק עד למקוה, ושופך את המים לתוך החריץ, ובאופן זה הוא **פּוֹתְקָן** [–מקלחם] **לְתוֹךְ הַמִּקְוֶה,**

רש"י

מי קרינא ביה כי ירחק ממך המקום וזבחת — דמהתם נפקא לן דאסור לשחוט חולין בעזרה, דדרשינן: בריחוק מקום אתה זובח, ואי אתה זובח בקירוב מקום, בעזרה, בפרק שני דקדושין (נז,ב). והכא מי קרינא ביה הכי? הא אינו יכול לשחוט בהמה זו אלא בעזרה, שהרי שלמים היא! **היא** חולין **וולדה שלמים** — ואליבא דמאן דאמר קדושה חלה על העוברין, ושחטה לְאַם בחוץ, מי חייב כרת אעובר משום שחוטי חוץ? **מי קרינא ביה והביאום לה'** — דלא מחייב משום שחוטי חוץ אלא באותן דראויין לקרבן, ודאי עובר לא חזי השתא לקרבן. **והביאום לה'** — גבי שחוטי חוץ כתיב. **משנה אין המדומע מדמע אלא לפי חשבון** — מפרש בגמרא. **ואין המחומץ מחמץ אלא לפי חשבון** — עיסה של חולין שנתחמצה בשאור של תרומה — הרי כולה אסורה. ואם נפל מאותה עיסה לתוך עיסה אחרת של חולין וחימצתה — אינה אוסרתה אלא לפי חשבון שאור תרומה שמעורב בה. כלומר, אם נפל בעיסה אחרונה מן הראשונה שיעור גדול כל כך שיהא בו משאור של תרומה שנתחמצה ממנו כדי לחמץ את האחרונה — אסורה אף האחרונה. ואם בין הכל מה שנפל מן הראשונה לתוך האחרונה אין בו אלא כדי לחמץ אחרונה — מותרת האחרונה, שלא נפל בה מן התרומה כדי לחמץ. **מים שאובים** — מפרש בגמרא. ואין מי חטאת נעשית מי חטאת אלא עם מתן האפר — בשעה שנותן את האפר נעשין מי חטאת. הלכך בעינן שיהו מים תחילה בכלי, ואחר כך אפר. אבל נתן אפר תחילה ואחר כך מים — פסול, דהא עם מתן אפר לעשות מי חטאת לא הוי שם מים, ותו לא עבדי מי חטאת. **ואין בית הפרס עושה בית הפרס** — שדה שנחרש בה קבר, לשון: דבר פרוסה, אם חזר וחרש בית הפרס ושדות שסביבותיו — לא מחזקינן לשאר שדות כבית הפרס, דילמא שהמחרישה הוליכה העצמות לשדות שסביבותיה. דקבר אחד לא עביד בית הפרס אלא כפי שיעור, דמפרש בגמרא. **ואין תרומה אחר תרומה** — שאם תרם וחזר ותרם — אין השניה תרומה. **גמרא מאן תנא** — דאין המדומע מדמע אלא לפי חשבון. **מדמעת כתרומה ודאי** — שאם נפלה סאה מן הדימוע למקום אחר, ואין שם מאה סאין לבד סאה זו — כולן אסורין. **שאני אומר סאה שנפלה** — לתוך הדימוע היא סאה שעלתה, וחזרה ונפלה לתוך האחרים. **אלא לפי חשבון שבה** — לפי מה שיש תרומה בסאה זו של דימוע בעינן מאה שיעורין מן החולין. אבל מאה סאין — לא בעינן. כגון, אם נפלה תחילה סאה של תרומה לתוך עשרים וארבע סאין של חולין — נדמעו, ועבשיו כל סאה וסאה שיש שם — הוי אחד מעשרים וארבע שבו תרומה, והיינו לוג תרומה בכל סאה וסאה. אם חזרה ונפלה סאה מאותו דימוע לתוך חולין אחרים, אם יש שם שבעים ושבעה לוגין אחרים של חולין — מצטרפין עם עשרים וארבע לוגין חולין שבסאה זו, ומבטלין את לוג התרומה. **ואין המחומץ מחמץ כו' דלא כרבי אליעזר** — דרבי אליעזר לא בעי שיהא שם מן האיסור כדי לחמץ, אלא האיסור וההיתר מצטרפין לאיסור. **אחר אחרון אני בא** — שהוא גורם את החימוץ. ואם נפל האיסור בסוף — אסורה. ומתניתין אף על גב דלא נפל מעיסה ראשונה לתוך האחרונה אלא כדי חימוץ, ונמצא שרוב החימוץ חולין היה — אפילו הכי קאסר ליה רבי אליעזר. דסבירא ליה: זה וזה גורם אסור. ו"אחר אחרון" דקאמר רבי אליעזר — לאו דוקא. דאי נמי נפל האיסור תחילה ואחר כך ההיתר, אם לא קדם וסילק את האיסור, אלא הניח וחימצוה בין שניהם — אסורה, דזה וזה גורם אסור אית ליה לרבי אליעזר בפרק קמא דבכורות (ז,א), וכן בכל דוכתא. והכי שני לה אביי בפסחים בפרק "כל שעה" (כז,א): לא שנו אלא שקדם וסילק את האיסור, אבל לא קדם וסילק — אסור. ואף על גב דפרכינן לה התם בהא מילתא, סוף סוף מסקנא דשמעתא היא דסבירא ליה לרבי אליעזר דזה וזה גורם אסור. **מי גשמים** — כשרים לטבילה, דלא בעינן מים חיים אלא לזב בלבד. **ממלא בכתף** — מים שאובין תשעה עשר סאה. **ופותקן למקוה** — שלא יערה מן הדלי לתוך המקוה, דאפילו בשלשה לוגין מיפסיל למקוה בכי האי גוונא. אבל יעשה חריץ וגומא למרחוק, ויערה מן הדלי לתוך הגומא, ויקלחו המים דרך החריץ לתוך המקוה, והיינו המשכה.

אָמַר לֵיהּ: מִי קָרֵינָא בֵּיהּ "כִּי יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם... וְזָבַחְתָּ"? בְּעֵי מִינֵּיהּ אַבָּיֵי מֵרַב יוֹסֵף: הֵיא חוּלִּין וּוְלָדָהּ שְׁלָמִים. וּשְׁחָטָהּ בַּחוּץ, מַהוּ? מִי מְחַיֵּב עָלֶיהָ מִשּׁוּם שְׁחוּטֵי חוּץ, אוֹ לֹא? אָמַר לֵיהּ: מִי קָרֵינָא בֵּיהּ "וֶהֱבִיאֻם לַה'"? לִישָׁנָא אַחֲרִינָא. אָמַר לֵיהּ: רָאוּי לְפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד חַיָּבִין עָלָיו בַּחוּץ. **משנה** אֵין הַמְּדוּמָּע מְדַמֵּעַ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן, וְאֵין הַמְּחוּמָּץ מְחַמֵּץ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן, וְאֵין הַמַּיִם שְׁאוּבִין פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן. וְאֵין מֵי חַטָּאת עוֹשִׂין מֵי חַטָּאת אֶלָּא עִם מַתַּן אֵפֶר. וְאֵין בֵּית הַפֶּרֶס עוֹשִׂין בֵּית הַפֶּרֶס. וְאֵין תְּרוּמָה אַחַר תְּרוּמָה, וְאֵין תְּמוּרָה עוֹשָׂה תְּמוּרָה, וְלֹא הַוָּלָד עוֹשֶׂה תְּמוּרָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַוָּלָד עוֹשֶׂה תְּמוּרָה. אָמְרוּ לוֹ: הֶקְדֵּשׁ - עוֹשֶׂה תְּמוּרָה, וְאֵין הַוָּלָד עוֹשֶׂה תְּמוּרָה. **גמרא** מַאן תַּנָּא? אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: דְּלָא כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, דְּתִנַּן: סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה חוּלִּין וְנִדְמְעוּ, וְנָפַל מִן הַמְּדוּמָּע לְמָקוֹם אַחֵר, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מְדַמֵּעַ כִּתְרוּמָה וַדַּאי (שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: סְאָה שֶׁנָּפְלָה הִיא שֶׁעָלְתָה), וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינָהּ מְדַמֵּעַת אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן שֶׁבָּהּ. "וְאֵין הַמְּחוּמָּץ מְחַמֵּץ" כו'. אָמַר רַבִּי אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, דְּתִנַּן: שְׂאוֹר שֶׁל חוּלִּין וְשֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ הָעִיסָּה, וְלֹא בָּזֶה כְּדֵי לְהַחְמִיץ וְלֹא בָּזֶה כְּדֵי לְהַחְמִיץ, וְנִצְטָרְפוּ וְחִימְּצוּ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַחַר אַחֲרוֹן אֲנִי בָּא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בֵּין שֶׁנָּפַל אִיסּוּר לְכַתְּחִילָּה, וּבֵין שֶׁנָּפְלָה אִיסּוּר בְּסוֹף - לְעוֹלָם אֵין אָסוּר עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ כְּדֵי לְהַחְמִיץ. "וְאֵין הַמַּיִם שְׁאוּבִין פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה". מַאן תַּנָּא? אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הִיא. דְּתִנַּן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֶשְׂרִים וְאַחַת סְאָה מֵי גְשָׁמִים, מְמַלֵּא בַּכָּתֵף תְּשַׁע עֶשְׂרֵה סְאָה, וּפוֹתְקָן לַמִּקְוֶה

והן

תוספת

אין המדומע חוזר ומדמע אלא לפי חשבון — כדמפרש בגמרא, כגון סאה של תרומה שנפלה לפחות ממאה של חולין ונדמעו, ונפל מן המדומע למקום אחר — דאינה מדמעת השניה אלא לפי חשבון תרומה שבה. ואם יש בשניה שיעור כדי לבטל שיעור מן התרומה שנפל בה — בטילה, אף על גב דאין בראשונה כדי לבטל שיעור התרומה שנפל בה. והיינו כחכמים דגמרא, ולא כדברי רבי אליעזר דאמר מדמע כתרומה. והוא הדין דמלתא דרבי אליעזר היא אפילו אם יש (בשניה) מאה כדי לבטל מה שנפל בה, כיון דלא עלתה אחת מהן קודם שנפל בשניה, וצריך להעלות מפני גזל השבט.

ואין המחומץ חוזר ומחמץ אלא לפי חשבון — פירש רש"י: עיסה של חולין שנתחמצה בשאור של תרומה — כולה אסורה, ואם נפל מאותה עיסה לתוך עיסה אחרת של חולין וחמצתה — אינה אוסרתה אלא לפי חשבון שאור התרומה שמעורב בה. כלומר, שאם נפל בעיסה אחרונה מן הראשונה שיעור גדול כל כך שיהא בו משאור של תרומה שנתחמצה ממנו כדי לחמץ האחרונה — אסורה אף האחרונה. ואם בין הכל, מה שנפל מן הראשונה לתוך האחרונה, אין בו אלא כדי לחמץ האחרונה — מותרת האחרונה, כיון שלא נפל מן התרומה כדי לחמץ, עד כאן לשון רש"י. ולא נראה, דאם כן כי אמר בגמרא עלה [דלא] כרבי אליעזר דתנן שאור של חולין ושל תרומה כו'. למה צריך לאתויי דלא כרבי אליעזר [ממתניתין דשאור]? אלא מההיא משנה שהביא גבי מדומע, דמינה מצי לאוכחי שפיר דלא כרבי אליעזר! לכן נראה לפרש: כגון בזית שאור של תרומה וכזית שאור של חולין שניהם בעין, ונפלו לתוך עיסה של חולין וחימצו, ואין בכל אחד לבדה כדי לחמץ — דאינה אסורה. והיינו "לפי חשבון", כדי לחמץ בשאור של תרומה לבדה. וזהו ממש כי ההיא משנה דמייתי עלה בגמרא "וחכמים אומרים" כו', דסבר זה וזה גורם אסור. **ואין** המים שאובין פוסלין את המקוה אלא לפי חשבון [וכו'] רבי אליעזר בן יעקב היא דתנן כו' — שהשאיבה מטהרת ברבייה ובהמשכה. והיינו "לפי חשבון", שאין השאובין פוסלין אלא אם כן יש בהן כהכשרים, דהיינו עשרים סאה מן השאובין ועשרים סאה מן הכשרים. אבל אם לא המשיך מן השאובין כי אם תשעה עשר לתוך עשרים ואחד הכשרים — כשר. אלא אמר רב פפא לפי חשבון הכלים, כלומר: שנפל בשלשה כלים כנגד חשבון הלוגין, ויוסף בן חוני היא. ולפי זה רבנן לקולא פליגי. והא דכי אתי רבין רבנן היא ומתניתין לאו בהכי מיירי דתימא רבי אליעזר היא, ורבנן לחומרא פליגי, כן פירש רש"י. והקשה הרב רבינו שמואל מלוניל: דאין זה שיטת התלמוד, דמעיקרא לדברי רבי חייא בר אבא רבי אליעזר לקולא ורבנן לחומרא, ולדברי רבינא רבי אליעזר לחומרא ורבנן לקולא, סברת אמוראי הפוכה כזה לא מצינו! ועוד:

והן

תוספות

ועוד: היכי מצינו למימר דלרבנן שאיבה שהמשיכה כולה ואין במקוה מי גשמים אחרים שיהא כשר? אם כן קשיא מפרק קמא דתענית (יג,א) דאמר: (מועלין במרדתצאות), ואמרינן בגמרא עלה: כל שהוא משום אבילות — אסור לרחוץ, בין בחמין בין בצונן. וכל שהוא משום תענוג — בחמין אסור, בצונן מותר. עד לימא מסייע ליה: כל חייבי טבילות טובלין בדרכן בתשעה באב וביום הכפורים. ואי בחמין — טבילה מי איכא בחמין? הא שאובין נינהו. ואי כדברי רש"י דשאיבה מטהרת ברבייה בלא שום מי גשמים — אם כן מצינו טבילה בחמין, כגון שהמשיכן. ועוד קשה מההיא דתנן במסכת מקוואות (פרק ו משנה ח): שני מקוואות, אחד עליון ואחד תחתון, בעליון ארבעים סאה ובתחתון אין בה ארבעים סאה — ממלא בכתף ונותן לעליון עד שירדו לתחתון ארבעים סאה. ואי שאיבה מטהרת על ידי המשכה בלא מים אחרים — למה לי נותן בעליון? אפילו נתן בקרקע והמשיכן הוי טהור! ועוד: דתנן פרק רביעי דמסכת מקוואות (משנה ד): מי גשמים ומים שאובין שנתערבו בחצר ובעוקה ועל מעלות המערה, אם רוב מן הכשר — כשר, ואם רוב מן הפסול — פסול. [מחצה למחצה — פסול]. אימתי — בזמן שנתערבו עד שלא יגיעו למקוה כו'. והשתא למה לי נתערבו? אפילו מים שאובין לבדן כשרין על ידי המשכה! ושלח הרב רבינו שמואל שקיבל מרבותיו: שאיבה שהמשיכוה כולה טהורה — היינו, כשיבואו במקוה [אחר כך] מי גשמים ארבעים סאה. והשתא מיתרצא כל מה שהקשינו, ושפיר הוי הך מילתא דרבין כרבי אליעזר בן יעקב. דלענין צירוף ארבעים סאה בעינן רוב הכשר. וכן משמע מתוך לשון שאלתות דרב אחאי שכתוב: מקוה אחד שנפל בו שלשה לוגין מים שאובין — פסול. ואי אמשכינהו אבראי אגב מרזיבא ואזלי למקוה — לא פסלי. דכי אתא רבין אמר רבי יוחנן: שאיבה שהמשיכוה כולה — טהורה, ואיצטרופי מצטרפי לארבעים סאה. דתניא: רבי אליעזר בן יעקב אומר כו'. אלמא משמע דאית ליה דשפיר מיתוקמי הני תרי מילי מילתא דרבי אליעזר בן יעקב ומילתא דרבין, אלמא לא נגעי אהדדי. ורבינו יצחק השיב לו: דשפיר מיתוקמא סוגיא דשמעתין לפרושי דמשמע ליה דלרבי אליעזר בן יעקב בעי רוב מי גשמים, אבל אם רובן שאובין, אפילו אם ירדו אחר כך ארבעים סאה מי גשמים — לא מתכשר. ומשום הכי פריך, דמילתא דרבין לא מיתוקמא לא כרבי אליעזר בן יעקב ולא כרבנן. מיהו אומר רבינו יצחק: דכל מה שהקשה לא קשה מידי. דבכמה מקומות בתלמוד מצינו כן, דמעיקרא היה מפרש מילתא דחד תנא להחמיר, ואחר כך מפרשו להקל. בפרק קמא דקדושין (לז,א) (דבי) רבי אליעזר אומר אף החדש, דמיבעי ליה בתלמוד אי רבי אליעזר לקולא פליג או לחומרא פליג. וההיא דתענית לא קשה מידי, דלטעמיך נמי תיקשי, דמצינו שפיר בחמין כגון שהמשיך תשע עשרה סאה חמין לתוך עשרים ואחד סאה מי גשמים. אי נמי: על ידי עששיות של ברזל שהוחמו ונתנו למקוה, כדאמרינן במסכת יומא (לא,ב) גבי טבילה דכהן גדול ביום הכפורים. ושאר משניות שהבאתי דמסכת מקוואות אפשר לאוקומינהו כרבי אליעזר בן יעקב. ועוד יש לומר מההיא דנותן לעליון עד שירדו בתחתון ארבעים סאה, דאתא לאשמעינן דהיכא דיש במקוה ארבעים סאה מים כשרים אפילו ירדו בו מאה סאה מים שאובין — לא יפסלוהו. והנראה לפי האמת, דאין לעשות מקוה כולהו שאוב על ידי המשכה, דאפילו לפירוש רש"י הלכה כרבי אליעזר בן יעקב [דמשנתו] קב ונקי. אבל על ידי רבייה והמשכה — כשר לכולי עלמא, שאם יש במקוה עשרים ואחד סאה מים כשרים — מותר למלאות בכתף תשע עשרה סאה, ולעשות חריץ בקרקע ולערות שם ולהמשיכן למקוה עד שיתמלא. כההיא דפרק רביעי דמסכת מקוואות שהבאתי, דקתני: אימתי — בזמן שנתערבו עד שיגיעו למקוה. הא אסיקנא דעל ידי רבייה והמשכה — לכולי עלמא כשר. ונראה דקתני "שנתערבו עד שיגיעו למקוה", לאפוקי היכא שהצינור שחקקו ולבסוף קבעו — יורד למקוה בלא המשכה.

יוסף בן חוני אומר בשנים ושלשה כלים פוסלים את המקוה בארבעה וחמשה כלים אין פוסלין — ו"לפי חשבון" דקתני מתניתין, הכי קאמר: ואין מים שאובין פוסלין את המקוה אלא אם כן נפלו מכלים לפי חשבון הלוגין שפוסלין המקוה, דהיינו שלשה. אבל אם נפלו השלשה לוגין בארבע וחמש פעמים — לא פסלי. ופסק הרב רבינו אברהם בר דוד דהלכה כיוסף בר חוני. לפיכך נראה, כששואבין את המקוה לנקותו, שנוטלין אותן מים שבתוכו ובאים מים אחרים תחתיהן — אין לחוש, אפילו אם נשתייר קצת מן הראשונים במקוה. ואף על גב שנופל מן הדלי לתוכו, והוו להו שם יותר משלשה לוגין מים שאובין — אפילו הכי אין לחוש, דמסתמא לא נפלו שלשה לוגין משלשה כלים. ויש מחמירין, שנוקבין את הדלי בכונס משקה, משום הך חששא דפירשתי. **הא** כיצד רצה עפר למטה רצה עפר למעלה — ואם תאמר: אם כן גזירה שוה למאי אתא? ויש לומר: דלמצוה בעינן מים תחילה ואחר כך עפר, כדכתיב בסוטה (במדבר ה): "ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ונתן אל המים", ומשום הכי אתיא גזירה שוה.

שלש

רש"י

1 **וְהֵן טְהוֹרִין, שֶׁהַשְּׁאִיבָה מְטַהֶרֶת בְּרִבְיָיה וּבְהַמְשָׁכָה.**
2 **מִכְּלָל דְּרַבָּנַן סָבְרִי דְּבְרִבְיָיה וּבְהַמְשָׁכָה לָא? אֶלָּא דְּכִי**
3 **אָתָא רָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁאוּבָה שֶׁהִמְשִׁיכוּהָ כּוּלָּהּ -**
4 **טְהוֹרָה, מָנִי? לָא רַבָּנַן וְלָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר! אֶלָּא אָמַר רָבָה:**
5 **לְפִי חֶשְׁבּוֹן כֵּלִים, וְיוֹסֵף בֶּן חוֹנִי הִיא. דְּתַנְיָא: שְׁלֹשֶׁת**
6 **לוּגִּין מַיִם שְׁאוּבִין שֶׁנָּפְלוּ לַמַּיִם בְּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה כֵּלִים,**
7 **וַאֲפִילּוּ בְּאַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה כֵּלִים - פּוֹסְלִים אֶת הַמִּקְוֶה.**
8 **יוֹסֵף בֶּן חוֹנִי אוֹמֵר: בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה כֵּלִים - פּוֹסֵל אֶת**
9 **הַמִּקְוֶה, בְּאַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה - אֵין פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה.**
10 **"וְאֵין מֵי חַטָּאת נַעֲשָׂה מֵי חַטָּאת" כו'. מֵאַן תַּנָּא? אָמַר**
11 **רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: דְּלָא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן.**
12 **דְּתַנְיָא: הַקְּדִים עָפָר לַמַּיִם - פָּסוּל. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַכְשִׁיר.**
13 **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן? דִּכְתִיב: "וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר**
14 **שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים", וְתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן**
15 **אוֹמֵר: וְכִי עָפָר הוּא? וַהֲלֹא אֵפֶר הוּא! - שִׁנָּה הַכָּתוּב**
16 **מִמִּשְׁמָעוֹ לָדוּן הֵימֶנּוּ גְּזֵירָה שָׁוָה. נֶאֱמַר כָּאן "עָפָר",**
17 **וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "עָפָר". מַה לְּהַלָּן - עָפָר עַל גַּבֵּי הַמַּיִם, אַף**
18 **כָּאן - עָפָר עַל גַּבֵּי הַמַּיִם. וּמַה כָּאן - הַקְּדִים עָפָר לַמַּיִם,**
19 **כָּשֵׁר, אַף כָּאן - הַקְּדִים עָפָר לַמַּיִם, כָּשֵׁר. וְהָכָא מְנָלַן?**
20 **תְּרֵי קְרָאֵי כְּתִיבִי, "וְנָתַן עָלָיו" - אַלְמָא אֵפֶר בְּרֵישָׁא,**
21 **וְהַדַּר כְּתִיב "מַיִם חַיִּים אֶל כֶּלִי". הָא כֵּיצַד? רָצָה - עָפָר**
22 **לְמַטָּה, רָצָה - עָפָר לְמַעְלָה. - וְתָנָא דִּידָן, מַאי טַעְמָא?**
23 **- אֲמַר לָךְ: סֵיפֵיהּ דִּקְרָא דַּוְקָא, "וְנָתַן עָלָיו" - לְעָרְבָן.**
24 **- מַאי חֵזֵי דְּאָמְרַתְּ סֵיפֵיהּ דִּקְרָא דַּוְקָא, דִּלְמָא רֵישָׁא**
25 **דַּוְקָא? - לָא מְצִית אָמְרַתְּ, מַה מְּצִינוּ בְּכָל מָקוֹם מַכְשִׁיר**
26 **לְמַעְלָה, אַף כָּאן - מַכְשִׁיר לְמַעְלָה. "וְאֵין בֵּית הַפְּרָס**
27 **עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס" כו'. מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי**
28 **אֱלִיעֶזֶר. דִּתְנַן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בֵּית הַפְּרָס**
29 **עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס. וְרַבָּנַן, עַד כַּמָּה? כִּי אָתָא**
30 **רַב דִּימִי אֲמַר רֵישׁ לָקִישׁ, אֲמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר אַבָּא:**

שלש

1 **וְהֵן טְהוֹרִין** — כלומר, כשר לטבול בו. **מטהרת ברבייה והמשכה** — כשהרוב ממי
2 (של) גשמים שנפלו מעצמן לתוכו, והמשיך מיעוט של שאיבה לתוכו דרך חריץ —
3 מטהרת השאיבה. והיינו "לפי חשבון" דמתניתין, דאין השאובין פוסלין את המקוה
4 דרך המשכה אלא אם כן היו שם עשרים סאין. **מכלל דרבנן כו'** — כלומר,
5 מדקאמרת מתניתין רבי אליעזר בן יעקב היא
6 ולא רבנן, ומתניתין לקולא, דבלישנא דקולא
7 נקיט לה, דקתני "אין השאובין פוסלין אלא
8 לפי חשבון", מכלל דרבנן לחומרא פליגי.
9 **אלא הא דכי אתא רבין ואמר שאובה**
10 **שהמשיכוה כולה כשרה** — שאפילו כל
11 המקוה ממים שאובין דרך המשכה — כשר,
12 לא רבי אליעזר ולא רבנן. **אלא אמר רב**
13 **פפא** — רבנן לקולא פליגי. והא דכי אתא
14 רבין — רבנן היא, ומתניתין לאו בהכי קמיירי,
15 דתימא: רבי אליעזר היא, ורבנן לחומרא
16 פליגי. **אלא לפי חשבון כלים** — ויוסף בן חוני
17 היא. **שנפלו** — למקוה מן הכלי לתוך המקוה
18 בהמשכה. **בשנים או בשלשה כלים** — שנפל
19 לוג שלם מכל כלי — פסול. אבל מארבעה או
20 חמשה כלים, דאין לוג שלם נופל כאחד —
21 לא פסלוהו. ו"לפי חשבון" דמתניתין נמי הכי
22 קאמר. **אלא על מתן אפר** — בשעת מתן
23 אפר נעשו מי חטאת. אלמא, בעינן מים
24 ברישא, דאי מים בסוף — לא הוו מי חטאת.
25 דהא בשעת מתן אפר לא נעשו מי חטאת,
26 דלא היו שם מים). **דלא כרבי שמעון** —
27 דלרבי שמעון הקדים אפר למים כשר. **דתניא**
28 — גבי סוטה: הקדים עפר שבקרקע למים
29 בכלי — פסול כו'. **ואמרינן מאי טעמיה דרבי**
30 **שמעון דכתיב** — גבי מי חטאת "ולקחו לטמא
31 מעפר", ותניא כו'. **נאמר כאן** — במי חטאת
32 "עפר", ונאמר בסוטה "עפר". מה בסוטה —
33 עפר על המים, כדכתיב (במדבר ה) "ומן
34 העפר אשר יהיה" וגו', אף כאן — עפר על
35 גבי מים, וזו היא הכשר מצוותה לכתחילה.
36 **ומה כאן כו'** — כדמפרש. והכא גבי מי
37 חטאת מנלן? אלמא סבירא ליה לרבי שמעון
38 דמי חטאת הקדים עפר למים — כשר.
39 **וכתיב מים חיים אל כלי** — דמשמע: דהמים
40 יהיו נתונין אל כלי, ולא אל העפר. ד"אל
41 כלי" משמע: עפר ברישא — פסול. **עליו**
42 **לערבן** — "ונתן עליו" לאו למימרא דאם
43 הקדים עפר — כשר, אלא למימרא להזהר,
44 שלאחר שיתן העפר למים יערבם באצבעו
45 יפה, ויחזיר המים שתחתיו עליו. **ואימא רישא דקרא דוקא** — דאפר קודם למים,
46 כדכתיב "ונתן עליו מים", ו"אל כלי" להכי אתא — שתהא חיותו בכלי, שלא ימלאם
47 בכלי אחר ויערם לכלי זה, אבל זה יתן לתוך המעיין ויקח המים לתוכו. **ומשני מה**
48 **מצינו בכל מקום** — כגון בסוטה, עפר למעלה שהוא המכשיר את המים לבדו, והוי
49 למעלה. דכולי עלמא מודו דמצוה להקדים המים, כדכתיב "ומן העפר" וגו'. **אף כאן**
50 **מכשיר למעלה** — הלכך בעל כרחך סיפיה דקרא — לגופיה, ורישא — לדרשא
51 לערבן. **רבי אליעזר אומר בית הפרס עושה בית הפרס** — כל ארבע השדות שסביב
52 — בית הפרס הן, אם נחרשו, דעפר בית הפרס מטמאן.

שלש

וְעל ידי כך הֵן נעשים **טְהוֹרִין** וכשרים לטבילה, משום **שֶׁהַשְּׁאִיבָה מְטַהֶרֶת בִּרְבָיָה וּבְהַמְשָׁכָה** – שמים שאובים נעשים כשרים לטבילה כשמתקיימים בהם שני תנאים אלו, שרוב שיעור המקוה הוא ממי גשמים ורק מיעוטו מים שאובים, וגם אותו מיעוט שאובים לא ניתן מהכלי לתוך המקוה, אלא נמשכים המים על גבי הקרקע בריחוק מקום מהמקוה ונופלים לתוכו מעצמם. וזה הוא מה שאמרה המשנה 'ואין המים שאובין פוסלין את המקוה אלא לפי חשבון', שאם היתה להם המשכה על גבי הקרקע אינם פוסלים את המקוה אלא אם כן הם לכל הפחות מחצית מחשבון המים שבתוכו.

מקשה הגמרא: הלא ממה שהעמיד את המשנה בשיטת רבי אליעזר בן יעקב, **מִכְּלָל** [–מוכח] דְּשיטתו **רַבָּנַן סָבְרִי דְּגַם בִּרְבָיָה וּבְהַמְשָׁכָה לָא** נטהרים מים שאובים. שכן מלשון משנתנו 'אין פוסלין אלא לפי חשבון' משמע, שתנא המשנה בא להקל משיטת החולקים עליו בדין זה. ואם כן קשה, **אֶלָּא** [**הָא**] **דְּרִבִּי אֲתָא רָבִין וְאָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן**, מקוה **שֶׁאוּבָה שֶׁהִמְשִׁיכוּהָ כּוּלָּהּ** על גבי קרקע ונשפכו מימיה לבור אחר **טְהוֹרָה, מַנִּי** – מי הוא התנא הסובר כן, הרי **לֹא רַבָּנַן וְלֹא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** בן יעקב סוברים כן. שכן לשיטת רבי אליעזר בן יעקב אין מים שאובים נטהרים על ידי המשכה אלא אם כן הם מיעוט מי המקוה, ולשיטת חכמים אינם נטהרים אפילו כשמי הגשמים מרובים מהם. ומוכח מדברי רבין בשם רבי יוחנן אלו שלא כמו שאמר רבי חייא בר אבא בשמו, אלא חכמים מקילים יותר מרבי אליעזר בן יעקב, ולשיטתם מים שאובים נטהרים בהמשכה אף בלא שירבו עליהם מי גשמים.

הגמרא מביאה פירוש אחר בדברי משנתנו: **אֶלָּא אָמַר רַבָּה,** 'לפי חשבון' ששנינו במשנתנו הוא **לְפִי חֶשְׁבּוֹן כֵּלִים,** ובשיטת **יוֹסֵף בֶּן חוֹנִי הִיא** שנויה. **דְּתַנְיָא, שְׁלֹשֶׁת לוּגִּין מַיִם שֶׁאוּבִין שֶׁנָּפְלוּ לַמַּיִם** – למקוה לפני שהתמלאה בארבעים סאה מי גשמים, והיו נתונים שלשה לוגים אלו **בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה כֵּלִים, וְאֲפִילּוּ** היו נתונים **בְּאַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה כֵּלִים** ונמצא שאין לוג שלם בכל כלי, הרי הם **פּוֹסְלִים אֶת הַמִּקְוֶה.** וכן היא שיטת חכמים. אבל **יוֹסֵף בֶּן חוֹנִי אוֹמֵר,** דווקא אם היו נתונים שלשת הלוגים **בְּלֹא** יותר מ**שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה כֵּלִים** ונפל לפחות לוג שלם מכל כלי, **פּוֹסֵל** שיעור זה **אֶת הַמִּקְוֶה.** אבל אם היו נתונים **בְּאַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה** ונמצא שלא נפל לוג שלם מכל כלי, **אֵין הם פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה** בנפילתם לתוכו. וזה הוא שאמרה המשנה 'אין מים שאובים פוסלים אלא לפי חשבון', שאין המקוה נפסלת אלא כשמנין הכלים הוא כפי חשבון הלוגים הפוסלים את המקוה, דהיינו לכל היותר שלשה כלים, וכשיטת יוסף בן חוני.

שנינו במשנתנו: **וְאֵין מֵי חַטָּאת נַעֲשָׂה מֵי חַטָּאת כו'** אלא עם מתן אפר, אבל אם הקדים את נתינת האפר למים פסולים. מפרשת הגמרא: **מַאן** הוא **הַתָּנָא** שהמשנה שנויה בשיטתו, **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** משנתינו היא **דְּלֹא** כְּשיטת **רַבִּי שִׁמְעוֹן.** **דְּתַנְיָא** בברייתא לגבי מי סוטה, אם **הִקְדִּים** את נתינת **עָפָר** קרקע העזרה בכלי לְנתינת **הַמַּיִם** בתוכו, הרי הוא **פָּסוּל** למי סוטה. וכן היא שיטת חכמים, וְאולם **רַבִּי שִׁמְעוֹן מַכְשִׁיר** אפילו כשהקדים את נתינת העפר לנתינת המים. ורבי שמעון חולק גם במי חטאת, שכן **מַאי מַעֲמָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** המכשיר במי סוטה עפר שניתן לפני המים, הלא הוא משום **דִּכְתִיב** במי חטאת (במדבר יט יז), 'וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת, וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים'. **וְתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, וְכִי** מה שנותר משריפת הפרה **'עָפָר' הוּא, וַהֲלֹא 'אֵפֶר' הוּא,** ומדוע נכתב 'עפר' שמשמעותו היא חול מהאדמה. אלא **שֵׁנָה הַכָּתוּב מִמַּשְׁמָעוֹ** של 'עפר' בכל מקום וכתב תיבה זו במקום 'אפר' כדי לָדוּן **הֵימֶנּוּ גְּזֵירָה שָׁוָה** ממי סוטה. **שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן** במי חטאת **'עָפָר', וְנֶאֱמַר** לְהַלָּן (שם ה יז) במי סוטה, 'וְלָקַח הַכֹּהֵן מַיִם קְדֹשִׁים בִּכְלִי חָרֶשׂ וּמִן הֶעָפָר אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן יִקַּח הַכֹּהֵן וְנָתַן אֶל הַמָּיִם'. **מַה לְּהַלָּן** במי סוטה מפורש בכתוב שקודם נותנים את המים בכלי ואחר כך נותנים את **הָעָפָר עַל גַּבֵּי הַמַּיִם, אַף כָּאן** לכתחילה יש לתת קודם את המים ואחר כך את **הָעָפָר עַל גַּבֵּי הַמַּיִם. וּמַה כָּאן** במי חטאת אם **הִקְדִּים** את **הָעָפָר לַמַּיִם** בדיעבד **כָּשֵׁר, אַף כָּאן** במי סוטה אם **הִקְדִּים** את **הָעָפָר לַמַּיִם** בדיעבד **כָּשֵׁר.** הרי שסובר רבי שמעון שגם במי חטאת אם הקדים את העפר למים בדיעבד כשר.

מפרשת הגמרא: **וְהָכָא** במי חטאת **מְנָלָן** שבדיעבד אם הקדים את העפר כשר, משום **דְּתֵרֵי קְרָאֵי כְּתִיבִי** בפרשה זו, והם לכאורה סותרים זה את זה. שכן נאמר **'וְנָתַן עָלָיו'** [–על האפר] את המים, **אַלְמָא הַאֵפֶר** ניתן בכלי **בְּרֵישָׁא, וְהָדַר** [–ואחר כך] **כְּתִיב 'מַיִם חַיִּים אֶל כֶּלִי'** שמשמעו שהמים ניתנים אל הכלי ולא אל האפר. **הָא כֵּיצַד** מתיישבת סתירה זו. אלא בהכרח ששני האופנים כשרים, ואם **רָצָה** נותן את **הָעָפָר לְמַטָּה** ועל גביו את המים, ואם **רָצָה** נותן את **הָעָפָר לְמַעְלָה** לאחר שנתן את המים. אמנם אף ששני האופנים כשרים בדיעבד, מכל מקום למדנו בגזירה שוה ממי סוטה שלמצוה צריך לתת תחילה את המים, ורק אחר כך את האפר.

שואלת הגמרא: **וְתַנָּא דִּידָן** [–של משנתנו] הסובר שהקדמת המים מעכבת, **מַאי טַעְמָא** – מהו טעמו, הלא ממה שנאמר 'ונתן עליו מים חיים' משמע שגם אם הקדים את העפר למים כשר. משיבה הגמרא: **אָמַר לְךָ** תנא משנתינו, **סֵיפֵיהּ דִּקְרָא** – סוף הכתוב שנאמר בו 'מים חיים אל כלי' שמשמע ממנו שהמים צריכים להינתן ראשונים בכלי הוא **בְּדַוְקָא,** והקדמת המים מעכבת. ומה שנאמר **'וְנָתַן עָלָיו** מים חיים' אין פירושו שיש לתת את האפר לפני המים, אלא בא ללמדנו שלאחר שניתן האפר על המים יש **לְעָרְבָן** יפה עם האפר באצבעו, ולהחזיר את המים על האפר על ידי הערבוב.

שוב שואלת הגמרא: **מַאי חָזֵית דְּאָמְרַת סֵיפֵיהּ דִּקְרָא דַּוְקָא** – מה ראית לומר שסוף הכתוב שנאמר בו 'מים חיים אל כלי' הוא בדווקא, ותחילת הכתוב 'ונתן עליו' לא באה אלא לומר שיש לערב את המים עם האפר. **דִּלְמָא הַרִישָׁא** של הכתוב 'ונתן עליו' היא **בְּדַוְקָא,** ויש לתת את העפר לפני המים, וסוף הכתוב 'מים חיים אל כלי' לא בא אלא ללמדנו שתהא חיותם [–נביעתם] של המים לתוך הכלי. כלומר, שלא ימלאם מן המעין בכלי אחר ויערה אותם לכלי שנותן בו את האפר, אלא יכניס כלי זה בעצמו לתוך המעין ויתמלא מאליו במי המעין.

משיבה הגמרא: **לֹא מָצֵית אָמְרַת** כן, שהרי **מַה מָּצִינוּ בְּכָל מָקוֹם,** כגון בסוטה, שהעפר **שֶׁמַּכְשִׁיר** את המים ועושה אותם למי סוטה ניתן **לְמַעְלָה** על גביהם, **אַף כָּאן** בפרה, האפר **שֶׁמַּכְשִׁיר** את המים ועושה אותם למי חטאת ניתן **לְמַעְלָה** על גביהם.

שנינו במשנתנו: **וְאֵין בֵּית הַפַּרְסָם עוֹשֶׂה בֵּית הַפַּרְסָם כו'.** מפרשת הגמרא: **מַתְנִיתִין** היא **דְּלֹא** כְּשיטת **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר.** **דְּתַנֵּי** במשנה במסכת אהלות (פי"ז מ"ב), **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר בֵּית הַפַּרְסָם עוֹשֶׂה בֵּית הַפַּרְסָם** אחר. ששדה שיש בה קבר ונחרשה יחד עמו, ונטמאה השדה עד מרחק מאה אמה מן הקבר מדין 'בית הפרס', ולאחר שחרש את השדה ונעשתה בית הפרס חרש שוב שדה זו יחד עם השדות הסמוכות לה מארבעת צדדיה, גם השדות שנחרשו עם בית הפרס הראשון נטמאות עד למרחק מאה אמה. שכן יש לחשוש שמא היה בעפר בית הפרס שנגרר לתוכן על ידי המחרישה עצם כשעורה מעצמות המת, שהיא מטמאת במגע ובמשא. אבל לשיטת חכמים אין בית הפרס עושה בית הפרס אחר.

הגמרא מפרשת את שיטת חכמים בשדה שאבד בה קבר: שני מיני בית הפרס הם. הראשון הוא שדה שנחרש בה קבר, ובה נחלקו רבי אליעזר וחכמים במחלוקת האמורה. והשני הוא שדה שיש בה קבר אלא שאבד ואין ידוע מקומו. ושואלת הגמרא: **וּלְשיטת רַבָּנַן** הסוברים בשדה שנחרש בה קבר שאינה עושה בית הפרס אחר, מה דעתם בשדה שאבד בה קבר, **וְעַד כַּמָּה** היא עושה את השדות שסביבותיה לבית הפרס כשנחרשה יחד עמן. משיבה הגמרא: **כִּי אֲתָא** [–כשבא] **רַב דִּימִי, אָמַר** בשם **רֵישׁ לָקִישׁ, שֶׁאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר אַבָּא,**

שָׁלֹשׁ שָׁדוֹת נעשות בית הפרס, והן אותה שדה שאבד בה קבר, ומלבדה עוד **שְׁתֵּי מַעֲנוֹת.** 'מענה' הוא שטח שהמחרישה חורשת בפעם אחת, **וְכַמָּה** הוא **מְלֹא מַעֲנָה, מֵאָה אַמָּה.** (**כדתניא**) [**כִּדְתַנְּן**] במסכת אהלות (פי"ז מ"א), **הַחוֹרֵשׁ אֶת הַקֶּבֶר עוֹשֶׂה** את סביבות הקבר **לְבֵית הַפֶּרֶס,** עד מרחק של **מְלֹא מַעֲנָה** שהוא **מֵאָה אַמָּה.** והוא הדין לשדה שאבד בה קבר, שאם דרך בני הבקעה לחרוש את שדותיהם ממזרח למערב, נעשות השדות שממזרח וממערב לשדה שאבד בה הקבר לבית הפרס. שכן יש לחשוש שמא נמצא הקבר בקצה המזרחי של השדה וגררה המחרישה את עצמות המת עד מאה אמה לתוך השדה שבמזרחה, וכמו כן יש לחשוש שמא נמצא הקבר בקצה המערבי של השדה וגגררו העצמות עד מאה אמות לתוך השדה שבמערבה. ואם דרך בני הבקעה לחרוש את שדותיהם מצפון לדרום, נעשות מטעם זה השדות שמצפונה ומדרומה של השדה שאבד בה הקבר לבית הפרס. נמצא ששלש שדות נעשות לבית הפרס, השדה האמצעית שאבד בה הקבר כולה ואפילו היא יותר ממאה אמה, שהרי אין ידוע היכן הקבר, ומלבדה עוד שתי שדות של מאה אמה כל אחת, או במזרחה ובמערבה או בצפונה ובדרומה.

שנינו במשנתנו: **וְאֵין תְּרוּמָה אַחַר תְּרוּמָה כּוֹ'.** מפרשת הגמרא: **מַתְנִיתִין מַנִּי** – בשיטת מי שנויה משנתנו, בשיטת **רַבִּי עֲקִיבָא הִיא.** **דִּתְנַן** במסכת תרומות (פ"ג מ"ג), **הַשּׁוּתָּפִין שֶׁתָּרְמוּ** שניהם מפירות השותפות **זֶה אַחַר זֶה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, תְּרוּמַת שְׁנֵיהֶם תְּרוּמָה,** שהרי לשניהם יש חלק בפירות, וחצי ממה שתרם כל אחד מהם חלה על חלקו. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵין תְּרוּמַת שְׁנֵיהֶם תְּרוּמָה,** לא תרומת הראשון ולא תרומת השני. שכן מאחר שחזר השני ותרם, גילה את דעתו שאינו מתרצה בתרומת הראשון, וכן תרומת השני היתה שלא לדעת הראשון, שהרי תרם בעצמו. והלכה בידינו שאין התרומה חלה אלא מדעת הבעלים. **וַחֲכָמִים אוֹסְרִים, אִם תָּרַם הָרִאשׁוֹן** כנגד כל הפירות **כְּשִׁעוּר** שקבעו חכמים לתרומה, שהוא אחד מחמישים לעין בינונית, **אֵין תְּרוּמַת הַשֵּׁנִי תְּרוּמָה,** שכן מאחר שתרם הראשון כהלכתו מסתבר שהסכים לתרומת הראשון, וכבר נתקנו הפירות. **וְאוּלָם אִם לֹא תָּרַם** הראשון **כְּשִׁעוּר** זה אלא תרם רק כשיעור עין רעה שהוא אחד משישים, **תְּרוּמַת הַשֵּׁנִי** על חלקו **תְּרוּמָה,** שכן באופן זה מסתבר שלא הסכים לתרומת הראשון.

ומדברי משנתנו 'אין תרומה אחר תרומה' משמע, שבשום אופן אין תרומת השני תרומה, בין אם תרם הראשון כשיעור עין יפה ובין אם תרם כשיעור עין רעה. ולא כשיטת רבי אליעזר וחכמים, אלא כשיטת רבי עקיבא שאינו מחלק כחילוק האמור.

שנינו במשנתנו: **וְאֵין תְּמוּרָה עוֹשָׂה תְּמוּרָה כּוֹ'.** מפרשת הגמרא: **מַאי טַעְמָא,** משום **דְּאָמַר קְרָא** בפרשת תמורה (ויקרא כז י), 'וְהָיָה הוּא **וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ',** ו'תמורתו' בא למעט שדווקא תמורת הקרבן הראשון נעשית קודש, **וְלֹא תְּמוּרַת תְּמוּרָתוֹ.**

שנינו במשנתנו: **וְאֵין הַוָּלָד עוֹשֶׂה תְּמוּרָה.** מפרשת הגמרא: טעם הדבר הוא משום **דְּאָמַר קְרָא** 'והיה **הוא**' וממעט הכתוב שדווקא 'הוא' – הקרבן שהוקדש בעצמו עושה תמורה, **וְלֹא וָלָד** של בהמת קרבן.

שנינו במשנתנו: **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר הַוָּלָד עוֹשֶׂה תְּמוּרָה.** מפרשת הגמרא: טעמו של רבי יהודה הוא משום **דְּאָמַר קְרָא** 'יִהְיֶה קודש' ו'יהיה' בא **לְרַבּוֹת אֶת הַוָּלָד.** ולדעת **רַבָּנַן** במשנתנו החולקים על רבי יהודה וסוברים שולד אין עושה תמורה, לא נכתב 'יהיה' כדי לרבות ולד לתמורה, אלא בא **לְרַבּוֹת** תמורת **שׁוֹגֵג** שאף היא חלה **כְּתְמוּרַת מֵזִיד.** וכגון שרצה להמיר בהמת קרבן על שור שחור, ובשוגג יצא מפיו 'שור לבן זה יהיה תחת זו'. ואפילו שהקדש סתם אינו חל באופן זה, שכן הקדש בטעות אינו הקדש, מכל מקום תמורה חלה אף בטעות.

משנה

המשנה שלפנינו מונה את סוגי הקדשים שאינם עושים תמורה: **הָעוֹפוֹת** של קדשים, **וְכֵן הַמִּנְחוֹת, אֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה. שֶׁכֵּן לֹא נֶאֱמַר** בפרשת תמורה **אֶלָּא 'בְּהֵמָה'** בלבד, ככתוב (שם) 'וְאִם הָמֵר יָמִיר בְּהֵמָה בְּבְהֵמָה'. **וְהַצִּיבּוּר וְהַשּׁוּתָּפִין אֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה** בקרבנם, **שֶׁנֶּאֱמַר 'לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר'** בלשון יחיד, ומכאן שרק **יָחִיד עוֹשֶׂה תְּמוּרָה, וְאֵין הַצִּבּוּר וְהַשּׁוּתָּפִין עוֹשִׂין תְּמוּרָה.**

קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת שהוקדשו לצורך בנין בית המקדש או תיקונו ולא לצורך הקרבה למזבח, **אֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה,** אלא קדשי מזבח בלבד, שהם דברים הראויים להקרבה שהוקדשו לצורך הקרבתם על גבי המזבח, שכן נאמר בתמורה 'קרבן', ורק קדשי מזבח קרויים 'קרבן', כמבואר בברייתא להלן.

רבי שמעון מביא טעם אחר לדינים האמורים: **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן,** לאחר שנכתב דין תמורה (שם) בכל הקרבנות, חזר ונשנה שוב דין זה במעשר בהמה, שנאמר (שם כז לג) 'וְלֹא יַמִּירֶנּוּ, וְאִם הָמֵר יְמִירֶנּוּ וְהָיָה הוּא **וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ'. וַהֲרֵי מַעֲשֵׂר** בהמה **בִּכְלָל** פרשת תמורה של כל הקרבנות **הָיָה, וְלָמָּה יָצָא** להכתב בו דין זה בפני עצמו. אלא בא הכתוב להקיש מעשר לתמורה, **וּלוֹמַר לְךָ, מַה מַּעֲשֵׂר** הוא **קָרְבַּן יָחִיד,** שכן אין חייבת במעשר אלא בהמת יחיד ולא בהמה של ציבור או של שותפים, אף תמורה אינה נוהגת אלא בקרבנות יחיד, **יָצְאוּ קָרְבְּנוֹת צִבּוּר** שאין תמורה נוהגת בהם. **וּמַה מַּעֲשֵׂר** בהמה הוא **קָרְבַּן** הקרב על גבי **הַמִּזְבֵּחַ,** אף תמורה אינה נוהגת אלא בקדשי מזבח, **יָצְאוּ קָרְבְּנוֹת** [–קדשי] **בֶדֶק הַבַּיִת** שאין תמורה נוהגת בהם.

גמרא

הברייתא מפרשת מדוע אין תמורה בקדשי בדק הבית: **תָּנוּ רַבָּנַן, יָכוֹל יְהוּ קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת עוֹשִׂין תְּמוּרָה, תַּלְמוּד לוֹמַר** בפרשת תמורה (שם כז ט) 'אִם בְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה **קָרְבָּן** לַה'', ומכאן שאין תמורה נוהגת אלא **בְּמִי שֶׁנִּקְרְאוּ 'קָרְבָּן',** והם קדשי מזבח, **יָצְאוּ קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת שֶׁלֹּא נִקְרְאוּ 'קָרְבָּן'.**

הגמרא מקשה על ברייתא זו מדברי ברייתא אחרת: **וְכִי** קדשי בדק הבית **לֹא** נקראים 'קרבן', **וְהָתַנְיָא,** נאמר באיסור שחיטת קדשים בחוץ (שם יז ד), 'וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לא הֱבִיאוֹ לְהַקְרִיב קָרְבָּן לַה''. **אִי** [–מאחר] שנאמר באיסור זה **'קָרְבָּן', שׁוֹמֵעַ אֲנִי אֲפִילּוּ** השוחט בחוץ בהמות שהוקדשו לשם **קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת** יתחייב כרת משום **שֶׁגַּם הֵם נִקְרְאוּ קָרְבָּן, כְּעֵנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר** בתרומת שרי הצבא למשכן **'וַנַּקְרֵב אֶת קָרְבַּן ה' וגו'** אִישׁ אֲשֶׁר מָצָא, כְּלִי זָהָב' וגו'. **תַּלְמוּד לוֹמַר** בשחיטת חוץ **'וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ',** דווקא כָּל דבר **הַבָּא אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד** להקרב על גבי המזבח **חַיָּבִין עָלָיו מִשּׁוּם שְׁחוּטֵי חוּץ,** וְאולם כָּל דבר **שֶׁאֵינוֹ בָּא לְפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד** להקרבה **אֵין חַיָּבִין עָלָיו מִשּׁוּם שְׁחוּטֵי חוּץ.** ואף בהמת קדשי בדק הבית אינה ראויה לפתח אהל מועד, לפי שסתמה בעלת מום היא, שהרי שנינו לעיל (ה:) שהמתפיס תמימים לבדק הבית עובר בלא תעשה.

אַלְמָא – ומבואר בדברי הברייתא שגם קדשי בדק הבית **אִיקְּרוּ 'קָרְבָּן',** ואם כן מנין לנו למעטם מתמורה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, לֹא קַשְׁיָא, הָא** ברייתא הדנה באיסור שחוטי חוץ שנויה בשיטת **רַבִּי שִׁמְעוֹן** שבמשנתנו, **וְהָא** ברייתא הממעטת קדשי בדק הבית משום שאינם 'קרבן' שנויה בשיטת **רַבָּנַן** שבמשנתנו. לְשיטת **רַבִּי שִׁמְעוֹן** אף קדשי בדק הבית **אִיקְּרֵי 'קָרְבָּן',** ומקור מיעוטם מתמורה הוא משום היקש תמורה למעשר בהמה. אבל לְשיטת **רַבָּנַן** קדשי בדק הבית **לֹא אִיקְּרֵי 'קָרְבָּן',** ומשום כן התמעטו מתמורה ומאיסור שחוטי חוץ.

שוב מקשה הגמרא: **וְכִי** יתכן שלשיטת חכמים קדשי בדק הבית **לֹא** קרויים 'קרבן', **וְהָכְתִיב** בהם **'וַנַּקְרֵב אֶת קָרְבַּן ה''.** מתרצת הגמרא: **'קָרְבַּן ה'' אִיקְּרֵי** – קרויים, אבל **'קָרְבָּן לַה''** שמשמעו 'קרבן' סתם בלא שם לואי **לֹא אִיקְּרֵי,** לפיכך התמעטו מתמורה ומשחוטי חוץ שנאמר בהם 'קרבן לה''.

הברייתא מביאה מחלוקת תנאים בטעם מה שנכתב דין תמורה במעשר: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, אמר רבי שמעון, **'לֹא יְבַקֵּר בֵּין טוֹב לָרָע וְלֹא יְמִירֶנּוּ'** במעשר בהמה **לָמָּה נֶאֱמַר, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר** בכל הקרבנות **'לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר אוֹתוֹ טוֹב בְּרָע' וגו'.** אלא **לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר** בשאר קרבנות **'לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר אוֹתוֹ',** מַשְׁמָע בין

המשך בעמוד סה

רש"י

שלש שדות ושתי מענות — אותה שדה שהיה בה הקבר, ושדה לכאן ושדה לכאן. אם דרך בני הבקעה לחרוש שדותיהן מזרח ומערב — עושה בית הפרס אותה שדה שבמזרח ואותה שבמערב. ואם צפון ודרום חורשין (אותה) — בית הפרס אותו של צפון ואותו של דרום, ששם גלגלה המחרישה את עפר בית הפרס והעצמות. אבל לא לארבע רוחות, שאין דרך לחרוש שתי וערב. ואותן שתי שדות גופייהו לא הוו כולהו בית הפרס אלא שיעור שתי מענות, מענה לזו ומענה לזו. אבל אותה שדה שהקבר בה — טמאה כולה, דלא ידעינן באיזה מקום ממנה היה הקבר. ומשום הכי עושה מלא מענה לכל צד, דשמא לאחד לשני ראשיה היה הקבר, ומשם הלך לאותה שדה חבירתה מלא מענה, דזה הוא שיעור חרישת הקבר. דכך שיערו חכמים דמלא מענה ראויות העצמות להתגלגל על ידי המחרישה. **תרומת שניהם תרומה** — שהרי לשניהם חלק בו. **אין תרומת שניהם תרומה** — ואפילו של ראשון. דכיון דחזר השני ותרם — גלי אדעתיה דלא ניחא ליה בתרומת הראשון, והוה ליה ראשון תורם שלא מדעת, וכן שני. **כשיעור** — אחד מהמשים. **אם לאו** — כגון שתרם בעין רעה — תרומת השני תרומה. ולרבי עקיבא — בין כך ובין כך לא הויא תרומה. ומתניתין נמי סתמא קאמר, הלכך רבי עקיבא היא. **לרבות שוגג כמזיד** — ולקמן בפרק שני (יז,א) מפרש לה: כסבור להמיר שחור והמיר לבן זו דגבי קדשים לא קדיש — דהוי הקדש טעות, וגבי תמורה קדיש. **משנה אלא בהמה** — ימיר בהמה בבהמה. **קדשי בדק הבית אינן עושין תמורה** — דגבי תמורה כתיב "קרבן", וקדשי בדק הבית לא איקרו קרבן, כדמפרש בגמרא. **אמר רבי שמעון כו'** — דסבירא ליה דקדשי בדק הבית איקרי קרבן, הלכך לא נפקא לן דלא עבדי תמורה אלא מהכא. והלא מעשר בהמה בכלל כל הקדשים היה דעבדי תמורה, כדכתיב (ויקרא כז) "ואם המר ימיר" וגו'. למה יצא, דכתיב בדידיה דעביד תמורה, "אם המר ימיר" וגו'. מה מעשר קרבן יחיד הוא דעושה תמורה — אף כל קרבן יחיד עושה תמורה, יצאו קרבנות צבור. דמעשר ליתא בשותפות, כדאמרינן בפרק בתרא דבכורות (נו,ב): יהיה לך ולא של שותפות. **גמרא קרבן** — "ואם (כל) בהמה אשר יקריבו ממנה" וגו', וכתיב בתריה "לא יחליפנו". **אי קרבן שומע אני כו'** — גבי שחוטי חוץ קאי. והאי "אי" לישנא דתורת כהנים הוא, כדאמרינן בכמה דוכתי: "או אינו" כו' גבי שחוטי חוץ, דדריש לעיל מהא מילתא להאי קרבן לדרשא אחרינא. דקתני: "קרבן" — על הקרבן הוא חייב כרת בחוץ, ואינו חייב כרת על חולין בפנים. ועלה תני: "אי קרבן", כלומר אי דרשינן להאי קרבן להכי, משמע אפילו קדשי בדק הבית כו'. ואית דאמרי: "או", משום דכתיב התם "או אשר ישחט" — ולאו מילתא היא. **קדשי בדק הבית** — סתמן בעלי מומין ואינן ראויין לאהל מועד, מכל מקום קרבן איקרו. **לרבי שמעון** — דמתניתין איקרו קרבן, ומשום הכי ממעט להו איהו מהיקשא דמעשר בהמה, ולא מ"קרבן". **קרבן לה' לא איקרי** — דההוא הוי משמע קרבן סתמא. אבל השתא לא משמע קרבן סתמא. הכי גרסינן: **תנו רבנן לא יבקר כו'** — לישנא אחרינא גרסינן: הא — רבי, הא — רבי שמעון, לרבי שמעון — איקרו קרבן, לרבי — לא איקרו קרבן. ולהאי לישנא פרשינן דבמתניתין ליכא פלוגתא אלא כולה רבי שמעון, ודקתני "קדשי בדק הבית אינן עושין תמורה" — לאו מ"קרבן" נפקא, אלא רבי שמעון קאמר לה, והדר מפרש טעמא. הלכך ליכא למימר: הא — רבי שמעון, הא — רבנן. הכי גרסינן להאי לישנא: מאי רבי ומאי רבי שמעון? דתניא: "לא יבקר בין טוב לרע" וגו'. **למה נאמר** — האי קרא גבי מעשר, והלא כבר נאמר "לא יחליפנו" וגו', דמשמע: כל הקדשים עבדי תמורה ומעשר בכלל. **וקרבנות בדק הבית** — והאי ברייתא כולה רבי שמעון היא, דאית ליה קדשי בדק הבית איקרו קרבן. ורבי שמעון קא מפרש טעמא ואזיל. ואפילו ללישנא קמא הא ודאי כולה רבי שמעון היא, דקתני: תלמוד לומר "לא יבקר" וגו'. כלומר, להכי הדר כתיב תמורה גבי מעשר, להקיש אליו שאר כל הקדשים, כדקאמר רבי שמעון. **ודבר שבחובה** — מפרשא לקמן למעוטי מאי.

ודבר

תוספות

שלש שדות של שתי מענות — פירש רש"י: אותה שדה שהיה בה קבר, ושדה לכאן ושדה לכאן. אם דרך הבקעה לחרוש שדותיהם ממזרח למערב — עושה בית הפרס אותה שדה שבמזרח ואותה שבמערב, ואם צפון ודרום חורשין — עושין בית הפרס אותה שדה של צפון ודרום, לשון רש"י. וזה הטעם ניחא לרבנן, אבל מה שפירש רש"י לרבי אליעזר לא נהירא, דפירש כל ארבע שדות שסביב בית הפרס שלו הן בית הפרס, והעפר מטמאינן. ומאי טעמא הוא זה שאם חרשו ממזרח למערב למה יטמאו צפון ודרום? ואם חרשו מצפון לדרום למה יטמאו מזרח ומערב? לכן נראה לפרש: רבי אליעזר אומר בית הפרס עושה בית הפרס. דלעולם מה שנחרש מבית הפרס לשדה אחר שאצלו עשאהו בית הפרס, וכן אם נחרש מאותה שדה שניה לשלישית וכן משלישית לרביעית וכן לעולם — כולן עושין זה את זה בית הפרס. **מתניתין** רבי עקיבא היא דתנן השותפין שתרמו זה אחר זה רבי אליעזר אומר תרומת שניהם תרומה — דכיון דשניהם יש להם חלק בו. והא דממעטינן מ"אתם" ולא שותפין — היינו לענין דכל תרומתן אינו תרומה, אבל מקצת תרומתו של זה ומקצתו של זה — הוי תרומה. **רבי** עקיבא אומר אין תרומת שניהם תרומה — פירש רש"י: ואפילו של ראשון. דכיון דחזר השני ותרם — גלי דעתיה דלא ניחא ליה בתרומה של ראשון, והוה ליה תורם שלא מדעת, וכן שני, לשון רש"י. ולא נהירא, דאין זה כמו "ולא תמורה אחר תמורה", דהתם הראשון תמורה והשני אינו תמורה! לכך נראה לפרש כמו כן הכא: דהראשון תרומה ולא השני. וקשה: דבפרק שלישי [משנה ג] דמסכת תרומות תנן: שותפין שתרמו, רבי עקיבא אומר: תרומת שניהם תרומה. וחכמים אומרים: אם תרם הראשון כשיעור כו'. ואם כן קשיא דרבי עקיבא אדרבי עקיבא! ונראה לרבינו יצחק: דבשמעתין מיירי כשנתנו רשות זה לזה לתרום, ומשום הכי תרומת הראשון תרומה לרבי עקיבא, שהרי מדעת חבירו תרם. והשני אינו כלום, דנתן לחבירו רשות לתרום וכבר תרם. ורבי אליעזר סבר דתרומת שניהם תרומה, דגלי אדעתייהו דכל חד (לא) ניחא ליה בתרומת חבירו. אבל התם בשלא נתנו רשות זה לזה לתרום, הלכך כל חד אדעתיה דנפשיה תרם חלקו, לפיכך תרומת שניהן תרומה מקצת.

רבי

שָׁלֹשׁ שָׂדוֹת וּשְׁתֵּי מַעֲנוֹת. וְכַמָּה "מְלֹא מַעֲנָה"? - מֵאָה אַמָּה, כִּדְתַנְיָא: הַחוֹרֵשׁ אֶת הַקֶּבֶר עוֹשֶׂה בֵּית הַפֶּרֶס מְלֹא מַעֲנָה, מֵאָה אַמָּה. "וְאֵין תְּרוּמָה אַחַר תְּרוּמָה" כו'. מַתְנִיתִין מָנִי? - רַבִּי עֲקִיבָא הִיא. דִּתְנַן: הַשּׁוּתָּפִין שֶׁתָּרְמוּ זֶה אַחַר זֶה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: תְּרוּמַת שְׁנֵיהֶם תְּרוּמָה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵין תְּרוּמַת שְׁנֵיהֶם תְּרוּמָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אִם תָּרַם הָרִאשׁוֹן כְּשִׁעוּר - אֵין תְּרוּמַת הַשֵּׁנִי תְּרוּמָה, וְאִם לֹא תָּרַם כְּשִׁעוּר - תְּרוּמַת הַשֵּׁנִי תְּרוּמָה. "וְאֵין תְּמוּרָה עוֹשָׂה תְּמוּרָה" כו'. מַאי טַעְמָא? אָמַר קְרָא "וְתִמּוּרָתוֹ" - וְלֹא תְּמוּרַת תְּמוּרָתוֹ. "וְאֵין הַוָּלָד עוֹשֶׂה תְּמוּרָה". דְּאָמַר קְרָא "הוּא" - הוּא וְלֹא וָלָד. "רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַוָּלָד עוֹשֶׂה תְּמוּרָה". דְּאָמַר קְרָא: "יִהְיֶה" - לְרַבּוֹת אֶת הַוָּלָד. וְרַבָּנַן - לְרַבּוֹת שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד. **מִשְׁנָה** הָעוֹפוֹת וְהַמְּנָחוֹת - אֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא "בְּהֵמָה". הַצִּיבּוּר וְהַשּׁוּתָּפִין - אֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר" - יָחִיד עוֹשֶׂה תְּמוּרָה, וְאֵין הַצִּבּוּר וְהַשּׁוּתָּפִין עוֹשִׂין תְּמוּרָה. קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת - אֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: וַהֲרֵי מַעֲשֵׂר בִּכְלָל הָיָה, וְלָמָּה יָצָא - לוֹמַר לְךָ, מַה מַּעֲשֵׂר - קָרְבַּן יָחִיד, יָצְאוּ קָרְבְּנוֹת צִבּוּר. וּמַה מַּעֲשֵׂר - קָרְבַּן מִזְבֵּחַ, יָצְאוּ קָרְבְּנוֹת בֶּדֶק הַבַּיִת. **גְּמָרָא** תָּנוּ רַבָּנַן: יָכוֹל יְהוּ קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת עוֹשִׂין תְּמוּרָה, תַּלְמוּד לוֹמַר - "קָרְבָּן" - מִי שֶׁנִּקְרְאוּ קָרְבָּן, יָצְאוּ קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת - שֶׁלֹּא נִקְרְאוּ קָרְבָּן. וְלֹא? וְהָתַנְיָא: אִי "קָרְבָּן" - שׁוֹמֵעַ אֲנִי אֲפִילּוּ קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת שֶׁנִּקְרְאוּ קָרְבָּן, כְּעֵנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "וְנִקְרַב אֶת קָרְבַּן ה'" וגו' - תַּלְמוּד לוֹמַר "וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֵבִיאוּ" - כָּל הַבָּא אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד חַיָּבִין עָלָיו מִשּׁוּם שְׁחוּטֵי חוּץ, וְכָל שֶׁאֵינוֹ בָּא לְפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד - אֵין חַיָּבִין עָלָיו מִשּׁוּם שְׁחוּטֵי חוּץ. אֵלְמָא: אִיקְרוּ קָרְבָּן! אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: לָא קַשְׁיָא, הָא - רַבִּי שִׁמְעוֹן, הָא - רַבָּנַן. לְרַבִּי שִׁמְעוֹן - אִיקְרֵי קָרְבָּן, לְרַבָּנַן - לָא אִיקְרֵי קָרְבָּן. - וְלָא? וְהָכְתִיב "וְנִקְרַב אֶת קָרְבַּן ה'"! - "קָרְבַּן ה'" - אִיקְרֵי, "קָרְבָּן לַה'" - לָא אִיקְרֵי. תָּנוּ רַבָּנַן: "לֹא יְבַקֵּר בֵּין טוֹב לָרָע וְלֹא יְמִירֶנּוּ" לָמָּה נֶאֱמַר? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר אֹתוֹ טוֹב בָּרָע" וגו'! לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר אֹתוֹ", מַשְׁמַע: קָרְבַּן יָחִיד, קָרְבַּן צִבּוּר, וְקָרְבַּן מִזְבֵּחַ, וְקָרְבַּן בֶּדֶק הַבַּיִת - תַּלְמוּד לוֹמַר "לֹא יְבַקֵּר". אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: וַהֲרֵי מַעֲשֵׂר בִּכְלָל הָיָה, וְלָמָּה יָצָא - לוֹמַר לְךָ, מַה מַּעֲשֵׂר קָרְבַּן יָחִיד, וְקָרְבַּן מִזְבֵּחַ, וְדָבָר שֶׁבָּא בְּחוֹבָה, וְדָבָר שֶׁאֵינוֹ בְּשׁוּתָּפוּת - אַף כָּל קָרְבַּן יָחִיד, וְקָרְבַּן מִזְבֵּחַ, וְדָבָר שֶׁבָּא בְּחוֹבָה,

ודבר

תוספות

רבי אומר למה יצא מעשר — דסבירא ליה לרבי דלקרבן יחיד ולמעוטי צבור ושותפין לא איצטריך, שהרי כל הפרשה דתמורה בלשון יחיד נאמרה. ולמעוטי נמי קדשי בדק הבית לא איצטריך, דלא איקרו "קרבן". ולמעוטי נמי עולת מותרות לא איצטריך, דקסבר: עולת מותרות לנדבת צבור אזלי, ופשיטא דלא עבדי תמורה, כך פירש רש"י. עוד יש לומר: דסבירא ליה דעולת מותרות לנדבת יחיד אזלי, וסבר כרבי אליעזר דעושה תמורה. **לדון** בתמורת גופו — דסלקא דעתך: דאין עושין כלל תמורה משום דיצא לדון בדבר החדש, כדמפרש התלמוד. אי נמי: לדון בתמורת גופו, לומר דחלה על דבר שאינו ראוי. ושניהן פירש רש"י.

תמורת שמו — היינו אם קרא לעשירי "תשיעי", ולתשיעי "עשירי", ולאחד עשר "עשירי". דקיימא לן (בכורות ס,א) דשלשתן מקודשין.

הדרן עלך הכל ממירין

רש"י

ודבר שאינו בשותפות — כדפרישית לעיל: "יהיה לך" — ולא של שותפות. **רבי אומר למה יצא מעשר מעתה** — דסבירא ליה לרבי דמשום כל הני לא איצטריך, דקרבן יחיד מ"לא ימיר" נפקא, דמשמע לשון יחיד, וקרבן מזבח מקרבן נפקא, אלמא אית ליה לרבי דקדשי בדק הבית לא איקרו קרבן. ודבר שבחובה דקא ממעט ר' שמעון מיניה עולה הבא מן המותרות — סבירא ליה לרבי מותרות לנדבת צבור אזלי, ומרישא דמתניתין נפקא לן דאין תמורה בצבור. ושותפות נמי מ"לא ימיר" לשון יחיד. **לפי שיצא מעשר לידון בתמורת שמו** — דכתיב לעיל מיניה ו"לכל מעשר" ומרבינן מ"וכל" לרבות, שאם קרא לעשירי "תשיעי" ולאחד עשר "עשירי" — שניהן קדושין, והיינו תמורת שמו, הלכך איצטריך למכתב נמי "אם המר ימירנו" לידון בתמורת גופו, אם העמיד בהמת חולין אצל מעשר ואמר "זו כזו" — נתפסת בתמורה. דאי לא כתביה הוה אמינא לא עביד תמורה, כדאמרינן לקמן: דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר חדש, דהיינו חידוש תמורת שמו שאינה בכל הקדשים, והוי אמינא אין לך בו אלא חידושו: תמורת שמו אבל תמורת גופו לא. להכי אהדריה קרא, ויצא לידון בתמורת שמו וגופו. **תמורת שמו קריבה** — כדאמרינן בשילהי בכורות (סא,א): "הבקר" — לרבות אחד עשר לשלמים. **תמורת גופו אינה קריבה** — כדאמרינן בפירקין לעיל (ה,ב): גמר "העברה" "העברה" מבכור, ובבכור כתיב "הן" — הן קריבין ואין תמורתן קריבין. **תמורת שמו נגאלת** — דשלמים היא, ושלמים נגאלין כשנופל בהן מום. **תמורת גופו אינה נגאלת** — דכתיב: "הוא ותמורתו יהיה קדש לא יגאל". **תמורת גופו חלה אף על פי שאינו ראוי** — כגון בעל מום. מאי טעמא — כמעשר דחל על בעל מום. ונפקא מינה לאכלו בקדושת מעשר, שלא ישחט באיטליז ולא ישקל בליטרא. **תמורת שמו אינה חלה אלא על דבר הראוי** — ליקדש קדושה גמורה כשאר קדשים, שאינן חלים כשקדם מומן להקדשן. וקפריך: **משום**

וְדָבָר שֶׁאֵינוֹ בָא בְּשׁוּתָּפוּת. רַבִּי אוֹמֵר: לָמָּה יָצְאת מַעֲשֵׂר מֵעַתָּה - לִידּוֹן בִּ"תְמוּרַת שְׁמוֹ" וּב"תְמוּרַת גּוּפוֹ", לוֹמַר לְךָ: תְּמוּרַת שְׁמוֹ - קְרֵיבָה, תְּמוּרַת גּוּפוֹ - אֵינָהּ קְרֵיבָה. תְּמוּרַת שְׁמוֹ - נִגְאֶלֶת, תְּמוּרַת גּוּפוֹ - אֵינָהּ נִגְאֶלֶת. תְּמוּרַת גּוּפוֹ - חָלָה עַל דָּבָר הָרָאוּי וְעַל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רָאוּי, וּתְמוּרַת שְׁמוֹ - אֵינָהּ חָלָה אֶלָּא עַל דָּבָר הָרָאוּי בִּלְבַד. אָמְרִי: מִשּׁוּם דְּרַבִּי רַחֲמָנָא דְּאִית בֵּיהּ תְּמוּרַת שְׁמוֹ, אִינְרוּעֵי אִינְרַע? אִין, דְּאָמְרִינַן: מַאי דְּרַבִּי - רַבִּי, וּמַאי דְּלָא רַבִּי - לָא רַבִּי. וְהָא מֵהֵיכָא תֵּיתֵי? אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: מִשּׁוּם דַּהֲוָה דָּבָר הַבָּא לִידּוֹן בַּדָּבָר הֶחָדָשׁ - וְאֵין בּוֹ אֶלָּא חִידּוּשׁוֹ בִּלְבַד. אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרָבָא: לְרַבִּי שִׁמְעוֹן דַּאֲמַר דָּבָר הַבָּא בְּחוֹבָה, עוֹלַת חוֹבָה - הִיא דְּעָבְדָה תְּמוּרָה, הָא עוֹלַת נְדָבָה - לָא? אָמַר לֵיהּ: עוֹלַת נְדָבָה נַמִי, כֵּיוָן דְּקִבְּלָהּ עָלֵיהּ - עָבְדָה תְּמוּרָה, וְלָא נִצְרְכָה אֶלָּא לְעוֹלָה הַבָּאָה מִן הַמּוֹתָרוֹת. מַאי קָסָבַר? אִי קָסָבַר לָהּ כְּמַאן דַּאֲמַר מוֹתָרוֹת לְנִדְבַת צִבּוּר אָזְלִי - פְּשִׁיטָא דְּלָא עָבְדָה תְּמוּרָה, הָא אֵין תְּמוּרָה בְּצִבּוּר! אֶלָּא רַבִּי שִׁמְעוֹן סְבִירָא לֵיהּ כְּמַאן דַּאֲמַר מוֹתָרוֹת לְנִדְבַת יָחִיד אָזְלִי. מַאן שָׁמְעַתְּ לֵיהּ הַאי סְבָרָא - רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, הָא שָׁמְעִינַן לֵיהּ בְּהֶדְיָא דְּעָבְדָה תְּמוּרָה! דְּתַנְיָא: עוֹלָה הַבָּאָה מִן הַמּוֹתָרוֹת - עוֹשָׂה תְּמוּרָה, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר! רַבִּי שִׁמְעוֹן סְבַר לָהּ כְּוָתֵיהּ בַּחֲדָא, וּפְלִיג עָלֵיהּ בַּחֲדָא. דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר: עוֹלָה הַבָּאָה מִן הַמּוֹתָרוֹת - עוֹשָׂה תְּמוּרָה, וְאִיהוּ סְבַר: אֵין עוֹשָׂה תְּמוּרָה. אִי הָכִי, דְּבָעֵיָא רַבִּי אָבִין: הִפְרִישׁ אָשָׁם לְהִתְכַּפֵּר בּוֹ, וְהֵמִיר בּוֹ, וְנִתְכַּפֵּר בְּאָשָׁם אַחֵר, וְנִיתַּק זֶה לְעוֹלָה, מַהוּ שֶׁיַּחֲזוֹר וְיָמִיר בּוֹ? אֲלִיבָּא דְּמַאן? אִילֵימָא אֲלִיבָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן - הָא אָמְרַתְּ: רַבִּי שִׁמְעוֹן סְבִירָא לֵיהּ, עוֹלָה הַבָּאָה מִן הַמּוֹתָרוֹת אֵין עוֹשָׂה תְּמוּרָה! רַבִּי אָבִין הָכִי קָמִיבַּעְיָא לֵיהּ: אִי מַשְׁכַּחַת תַּנָּא דְּקָאֵי כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דַּאֲמַר אֵין מְמִירִין וְחוֹזְרִין וּמְמִירִין, וּסְבִירָא לֵיהּ כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דַּאֲמַר עוֹלָה הַבָּאָה מִן הַמּוֹתָרוֹת עוֹשָׂה תְּמוּרָה, מַהוּ שֶׁיַּחֲזוֹר וְיָמִיר בּוֹ? בִּשְׁנֵי גּוּפִין וּקְדוּשָׁה אַחַת מַאי? וְאִם תִּימְצָא לוֹמַר קְדוּשָׁה אַחַת (אוֹ לָא), אֶלָּא שְׁתֵּי קְדוּשׁוֹת וְגוּף אֶחָד מַאי? תִּיבְעֵי.

הדרן עלך הכל ממירין

דרבי ביה רחמנא דעביד תמורת שמו אינרועי מינרעא — דלא חיילא על בעל מום הא כל שכן דבעי למיזל ביה טפי לחומרא, הואיל וחמור כל כך דאיתיה בתמורת שמו. **מאי דרבי רבי** — וקרא לא רבי אלא מידי דחזי לשלמים, כדקתני "הבקר" — לרבות אחד עשר לשלמים. **מהיכא תיתי** — דאמרינן הכי. **דבר החדש** — תמורת שמו. **לישנא אחרינא** — נתפרש "תמורת שמו" שאינה חלה אלא על דבר הראוי, וסברא היא: משום דאחמרא כשאר שלמים איגרועי מיגרע תמורת גופו, איצטריך קרא לרבויי. **ומשני אין דאי לא כתב ביה אמרינן למאי דרבי רבי כו'** — והא מהיכא תיתי דלימא הכי? דהא אינה מן המדות שהתורה נדרשת בהן, ואכתי למאי כתביה, לידון בדבר חדש בתמורת שמו — אין לך בו אלא חידושו. להכי איצטריך לרבויי. והכי עיקר, דללישנא דלעיל איכא תרי פירכי, חדא: דמאי קאמר למאי דרבי רבי, לאו מילתא לאוקומה הכי, דהא תמורת שמו דקדשה איתרבי מ"וכל מעשר בקר וצאן" ולא משמע אלא סתמא, בין תם בין בעל מום. ומאי דרבי מ"הבקר" — לא רבי אלא להקרבה, דלא תימא דלדייניה בתמורת גופו. ועוד: דקא פריך ליה מהיכא תיתי, ואין זה לשון התלמוד הואיל ואוקים דודאי מיגרע גרעא, דלמאי דלא רבי לא רבי — הוה ליה למימר מנא לך הא דאמרינן הכי? אבל להאי לישנא מישתמע שפיר מהיכא תיתי, כלומר: מהיכא אתיא לי דלימא הכי, דאצרכה קרא לרבוייה. **דקיבלה עליה** — שיקריבנה, ואף על גב דאמר "הרי זו". **מותרות** — כגון אשם שניתק לרעייה, דדמיו קריבין עולה. וכגון הפריש מעות לחטאתו ואשמו וניתותרו — מביא באותן דמים עולה. דזהו מדרש יהוידע הכהן כל הבא ממותר חטאת וממותר אשם ילקח בהן עולות, הבשר לשם והעורות לכהנים, בפרק "ולד חטאת" (לקמן כג,ב). **לנדבת צבור אזלי** — לשופרות. **לנדבת יחיד** — הבעלים עצמן מביאין בדמים עולה, ואינה עולה להן לחובתן אלא לשם דורון הוא. **רבי אליעזר** — דאית ליה מותרות לנדבת יחיד אזלי, בפרק "ואלו קדשים" (לקמן כ,ב) תמורת אשם ולד תמורה ולדן ולד ולדן עד סוף העולם ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהן לנדבה לשופרות, רבי אליעזר אומר: יביא בדמיו עולה. **סבר לה כוותיה בחדא** — דמותרות לנדבת יחיד אזלי, דלהכי איצטריך למעוטיה מתמורה. **אי הכי** — דלרבי שמעון עולת הבהמה מותרות לא עבדה תמורה, ואפילו לא אמיר בה מעיקרא לא מצי אמיר בה השתא, דעולה הבאה מן המותרות היא. **וחללו על אחרת** — אי נמי נתכפר באשם אחר כו', כדפרישית לעיל בפירקין. **מהו שיחזור וימיר** — דהיכא אמר רבי יוחנן אליבא דרבי שמעון אין ממירין וחוזרין וממירין — היכא דקאים בקדושתיה. אבל כגון קדושה אחרת לימא דמימר, או דילמא לא שנא? **אי אליבא דרבי שמעון ממעשר ילפינן** — כלומר, הא דגמר ר' שמעון ממעשר דבר שבחובה לאפוקי עולת מותר דלא עבדה תמורה. **אי משכחת תנא** — דסבירא ליה כרבי אליעזר, וכר' יוחנן דאמר לעיל אליבא דר"ש אין ממירין וחוזרין וממירין כו'. **בשני גופין וקדושה אחת מאי** — דהיינו הפריש אשם להתכפר בו והמיר בו והומם וחילולו על אחר. **אלא שתי קדושות וגוף אחד** — דהיינו נתכפר באשם אחר ונמצא ראשון האבוד וניתק לעולה. **תיבעי** — לשון ירושלמי כמו תיקו בלשון בבלי.

הדרן עלך הכל ממירין

וְדָבָר שֶׁאֵינוֹ בָּא בְּשׁוּתָּפוּת, דווקא בכל אלו נוהגת תמורה, ולא בקרבנות ציבור ובקדשי בדק הבית ובדבר שאינו בא בחובה ובקרבן שותפים.

רַבִּי אוֹמֵר, לָמָּה יָצְאַת תמורת **מַעֲשֵׂר מֵעֲתָּה** להכתב בפני עצמה, **כְּדֵי לִידּוֹן בִּתְמוּרַת שְׁמוֹ וּבִתְמוּרַת גּוּפוֹ.** שמצות מעשר היא להכניס את כל הבהמות שנולדו לו לדיר, ולמנותם ביציאתם ולומר על העשירי 'הרי זה מעשר'. ושנינו במשנה בבכורות (ט.), שאם קרא לתשיעי 'עשירי', ולעשירי קרא 'תשיעי', ולאחד עשר קרא שוב 'עשירי', שלשתם קדושים בקדושת מעשר. העשירי קדוש משום שהוא עשירי במציאות, והתשיעי והאחד עשר קדושים משום שקרא עליהם שם 'עשירי', וקדושה זו קרויה 'תמורת שמו', ומקורה ממה שנאמר במעשר (ויקרא כז לב) 'וְכָל מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן', ודרשו מ'וכל' לרבות תמורת שמו. ומאחר שהתחדש במעשר דין זה שלא מצינו כדוגמתו בשאר קדשים, היה מקום לומר שלא ינהג בו דין 'תמורת גופו' שהיא תמורה של 'זו תחת זו' הנוהגת בכל הקדשים, ועל כן הוצרך הכתוב להשמיענו שגם תמורת הגוף נוהגת במעשר.

ומעוד טעם נכתב שוב דין תמורת גופו במעשר, כדי **לוֹמַר לָךְ,** שחלוק דין תמורת גופו מתמורת שמו בכמה דינים, ואלו הם: א. **תְּמוּרַת שְׁמוֹ קְרֵיבָה** על גבי המזבח בתורת שלמים, ואילו **תְּמוּרַת גּוּפוֹ** של מעשר **אֵינָהּ קְרֵיבָה** למזבח, אלא תרעה עד שיפול בה מום ותיאכל במומה בגבולין בלא הקרבה. ב. **תְּמוּרַת שְׁמוֹ נִגְאֶלֶת,** שאם נפל בה מום פודים אותה ונאכלת בגבולין, ומביאים מדמיה קרבן אחר. אולם **תְּמוּרַת גּוּפוֹ אֵינָהּ נִגְאֶלֶת,** אלא אם נפל בה מום נאכלת במומה בלא פדיון, שכן נאמר במעשר (שם כז לג) 'הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ לֹא יִגָּאֵל'. ג. **תְּמוּרַת גּוּפוֹ חָלָה** בין **עַל** בהמה תמימה שהיא **דָּבָר הָרָאוּי** למזבח, ובין **עַל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רָאוּי** למזבח, כגון בעלת מום. שכן נאמר במעשר (שם) 'לֹא יְבַקֵּר בֵּין טוֹב לָרָע', שהעשירי עצמו קדוש בין כשהוא תם ובין כשהוא בעל מום, והוא הדין לתמורת גופו. **וְאוּלָם תְּמוּרַת שְׁמוֹ אֵינָהּ חָלָה אֶלָּא עַל דָּבָר הָרָאוּי** למזבח **כֻּלְּכָה,** והרי היא ככל הקדשים שאינם חלים על בעלי מום שקדם מומם להקדשם.

הגמרא מקשה על דברי רבי: **אָמְרִי,** וכי **מִשּׁוּם דְּרַבִּי רַחֲמָנָא** [–שריבתה התורה] **דְּאִית בֵּיהּ** במעשר **תְּמוּרַת שְׁמוֹ אִינְרוּעֵי אִינְרַע** דינו לענין תמורת גופו, שמשום כך יוצרך הכתוב לרבותה. מתרצת הגמרא: **אִין** – אכן בגלל שהתחדש בו דין תמורת שמו צריך הכתוב לרבות בו תמורת גופו, משום **דְּלוּלֵי** ריבוי זה **אַמְרִינַן מַאי דְּרַבִּי רַבִּי וּמַאי דְּלָא רַבִּי לָא רַבִּי** – מה שהתרבה בו התרבה, ומה שלא התרבה בו לא התרבה.

שואלת הגמרא: **וְהָא מֵהֵיכָא תֵּיתֵי** – מנין לנו שכל דבר שהתחדש בו דין מסוים התמעט משאר הדינים הנוהגים בענין זה. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, מִשּׁוּם דַּהֲוָה** מעשר **דָּבָר הַבָּא לִידּוֹן בַּדָּבָר הֶחָדָשׁ** שהוא תמורת שמו צריך הכתוב לרבותו לתמורת גופו, **וְלוּלֵי** הריבוי היינו אומרים **שֶׁאֵין בּוֹ אֶלָּא חִידּוּשׁוֹ בִּלְבַד.**

הגמרא חוזרת לבאר את דברי רבי שמעון בברייתא: רב נחמן בר יצחק סבר, שדבר שבחובה הוא קרבן שהתורה מחייבת אותו, ודבר שאינו בא בחובה הוא קרבן שחייב בו האדם את עצמו בנדבה, כגון שאמר 'הרי בהמה זו עולה'. על כן **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרָבָא** והקשה לו, **לְרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּאָמַר** שתמורה נוהגת רק **בַּדָּבָר הַבָּא בְּחוֹבָה,** וכי רק **עוֹלַת חוֹבָה הִיא דְּעָבְדָה** [–שעושה] **תְּמוּרָה, הָא** [–אבל] **עוֹלַת נְדָבָה לָא** עושה תמורה.

אָמַר לֵיהּ רבא, ודאי **עוֹלַת נְדָבָה נַמִּי כֵּיוָן דְּקַבְּלָהּ עֲלֵיהּ עָבְדָה תְּמוּרָה** – מכיון שקיבל על עצמו באמירת 'הרי זו' להביאה למזבח, הרי היא עושה תמורה, **וְלָא נִצְרְכָה** [–נצרך] ההיקש למעשר **אֶלָּא** לְמעט מתמורה **עוֹלָה הַבָּאָה מִן הַמּוֹתָרוֹת.** וכגון אשם שנדחה מהקרבה וניתק לרעיה, שלאחר שנפל בו מום נמכר ומביאים מדמיו עולה. ומאחר שעולה זו אינה דבר שבחובה, שהרי לא התחייב להביאה, אינה עושה תמורה.

מקשה הגמרא: **מַאי קָסָבַר** רבי שמעון, **אִי קָסָבַר לָהּ כְּמַאן דְּאָמַר שְׁמוֹתָרוֹת** דמי הקרבנות **לִנְדֶבַת צִבּוּר אָזְלִי** [–הולכים], **פְּשִׁיטָא** דְּעולה הבאה מן המותרות **לָא עָבְדָה** [–עושה] **תְּמוּרָה, דַּהֲוָה** כבר מבואר במשנתנו שאין **תְּמוּרָה** בקרבנות **צִבּוּר. אֶלָּא** בהכרח צריך לומר **שֶׁרַבִּי שִׁמְעוֹן סְבִירָא לֵיהּ כְּמַאן דְּאָמַר שְׁמוֹתָרוֹת** דמי הקרבנות **לִנְדֶבַת יָחִיד אָזְלִי, וְהֵיא** קריבה לשם מי שהקדיש מעות אלו ולא לשם הציבור. על כן בא ההיקש למעשר למעט נדבה זו, שאפילו שהיא קרבן יחיד מכל מקום אינה עושה תמורה, לפי שאינה דבר שבא בחובה. אך עדיין יש להקשות, שהרי **מַאן שָׁמְעַת לֵיהּ** [–ממי שמעת] שסובר **כַּהֲאי סְבָרָא** שמותרות קרבים לנדבת יחיד, הלא **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** הוא, **וְהָא שַׁמְעִינַן לֵיהּ בְּהֶדְיָא** דְּעולה זו **עָבְדָה תְּמוּרָה. דִּתְנַיָא, עוֹלָה הַבָּאָה מִן הַמּוֹתָרוֹת עוֹשָׂה תְּמוּרָה, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר.** ואם כן אי אפשר לומר שרבי שמעון הממעט עולה זו מתמורה נוקט כשיטת רבי אליעזר.

מתרצת הגמרא: **רַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר לָהּ כְּוָתֵיהּ** דרבי אליעזר **בַּחֲדָא וּפְלִיג עֲלֵיהּ בַּחֲדָא.** שאף שסובר רבי שמעון כרבי אליעזר שעולה הבאה מן המותרות קריבה לנדבת יחיד, מכל מקום לענין תמורה נחלק עליו, **דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר שְׁעוֹלָה הַבָּאָה מִן הַמּוֹתָרוֹת עוֹשָׂה תְּמוּרָה,** ואינו ממעט מההיקש למעשר כל דבר שאינו בא בחובה, **וְאִילּוּ אִיהוּ** [–רבי שמעון] **סָבַר שֶׁאֵין עוֹשָׂה תְּמוּרָה** משום ההיקש למעשר.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** יקשה מה **דְּבָעֵי** [–שהסתפק] **רַבִּי אָבִין** לעיל (ט.) בשיטת רבי שמעון במשנה (שם) על פי שיטת רבי יוחנן, שאין ממירים וחוזרים וממירים באותו קרבן, אם **הִפְרִישׁ אָשָׁם לְהִתְכַּפֵּר בּוֹ וְהֵמִיר בּוֹ** בהמה אחרת, ואחר כך **נִתְכַּפֵּר בְּאָשָׁם אַחֵר וְנִיתַּק זֶה** [–הראשון] **לְעוֹלָה** כדין מותר אשם, **מַהוּ שֶׁיַּחֲזוֹר וְיָמִיר בּוֹ** באשם הראשון לאחר שכבר המיר בו פעם אחת. האם מאחר שהשתנתה קדושתו לקדושה אחרת חוזרים וממירים בו או לא. וקשה, **אֵלִיבָּא דְּמַאן** הסתפק רבי אבין ספק זה, **אֵילִימָא** שהסתפק **אֵלִיבָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, הָא אָמְרַת שֶׁרַבִּי שִׁמְעוֹן סְבִירָא לֵיהּ שְׁעוֹלָה הַבָּאָה מִן הַמּוֹתָרוֹת אֵין עוֹשָׂה תְּמוּרָה** כלל, ואפילו אם עדיין לא המיר בבהמה זו מעולם. וכן אי אפשר לומר שהסתפק בשיטת חכמים, שהרי לשיטתם במשנה (שם) ממירים וחוזרים וממירים באותו אשם אפילו כשהוא עדיין עומד בקדושתו הראשונה.

מתרצת הגמרא: **רַבִּי אָבִין הָכִי קָמִיבַּעְיָא לֵיהּ, אִי מַשְׁכַּחַת תַּנָּא דְּקָאֵי** – אם תמצא תנא הסובר **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** במשנה **דְּאָמַר 'אֵין מְמִירִין וְחוֹזְרִין וּמְמִירִין', וּכְמוֹ כֵן סְבִירָא לֵיהּ** גם **כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּאָמַר 'עוֹלָה הַבָּאָה מִן הַמּוֹתָרוֹת עוֹשָׂה תְּמוּרָה'** ולא כשיטת רבי שמעון בברייתא הסובר שאינה עושה תמורה, יש להסתפק באשם שהמיר בו ואחר כך ניתק לעולה, **מַהוּ שֶׁיַּחֲזוֹר וְיָמִיר בּוֹ.** ומבואר לעיל (ט.) ששני ספיקות הסתפק רבי אבין. קודם הסתפק **בִּשְׁנֵי גּוּפִין וּקְדוּשָׁה אַחַת מַאי** דינו, וכגון במי שהמיר באשם, ואחר כך נפל בו מום וחיללו על בהמה אחרת. האם חוזר וממיר באשם השני, משום שהאשם הראשון והשני הם שני גופים, או שאינו חוזר וממיר בו, משום שקדושת האשם הראשון והשני היא קדושה אחת, והשני בא מכח הראשון שכבר המיר בו. ועוד הסתפק רבי אבין, **וְאִם תִּימְצָא לוֹמַר** שמאחר שהיא **קְדוּשָׁה אַחַת** אינו חוזר וממיר באשם השני, **(אוֹ לֹא) אֶלָּא** עדיין יש להסתפק **בִּשְׁתֵּי קְדוּשׁוֹת וְגוּף אֶחָד, מַאי** דינו. וכגון שהמיר באשם, ואחר כך התכפר באשם אחר וניתק הראשון לעולה, האם חוזר וממיר בו משום שהן שתי קדושות, או שאינו חוזר וממיר בו משום שכבר המיר בגוף זה.

מסיקה הגמרא: **תִּיבָּעֵי** – תתעורר לשאול ספק זה חכמים רבים, עד אשר תעמוד על האמת, ולעת עתה עומדת שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

הדרן עלך הכל ממירין

פרק שני - יש בקרבנות

משנה

שנינו במשנה בפרק הקודם (יג.), שתמורה נוהגת רק בקרבנות יחיד ולא בקרבנות ציבור, ואגב דין זה מביאה המשנה שלפנינו חילוקים נוספים בין שני מיני קרבנות אלו: **יֵשׁ** דינים שנוהגים **בְּקָרְבְּנוֹת יָחִיד שֶׁאֵין** הם נוהגים **בְּקָרְבְּנוֹת הַצִּיבּוּר, וְיֵשׁ** דינים הנוהגים **בְּקָרְבְּנוֹת הַצִּיבּוּר שֶׁאֵין** הם נוהגים **בְּקָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד. שֶׁקָּרְבְּנוֹת הַיָּחִיד עוֹשִׂין תְּמוּרָה, וְאֵין קָרְבְּנוֹת הַצִּיבּוּר עוֹשִׂין תְּמוּרָה.** כמו כן **קָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד נוֹהֲגוֹת בֵּין בְּבַהֲמוֹת זְכָרִים** וּבֵין **בְּבַהֲמוֹת נְקֵבוֹת, וְאִילוּ קָרְבְּנוֹת הַצִּיבּוּר אֵין נוֹהֲגִין אֶלָּא בְּבַהֲמוֹת זְכָרִים** בלבד. כמו כן **קָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד** שקבוע להם זמן, יש כמה מהם **שֶׁחַיָּבִין** הבעלים **בְּאַחֲרָיוּתָן וּבְאַחֲרָיוּת נִסְכֵּיהֶם.** וכגון עולת יולדת וקרבנות מצורע, שאם לא הביאום בזמנם מביאים אותם ואת נסכיהם לאחר זמן. **וְאִילוּ קָרְבְּנוֹת הַצִּיבּוּר** שלא קרבו בזמנם, **אֵין** הציבור **חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן וְלֹא בְּאַחֲרָיוּת נִסְכֵּיהֶן,** ושוב אינם קרבים, שכן מאחר שעבר זמנם בטל קרבנם. **אֲבָל** גם בקרבנות ציבור **חַיָּבִין** הציבור **בְּאַחֲרָיוּת נִסְכֵּיהֶן מִשֶּׁקָּרַב הַזֶּבַח,** שאם הקריבו את הזבח בזמנו ללא נסכיו, מקריבים את נסכיו אפילו לאחר כמה ימים.

וְיֵשׁ בְּקָרְבְּנוֹת הַצִּיבּוּר מַה שֶּׁאֵין בְּקָרְבְּנוֹת יָחִיד, שֶׁקָּרְבְּנוֹת הַצִּיבּוּר דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת, שאם חל זמנם בשבת הרי הם קרבים בה, ודוחים את איסור מלאכת שבת שיש בהקרבתם. **וְכֵן** דוחים קרבנות ציבור **אֶת הַטּוּמְאָה,** שאם היו רוב הציבור טמאים, או שהיו הכהנים טמאים, או שהיו כלי שרת טמאים, דוחה חובת הקרבתם את איסור כניסה למקדש והקרבה בטומאה. **וְאִילוּ קָרְבְּנוֹת יָחִיד אֵינָן דּוֹחוֹת לֹא אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא אֶת הַטּוּמְאָה.**

אָמַר רַבִּי מֵאִיר לתנא קמא, **וַהֲלֹא חֲבִיתֵי כֹהֵן גָּדוֹל** שקרבים כל יום, **וְכֵן פַּר** כהן גדול **שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים, קָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד הֵן,** וְאף על פי כן הם **דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת וְאֶת הַטּוּמְאָה.** ובהכרח שדין זה אינו תלוי ביחיד וציבור, **אֶלָּא** כל קרבן **שֶׁזְּמַנּוֹ קָבוּעַ** דוחה את השבת ואת הטומאה, בין קרבן יחיד ובין קרבן ציבור.

גמרא

שנינו במשנתנו: **קָרְבָּן יָחִיד עוֹשֶׂה תְּמוּרָה כו׳.** מקשה הגמרא: **וְכִי כְּלָלָא** [–כלל] **הוּא** שכל קרבנות יחיד עושים תמורה, **וַהֲרֵי** קרבנות **עוֹפוֹת דְּקָרְבָּן יָחִיד** הם, ושנינו במשנה לעיל (יג.) **שֶׁאֵין** קרבן עוף **עוֹשֶׂה תְּמוּרָה.** מתרצת הגמרא: **כִּי קָתָנֵי** במשנתנו שקרבן יחיד עושה תמורה, דווקא **בְּקַרְבַּן בְּהֵמָה קָתָנֵי** כן.

שוב מקשה הגמרא: **וַהֲרֵי וָלָד** קדשים **דְּקָרְבָּן יָחִיד הוּא,** ומכל מקום שנינו במשנה לעיל (יב.) שלשיטת חכמים **אֵין** הוא **עוֹשֶׂה תְּמוּרָה,** ואם כן איך כוללת משנתנו כל קרבנות בהמה של יחיד בדין תמורה. מתרצת הגמרא: **הָא מַנִּי** – משנתנו **כְּרַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּאָמַר** (שם) **שֶׁהַוָּלָד עוֹשֶׂה תְּמוּרָה.**

שוב מקשה הגמרא: **וַהֲרֵי תְּמוּרָה עַצְמָהּ, דְּקָרְבָּן יָחִיד הִיא,** וְשנינו במשנה (שם) **שֶׁאֵין תְּמוּרָה עוֹשֶׂה תְּמוּרָה** אחרת, ואיך שנינו במשנתנו שכל קרבנות בהמה של יחיד עושים תמורה. מתרצת הגמרא: **כִּי קָתָנֵי** שקרבן יחיד עושה תמורה, דווקא **בְּעֵיקַר זִבְחָא** [–הזבח] **קָתָנֵי** כן, ולא בתמורתו.

מסיקה הגמרא: **הַשְׁתָּא דְּאָתֵית לְהָכִי** – לאחר שבין כך עליך להגיע לתירוץ זה, מתורצת גם הקושיא הקודמת מולד קדשים, שכן **אֲפִילּוּ תֵּימָא** שהמשנה שנויה בשיטת **רַבָּנַן** הסוברים שולד אינו עושה תמורה, אין להקשות איך כוללת המשנה כל קרבנות יחיד בדין תמורה, שכן רק **בְּעֵיקַר זִבְחָא קָתָנֵי** כן, ולא בולד קדשים.

שנינו במשנתנו: **קָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד נוֹהֲגוֹת בֵּין בַּזְّכָרִים בֵּין בַּנְּקֵבוֹת.** וסברה הגמרא שכוונת המשנה לכל קרבנות יחיד, ועל כן הקשתה: **וְכִי כְּלָלָא הוּא** בכל קרבנות יחיד, **וַהֲרֵי עוֹלָה דְּקָרְבָּן יָחִיד** היא, **וְדווקא מִזָּכָר אַתְּיָא** [–היא באה], ואילו **מִנְּקֵבָה לֹא אַתְּיָא.** מתרצת הגמרא: **הָאִיכָּא עוֹלַת הָעוֹף** שבאה גם מנקבות. **דְּתַנְיָא,** דין **תְּמוּרוֹת** שעל הקרבן להיות בלא מום, **וְכֵן** דין **זְכָרוּת** שנאמר בקרבנות מסוימים שבאים רק זכרים, נוהג דווקא **בְּקַרְבָּנוֹת בְּהֵמָה,** וְאולם **אֵין** דין **תְּמוּרוֹת וְזְכָרוּת** נוהג **בְּקַרְבַּן עוֹפוֹת,** והוא בא גם בעל מום וגם נקבה.

שוב מקשה הגמרא: **וַהֲרֵי חַטָּאת דְּקָרְבָּן יָחִיד הִיא,** וְדווקא מִנְּקֵבָה **אַתְּיָא,** וְזָכָר **לֹא אַתְּיָא,** ואיך שנינו במשנתנו שכל קרבנות יחיד באים בין מזכרים ובין מנקבות. מתרצת הגמרא: **הָאִיכָּא** בחטאת יחיד **שְׂעִיר נָשִׂיא, דְּמַיְיתֵי** [–שמביא] את חטאתו משעיר **זָכָר.**

שוב מקשה הגמרא: **וְהָאִיכָּא אָשָׁם יָחִיד** דְּדווקא מִזָּכָר **אָתֵי, וּנְקֵבָה לֹא אָתֵי.** מתרצת הגמרא: **כִּי קָאָמְרִי רַבָּנַן** שקרבנות יחיד באים בין מזכרים ובין מנקבות, דווקא בְּקָרְבָּן דְּשָׁוֵי [–שישנו] **בֵּין בְּיָחִיד וּבֵין בְּצִיבּוּר,** וכגון עולה ושלמים וחטאת, ובקרבן זה באה המשנה לחלק בין ציבור ליחיד. אולם **אָשָׁם** רק בְּקרבנות **יָחִיד אִיתֵיהּ** [–ישנו], אבל בְּקרבנות **צִבּוּר לֵיתֵיהּ** [–אינו קיים], ועל כן לא דיברה המשנה ממנו.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף על הקושיות האמורות מעולה חטאת ואשם: **וְאִיבַּעְיָא אִימָא, מִי** [–וכי] **קָתָנֵי** במשנה **׳כָּל קָרְבָּנוֹת יחיד׳,** והרי לא נאמר אלא **׳יֵשׁ בְּקָרְבְּנוֹת יחיד׳ קָתָנֵי.** ואכן לא כל קרבנות יחיד באים בין זכרים ובין נקבות, אלא רק חלק מהם, **וּמַאי נִיהוּ** [–ואלו הם], **שְׁלָמִים, וְאִי בָּעֵי נְקֵבָה מַיְיתֵי וְאִי בָּעֵי זָכָר מַיְיתֵי** – שאם רוצה מביאם מנקבה ואם רוצה מביאם מזכר. מה שאין כן בשלמי ציבור, שאינם באים אלא מזכרים.

שנינו במשנתנו: **קָרְבְּנוֹת יָחִיד חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן** [**כו׳**], וקרבנות ציבור אין חייבין באחריותם ולא באחריות נסכיהם, ואם הביאום בזמנם מביאים את נסכיהם לאחר זמן. שואלת הגמרא: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** – מנין לנו דין זה בקרבנות ציבור. משיבה הגמרא: מקורו הוא מדרשה. **דְּתָנוּ רַבָּנַן,** נאמר במוספי המועדות (ויקרא כג לז) ׳**לְהַקְרִיב אִשֶּׁה לַה׳ עֹלָה וּמִנְחָה זֶבַח וּנְסָכִים דְּבַר יוֹם** [**בְּיוֹמוֹ**]׳. ו׳דבר יום׳ **מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לַמּוּסָפִין,** עד הקרבת תמיד של בין הערבים. ו׳**בְּיוֹמוֹ**׳ **מְלַמֵּד שֶׁאִם עָבַר הַיּוֹם וְלֹא הֵבִיאָן אֵינוֹ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָן,** ושוב אין מביאים אותם. **יָכוֹל לֹא יְהֵא חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּת נִסְכֵּיהֶם** אם לא הביאם בו ביום, **וְאַף עַל פִּי שֶׁקָּרַב הַזֶּבַח** בזמנו, **תַּלְמוּד לוֹמַר** במוספי סוכות (במדבר כט יח) ׳**וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם** לַפָּרִים לָאֵילִים וְלַכְּבָשִׂים׳, מכאן שאם קרבו ביום מביאים את מנחתם ונסכיהם אפילו **בַּלַּיְלָה** שלאחריו, וכן יש לדרוש מ׳**מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם**׳ שהם קרבים אף **לְמָחָר.**

הגמרא מביאה מקור אחר לדין האמור: **רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר,** מקור דין זה הוא **מֵהָכָא,** נאמר בקרבנות המועדות (שם כג לח) ׳**מִלְּבַד שַׁבְּתוֹת ה׳**׳, לאחר מה שנאמר ׳זבח ונסכים דבר יום ביומו׳. וסמיכות זו מלמדת שמלבד נסכי המועד השייכים לאותו היום יש להקריב גם את נסכי השבת שקדמה לו, אם שכחו להקריבם בשבת יחד עם הזבח.

הגמרא מפרשת שאין כאן מחלוקת, אלא שתי הדרשות נצרכות זו לזו: **וּצְרִיכָא** גם את דרשת ׳מנחתם ונסכיהם׳, וגם את דרשת ׳מלבד שבתות ה׳׳. משום **דְּאִי כְּתַב רַחֲמָנָא** רק ׳**מִלְּבַד שַׁבְּתוֹת ה׳׳, הָוָה אֲמִינָא כַּיּוֹם אִין** – אפשר להקריב את נסכי הקרבן ביום שלמחרת הקרבת הזבח, וְאולם **בַּלַּיְלָה לֹא** מקריבים אותם. על כן **אָמַר קְרָא** ׳**וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם**׳ לרבות הקרבת נסכים בלילה. **וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא** רק ׳**מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם**׳ **וְלֹא כְּתַב** ׳**מִלְּבַד שַׁבְּתוֹת ה׳׳, הָוָה אֲמִינָא בַּלַּיְלָה אִין** – אפשר להקריב את נסכי הקרבן בלילה שלאחר הקרבת הזבח, אבל **בִּימָמָא** – ביום שלאחריו **לֹא** מקריבים אותם. **וּמַאי שְׁנָא** הלילה מהיום שלאחריו, **מִשּׁוּם** דְּהלכה בידינו **שֶׁבְּקָדָשִׁים לַיְּלָה הוֹלֵךְ אַחַר הַיּוֹם,** והוא נחשב כהמשך היום שלפניו, מה שאין כן ביום שלמחרתו שהוא כבר נחשב ליום אחר. על כן **צְרִיכִי** שתי דרשות אלו, ׳מלבד שבתות ה׳׳ ללמדנו שנסכים קרבים גם בלילה שלאחר הקרבת הזבח וגם ביום שלאחריו.

הגמרא מקשה על דברי הברייתא האמורה: **וּנְסָכִים מִי קָרְבִּי** [–וכי הם קרבים] **בַּלַּיְלָה,** (**והתנן**) [**וְהָתַנְיָא**], נאמר (ויקרא ו ב) ׳**הִיא הָעֹלָה** עַל מוֹקְדָהּ עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר׳, שההקטרה כשירה כל הלילה. **אֵין לִי אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לִיקָּרֵב בַּלַּיְלָה, כְּגוֹן אֵבָרִים** של

המשך בעמוד יב

רש"י

משנה קרבנות ציבור כולם זכרים — דרובן עולות, ועולה זכר הוא. ואין ציבור מביאין שלמים אלא בשבי עצרת, דזכרים הן. וחטאות שלהן שעירים, כדכתיב בבולהו "ושעיר חטאת אחד". **קרבנות היחיד חייבין באחריותן** — כלומר, יש מהן מאותן שקבוע להן זמן, שאפילו עבר זמנם חייבין להקריבן, כגון קרבן עולת יולדת (וקרבנה) וקרבנות מצורע, אם עבר שמיני שלו — יכול להקריבו לאחר זמן. אבל קרבנות ציבור שיש להן זמן, אם עבר זמנם — בטל קרבנן, כדמפרש בגמרא. **משקרב הזבח** — שאם קרב הזבח בזמנו ולא קרבו נסכים עמו — חייבין להקריבם אפילו מכאן ועד עשרה ימים, כדמפרש בגמרא. **חביתי כהן גדול** — דוחין שבת וטומאה, דכתיב בה "מנחת תמיד" — הרי היא לך כמנחת תמידין, בשילהי ["התכלת"] במנחות (נ,ב). **פר יום הכיפורים** — פרו של אהרן. **אלא שזמנו קבוע** — כלומר, אין הטעם תלוי אלא בקביעות זמן. אותן שזמנן קבוע, שאם עבר הזמן אין להן תשלומין — דוחין שבת וטומאה, אפילו דיחיד. וכל שאין להן זמן קבוע אינם דוחין שבת וטומאה — ואפילו דציבור, כגון פר העלם דבר של ציבור ושעירי עבודה זרה. **גמרא** עיקר זיכחא — הקדש ראשון. **אפילו תימא רבנן** — דלית להו ולד עושה תמורה. **בין מזכרים בין בנקבות** — משמע כל קרבן שחייב היחיד להביא, בין זכר בין נקבה. **הא איכא עולת העוף** — תירוצא הוא. **אשם** — הוי זכר, דכבש או איל כתיב ביה, ולא כבשה. **מאי ניהו שלמים** — אבל שלמי צבור זכרים הם, דכתיב בהו (ויקרא כג) "ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים". זבחי שלמי צבור — כבשי עצרת. **מנא הני מילי** — דקרבנות צבור אין להן תשלומין. **דבר יום ביומו** — במוספי המועדים משתעי, בפרשת "שור או כשב" דכתיב "אלה מועדי ה' מקראי קדש וגו' להקריב אשה" ואיזה אשה מקריבין במועד יותר משאר ימים? — הוי אומר מוספין.

שכל היום כשר למוספין — ובלבד שיקדמו מוספין לתמיד של בין הערבים, דאמר (ביומא לג,א) עליה השלם כל הקרבנות כולן. **מנחתם ונסכיהם אפילו בלילה ואפילו למחר** — אם קרב הקרבן בזמנו, ואפילו מכאן ועד עשרה ימים ולעולם, ובלא נזדמנו לו קא מיירי. **מלבד שבתות ה'** — דהכי כתיב: "זבח ונסכים דבר יום ביומו מלבד שבתות ה'". ומשום דדרשינן סמוכים "דבר יום ביומו" הקרב נסכים, מלבד אותן של שבתות. דאם יום טוב אחר שבת הוא — הקרב נסכיו עם קרבנותיו, והקרב נסכים ששכחת אתמול ולא הקרבת. **ביום אין בלילה לא** — דהא "דבר יום ביומו" כתיב, וסמיך ליה "מלבד שבתות ה'". כלומר, נסכי השבת תקריב היום ביום טוב, אבל בלילה — לא. **ואי כתב מנחתם ונסכיהם** — הוה אמינא: ללמדך שתקריב נסכי היום בלילה הבא, אבל ביממא דלמחר — לא. **ומאי שנא** — כלומר, וכי תימא מאי שנא דלימא בלילה אין ביממא לא, הא קרא סתמא הוה כתיב. **משום דבקדשים הלילה הולך אחר היום** — שעבר, דכתיב (ויקרא ז) "ביום קרבנו יאכל לא תותירו ממנו עד בקר", אלמא כל הלילה קרי "יום קרבנו", הלכך סלקא דעתך אמינא: בלילה יקרב, דהנסכים הוי מיום שעבר, אבל ביממא דלמחר — לא. **אין לי כו'** — בתורת כהנים היא, ואקרא קאי, דכתיב "היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה" — שיהא נותנן מבוא השמש ומתעכלין כל הלילה. **אין לי אלא דברים שדרכן ליקרב בלילה** — כגון אברי דעולה ופרים, כדרבי להו לעיל, שיהא נותנן מבוא השמש. כלומר, לאחר שקיעת החמה נותנן על המערכה. **דברים שדרכן ליקרב ביום** — דאינן קריבין בלילה כלל, דכולהו קרבנות כתיב בהו "ביום צוותו" דמשמע: ביום ולא בלילה. אבל אברים ופרים הוא דאיתרבו הכא בלילה מהאי קרא, שמקריבין מבוא השמש, וקא מקטירן על המערכה והם מתעכלין מאיליהן. דאם לא כן, "היא העולה" מאי ממעט? ופריך: מבוא השמש, והאמרת דרכו ליקרב ביום. **אלא עם בא השמש** — קודם שקיעה. **ליקדש** — בלילה, אם ניתנו בכלי שרת קדשי, דתו לא נפקי לחולין. אבל מיקרב לא קרבי עד היום. **אי מקדש קדשי** — בלילה, מיקרב נמי קרבי. **סמי מכאן נסכים** — לא תימני להו עם דברים שדרכן ליקרב ביום. **עם הזבח** — שמביאין עם הזבח, וקידשן שחיטת הזבח, דהוי כי זבח גופיה, ואינן קריבין אלא ביום. **אמר רב דימי אי אשכחיה אינשי כתיב איגרתא** — אם הייתי מוצא אדם, הייתי כותב איגרתי, והייתי שולח לרב יוסף לבבל.

תוספות

וכל הקרב בלילה — פירש רש"י שילהי "שתי הלחם" (מנחות ק,א): כגון שמן למנורה. ולא נראה, דמה קדושה שייכי ביה? הא לית ביה קדושת כלי? לכך נראה לומר: דלא מצינו קרב בלילה אלא מנחת נסכים, ומשום הכי ניחא דלא משני הכא: דילמא אינו קדוש ליקדש, אבל קדוש ליפסל. דהכי מסיק התם שילהי פרק "שתי הלחם" (שם), דסמיך אהא דתני "וכל הקרב בלילה", דלא מצינו קרב בלילה אלא מנחת נסכים בלבד. והוא הדין דמצי למיפרך מינה הכא בהדיא, מדקתני: וכל הקרב בלילה, ולא מצינו דבר זה אלא מנחת נסכים בלבד. אלא דמהדר לפרוכי אף לפי מה דסלקא דעתך מעיקרא התם בפרק "שתי הלחם".

דברים

יֵשׁ בְּקָרְבְּנוֹת יָחִיד שֶׁאֵין בְּקָרְבְּנוֹת הַצִּיבּוּר, וְיֵשׁ בְּקָרְבְּנוֹת הַצִּיבּוּר שֶׁאֵין בְּקָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד. שֶׁקָּרְבְּנוֹת הַיָּחִיד עוֹשִׂין תְּמוּרָה, וְאֵין קָרְבְּנוֹת הַצִּיבּוּר עוֹשִׂין תְּמוּרָה. קָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד נוֹהֲגוֹת בֵּין בַּזְּכָרִים בֵּין בַּנְּקֵבוֹת, וְקָרְבְּנוֹת הַצִּיבּוּר אֵין נוֹהֲגִין אֶלָּא בַּזְּכָרִים. קָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן וּבְאַחֲרָיוּת נִסְכֵּיהֶם, וְקָרְבְּנוֹת הַצִּיבּוּר אֵין חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן וְלֹא בְּאַחֲרָיוּת נִסְכֵּיהֶן, אֲבָל חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּת נִסְכֵּיהֶן מִשֶּׁקָּרַב הַזֶּבַח. יֵשׁ בְּקָרְבְּנוֹת הַצִּיבּוּר מַה שֶּׁאֵין בְּקָרְבְּנוֹת יָחִיד. שֶׁקָּרְבְּנוֹת הַצִּיבּוּר דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת וְאֶת הַטּוּמְאָה, וְקָרְבְּנוֹת יָחִיד אֵינָן דּוֹחוֹת לֹא אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא אֶת הַטּוּמְאָה. אָמַר רַבִּי מֵאִיר: וַהֲלֹא חֲבִיתֵי כֹהֵן גָּדוֹל, וּפַר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים, קָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד הֵן - וְדוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת וְאֶת הַטּוּמְאָה! אֶלָּא - שֶׁזְּמַנּוֹ קָבוּעַ. גְּמָרָא "קָרְבַּן יָחִיד עוֹשֶׂה תְּמוּרָה" כו'. וּכְלָלָא הוּא? וַהֲרֵי עוֹפוֹת, דְּקָרְבַּן יָחִיד - וְאֵין עוֹשֶׂה תְּמוּרָה! - כִּי קָתָנֵי - בִּבְהֵמָה קָתָנֵי. - וַהֲרֵי וָלָד, דְּקָרְבַּן יָחִיד הוּא - וְאֵין עוֹשֶׂה תְּמוּרָה! - הָא מָנִי - רַבִּי יְהוּדָה הִיא, דַּאֲמַר הַוָּלָד עוֹשֶׂה תְּמוּרָה. - וַהֲרֵי תְּמוּרָה עַצְמָהּ, דְּקָרְבַּן יָחִיד הִיא - וְאֵין תְּמוּרָה עוֹשָׂה תְּמוּרָה! - כִּי קָתָנֵי - בְּעִיקַּר זִיבְחָא קָתָנֵי. הָשְׁתָּא דְּאִתֵּית לְהָכִי, אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנַן - בְּעִיקַּר זִיבְחָא קָתָנֵי. "קָרְבְּנוֹת הַיָּחִיד נוֹהֲגוֹת בֵּין בַּזְּכָרִים בֵּין בַּנְּקֵבוֹת". וּכְלָלָא הוּא? וַהֲרֵי עוֹלָה, דְּקָרְבַּן יָחִיד - וְזָכָר אָתְיָא, נְקֵבָה לָא אָתְיָא! - הָאִיכָּא עוֹלַת הָעוֹף, דְּתַנְיָא: תַּמּוּת וְזַכְרוּת - בַּבְּהֵמָה, וְאֵין תַּמּוּת וְזַכְרוּת בְּעוֹפוֹת. - וַהֲרֵי חַטָּאת, דְּקָרְבַּן יָחִיד הִיא - וּנְקֵבָה אָתְיָא, זָכָר לָא אָתְיָא? - הָאִיכָּא שָׂעִיר נָשִׂיא, דְּמַיְיתֵי זָכָר. - וְהָאִיכָּא אָשָׁם יָחִיד - דְּזָכָר אָתֵי, נְקֵבָה לָא אָתֵי? - כִּי קָאָמְרִי רַבָּנַן - קָרְבָּן דְּשָׁוֵי בֵּין בְּיָחִיד בֵּין בְּצִיבּוּר, אָשָׁם - בְּיָחִיד אִיתֵיהּ, בְּצִבּוּר לֵיתֵיהּ. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: מִי קָתָנֵי "כָּל קָרְבְּנוֹת"?! "יֵשׁ בְּקָרְבְּנוֹת" קָתָנֵי, וּמַאי נִיהוּ - שְׁלָמִים, וְאִי בָּעֵי - נְקֵבָה מַיְיתֵי, וְאִי בָּעֵי - זָכָר מַיְיתֵי. "קָרְבְּנוֹת יָחִיד חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן" [כו']. מְנָא לָן? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "דְּבַר יוֹם" - מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לְמוּסָפִין. "בְּיוֹמוֹ" - מְלַמֵּד שֶׁאִם עָבַר הַיּוֹם וְלֹא הֵבִיאוּן, אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן. יָכוֹל לֹא יֵהֵא חַיָּב בְּאַחֲרָיוּת נִסְכֵּיהֶם, וְאַף עַל פִּי שֶׁקָּרַב הַזֶּבַח? - תַּלְמוּד לוֹמַר: "מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם" - בַּלַּיְלָה, "מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם" - לְמָחָר. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר מֵהָכָא: "מִלְּבַד שַׁבְּתוֹת ה'". וּצְרִיכָא, דְּאִי כְּתַב רַחֲמָנָא "מִלְּבַד שַׁבְּתוֹת ה'", הָוָה אָמִינָא: בְּיוֹם - אִין, וּבַלַּיְלָה - לָא, אָמַר קְרָא "וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם". וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא "מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם" וְלָא כְּתַב "מִלְּבַד שַׁבְּתוֹת ה'", הָוָה אָמִינָא: בַּלַּיְלָה - אִין, בְּיוֹמָא - לָא. וּמַאי שְׁנָא - מִשּׁוּם דִּבְקֶדֶשִׁים לַיְלָה הוֹלֵךְ אַחַר הַיּוֹם, צְרִיכִי. וּנְסָכִים מִי קָרְבִי בַּלַּיְלָה? וְהָתְנַן: אֵין לִי אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לִיקָּרֵב בַּלַּיְלָה, כְּגוֹן אֵבָרִים וּפְדָרִים שֶׁמַּקְרִיבִין מִבּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ, וּמִתְעַכְּלִין וְהוֹלְכִין כָּל הַלַּיְלָה כּוּלּוֹ. דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לִיקָּרֵב בַּיּוֹם, כְּגוֹן הַקּוֹמֶץ, הַלְּבוֹנָה וּמִנְחַת נְסָכִים, שֶׁמַּעֲלֶן מִבּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ, מִבּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ סָלְקָא דַּעְתָּךְ? וְהָאֲמַרְתְּ: דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לִיקָּרֵב בַּיּוֹם נִינְהוּ, אֶלָּא: עִם בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ. שֶׁמִּתְעַכְּלִין וְהוֹלְכִין כָּל הַלַּיְלָה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה" - רִיבָּה. קָתָנֵי מִיהָא נְסָכִים בַּיּוֹם! אָמַר רְמִי בַּר חָמָא: לָא קַשְׁיָא, כָּאן - לִיקְדֵּשׁ, כָּאן - לִיקָּרֵב. אֲמַר לֵיהּ רָבָא: אִי מִיקְדֵּשׁ קָדְשֵׁי - קְרוּבֵי מִיקְרְבִי, וְהָא תְּנֵיָא: זֶה הַכְּלָל, כָּל הַקָּרֵב בַּיּוֹם - אֵין קָדוֹשׁ אֶלָּא בַּיּוֹם, וְכָל הַקָּרֵב בַּלַּיְלָה - קָדוֹשׁ בַּלַּיְלָה, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה - קָדוֹשׁ בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה? אֶלָּא אֲמַר רַב יוֹסֵף: סְמֵי מִנְחַת נְסָכִים מֵהָא מַתְנִיתָא. כִּי סְלֵיק רַב דִּימִי, אַשְׁכְּחֵיהּ לְרַב יִרְמְיָה דְּיָתֵיב וְקָאָמַר מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מִנַּיִן לִנְסָכִים הַבָּאִים עִם הַזֶּבַח שֶׁאֵין קְרֵיבִין אֶלָּא בַּיּוֹם? - תַּלְמוּד לוֹמַר "וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשַׁלְמֵיכֶם", מַה שְׁלָמִים - בַּיּוֹם, אַף נְסָכִים - בַּיּוֹם. אָמַר: אִי אַשְׁכְּחֵיהּ דִּכְתִיב אִיגַּרְתָּא, שָׁלְחִי לֵיהּ לְרַב יוֹסֵף

ולא

לא

תוספות

דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה — ואם תאמר: היכי קאמרינן מומורים על פה? ויש לומר: דאין להקפיד רק מה שכתוב בחומש. אמנם קשה: היכי קרינן "ויושע" וקריאת שמע? ויש לומר: דאין להקפיד אלא בדבר שמוציא אחרים ידי חובתן. **ותנן** המנחות והנזירות בבמת יחיד דברי רבי מאיר — הוה מצי לשנויי: תנאי היא, שהרי בפרק בתרא דזבחים (קיז,א) פליגי רבנן עליה דרבי מאיר, ומסיק התם דמנחות ונזירות איכא בינייהו. **סמי** מכאן נזירות — והוא הדין דצריך כמו כן למיסמייה מההיא דפרק בתרא דזבחים (קיז,ב) דאמר: מנחות ונזירות איכא בינייהו. **אלא** כיון דהותרו הבמות כל היכא דבעי מקריב — ולרבנן דפליגי עליה דרבי מאיר, דאמר נזיר לאו נידר ונידב הוא — צריך לומר דלא הלך אבשלום אלא להביא כבשים מחברון ולהקריבן בגבעון. מיהו, לפי מה דפירש רש"י פרק בתרא דזבחים (שם) דרבנן דרבי מאיר כרבנן בתראי סבירא להו, דאמרי: כאן וכאן לא קרבו ליחיד אלא עולה ושלמים בלבד, קשה: דאם כן, היכי קאמר אבשלום "אלכה נא ואשלמה את נדרי אשר נדרתי" וגו' הא לאו נידר ונידב הוא נזירות לרבנן, ואם כן כאן וכאן לא קרבי? וצריך לחלק התנאים, דרבנן דרבי מאיר לא סבירא להו כרבנן בתראי אלא כרבי יהודה סבירא להו, דאמר דבבמה גדולה אפילו חובות נמי קרבו. ורבי מאיר דאית ליה נזירות דבר הנידר והנידב — הא מצינו למימר דאית ליה כרבנן בתראי דזבחים דאמרי: כאן וכאן לא קרבו ליחיד אלא עולה ושלמים בלבד. מיהו, ריהטא דשמעתא התם משמע כפירוש רש"י. מיהו תימה: לרבי שמעון דאמר התם בפרק בתרא דזבחים (שם): אף ציבור לא הקריבו אלא פסחים וחובות הקבוע להם זמן, ואמר בפרק "כל שעה" (פסחים לח,ב): זאת אומרת שחלות תודה ורקיקי נזיר נאכלין בנוב וגבעון. ופירש רש"י שם: דהיינו דלא כרבי שמעון. ואם כן, היכי קאמר אבשלום "אלכה נא ואשלמה את נדרי", הרי לא היה יכול להקריבו? ותירץ מורי הרמ"ר: דרבי שמעון לטעמיה, דאמר במסכת נזיר (מו,ב) דאם גילח על שלמי נדבה — יצא. ואם אמר "הריני מגלח על מאה עולות" — יביא מאה עולות. ואם כן, אפשר דאבשלום נדר להביא עולות נדבה, ודבר הנידר והנידב קרב בבמה לכולי עלמא, ועליה היה אבשלום רצה לגלח.

ושלשים

רש"י

לא תיסמי נסכים — מההיא מתניתא דלעיל, ומצי לתרוצי. **הא** — דקתני נסכים בהדי דברים שדרכן ליקרב ביום — היינו בנסכים הבאין עם הזבח. **בפני עצמן** — שלא קדשו שחיטת הזבח, יכול להקריב בלילה. **כשורפי התורה** — שאין מצילין אותן בשבת בפני הדליקה. לישנא אחרינא: שאסור להשהותן כתובים, דתורה שבעל פה היא. **והלמד מהן** — מתוך הספרים. **חדתא** — חדשה, שלא היו יודעין לתרץ הברייתות. [**לישנא אחרינא**] **חדתי** — לחדש דבר, כגון זו שחדשה היא. **מעייני בספר אגדתא** — שלא ישתכח. **עת לעשות לה'** — כשעושין הדבר לשם קדושת השם, ראוי להפר תורתך, ומוטב תעקר כו'. **השתא דאמרת כו'** — יכול להקדישן ולהקריבן בלילה אחת. לישנא אחרינא גרסינן: "עלות השחר פוסל בהן כאברים". כלומר, הא דאמרינן "נזדמנו לו נסכים בלילה מקדישן בלילה [ומקריבן]". **כאברים** — של תמיד, במסכת זבחים (פז,א) וכן עיקר הגדת הרב. **חובות הבאות מחמת הרגל ברגל** — כגון עולת ראיה וחגיגה ומוספין. **אמור** — נדריכם. **אף** — נסכים ביום. **לרבות שלמי נזיר** — דאי שלמי נדבה — הרי כבר אמור "נדבותיכם". ואי משום הקישא — לכתוב "ולשלמים". **שלמי פסח** — חגיגת ארבעה עשר, שכשהיתה חבורה מרובה נמנים על הפסח ואינו סיפק לדן — היו מביאין עמו שלמים. ואם הפרישן לשם כך ולא הקריבום — יקריבום בחול המועד. דאי שלמי נזיר — לא צריכי ריבוי לרבויי, ד"מנדריכם ונדבותיכם" נפקא. דנזירות על ידי נדר בא עליו, ו"נידר ונידב" קרינא ביה. אבל שלמי פסח חובה נינהו, כדמפרש בפסחים בפרק "ואלו דברים" (עא,א). **והנזירות קרב בבמת יחיד** — אלמא "נידר ונידב" חשיב ליה. דאי לאו הכי — לא הוה קרב בבמת יחיד. **סמי מכאן נזירות** — דאף על גב דנזירות באה עליו על ידי נדר — אין הקרבנות נקראין "נידר ונידב". דהא לא נדר אלא מן היין, והקרבן מאיליו מוטל עליו חובה. **אשר נדרתי לה' בחברון** — משמע: בחברון אלך ואשלמה שם נדרי. וההוא נדר נזירות היה, דאבשלום נזיר עולם היה, ומשלשים לשלשים יום היה מגלח ומביא קרבן. ומדהלך להקריב קרבנות נזירותיו בחברון, דהיא במת יחיד — שמע מינה: נידר ונידב הוא. **אעיקר נדרו קאי** — האי בחברון. והכי קאמר: "אלכה נא" — לבמה גדולה בגבעון דהתם הוא מזבח שעשה משה, "ואשלמה נדרי" — שנדרתי בחברון, אבל לא שיביא הקרבן בחברון. **והא בגשור כו'** — דכתיב "כי נדר נדר עבדך בשבתי בגשור" וגו'. **להביא כבשים** — ולהקריבן שוב בבמה גדולה. והכי קאמר "אשלמה את נדרי". כלומר, אשלמה את נזירותי ואגלח, ומחברון אביא הכבשים. ולהכי פריך: "מחברון" מיבעי ליה. **בחברון** — בו כבשים שמנים, במסכת מנחות (פז,א). **אלא לעולם לאקרובי** — דנזירות בבמת יחיד. **תיקשי לך גבעון** — דשם מזבח שעשה משה.

עשר

1 וְלָא תִּיסְמֵי מִנְּחַת נְסָכִים מִמַּתְנִיתָא. וְלָא קַשְׁיָא, כָּאן -
2 בִּנְסָכִים הַבָּאִין עִם הַזֶּבַח, כָּאן - בִּנְסָכִים הַבָּאִין בִּפְנֵי
3 עַצְמָן. וְאִי הָוָה לֵיהּ אִינְּרְתָּא, מִי אֶפְשָׁר לְמִישְׁלְחָא? וְהָא
4 אָמַר רַבִּי אַבָּא בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי
5 יוֹחָנָן: כּוֹתְבֵי הֲלָכוֹת - כְּשׁוֹרְפֵי הַתּוֹרָה, וְהַלָּמֵד מֵהֶן -
6 אֵינוֹ נוֹטֵל שָׂכָר. דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר נַחְמָנִי מִתּוּרְגְּמָנֵיהּ
7 דְּרֵישׁ לָקִישׁ: כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר "כְּתֹב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים
8 הָאֵלֶּה", וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר "כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה",
9 לוֹמַר לְךָ: דְּבָרִים שֶׁעַל פֶּה - אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְאוֹמְרָן
10 בִּכְתָב, וְשֶׁבִּכְתָב - אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְאוֹמְרָן עַל פֶּה. וְתָנָא
11 דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "כְּתֹב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" - אֵלֶּה
12 אַתָּה כוֹתֵב, אֲבָל אֵין אַתָּה כוֹתֵב הֲלָכוֹת! אָמְרִי: דִּלְמָא
13 מִילְּתָא חַדְתָּא שָׁאנֵי. דְּהָא רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ מְעַיְּינֵי
14 בְּסִיפְּרָא דְּאַגַּדְתָּא בְּשַׁבְּתָא, וְדָרְשֵׁי הָכִי: "עֵת לַעֲשׂוֹת
15 לַה' הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ". אָמְרִי: מוּטָב תֵּיעָקֵר תּוֹרָה, וְאַל
16 תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל. אָמַר רַב פַּפָּא: הָשְׁתָּא דַּאֲמַרְתְּ
17 נְסָכִים הַבָּאִין בִּפְנֵי עַצְמָן קְרֵיבִין אֲפִילּוּ בַּלַּיְלָה, נִזְדַּמְּנוּ
18 נְסָכִים בַּלַּיְלָה - מַקְדִּישִׁין בַּלַּיְלָה, וּמַקְרִיבִין. אָמַר לֵיהּ
19 רַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרַב שְׁמַעְיָה לְרַב פַּפָּא, תַּנְיָא דְּמִסַּיֵּיעַ
20 לָךְ: זֶה הַכְּלָל, כָּל הַקָּרֵב בַּיּוֹם - אֵינוֹ קָדוֹשׁ אֶלָּא
21 בַּיּוֹם, וְכָל הַקָּרֵב בַּלַּיְלָה - קָדוֹשׁ בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה.
22 אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: וַעֲלוֹת הַשַּׁחַר פּוֹסֶלֶת בָּהֶן
23 כְּאֵבָרִין. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי
24 שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק: "אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַה' בְּמוֹעֲדֵיכֶם" - אֵלּוּ
25 חוֹבוֹת הַבָּאוֹת חוֹבָה בְּרֶגֶל, "לְבַד מִנִּדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם"
26 - לִימֵּד עַל נְדָרִים וּנְדָבוֹת שֶׁקְּרֵבִין בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד.
27 "וּלְעֹלֹתֵיכֶם" בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? אִי בְּעוֹלַת נֶדֶר - הָרֵי
28 כְּבָר אָמוּר "נִדְרֵיכֶם", וְאִי בְּעוֹלַת נְדָבָה - הָרֵי כְּבָר
29 אָמוּר "וְנִדְבֹתֵיכֶם"! - הָא אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּעוֹלַת יוֹלֶדֶת
30 וְעוֹלַת מְצוֹרָע. "וּלְמִנְחֹתֵיכֶם", בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? אִי
31 בְּמִנְחַת נֶדֶר - הָרֵי כְּבָר אָמוּר, אִי בְּמִנְחַת נְדָבָה - הָרֵי
32 כְּבָר אָמוּר, הָא אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּמִנְחַת סוֹטָה וּבְמִנְחַת
קְנָאוֹת. "וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשַׁלְמֵיכֶם" - מַקִּישׁ נְסָכִים לִשְׁלָמִים,
33 מַה שְׁלָמִים - בַּיּוֹם, אַף נְסָכִים - בַּיּוֹם. "וּלְשַׁלְמֵיכֶם" - לְרַבּוֹת שַׁלְמֵי נָזִיר. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי: וְלֵימָא
34 מָר שַׁלְמֵי פֶּסַח, דְּאִי שַׁלְמֵי נָזִיר - נִידֶר וְנִידַב הוּא.
35 דְּהָתַנְיָא: זֶה הַכְּלָל, כָּל שֶׁהוּא נִידָב וְנִידָר -
36 קָרֵב בְּבָמַת יָחִיד, וְשֶׁאֵינוֹ נִידָב וְנִידָר - אֵינוֹ קָרֵב בְּבָמַת יָחִיד. וּתְנַן: הַמִּנְחוֹת וְהַנְּזִירוֹת קְרֵיבִין
37 בְּבָמַת יָחִיד, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר! - סְמֵי מִכָּאן נְזִירוֹת. - מִי אִיכָּא לְמֵאן דַּאֲמַר דְּנָזִיר לָאו נִידָר וְנִידָב
38 הוּא? וְהָכְתִיב: "מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל הַמֶּלֶךְ אֵלְכָה נָּא וַאֲשַׁלֵּם אֶת נִדְרִי
39 אֲשֶׁר נָדַרְתִּי לַה' בְּחֶבְרוֹן. כִּי נֵדֶר נָדַר עַבְדְּךָ" וגו', מַאי לָאו אַקְּרָבָן? - לָא - אָעִיקַּר נִדְרוֹ אָמַר.
40 - עִיקַּר נִדְרוֹ בְּחֶבְרוֹן הָוֶה? וַהֲלֹא בְּגִשּׁוּר הָוֶה! אָמַר רַב אַחָא וְאִיתִימָא רַבָּה בַּר רַב חָנָן: לֹא
41 הָלַךְ אַבְשָׁלוֹם אֶלָּא לְהָבִיא כְּבָשִׂים מֵחֶבְרוֹן. הָכִי נַמִי מִסְתַּבְּרָא, דְּאִי תֵּימָא לְאַקְרוּבֵי הוּא דְּאָזֵיל
42 - שָׁבִיק יְרוּשָׁלַיִם, וְאָזֵיל וּמַקְרֵיב בְּחֶבְרוֹן? - וְאֶלָּא מַאי - לְהָבִיא כְּבָשִׂים מֵחֶבְרוֹן, הַאי "אֲשֶׁר
43 נָדַרְתִּי לַה' בְּחֶבְרוֹן", "מֵחֶבְרוֹן" מִיבְּעֵי לֵיהּ! אֶלָּא לְעוֹלָם לְאַקְרוּבֵי, וּדְקָא קַשְׁיָא לָךְ אַמַּאי שְׁבַק יְרוּשָׁלַיִם וּמַקְרֵיב בְּחֶבְרוֹן - תִּיקְשֵׁי לָךְ
44 גִּבְעוֹן, דְּמָקוֹם קָדוֹשׁ הוּא! אֶלָּא, כֵּיוָן שֶׁהוּתְּרוּ הַבָּמוֹת - כָּל הֵיכָא דְּבָעֵי מַקְרֵיב. אַרְבָּעִים שָׁנָה לְמַאן? תַּנְיָא, רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר מִשּׁוּם
45 רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁשָּׁאֲלוּ לָהֶם מֶלֶךְ. דְּתַנְיָא: אוֹתָהּ שָׁנָה שֶׁשָּׁאֲלוּ לָהֶם מֶלֶךְ, אוֹתָהּ שָׁנָה עֲשִׂירִית שֶׁל שְׁמוּאֵל הָיְתָה.

עשר

וְלֹא תִּיסְמֵי [–אל תמחוק] **מִנְחַת נְסָכִים מִמַּתְנִיתָא,** ומכל מקום **לֹא** **קַשְׁיָא** משם על מה ששנינו לעיל שקריבה בלילה, משום שכָּאן – בברייתא המכשירה דווקא ביום מדובר **בְּנְסָכִים הַבָּאִין עִם הַזֶּבַח,** שמאחר שהתקדשו בשחיטת הזבח הרי הם כזבח עצמו שקרב דווקא ביום. ואילו **כָּאן** – בברייתא המכשירה בלילה מדובר **בְּנְסָכִים הַבָּאִין בִּפְנֵי עַצְמָן** ללא הזבח.

הגמרא מקשה איך מותר לכתוב תורה שבעל פה: **וְאִי הֲוָה לֵיהּ** לרב דימי מי שיכתוב לו **אִינַּרְתָּא מִי אֶפְשָׁר לְמִישְׁלְחָא** – וכי מותר לכותבה, **וְהָא אָמַר רַבִּי אַבָּא בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כּוֹתְבֵי הֲלָכוֹת** הם **כְּשׁוֹרֵף** את **הַתּוֹרָה,** שכן מאחר שלא ניתנו להכתב אסור להצילם בשבת מפני הדליקה, ואם תפול שריפה בסביבתם נמצא גורם להם שישרפו. **וְהַלָּמֵד מֵהֶן** [–מהספרים] **אֵינוֹ נוֹטֵל** על כך **שָׂכָר.**

הגמרא מביאה מקור לאיסור זה: **דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר נַחְמָנִי מְתוּרְגְּמָנֵיהּ דְּרֵישׁ לָקִישׁ, כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר** (שמות לד כז) **'כִּתְב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה', וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר** (שם) **'כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה',** שמשמע דווקא על פה. **לוֹמַר לְךָ, דְּבָרִים שֶׁנִּמְסְרוּ בְּעַל פֶּה אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְאוֹמְרָן בִּכְתָב, וְאִילוּ דְּבָרִים שֶׁבִּכְתָב אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְאוֹמְרָן עַל פֶּה. וְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** סובר ששני הדינים נדרשים מאותו כתוב, שכן ממה שנאמר **'כִּתְב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה'** משמע, דווקא את **אֵלֶּה** שנמסרו בכתב **אַתָּה כּוֹתֵב, אֲבָל אֵין אַתָּה כּוֹתֵב הֲלָכוֹת** שנמסרו בעל פה. ואם כן קשה, איך היה רב דימי כותב אגרת אילו היה בידו.

מתרצת הגמרא: **אָמְרִי** בני הישיבה, **דִּלְמָא מִילְּתָא חֲדַתָּא שַׁאנִי** – שמא שונה דבר חידוש, שמאחר שלא ידעו בבבל את תירוץ רב דימי הותר לו לכותבו ולשלוח להם. **דְּהָא רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ מְעַיְּינִי בְּסִיפְּרָא דְּאַגַּדְתָּא בְּשַׁבְּתָא** אפילו שאסור ללמוד תורה שבעל פה מתוך הכתב. **וְדָרְשֵׁי הָכִי** את היתר הדבר, נאמר (תהלים קיט קכו) **'עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ',** ומכאן שמותר להפר איסור כשעושים כן לשם קדושת השם. **אָמְרִי, מוּטָב תֵּיעָקֵר** הלכה של **תּוֹרָה וְאַל תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל.**

הגמרא חוזרת לדון בהכשר נסכים בלילה: **אָמַר רַב פָּפָּא, הִשְׁתָּא דְּאָמְרַת שֶׁנְּסָכִים הַבָּאִין בִּפְנֵי עַצְמָן קְרֵיבִין אֲפִילּוּ בַּלַּיְלָה,** אף אם **נְזַדְּמְנוּ** להם **נְסָכִים בַּלַּיְלָה** שעדיין לא התקדשו ביום בכלי שרת, **מַקְדִּישִׁין** אותם לכתחילה **בַּלַּיְלָה וּמַקְרִיבִין** אותם.

מוכיחה הגמרא: **אָמַר** לֵיהּ **רַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרַב שְׁמַעְיָה לְרַב פָּפָּא, תַּנְיָא דְּמַסְיֵיעַ לָךְ** – יש סיוע לדבריך ממה ששנינו לעיל (ע"א), **זֶה הַכְּלָל, כָּל דָּבָר הַקָּרֵב בַּיּוֹם אֵינוֹ קָדוֹשׁ אֶלָּא בַּיּוֹם, וְכָל הַקָּרֵב בַּלַּיְלָה קָדוֹשׁ** (**בֵּין בַּיּוֹם בֵּין**) **בַּלַּיְלָה.** אם כן כשם שנסכים קרבים בלילה כמו כן הם מתקדשים בלילה.

אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, וַעֲלוֹת הַשַּׁחַר פּוֹסֶלֶת בָּהֶן בנסכים אלו, ומשעלה השחר הרי הם נפסלים בלינה, **כְּשֵׁם** שלינה פוסלת **אֵבָרִין** של עולת התמיד.

הגמרא מביאה מימרא שבכללה נידון גם זמן הקרבת נסכים: **כִּי אֲתָא רַב דִּימִי** מארץ ישראל לבבל **אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק,** מה שנאמר בסוף פרשת המוספים (במדבר כט לט), **'אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַה' בְּמוֹעֲדֵיכֶם' אֵלּוּ הן חוֹבוֹת הַבָּאוֹת חוֹבָה בְּרֶגֶל,** כגון עולת ראיה וחגיגה ומוספים. ומה שנאמר בהמשך הפסוק **'לְבַד מִנִּדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם',** לִימֵּד **עַל נְדָרִים וּנְדָבוֹת** של כל השנה שֶׁהם **קְרֵבִין** אף **בְּחוּלוֹ שֶׁל מוֹעֵד.** ומה שנאמר בהמשך הפסוק **'לְעֹלֹתֵיכֶם',** בְּמַה הַכָּתוּב מְדַבֵּר. הלא **אִי** מדובר **בְּעוֹלַת נְדָר, הֲרֵי כְּבָר אָמוּר 'נִדְרֵיכֶם', וְאִי בְּעוֹלַת נְדָבָה, הֲרֵי כְּבָר אָמוּר 'וְנִדְבֹתֵיכֶם'.** הָא בהכרח **אֵינוֹ** מדבר **אֶלָּא בְּעוֹלַת נְדָר וּעוֹלַת מְצוֹרָע** שאף הן קריבות בחול המועד. ומה שנאמר בהמשך הפסוק **'וּלְמִנְחֹתֵיכֶם',** בְּמַה הַכָּתוּב מְדַבֵּר. **אִי בְּמִנְחַת נְדָבָה הֲרֵי כְּבָר אָמוּר 'נִדְרֵיכֶם', וְאִי בְּמִנְחַת נְדָבָה הֲרֵי כְּבָר אָמוּר 'וְנִדְבֹתֵיכֶם'.** הָא בהכרח **אֵינוֹ** מדבר **אֶלָּא בְּמִנְחַת** (**סוטה**) [**חוֹטֵא**] **וּבְמִנְחַת קְנָאוֹת,** שאף הן קריבות בחול המועד. ומה שנאמר בהמשך הפסוק **'וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשַׁלְמֵיכֶם',** מַקִּישׁ **נְסָכִים לְשַׁלְמִים,** מַה **שַׁלְמִים** קרבים דווקא **בַּיּוֹם, אַף נְסָכִים** הבאים עמם קרבים רק **בַּיּוֹם.** ומה שנאמר **'וּלְשַׁלְמֵיכֶם'** ולא 'ולשלמים', הוא כדי **לְרַבּוֹת שַׁלְמֵי נָזִיר** שאף הם קרבים בחולו של מועד.

אָמַר לֵיהּ **אַבָּיֵי** לרב דימי, **וְלֵימָא מַר** ש'ולשלמיכם' בא לרבות **שַׁלְמֵי פֶּסַח,** שהיא חגיגה הקריבה בי"ד בניסן עם הפסח, שאם לא הקריבוה בזמנה קריבה בחול המועד. **דְּהוּרְאִי אִי** בא לרבות **שַׁלְמֵי נָזִיר** יקשה, הלא כבר התרבו מ'מנדריכם ונדבותיכם', שכן קרבן **נָדָר וְנִדָּב הוּא. דְּתַנְיָא, זֶה הַכְּלָל, כָּל שֶׁהוּא נִדָּב וְנִדָּר קָרֵב בְּבָמַת יָחִיד, וְכֹל שֶׁאֵינוֹ נִדָּב וְנִדָּר אֵינוֹ קָרֵב בְּבָמַת יָחִיד. וְ[תַנְיָא] (תנן)** בהמשך הברייתא, **'הַמְּנָחוֹת** וְקרבנות **הַנְּזִירוּת קְרֵיבִין בְּבָמַת יָחִיד, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר'.** ומכאן שהם נידרים ונידבים, שאם לא כן לא היו קרבים בבמת יחיד. מתרצת הגמרא: **סְמֵי** [–מחק] **מְכָּאן** 'נְזִירוּת', ואכן אין קרבנותיו אינם קרבים בבמת יחיד משום שחובה הם.

מקשה הגמרא: **מִי אִיכָּא** [–וכי ישנו] **לְמַאן דְּאָמַר** דְּקרבן **נָזִיר לָאו נִדָּר וְנִדָּב הוּא, וְהָכְתִיב** (שמואל ב' טו ז–ח) **'מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל הַמֶּלֶךְ, אֵלְכָה נָּא וַאֲשַׁלֵּם אֶת נְדָרַי אֲשֶׁר נָדַרְתִּי לַה' בְּחֶבְרוֹן. כִּי נֵדֶר נָדַר עַבְדְּךָ' וְגוֹ'.** שאבשלום נזיר עולם היה, ופעם בשנה היה מגלח את שערו ומביא את קרבנותיו. ומה שאמר 'ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון', **מַאי לָאו** [–האם לא] **אַקָּרְבָּן** אמר כן שיקריבו בבמת יחיד בחברון, ומכאן שקרבנות נזיר קרבים בבמת יחיד.

מתרצת הגמרא: **לֹא** על הקרבן, אלא **אַעִיקַּר נְדָרוֹ אָמַר** כן, שאת קרבנות נדר הנזירות שנדר בחברון ילך להקריב בבמה גדולה בגבעון. דוחה הגמרא: וכי **עִיקַּר נְדָרוֹ בְּחֶבְרוֹן הָוֶה, וַהֲלֹא בְּגִשּׁוּר הָוֶה,** ככתוב לאחר מכן (שם) 'כִּי נֵדֶר נָדַר עַבְדְּךָ בְּשִׁבְתִּי בְגִשּׁוּר בַּאֲרָם'. הגמרא מביאה תירוץ אחר: **אָמַר רַב אַחָא, וְאִיתֵּימָא** [–ויש אומרים] **רַבָּה בַּר רַב חָנָן, לֹא הָלַךְ אַבְשָׁלוֹם אֶלָּא לְהָבִיא כְּבָשִׂים מֵחֶבְרוֹן,** להקריבם בבמה גדולה שבגבעון. מוכיחה הגמרא: **הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא, דְּאִי תֵּימָא לְאַקְרוּבֵי הוּא דְּאָזִיל** – שאם תאמר שהלך להקריב בחברון, יקשה, וכי **שָׁכִיחַ** [–היה עוזב] את **יְרוּשָׁלַיִם וְאָזִיל וּמַקְרִיב בְּחֶבְרוֹן,** הלא היה לו להקריב בבמת יחיד בירושלים. דוחה הגמרא: **וְאֶלָּא מַאי** תאמר שלְהָבִיא **כְּבָשִׂים מֵחֶבְרוֹן** הלך, הלא עדיין יקשה **הַאי** [–כתוב זה] **'אֲשֶׁר נָדַרְתִּי לַה' בְּחֶבְרוֹן',** הלא **'מֵחֶבְרוֹן' מִיבְּעֵי לֵיהּ** לומר, ולא 'בחברון'.

הגמרא מסיקה שקרבנות נזיר קרבים בבמת יחיד: **אֶלָּא לְעוֹלָם** הלך לחברון **לְאַקְרוּבֵי** [–להקריב], **וּדְקָא קָשְׁיָא לָךְ** – ומה שהוקשה לך **אַמַּאי שָׁכַח** את **יְרוּשָׁלַיִם וּמַקְרִיב בְּחֶבְרוֹן,** הלא **תִּיקְשֵׁי לָךְ** [–יש להקשות] יותר מכך, מדוע לא הקריב בבמה גדולה **בִּגְבָעוֹן דְּמָקוֹם קָדוֹשׁ הוּא,** שהרי שם היה מזבח הנחושת שעשה משה. **אֶלָּא** בהכרח **שֶׁכֵּיוָן שֶׁהוּתְּרוּ הַבָּמוֹת** בימים ההם **כָּל הֵיכָא דְּבָעֵי מַקְרִיב** – בכל מקום שרוצה יכול להקריב.

הגמרא מפרשת את הכתוב במעשה אבשלום שהובא לעיל ושואלת: מה שנאמר **'מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה', לְמַאן** – מקץ מה היו. משיבה הגמרא: **תַּנְיָא** בברייתא, **רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ,** מעשה זה היה **מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁשָּׁאֲלוּ** [–שביקשו] **לָהֶם** ישראל **מֶלֶךְ. דְּתַנְיָא** בברייתא, **אוֹתָהּ שָׁנָה שֶׁשָּׁאֲלוּ לָהֶם** ישראל משמואל שימליך להם **מֶלֶךְ, אוֹתָהּ שָׁנָה עֲשִׂירִית** להנהגתו **שֶׁל שְׁמוּאֵל הָיְתָה.**

שעֶשֶׂר שָׁנִים מָלַךְ [–הנהיג] שְׁמוּאֵל בישראל בְּעַצְמוֹ, ולאחריכן שָׁנָה אַחַת שֶׁמָּלַךְ שָׁאוּל וּשְׁמוּאֵל יחד, שבתחילתה עדיין שפט שמואל ובאמצעיתה הומלך שאול. ולאחריה שְׁתַּיִם [–שתי שנים] שֶׁמָּלַךְ שָׁאוּל בְּעַצְמוֹ ללא שמואל, ואחריו מלך דוד. ומרד אבשלום היה לאחר שְׁלֹשִׁים וְשֶׁבַע שנים שֶׁמָּלַךְ דָּוִד. נמצא שמעשה זה אירע כעבור ארבעים שנה מהשנה שבה התחילה מלכותו של שאול.

משנה

המשנה שלפנינו עוסקת בדין חמש חטאות שנאמרה בהן הלכה למשה מסיני שהולכות למיתה, ואלו הן. א. ולד חטאת. ב. תמורת חטאת. ג. חטאת שמתו בעליה. ד. חטאת שנתכפרו בעליה בחטאת אחרת. ה. חטאת שעברה שנתה.

נחלקו תנאים בדין חטאות המתות: לדעת תנא קמא דווקא בחַטַּאת הַיָּחִיד שֶׁכִּפְּרוּ בְּעָלֶיהָ נאמרה הלכה שהיא מֵתָה, וְאולם חטאת שֶׁל צִבּוּר שהתכפרו הציבור באחרת, אֵינָהּ מֵתָה, אלא תרעה עד שיפול בה מום, ותתחלל על מעות ותיאכל במומה. וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אף חטאת ציבור שהתכפרו באחרת נאמר בהלכה שתָּמוּת.

רבי שמעון מוכיח כשיטת תנא קמא: רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לא נאמרה ההלכה אלא בחטאת יחיד בלבד. שכן מַה מְּצִינוּ [–כשם שמצאנו] בְּוֹלֵד חַטָּאת וּבִתְמוּרַת חַטָּאת וּבַחַטָּאת שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ, שדְּבָרִים אלו של ההלכה למשה מסיני שהן מתות אֲמוּרִים בהן דווקא בְּחטאות יָחִיד וְלֹא בְּצִבּוּר, שכן שלש אלו לא קיימות במציאות בחטאות ציבור, אַף בחטאת שֶׁכִּפְּרוּ בְּעָלֶיהָ ובחטאת שעִבְּרָה [–שעברה] שְׁנָתָהּ דווקא בְּיָחִיד דְּבָרִים אֲמוּרִים, וְלֹא בְּצִבּוּר. ואף ששתי חטאות אלו שייכות גם בציבור, מכל מקום כל חמש החטאות נאמרו באותו סוג חטאת.

גמרא

הסוגיא שלפנינו דנה באיזה אופן נאמרה ההלכה בחטאת שנתכפרו בעליה: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, מַהוּ אוֹמֵר 'חַטָּאת יָבִיא' – מדוע נאמר (ויקרא ד לב) 'וְאִם כֶּבֶשׂ יָבִיא קָרְבָּנוֹ לְחַטָּאת', הלא די שיכתב 'אם כבש קרבנו לחטאת'. והשיבו חכמים, מִנַּיִן לַמַּקְדִּישׁ חַטָּאתוֹ וְאָבְדָה וְהִפְרִישׁ חטאת אַחֶרֶת תַּחְתֶּיהָ ועדיין לא הקריבה, וְאחר כך נִמְצֵאת הָרִאשׁוֹנָה קַיֶּמֶת, וַהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן עוֹמְדוֹת וראויות להקרבה, מִנַּיִן שֶׁאִיזוֹ מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה יָבִיא, תַּלְמוּד לוֹמַר – על כן אומר הכתוב גם 'לְחַטָּאת' וגם ['יָבִיא'], שמייתור תיבת 'יביא' למדנו דין זה. יָכוֹל יָבִיא את שְׁתֵּיהֶן לחטאת, תַּלְמוּד לוֹמַר בהמשך כתוב זה 'נְקֵבָה תְּמִימָה יְבִיאֶנָּה', שרק אַחַת מהן הוא מביא וְלֹא שְׁתַּיִם.

שואלת הגמרא: וְאוֹתָהּ חטאת שֶׁנִּיָּה שאינה קריבה, מַה תְּהֵא עָלֶיהָ לאחר שהתכפרו הבעלים בראשונה. משיבה הגמרא: אָמַר רַב הַמְנוּנָא, תַּנְיָא – שנינו בברייתא מחלוקת תנאים בדינה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, תִּרְעֶה עד שיפול בה מום ותפדה ותיאכל במומה. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, תָּמוּת, שכן היא מכלל חמש חטאות המתות.

מקשה הגמרא: וּמִי [–וכי] אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בחטאת שנתכפרו בעליה שתִּרְעֶה, וְהָא רַבִּי יְהוּדָה 'תָּמוּת' שַׁמְּעִינַן לֵיהּ – והרי מדבריו במשנה שמענו שאפילו חטאת ציבור שנתכפרו בעליה מתה, וכל שכן בחטאת יחיד. מתרצת הגמרא: אֵיפוּךְ – יש לשנות להיפך את שיטות התנאים בברייתא, שרַבִּי יְהוּדָה הוא זה שאוֹמֵר 'תָּמוּת', וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הוא זה שאוֹמֵר 'תִּרְעֶה'.

שוב מקשה הגמרא: וּמִי [–וכי] אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן 'תִּרְעֶה', וְהָא [–והרי] אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן במשנה שחָמֵשׁ חַטָּאוֹת מֵתוֹת, ואף חטאת שנתכפרו בעליה בכלל, ולא נחלק אלא בחטאת ציבור. מתרצת הגמרא: אֶלָּא (א"ל) לְעוֹלָם לֹא תֵּיפוּךְ – אין צורך להפוך את שיטות התנאים בברייתא, ומכל מקום לֹא קַשְׁיָא – לא קשה עליה מדברי המשנה. משום שכָּאן בברייתא מדובר בְּחטאת שהיא אֲבוּדָה רק בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה, אבל בשעת הכפרה היו שתיהן קיימות ועומדות לפנינו, ולדעת רבי יהודה באופן זה לא נאמר בהלכה למשה מסיני שתמות. ואילו כָּאן במשנה מדובר בַּאֲבוּדָה בִּשְׁעַת כַּפָּרָה, ולא נמצאה אלא לאחר שהתכפרו הבעלים באחרת, שבאופן זה לדברי הכל נאמר בהלכה למשה מסיני שתמות.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף על הקושיא האמורה: וְאִיבְּעֵית אֵימָא – ואם תרצה תוכל לתרץ, אִידִי וְאִידִי – בין במשנה ובין בברייתא מדובר בחטאת שהיתה אבודה רק בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה ולא בשעת הכפרה, ומכל מקום לֹא קַשְׁיָא – לא קשה עליה מדברי המשנה, משום דְּהָא [–המשנה] שנויה בשיטת רַבִּי יְהוּדָה אַלִּיבָּא דְּרַבִּי, וְהָא [–הברייתא] שנויה בשיטת רַבִּי יְהוּדָה אַלִּיבָּא דְּרַבָּנָן. שכן נחלקו תנאים אלו במשנה להלן (כב:) בדין זה, ובשיטת רבי יהודה נחלקו, שלדעת רבי בשיטתו גם חטאת שנמצאת לאחר הפרשה תמות, ולדעת חכמים בשיטתו דווקא אם נמצאה לאחר כפרה תמות.

הגמרא חוזרת לדון בדברי רבי יהודה במשנתנו, שגם חטאת ציבור שהתכפרו בעליה באחרת מתה. מקשה הגמרא: וּמִי אִיכָּא [–וכי ישנו] לְמַאן דְּאָמַר שחַטַּאת צִיבּוּר שֶׁכִּפְּרוּ בְּעָלֶיהָ מֵתָה,

---

המשך ביאור למס' תמורה ליום שישי עמ' א

מִלְּשִׁנּוֹת בתורה. אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן מוּטָב, וְאִם לָאו הֲרֵינִי הוֹלֵךְ בְּנִסְיֹכִי [–בעצבוני] לִשְׁאוֹל. 'וַיָּבֵא (לו) אֱלֹהִים אֶת אֲשֶׁר שָׁאָל'. כֵּיוָצֵא בַדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר – וכן אתה מוצא שהמבקש על צרכיו נענה, שנאמר 'רָשׁ וְאִישׁ תְּכָכִים נִפְגָּשׁוּ, מֵאִיר עֵינֵי שְׁנֵיהֶם ה'". בְּשָׁעָה שֶׁעָנִי הוֹלֵךְ אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת וְאָמַר לוֹ, פַּרְנְסֵנִי, אִם מְפַרְנְסוֹ מוּטָב. וְאִם לָאו, 'עָשִׁיר וָרָשׁ נִפְגָּשׁוּ, עוֹשֵׂה כֻלָּם ה'". מִי שֶׁעָשָׂאוֹ עָשִׁיר לְבַעַל הַבַּיִת זֶה, עוֹשֶׂה אוֹתוֹ עָנִי, ומי שעשאו עָנִי לְזֶה, עוֹשֶׂה אוֹתוֹ עָשִׁיר.

הגמרא חוזרת לדון בדברי משנתנו: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, מַה מְּצִינוּ בולד חטאת, ובתמורת חטאת, ובחטאת שמתו בעליה, דברים אמורים ביחיד ולא בצבור, אף שכפרו בעליה ועיברה שנתה ביחיד דברים אמורים כו'. וכן שנינו בברייתא: תָּנוּ רַבָּנָן, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, נאמרה הלכה למשה מסיני בחָמֵשׁ חַטָּאוֹת שהן מֵתוֹת, וְלַד חַטָּאת, וּתְמוּרַת חַטָּאת, וְחַטָּאת שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ, וְחַטָּאת שֶׁכִּפְּרוּ בְּעָלֶיהָ, וְחַטָּאת שֶׁעִיבְּרָה שְׁנָתָהּ: אמורות רק בחטאת יחיד, שכן אִי אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר וְלַד חַטָּאת בְּצִיבּוּר, לְפִי שֶׁאֵין חַטָּאת נִקֶּבֶה בְּצִיבּוּר, אלא היא באה מזכרים בלבד. וְכן אִי אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר תְּמוּרַת חַטָּאת בְּצִיבּוּר, לְפִי שֶׁאֵין צִיבּוּר עוֹשִׂין תְּמוּרָה, כמבואר במשנה לעיל (יג.). וְכן אִי אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר חַטָּאת שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ בְּצִיבּוּר, לְפִי שֶׁאֵין הַצִּיבּוּר מֵתִים, כמבואר לעיל (טו:). אבל חטאת שֶׁכִּיפְּרוּ בְּעָלֶיהָ וְכן חטאת שֶׁעִיבְּרָה שְׁנָתָהּ שיכולות להיות גם בחטאת ציבור, לֹא מָצִינוּ בפירוש האם גם בציבור נאמרה בהן הלכה שהן מתות או רק ביחיד. יָכוֹל יִהוּ נוֹהֲגוֹת בֵּין בְּיָחִיד בֵּין בְּצִיבּוּר, לא כן הוא, אלא אָמַרְתָּ [–יש לך לומר], יִלְמַד (אדם) הדבר הַסָּתוּם שלא נתפרש דינו מֵהַדָּבָר הַמְּפוֹרָשׁ. מַה ולד חטאת ותמורת חטאת וחטאת שמתו בעליה שמְּפוֹרָשׁ בהן שהן נוהגות רק בְּיָחִיד וְלֹא בְּצִבּוּר כמבואר לעיל, אַף בְּחטאת שֶׁכִּיפְּרוּ בְּעָלֶיהָ וְחטאת שֶׁעִיבְּרָה שְׁנָתָהּ דווקא בְּיָחִיד דְּבָרִים אֲמוּרִים, וְלֹא בְּצִיבּוּר.

רש"י

עשר שנים מלך שמואל בעצמו — יחידי, בלא שאול. הלכך שנה עשירית אינה נמנית באותן ארבעים שנה. שלשים ושבע מלך דוד קודם למרדו של אבשלום. הא מילתא פירש רבי במקום אחר כן: שנה עשירית לשמואל היתה לגדולתו של שמואל, ולא נפקא לן מקרא בהדיא, אלא מדלא משכחת לה ארבעים שנה למניינא אחרינא. וצא וחשוב למיתתו של עלי, שהיא תחילת גדולתו של שמואל, עד שנת מרדו של אבשלום ארבעים ותשע שנה: שלש עשרה — לשמואל ושאול, ושלשים ושש — לדוד. ועלי מת כשנשבה הארון, שנאמר (שמואל א' ד) "ויהי כהזכירו" וגו', וכתיב (שם ו): "ויהי ארון ה' בשדה פלשתים שבעה חדשים", הביאוהו פלשתים (שם ז): "ויבאו אנשי קרית יערים" וגו'. וכשמלך דוד בירושלים על כל ישראל הביא משם את הארון, כדכתיב (שם ב' ו): "ויוסף עוד דוד" וגו', וכתיב (שם א' ז) "ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה". צא מהן שבע שנים שמלך דוד בחברון. ומהן מלך שמואל בעצמו אחת עשרה שנה, ושאול עם שמואל — שתי שנים, כדכתיב (שם יג): "ושתי שנים מלך" וגו'. ושמואל לא מת קודם לשאול אלא ארבעה חדשים, שכך מפורש בספר שמואל (שם כה): "ושמואל מת" וגו', וכתיב בתריה (שם כז): "ויאמר דוד [וגו'] עתה אספה יום אחד ביד שאול" וגו'. וברח לו אל אביש עד שמת שאול, וכתיב (שם): "ויהי מספר הימים אשר ישב דוד בשדה פלשתים ימים וארבעה חדשים". מצינו שלש עשרה שנים לשמואל ושאול, משמת עלי עד שמלך דוד, ושלשים ושש לדוד כשמרד אבשלום — הרי ארבעים וכו'. צא מהן תשע שנים לשמואל קודם ששאלו להם מלך — הרי ארבעים שנים משששאלו המלוכה עד שנת מרדו של אבשלום ועד בכלל. והכי תניא בסדר עולם: היא שנת שלשים ושש למלכות דוד. והכי גרסינן: עשר שנים מלך שמואל בעצמו, ושנה אחת שמלך שאול בעצמו, ושלשים ושש לדוד. ואני הוספתי משלי על זה, ועוד צא וחשוב נמי מלידתו של שמואל ותמצא כמו כן ששלש עשרה שנה נהג שמואל שררה על ישראל. דאמר מר בסדר עולם: "ועלי הכהן ישב על הכסא והיא מרת נפש" וגו', ובאותה שנה נתמנה עלי להיות שופט על ישראל, והוא שפט את ישראל ארבעים שנה. צא מהן שנה אחת לעיבורו — נמצא שמואל בן שלשים ותשע שנה בשעה שנתנבא ועלה לגדולה, דמשעה שמת עלי זרחה שמשו של שמואל. שלש עשרה שנה לשרירותו, דכל שנותיו לא היו אלא חמשים ושתים, כדנפקא לן בעלמא (מועד קטן כג) מ"עד הגמל הנער" — דהיינו עשרים וארבעה חדש כדי הנקת תינוק, והדר "וישב שם עד עולם" — עולמו של יובל, דהיינו חמשים שנה. ובהללו שלש עשרה שנה היו מובלעים השתי שנים שמלך שאול, שהרי שניהם מתו בשנה אחת, כדמפרש למעלה. **משנה שכיפרו הבעלים** — שאבדה ונתכפר באחרת, ונמצאת הראשונה. **ושל ציבור** — שכפרו באחרת. **אינה מתה** — דחטאות המתות (הפנימיות) הלכה למשה מסיני בהא מסכתא. וסבירא ליה לתנא קמא דשל יחיד גמירי, ולא של ציבור. **תמות** — דבצבור נמי גמירי. **אמר רבי שמעון מה מצינו כו'** — כלומר, קיימא לן חמשה חטאות מתות: חטאת שמתו בעליה, ושכפרו בעליה, ושעיברה שנתה, ולד חטאת, ותמורת חטאת. וכי היכי דתלת מינייהו לאו בציבור גמירי, דהא לא משכחת להו בקרבנות צבור ולד חטאת (לא משכחת בציבור) דאין נקבה בציבור, ותמורת חטאת נמי אין קרבן ציבור עושה תמורה, ושמתו בעליה אין הציבור מתים, כדאמרינן לקמן בגמרא. **אף שכפרו בעליה ושעברה שנתה** — אף על גב דמצינן לאשכוחינהו בציבור — לא גמירי דמתות. **גמרא מהו אומר חטאת יביא** — למה לי למיכתב (ויקרא ד) "אם כבש יביא קרבנו לחטאת", לכתוב "אם כבש קרבנו לחטאת" וגו'. **יביאנה** — סיפיה דקרא "נקבה תמימה יביאנה". **רבי שמעון אומר תמות** — דחטאת יחיד שכיפרו בעליה היא. **והאמר רבי יהודה תמות** — דהכי שמעת ליה במתניתין אפילו גבי ציבור, וכל שכן יחיד. **והאמר רבי שמעון** — במתניתין גבי יחיד: חמשה חטאות מתות. וקחשיב להך חטאת שכפרו בעליה, וקתני: ביחיד דברים אמורים. **אבודה בשעת הפרשה** — שלא בשעת כפרה, דנמצאת הראשונה קודם שנתכפר בשניה. כדקתני בברייתא בההיא קאמר רבי יהודה דתרעה, דלא גמירי דמתה לרבי יהודה אלא היכא דנמצאת לאחר שנתכפרו הבעלים. ודקתני מתניתין "תמות" — באבודה בשעת כפרה גרסינן. דאף בשעת כפרתו בשניה היתה עדיין הראשונה אבודה. **אידי ואידי בשעת הפרשה** — שנמצאת קודם כפרת השניה. ומתניתין דקאמר לרבי יהודה תמות — רבי יהודה קאמר לה אליבא דרבי, דאמר לקמן בפרק "ולד חטאת" (כב,ב) במשנה: אבודה בשעת הפרשה, אף על פי שנמצאת קודם כפרה — מתה. ובריתא דקאמר רבי יהודה תרעה — אליבא דרבנן דפליגי עליה דרבי קאמר לה, דאמרי: אין חטאת מתה אלא שנמצאת לאחר שנתכפרו הבעלים. **ומי איכא למאן דאמר כו'** — אמתניתין פריך.

כיוצא

תוספות

ושלשים ושש שמלך דוד — הכי גרסינן: והיינו ארבעים שנה מששאלו להם מלך. ושנת עשירית לשמואל ששאלו להן מלך היה מן המנין של ארבעים שנה. ומנלן דשמואל שפט ישראל שלש עשרה שנה — שהרי כשמת עלי אז נשבה הארון, כדכתיב "ויהי בהביא את ארון האלהים". ואז נתמנה שמואל מיד אחר מיתת עלי, וכתיב: "ויהי ארון ה' בשדה פלשתים שבעה חדשים". והביאוהו בקרית יערים. ודוד כשמלך על ישראל לקחו משם והביאו בירושלים, כדכתיב: "ויוסף עוד דוד" וגו'. וכתיב: "ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו (עד) עשרים שנה". צא מהן שבע שנים שמלך דוד בחברון — נשתיירו שלש עשרה שנה לשמואל ושאול. משמת עלי ונשבה הארון עד שמת שאול ומלך דוד בחברון. ומהן מלך שמואל בעצמו עשר שנים, ושנה אחת שמלך שמואל ושאול. פירוש: באותה שנה שמשחו שמואל אותה שנה לא היתה שלימה לשאול, שמקצתה היה שמואל נגיד על ישראל. ושתי שנים שמלך שאול בעצמו וגם שמואל היה חי, שהרי שמואל לא מת אלא ארבעה חדשים קודם שאול. שכן מצינו מפורש בספר שמואל: "ושמואל מת" וגו' וכתיב: "ויאמר דוד [וגו'] אספה יום אחד ביד שאול", וברח לו אל אביש עד שמת שאול. וכתיב "ויהי מספר הימים אשר ישב דוד בשדה פלשתים ימים וארבעה חדשים" — מצינו שלש עשרה שנים לשמואל ושאול משמת עלי, (ומלך דוד) ושלשים ושש לדוד כשמרד אבשלום — הרי ארבעים ותשע. צא מהן תשע שנים קודם ששאלו להן מלך, שהרי בשנה עשירית שאלו להן מלך והעשירית ממנין הארבעים — הרי ארבעים שנים מששאלו מלך עד מרדו של אבשלום, ועד בכלל. והשלשה עשר שנים שמלך שמואל בעצמו, ושנה אחת שמלך שאול ושמואל, ושתי שנים שמלך שאול בעצמו, ושלשים ושש שמלך דוד. ותימה לפי זה הא דתניא בסדר עולם שמלך דוד חמש שנים אחר המרד שלשה שנים של רעב, שנאמר (שמואל ב' כא): "ויהי רעב שלש שנים שנה אחר שנה", ושנה של שיטה דכתיב (שם כד): "וישוטו [בכל הארץ] ויבואו מקץ תשעה חדשים". ועוד שנה שתיקן משמרות, דכתיב (דברי הימים א כו): "בשנת ארבעים לדוד נדרשו" וגו' — צריך לומר ששנת המרד היתה שנה ראשונה של רעב. ויש ספרים דגרסינן: שלשים ושבע שמלך דוד, ולפי זה צריך לומר שהתחיל הרעב שנה אחת קודם המרד, וגם צריך לומר ששנת עשר לשמואל ששאלו מלך אינו מן המנין של ארבעים שנה, ואינו צריך למנות רק שלש שנים משאול, ושלשים ושבעה מדוד — הרי ארבעים. ובסדר עולם תניא, רבי נהוראי אמר: שנת שלשים וחמש למלכות דוד היה המרד. ולפי דבריו לא מצינו ארבעים שנה מששאלו מלך עד שמרד אבשלום. ויש מפרשים למנות שלש עשרה של שמואל: כל שנותיו של שמואל הרמתי היו חמישים ושתים שנה, שהרי כשהגמל שמואל הביאתו חנה לירושלים, ואז היה לו מסתמא שתי שנים כדרך הנקת תינוק, וכתיב "וישב שם עד עולם" והיינו חמישים שנים, דהוא עולמו של יובל. ותפלת חנה היתה יום שנתמנה עלי, וקיימא לן דארבעים שנה שפט עלי את ישראל צא מהן שנה מעיבורו דשמואל — נשתיירו שלשים ותשע שנה דעלי, נשתיירו שלש עשרה שנים לשמואל. דמיד כשמת עלי נתמנה שמואל, דאמר מר (קדושין עב,ב): "זורח השמש ובא השמש" — עד שלא כבתה שמשו של עלי, זרחה שמשו של שמואל, נמצא דשררתו של שמואל התחילה כשהיה בן שלשים ותשע, ונמשכה שלש עשרה שנה.

כיוצא

עֶשֶׂר שָׁנִים מָלַךְ שְׁמוּאֵל בְּעַצְמוֹ, שָׁנָה אַחַת שֶׁמָּלַךְ שָׁאוּל וּשְׁמוּאֵל, וּשְׁתַּיִם שֶׁמָּלַךְ שָׁאוּל בְּעַצְמוֹ, וּשְׁלֹשִׁים וְשֶׁבַע שֶׁמָּלַךְ דָּוִד. **מִשְׁנָה** חַטַּאת הַיָּחִיד שֶׁכִּפְּרוּ בְּעָלֶיהָ - מֵתָה, וְשֶׁל צִבּוּר - אֵינָהּ מֵתָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: תָּמוּת. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מַה מָּצִינוּ בְּוֹלַד חַטָּאת, וּבְתְמוּרַת חַטָּאת, וּבַחַטָּאת שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ - דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּיָחִיד וְלֹא בְּצִבּוּר. אַף שֶׁכִּפְּרוּ בְּעָלֶיהָ וְעִיבְּרָה שְׁנָתָהּ - בְּיָחִיד דְּבָרִים אֲמוּרִים, וְלֹא בְּצִיבּוּר. **גְּמָרָא** תָּנוּ רַבָּנַן: מַהוּ אוֹמֵר חַטָּאת "יָבִיא"? מִנַּיִן לַמַּקְדִּישׁ חַטָּאתוֹ וְאָבְדָה, וְהִפְרִישׁ אַחֶרֶת תַּחְתֶּיהָ, וְנִמְצֵאת הָרִאשׁוֹנָה קַיֶּמֶת, וַהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן עוֹמְדוֹת, מִנַּיִן שֶׁאֵיזוֹ מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה יָבִיא? - תַּלְמוּד לוֹמַר: "חַטָּאת". יָכוֹל יָבִיא שְׁתֵּיהֶן? - תַּלְמוּד לוֹמַר: "יְבִיאֶנָּה", אַחַת וְלֹא שְׁתַּיִם. וְאוֹתָהּ שֶׁנִּיָּה מַה תְּהֵא עָלֶיהָ? אָמַר רַב הַמְנוּנָא, תַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: תִּרְעֶה, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: תָּמוּת. וּמִי אָמַר רַבִּי יְהוּדָה תִּרְעֶה? - וְהָא רַבִּי יְהוּדָה, "תָּמוּת" שָׁמְעִינַן לֵיהּ! - אֵיפוּךְ: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר תָּמוּת, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר תִּרְעֶה. - וּמִי אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן תִּרְעֶה? וְהָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: חָמֵשׁ חַטָּאוֹת מֵתוֹת! אֶלָּא (אָמַר לֵיהּ) לְעוֹלָם לָא תֵּיפוּךְ, וְלֹא קָשֶׁה, כָּאן - בַּאֲבוּדָה בִּשְׁעַת הַפְרָשָׁה, כָּאן - בַּאֲבוּדָה בִּשְׁעַת כַּפָּרָה. וְאִיבְּעֵית אֵימָא: אִידִּי וְאִידִּי בִּשְׁעַת הַפְרָשָׁה, וְלֹא קָשֶׁה, הָא - רַבִּי יְהוּדָה אַלִּיבָּא דְּרַבִּי, הָא - רַבִּי יְהוּדָה אַלִּיבָּא דְּרַבָּנַן. וּמִי אִיכָּא לְמַאן דַּאֲמַר חַטָּאת צִיבּוּר שֶׁכִּפְּרוּ בְּעָלִים - מֵתָה?

וְהָתַנְיָא, כַּיּוֹצֵא בּוֹ אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: "וְהַבָּאִים מֵהַשְּׁבִי בְּנֵי הַגּוֹלָה הִקְרִיבוּ עֹלוֹת... פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנֵים עָשָׂר... אֵילִים תִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה כְּבָשִׂים שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה שְׂעִירֵי חַטָּאת שְׁנֵים עָשָׂר הַכֹּל עוֹלָה לַה'". וְחַטָּאת מִי קָרְבָה עוֹלָה? אָמַר רָבָא: כִּי עוֹלָה, מָה עוֹלָה אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת - אַף חַטָּאת אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת. שֶׁהָיָה רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: עַל עֲבוֹדָה זָרָה הֶבִיאוּם. וְאָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: עַל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁעָשׂוּ בִּימֵי צִדְקִיָּהוּ. קָא סָלְקָא דַעְתִּין: לְמַאן דְּאִית לֵיהּ חַטַּאת צִבּוּר שֶׁנִּתְכַּפְּרוּ בְּעָלֶיהָ - מֵתָה, אִית לֵיהּ נָמִי חַטַּאת צִבּוּר שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ - מֵתָה. וְהָא הָכָא - דְּאִיבָּא דְּמֵתוּ בְּעָלֶיהָ, וְקָא קָרְבָה! אֲמַר רַב פַּפָּא: אֲפִילּוּ לְמַאן דַּאֲמַר חַטַּאת צִבּוּר שֶׁכִּפְּרוּ בְּעָלֶיהָ - מֵתָה, חַטַּאת צִבּוּר שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ - אֵינָהּ מֵתָה, לְפִי שֶׁאֵין הַצִּבּוּר מֵתִים. מְנָא לֵיהּ לְרַב פַּפָּא הָא? אִי נִימָא מִשּׁוּם דִּכְתִיב "תַּחַת אֲבֹתֶיךָ יִהְיוּ בָנֶיךָ"? - אִי הָכִי, אֲפִילּוּ יָחִיד נָמִי! אֶלָּא הֵיינוּ טַעְמָא שֶׁאֵין הַצִּיבּוּר מֵתִים - מִשְּׁעֵרֵי רְגָלִים וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים, דַּאֲמַר רַחֲמָנָא: אַיְיתִינְהוּ מִתְרוּמַת הַלִּשְׁכָּה, וְדִלְמָא מֵתוּ מְרֵיהוּ דְּהָנֵי זוּזֵי? אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ - אֵין הַצִּבּוּר מֵתִים. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: כִּי אַקְרוּבִינְהוּ לְהָנֵי חַטָּאוֹת - אַחֵיי אַקְרְבִינְהוּ, דִּכְתִיב: "וְרַבִּים מֵהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר רָאוּ אֶת הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן בְּיָסְדוֹ זֶה הַבַּיִת... בֹּכִים בְּקוֹל גָּדוֹל וְרַבִּים בְּתְרוּעָה". וְדִילְמָא הָנָךְ מִיעוּטָא? - לָא מְצֵית אָמְרַתְּ, דִּכְתִיב "וְלֹא הִכִּירוּ הָעָם בְּתְרוּעָה וְשִׂמְחָה לְקוֹל בְּכִי הָעָם". - וְהֵיכִי מְקָרְבִי לְהוּ? וַהֲרֵי מְזִידִין הָווּ! אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה. הָכִי נָמִי מִסְתַּבְּרָא, דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי, בִּשְׁלָמָא פָּרִים וּשְׂעִירִים - כְּנֶגֶד שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים, אֶלָּא כְּבָשִׂים כְּנֶגֶד מִי? אֶלָּא - הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה. תְּנַן הָתָם: מִשֶּׁמֵּת יוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרִידָה וְיוֹסֵף בֶּן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם בָּטְלוּ הָאֲשְׁכּוֹלוֹת - אִישׁ שֶׁהַכֹּל בּוֹ. וְאָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל אֲשְׁכּוֹלוֹת שֶׁעָמְדוּ לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל מִימוֹת מֹשֶׁה עַד שֶׁמֵּת יוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרִידָה לֹא הָיָה בָהֶם שׁוּם דּוֹפִי, מִכָּאן וְאֵילָךְ הָיָה בָהֶן שׁוּם דּוֹפִי. וְהָתַנְיָא: מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד אֶחָד שֶׁהָיָה גוֹנֵחַ מִלִּבּוֹ. וְשָׁאֲלוּ לְרוֹפְאִים, וְאָמְרוּ: אֵין לוֹ תַּקָּנָה עַד שֶׁיְּנַקֶּנָּה חָלָב רוֹתֵחַ שֶׁחֲרִית. וְהֵבִיאוּ עֵז, וְקָשְׁרוּ לוֹ בְּכַרְעֵי מִיטָּתוֹ, וְהָיָה יוֹנֵק מִמֶּנָּה חָלָב. לְמָחָר נִכְנְסוּ חֲבֵרָיו לְבַקְּרוֹ, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ הָעֵז, אָמְרוּ: לִיסְטִים מְזוּיָּין בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְאָנוּ נִכְנָסִים לְבַקְּרוֹ?! יָשְׁבוּ וּבִדְּקוּ וְלֹא מָצְאוּ בּוֹ עָוֹן אֶלָּא שֶׁל אוֹתָהּ הָעֵז בִּלְבַד. וְאַף הוּא בְּשִׁעַת מִיתָתוֹ אָמַר: יוֹדֵעַ אֲנִי בְּעַצְמִי שֶׁאֵין בִּי עָוֹן, אֶלָּא שֶׁל אוֹתָהּ הָעֵז בִּלְבַד, שֶׁעָבַרְתִּי עַל דִּבְרֵי חֲבֵרַי. שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין מְגַדְּלִין בְּהֵמָה דַּקָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְקַיְּימָא לָן, כָּל הֵיכָא דַּאֲמַר "מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד אֶחָד" - אוֹ רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא אוֹ רַבִּי יְהוּדָה בַּר אֵילְעַאי, וְרַבָּנַן בָּתַר יוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרִידָה! - דָּרֵי דָּרֵי הָווּ,

אמר

תוספות

כיוצא בו אמר רבי יוסי — פירש רש"י: לא איתפרש היכא קאי. הכי תניא בתורת כהנים על ההיא דדריש האי קרא דכתיב גבי [עולה ויורד] (ויקרא ה) "ואת השני יעשה עולה" — מה עולה אינה נאכלת, אף חטאת זו אינה נאכלת, ועלה מיתניא היא. **על** עבודה זרה שעשו בימי צדקיהו — ואתיא כמאן דאמר דאית ליה ציבור בעבודה זרה כל שבט ושבט מייתו פר ושעיר, ואמטו להכי הביאו שעירי חטאת שנים עשר לשנים עשר שבטים. **והא** הכא דאיכא מתו בעליה וקרבה — והקשה הרב רבינו שמשון בר אברהם: מה ענין זה למתו בעליה דכולי התלמוד דמיירי שהפריש החטאת ומתו בעליה אחר כך, אבל הכא — הרי לא הפרישו שום דבר! ואומר רבינו נתנאל: דאי בלא הפריש מצי להקריב — אלמא יש כפרה למתים. ואם כן, כל שכן דהיכא שהפריש ואחר כך מתו בעליה — דראוי להקריב. וכן משמע בפרק קמא דהוריות (ו,א) דאמר: והא אית כפרה למתים, דמייתא להא שמעתא דהכא. משמע דאי יש כפרה למתים — על הבנים להקריב בשבילם. וכל שכן אם הפריש ואחר כך מתו, דעל הבנים להקריבן. **וקא** קרבה — ואם תאמר: תיקשה נמי למאן דאמר תרעה, דלהקריב ליכא מאן דאמר? ויש לומר: דודאי כיון דלא אזיל למיתה — אפילו לאקרובי נמי ראוי. וכן מצינו פרק "הוציאו לו" (יומא נ,א) גבי הא דאמר "בפר" — ואפילו בדמו, ופריך עלה: והא חטאת שמתו בעליה היא! ומשני: כיון דעל כפרת ציבור נמי אתי — לאו מתו בעליה היא. אלמא היכא דלא אזיל למיתה — אפילו להקרבה נמי הוא ראוי.

קא סלקא דעתך דמאן דאית ליה חטאת שכיפרו בעליה מתה אית ליה נמי חטאת שמתו בעליה מתה — ואם תאמר: תיקשי למתניתין, דבהא ליכא מאן דפליג דחטאת שמתו בעליה ביחיד דברים אמורים ולא בציבור, ואפילו הכי בכפרו בעליה פליגי! ויש לומר: דלא דמי, דמתניתין פשיטא ליה דחטאת שמתו בעליה ליתא בציבור, היינו כשמתו כל הבעלים ולא נשאר בהן אחד. אבל הכא סלקא דעתך דעדיין מקצת הבעלים קיימין, ומשום הכי קאמר דקרבה. **ליבא** דאימעיט — שלא היה להם לב להחזיר שכחתם, ובהא נחלקו. **מיגמר** הוו גמירי — מה שנשתייר להם, שלא שכחו הוו גמירי בדוקיא כמשה.

וכי

עַד שֶׁמֵּת יוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר הָיוּ לְמַדִּין תּוֹרָה כְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ, מִכָּאן וְאֵילָךְ לֹא הָיוּ לְמַדִּין תּוֹרָה כְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ. וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים הֲלָכוֹת נִשְׁתַּכְּחוּ בִּימֵי אֶבְלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה! דְּאִישְׁתַּכַּח לְהוּ - אִישְׁתַּכַּח, וְדִגְמִירַן לְהוּ - הָווּ גְּמִירִי כְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ. - וְהָא תַּנְיָא: מִשֶּׁמֵּת מֹשֶׁה, אִם רַבּוּ מְטַמְּאִין - טִמְּאוּ, אִם רַבּוּ טְהוֹרִין - טִיהֲרוּ! - לִיבָּא דְּאִימְעֵיט, מִיגְמַר - הָווּ גְּמִירִי לְהוּ כְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: כָּל אֲשְׁכּוֹלוֹת שֶׁעָמְדוּ לְיִשְׂרָאֵל מִימוֹת מֹשֶׁה עַד שֶׁמֵּת יוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרִידָה לֹא הָיָה בָהֶם שׁוּם דּוֹפִי, מִכָּאן וְאֵילָךְ הָיָה בָהֶן שׁוּם דּוֹפִי. וְהָתַנְיָא: מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד אֶחָד שֶׁהָיָה גוֹנֵחַ מִלִּבּוֹ. וְשָׁאֲלוּ לְרוֹפְאִים, וְאָמְרוּ: אֵין לוֹ תַּקָּנָה עַד שֶׁיְּנַקֶּנָּה חָלָב רוֹתֵחַ שֶׁחֲרִית. וְהֵבִיאוּ עֵז, וְקָשְׁרוּ לוֹ בְּכַרְעֵי מִיטָּתוֹ, וְהָיָה יוֹנֵק מִמֶּנָּה חָלָב. לְמָחָר נִכְנְסוּ חֲבֵרָיו לְבַקְּרוֹ, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ הָעֵז, אָמְרוּ: לִיסְטִים מְזוּיָּין בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְאָנוּ נִכְנָסִים לְבַקְּרוֹ?! יָשְׁבוּ וּבִדְּקוּ וְלֹא מָצְאוּ בּוֹ עָוֹן אֶלָּא שֶׁל אוֹתָהּ הָעֵז בִּלְבַד. וְאַף הוּא בְּשִׁעַת מִיתָתוֹ אָמַר: יוֹדֵעַ אֲנִי בְּעַצְמִי שֶׁאֵין בִּי עָוֹן, אֶלָּא שֶׁל אוֹתָהּ הָעֵז בִּלְבַד, שֶׁעָבַרְתִּי עַל דִּבְרֵי חֲבֵרַי. שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין מְגַדְּלִין בְּהֵמָה דַּקָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְקַיְּימָא לָן, כָּל הֵיכָא דַּאֲמַר "מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד אֶחָד" - אוֹ רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא אוֹ רַבִּי יְהוּדָה בַּר אֵילְעַאי, וְרַבָּנַן בָּתַר יוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרִידָה! - דָּרֵי דָּרֵי הָווּ,

דופי

רש"י

כיוצא בו — לא איתפרש היכא קאי. **וחטאת מי קרבה עולה** — דכתיב: "ושעירי חטאת שנים עשר הכל עולה". **ואף אותה חטאת אינה נאכלת שהיה רבי יוסי אומר שעיר של עבודה זרה הביאום** — כנגד שנים עשר שבטים שעבדו עבודה זרה בימי צדקיהו. וציבור שמביאין שעיר לחטאת, דכתיב ב"שלח לך אנשים" גבי עבודה זרה "ועשו כל העדה פר לעולה וגו' ושעיר עזים אחד לחטאת" וגו'. ואותן שעירין נשרפין הן מחוץ למחנה, כפר העלם דבר הן שעירין הנשרפין, כדאמרינן ב"איזהו מקומן" (זבחים מז,א). ובמנחות ב"הקומץ רבה" (כז,א) נפקא לן (דהכא) מהאי קרא דכתיב גבי פר העלם דבר "ועשה לפר וגו' כאשר עשה" וגו', והכי תניא: "ועשה כאשר עשה" מה תלמוד לומר? לכפול בהזיות כו'. וסיפא דברייתא החטאת — לרבות שעירי עבודה זרה לידון כפר העלם דבר. **וקא קרבה** — אף על גב דמתו הבעלים באותן שבעים שנה שהיו בבבל. **יהיו בניך** — כלומר, דבנים הוו במקומן, ומשום הכי קרבה חטאתן. **היינו טעמא שאין הציבור מתים** — שאין דין חטאת שמתו בעליה בציבור משעירי מוספי הרגלים וראשי חדשים חטאות נינהו, ואמר רחמנא: אייתינהו מתרומות הלשכה, משקלים הבאין באדר. ואף על גב דאיכא למימר: דלמא מתו מרייהו דהנך זוזי — קצת מאותן שהביאו השקלים מתו קודם הרגלים, ונמצא שמקריבין חטאת שמתו בעליה, שהרי יש להן חלק בהן. **כי אקרבינהו** — להנך שעירי עבודה זרה בימי עזרא. **אחיי אקרבינהו** — על אותן שהיו עדיין חיין, מן העובדים עבודה זרה בימי צדקיהו. **ורבים בתרועה** — אותן שלא ראו את הבית הראשון היו עכשיו מריעין ושמחין. **ודלמא הנך** — שחיין עדיין מיעוטא דישראל הוו, ואמיעוטא לא מקרבין כמרובין אלא ביחידים, כל אחד ואחד שעירה. ומדאקריב שעירים שעיר לכל שבט כמרובים — ודאי אקמאי דמתו סמיך, ושמע מינה דאין חטאת ציבור מתה. **לקול בכי העם** — אלמא רבים היו הבוכים על המריעים, ובוכים היו מן הראשונים. **הא מזידין היו** — בימי צדקיהו. **הכי נמי מסתברא** — דהוראת שעה היתה. **בשלמא פרים שנים עשר** — לעולה, ושנים עשר שעירים — לחטאת. **כנגד שנים עשר שבטים** — דזהו קרבן ציבור בעבודה זרה: פר — לעולה, ושעיר — לחטאת, בפרשת "שלח לך". **שהכל בו** — תורה ויראת חטא וגמילות חסדים. **דאישתכח אישתכח** — אותן שנשתכחו. **ודגמירי** — אותן שלא שכחו הוו גמירי להו כמשה. **ליבא דאימעוט** — הלב נתמעט, ולא היו יודעין להחזיר אותן ששכחו מתוך פלפול הלכה היאך (הלכה), והיו חלוקין בהן והלכו אחר המרובין. **מגמר** — לאותן שלא נשתכחו הוו גמירי להו כמשה. **דופי** — קסלקא דעתך: דופי של חטא לא היה באשכולות שעמדו פרנסים של ישראל. **גונח** = פלניי"ט בלע"ז, צועק מכאב לבו. כמו "גנודי גנח" באימיה דסיסרא (שופטים ה בתרגום). **ליסטים מזויין** — בהמה דקה אין יכולים לשומרה, והולכת ורועה בשדות אחרים. **ורבנן** — והנך רבנן, רבי יהודה בר אילעאי ורבי יהודה בן בבא. **בתר יוסף בן יועזר דרי** — כלומר, אחר יוסף בן יועזר הוו אלו לאחר דורות הרבה, וקתני דלא מצאו בהן עון — אלמא לא היה בהן דופי.

וְהָתַנְיָא, כֵּיוָצֵא בּוֹ אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, נאמר בעזרא (ח לה) 'וְהַבָּאִים מֵהַשְּׁבִי בְּנֵי הַגּוֹלָה הִקְרִיבוּ עֹלוֹת לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, פָּרִים (בני בקר) שְׁנֵים עָשָׂר, אֵילִים תִּשְׁעִים (ותשעה) [וְשִׁשָּׁה], כְּבָשִׂים שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה, (שעירי) [צְפִירֵי] חַטָּאת שְׁנֵים עָשָׂר, הַכֹּל עֹלָה לַה'". וכתוב זה תמורה, איך היו כל קרבנות אלו עולה, והלא היו ביניהם שעירי חטאת, **וְחַטָּאת מִי קָרְבָה לְעוֹלָה.** אלא **אָמַר רָבָא,** חטאות אלו היו **כִּי עוֹלָה, מָה עוֹלָה אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת** אלא כולה כליל, **אַף חַטָּאת** זו שהקריבו בני הגולה **אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת. שֶׁכֵּן הָיָה רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, עַל עֲבוֹדָה זָרָה הֲבִיאוּם,** ושעיר חטאת שמביאים ציבור שעבדו עבודה זרה הוא מהשעירים הפנימיים שנשרפים ואינם נאכלים. **וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, עַל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁעָשׂוּ ישראל כִּימֵי צִדְקִיָּהוּ** מלך יהודה באו חטאות אלו.

מסיקה הגמרא את קושייתה: **קָא סָלְקָא דַּעְתִּין שלמאן דְּאִית לֵיהּ שחַטָּאת צִבּוּר שֶׁנִּתְכַּפְּרוּ בְּעָלֶיהָ מֵתָה, אִית לֵיהּ נַמִּי בחַטָּאת צִבּוּר שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ** שהיא מֵתָה, שהרי אינו מחלק בין חטאת יחיד לחטאת ציבור. ואם כן קשה עליו, **וְהָא הָכָא** בקרבנות שהביאו בני הגולה **דְּאִיבָּא** בהם חטאת **דְּמֵתוּ בְּעָלֶיהָ,** שכן כבר מתו הציבור שעבדו עבודה זרה בזמן צדקיהו, **וְקָא קָרְבָה.**

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב פָּפָּא, אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר שחַטָּאת צִבּוּר שֶׁכִּפְּרוּ בְּעָלֶיהָ מֵתָה,** מכל מקום **חַטָּאת צִבּוּר שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ אֵינָהּ מֵתָה, לְפִי שֶׁאֵין הַצִּבּוּר מֵתִים** – שלא נאמר דין מיתת בעלים בחטאת ציבור.

הגמרא דנה במקור דברי רב פפא: **מְנָא לֵיהּ לְרַב פָּפָּא הָא** שאין ציבור מתים. **אִי נִימָא** שהוא **מִשּׁוּם דִּכְתִיב** (תהלים מה יז) 'תַּחַת אֲבֹתֶיךָ יִהְיוּ בָנֶיךָ', ועל כן גם לאחר שמתו עומדים בניהם תחתיהם, **אִי הָכִי אֲפִילּוּ** חטאת שמתו בעליה **נַמִּי** [–גם] לא תמות, משום שבנו עומד תחתיו.

משיבה הגמרא: **אֶלָּא הַיְינוּ טַעְמָא שֶׁאֵין הַצִּיבּוּר מֵתִים,** משום שכן מוכח **מִשְּׁעִירֵי** חטאת ציבור של **רְגָלִים** וְשל **רָאשֵׁי חֳדָשִׁים, דְּאָמַר רַחֲמָנָא אֵיתִיתֵינְהוּ** [–הבא אותם] **מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה** שבאה מתרומת מחצית השקל שנתרמה על ידי הציבור. **וַהֲרֵי** יש לחשוש **דְּלִמָּא מֵתוּ מָרֵיהוּ דְּהָנֵי זוּזֵי** – שמא קודם הרגל מתו בעליהם של זוזים אלו שמהם נקנו השעירים, ודינם כחטאת שמתו בעליה שהולכת למיתה. **אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִנָּהּ שאֵין הַצִּבּוּר מֵתִים.**

הגמרא מביאה תירוץ נוסף על הקושיא מחטאות של בני הגולה: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא, כִּי אַקְרִיבִינְהוּ לְהָנֵי חַטָּאוֹת אַחֵיי אַקְרְבִינְהוּ** – כשהקריבו חטאות אלו אכן הקריבו אותן רק על אותם עובדי עבודה זרה שעדיין נותרו בחיים. **דַּהֲרֵי כְּתִיב** (שם ג יב) 'וְרַבִּים מֵהַכֹּהֲנִים [וְ]הַלְּוִיִּם וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר רָאוּ אֶת הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן בְּיָסְדוֹ זֶה הַבַּיִת, בּוֹכִים בְּקוֹל גָּדוֹל, וְרַבִּים בִּתְרוּעָה בְּשִׂמְחָה לְהָרִים קוֹל'. שהזקנים שראו את בית המקדש הראשון בכו בראותם את הבית השני שלא הגיע לתפארתו של הראשון, ואלו שלא ראו את הראשון שמחו על שיצאו מהגלות וזכו לבנין הבית.

הגמרא מבקשת לדחות ראיה זו: **וְדִילְמָא הָנָךְ** שנותרו בחיים **מִיעוּטָא** היו, וחטאת עבודה זרה של ציבור אינה באה אלא על ידי רוב הציבור. ואם כן בהכרח הביאו את החטאות אף על אלו שכבר מתו, משום שאין מיתה בציבור.

משיבה הגמרא: **לֹא מָצֵית אָמְרַת** שרק מיעוט היו, **דַּהֲרֵי כְּתִיב** (שם ג יג) **(וְלֹא הכירו הָעָם בתרועה ושמחה)** ['וְאֵין הָעָם מַכִּירִים קוֹל תְּרוּעַת הַשִּׂמְחָה] **לְקוֹל בְּכִי הָעָם,** כִּי הָעָם מְרִיעִים תְּרוּעָה גְּדוֹלָה וְהַקּוֹל נִשְׁמַע עַד לְמֶרְחוֹק'. שקול השמחה לא נשמע משום שקול הבכי גבר עליו. הרי שהזקנים הבוכים שראו את הבית הראשון היו מרובים מהצעירים שלא ראוהו.

הגמרא ממשיכה לדון בדברי רבי יוסי שהובאו לעיל, ומקשה: **וְהֵיכִי מַקְרְבִי לְהוּ** איך הקריבו שעירי חטאת על עבודה זרה זו, **וַהֲרֵי מִזִּירִין הָווּ,** ואין שעירים אלו באים אלא על עבודה זרה שנעבדה בשוגג.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** אכן לא באו חטאות אלו משום חיוב שעירי עבודה זרה שנאמר לדורות אלא **הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה,** שיתכפרו בשעירים אלו גם על עבודה במזיד.

הגמרא מביאה הכרח לכך: **הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא** שהיתה זו הוראת שעה, **דְּאִי לֹא תֵּימָא הָכִי** יקשה, **בִּשְׁלָמָא** שנים עשר **פָּרִים** ושנים עשר **שְׂעִירִים** היו **כְּנֶגֶד שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים, אֶלָּא** שבעים ושבעה **כְּבָשִׂים כְּנֶגֶד מִי** הם. **אֶלָּא** בהכרח שהוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה להביא כל קרבנות אלו.

הגמרא להלן (טז.) מביאה שפרטי ההלכה למשה מסיני שנאמרה בחמש חטאות המתות נשתכחו בימי אבלו של משה, ואגב כך דנה בדברי המשנה בסוטה הנוגעים לענין זה: **תְּנַן הָתָם** במסכת סוטה (מז.), **מִשֶּׁמֵּת יוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵידָה וְיוֹסֵף בֶּן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם, בָּטְלוּ הָאֶשְׁכּוֹלוֹת** מישראל. ו'אשכולות' הוא נוטריקון של 'אִישׁ שֶׁהָכֹל בּוֹ', תורה, יראת חטא, וגמילות חסדים. **וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, כָּל הָאֶשְׁכּוֹלוֹת שֶׁעָמְדוּ לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל מִימוֹת מֹשֶׁה עַד שֶׁמֵּת יוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר, הָיוּ לְמֵדִין תּוֹרָה כְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ,** שהבינו כמותו דבר מתוך דבר. **מִכָּאן וְאֵילָךְ** שוב **לֹא הָיוּ** מי שלְמֵדִין **תּוֹרָה כְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ.**

מקשה הגמרא: **וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים הֲלָכוֹת נִשְׁתַּכְּחוּ בִּימֵי אֶבְלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה,** ואם כן איך ניתן לומר שעד שמת יוסף בן יועזר למדו האשכולות תורה כמשה רבינו. מתרצת הגמרא: **דְּאִישְׁתַּכַּח לְהוּ אִישְׁתַּכַּח** – אכן מה שנשכח מהם נשכח, **וְאוּלם דְּגַמִּירָן לְהוּ** – את מה שנשתייר בידם, **הָווּ גְּמִירֵי** [–למדו] בדקדוק **כְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ.**

שוב מקשה הגמרא: **וְהָא תַּנְיָא, מִשֶּׁמֵּת מֹשֶׁה** נתרבו מחלוקות בהלכה, והכריעו בהן על פי רוב החכמים, **אִם רַבּוּ מְטַמְּאִין** על המטהרים **טְמֵאוּ, אִם רַבּוּ מְטַהֲרִין** [–מטהרים] על המטמאים **טִיהֲרוּ.** ואם היתה השמועה ברורה להם כמשה רבינו, לא היה מקום לשום מחלוקת. מתרצת הגמרא: **לִיבָּא דְּאִימְעֵיט** – לבבות ישראל התמעטו, ולא ידעו להחזיר בודאות על ידי פלפול את אותן הלכות שנשכחו מהם בימי אבלו של משה, ומתוך כך התעוררו ביניהם מחלוקות. אבל את ההלכות שלא נשכחו מהם **מִיגְּמַר הָווּ גְּמִירֵי לְהוּ** בדקדוק **כְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ.**

הגמרא מביאה ברייתא שמציינת מעלה אחרת שהיתה באשכולות: **בְּמַתְנִיתָא תָּנָא** – בברייתא שנינו, **כָּל הָאֶשְׁכּוֹלוֹת** [–הפרנסים] **שֶׁעָמְדוּ לְיִשְׂרָאֵל מִימוֹת מֹשֶׁה עַד שֶׁמֵּת יוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵידָה, לֹא הָיָה בָהֶם שׁוּם דּוֹפִי** [–פגם]. **מִכָּאן וְאֵילָךְ הָיָה בָהֶן שׁוּם דּוֹפִי.** וסברה הגמרא שכוונת הברייתא היא לדופי של חטא, ועל כן הקשתה: וכי לא מצינו לאחר יוסף בן יועזר מי שלא היה בו שום דופי, **וְהָתַנְיָא, מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד אֶחָד שֶׁהָיָה גּוֹנֵחַ מִתּוֹךְ מִיחוּשִׁים בִּלְבּוֹ. וְשָׁאֲלוּ לְרוֹפְאִים וְאָמְרוּ, אֵין לוֹ תַּקָּנָה עַד שֶׁיְּיַנֵּק חָלָב רוֹתֵחַ בְּשַׁחֲרִית. וְהֵבִיאוּ עֵז וְקָשְׁרוּ לוֹ בְּכַרְעֵי מִיטָּתוֹ, וְהָיָה יוֹנֵק מִמֶּנָּה חָלָב. לְמָחָר נִכְנְסוּ חֲבֵירָיו לְבַקְּרוֹ. כֵּיוָן שֶׁרָאוּ הָעֵז, אָמְרוּ, הרי לִיסְטִים מְזוּיָּן הוא מחזיק בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ,** שכן בהמה דקה הולכת ורועה בשדות אחרים וגוזלת את הרבים, **וְאֵיךְ אָנוּ נִכְנָסִים לְבַקְּרוֹ. יָשְׁבוּ וּבָדְקוּ** את מעשיו, **וְלֹא מָצְאוּ בּוֹ** שום **עָוֹן אֶלָּא** את העון **שֶׁל** החזקת **אוֹתָהּ הָעֵז בִּלְבַד. וְאַף הוּא** [–אותו חסיד] **בְּשָׁעַת מִיתָתוֹ אָמַר, יוֹדֵעַ אֲנִי בְּעַצְמִי שֶׁאֵין בִּי עָוֹן אֶלָּא שֶׁל אוֹתָהּ הָעֵז בִּלְבַד, שֶׁעָבַרְתִּי עַל דִּבְרֵי חֲבֵרַי.** שֶׁהָרֵי אָמְרוּ חֲכָמִים אֵין מְגַדְּלִין בְּהֵמָה דַּקָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מפני שהיא רועה בשדות אחרים.

מסיקה הגמרא את קושייתה: **וַהֲרֵי קַיְמָא לָן** שכָּל **הֵיכָא דְּאָמַר** תנא הברייתא 'מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד אֶחָד', כוונתו היא **אוֹ לְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא אוֹ לְרַבִּי יְהוּדָה בַּר אִילְעַאי. וְהָא רַבָּנָן** אלו **כָּתַר** [–לאחר] **יוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵידָה דָּרֵי דָּרֵי הָווּ** – הרבה דורות היו, ואם כן מוכח שגם לאחר מכן היו מחכמי ישראל שלא היה בהם דופי, שהרי לא מצאו באותו חסיד שום עון.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב יוֹסֵף**, מה ששנינו בברייתא שמשמת יוסף בן יועזר ואילך היה בהם דופי, **הוֹפִי שֶׁל סְמִיכָה קָתָנֵי**. שמאז התחילו מחלוקות בישראל, כגון המחלוקת בסמיכה, האם מותר לסמוך על קרבנות ביום טוב או לא.

מקשה הגמרא: **וְהָא יוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר גּוּפֵיהּ** [–עצמו] **מִיפְּלִיג פְּלִיג** [–חלק] **בִּסְמִיכָה** על יוסף בן יוחנן איש ירושלים, כמבואר במסכת חגיגה (טז.), ואיך אומרת הברייתא שעד שמת לא היה בהם שום דופי של מחלוקת. מתרצת הגמרא: **כִּי אִיפְּלִיג בָּהּ בְּסוֹף שְׁנֵיהּ** – כשנחלק עם יוסף בן יוחנן בסמיכה היה זה בסוף שנותיו, **דְּבִצַּר לִיבָּא** – שכבר התמעט לבו.

הגמרא חוזרת לדון במימרת שמואל שהובאה לעיל (טז): **גּוּפָא, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים הֲלָכוֹת נִשְׁתַּכְּחוּ בִּימֵי אֲבֵלוּ שֶׁל מֹשֶׁה. אָמְרוּ לוֹ יִשְׂרָאֵל לִיהוֹשֻׁעַ** בן נון, **שְׁאַל** ברוח הקודש הלכות אלו. **אָמַר לָהֶם** יהושע, לאחר שניתנה התורה שוב אי אפשר לבררה מפי הגבורה, שכן נאמר (דברים ל יב) **'לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא'**. וכן בדורו של שמואל הנביא **אָמְרוּ לוֹ** ישראל **לִשְׁמוּאֵל, שְׁאַל** בשמים על הלכות אלו. **אָמַר לָהֶם** שמואל, אין הדבר בידי, שכן נאמר (ויקרא כז לד) **'אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה'**, אלה הן המצות ותו לא, שֶׁלאחר מתן תורה **אֵין הַנָּבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ** בה **דָּבָר מֵעַתָּה** על פי נבואה.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק נַפְּחָא, אַף ההלכה של **חַטָּאת שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ נִשְׁתַּכְּחָה בִּימֵי אֲבֵלוּ שֶׁל מֹשֶׁה** בכלל שלשת אלפים ההלכות, ולא ידעו האם היא מתה או רועה. **אָמְרוּ** ישראל **לְפִנְחָס** בן אלעזר הכהן, **שְׁאַל** על הלכה זו. **אָמַר לָהֶם** פנחס, **'לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא'. אָמְרוּ לוֹ** ישראל **לְאֶלְעָזָר** הכהן, **שְׁאַל** על הלכה זו. **אָמַר לָהֶם, 'אֵלֶּה הַמִּצְוֹת', שֶׁאֵין נָבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ דָּבָר מֵעַתָּה.**

הגמרא מביאה מימרא נוספת בענין ההלכות שנשתכחו, מלבד ההלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, בְּשָׁעָה שֶׁנִּפְטַר מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לְגַן עֵדֶן, אָמַר לוֹ לִיהוֹשֻׁעַ, שְׁאַל מִמֶּנִּי כָּל סְפֵיקוֹת שֶׁיֵּשׁ לְךָ. אָמַר לוֹ** יהושע, **רַבִּי, כְּלוּם** [–וכי] **הִנַּחְתִּיךְ שָׁעָה אַחַת וְהָלַכְתִּי לִמְקוֹם אַחֵר**, וכי **לֹא כָּךְ כָּתַבְתָּ בִּי** בתורה (שמות לג יא), **'וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן נַעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל'**. ומאחר שלא הנחתיך אפילו שעה אחת אין לי שום ספק. חלשה דעתו של משה מכך שהחזיק יהושע את עצמו גדול כמותו. **מִיָּד תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ** ונענש על מה שגרם להחליש את דעתו של משה, **וְנִשְׁתַּכְּחוּ מִמֶּנּוּ שֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת הֲלָכוֹת, וְנוֹלְדוּ לוֹ שֶׁבַע מֵאוֹת סְפֵיקוֹת. וְעָמְדוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְהָרְגוֹ** אם לא יזכר ויאמר להם את כל מה ששכח. **אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לוֹמַר לְךָ** הלכות אלו **אִי אֶפְשָׁר**, שכן 'לא בשמים היא' כמובא לעיל, אלא **לֵךְ וְטוֹרְדָן** [–ותטרידם] **בְּמִלְחָמָה** ומתוך כך יניחו לך. וכן משמע ממה **שֶׁנֶּאֱמַר** (יהושע א א–ב) **'וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד ה' וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן וְגוֹ' וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אַתָּה וְכָל הָעָם הַזֶּה' וגו'**. שמיד לאחר מיתת משה ציוהו על מלחמת כיבוש הארץ, כדי שלא יהרגוהו ישראל על שכחתו כאמור.

בְּמַתְנִיתָא תָּנָא – בברייתא שנינו, **אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת** קַלִּין וַחֲמוּרִין [–קל וחומר] **וּגְזֵירוֹת שָׁווֹת וְדִקְדּוּקֵי סוֹפְרִים נִשְׁתַּכְּחוּ בִּימֵי אֲבֵלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה.**

אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, אַף עַל פִּי כֵן הֶחֱזִירָן עָתְנִיאֵל בֶּן קְנַז לדברים אלו שנשתכחו **מִתּוֹךְ פִּלְפֻּלוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר** (שם טו טז–יז) **'וַיֹּאמֶר כָּלֵב, אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת קִרְיַת סֵפֶר וּלְכָדָהּ, וְנָתַתִּי לוֹ אֶת עַכְסָה בִתִּי לְאִשָּׁה. וַיִּלְכְּדָהּ עָתְנִיאֵל בֶּן קְנַז אֲחִי כָלֵב** (הַקָּטֹן מִמֶּנּוּ) **[וַיִּתֶּן לוֹ אֶת עַכְסָה בִתּוֹ לְאִשָּׁה']**. ו'קרית ספר' רומזת על אותם דינים שנשתכחו, שהבטיח כלב לתת את בתו למי שיחזירם, ולבסוף נתן אותה לעתניאל שהחזירם בפלפולו.

רבי אבהו מפרש מה היא מעלתה של עכסה: **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ 'עַכְסָה', שֶׁכָּל הָרוֹאֶה אוֹתָהּ כּוֹעֵס עַל אִשְׁתּוֹ** מפני יופיה של עכסה, שכן היתה נדמית לו ככעורה לעומתה.

הגמרא ממשיכה לדרוש את המשך הכתובים שם: נאמר לאחר מכן (שם טו יח) **'וַיְהִי בְּבוֹאָהּ, וַתְּסִיתֵהוּ לִשְׁאַל מֵאֵת אָבִיהָ שָׂדֶה, וַתִּצְנַח מֵעַל הַחֲמוֹר, וַיֹּאמֶר לָהּ כְּלֵב מַה לָּךְ'**. שואלת הגמרא: **מַאי 'וַתִּצְנַח'. אָמַר רָבָא אָמַר רַבִּי יִצְחָק, 'תצנח' הוא** מלשון 'צוחה', **שֶׁאָמְרָה לוֹ** לאביה, **מַה חֲמוֹר זֶה כֵּינָן שֶׁאֵין לוֹ מַאֲכָל בְּאֲבוּסוֹ מִיָּד הוּא צוֹעֵק, כָּךְ אִשָּׁה כֵּינָן שֶׁאֵין לָהּ תְּבוּאָה בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ מִיָּד צוֹעֶקֶת. וְהוּא** שנאמר לאחר מכן (שם טו יט), **'וַתֹּאמֶר תְּנָה לִּי בְרָכָה, כִּי אֶרֶץ הַנֶּגֶב נְתַתָּנִי', נתת לי בַּיִת שֶׁמְּנוּגָב** [–חרב ויבש] **מִכָּל טוֹבָה. וְעוד אמרה** (שם), **'וְנָתַתָּה לִּי גֻּלֹּת מָיִם', אָדָם שֶׁאֵין בּוֹ אֶלָּא תּוֹרָה כִּלְכֵּד נתת לי, אך אינו עשיר. ונאמר לאחר מכן** (שם), **'וַיִּתֶּן לָהּ כָּלֵב אֶת גֻּלֹּת עֲלִיּוֹת וְאֶת גֻּלֹּת תַּחְתִּיּוֹת', שנתן לה תשובה וְאָמַר לָהּ, מִי שֶׁדֵּר עֲלִיּוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים** – אדם כעתניאל שרזי תחתונים ועליונים גלוים לו, **יְבַקֵּשׁ** [–וכי צריך לבקש] **(מִמֶּנּוּ) [מִמֶּנִּי] מְזוֹנוֹת**, והרי בודאי אינו צריך לדאוג למזונותיו.

הגמרא מקשה על הכתוב **'וַיִּלְכְּדָהּ עָתְנִיאֵל בֶּן קְנַז אֲחִי כָלֵב'** שהובא לעיל: **וְכִי כָּלֵב בֶּן קְנַז הוּא, וַהֲלֹא כָּלֵב בֶּן יְפוּנֶּה הוּא**, ואם כן איך נאמר שעתניאל בן קנז היה אחיו של כלב. מתרצת הגמרא: שמו של אבי כלב לא היה יפונה, **וּמַאי** 'כלב בן **יְפוּנֶּה', שֶׁפָּנָה** כלב **מַעֲצַת הַמְּרַגְּלִים** ולא הוסת על ידם להוציא דיבה רעה על ארץ ישראל.

שוב מקשה הגמרא: **וְאַכַּתִּי** [–ועדיין] קשה, וכי כלב **בֶּן קְנַז הוּא, וְהָלֹא בֶּן חֶצְרוֹן הוּא, דַּהֲרִי כְּתִיב** (דברי הימים א' ב יח) **'וְכָלֵב בֶּן חֶצְרוֹן הוֹלִיד אֶת עֲזוּבָה'**. מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא**, כלב **חוֹרְגֵיהּ** [–בן חורג] **דִּקְנַז הוּא**, שלאחר שמת חצרון נישאה אמו לקנז וילדה את עתניאל, ומה שנאמר על עתניאל שהיה אחי כלב פירושו אחיו מהאם.

תָּנָא בברייתא, **הוּא 'עָתְנִיאֵל' הוּא 'עַבְּיִץ'**, ושניהם כינויים לאותו אדם. **וּמַה** היה **שְׁמוֹ** האמיתי, **'יְהוּדָה אֲחִי שִׁמְעוֹן' שְׁמוֹ**. ומדוע נקרא **'עָתְנִיאֵל'**, משום **שֶׁעָנָאוּ אֵל** לתפילתו. ומדוע נקרא **'עַבְּיִץ'**, משום **שֶׁיָּעַץ וְרִיבִּיץ** [–והרביץ] **תּוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל. וּמְנָלָן** [–מנין לנו] **שֶׁעָנָאוּ אֵל**, משום **דִּכְתִיב** (שם ד י) **'וַיִּקְרָא יַעְבֵּץ לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר, אִם בָּרֵךְ תְּבָרְכֵנִי, וְהִרְבִּיתָ אֶת גְּבוּלִי, וְהָיְתָה יָדְךָ (עִמָּדִי וְעָשִׂיתָ מֵרָעָתִי) [עִמִּי וְעָשִׂיתָ מֵרָעָה] לְבִלְתִּי עָצְבִּי, וַיָּבֵא אֱלֹהִים אֶת אֲשֶׁר שָׁאָל'**.

הברייתא מפרשת את הכתוב האמור: ביקש יעבץ, **'אִם בָּרֵךְ תְּבָרְכֵנִי'**, בלימוד **הַתּוֹרָה. 'וְהִרְבִּיתָ אֶת גְּבוּלִי'**, **בַּתַּלְמִידִים. 'וְהָיְתָה יָדְךָ (עִמָּדִי) [עִמִּי], שֶׁלֹּא יִשְׁתַּכַּח תַּלְמוּדִי מִלִּבִּי. (וְעָשִׂיתָ מֵרָעָתִי) [וְעָשִׂיתָ מֵרָעָה'], שֶׁיְּזַדְּמְנוּ לִי רֵעִים כְּמוֹתִי**, ולא יבטלוני מתלמוד תורה. **'לְבִלְתִּי (עָצְבִּי)'**, **שֶׁלֹּא יְשַׁנְּבֵנִי** [–יבטלני] **יֵצֶר הָרַע מִלִּשְׁנוֹת** בתורה. **['עָצְבִּי']** הוא מלשון עצב, שאמר יעבץ להקדוש ברוך הוא, **אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן מוּטָב, וְאִם לָאו, הֲרֵינִי הוֹלֵךְ** (ל)[כּ]**נְסִיסִי** [–בעצבוני, בצערי] **לִשְׁאוֹל** [–לקבר]. **מִיָּד 'וַיָּבֵא אֱלֹהִים אֶת אֲשֶׁר שָׁאָל'** ומילא את בקשתו, ועל שם שענאו אל נקרא עתניאל.

הברייתא מביאה דרשה נוספת המוכיחה שכל המוסר עצמו לחזור אחר תורה ממלאים מן השמים את משאלותיו: **כַּיּוֹצֵא בְּדָבָר אַתָּה אוֹמֵר** (משלי כט יג), **'רָשׁ וְאִישׁ תְּכָכִים נִפְגָּשׁוּ, מֵאִיר עֵינֵי שְׁנֵיהֶם ה'**. 'רש' הוא עני בדעת, ו'איש תככים' הוא בינוני שיודע חלק מהתורה ולא את כולה. **שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהַתַּלְמִיד הָרָשׁ הוֹלֵךְ אֵצֶל רַבּוֹ הַבִּינוֹנִי וְאוֹמֵר לוֹ, לַמְּדֵנִי תּוֹרָה, אִם הוּא מְלַמְּדוֹ, 'מֵאִיר עֵינֵי שְׁנֵיהֶם ה'**, ואף הרב הבינוני שעדיין צריך תלמוד, הקדוש ברוך הוא מלמדו. **וְאִם לָאו** – ואם אינו מלמדו, יקוים בהם מה שנאמר (שם כב ב) **'עָשִׁיר וָרָשׁ נִפְגָּשׁוּ, עוֹשֵׂה כֻלָּם ה'**. **מִי** [הקדוש ברוך הוא] **שֶׁבְּתְחִילָּה עֲשָׂאוֹ חָכָם לְרַב זֶה, עוֹשֶׂה אוֹתוֹ עַתָּה לְטִיפֵּשׁ**, ומי שבתחילה עשאו **טִיפֵּשׁ לְתַלְמִיד זֶה, עַתָּה הוּא עוֹשֶׂה אוֹתוֹ חָכָם**, שהקדוש ברוך הוא נותן לו את משאלתו בזכות מה שחיזר אחר תלמודו. דרך זו בביאור הכתובים האמורים היא **מִשְּׁנַת רַבִּי נָתָן**.

הברייתא מביאה דרך אחרת בביאור תפילת יעבץ ובביאור הכתובים במשלי: **רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר**, מה שביקש יעבץ **'אִם בָּרֵךְ תְּבָרְכֵנִי'** היא ברכה **בִּפְרִיָה וּרְבִיָה. 'וְהִרְבִּיתָ אֶת גְּבוּלִי', בְּבָנִים וּבְבְנוֹת. 'וְהָיְתָה יָדְךָ (עִמָּדִי) [עִמִּי'], בְּמִשָּׁא וּבְמַתָּן. 'וְעָשִׂיתָ (מֵרָעָתִי) [מֵרָעָה']**, **שֶׁלֹּא יְהֵא בִי מֵיחוּשׁ רֹאשׁ וּמֵיחוּשׁ אָזְנַיִם וּמֵיחוּשׁ עֵינַיִם. 'לְבִלְתִּי עָצְבִּי', שֶׁלֹּא יְשַׁנְּבֵנִי** [–יבטלני] **יֵצֶר הָרַע**

המשך בעמוד קל

רש"י

דופי של סמיכה — דעד יוסף בן יועזר לא נחלקו בסמיכה ולא בשום דבר, שעדיין לא נתמעט הלב. ולהכי נקט סמיכה — דהיא היתה מחלוקת ראשונה שנחלקו בו חכמים מעולם, ומיוסף בן יועזר ואילך היה בהן דופי של סמיכה. שנחלקו בסמיכת שלמים ביום טוב. כדאמרינן בחגיגה (טז,א): שמאי אומר: לסמוך, והלל אומר: שלא לסמוך. **והא יוסף גופיה** — איפליג ביה במסכת חגיגה (שם). **דבצר ליבא** — שנתמעט הלב, בסוף שנותיו נשתכחו. **נשתכחה בימי אבלו של משה** — אם מתה אם רועה, והיא מאותם הלכות. (יאפ"ש) יהושע שאלו תחלה, ואחריו שמואל, ואחריו פנחס, ואחריו אלעזר. יאפ"ש — יהושע, אלעזר, פנחס, שמואל. יפל"ל — יהושע, פנחס, אלעזר, שמואל. **ונשתכחו ממנו** — מיהושע, בעון שגרם להחליש דעתו של משה. שנצטער משה על יהושע בעצמו שהיה גדול כמותו. **להרגו** — עד שיאמר להם. קלין וחמורין — מדרשי קל וחומר. דקדוקי **סופרים** — מפרש בשקלים (ח,א) שעשו התורה ספירות ספירות, כגון: חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן, שלשה עשר דברים נאמרו בנבלת עוף טהור, חמשה לא יתרומו. שציירפו הדברים ומנאום יחד, שלא ישתכחו. ומאותן דקדוקין שעדיין לא ציירפום — נשתכחו בימי אבלו של משה. **וילכדה עתניאל** — לקרית ספר. ומאי "קרית ספר" — הלכות. **כועס על אשתו** — מתוך יופיה. **ותצנח** — לשון צווחה, צועקת. [**אלא תורה בלבד** — שהתורה נקראת "מים"], ועתניאל לא היה עשיר אלא חכם. **מנוגב** — חרב ויבש מכל טוב. **גולות מים** — התורה, כלומר, אדם שהתורה גלויה לו. **יבקש ממנו מזונות** — דהאי ודאי לא יצטרך, דכתיב בה (משלי לא): "היתה כאניות סוחר" וגו'. **בן קנז** — דכתיב לעיל: "עתניאל בן קנז אחי כלב", אלמא כלב בן קנז היה, דכתיב בדוכתא אחריתי ("יהושע יד") "כלב בן יפונה הקניזי", ולא כתיב "בן קנז". **הוליד את עזובה אשה** — מפרש בפרק קמא דסוטה (יב,א): שנשא את מרים שהיתה עזובה מחמת חולי, וכיון שנשאה לשם שמים — מעלה עליו הכתוב כאילו ילדה. **חורגיה דקנז** — ועתניאל אחיו מן האם. **דיקא נמי** — דכלב לאו בן קנז הוא, דכתיב בדוכתא אחריתי "כלב בן יפונה הקניזי", ולא כתיב "בן קנז", אלמא גידלו קנז ולא ילדו. **ועשית לי מרעה לבלתי** — כלומר, לבלתי ישגבני יצר הרע מלשנות, שלא ישגבני יצר הרע לבטל מתלמוד תורה. **עצבי** — משמע: לשון עצב. והכי אמר לפניו: אם אתה עושה לי כך — מוטב, ואם לאו הריני הולך בנסיסי לשאול — הריני מת בעצבוני. כדמתרגמינן (בראשית לד) "ויתעצבו" — ואיתנסיסו. **כיוצא בדבר אתה אומר** — שכל המוסר עצמו לחזור אחר תורה ממלאין לו שאלותיו. **ואיש תבכים** — בינוני, שידע שני סדרים או שלשה, שמוסמך בינוני. **מאיר עיני שניהם** — שאף הרב צריך עדיין לימוד, ומלמדו הקדוש ברוך הוא. **עושה שניהם** — עכשיו הוא מתחיל לעשותם חדשים, לזה חכם ולזה טיפש. **כיוצא בדבר כו'** — שהמבקש על מזונותיו ועל צרכיו — שנזקקין לו מן השמים למלא שאלותיו. **סתום** — שכיפרו בעליה ושעיברה שנתה. **מפורש** — ולה, ותמורתו, ושמתו בעליה, שמפורש לנו דאינן בצבור.

תוספות

אָמַר רַב יוֹסֵף: דּוֹפִי שֶׁל סְמִיכָה קָתָנֵי. - וְהָא יוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר גּוּפֵיהּ מִיפְלִיג פְּלִיג בִּסְמִיכָה? - כִּי אִיפְּלִיג בָּהּ - בְּסוֹף שְׁנִיהָ, דִּבְצַר לִיבָּא. גּוּפָא, אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל: שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים הֲלָכוֹת נִשְׁתַּכְּחוּ בִּימֵי אֲבֵלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. אָמְרוּ לוֹ לִיהוֹשֻׁעַ: שְׁאַל! אָמַר לָהֶם: "לֹא בַּשָּׁמַיִם הִיא". אָמְרוּ לוֹ לִשְׁמוּאֵל: שְׁאַל! אָמַר לָהֶם: "אֵלֶּה הַמִּצְוֹת" - שֶׁאֵין נָבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ דָּבָר מֵעַתָּה. אָמַר רַבִּי יִצְחָק נַפְּחָא: אַף חַטָּאת שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ נִשְׁתַּכְּחָה בִּימֵי אֲבֵלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. אָמְרוּ לְפִנְחָס: שְׁאַל! אָמַר לֵיהּ: לֹא בַּשָּׁמַיִם הִיא. אָמְרוּ לוֹ לְאֶלְעָזָר: שְׁאַל! אָמַר לָהֶם: "אֵלֶּה הַמִּצְוֹת" - שֶׁאֵין נָבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ דָּבָר מֵעַתָּה. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: בְּשָׁעָה שֶׁנִּפְטַר מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לְגַן עֵדֶן, אָמַר לוֹ לִיהוֹשֻׁעַ: שְׁאַל מִמֶּנִּי כָּל סְפֵיקוֹת שֶׁיֵּשׁ לְךָ! אָמַר לוֹ: רַבִּי, כְּלוּם הִנַּחְתִּיךָ שָׁעָה אַחַת וְהָלַכְתִּי לִמְקוֹם אַחֵר? לֹא כָּךְ כָּתַבְתָּ בִּי "וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן נַעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל"? מִיָּד תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ, וְנִשְׁתַּכְּחוּ מִמֶּנּוּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת הֲלָכוֹת, וְנוֹלְדוּ לוֹ שְׁבַע מֵאוֹת סְפֵיקוֹת, וְעָמְדוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְהָרְגוֹ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לוֹמַר לְךָ - אִי אֶפְשָׁר, לְךָ וְטוֹרְדָן בַּמִּלְחָמָה. שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד ה' וַיֹּאמֶר ה'" וגו'. בְּמַתְנִיתִין תָּנָא: אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת קַלִּין וַחֲמוּרִין, וּגְזֵירוֹת שָׁווֹת,

וְדִקְדּוּקֵי סוֹפְרִים נִשְׁתַּכְּחוּ בִּימֵי אֲבֵלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: אַף עַל פִּי כֵן הֶחֱזִירָן עָתְנִיאֵל בֶּן קְנַז מִתּוֹךְ פִּלְפּוּלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּלְכְּדָהּ עָתְנִיאֵל בֶּן קְנַז אֲחִי כָלֵב וַיִּתֶּן לוֹ אֶת עַכְסָה בִּתּוֹ לְאִשָּׁה". וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ "עַכְסָה" - שֶׁכָּל הָרוֹאֶה אוֹתָהּ, כּוֹעֵס עַל אִשְׁתּוֹ. "וַיְהִי בְּבוֹאָהּ וַתְּסִיתֵהוּ לִשְׁאֹל מֵאֵת אָבִיהָ שָׂדֶה וַתִּצְנַח מֵעַל הַחֲמוֹר", מַאי "וַתִּצְנַח"? אָמַר רָבָא אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמְרָה לוֹ: מַה חֲמוֹר זֶה, כֵּיוָן שֶׁאֵין לוֹ מַאֲכָל בְּאֲבוּסוֹ - מִיָּד תָּשַׁשׁ, כָּךְ אִשָּׁה, כֵּיוָן שֶׁאֵין לָהּ תְּבוּאָה בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ - מִיָּד צוֹעֶקֶת. "וַתֹּאמֶר תְּנָה לִּי בְרָכָה כִּי אֶרֶץ הַנֶּגֶב נְתַתָּנִי" - בֵּית שֶׁמְּנוּגָב מִכָּל טוֹבָה. "וְנָתַתָּה לִּי גֻּלֹּת מָיִם" - אָדָם שֶׁאֵין בּוֹ אֶלָּא תּוֹרָה בִּלְבַד. "וַיִּתֶּן לָהּ כָּלֵב אֶת גֻּלֹּת עִלִּיּוֹת וְאֶת גֻּלֹּת תַּחְתִּיּוֹת" - אָמַר לָהּ: מִי שֶׁדָּר עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים יְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ מְזוֹנוֹת?! וְכָלֵב, בֶּן קְנַז הוּא? וַהֲלֹא כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה הוּא! מַאי "יְפֻנֶּה" - שֶׁפָּנָה מֵעֲצַת מְרַגְּלִים. וְאַכַּתִּי, בֶּן קְנַז הוּא? בֶּן חֶצְרוֹן הוּא, דִּכְתִיב "וְכָלֵב בֶּן חֶצְרוֹן הוֹלִיד אֶת עֲזוּבָה"! אֲמַר רָבָא: חוֹרְגֵיהּ דְּקִנַּז הוּא. תָּנָא: הוּא עָתְנִיאֵל הוּא יַעְבֵּץ, וּמַה שְׁמוֹ - יְהוּדָה אָחִי שִׁמְעוֹן שְׁמוֹ. "עָתְנִיאֵל" - שֶׁעָנָאוֹ אֵל, "יַעְבֵּץ" - שֶׁיַּעֵץ וְרִיבֵּץ תּוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל. וּמְנָלַן שֶׁעָנָאוֹ אֵל? - דִּכְתִיב: "וַיִּקְרָא יַעְבֵּץ לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִם בָּרֵךְ תְּבָרְכֵנִי וְהִרְבִּיתָ אֶת גְּבוּלִי וְהָיְתָה יָדְךָ עִמָּדִי וְעָשִׂיתָ מֵרָעָתִי לְבִלְתִּי עָצְבִּי וַיָּבֵא אֱלֹהִים אֶת אֲשֶׁר שָׁאָל". "אִם בָּרֵךְ תְּבָרְכֵנִי" - בַּתּוֹרָה, "וְהִרְבִּיתָ אֶת גְּבוּלִי" - בְּתַלְמִידִים, "וְהָיְתָה יָדְךָ עִמָּדִי" - שֶׁלֹּא יִשְׁתַּכַּח תַּלְמוּדִי מִלִּבִּי, "וְעָשִׂיתָ מֵרָעָתִי" - שֶׁיְּזַדְּמְנוּ לִי רֵעִים כְּמוֹתִי, "לְבִלְתִּי עָצְבִּי" - שֶׁלֹּא יִשְׁגְּבֵנִי יֵצֶר הָרָע מִלִּשְׁנוֹת. אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן - מוּטָב, וְאִם לָאו - הֲרֵינִי הוֹלֵךְ לִנְסִיסִי לִשְׁאוֹל, מִיָּד, "וַיָּבֵא אֱלֹהִים אֶת אֲשֶׁר שָׁאָל". כַּיּוֹצֵא בְּדָבָר אַתָּה אוֹמֵר: "רָשׁ וְאִישׁ תְּכָכִים נִפְגָּשׁוּ מֵאִיר עֵינֵי שְׁנֵיהֶם ה'". בְּשָׁעָה שֶׁהַתַּלְמִיד הוֹלֵךְ אֵצֶל רַבּוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: לַמְּדֵנִי תּוֹרָה! אִם מְלַמְּדוֹ - "מֵאִיר עֵינֵי שְׁנֵיהֶם ה'", וְאִם לָאו - "עָשִׁיר וָרָשׁ נִפְגָּשׁוּ עֹשֵׂה כֻלָּם ה'", מִי שֶׁעֲשָׂאוֹ חָכָם לָזֶה - עוֹשֶׂה אוֹתוֹ טִיפֵּשׁ, טִיפֵּשׁ לָזֶה - עוֹשֶׂה אוֹתוֹ חָכָם. זוֹ מִשְׁנַת רַבִּי נָתָן. רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר: "אִם בָּרֵךְ תְּבָרְכֵנִי" - בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה, "וְהִרְבִּיתָ אֶת גְּבוּלִי" - בְּבָנִים וּבְבָנוֹת, "וְהָיְתָה יָדְךָ עִמָּדִי" - בְּמִשָּׁא וּבְמַתָּן, "וְעָשִׂיתָ מֵרָעָתִי" - שֶׁלֹּא יְהֵא בִּי מֵיחוֹשׁ רֹאשׁ וּמֵיחוֹשׁ אָזְנַיִם וּמֵיחוֹשׁ עֵינַיִם, "לְבִלְתִּי עָצְבִּי" - שֶׁלֹּא יִשְׁגְּבֵנִי יֵצֶר הָרָע מִלִּשְׁנוֹת. אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן - מוּטָב, וְאִם לָאו - הֲרֵינִי הוֹלֵךְ בִּנְסִיסִי לִשְׁאוֹל. "וַיָּבֵא לוֹ אֱלֹהִים אֶת אֲשֶׁר שָׁאָל". כַּיּוֹצֵא בְּדָבָר אַתָּה אוֹמֵר: "רָשׁ וְאִישׁ תְּכָכִים נִפְגָּשׁוּ מֵאִיר עֵינֵי שְׁנֵיהֶם ה'". בְּשָׁעָה שֶׁעֲנִי הוֹלֵךְ אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת וְאוֹמֵר: פַּרְנְסֵנִי! אִם מְפַרְנְסוֹ - מוּטָב, וְאִם לָאו - "עָשִׁיר וָרָשׁ נִפְגָּשׁוּ עֹשֵׂה כֻלָּם ה'", מִי שֶׁעֲשָׂאוֹ עָשִׁיר לָזֶה - עוֹשֶׂה אוֹתוֹ עָנִי, עָנִי לָזֶה - עוֹשֶׂה אוֹתוֹ עָשִׁיר. "אֲמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן מַה מְצִינוּ" כו'. תָּנוּ רַבָּנַן, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: חָמֵשׁ חַטָּאוֹת מֵתוֹת. וְלַד חַטָּאת, וּתְמוּרַת חַטָּאת, וְחַטָּאת שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ, וְחַטָּאת שֶׁכִּפְּרוּ בְּעָלֶיהָ, וְחַטָּאת שֶׁעִיבְּרָה שְׁנָתָהּ. אִי אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר וְלַד חַטָּאת בְּצִיבּוּר - לְפִי שֶׁאֵין חַטָּאת נִקְבָּה בְּצִיבּוּר, וְאִי אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר תְּמוּרַת חַטָּאת בְּצִיבּוּר - לְפִי שֶׁאֵין צִיבּוּר עוֹשִׂין תְּמוּרָה, וְאִי אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר חַטָּאת שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ בְּצִיבּוּר - לְפִי שֶׁאֵין הַצִּיבּוּר מֵתִים. שֶׁכִּפְּרוּ בְּעָלֶיהָ וְשֶׁעִיבְּרָה שְׁנָתָהּ - לֹא מְצִינוּ, יָכוֹל יְהוּ נוֹהֲגוֹת בֵּין בְּיָחִיד בֵּין בְּצִיבּוּר - אֲמַרְתָּ: יִלְמַד אָדָם סָתוּם מִמְּפֹרָשׁ. מַה מְּפֹרָשׁ - בְּיָחִיד וְלֹא בְּצִבּוּר, אַף בְּשֶׁכִּפְּרוּ בְּעָלֶיהָ וְשֶׁעִיבְּרָה שְׁנָתָהּ - בְּיָחִיד דְּבָרִים אֲמוּרִים וְלֹא בְּצִיבּוּר.

תוספות

וכי דנין אפשר משאי אפשר — בהוריות (ו,ב) משני: כולהו בחדא גמרא גמירי. כלומר, כל החמש חטאות נשנו בחדא שיטה. וכיון דאיכא בהו דלא אפשר להיות בציבור — כולהו נמי הכי נשנו דאינן בציבור. והכא הכי גרסינן: אמר רבי שמעון בן לקיש, ארבעה נתנו להן, והעמידו על חמש. פירוש: בסיני נתנו להם ארבעה מתות וחדא רועה, ושכחו בימי אבל משה הי מינייהו, וגזרו על כולן שימותו. ואי סלקא דעתך בציבור — הנך מי איתנהו בציבור? אלא על כרחך ילמוד סתום מן המפורש. ולא מיבעיא אם נגמרה להן בכולן שימותו — פשיטא דבחד גמרא הוו גמירי, וכיון דאיכא בהו דליכא בצבור — כולהו נמי ליתנהו בציבור. אלא אפילו השתא נמי, דגמרו דאיכא בהו דהויא רועה — אמרינן דכולהו ליתנהו בצבור. ולא מיבעיא אם אותה שרועה היא מאותן דליתנהו בצבור, ואם כן כל הארבעה שנגמרו למות נגמרו בחד גמרא וכולהו ליתנהו בצבור, דלכל הפחות שנים מהם נגמרו שלא בצבור — כמו כן נמי השנים האחרים נגמרו שלא בצבור. אלא אפילו אם תימצי לומר דכפרו בעליה או עברו שנתה דחד מינייהו הוה אותה שנגמרה להיות רועה, מיהו אידך נגמרה למות עם שלשה דליתנהו בצבור — הרביעית נמי ליתא בצבור. ומעתה, אותה שנגמרה להיות רועה ושכחוה וגזרו עליה מיתה, אף על גב דאפשר להיות בצבור. מיהו ילפינן אפשר משאי אפשר. וכיון דנגמרו הארבעה למות ביחיד ולא בצבור, משום דבחדא גמרא גמירי — אידך נמי שנגמרה להיות רועה, וגזרנו עליה מיתה מפני שהושכחה — ביחיד דוקא נגזור עליה מיתה ולא בצבור, דילפינן אפשר משאי אפשר. **רבי** נתן אמר אחת ניתנה והעמידוה על חמש — פירוש: בסיני נתנה להם אחת מתה וארבעה רועות. ונשתכחה בימי אבל משה הי נינהו מתות והי נינהו רועות, לפיכך גזרו על כולן שימותו. וסמיך אהא דמסיק מה מפורש ביחיד כו'. אלא פריך על דבריו מקמי דאסיקנא, והדר אסיקנא למילתיה דרבי נתן. ופריך: וליחזי בהי סדרא גמירי, אי בצבור אי ביחיד. פירוש: למה גזרו על כולן למות? הרי איכא בהו שלשה דביחיד איתנהו ולא בצבור, ושנים דאיתנהו בצבור. וליחזי, אם אותה שנגמרה למות היא מן השלשה — לגזור מיתה על השלישית והשנים ירעו, ואם היא מן השנים — לא היה להם לגזור מיתה רק על השנים, והשלישית ירעו. ומשני: שתי שכחות שכחו, הי נגמרה למיתה, וגם שכחו אם היא מן השנים או מן השלישית, לפיכך גזרו מיתה על כולהו, והשתא אסיק למילתיה. וקשיא להו: אי סלקא דעתך כו', אלא שמע מינה ילמד סתום מן המפורש. מה מפורש כו' (פירוש חד — שנגמר להיות רועות, וגמרו בחד גמרא וילמד סתום מן המפורש) פירוש: הארבעה שנגמרו להיות רועות נגמרו בחד גמרא, וילמד סתום מן המפורש הכל. כדפירשנו גבי מילתא דרבי שמעון בן לקיש.

גבי

וְכִי דָּנִין אֶפְשָׁר מִשֶּׁאִי אֶפְשָׁר? רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּחַד מָקוֹם גָּמִיר לְהוּ. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: אַרְבָּעָה נִתְּנוּ לָהֶן, וְהֶעֱמִידוּם עַל חָמֵשׁ. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בְּצִבּוּר, הָנָךְ מִי אִיתְנְהוּ בְּצִבּוּר? אֶלָּא עַל כָּרְחֵיךְ - יִלְמַד סָתוּם מִמְּפוֹרָשׁ. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: אַחַת נִתְּנָה לָהֶן, וְהֶעֱמִידוּהָ עַל חָמֵשׁ. - וְלֵיחֲזֵי בְּהֵי סִדְרָא גְּמִירִי לְהוּ, אִי בְּיָחִיד אִי בְּצִבּוּר? - שְׁתֵּיי שִׁכְחוּת שָׁכְחוּ, וְקַשְׁיָא לְהוּ, וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בְּצִבּוּר - הָנָךְ מִי אִיתְנְהוּ בְּצִבּוּר? אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ - יִלְמַד סָתוּם מִמְּפוֹרָשׁ, מַה מְּפוֹרָשׁ - בְּיָחִיד וְלֹא בְּצִבּוּר, אַף סָתוּם - בְּיָחִיד וְלֹא בְּצִבּוּר. **מִשְׁנָה** חוֹמֶר בְּקָדָשִׁים מִבִּתְמוּרָה, וְחוֹמֶר בִּתְמוּרָה מִבְּקָדָשִׁים. חוֹמֶר בְּקָדָשִׁים מִבִּתְמוּרָה: שֶׁהַקָּדָשִׁים עוֹשִׂין תְּמוּרָה, וְאֵין תְּמוּרָה עוֹשָׂה תְּמוּרָה. הַצִּבּוּר וְהַשּׁוּתָּפִין מַקְדִּישִׁין, אֲבָל לֹא מְמִירִין. וּמַקְדִּישִׁין עוּבָּרִין וְאֲבָרִים, אֲבָל לֹא מְמִירִין. חוֹמֶר בִּתְמוּרָה מִבְּקָדָשִׁים: שֶׁהַקִּדּוּשָׁה חָלָה עַל בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ, וְאֵין יוֹצֵא לְחוּלִּין

לגזז

רש"י

וכי דנין אפשר משאי אפשר — הא דלא איתנהו להנך שלשה בצבור למיתה — משום דלא משכחת להו בצבור, לא לענין מיתה ולא לענין הקרבה, דהא לא מיתרמו בצבור לעולם. **ארבעה ניתנו להם** — כולם ארבעה חטאות ניתנו להם מסיני דמתות, ולא חמש (או ביחיד או בצבור, ושכחו באיזו נאמר להו מתה). והחמישית נאמר להם רועה. ובימי אבלו של משה שכחו איזו היתה רועה, והלכו לחומרא ואמרו: כולן מתות. הלכך, אי סלקא דעתך בצבור נאמר להם — מי משכחת להו בצבור? הא לא מיתרמו בצבור אלא שתים מהם! אלא ודאי לא הוי אלא ביחיד. **אחת ניתנה להן** — למיתה, וארבעה לרעייה, והעמידוה על חמשה, ששכחו איזו המֵתה. ורבי נתן לפרושי טעמיה דרבי שמעון דמתניתין אתא, אלא מקמי דמסיק למילתיה קפריך ליה התלמוד ומתרץ לפירוכיה, והדר מסיק למילתיה. **וליחזי בהי סדרא גמירי** — אמאי העמידוה על חמשה משום ספיקא דחדא? ליחזי בהי סדרא גמירי לה לההיא חדא. אם היו זכורים שאותה המתה שנאמרה להם היתה יכולה להיות ביחיד ובצבור — למדו דחטאת שכיפרו בעליה ושעברה שנתה מתה מספיקא. אבל הנך שלשה — ליכא לספוקי, דלא הוו בצבור, דלא דמו לההיא. ואם היו זכורים שאותה המתה לא היתה יכולה להיות אלא ביחיד — לימא דהנך שלשה מתות, אבל (הכא) ליכא לספוקא, דהא לא דמי לה. **שתי שכחות שכחו** — מהי סדרא, ואי זו היא. והלכך, מדשכחו הכל קשיא להו לאותן שבימי יהושע: אי סלקא דעתך דצבור הויא ההיא דמתה, ארבעה דרעייה היכי משכחת להו בצבור? הא לא מיתרמו לעולם! אלא ודאי מדאדכר חמשה בין מיתה ורעייה — ביחיד איתמר, דמשכחת להו כולהו ביה. והיינו טעמיה דרבי שמעון. ורבנן אית להו ארבעה ניתנו להן, כל היכא דמשכחינן להו, דאיתיה ביחיד ובצבור — איתיה, דליתיה בצבור — ליתיה. ובמקום אחר פירשה רבי הכי: אמר רבי שמעון בן לקיש, לאו דינא הויא אלא גמרא הוא דארבעה ניתנו להן למיתה בחדא מימרא. וכיון דכי הדדי בחדא גמרא אגמרינהו — ודאי בחדא דוכתא אגמרינהו לארבעה. ולא משכחת ארבעה אלא ביחיד, והעמידום על חמש. חמישית ניתנה להן לרעייה, גזרו עליה מיתה לחומרא מספק, ששכחו איזו היא, ובימי אבלו של משה נשתכחה. וקשיא להו כו' לאותן שבימי יהושע, אי סלקא דעתך בצבור אגמרן — מכדי חדא דוכתא הואי, מדאגמרי לרביעית בחדא גמרא, ובציבור מי משכחת ארבעה? הלכך, מתה ביחיד נאמר ולא בצבור, וכל היכא דמיתרמא בצבור — רועה. דמתה דחטאות פשיטא לן דבצבור לא הוי. והאי דנקט "ארבעה ניתנו להן" כו' — משום דמעשה שהיה כך היה, דודאי הלכה זו נשתכחה בימי אבלו של משה, ולא משום תירוצא דרבי שמעון נקיט לה הכי. דכל שכן אי כולן ניתנו למיתה מיתרצא מילתיה דרבי שמעון שפיר טפי. רבי נתן אומר כו', לתרוצי נמי אהא אחת ניתנה להן למיתה וארבע לרעייה, ושכחו איזו המתה והעמידום כולן למיתה. וכיון דארבעה דרעייה בחדא גמרא ובחדא זימנא גמור — ודאי בחדא דוכתא איגמור, אי כולהו ביחיד, אי כולהו בין ביחיד בין בצבור. הלכך, על כרחיך בחדא דוכתא לא משכחת לה אלא ביחיד דגמרינן לה מדרעייה, ולאו משאי אפשר הוא, דהא בהנהו ארבעה דרעייה על כרחיך איכא חדא דמצי לאיתרמויי בציבור, ואפילו הכי ביחיד הוא דגמרוה, דהא בחדא מילתא איתמר. הלכך חמישית דמתה גמרינן מינה, מה זו אפשר להיות ביחיד ובצבור, לא נאמרה (מיתתה) אלא ביחיד — אף זו אפילו היא מאותן שאפשר להיות בצבור, לא נאמרה מיתתה אלא ביחיד. הלכך אפשר משאי אפשר גמרינן, ומוקמינן מיתה ביחיד ולא בצבור. והיכי דמי אפשר משאי אפשר דלא גמרינן — כגון אי הוו גמירי תלתא בחדא גמרא לרעייה, ותרתי בחדא גמרא למיתה, ובעו למילף הני מדהני: מה תלתא דרעייה לא נאמרו אלא ביחיד, דבצבור לא משתכחי שלשה — אף תרי דמיתה לא נאמרו אלא ביחיד. התם איכא למיפרך: וכי דנין אפשר משאי אפשר? דלמא הנך שלשה דלא מתרמו בצבור — אוקי לרעייה, והנך תרי דמיתרמו הכא והכא — אוקי למיתה כל היכא דמיתרמו. וכי נמי אתו לקמן מהנך שלשה דליתנהו אלא ביחיד — איכא לספוקי, דלמא מיתה ביחיד נאמרה, ובתרי מהנך שלשה, והרעייה בשלשה האחרות שהרי כולן מצויות ביחיד. וליחזי בהי סידרא גמירי, אמאי העמידום על חמשה בשביל אחת, ליחזי אותה אחת מאיזה סדר היתה, אם מסדר הנמצאות ביחיד ובצבור — המתה מהנהו תרתי חטאות שכיפרו בעליה ושעברה שנתה איכא לספוקא, אבל ולד חטאת ותמורה ושמתו בעליה ליכא לספוקא, דהא פשיטא לן דאותה של מיתה מאותן הראויות להמצא בצבור היתה. אם מהשלשה היתה שאינן נמצאות בצבור — אותן שלשה יעמידו כולן למיתה, אבל שכיפרו ושעיברה שנתה אמאי העמידו? הא פשיטא להו שהמתה לא היתה יכולה להמצא בצבור. **שתי שכחיות שכחו** — מאיזה סדר היתה, ואיזו היא. לפיכך העמידו כולן למיתה. וקשה להו. השתא הדר לתירוצא קמא ומסיים רבי נתן למילתיה לתרוצי מילתיה דרבי שמעון, ועד השתא מפסקה התלמוד דפרכה למילתיה אמאי דאמר העמידום על חמשה. **משנה ומקדישין אברין ועוברין אבל לא ממירין** — רבי יהודה הוא, דדריש "בהמה בבהמה" בפרק קמא (תמורה י,א). **על בעלת מום קבוע** — שאם המיר בעלת מום בתמימה של הקדש — חלה עליה קדושה חמורה כל כך, שאם יפדה לא תצא לחולין.

ליגזז

מקשה הגמרא: **וְכִי דָּנִין** דבר **שֶׁאֶפְשָׁר** שיארע במציאות מִדבר **שֶׁאִי אֶפְשָׁר** שיארע במציאות. והרי מה שלא נאמר בציבור דין ולד חטאת ותמורת חטאת וחטאת שמתו בעליה הוא משום שלא תיתכן מציאות כל אלו בציבור, ואם כן איך אפשר ללמוד מהם על חטאת שנתכפרו בעליה ושעברה שנתה ששייכות בציבור, ומנין לנו שאף אלו אינן מתות בציבור.

(**רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּחַד מָקוֹם גְּמִיר לְהוּ**)

מתרצת הגמרא: **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, אַרְבָּעָה** אופנים בלבד של חטאות שמתות **נִתְּנוּ לָהֶן** לישראל בהלכה למשה מסיני, ולגבי החמישית נאמר בהלכה שהיא רועה ואינה מתה. אלא שבימי אבלו של משה נשתכחו פרטי הלכה זו, ולא ידעו אלו מהן מתות ואיזו רועה, ומספק החמירו **וְהֶעֱמִידוּם** לחטאות המתות **עַל כֹּל חָמֵשׁ** אלו. **וְסבר** רבי שמעון, **דְּאִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ** לומר שגם **בְּצִבּוּר** נאמרה ההלכה, הלא יקשה **הָנָךְ מִי אִיתַּנְהוּ** – וכי שלש אלו [ולד חטאת ותמורת חטאת וחטאת שמתו בעליה] ישנן **בְּצִבּוּר. אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ** יִלְמֵד הדבר **הִסְתּוּם מֻהדבר הַמְּפוֹרָשׁ,** שהרי כל החטאות המתות נאמרו בהלכה אחת, ומאחר שחלק מהן לא נאמרו בציבור אלא ביחיד, אף השאר נאמרו רק ביחיד ולא בציבור.

הגמרא מביאה את שיטת רבי נתן בביאור דברי רבי שמעון: **רַבִּי נָתָן אוֹמֵר,** רק על חטאת **אַחַת נִתְּנָה לָהֶן** הלכה למשה מסיני שהיא מתה, ועל שאר ארבע החטאות ניתנה הלכה שהן רועות. אלא שבימי אבלו של משה נשתכח מהם איזו מתה ואלו רועות, ומספק החמירו **וְהֶעֱמִידוּהָ** להלכה של מתה **עַל כֹּל חָמֵשׁ** החטאות.

הגמרא מפסיקה באמצע דברי רבי נתן ומקשה עלידם: איך הסתפקו בכל החמש איזו מהן מתה, **וְלִיחֵוֵי בְּהֵי סִידְרָא גְּמִירֵי לְהוּ, אִי בְּיָחִיד אִי בְּצִבּוּר** – הלא היה להם לבדוק באיזה סוג חטאת נאמרה הלכה זו, האם בחטאת כזו השייכת רק ביחיד, או בחטאת כזו השייכת גם בציבור. ואם נאמרה ההלכה בחטאת השייכת רק ביחיד אין להסתפק אלא בולד חטאת ובתמורת חטאת ובחטאת שמתו בעליה, אבל חטאת שנתכפרו בעליה ושעברה שנתה בודאי אינן מתות, שהרי הן שייכות גם בציבור. ואם נאמרה ההלכה בחטאת השייכת גם בציבור אין להסתפק אלא בחטאת שנתכפרו בעליה ושעברה שנתה, ולא בולד חטאת ובתמורת חטאת ובחטאת שמתו בעליה, שהרי אינן שייכות אלא ביחיד.

מתרצת הגמרא: **שְׁתֵּי שִׁכְחִיּוֹת שָׁכְחוּ,** שלא זכרו באיזה סוג חטאת נאמרה ההלכה, האם בסוג השייך רק ביחיד או בסוג השייך גם בציבור, וגם שכחו על איזו חטאת נאמרה.

מסיים רבי נתן את תירוצו: **וְקַשְׁיָא לְהוּ** – והוקשה לאותם שבימי יהושע, **(וְ)אִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ** לומר שההלכה נאמרה גם **בְּצִבּוּר, הָנָךְ מִי אִיתַּנְהוּ** – וכי כל אלו שרועות שייכות **בְּצִבּוּר,** והרי שלש מהן אינן שייכות בציבור. **אֶלָּא שֶׁמַּע מִנָּהּ** שאף זו שמתה אינה אלא ביחיד, **וּילְמֵד סָתוּם מִמְּפוֹרָשׁ. מַה הַמְּפוֹרָשׁ** [שלש אלו שאינן שייכות בציבור] נאמר **בְּיָחִיד וְלֹא בְּצִבּוּר, אַף הַסָּתוּם** [השתים ששייכות בציבור] שלא התפרש בו במה נאמר, גם הוא נוהג רק **בְּיָחִיד וְלֹא בְּצִבּוּר.**

משנה

המשנה שלפנינו מפרטת את החומרות שישנן בקרבן שהקדיש ואת החומרא שיש בתמורה, שיש בזה מה שאין בזה: ישנו **חוֹמֶר בַּקֳּדָשִׁים יותר מִבַּתְּמוּרָה,** וישנו **חוֹמֶר בַּתְּמוּרָה יותר מִבַּקֳּדָשִׁים. הַחוֹמֶר** שיש **בַּקֳּדָשִׁים** יותר **מִבַּתְּמוּרָה** הוא, **שֶׁהַקֳּדָשִׁים עוֹשִׂין תְּמוּרָה, וְאולם אֵין תְּמוּרָה עוֹשָׂה תְּמוּרָה,** כמבואר במשנה לעיל (יב.). ועוד חומר ישנו בקדשים יותר מבתמורה, **שֶׁהַצִּבּוּר וְהַשּׁוּתָּפִין מַקְדִּישִׁין** הקדש ראשון, **אֲבָל לֹא מֻמִּירִין** בקרבנם על בהמת חולין אחרת, כמבואר במשנה לעיל (יג.). וכמו כן חמור הקדש ראשון מתמורה בכך **שֶׁמַּקְדִּישִׁין** אף **עוֹבְרִין** בפני עצמן, **וְכן** מקדישים **אֵבָרִים** בפני עצמם, **אֲבָל לֹא מֻמִּירִין** אלא בבהמת קרבן שלימה ולא בעוברים ואברים של קדשים, וכן אין ממירים בבהמת קרבן שלימה על עוברים ואברים של חולין.

וְהַחוֹמֶר שישנו **בַּתְּמוּרָה** יותר **מִבַּקֳּדָשִׁים** הוא, **שֶׁהַקְּדוּשָּׁה** של תמורה **חָלָה** גם **עַל בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ,** ואם המירו בהמת קדשים תמימה על בעלת מום חלה עליה קדושת מזבח. **וְאַף** על ידי פדיון **אֵין הוּא יוֹצֵא לְחוּלִּין**

המשך ביאור למס' תמורה ליום ראשון עמ' ב

קדשי מזבח שאסורים בגיזה, ככתוב (דברים טו יט) 'וְלֹא תָּגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ'. האם נאסרת הבהמה כולה בגיזה מחמת האבר הקדוש שבה, או שלא אסרה התורה בגיזה אלא בהמה שכולה קדושה, ולא כשרק מקצתה קדושה.

מוכיחה הגמרא: **תִּפְשׁוֹט לָךְ** ספק זה **מֵהָא דְּתַנְיָא,** ממה שנאמר 'לֹא **תָּגֹזּוּ בְּכוֹר צֹאנֶךָ**' למדנו, שדווקא בכור שכולו שלך אין אתה גוזז, **אֲבָל אַתָּה גּוֹזֵז** בבכור שחלקו **שֶׁלְּךָ** וחלקו **שֶׁל אֲחֵרִים** נכרים שאינו קדוש בבכורה. ואם כן אף אין לאסור את הבהמה כולה בגיזה מחמת קדושת אבר אחד שבה, שכן היא כשותפות של חולין והקדש. דוחה הגמרא: **הָתָם** בבכור של ישראל ונכרי **לֹא נָחֲתָא** **לֵיהּ** [–לא חלה עליו] **קְדוּשָּׁה כְּלָל,** שכן שותפות נכרי פוטרת לגמרי מבכורה, אבל **הָכָא** במקדיש אבר **נָחֲתָא לֵיהּ קְדוּשָּׁה** על אבר זה, ועל כן יתכן שמחמתו נאסרת הבהמה כולה בגיזה.

הגמרא דוחה את ההוכחה האמורה בלשון אחרת: **לִישָׁנָא אַחֲרִינָא, הָתָם** בבכור **אֵין בְּיָדוֹ לְהַקְדִּישׁוֹ,** שהרי יש לנכרי חלק בו, אבל **הָכָא** במקדיש אבר **בְּיָדוֹ לְהַקְדִּישׁוֹ** את הבהמה כולה, ועל כן יתכן שנאסרת כולה בגיזה.

הגמרא מביאה ספק באיסור עבודה בקדשים: **בְּעָא מִינֵּיהּ אַבַּיֵּי מֵרָבָא,** אם **הִקְדִּישׁ** את **עוֹרָהּ** של הבהמה בלבד למזבח, **מַהוּ** דינה **בַּעֲבוֹדָה,** האם משום קדושת העור היא נאסרת בעבודה כדין כל קדשי מזבח שנאמר בהם (דברים שם) 'לֹא תַעֲבֹד בְּבְכֹר שׁוֹרֶךָ', או מאחר שאין גופה קדוש אינה נאסרת בעבודה.

פשט רבא לאביי: **תָּא שְׁמַע, הָאוֹמֵר** 'מַה [–העובר] **שֶׁבְּמֵעֶיהָ שֶׁל** בהמה זו יהיה קדוש **לְעוֹלָה' מוּתֶּרֶת** הבהמה **בְּגִיזָּה,** וְאולם **אֲסוּרָה** היא **בַּעֲבוֹדָה, מִפְּנֵי כִּחוּשׁ עוּבָּר שֶׁבָּהּ** על ידי העבודה. ומכאן יש להוכיח שכמו כן יש לאסור עבודה בבהמה שעורה קדוש, משום שעל ידי כן מוכחש עורה.

אביי דוחה את ראיית רבא: **אָמַר לֵיהּ** אביי, **כִּי קָתָנֵי** שהיא **אֲסוּרָה בַּעֲבוֹדָה** מחמת העובר הוא איסור **מִדְּרַבָּנַן,** משום שהעבודה מכחישה את העובר ונמצא ההקדש מפסיד, ואילו אני הסתפקתי האם מחמת קדושת העור אסורה הבהמה בעבודה מן התורה ולוקים עליה. דחה רבא את דבריו: **אִי הָכִי** – אם כדבריך שהאיסור אינו אלא מדרבנן, **אֲפִילּוּ בְּגִיזָּה נַמִּי תִּיתְּסַר** [–תיאסר] מדרבנן.

אָמַר לֵיהּ אביי, לעולם אין האיסור אלא מדרבנן, ורק **עֲבוֹדָה דְּמִיכַּחְשָׁא** [–שמכחישה] את העובר **גְּזֵרֵי בָּהּ רַבָּנַן** ואסרוה, אבל **גִּיזָּה** שאינה מכחישה את העובר **לֹא גְּזֵרֵי בָּהּ רַבָּנַן.**

הגמרא מביאה ספק בבהמת קרבן שעוברה חולין: **בְּעָא מִינֵּיהּ** [–שאל ממנו] **אַבַּיֵּי מֵרַב יוֹסֵף,** בהמה **שֶׁהִיא שְׁלָמִים וּוְלָדָהּ** [–עוברה] **חוּלִּין,** כגון שהקדיש בהמה מעוברת חוץ מעוברה, **וּשְׁחָטָהּ בִּפְנִים** העזרה, **מַהוּ** דינו.

וכן אם הקדישה ריקנית ואחר כך התעברה, **לְמַאן דְּאָמַר** 'וְלֵדֵי קָדָשִׁים **בַּהֲוָיָיתָן** [–בלידתם] **הֵן קְדוּשִׁין',** אבל כל זמן שהם במעי אמם לא חלה עליהם קדושת קרבן, אם שחט את האם בפנים העזרה מהו דינו. **מִי הָוֵי** [–האם העובר] הוא **כְּחוּלִּין** שנשחטו **בְּעֲזָרָה** מאחר שהוא ניתר בשחיטת אמו, והשוחט את האם מתחייב משום איסור שחיטת חולין בעזרה, **אוֹ לֹא** מתחייב השוחט משום איסור זה.

לענין שיהיה מותר **לִיגָּזֵז וְלֵיעָבֵד,** אלא דינו כדין קדשים שנפל בהם מום ונפדו, שאסורים בגיזה ועבודה. שכן נאמר בתמורה 'לא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר אֹתוֹ טוֹב בָּרָע אוֹ רַע בְּטוֹב', ו'רע' הוא בעל מום, ומכאן שחלה תמורה אף על בעל מום. מה שאין כן בקדשים סתם, שאם קדם מומם להקדשם אין חלה בהם קדושת הגוף כלל אלא קדושת דמים בלבד, ולאחר שנפדו הם נעשים חולין לכל דבר ומותרים בגיזה ועבודה.

רַבִּי יוֹסֵי בְּרִבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עוד חומר מצינו בתמורה יותר מבקדשים, שכן **עֶשָׂה שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד בַּתְּמוּרָה,** והשוה את הממיר בשוגג לממיר במזיד, ואולם **לֹא עֶשָׂה שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד בַּמּוּקְדָּשִׁין.** ובגמרא יובאו כמה שיטות בביאור דבריו.

רַבִּי אֱלִעֶזֶר אוֹמֵר, בהמות חולין של **הַכְּלָאִים, וְהַטְּרֵפָה, וְהַיּוֹצֵא דּוֹפֶן, וְטוּמְטוּם, וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס,** שהמירו עליהם מבהמת קדשים, **לֹא** נעשים **קְדוֹשִׁין** בקדושת תמורה, **וְכֵן** אם היו הם בהמות קדשים **לֹא מַקְדִּישִׁין** – אינם מתפיסים קדושה על בהמת חולין, כלומר, אין ממירים בהם.

גמרא

הגמרא מביאה את מקור דברי רבי יוסי ברבי יהודה במשנתנו, 'עשה שוגג כמזיד בתמורה', ומפרשת אותם: **מַאי טַעְמָא דְּרִבִּי יוֹסֵי בְּרִבִּי יְהוּדָה,** משום **דְּאָמַר קְרָא** (ויקרא כז י) **וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ,** ומייתרות תיבת 'יהיה' למדנו **לְרַבּוֹת שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד** בתמורה.

מפרשת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד** בתמורה, **אָמַר חִזְקִיָּה,** בא הכתוב לרבות את מי שאינו יודע מהלאו **וּכְסָבוּר שֶׁהוּא מוּתָּר לְהָמִיר.** ועל אופן זה אמר רבי יוסי ברבי יהודה 'עשה שוגג כמזיד בתמורה ולא עשה שוגג כמזיד במוקדשין', שכן **לְגַבֵּי תְּמוּרָה** גזירת הכתוב היא **דְּלָקֵי,** מה שאין כן **לְגַבֵּי קָדָשִׁים** שהקדישם באיסור, וכגון שסבר שמותר להקדיש בעל מום למזבח והקדישו בשוגג, **לֹא לָקֵי,** כדין כל עבירות שבתורה שאין לוקים עליהם אלא במזיד והתראה.

ויש גורסים גירסא אחרת בדברי חזקיה: [**לִישָׁנָא אַחֲרִינָא** – לשון אחרת, אם המיר בלא שידע מהלאו, **גַּבֵּי תְּמוּרָה קָדֵישׁ,** ואפילו שאם היה יודע מהאיסור לא היה ממיר, מכל מקום ריבה הכתוב שחלה תמורתו. מה שאין כן **לְגַבֵּי קָדָשִׁים,** שאם הקדיש בעל מום בלא שידע מהאיסור שבדבר **לֹא קָדֵישׁ** – אין חל הקדשו, שהרי אילו היה יודע לא היה מקדישו, ונמצא שהקדש בטעות הוא].

הגמרא מביאה פירושים נוספים בדברי רבי יוסי ברבי יהודה: **רֵישׁ לָקִישׁ וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמְרֵי,** בא הכתוב לרבות את מי שהיו לפניו בהמת חולין ובהמת עולה ובהמת שלמים, **וּכְסָבוּר לוֹמַר** על בהמת החולין 'הרי זו **תְּמוּרַת עוֹלָה** זו', **וּבְטַעוּת אָמַר** 'הרי זו **תְּמוּרַת שְׁלָמִים** אלו', (**לישנא אחרינא**) ובאופן זה אמר רבי יוסי ברבי יהודה שדווקא **לְגַבֵּי תְּמוּרַת שְׁלָמִים, קָדֵישׁ** – מתקדשת התמורה בקדושת שלמים אפילו בטעות, מה שאין כן **לְגַבֵּי קָדָשִׁים,** שאם רצה לומר 'הרי זו עולה' ואמר בטעות 'הרי זו שלמים' **לֹא קָדֵישׁ,** משום שהקדש בטעות הוא. [**לִישָׁנָא אַחֲרִינָא**], מדובר במי **שׁכְּסָבוּר לוֹמַר** 'שור **שָׁחוֹר** שיצא מביתי תחילה יהיה תמורה תחת בהמת קדשים זו', **וּבְטַעוּת אָמַר** בפיו 'שור **לָבָן** שיצא מביתי יהיה תמורה תחת זו', שאפילו שתמורה בטעות היא, מכל מקום ריבה הכתוב **לְגַבֵּי תְּמוּרָה** שהיא חלה על השור הלבן **וְלָקֵי** עליה. מה שאין כן **לְגַבֵּי קָדָשִׁים,** שאם רצה להקדיש שור שחור ובטעות הוציא מפיו על שור לבן בעל מום שיהיה הקדש, **לֹא לָקֵי** על הקדשו, משום שהקדש בטעות הוא, ואינו חל כלל.

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מדובר **בְּמִי שׁאוֹמֵר** 'תֵּצֵא בהמת קדשים זו מקדושתה **וְתִיכָּנֵס** בהמת חולין זו תחתיה', שתמורה בטעות היא. שהרי בתמורה אין בהמת הקדשים יוצאת לחולין אלא היא ותמורתה יהיו קודש, והממיר לא התכוין להמיר אלא על מנת שתצא הראשונה לחולין. ובאופן דומה **לְגַבֵּי קָדָשִׁים** (**באומר**) **שֶׁנּוֹלַד בָּהֶם מוּם,** שאם אכלם משום שסבר שהם **נֶאֱכָלִין בְּלֹא פִּדְיוֹן, לֹא לָקֵי** – אינו לוקה משום מעילה, לפי שהוא שוגג. מה שאין כן **לְגַבֵּי תְּמוּרָה,** ריבה הכתוב שתמורתו חלה **וְלָקֵי** עליה אפילו שתמורה בטעות היא, ואפילו ששגג וסבר שתמורה באופן של 'תצא זו ותכנס זו' מותרת.

רַב שֵׁשֶׁת אָמַר, החילוק בין הקדש לתמורה הוא **בְּמִי שׁאוֹמֵר** 'אֶכָּנֵס **לְבֵית זֶה וְאֶקְדִּישׁ** בעל מום למזבח', וכנגד זה בתמורה שאמר 'אכנס לבית זה **וְאֶמִּיר** בהמה זו על קרבן זה **מִדַּעְתִּי', וְנִכְנַס** לבית **וְהֵמִיר** בפיו מבלי לחשוב על מה שהוא מוציא מפיו, **וְהִקְדִּישׁ** בפיו בעל מום **שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ** מבלי לחשוב על מה שהוא מוציא מפיו. שחלוק דין תמורה מדין הקדש לענין זה, ודווקא **לְגַבֵּי תְּמוּרָה** חלה תמורתו **וְלָקֵי** עליה, אבל **לְגַבֵּי קָדָשִׁים** אין חל הקדשו **וְלֹא לָקֵי** עליו.

שנינו במשנה: **רַבִּי אֱלִעֶזֶר אוֹמֵר, הַכְּלָאִים וְהַטְּרֵפָה וְכוּ'** לא קדושין ולא מקדישין.

אָמַר שְׁמוּאֵל, מה שאמר רבי אלעזר 'לֹא קְדוֹשִׁין' כוונתו לכך שאם המירו בהמת קרבן עליהם אינם מתקדשים **בְּקִדּוּשַׁת תְּמוּרָה.** ומה שאמר 'לֹא מַקְדִּישִׁין' כוונתו לכך שאם היו פסולים אלו קדושים למזבח אי אפשר **לַעֲשׂוֹת** מהם **תְּמוּרָה** על בהמת חולין.

הגמרא מביאה ברייתא המפרשת את דברי רבי אלעזר במשנתנו: **תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר,** והרי אין חלה על כל פסולים אלו קדושת הגוף, **וּמֵאַחַר שֶׁאֵין** הם **קְדוֹשִׁין מֵהֵיכָן** הם **מַקְדִּישִׁין** בהמת חולין אחרת שהומרה בהם, ולמה צריך למעטם מתמורה. **אֶלָּא אִי אַתָּה מוֹצֵא** שצריך למעט מתמורה **אֶלָּא בְּמַקְדִּישׁ בְּהֵמָה וְאַחַר כָּךְ נִטְרְפָה,** וכן **בְּמַקְדִּישׁ וָלָד** במעי אמו **וְאחר כך יָצָא** [**דְּרֵדְ**] **דּוֹפֶן,** שכן אפילו שעכשיו אינם ראויים להקרבה, מכל מקום קדושת הגוף שחלה בשעת הקדשם אינה נפקעת לגמרי, משום שקדם הקדשם לפסולם. על כן היה מקום לומר שיוכלו להמירם על בהמת חולין, והוצרכה המשנה להשמיענו שאינם עושים תמורה. **אֲבָל כְּלָאִים וְטוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס** שנפסלים מתחילת ברייתן ולעולם קודם פסולם להקדשם ואין גופם מתקדש כלל, **אִי אַתָּה מוֹצֵא** שצריך למעטם מתמורה **אֶלָּא בְּוֹלְדֵי קָדָשִׁים,** שאפילו שיש בהם אחד מפסולים אלו חלה בהם קדושה מכח אמם. וכל מה שצריך למעטם מתמורה הוא רק **אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר** לעיל (יב.) 'הַוָּלָד עוֹשֶׂה **תְּמוּרָה'.** אבל לשיטת חכמים בין כך ולד קדשים אינו עושה תמורה.

הגמרא מבררת את טעמו של רבי אלעזר: **אָמַר** (**רב פפא**) [**רָבָא**], **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִעֶזֶר** הסובר שטריפה וכלאים ויוצא דופן וטומטום ואנדרוגינוס אינם עושים תמורה ואינם נתפסים בתמורה, טעמו הוא משום שכל פסולים אלו נחשבים לגבי המזבח **כִּבְהֵמָה טְמֵאָה.** שכן **מַה בְּהֵמָה טְמֵאָה לֹא קָרְבָה** למזבח **וְעל כן לֹא נָחֲתָא לֵהּ** – לא חלה עליה **קְדוּשַׁת הַגּוּף** על ידי תמורה, **אַף הָנָךְ** [–פסולים אלו] **לֹא קָרְבִי** למזבח **וְעל כן לֹא נָחֲתָא לְהוּ קְדוּשַׁת הַגּוּף** על ידי תמורה.

אָמַר לֵיהּ **רַב פָּפָא לְרָבָא, וַהֲרֵי בַּעַל מוּם** דְּגַם הוא **לֹא קָרֵיב** למזבח, **וּמכל מקום** שנינו במשנה לעיל (ט.) **דְּנָחֲתָא** לֵיהּ **קְדוּשַׁת הַגּוּף** על ידי תמורה, ואם קדם הקדשו את מומו אף עושה תמורה. ואם כן אף לכל הפסולים השנויים במשנתנו יש להתקדש בתמורה כמו בעל מום, ואפילו שאינם קרבים למזבח.

אָמַר לֵיהּ רבא, שונה הפסול של אלו מפסול בעל מום, שכן **בַּעַל מוּם** הרי אינו מין בפני עצמו, **וְקָרֵב בְּמִינוֹ** – ובהמות תמימות מאותו המין קריבות למזבח. מה שאין כן בכלאים ויוצא דופן וטומטום ואנדרוגינוס שהם מין בפני עצמו, ואין שום בהמה אחרת ממינם שהיא קריבה למזבח, ועל כן הם דומים לבהמה טמאה שאין נוהג בה דין תמורה.

שוב הקשה לו רב פפא: **אִי הָכִי טְרֵפָה נַמִּי קָא קָרְבָה בְּמִינָהּ** – יש בהמות אחרות ממינה שהן קריבות, שהרי אינה מין בפני עצמו, ומאחר שבהמות כשירות ממינה קריבות למזבח, מדוע לא ינהג בה דין תמורה כמו בבעל מום.

מכח קושיא זו חזר בו רבא ורצה לומר תירוץ אחר: **אֶלָּא אָמַר רָבָא,** כל הפסולים הללו נחשבים **כִּבְהֵמָה טְמֵאָה** מטעם אחר, שכן כל אלו

המשך בעמוד נ

רש"י

ליגזז וליעבד — אלא כדין קדשים שקדם הקדשן את מומן, שכשפודין אותן — אין בהן היתר גיזה ועבודה, אלא היתר אכילה. כדאמרינן בפרק שני דבכורות (יד,א). מה שאין כן בקדשים, שאם קדם מומן להקדשן — יוצאין לחולין על ידי פדיון ליגזז וליעבד, כדאמרינן התם בבכורות. אבל בתמורה גלי קרא (ויקרא כז) "טוב ברע או רע בטוב" — לא הפריש בין תם לבעל מום.

גמרא גבי תמורה לקי — דרבי ביה קרא הוא שוגג כמזיד. **גבי קדשים לא לקי** — דלא מצינו מלקות אלא במזיד ובהתראה. **כסבור לומר שור שחור** — שיצא מביתי תחלה יהא תמורה תחת זה, ויצא מפיו "שור לבן". גבי תמורה — קדיש ולקי, דגלי ביה קרא. **גבי קדשים** — אם בעל מום הוא למזבח — לא לקי, דהא לא קדיש, דהקדש טעות אינו הקדש. **תצא זו ותיכנס זו** — ואותה של הקדש תמימה היא, ולא נפקא לחולין אלא תופסת זו בקדושתה, והויא תמורה. והוא סבור שתצא לחולין כבעל מום, ולא להמיר נתכוין — ואפילו הכי לקי. וגבי קדשים נמי, דומיא דהאי שהיה יודע שהקדשים אסורין לזרים, אבל סבר הוא דהיכא דנפל בהן מום — נאכלין בלא פדיון. והיינו דומיא דהאי שהיה יודע שהתמורה אסורה, אבל בכי האי גוונא סבר דמותר. **ונכנס והקדיש והמיר שלא מדעתו** — שבעל מחשבות הוא, ולא היה יודע מה היה אומר. בתמורה קדשי ולקי, דגלי קרא שוגג כמזיד. **בקדשים לא קדיש** — ואי איכא בעל מום למזבח — לא לקי דהא לא קדיש, דהקדש טעות הוא. **לא** קדושין **בתמורה** — אף על פי שהתמורה חלה קדושת הגוף על בעל מום קבוע, אינה חלה על אלו. וכל שכן שאין קדושת הגוף חלה עליהן בהקדש הפה, אלא קדושת דמים בעצים ואבנים, ואינן צריכין מום לפדות. **ולא מקדישין אחרים בתמורה** — אם קדש הן. — דחיילא עלה קדושה. **ואחר כך נטרפה** — (אף על פי קדושה היא) בזו הוצרך לומר, שאף על פי שקדושה היא — אינו עושה תמורה. אבל כלאים וטומטום ואנדרוגינוס — מתחילת ברייתן נתקלקלו, ואין בהן אותה קדושה. **אלא בולדי קדשים** — שקדשה אמן קודם שנתעברה. דהשתא ממילא הן קדושים, דעובר ירך אמו הוא, ובהא הוצרך לומר דאינן עושין תמורה. **ואליבא דרבי יהודה** — דאמר בשאר ולד קדשים עושה תמורה, איצטריך לאשמועינן בהני דלא עבדי תמורה, ולא נחתא להו קדושת הגוף אפילו על ידי תמורה. והני דאמרן — לאו "רע" מעיקרו נינהו, דהא אוקימנא במקדיש בהמה ואחר כך נטרפה במקדיש ולד כו', וטומטום ואנדרוגינוס קדשי אגב אמן קודם יצירתן. **והרי בעל מום דלא קרב ונחתא ליה קדושת הגוף** — על ידי תמורה, כדקתני מתניתין "שהתמורה חלה" כו'. ואי קדם הקדשו את מומו — עביד תמורה, כדכתיב: "טוב ברע". ודך בהמה נמי שקדם הקדשה את טריפתה — תעביד תמורה, ואי נטרפה כשהיתה חולין — תתפוס בתמורה. **קרב במינו** — שאר בהמות תמימות, אבל כל הני חמשה לא קרבי במינו. יוצא דופן לא חשיב ליה מין שאר בהמות, דתמידו אנשי. **פסול הגוף** — וכל הני פסול הגוף הן, בלא חסרון: כגון ניקב קרום של מוח, וניקבה הקיבה. אבל מום — פסול חסרון בעלמא הוא. **והלא שרוע וקלוט** — דכתיב בפרשה (ויקרא כב) גבי בעלי מומין, והני פסול הגוף נינהו בלא חסרון, ואפילו הכי עביד תמורה, דכתיב "טוב ברע". הכי פירש רבי. **מאי אמרת טרפה איכא נמי במינה** — לא דמיא לבעל מום. דבהמה טמאה אסורה באכילה וטרפה אסורה באכילה, לאפוקי בעל מום דמותר באכילה. כלומר, אי לא מדמיא טרפה לטמאה להא מילתא דיש במינה קרב — דמיא לה במילתא אחריתי, דאסורה באכילה כמותה. **צריכה מום קבוע כו'** — דקסבר שמואל נחתא לה קדושת הגוף. **שמע מינה כו'** — ואנן קיימא לן (תמורה לא,א) דאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים, אלא למיתה. **כמקדיש עצים** — (וגפרית) ונפדים ליאכל לכלבים, דלאו קדשים מקרייא.

לִגְזוֹז וְלֵיעָבֵד. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עֲשָׂה שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד בְּתְמוּרָה, וְלֹא עֲשָׂה שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד בְּמוּקְדָּשִׁין. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: הַכִּלְאַיִם, וְהַטְּרֵפָה, וְהַיּוֹצֵא דּוֹפֶן, וְטוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס - לֹא קְדוֹשִׁין וְלֹא מַקְדִּישִׁין. גְּמָרָא מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה? אָמַר קְרָא: "יִהְיֶה קֹדֶשׁ" - לְרַבּוֹת שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד. הֵיכִי דָּמֵי שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד? אֲמַר חִזְקִיָּה: כְּסָבוּר שֶׁהוּא מוּתָּר לְהָמִיר, גַּבֵּי תְּמוּרָה - לָקֵי, גַּבֵּי קָדְשֵׁי - לָא לָקֵי. לִישָׁנָא אַחֲרִינָא: גַּבֵּי תְּמוּרָה - קָדֵיש, גַּבֵּי קָדְשִׁים - לָא קָדֵיש. רֵישׁ לָקִישׁ וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמְרִי: כְּסָבוּר לוֹמַר "תְּמוּרַת עוֹלָה", וְאָמַר "תְּמוּרַת שְׁלָמִים". לִישָׁנָא אַחֲרִינָא: גַּבֵּי תְּמוּרַת שְׁלָמִים - קָדֵיש, גַּבֵּי קָדָשִׁים - לָא קָדֵיש. לִישָׁנָא אַחֲרִינָא: כְּסָבוּר לוֹמַר "שְׁחוֹר" וְאָמַר "לָבָן", גַּבֵּי תְּמוּרָה - לָקֵי, גַּבֵּי קָדָשִׁים - לָא לָקֵי. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: בְּאוֹמֵר "תֵּצֵא זוֹ וְתִיכָּנֵס זוֹ", גַּבֵּי קָדָשִׁים בְּאוֹמֵר שֶׁנּוֹלַד בָּהֶם מוּם נֶאֱכָלִין בְּלֹא פִּדְיוֹן - לָא לָקֵי, גַּבֵּי תְּמוּרָה - לָקֵי. רַב שֵׁשֶׁת אָמַר: בְּאוֹמֵר "אֶכָּנֵס לְבֵית זֶה, וְאַקְדִּישׁ וְאָמִיר מִדַּעְתִּי", וְנִכְנַס וְהֵמִיר וְהִקְדִּישׁ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ, גַּבֵּי תְּמוּרָה - לָקֵי, גַּבֵּי קָדָשִׁים - לָא לָקֵי. "רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר הַכִּלְאַיִם וְהַטְּרֵפָה" וכו'. אָמַר שְׁמוּאֵל: לֹא קְדוֹשִׁין - בִּתְמוּרָה, וְלֹא מַקְדִּישִׁין - לַעֲשׂוֹת תְּמוּרָה. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר: וּמֵאַחַר שֶׁאֵין קְדוֹשִׁין, מֵהֵיכָן מַקְדִּישִׁין? אֶלָּא אִי אַתָּה מוֹצֵא אֶלָּא בְּמַקְדִּישׁ בְּהֵמָה, וְאַחַר כָּךְ נִטְרְפָה, בְּמַקְדִּישׁ וָלָד - וְיָצָא [דֶּרֶךְ] דּוֹפֶן. אֲבָל כִּלְאַיִם וְטוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס אִי אַתָּה מוֹצֵא אֶלָּא בְּוֹלְדֵי קָדָשִׁים, וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה דַּאֲמַר הַיָּלֶד עוֹשֶׂה תְּמוּרָה. אֲמַר רַב פַּפָּא: מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר? - בְּבְהֵמָה טְמֵאָה, מַה בְּהֵמָה טְמֵאָה - לָא קְרֵבָה וְלָא נְחְתָא לַהּ קְדוּשַׁת הַגּוּף, אַף הָנָךְ - לָא קָרְבִי וְלָא נְחְתָא לְהוּ קְדוּשַׁת הַגּוּף! אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְרָבָא: וַהֲרֵי בַּעַל מוּם, דְּלָא קָרֵיב - וְנָחְתָא לֵיהּ קְדוּשַׁת הַגּוּף! אָמַר לֵיהּ: בַּעַל מוּם קָרֵב בְּמִינוֹ. - אִי הָכִי, טְרֵפָה נַמִּי קָא קָרְבָה בְּמִינָהּ! אֶלָּא אָמַר רָבָא: כְּבְהֵמָה טְמֵאָה, מַה בְּהֵמָה טְמֵאָה - פְּסוּל הַגּוּף, אַף כָּל - פְּסוּל הַגּוּף, לְאַפּוּקֵי בַּעַל מוּם - דְּפְסוּל חִסָּרוֹן נִינְהוּ. אָמַר לֵיהּ רַב אַדָּא לְרָבָא: וַהֲלֹא "שָׁרוּעַ וְקָלוּט" כְּתִיב בַּפָּרָשָׁה, וְהָא הָנֵי פְּסוּל הַגּוּף נִינְהוּ! אֶלָּא אָמַר רָבָא: כְּבְהֵמָה [טְמֵאָה], מַה בְּהֵמָה טְמֵאָה - דְּלֵיכָא בְּמִינָהּ, אַף כָּל - דְּלֵיכָא בְּמִינָהּ, לְאַפּוּקֵי בַּעַל מוּם - דְּהָא אִיכָּא בְּמִינָהּ. מַאי אָמְרַתְּ - טְרֵפָה אִיכָּא בְּמִינָהּ, לָא דָּמְיָא לְבַעַל מוּם: בְּבְהֵמָה טְמֵאָה - אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה, וּטְרֵפָה - אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה, לְאַפּוּקֵי בַּעַל מוּם - דְּמוּתָּר בַּאֲכִילָה. אָמַר שְׁמוּאֵל: הַמַּקְדִּישׁ אֶת הַטְּרֵיפָה - צְרִיכָה מוּם קָבוּעַ לִפְדּוֹת עָלָיו. שְׁמַע מִינָּהּ: פּוֹדִין אֶת הַקָּדָשִׁים לְהַאֲכִילָן לְכְלָבִים! אֶלָּא אֵימָא: עוֹשֶׂה קְדוּשָׁה (לִמְיָתָה, כְּסָבוּר מוּתָּר לְהַקְדִּישׁ בַּעֲלֵי מוּמִין לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, גַּבֵּי תְּמוּרָה - קָדֵיש, גַּבֵּי קָדָשִׁים - לָא קָדֵיש) לְמוּת. וְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא אוֹמֵר: אֵינָהּ אֶלָּא כְּמַקְדִּישׁ עֵצִים וַאֲבָנִים בִּלְבַד. תְּנַן: כָּל הַקָּדָשִׁים שֶׁנַּעֲשׂוּ טְרֵפָה - אֵין פּוֹדִין אוֹתָן, לְפִי שֶׁאֵין פּוֹדִין הַקָּדָשִׁים לְהַאֲכִילָן לְכְלָבִים. טַעֲמָא - שֶׁנַּעֲשׂוּ, הָא הָיוּ מֵעִיקָּרָא - פּוֹדִין אוֹתָן! דִּלְמָא הַאי תַּנָּא סָבַר: כָּל הֵיכָא דְּלָא חֲזֵי לְגוּפָהּ - לָא נְחְתָא לַהּ קְדוּשַׁת הַגּוּף. תָּא שְׁמַע, רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: הַכִּלְאַיִם, וְיוֹצֵא דּוֹפֶן, וּטְרֵיפָה, וְטוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס - לֹא קְדוֹשִׁין וְלֹא מַקְדִּישִׁין. וְאָמַר שְׁמוּאֵל: לֹא קְדוֹשִׁין - בִּתְמוּרָה, וְלֹא מַקְדִּישִׁין - לַעֲשׂוֹת תְּמוּרָה. וְתַנְיָא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר: וְכִי מֵאַחַר שֶׁאֵין קְדוֹשִׁין, מֵהֵיכָן מַקְדִּישִׁין? אֶלָּא אִי אַתָּה מוֹצֵא אֶלָּא בְּמַקְדִּישׁ בְּהֵמָה וְאַחַר כָּךְ נִטְרְפָה. הָא הָיְתָה טְרֵפָה מֵעִיקָּרָא - לָא נָחְתָא לֵיהּ קְדוּשַׁת הַגּוּף!

תוספות

גבי תמורה לקי גבי קדשים לא לקי — ואית ספרים דגרסי: "גבי תמורה קדיש כו'". ולפי גירסה ראשונה, משום דשוגג דתמורה לקי, דגזירת הכתוב היא, משום דכתיב "יהיה" לרבות שוגג כמזיד. ורבינו ברוך ורבינו שמעון שאנץ איפלגו בה הרבה אם יש מלקות בשוגג דתמורה, ומצאו בה ספרים חלוקים הבא, ובריש מכילתין פירשתיו. ומיהו, בסמוך גבי "כסבור קדשים שנולד להם מום נאכלין בלא פדיון" — לא מצינו למגרס גבי קדשים "לא קדש", שהרי קדוש ועומד הוא מעיקרא. אלא הכי גרסינן ביה: "גבי תמורה לקי גבי קדשים לא לקי".

אכנס לבית זה כו' הקדיש שלא מדעתו — פירש רש"י: שבעל מחשבות היה, ולא היה יודע מה היה אומר. וקשה: למה לו לומר אכנס לבית כו'? לכך נראה לפרש: "אכנס לבית זה" כו', כלומר, כשאכנס לבית זה, תהיה בהמה זו תמורה מיד וזו תהיה קדושה — מדעתיה. ונכנס בה והמיר והקדיש שלא מדעתו — שלא אמר דבר בכניסתו, וגם לא חשב במה שאמר מתחילה, ונמצא שחל התמורה והקדש שלא מדעת.

אי הכי טרפה נמי הא קרבה במינה — אבל מן השאר לא פריך, דטומטום ואנדרוגינוס — בריות משונות הן, והוי כאילו לא קרב במינן. וכך יוצא דופן — תהי בה אינשי, והוי כאילו לא קרב במינו. וכן כלאים — משונה הוא, והוי כאילו לא קרב במינו. וכן פירש רש"י.

הדרן עלך יש בקרבנות

תוספות

לא מיבעיא בוולדות דלא מודינא לך אלא אפילו עד סוף העולם לא מודינא לך — ואם תאמר: ליתני "עד סוף העולם", ולא ליתני "ולדן וולד ולדן"! ויש לומר: דלא זו אף זו קתני, שכן דרך משנה לשנויי הכי. ותימה: דבריש "והכותב" (כתובות פג,ב) בעי "פירי פירות" דווקא, או "עד סוף העולם" דווקא, או תרווייהו דוקא? והכא לא הוה בעי הכי! ויש לומר: דהתם בלישנא הכתוב בשטר דייקי, דאין לכתוב בשטר דבר שאינו צריך. אבל בלישנא דמתניתין ליכא למידק כולי האי. ובריש מסכת יבמות (ב,א) לא דייק: כיון דתנא "צרותיהן וצרות צרותיהן", "עד סוף כל העולם" למה לי, כדדייק הכא. דפשיטא ליה דכולהו צריכי למיתני, דלא (הוה ליה למימר) דפטרי צרות וצרות דצרות אי לאו דתנא להו לכולהו. **נקבה** לרבות התמורה — ואף על גב דכתיב (ויקרא כז) "והיה הוא ותמורתו יהיה קדש" — אצטריך קרא לרבויי דקרבה. ואם תאמר: מאי שנא דהכא איצטריך קרא לרבויי דקרב, וגבי בכור ומעשר כתיב "הם", דממעטינן מיניה הכא: ולא וולדות ולא תמורתו? ויש לומר: אחרי שכתוב מיעוט גבי בכור ומעשר, אצטריך הכא קרא לרבות.

דאיכא שם עולה על אמו — פירש רש"י: כלומר, דנקבה שייכא בעולה, שהרי מצינו עולת נקבה בעולת העוף, דאין תמות וזכרות בעופות. אבל גבי וולדות שלמים דבעלי מומין, דאין שם קדשים על אמן, דלא מצינו בעל מום קרב שלמים, דהא שלמים עוף ליכא, עד כאן לשונו. בר פדא אמר: לרעיה, ואליבא דדברי הכל. דאפילו רבי אליעזר דאמר גבי מפריש נקבה לעולה וילדה, הוא עצמו יקרב עולה — היינו טעמא משום דאיכא שם עולה על אמו, פירוש: בעולת העוף. וקשה לפירוש רש"י: דאם כן, דמדני שם עולת העוף דשייכא באם להולד, אם הפריש נקבה בעלת מום לעולה וילדה — היה לנו לומר דהולד עצמו קרב עולה, דהא איכא שם עולת העוף על אמו. ומשמע דממעט כל ולד בעלי מומין! ועוד: דלקמן משמע דלא מהני שם עולה דעוף דאם לולד! ונראה לה"ר מ"ר לפרש: "דאיכא שם עולה על אמו" — כלומר, דקדושה קדושת הגוף אם הפריש נקבה וילדה, דאין לה פדיון, ומשום הכי דין הוא שיקריב הולד עצמו. אבל בעלי מומין, דליכא קדושת הגוף עלייהו כלל — אין דין הוא שיקרב הולדות, אלא ירעו. הרמ"ר מורי. **אי** דעולה זכר הוא — ולאו בר אולודי הוא. ואי תמורה דידיה — ודאי קרבה. ואי דאשם — הלכתא גמירי לה דלרעייה אזלא. הוא הדין דהוה מצי למימר: "זכר הוא, ולאו בר אולודי הוא", כמו גבי עולה, אלא ניחא ליה למיפרך ממילתא אחריתי. ואם תאמר: לפירוש רבינו תם דאמר הלכה למשה מסיני כל שבחטאת מתה באשם [קרב] עולה, אמאי לא מוקי לה באשם? ויש לומר: דבהא לא מצי לאוקומי, דפשיטא ליה דאינו קרב באשם. ורק משמע דממעט ליה דאינו קרב בקדשים דאתי מיניה, ולהכי לא אצטריך, דפשיטא הוא דאינו קרב באשם.

רש"י

הכי גרסינן: מיתיבי רבי אליעזר כו'. הך גרסינן ברישא, והדר דף "כל הקדשים שנעשו טרפה". **אמר לך שמואל** — קסבר רבי אליעזר: כל היכא דלא חזיא כו', ואנא דאמרי כרבנן. **דלמא** — הא מני, דקתני הא הוו מעיקרא פודין — רבי אלעזר היא.

הדרן עלך יש בקרבנות

גמרא וכיון דתנא "ולדן וולד וולדן" — למה לי למיתני "עד סוף העולם"? **שמעיה לרבי אליעזר דאמר** — במתניתין: ולד שלמים לא יקרב, אלא ימות. **זכר** — גבי שלמים. שנאמר "ואם זבח שלמים קרבנו" וגו' והוה ליה למיכתב "אם מן הבקר הוא מקריב תמים יקריבנו", "אם זכר אם נקבה" למה לי, אי לאו לדרשה? **קריבה** — כדמרבי בסמוך מ"נקבה". **בכל הקדשים** — קדשי יחיד. ולד **אינו נוהג בכל הקדשים** — דהא עולה ואשם, זכרים נינהו. וולד **תמימים** — שהאם תמימה. **אם** — לרבות. **ואיפוך אנא** — "אם זכר" — לרבות תמורת בעלי מומין, "אם נקבה" — לרבות ולד בעלי מומין. **ממקום שנתרבתה** — מ"נקבה" איתרבאי תמורת תמימין, הלכך מ"אם" דסמיך ליה איתרבאי תמורת בעלי מומין, ולא מ"אם" דסמוך לזכר. **כוליה קרא** — "זכר" — לרבות תמורה, ו"אם" דידיה — לתמורת בעלי מומין. "נקבה" — לרבות ולד, ו"אם" דידיה — לולד בעלי מומין. **לשון זכר משמע** — הלכך מ"זכר" נפקא. **למאי הלכתא** — קדשי הנך וולדות של בעלי מומין, דהא אמן לא חזיא ליקרב. **ואליבא דרבי אלעזר** — דאמר במתניתין: הפריש נקבה לעולה, וילדה — ולדה קרב עולה, אף על גב דאימיה לא חזיא. הכא נמי, קרבי, ואף על גב דאימיה לא חזיא. ואצטריך לאשמועינן הכי. **דמהו דתימא** — התם הוא דאמר רבי אלעזר גבי עולה, דאיכא שם עולה על אמן. כלומר, דאף על גב דהיא עצמה לא קרבה — לא פקעה קדושה מינה, שהרי מצינו נקבה עולה כגון עולת העוף, דאין תמות וזכרות בעופות. **אבל גבי וולדות** — שלמים בעלי מומין, דאין שלמים על אמן. דלא מצינו בעל מום קרב שלמים, דהא שלמים עוף ליכא — אימא: לא קרבי. **דברי הכל** — דאפילו רבנן מודו דקדשי מידא לרעייה, ולא אמרינן חולין נינהו. דהא אמרינן נמי גבי עולת נקבה: ולדה ירעה. **יכול יכניסנו לבית הבחירה וימנע מהן כו'** — דהא איקיים ליה "תשא ובאת". **ועשית עולותיך ודם זבחיך ישפך וגו'** — (דברים יב), והאי קרא סמיך ל"רק קדשיך". **יכול אף כל הקדשים** — יהא נמי ולדו ותמורתו קרב. **תלמוד לומר רק** — ולקמיה מפרש הי ולד קא ממעט. כל "אבין" ו"רקין" — מיעוטין. **מנא תיתי** — דתיסק אדעתיה דימותו, דאצטריך "עולותיך" וגו'. הא ודאי כיון דגמרינן חמש חטאות מתות, תרי מיניידה: ולד חטאת ותמורת חטאת. מכלל דולד שלמים ותמורת שלמים לא מייתי, דהא לא גמירי אלא בחטאת. **והא בהא תליא** — תיובתא הוא דקא מותיב.

קאי

אָמַר לָךְ שְׁמוּאֵל, דְּלְמָא הַךְ תַּנָּא נַמִּי סָבַר: כָּל הֵיכָא דְּלָא חַזְיָא לְגוּפָהּ - לָא נָחְתָא לָהּ קְדוּשַׁת הַגּוּף.

הדרן עלך יש בקרבנות

אֵלּוּ לוּ קָדָשִׁים שֶׁוְּלָדוֹתֵיהֶן וּתְמוּרוֹתֵיהֶן כַּיּוֹצֵא בָהֶן: וְלַד שְׁלָמִים, וּתְמוּרָתָן, וְלָדָן וְוֹלֶד וְלָדָן עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם - הֲרֵי הֵן שְׁלָמִים, וּטְעוּנִין סְמִיכָה, וּנְסָכִים, וּתְנוּפַת חָזֶה וְשׁוֹק. **גְּמָרָא** כֵּיוָן דְּתָנָא "וְלָדָן וְוֹלֶד וְלָדָן", "עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם" לְמָה לִי? תַּנָּא דִּידָן שְׁמָעֵיהּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר דַּאֲמַר וְלַד שְׁלָמִים לֹא יִקְרַב שְׁלָמִים, וַאֲמַר לֵיהּ תַּנָּא דִּידָן: לָא מִיבַּעְיָא בִּוְוֹלָדָן - דְּלָא מוֹדֵינָא, אֶלָּא אֲפִילּוּ עַד סוֹף הָעוֹלָם - לָא מוֹדֵינָא לָךְ. מְנָא הָנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "זָכָר" - לְרַבּוֹת אֶת הַוָּלָד. וַהֲלֹא דִּין הוּא: וּמַה תְּמוּרָה, שֶׁאֵין גִּידּוּלֵי הֶקְדֵּשׁ - קְרֵיבָה. וָלָד, שֶׁגִּידּוּלֵי הֶקְדֵּשׁ - אֵינוֹ דִּין שֶׁיִּקְרַב?! מַה לְתְמוּרָה - שֶׁכֵּן נוֹהֶגֶת בְּכָל הַקָּדָשִׁים, תֹּאמַר בְּוָלָד - שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בְּכָל הַקָּדָשִׁים, אֵינוֹ קָרֵב הוֹאִיל וְאֵינוֹ נוֹהֵג בְּכָל הַקָּדָשִׁים, תַּלְמוּד לוֹמַר "זָכָר" - לְרַבּוֹת אֶת הַוָּלָד. "נְקֵבָה" - לְרַבּוֹת הַתְּמוּרָה. אֵין לִי אֶלָּא תְּמוּרַת תְּמִימִין וּוְלַד תְּמִימִין, וְלַד בַּעֲלֵי מוּמִין וּתְמוּרַת בַּעֲלֵי מוּמִין מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אִם זָכָר" - לְרַבּוֹת וְלַד בַּעֲלֵי מוּמִין. "אִם נְקֵבָה" - לְרַבּוֹת תְּמוּרַת בַּעֲלֵי מוּמִין. אָמַר לֵיהּ רַב סְפָרָא לְאַבָּיֵי: וְאֵיפּוּךְ אֲנָא! - מִסְתַּבְּרָא, מִמְּקוֹם שֶׁנִּתְרַבְּתָה תְּמוּרַת תְּמִימִין - נִתְרַבְּתָה תְּמוּרַת בַּעֲלֵי מוּמִין. אָמַר לֵיהּ: מִי קָאָמִינָא לָךְ לֵיפּוּךְ "אִם זָכָר" "אִם נְקֵבָה", אֲנָא כּוּלֵּיהּ קְרָא קָאָמִינָא, אֵימָא "זָכָר" - לְרַבּוֹת אֶת הַתְּמוּרָה, "נְקֵבָה" - לְרַבּוֹת אֶת הַוָּלָד! אָמַר לֵיהּ: "וָלָד" - לְשׁוֹן זָכָר מַשְׁמַע, "תְּמוּרָה" - לְשׁוֹן נְקֵבָה מַשְׁמַע. לְמַאי הִלְכְתָא? אָמַר שְׁמוּאֵל: לִיקְרַב, וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר. דְּמַהוּ דְּתֵימָא, כִּי קָאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר עוֹלָה - דְּאִיכָּא שֵׁם עוֹלָה עַל אִמּוֹ, אֲבָל הָנֵי וְלָדוֹת - לָא קָרְבִי, קָמַשְׁמַע לָן. בַּר פַּדָּא אָמַר: לְרַעְיָה, וְאַלִּיבָּא דְּדִבְרֵי הַכֹּל. דְּאִתְּמַר רָבָא אָמַר: לִיקְרַב, וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר. רַב פַּפָּא אָמַר: לְרַעְיָה, וְאַלִּיבָּא דְּדִבְרֵי הַכֹּל. וְהַאי תַּנָּא מָיְיתֵי לָהּ מֵהָכָא: "רַק קָדָשֶׁיךָ" - אֵלּוּ תְּמוּרוֹת, "אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ" - אֵלּוּ הַוְּלָדוֹת, "תִּשָּׂא וּבָאתָ". יָכוֹל יַכְנִיסֵנוּ לְבֵית הַבְּחִירָה, וְיִמְנַע מֵהֶם מַיִם וּמָזוֹן כְּדֵי שֶׁיָּמוּתוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם", כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה נוֹהֵג בְּעוֹלָה - אַתָּה נוֹהֵג בִּתְמוּרָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה נוֹהֵג בִּשְׁלָמִים - אַתָּה נוֹהֵג בְּווֹלְדֵי שְׁלָמִים וּבִתְמוּרָה. יָכוֹל כָּל קָדָשִׁים כֵּן? - תַּלְמוּד לוֹמַר: "רַק", דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "אָשָׁם הוּא אָשֹׁם אָשָׁם לַה'" - הוּא קָרֵב, וְאֵין תְּמוּרָתוֹ קְרֵיבָה. אָמַר מָר: "תִּשָּׂא וּבָאתָ" - יָכוֹל יַכְנִיסֵנוּ לְבֵית הַבְּחִירָה, מְנָא תֵּיתֵי הָא? כֵּיוָן דְּנָמְרֵי חָמֵשׁ חַטָּאוֹת - הָנָךְ מִקְרַב קָרְבִי! מַהוּ דְּתֵימָא: חָמֵשׁ חַטָּאוֹת - מֵתוֹת בְּכָל מָקוֹם, וְהָנָךְ - יָמוּתוּ בְּבֵית הַבְּחִירָה, קָמַשְׁמַע לָן. אָמַר מָר: יָכוֹל אַף כָּל הַקָּדָשִׁים כֵּן? - תַּלְמוּד לוֹמַר "רַק קָדָשֶׁיךָ". וָלָד דְּמַאן? אִי דְּעוֹלָה - זָכָר הוּא, וְלָאו בַּר אוֹלוּדֵי הוּא! וְאִי דְּחַטָּאת - גְּמִירִי לָהּ דְּלִמֵּיתָה קַיְימִי!

למה

אי

מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ שְׁמוּאֵל, דִּלְמָא הַדָּר תַּנָּא נַמִּי סָבַר שֶׁכָּל הֵיכָא דְּלֵא חַזְיָא** הבהמה **לְהַקְרֶבֶת גּוּפָהּ לֵא נָחֲתָא לָהּ קְדוּשַׁת הַגּוּף,** ושמואל פוסק כחכמים החולקים עליו וסוברים שכל פסולים אלו קדושים קדושת הגוף ועושים תמורה.

הדרן עלך יש בקרבנות

פרק שלישי - אלו קדשים

הפרק שלפנינו עוסק בדיני ולדות ותמורות של כמה מיני קרבנות. המשנה שלפנינו דנה בדין ולד ותמורת שלמים.

משנה

אֵלּוּ קָדָשִׁים שֶׁוְּלָדוֹתֵיהֶן וּתְמוּרוֹתֵיהֶן הֵן כַּיּוֹצֵא בָּהֶן ודינן כדין הקדשים לכל דבר, **וְלַד שְׁלָמִים, וְכֵן תְּמוּרָתָן** של שלמים, וכן **וְלָדָן** של תמורות שלמים, **וְכֵן הַוְּלַד** של **וְלָדָן** של שלמים או של תמורתם, וכן הלאה **עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם, הֲרֵי הֵן** קרבים **כִּשְׁלָמִים** עצמן. **וְכֹל** אלו **טְעוּנִין סְמִיכָה, וּנְסָכִים, וּתְנוּפַת חָזֶה וָשׁוֹק,** כדין שלמים.

גמרא

הגמרא שואלת על דברי משנתנו: **כֵּיוָן דְּתָנָא** במשנה **שׁוְלָדָן וּוְלַד וְלָדָן** של שלמים קרבים לשלמים, **'עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם' לָמָּה לִי** לשנותה, הלא אם ולד הולד קרב, מובן ממילא שהוא הדין לולד השלישי והרביעי וכן הלאה. משיבה הגמרא: **תַּנָּא דִּידָן שַׁמְעִיהּ** [–שמע] **לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּאָמַר** להלן (יח.) **'וְלַד שְׁלָמִים לֹא יִקְרַב שְׁלָמִים'** אלא ימות, **וְאָמַר לֵיהּ תַּנָּא דִּידָן, לֹא מִיבַּעְיָא בְּוַלְדָן דְּלֹא מוֹדֵינָא** – שאיני מודה לדבריך שאינו קרב, **אֶלָּא אֲפִילּוּ** בולדות **שַׁעַד סוֹף הָעוֹלָם לֹא מוֹדֵינָא לָךְ,** וסובר אני שגם הם קרבים.

הגמרא מביאה מקור לדין משנתנו: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** שולד ותמורת שלמים כיוצא בהם, **דְּתָנוּ רַבָּנַן,** נאמר בפרשת שלמים (ויקרא ג א) 'וְאִם זֶבַח שְׁלָמִים קָרְבָּנוֹ, אִם מִן הַבָּקָר הוּא מַקְרִיב, אִם זָכָר אִם נְקֵבָה תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ'. ולמה נכתב 'אם זכר אם נקבה', **'זָכָר'** בא **לְרַבּוֹת אֶת הַוָּלָד** להקרבה. שואלת הברייתא: ולמה צריך הכתוב להשמיענו דין זה, **וַהֲלֹא דִּין הוּא** – והרי יש ללומדו בקל וחומר מתמורת שלמים, **וּמַה תְּמוּרָה שֶׁאֵין** היא **גִּידּוּלֵי הֶקְדֵּשׁ** – שלא נולדה מבהמת קדשים, אף על פי כן היא **קְרֵיבָה, וָלָד** שלמים **שֶׁגִּידּוּלֵי הֶקְדֵּשׁ** הוא, האם **אֵינוֹ** מן הדין **שֶׁיִּקְרַב.** משיבה הברייתא: יש לפרוך קל וחומר זה, שכן **מַה לְּתְמוּרָה שֶׁכֵּן נוֹהֶגֶת בְּכָל הַקָּדָשִׁים,** אך **תֹּאמַר בְּוָלָד** קדשים **שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בְּכָל הַקָּדָשִׁים** אלא רק בקרבנות הבאים מנקבה, **(אֵינוֹ קָרֵב) וְהוֹאִיל וְאֵינוֹ נוֹהֵג בְּכָל הַקָּדָשִׁים** הייתי אומר ש**[אֵינוֹ קָרֵב].** תַּלְמוּד **לוֹמַר, 'זָכָר' לְרַבּוֹת אֶת הַוָּלָד** של השלמים להקרבה.

ממשיכה הברייתא: ומה שנאמר בשלמים **'נְקֵבָה',** בא **לְרַבּוֹת** את **הַתְּמוּרָה** של השלמים להקרבה. עוד מפרשת הברייתא: **אֵין לִי אֶלָּא תְּמוּרַת** שלמים **תְּמִימִין וְוָלַד** שלמים **תְּמִימִין** שהם כיוצא בהם, אך **וְלַד בַּעֲלֵי מוּמִין וּתְמוּרַת בַּעֲלֵי מוּמִין מִנַּיִן** לנו שדינם בשלמים, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִם זָכָר',** תיבת 'אם' באה **לְרַבּוֹת וְלַד בַּעֲלֵי מוּמִין,** ו'אם' שנאמר ב**'אִם נְקֵבָה'** בא **לְרַבּוֹת תְּמוּרַת בַּעֲלֵי מוּמִין.**

רב ספרא מקשה על דברי הברייתא: **אָמַר לֵיהּ רַב סַפְרָא לְאַבָּיֵי, וְאֵיפוּךְ אֲנָא** – הלא בידינו להפוך את הדרשות הנדרשות מכתוב זה, ולרבות מ'אם זכר' תמורת בעלי מום, ומ'אם נקבה' ולד בעלי מום. השיבו אביי: הלא מ'נקבה' למדנו לרבות תמורת תמימים, ואם כן **מִסְתַּבְּרָא שֶׁמִּמְּקוֹם שֶׁנִּתְרַבְּתָה תְּמוּרַת תְּמִימִין נִתְרַבְּתָה** אף **תְּמוּרַת בַּעֲלֵי מוּמִין,** ולא מ'אם זכר'.

אָמַר לֵיהּ רב ספרא לאביי, **מִי קָאֲמִינָא לָךְ לֵיפוּךְ** [–וכי אמרתי לך להפוך] רק את דרשות **'אִם זָכָר'** ו**'אִם נְקֵבָה'** לענין בעלי מום בלבד, **אֲנָא כּוּלֵּיהּ קְרָא** [–את כל דרשת הכתוב] **קָאֲמִינָא** שיש להפוך, **וְאֵימָא** ש**'זָכָר'** בא **לְרַבּוֹת אֶת הַתְּמוּרָה** של שלמים תמימים להקרבה, ו**'נְקֵבָה'** בא **לְרַבּוֹת אֶת הַוָּלָד** שלהם.

אָמַר לֵיהּ אביי, **'וָלָד' לְשׁוֹן זָכָר מַשְׁמַע,** ועל כן מסתבר לרבותו מ'זכר', ואילו **'תְּמוּרָה' לְשׁוֹן נְקֵבָה מַשְׁמַע,** ועל כן מסתבר לרבותה מ'נקבה'.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים לענין מה התרבה ולד בעלי מום. שואלת הגמרא: **לְמַאי הִלְכְּתָא** – לענין איזה דין התרבה ולד של שלמים בעלי מום מ'אם זכר'. **אָמַר שְׁמוּאֵל,** 'אם זכר' בא לרבות ולד של בעלי מום אף **לִיקָרֵב** על גבי המזבח. ולפי זה הברייתא שנויה **אַלִּיבָּא דְּרַבִּי אֱלִעֶזֶר** הסובר במשנה להלן (יח:), שאם הקדיש אדם נקבה לעולה וילדה זכר הולד קרב לעולה. אבל לחכמים הסוברים שירעה עד שיסתאב כאמו, הוא הדין לולד שלמים בעלי מום שהוא דחוי מהקרבה כאמו, וירעה עד שיסתאב ויביאו מדמיו שלמים. ולשיטת רבי אלעזר הוצרך הכתוב להשמיענו שגם ולד בעלת מום קרב, משום **דְּמַהוּ דְּתֵימָא, כִּי קָאָמַר רַבִּי אֱלִעֶזֶר** שהולד קרב אפילו שאמו דחויה מהקרבה, דווקא בולד **עוֹלָה** נקבה אמר כן, משום **דְּאִיבָּא שֵׁם עוֹלָה עַל אִמּוֹ,** שכן עולת העוף באה נקבה, ועל כן נקביות אינה נחשבת לדיחוי מוחלט בכדי שתדחה גם את הולד שבא מכוחה. **אֲבָל בְּהָנֵי וְלָדוֹת** של שלמים בעלי מום היה מקום לומר **שלא קָרְבֵי** משום שהאם דחויה לגמרי, שלא מצינו בשום מקום שם שלמים בבעל מום. **קָא מַשְׁמַע לָן** הכתוב שאין לחלק בין ולד עולה לולד שלמים בעלי מום, אלא שניהם קרבים למזבח.

הגמרא מביאה שיטה אחרת בביאור דרשת הברייתא לגבי ולד של בעל מום: **בַּר פְּדָא אָמַר,** 'אם זכר' בא לרבות ולד של שלמים בעל מום רק **לְענין רְעִיָּה,** שאינו נפדה בעודו תמים אלא ירעה עד שיסתאב ויפדה במומו, **וְדִין** זה הוא **אַלִּיבָּא דְּדִבְרֵי הַכֹּל,** גם לרבי אלעזר. שדווקא בולד נקבה שהופרשה לעולה אמר רבי אלעזר שקרב למזבח, משום שיש שם עולה על אמו כמבואר לעיל, ולא בולד שלמים בעלי מום.

הגמרא מביאה אמוראים נוספים שנחלקו בענין זה: **(דאתמר) [אִתְּמַר]** – נאמר בבית המדרש, **רָבָא אָמַר,** ולד שלמים בעלי מום התרבה אף **לִיקָרֵב, וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי אֱלִעֶזֶר** הסובר שולד עולה קרב לעולה. וכדברי שמואל. **וְרַב פַּפָּא אָמַר,** ולד בעלי מום התרבה רק **לְרְעִיָּה, וְאַלִּיבָּא דְּדִבְרֵי הַכֹּל** אינו קרב למזבח. וכשיטת בר פדא.

הגמרא מביאה מקור אחר לרבות ולד ותמורת שלמים להקרבה: **וְהַאי תַּנָּא** של הברייתא **מַיְּתֵי** [–מרבה] **לָהּ מֵהָכָא.** נאמר בפרשת ראה (דברים יב כו), 'רַק קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ וּנְדָרֶיךָ תִּשָּׂא וּבָאתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה'. ומבארת הברייתא: **'רַק קָדָשֶׁיךָ' אֵלּוּ הַתְּמוּרוֹת, 'אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ' אֵלּוּ הַוְּלָדוֹת** של הקדשים, שגם אותם יש להביא למקדש. ואילו לא נאמר אלא **'תִּשָּׂא וּבָאתָ'** יָכוֹל שרק **יַכְנִיסֵנוּ** לולד או לתמורה **לְבֵית הַבְּחִירָה,** ואולם לא יקריבנו על גבי המזבח, אלא **יִמְנַע מֵהֶם מַיִם וּמָזוֹן כְּדֵי שֶׁיָּמוּתוּ** מאליהם. לפיכך **תַּלְמוּד לוֹמַר** בכתוב שלאחריו (שם יב כז) **'וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם,** שכְּרֵרֶךְ שֶׁאַתָּה נוֹהֵג בָּעוֹלָה עצמה להקריבה למזבח, כן **אַתָּה נוֹהֵג בַּתְּמוּרָה** שלה להקריבה למזבח. **וּכְדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה נוֹהֵג בַּשְּׁלָמִים** להקריבם למזבח, כן **אַתָּה נוֹהֵג בְּוַלְדֵי שְׁלָמִים וּבַתְּמוּרָה** שלהם להקריבם למזבח. **יָכוֹל בְּכָל הַקָּדָשִׁים** הדין **כֵּן, תַּלְמוּד לוֹמַר** 'רַק קדשיך'. ולהלן יבואר באלו קדשים ממעט הכתוב את ולדם ותמורתם. אלו **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל.** אבל **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר,** הכתוב **אֵינוֹ צָרִיךְ** למעט ולדות ותמורות של שאר קדשים מהקרבה מ'רק קדשיך', משום **שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר** בפרשת אשם (ויקרא ז ה) **'אָשָׁם הוּא' (אשם אשם לה'),** ומשם כבר למדנו שדווקא **הוּא** עצמו **קָרֵב,** ואולם **אֵין תְּמוּרָתוֹ קְרֵיבָה.**

הגמרא מברר את דברי הברייתא: **אָמַר מַר, 'תִּשָּׂא וּבָאתָ', יָכוֹל יַכְנִיסֵנוּ** לולד או לתמורה **לְבֵית הַבְּחִירָה** כדי שימותו מאליהם, תלמוד לומר 'ועשית' וגו' להשמיענו שהם קרבים על גבי המזבח. מקשה הגמרא: **מְנָא תֵּיתֵי** – מנין יעלה על דעתנו לומר שימותו, **הָא כֵּיוָן דְּנָמְרֵי** בהלכה למשה מסיני **שְׁחֵמֵשׁ חַטָּאוֹת** מתות, ובכללן ולד חטאת ותמורת חטאת, מוכח **דְּהָנָךְ** – ולדות ותמורות של עולות ושלמים **מִקְרַב קָרְבִי** למזבח ואינם מתים, ומדוע הוצרך הכתוב

המשך בעמוד סה

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

1 **יח** כּוֹס שֶׁל קִידּוּשׁ בֵּין שֶׁל לַיְלָה בֵּין שֶׁל יוֹם וּבֵין שֶׁל הַבְדָּלָה[104] טָעוּן כָּל הַדְּבָרִים שֶׁטָּעוּן כּוֹס שֶׁל בִּרְכַּת הַמָּזוֹן שֶׁיִּהְיֶה

2 שָׁלֵם[105מז-מט] וְשֶׁיִּשְׁטְפֶנּוּ מִבַּחוּץ וְיַדִּיחֶנּוּ מִבִּפְנִים[110נ] וְיִהְיֶה מָלֵא יַיִן עַל כָּל גְּדוֹתָיו[112נא] וְלֹא יִהְיֶה הַיַּיִן פָּגוּם[114]

הלכתא רבתא

מז] שיהיה שלם - אין ליקח לכתחילה כוס העשויה להשתמש בה פעם אחת, ולזורקה אחר השימוש.
ואם אין במקום כוס אחרת - יוצא בו לכתחילה ואין צריך לטרוח אחר כוס אחרת[106].
מח] שיהיה שלם - הכוס צריך להחזיק לפחות רביעית[107].
מט] שיהיה שלם - נוהגים לקדש על גביע מהודר של כסף[108], ומנהג חב"ד לקדש על גביע ללא רגל[109].

נ] וידיחנו מבפנים - כוס שקידש עליה קידוש הלילה ונשאר בה שארית יין - אין צריך להדיחה קודם לקידוש היום[111].
נא] על כל גדותיו - נוהגים למלאות הכוס יין כל גדותיו ושיישפך ממנו מעט, ומניחים צלוחית תחת הכוס לקבל מעט היין הנשפך[113].

ציונים והוספות

104) סימן רצו ס"ב: וצריך ליזהר בכוס של הבדלה בכל הדברים שצריך ליזהר בכוס של קידוש ושל ברכת המזון.

105) דין שיהיה שלם: סימן קפג ס"ד: ויש מפרשים 'חי' שיהא הכוס שלם - ששבירת הכלים זו היא מיתתן, ואפילו נשבר בסיס של מטה - פסול, אלא א"כ בשעת הדחק.

106) שו"ת אג"מ או"ח ח"ג סי' לט: הנה בדבר כוס לקידוש, אם רשאין לעשות על כוס שנעשה מנייר שהוא כלי רק לשעה ששמע אשר אסרתי, אמת הדבר . . ורואה אני שכוס של נייר שהוא רק לשעה על פעם זה לבד הוא עוד גרוע, דאין לו שום חשיבות, שודאי אין ראוי לברכת המזון ולקידוש, אך כשליכא כוס אחר אולי יש להקל. ועד"ז הוא בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' כב.
ובשש"כ (פמ"ז ציון נא) הביא מהגרשז"א דנראה דכוסות כאלה שמיוחדין לכך, וגם אנשים חשובים משתמשים בהם בסעודות חשובות, אין להקפיד ביותר אם אין כוס אחרת.

107) כדלהלן סעיף כ, וראה שם על שיעור הכוס.

108) סידור ר' שבתי (סג, א): יכין כוס יפה לקידוש, והמהדרים בוחרים בשל כסף משום זה אלי ואנוהו.
וראה לקוטי סיפורים עמ' מה (ובאוצר סיפורי חב"ד טז ע' 89), מעשה באדמו"ר האמצעי ואדה"ז בענין תיקון כוס הכסף לקידוש.

109) ראה פרדס חב"ד גליון 11 ע' 264 בשוה"ג, במקרה שמקדש על גביע עם רגל, האם יש להחזיקו בתחתית הרגל, או בתחתית הכוס ממש.

110) דין הדחה ושטיפה: סימן קפג ס"ב: הדחה ושטיפה הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ כדי שיהא כוס של ברכה יפה מבית ומחוץ ואם הוא נקי מבית ומבחוץ ואין בו שיורי כוסות דהיינו שיורי יין ששרה בו פת או שקנחו יפה במפה דיו כיון שהוא יפה מבית ומבחוץ. ע"כ.
ולכך אם הדיחו הכוס לאחר קידוש הלילה או במוצאי שבת שעברה - והניחו הכוס במקום שמור - אין צריך להדיח הכוס בשנית, אמנם ראה קובץ הליכות ומנהגי שבת קודש ע' 49 שכ"ק אדמו"ר היה שוטף הכוס גם כשכבר הודחה קודם לכן, וראה רשימות דברים ע' סג: סיפור מאדמו"ר הצמח־צדק שפעם אחרי הדחת ושטיפת הכוס עמד אדמו"ר הזקן לקנחו יותר משעתיים.
ובכף החיים סי' קפג ס"ק ד: מדברי הזוה"ק והתיקונים שכתבו באות הקודם שנתנו טעם בסוד להדחה ושטיפה, משמע דדוקא צריך הדחה ושטיפה במים, ואפילו אם הוא נקי".

111) כדלהלן סימן תעג סל"ט, וראה שלחן שלמה ס"ק יז שדוקא לכלוך הבא מהסעודה צריך לשטוף אחריו - אבל לא אחרי יין של מצוה.
והוסיף שם שאם אחר קידש על היין שבכוס, יש להדיחה משום שאמרו חז"ל 'הנותן כוס לחבירו מתחייב בנפשו', וזאת אפילו אם לחבירו לא איכפת.

112) דין שיהיה מלא: סימן קפג ס"ד: 'מלא' כמשמעו שיהא מלא על כל גדותיו, ומכל מקום אם חושש שאם יהא מלא הרבה ישפוך ויתבזה ומניח קצת ריקן למעלה - אין לחוש, שעדיין שם מלא עליו.
וראה להלן סעיף כ שבשעת הדחק יכול לקדש על כוס שאינו מלא, ובסימן קפב ס"ד שיכול למלאות הכוס על־ידי שזורק בתוכו איזה דבר.

113) ועל ידי שמניחים הצלוחית מתחת היין - אין בזה משום בזיון, ואין בזה גם משום 'לבטלה' מאחר ששפיכת היין היא כדי שיהיה בבית 'סימן ברכה' - ומובן שפעולה זו היא לשם תכלית חשובה והכרחית ביותר - 'סימן ברכה', ופשיטא שאין זה לבטלה ח"ו (תורת מנחם - התוועדויות תשמ"ב ח"ג ע' 1692).
מנהג נוסף במזיגת היין: מקובל בשם הבעש"ט לסגור הבקבוק של יין לפני אמירת קידוש, וכן נהג רבינו (קובץ הליכות ומנהגי שבת קודש ע' 17, אוצר סיפורי חב"ד חי"ד ע' 170).

114) דיני כוס פגום: סימן קפב סעיפים ד־ו: כוס של ברכה צריך שלא יהא פגום שאם שתה ממנו פגמו. .
כוס פגום יכולים לתקנו ע"י שיוסיפו עליו מעט יין שעיקר הפגום משום ששתה ממנו וכשחוזר ומוסיף עליו מיתקן בכך . . אפילו ע"י מעט מים שיוסיפו עליו מיתקן . . והוא שאינם מתקלקלים מחמת המים עד שאינם ראוים לשתיה . .
ובשעת הדחק שאין לו לא יין ולא מים מוטב לברך על כוס

1 וִיקַבְּלֻנוּ בִּשְׁתֵּי יָדָיו וְיֹאחֲזֻנוּ בִּימִינוֹ לְבַדּוֹ[115נב] וְיַגְבִּיהֻנוּ מֵעַל הַשֻּׁלְחָן טֶפַח[118נג] וְיִתֵּן עֵינָיו בּוֹ שֶׁלֹּא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִמֶּנּוּ כְּמוֹ
2 שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסִימָן קפ"ג[120]:

חלק ב סימן רעא דיני קידוש שעל היין סעיף יח

הלכתא רבתא

נב] בימינו לבדו - מנהג בית הרב בנטילת הכוס: מוזגין הכוס[116], לוקחו בימינו, מוסרו לשמאלו, מעמידו דרך הורדה מלמעלה למטה, על כף ידו הימנית כשהיא כפופה קצת כעין בית קיבול, ד' אצבעותיו מוגבהות, והגודל מושכב מן הצד[117].

נג] טפח - מנהג חב"ד: ג' טפחים[119].

ציונים והוספות

פגום מלברך בלא כוס כלל במקומות ששאר משקים אינם חמר מדינה או שאין לו. ע"כ.

115) דיני קבלת הכוס בידיו: סימן קפג ס"ז: מקבלו בשתי ידיו להראות חביבות הכוס שהוא חושק לקבלו בכל כחו וכשיתחיל לברך נוטלו בימינו לבדו ולא בב' ידיו כדי שלא יהא נראה כמשאוי עליו והימין היא חשובה יותר לכבוד הכוס ולא יסייע כלל בשמאל אפילו לסמוך בה ימינו שאין השמאל נוגעת בכוס כלל ויש מתירים לתמוך הימין בשמאל ויש להחמיר אם לא לצורך כגון שהכוס גדול.

ואם המברך איטר אוחז הכוס בימין שלו שהוא שמאל כל אדם שהיא חשובה אצלו.

ואין ליטול הכוס בבתי ידים רק יסירם קודם.

ויש מי שאומר שעל פי הקבלה יש להעמיד הכוס על הכף והאצבעות תהיינה זקופות סביב הכוס ולא לאחוז באצבעותיו ויש אומרים להעמיד על האצבעות ממש.

116) יש למזוג הכוס לשם מצוות קידוש וסמוך לקידוש (שש"כ פמ"ז, ח, טו).

117) ס' המנהגים ע' 28, הגדה של פסח עם 'לקוטי טעמים ומקורות', פיסקא ד"ה קדש . . מנהג בית הרב.

וראה אוצר מנהגי חב"ד ניסן ע' קמג: אצל כ"ק אדמו"ר זי"ע היתה הכוס מונחת ברובה על כף היד, ומיעוטה על האצבעות, ולכאורה הוא כעין פשרה בית שתי הדיעות שבשו"ע אדמו"ר (סי' קפג ס"ז, האם מניחים הכוס על כף היד או על האצבעות).

118) סימן קפג ס"ח: ואם הוא מיסב בשולחן מגביהו מעל השולחן טפח כדי שיהא נראה לכל המסובין ויסתכלו בו.

119) ספר המנהגים ע' 28.

120) סעיף ט (ושאר הסעיפים שהובאו לעיל בהערות): ונותן עיניו בו כדי שלא יסיח דעתו ממנו ועל כן יש מי שפוסל כוס שפיו צר (שקורין קלו"ג גלא"ד) לברך עליו מפני שאינו יכול ליתן עיניו ביין שבתוכו ואין זה נכון שלא הצריכו ליתן עיניו ביין אלא בכוס שלא יסיח דעתו ממנו ומכל מקום לכתחלה יש לברך על כוס אחר (כדי שיוכל לשתות רביעית כאחת . . מה שאי אפשר לעשות כן בקל בכוס שפיו צר) אבל אם אין שם כוס אחר בקלות יברך על זה ואין בו חשש פסול כלל.

שולחן ערוך – הלכות שבת

1 **ג** אם אין עמו נכרי או שאינו מאמינו לנכרי מניח כיסו על
2 חמורו וכדי שלא יעבור על שביתת בהמתו יניחנו עליה
3 לאחר שעקרה יד ורגל ללכת שעכשיו אין כאן איסור מן התורה
4 שאין איסור מן התורה במעביר ד' אמות ברשות הרבים או
5 במוציא מרשות היחיד לרשות הרבים או במכניס מרשות הרבים
6 לרשות היחיד אלא כשאדם אחד עוקר את החפץ ממקום הנחתו
7 ומעבירו או מוציאו או מכניסו וכן אם אחר עקר החפץ והניחו
8 על זה כשהוא עומד שמיד שהניחו עליו כשהוא עומד כבר
9 נעשית הנחה לחפץ זה לעקירה זו הראשונה ואח"כ כשזה עוקר
10 רגליו ללכת הרי זה עקירה שניה לחפץ זה וחייב אבל אם אחר
11 הניחו עליו לאחר שהוא עקר כבר רגליו ללכת לא נעשית עדיין
12 הנחה לעקירה הראשונה שעקר חבירו ולפיכך אף שזה הוליך
13 החפץ אח"כ הרבה פטור הוא מפני שלא עשה כל המלאכה
14 שחסרה לו העקירה שעשאה חבירו אלא שאסור מדברי סופרים
15 וכאן כשמניח על בהמתו אחר שעקרה יד ורגל מותר אפילו
16 לכתחלה שהתירו לו משום הפסד כיסו שלא יבא להוליכו
17 בעצמו.

18 וכשהבהמה עומדת להשתין מים או להטיל גללים וכיוצא בזה
19 וכל שכן אם עומדת לנוח צריך ליטול הכיס ממנה ולאחר
20 שתחזור ותעקור יד ורגל ללכת יניחנו עליה שאם לא יעשה כן
21 יש כאן איסור של תורה שהרי כשעמדה נעשית הנחה לעקירה
22 הראשונה שעקר הוא וכשחוזרת לילך הרי היא בעצמה עושה
23 עקירה לכיס וכשתנוח אח"כ תעשה גם הנחה והרי כאן מלאכה
24 גמורה.

25 ולכתחלה צריך ליטלו ממנה כשתרצה לעמוד קודם שעמדה כדי
26 שלא תעשה אפילו הנחה לעקירה הראשונה שעקר הוא שאף
27 שאין כאן אלא איסור מדברי סופרים אף אם תעשה הנחה זו
28 מכל מקום כל מה שאפשר למעט באיסורי דברי סופרים צריך
29 למעט שהרי לא התירו אלא מפני הדחק וכן יעשה לעולם בכל
30 פעם שתרצה לעמוד יטלנו מעליה וכשתעקור ללכת יניחנו עליה
31 (עד שיגיע לחצר החיצונה של העיר כמו שיתבאר):

32 **ד** ואפילו אם אין הבהמה שלו שאין כאן איסור משום שביתת
33 בהמתו אעפ"כ צריך ליזהר בכל זה דכיון שהוא מחמר
34 אחריה אם תעשה מלאכה גמורה יעבור על לא תעשה אע"פ
35 שאינה שלו.

36 ומכל מקום אם אינה שלו צריך להניחו עליה אפילו יש עמו
37 נכרי דכיון שהוא נזהר שלא תעשה מלאכה גמורה האסורה מן
38 התורה אלא דבר שאין בו איסור אלא מדברי סופרים אף אם
39 אדם היה עושה כיוצא בו א"כ מוטב שיעשה ע"י הבהמה דבר
40 האסור לו בעצמו מדברי סופרים משיעשה בעצמו דבר האסור
41 מדברי סופרים דהיינו האמירה לנכרי ונתינת הכיס אליו
42 שיוליכנו לו ויעשה שליחותו בשבת אבל כשהבהמה שלו והוא
43 מצווה על שביתתה אף שנזהר שלא תעשה מלאכה גמורה מכל

מקום יותר טוב שתשבות לגמרי לפיכך צריך ליתן כיסו לנכרי שאינו מצווה על שביתתו:

ה ואם הוא משא כבד שלא יוכל הנכרי לשאת אותו בידיו יתן גם החמור לנכרי במתנה גמורה או יפקירנה ואזי דינה כבהמה שאינו שלו כלל וכמו שנתבאר:

ו אף על פי שהתירו לו להניח כיסו על חמורו לא התירו לו לרכוב עליו (ואפילו אם הוא בענין שאם לא ירכב עליו והכיס תחתיו אלא יהא הכיס מגולה על חמורו יהיה שם חשש מלסטים שלא יגזלהו ממנו אף על פי כן לא התירו לו איסור רכיבה בדרכים שלנו (שאין להם דין רשות הרבים גמורה כמו שיתבאר בסימן שמ"ה) ואף אם לא נתיר לו הרכיבה לא יבא לידי איסור של תורה אף אם יוליכנה בעצמו ומה הפרש לנו בין איסור הרכיבה ובין איסור הכרמלית שניהם הם מדברי סופרים לפיכך אין להתיר לו (אלא טלטול המעות והולכה על ידי הבהמה בלא עקירה והנחה כדי שלא יבא להוליך בעצמו ויטלטל ג"כ המעות ויעשה ג"כ עקירה והנחה ומוטב להתיר לו מעט מדברי סופרים משיעבור על הרבה מדברי סופרים בזדון אבל) הרכיבה (אין להתיר לו) אלא ילך ברגליו:

ז ואפילו אם הוא צריך לצאת חוץ לתחום מפני חשש סכנה וכשירכב על החמור יהיו רגליו תלויות למעלה מי' טפחים מן הארץ וכל למעלה מי' טפחים אין בו משום איסור תחומין כמו שנתבאר בסי' רמ"ח וכשילך ברגליו יעבור על איסור תחומין ואפילו איסור תחומין שהם מן התורה כגון חוץ לי"ב מיל להאומרים שהם מן התורה אעפ"כ ילך ברגליו לפי שאף שכשירכוב יהיו רגליו למעלה מי' טפחים מכל מקום כיון שהוא יושב במקום שנוח תשמישו דהיינו על גבי החמור שהוא מקום נוח לתשמיש ישיבה ורגלי החמור נוגעים בארץ הרי זה דומה להולך בקרון שאע"פ שגבוה י' טפחים מכל מקום אם יש בו ד' על ד' יש בו משום תחומין כמו שיתבאר בסי' ת"ד.

ומכל מקום אם הוא בענין שיש חשש סכנה אם לא ירכב וילך בקרון כגון שהולך במדבר עם שיירא ולא יוכל ללכת עמהם אם ילך ברגליו וכל כיוצא בזה יכול לרכוב ולילך בקרון אף כשעודנו בתוך התחום שאין שם איסור כלל בהליכה ברגל:

ח וכשאין שם חשש סכנה וצריך לירד מן הקרון אם לא ירד ממנו מבעוד יום צריך להסיר ממנו כל חפציו ולהניחם על הקרון קודם שירד ממנו אם גוף העגלה עצמה בלא הגלגלים היא רחבה ד' וגם היא גבוהה י' טפחים בלא הגלגלים שאז היא רשות היחיד גמורה אע"פ שיש חלל הרבה תחתיה א"כ כשירד על הארץ שהיא כרמלית אסור לו לטלטל מכרמלית לרשות היחיד ואם אין העגלה גבוהה י' טפחים בעצמה אע"פ שגבוהה י' טפחים עם הגלגלים אינה רשות היחיד אם יש תחתיה חלל ג' טפחים כמו שיתבאר בסי' שמ"ה ומותר לטלטל מכרמלית לתוכה ואם אין רחבה ד' טפחים אע"פ שגבוהה בעצמה י' טפחים הרי זה מקום פטור ומותר לטלטל אפילו מרשות הרבים לתוכו ואם היא מלמעלה רחבה ד' טפחים אע"פ שמלמטה אינה רחבה ד' טפחים הרי זו רשות היחיד כמו שיתבאר שם:

ט אם אין עמו לא חמור ולא נכרי אם יש עמו חרש ושוטה וקטן יתן כיסו להשוטה שיוליכנו לו שהוא פטור מכל המצות ולא יתננו לחרש וקטן אע"פ שגם הם פטורים מכל מקום החרש יש לו דעת מועטת ומתחלף בפיקח והקטן יבא לכלל דעת ולהתחייב במצות אבל השוטה אין לו דעת כלל ולא יבא לכלל דעת אבל אם אין עמו שוטה אלא חרש או קטן יתננו להם ואם יש עמו חרש וקטן יתננו לאיזה שירצה לפי ששניהם שקולים שהחרש יש לו דעת מועטת והקטן אע"פ שאין לו דעת כלל מכל מקום יבא לכלל דעת גמורה כשיגדל:

חלק ב' סימן רסו דין מי שהחשיך לו בדרך סעיפים ג־ט

תורה אור

[ועתה חוזר לענין ראשון - בהסברת הטעם שהתורה נקראת "משל" ל"קדמונו של עולם", מצד זה שעל ידי התורה זוכים לגילוי אין סוף ב"ה ממש, שהוא עצמותו ומהותו יתברך שרק עליו אפשר לומר התואר "קדמון" כנ"ל].

והנה אורייתא מחכמה נפקת, והיא מקור ושרש לכל בחינות ההשגות הנ"ל.

בזהר נאמר שהתורה מקורה מחכמה, היינו "חכמה עילאה' (ספירת החכמה של עולם האצילות, היינו חכמתו יתברך כפי שהיא מתגלה בעולם היותר עליון הנקרא עולם האצילות), והיא המקור הראשון של כל הבחינות והמדריגות שבהשגות התורה כנ"ל.

כמ"ש ונהר יוצא מעדן כו'.

על זה נאמר "ונהר יוצא מעדן", ומבואר בכמה מקומות, דה"נהר" היוצא מעדן - הוא בחינת בינה, ו"עדן" עצמו הוא בחינת חכמה. דההבדל בין חכמה לבינה הוא, דחכמה היא נקודת השכל כפי שהיא למעלה עדיין מהשגה ותפיסא, ובינה היא כשאדם משיג ותופס את השכל היטב ולאשורו עד שכל פרטי השכל ברורים אצלו, ונמצא שהחכמה (נקודת השכל) היא המקור לכל המדריגות שבהשגה (בינה), והוא כההבדל בין מעין ונהר, דהמעין הוא מקורו של הנהר, אבל המעיין עצמו מכוסה עדיין מתחת לאדמה, והנהר הוא כשמימי המעיין מתגלים מעל גבי האדמה בהתרחבות והתפשטות גדולה.

ובחינת חכמה עילאה עצמה היא בחינת משל לבחינת קדמונו של עולם ממש.

והתורה נקראת "משל הקדמוני", לפי שחכמה עילאה (שממנה "אורייתא נפקת") היא בחינת משל לבחינת קדמונו של עולם ממש, כלומר, אין סוף ב"ה ממש מאיר בחכמה עילאה (כמו נמשל המתגלה ע"י המשל).

[והולך ומבאר הטעם שחכמה עילאה היא כמו "משל" לאור אין סוף ב"ה:]

כי הגם שאור אין סוף ב"ה מרומם ומתנשא לאין קץ מבחינת חכמה.

אע"פ שאין סוף ב"ה עצמו הרי כשמו כן הוא, שאין לו סוף, ובמילא לא שייך בו יתברך שום הגדרה וציור של איזה כח שהוא, וכמ"ש המהר"ל מפראג שהקב"ה "לא יוגדר במה כו" ואין אנו יודעים הויתו ומהותו כו' כי הוא ית' פשוט בתכלית הפשיטות", ובמילא לא שייך לתאר את הקב"ה אפילו בשם "חכם", כי להיותו אין סוף ופשוט בתכלית הפשיטות הרי הוא מרומם ומתנשא רוממות אין קץ מבחינת חכמה (וכמבואר בתניא שהחכמה נחשבת כעשי' גופנית אצלו יתברך).

וכל העשר ספירות, שראשיתן היא בחינת חכמה, נק' בזהר רזא דשמא קדישא.

מטעם זה נקראות עשר הספירות בזהר בשם "רזא דשמא קדישא" (סוד השם הקדוש), היינו דכל עשר כוחותיו של הקב"ה שבהם ברא את כל העולמות ומנהיג אותם, ואפילו ראשיתם שהיא חכמה [עשר הספירות הן: חכמה בינה דעת חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד מלכות] - כולם הם רק בגדר "שם".

כמו השם שקוראים לאדם שאינו נוגע לעצמותו ומהותו כלל.

מצד רוממות ופשיטות האין סוף ב"ה, החשיבות של ה"ספירות" לגבי הקב"ה עצמו אינה אלא כשם האדם, שהוא ענין חיצוני לגמרי, שהרי כל תועלת השם ונחיצותו היא רק בשביל הזולת, כדי שהזולת יוכל לקרותו, אבל האדם לעצמו אינו זקוק לשם, ונמצא שכל גדר השם אינו ענין הנוגע לעצמותו ומהותו של אדם (כפי שהוא לעצמו), אלא רק כפי שמתייחס עם זולת.

וכך כל גדר הספירות הוא רק כפי שהוא יתברך השפיל את עצמו לברוא את העולמות ולהנהיגם, ולא במהותו ועצמותו יתברך.

ולכן גם התורה (דמחכמה נפקת) נק' (רק) "שמותיו של הקב"ה", מחמת ריחוק הערך בין בחינת החכמה לעצמותו ית'.

ד"ה חייב איניש פרק ב

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי אורה

(כ) **אך** עדיין יש להבין מה שקורא לכנ"י בשם בת ציון ולא ציון עצמה שהרי א' ימלוך ה' כו' אלקיך ציון שהוא ציון המצויינת מטעם הנ"ל הענין הוא כידוע דכנ"י נק' אשה יראת ה' כו' והקב"ה נק' איש וכמו ואל אישך תשוקתך כו' כך יש בכנ"י בחי' התשוקה ואהבה לידבק בה' אחד תמיד כו' והנה עד"מ מזיווג זו"נ בגשמיות שא' אשה מזרעת תחלה יולדת זכר כמ"ש אשה כי תזריע תחלה וילדה זכר בדומה למשפיע ואיש מזריע תחלה יולדת נקבה כו' כך הוא בנמשל בענין העלאות מ"ן דכנ"י באה"ר במס"נ ברנה ושמחה כמו בפסוד"ז וק"ש כנ"ל שנק' אתדל"ת גורם אתדל"ע מלמעלה למטה שיולדת זכר בדומה למשפיע העליון שזה בחי' החסד ואהבה שנק' בן וכמ"ש כי זכר חסדו כו' והוא בחי' תולדת האה"ר שנולד' בכנ"י בכאו"א לאהוב את ה' ולידבק במצותיו וכמ"ש וילדה זכר כו' אבל כשאין אדל"ת מלמטה כלל כמו אין קורא בשמך כו' אז נמשך ומתעורר אדל"ע תחלה מצד עצמו ממילא ומאליו כי חפץ חסד הוא וכמו שאנו אומרים אהבת עולם אהבתנו כו' שזהו כענין איש מזריע תחלה כו' אז יולדת נקבה שהוא בחי' היראה שנק' בת כידוע והוא רק בחי' בטול רצון בקבלת עמ"ש בלי התפעלות אהבה (וכמו ואחר ילדה בת ושמה דינה דינא דמלכותא כו') וכמו שידוע דבחי' המל' שרש כנ"י הוא רק בבחי' יראה ונק' אשה יראת ה' כו' (והוא בחי' דינים וצמצומים שאין אור האלקי בא בבחי' גלוי אור כלל כו') וזהו היפך בחי' הרנה והשמחה דהיינו כמו בחי' עלי' והתכללות דמלאכים עליונים בלילה ושמחה בצפרא כו' ולזה בא הנביא לנחם לכנ"י דאעפ"י שאין לה בחי' הרנה הנ"ל להיות עולין בשיר בפסוד"ז וכ"ש שאין בהם השמחה בק"ש כו' מפני שנק' בת כנ"ל מ"מ רני ושמחי בת ציון אע"פ שהיא רק בת ציון אדרבה היא הנותנת שתעלה יותר במדרגה דרנה

ושמחה מכמו שהיה לה מצד עצמותה בהעלאות מ"ן כו' והטעם הוא לפי שנק' בת ציון המצויינת שהן בחי' הציונים וסימנים דתו"מ שיש בה מבחי' הארות והמשכות אורות העליונים דתו"מ העליונים ע"י מצות מעשיות מחמת זה יבאו לכלל רנה ושמחה ממילא במעלה ומדריגה עליונה יותר לפי שידוע הכלל דנעוץ תחלתן בסופן דוקא וסוף מעשה עבמ"ת כו' וכמ"ש סוף דבר כו' האלקים ירא ומצותיו שמור כי זה דוקא כל האדם דלעיל' יותר מאה"ר בתענוגים דמפני שהירא' אלקית היא סוף דבר נעוץ בה תחלת הכל שלמעלה מן החכמה ורצון ותענוג שבכלות הנפש כו' אע"פ שאין היראה רק עול חצוני לבד וכמ"ש במ"א עמ"ש ואלה דברי דוד האחרונים נאום כו' הקים עול עולה של תו"מ עד שיש בכלל מאתים מנה וממילא רני ושמחי באה"ר בתענוגים במס"נ כו' וזהו שאמר רני ושמחי אע"פ שאין בך כלל מצד עצמך שאין בך כח להעלאת מ"ן כלל רק רני ושמחי ממילא יהיה לך הרנה ושמחה שלמעלה הרבה מרנה ושמחה דמלאכים עליונים וד"ל ועיקר הטעם הוא עפ"י הקדמה הנ"ל בענין מדריגה הג' שלמעלה מבחי' אור וחשך יום ולילה כו' והוא בחי' ההארה העצמי' שבאה מבחי' מהו"ע א"ס ב"ה דקמיה כחשכה כאורה כו' שזהו בחי' אדל"ע שאין אדל"ת מגיע לשם כלל כי זהו בחי' עצמות אור אין סוף ממש שנבדל בערך מהיות גם בחי' מקור לכל ההשתלשלות דאבי"ע וע"כ חשך ואור העלם וגלוי שוין שם ממש כנ"ל וא"כ גם כאשר אין בכנ"י כח בהעלאת מ"ן כלל כנ"ל ונק' בת שאין בה בחי' הרינה בעלי' והתכללות כלל מ"מ מצד בחי' הארה העצמי' הזאת שהיא לעילא לעילא מכל ההשתלשלות הרי יוכל לשכון בכנ"י גם בהיותם בבחי' החשך והעדר אור האלקי לגמרי בלי שום התפעלות רינה ושמחה כו' משום דקמיה כחשיכה כאורה ולילה כיום יאיר וגם בהיותם בגלות שנק' לילה כו' רק כאשר יש בהם בחי' היראה אלקי' בקבלת עמ"ש לבד שאז נק' עכ"פ בת ציון המצויינת בתו"מ שנמשך בה כל האורות עליונים דמצו' עליונות משום דנתב"ס דוקא כנ"ל וד"ל וזהו רני ושמחי בת ציון אע"פ שנק' בת משום דאיש מזריע תחלה באדל"ע שמצד עצמו לבד כנ"ל אבל כשתקרא בת ציון המצויינת בתו"מ בפו"מ ע"י קבלת עמ"ש שזה כל האדם העליון כנ"ל אז ממילא יהי' בך הרינה ושמחה אע"פ שאין לך אדל"ת כלל וזהו רק מצד מעשה המצות שמפני זה נק' בת ציון (והוא ענין שמחה ש"מ הנ"ל ואין הכונה בשמחה זו בהתפעלות אהבה מחמת כוונה וסוד וטעם שבמצוה רק מצד קיום המצוה בפ"מ לבד שזהו כמו טבעיות בכנ"י ששמחים מאד כאשר מקיימים איזה מצוה מן המצות גם נשים וטף וע"ה כו' שבזה נכלל שמחה ורינה בהתפעלות אה"ר מטעם הנ"ל) וזהו כי הנני בא ושכנתי בעצמי ומהותי בתוכך ממש פי' הנני בא ממילא ומאליו ושכנתי בתוכך על ידי המצות מעשיות וע"כ רני ושמחי ממילא מטעם הנ"ל וד"ל:

שער החנוכה

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו – [הנחת כ"ק אדמו"ר מהר"ש]

בזוהר פ' תזריע דמ"ז א ע"פ ואיש כי ימרט פר"ח וראיתי אני שיש יתרון לחכ' מן הסכלות, האי קרא אית לאסתכלא בי' אמאי וראיתי אני וכי שאר בני עלמא לא ידעין ולא חמאין דא, אפי' מאן דלא ידעי חכ' ולא אשגח בי' ידעי' כו' והוא שבח גרמי' ואמר וראיתי אני. הנה כתי' כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו אני ראשון ואני אחרון כו' וידוע דפי' אני הוא מל' ובכאן כתי' ב"פ אני. הנה החכ' מאין תמצא שבחי' אי"ן הוא מקור ומוצא החכ' ואי"ן אני שבחי' אנ"י מלובש בבחי' אי"ן שהוא בחי' מל' דא"ק שמלובש בבחי' אי"ן דאצי' שהוא מקור ומוצא החכ' דאצי', ובד"כ מלובש מל' דא"ק בבינה כי התגלות עתיק בבינה וזהו בחי' אני ראשון, ובחי' אני אחרון היא מל' דאצי' שמלובש ג"כ בבחי' אי"ן דבריאה שהוא כח"ב היכל ק"ק דבריאה, והנה כתי' את השמי' ואת הארץ אני מלא ולכאו' י"ל שבחי' אני ראשון מאיר בבחי' שמי' ובחי' אני אחרון מאיר בבחי' ארץ כי בד"כ נק' שמי' בשם אצי' וארץ בשם בי"ע, אבל באמת אינו כן שפי' את השמי' ואת הארץ אני מלא שמאיר בשמי' ובארץ בשוה ממש מבחי' אני ראשון ע"ד בחי' סוכ"ע שמאיר בהשואה ממש למטה כמו למעלה, וזהו כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו ה' צבאות אני ראשון ואני אחרון, כי מלך ישראל הוא בחי' מל' ית' השוכן ומתלבש בתחתוני' בהשתלשלות וירידת המדריגות מאור א"ס, וגואלו של מלך פי' שיגאל ויפדה מדת מל' ית' מהתלבשות בק"נ ולהיות בבחי' את השמי' ואת הארץ אני מלא בבחי' שמי' וארץ בשוה להיות הגילוי למטה כמו למעלה ואז אני ראשון ואני אחרון בשוה וע' בלק"ת שה"ש ד"ה נאוו לחייך בתורי' פ"ג, והנה שלמה הי' מבחי' מל' דאצי' בחי' אני אחרון ולכן וראיתי אני בחי' מל' דאצי' דוקא כידוע דעיקר הבירור הוא במל' דאצי' דוקא וזהו פי' הפסוק וראיתי אני בחי'

מל' דאצי' שיש יתרון לחכ' היינו חכ' התורה מן הסכליות היינו שכל אנושי שהוא בחי' שאר החכ' הנמצאי' חוץ מחכ' התורה.

אלא הכי תנא מאן חכי' כשלמה דבשבעה דרגין דחכ' אתקריא כגונא דלעילא שית יומין לעילא שביעאה עילאה עלייהו שית יומין לתתא שביעא' עליהו שית דרגין לכורסיא כו' שבעה כתרין דיומין לעילא וכדין לקבליהון שבעה שמהן לשלמה כו' ע"ש. פי' שית יומין לעילא היינו ו"ק דאצי' שביעאה עילאה עלייהו בחי' בינה, שית יומין לתתא היינו ו' היכלות דבריאה שביעאה עלייהו פי' היכל ק"ק דבריאה, שית דרגין לכורסי' ו"ק דבריאה, וכסא עצמו הוא אור המל' שמתלבש בכחב"ד דבריאה, ז' כתרין לעילא פי' ו"ק ובינה וכנגדן ז' שמות לשלמה פי' כי שלמה הוא מל' דאצי' כנ"ל הי' לו ז' שמות היינו בחי' ו' מידות שביעאה כנגד בינה פי' שקהלת היא נגד בחי' בינה כי קהלת מל' קהלה והיינו בחי' בינה שהוא בחי' שבת ולכן אומרי' בשבת בויכולו ג"פ ביום השביעי ואיתא בכהאריז"ל הראשון בחי' בינה כנ"ל שני יסוד פי' דרך השפעה למטה יסוד היא שביעי שלישי מל' פי' כשמוני' מחסד אז המל' הוא שביעי, וזהו שאמר שלמה ז"פ הבל פי' הבל הוא מילוי דשם ס"ג (בחי' בינה) כמ"ש במ"א ע"פ ויהיו חיי שרה עיקר שנותיה של שרה ל"ז שנה כמנין ויהיו וכמנין הבל והוא מפני שהבל מילוי דשם ס"ג ושרה היא בחי' מל' ועיקר קיום המל' הוא מבינה.

בזוהר פ' תזריע ע"פ ואיש כי ימרט כו' וראיתי אני

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

אך זהו מצד רב חסד, אבל מצד מדה"ד הי' צ"ל התשלום שכר זמני, וזהו מ"ש המדרש וכי מאי איכפת לי' כו' כי מצד עצמות א"ס קמי' כחשיכה כאורה ששם אין החושך תופס מקום כן האור וכמ"ש אם צדקת מה כו' אלא אמרת ה' צרופה, צרופה אמרתך, כי צרופה קאי על ע"ס כי מחכמה ולמטה יש קצת דין ודקדוקים ושם שייך לומר שתופס מקום תומ"צ, אך מצד רב חסד נמשך מגן לכל החוסים, כי מגן הוא סוכ"ע כמו מגן שמלביש חיצוניות הגוף כן א"ס הסובב ומקיף בשוה נקרא בשם מגן, וכן אאע"ה ע"י רב חסד הגיע ג"כ למגן הוא.

אך הלא אין נותנים מתנה כ"א למי שעביד איזה נייחא, וא"כ צ"ל מהו האתעדל"ת לזה, אלא הענין דהנה כתיב כי מנסה ה"א אתכם לדעת כי הנה הנסיון מעלים ומסתיר, כי אם הי' בגילוי לא הי' נק' בשם נסיון כמו אברהם אבינו שהפילו לכבשן האש אם הי' יודע שינצל לא הי' נקרא בשם נסיון אלא מפני שאצלו הי' ההסכם באמת לישרף, ואח"כ עשה הקב"ה נס וניצל, וכן בעבודה שירדה הנשמה משרשה שעמדה תמיד באהוי"ר כמ"ש חי ה' אשר עמדתי לפניו, להתלבש בגוף ונה"ב המעלים ומסתיר לגמרי, זאת הירידה בכדי לנסות אם יוכל לעמוד בנסיון, והנסיון הוא כי דרך רשעים צלחה ופושעי ישראל מצליח להם והם סוברים שזהו העיקר, וכל מי שעובד בתו' ועבודה כל ימיו קשה להשיג כדי חייו ובא בקושי גדול, ואם עומד בנסיון ומקיים תומ"צ עי"ז מברר ניצוצות דתהו שנפלו בשבה"כ, כי כמו שקליפה מקפת את הפרי כן בעמקי הקליפות יש ניצוצי קדושה, ומצות מלובשים בגשמיות ציצית מצמר גשמי שבו מלובש הניצוץ, וישראל בגלות תחת ממשלת השר ההוא וההשפעה עוברת דרך השר ההוא ומשפיע גם להצמר, וכאשר עושין ממנה מצות ומקיים אותה בנסיון מברר ניצוצי הקדושה, ועי"ז נמשך מגן הוא לכל החוסים, וכן אברהם ע"י שנתנסה בעשר נסיונות נאמר בו מגן הוא לכל, וזהו מה שפי' המדרש דקאי אמרת ה' צרופה כו' צרופה אמרתך על אברהם אבינו כי ע"י שעמד בנסיונות עי"ז זכה ג"כ למגן הוא.

אנכי מגן לך

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

השפעת האברים על הכוחות

וזהו שהכוחות מתלבשים באברים, הוא **הסיבה מה שהאברים פועלים בהכחות** שיהיו כמוהם, כלומר הכוחות כשלעצמם הם רוחניים ומופשטים מגשם ולכן האברים לא יכולים לפעול עליהם כפי שהם בעצמותם, רק על ידי התלבשותם באברים הרי **שבאים בהגשמה כפי מהות**

האברים, והאברים פועלים עליהם.

וכמו שהשכל ישכיל השכלה גשמיות ובכח הראיה יראה דבר גשמי כו' שאין זה מהכחות מצד עצמם, דהרי השכל שבנשמה מצד עצמו הוא רק להשכיל בענינים רוחניים ואין לו שייכות כלל להשכלה גשמיות - השכל שבנשמה כשלעצמו מסוגל לתפוס רק עניינים אלוקיים בלבד ולא דברים חומריים וגשמיים **וכשמתלבש בחומר המוח הרי הוא משכיל השכלה גשמיות כו'**. בגלל שהוא מתלבש במוח באופן פנימי ומתאחד איתו זה פועל עליו שיושפע מחומר הגשמי של המוח, וההארה תפעל כפי הכלי ותשכיל השכלה גשמית.

אבל מעיר הרבי נ"ע: **הגם דבהתלבשותו במוח גם כן עיקר ענינו של השכל דנשמה ועיקר הכוונה בירידתו והתלבשותו הוא להשכיל בעניני אלקות** - הסיבה האמיתית למה הקב"ה הוריד נשמה עם שכל אלוקי לתוך המוח זה לא בשביל הדברים הגשמיים אלא בשביל להשכיל באלוקות, זוהי התכלית והכוונה האמיתית בזה.

(עם היות שבאמת בכל השכלה גשמיות ובכל ענין גשמי יש בזה מהנשמה האלקית כו' לא רק כשהשכל חושב על ענייני אלוקות מאירה בזה הנשמה האלוקית אלא בכל תחום שהאדם עוסק יש בזה מכח הנשמה האלוקית, שהרי בתוך הגוף הגשמי והאברים הגשמיים מלובשים הכוחות הרוחניים של הנשמה.

וכמו שכתוב בספר של בינונים (- תניא[27]) **דעיקר החיות דנשמות ישראל הוא מהנשמה האלקית דוקא ועל כן בכל דבר** — בכל פעולה שאדם עושה - **יש בזה כחות הנפש האלוקית כו'**,

ולכן נוגע מאד הענינים שעוסקים בהם מפני שבכל דבר ודבר שהאדם פועל ועושה מכנים בזה כחות אלקים כו' ואם חלילה עוסק בעניינים בלתי רצויים הרי הוא סוחב יחד איתו את הנפש האלוקית וכוחותיה בעל כורחה לתוך אותם עניינים שליליים. **אמנם** למרות זאת שגם בעיסוק בעניינים גשמיים מלובשים כוחות אלוקיים, הרי **עיקרו של השכל האלקי דנפש האלוקית** כלומר תכליתו ותפקידו האמיתי **הוא להשכיל בעניני אלקות כו'**) ובזה הוא רצונו האמיתי.

אך גם זה - כאשר משתמש במוח לתכליתו לעניינים אלוקיים **הוא על ידי ענינים גשמיים דמה שאנו יודעים באלקות הוא על ידי הענינים הגשמיים שמהם אנו מבינים באלקות** ועל דרך הפסוק[28] "מבשרי אחזה אלוקה" - דרך ההתבוננות בבשר הגשמי ניתן להשיג עניינים אלוקיים **וממילא גם ההשגה האלקית היא באה בהגשמה ואינה מערך ההשגה דהנשמה קודם התלבשותה בגוף כו'**. ההשגה האלוקית של הנשמה כשהיא בתוך הגוף היא שלא בערך להשכלתה לפני ירידתה לגוף, שאז לא היתה שייכת כלל לעניינים גשמיים, והשכלתה באלוקות היתה בעניינים האלקיים כשלעצמם, ואילו כאן השכלתה היא על ידי משלים גשמיים וכדומה.

וכל זה הוא מפני **שחומר האברים פועלים בהכחות** - המוח הגשמי משפיע על כח השכל הרוחני, והעין הגשמית משפיעה על כח הראיה הרוחני, **והיינו לפי שהכחות באים בבחינת התלבשות והתאחדות שזהו בבחינת תפיסא שנתפסים בהאברים** - יש לפעמים מצב של הימצאות במקום זר אך לא נתפס שם, כלומר זה לא פועל עליו מאומה, אך אופן ההתלבשות של הכוחות באברים הוא באופן שהם נתפסים בהם, כלומר מלובשים בקירבה אחד לשני, וממילא מושפעים מהם **ועל כן פועלים בהם שבאים בהגשמה כמהות חומר האברים כו'**. כל היכולת של הנשמה לתפוס עניינים גשמיים זה רק בגלל שהכוחות הרוחניים התלבשו באברים הגשמיים, והם משפיעים על הכוחות הרוחניים.

חג השבועות, תנר"ב, לפרט קטן

27. כנראה הכוונה לאגרת כ"ז בתניא. — על פי הנסמן בלקוטי שיחות חלק ג' פרשת שמות הערה 22.

28. איוב יט, כו.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים ה'תרפ"ו

גם מי שמקיים תומ"צ, אבל חושב ש"כחי ועוצם ידי", הוא עובד ע"ז ברוחניות כי הוא "מחוץ" לרצונו הפנימי, ושוכח על הקב"ה, ויש בזה כמה דרגות זו למטה מזו.

וְזֶהוּ "יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה בְּטָהֳרָה הֵם", דַּהֲגַם שֶׁהוּא בְּמַדְרֵגַת יִשְׂרָאֵל בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת אֶלָּא שֶׁהוּא עוֹמֵד מִחוּץ לְהָרָצוֹן הַפְּנִימִי וְהָעַצְמִי, הוּא עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה מַמָּשׁ בְּרוּחָנִיּוּת בִּכְלָלוּת, שֶׁהוּא שׁוֹכֵחַ חַס וְשָׁלוֹם עַל הֲוָיָ' כַּנַּ"ל, וְחוֹשֵׁב כִּי חַס וְשָׁלוֹם כֹּחוֹ וְעֹצֶם יָדוֹ, וּמַתִּיר לְעַצְמוֹ כָּל הַתַּחְבּוּלוֹת וּשְׁקָרִים

וּכְזָבִים לְרַמּוֹת אֶת הַבְּרִיּוֹת, וּמָסוּר וְנָתוּן בְּכָל לִבּוֹ וּמְאֹדוֹ אֶל הָעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים, אֲשֶׁר עַל יְדֵי זֶה הֲרֵי הוּא מִתְעַבֵּה וּמִתְגַּשֵּׁם בִּמְאֹד, אֲשֶׁר נִמְשְׁלוּ כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ, וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִין בְּמוּחָשׁ דְּיֵשׁ בְּנֵי אָדָם כָּאֵלּוּ אֲשֶׁר רַחֲמָנָא לִצְלָן הִנֵּה כָּל מַהוּתָם הוּא רַק הָעֵסֶק מַשָּׂא וּמַתָּן, מַשְׂכִּימֵי קוּם וּמְאַחֲרִים לָשֶׁבֶת וְכָל הַיּוֹם טְרוּדִים בְּעִסְקָם, וְאֵין לָהֶם זוּלַת זֹאת שׁוּם רָצוֹן וְחֵפֶץ כְּלָל, וְכָל עִנְיָנָם הוּא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׁבֹּעַ מִטּוּבָם וְעָשְׁרָם, וְכָל מַהוּתָם הוּא רַק מְצִיאוּת עַצְמָם, וּמְצִיאוּתָם הָעַצְמִי הוּא כָּל עִנְיָנֵיהֶם הַחָמְרִיִּים שֶׁהֵם מְקֻשָּׁרִים בָּזֶה בְּכָל כֹּחוֹת נַפְשָׁם. וְהִנֵּה יֶשְׁנָם כָּאֵלּוּ אֲשֶׁר בְּעֶצֶם מַהוּתָם הֵם בְּמַדְרֵגָה גְּבוֹהָה יוֹתֵר מֵהַנַּ"ל, וְהַיְנוּ דְּיֶשְׁנָם עִתִּים וּזְמַנִּים שֶׁעוֹסְקִים בְּעִנְיָנִים רוּחָנִיִּים גַּם כֵּן, אֲבָל בְּעֵת שֶׁהֵם עוֹסְקִים בְּמַשָּׂא וּמַתָּן הֲרֵי הֵם עוֹד גְּרוּעִים וּשְׁפָלִים בְּיוֹתֵר, דִּלְבַד זֹאת שֶׁהַהֲנָחָה הַכְּלָלִית שֶׁלָּהֶם בְּאַהֲבַת וְכָבוֹד הַבַּעֲלֵי הוֹן, הִנֵּה עוֹד זֹאת שֶׁמַּרְכִּינִים רֹאשָׁם אֲלֵיהֶם וְאֶל כָּל מִי אֲשֶׁר יוּכְלוּ אוֹ נִדְמֶה לָהֶם כִּי יְקַבְּלוּ מִמֶּנּוּ אֵיזֶה טוֹבַת הֲנָאָה, כִּי רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ מָסוּר וְנָתוּן רַק בְּעִנְיָנֵי עַצְמוֹ וְאוֹהֵב אֶת עַצְמוֹ בִּמְאֹד, וְכָל הִרְהוּרָיו אֵינָם אֶלָּא רַק בְּעִנְיָנָיו וְאֵינוֹ נוֹתֵן מָקוֹם לְזוּלָתוֹ כְּלָל, וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ לוֹ הַזּוּלַת כְּלָל וּכְלָל, כְּלוֹמַר חוּץ זִיךְ אַלַיין[ח] מַמָּשׁ אֵינוֹ נוֹגֵעַ לוֹ כְּלָל בֶּאֱמֶת, וואָרום עֶר איז אינגאַנצן פאַרנומען נאָר מיט זיך[ט]. וְיֵשׁ עוֹד גְּרוּעַ, וְהוּא הַהִשְׁתַּחֲוָאָה דְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם מַמָּשׁ, אַז עֶר פאַרלירט זיך[י] מַמָּשׁ מִכֹּל וָכֹל, וְנִמְשָׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמָה, שֶׁיּוֹצֵא גַּם מִגֶּדֶר הָאֱנוֹשִׁית בְּדֶרֶגְמַת חַיּוֹת הַשָּׂדֶה אוֹ עַיִר פֶּרֶא שֶׁאֵינָם מִן הַיִּשּׁוּב, כֵּן הוּא רַחֲמָנָא לִצְלָן שֶׁמְּאַבֵּד דַּעְתּוֹ, כִּי לִהְיוֹתוֹ מְקֻשָּׁר כָּל כָּךְ בְּעִנְיָנָיו וְכָל נַפְשׁוֹ נְתוּנָה רַק בָּזֶה בַּחֲשִׁיקָה חֲפִיצָה וּתְשׁוּקָה גְּדוֹלָה עַד שֶׁיּוֹצֵא מִכָּל הַהַגְבָּלוֹת הָאֱנוֹשִׁיּוֹת וְהוּא כְּגֹלֶם מַמָּשׁ, וּפוֹטֵר אֶת עַצְמוֹ מֵעֹל מִצְוָה וְעֹל תּוֹרָה, כִּי רַחֲמָנָא לִצְלָן נִמְכַּר הוּא וּמְשֻׁעְבָּד לִתְשׁוּקָתוֹ וְחֶפְצוֹ אֲשֶׁר בָּעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים בְּעִנְיָנֵי מַשָּׂא וּמַתָּן עַד מִבְּלִי נִשְׁאָר לוֹ מָקוֹם לֹא לְתוֹרָה וְלֹא לַעֲבוֹדָה כִּי אִם כֻּלּוֹ חָמְרִי וְגַשְׁמִי לִהְיוֹת כִּי זֶה כָּל מַהוּתוֹ, וּבְמֵילָא מוּבָן אֲשֶׁר נִתְטַמְטֵם רַחֲמָנָא לִצְלָן מֹחוֹ וְלִבּוֹ מִלְּקַבֵּל דִּבְרֵי חָכְמָה, וּבִפְרָט אֵיזֶה הִתְבּוֹנְנוּת בְּעִנְיַן אֱלֹקִי, כִּי רָחוֹק הוּא מִכָּל זֶה מִפְּנֵי הָעָבְיוּת וְהַגַּסּוּת שֶׁלּוֹ, שֶׁהוּא אִישׁ רָע וּבְלִיַּעַל בְּמִדּוֹתָיו הָרָעוֹת וְהַגַּסּוֹת, וְכָל מַחְשְׁבוֹתָיו כָּל הַיּוֹם הוּא רַק בְּעִנְיָנָיו וּבְאַהֲבַת עַצְמוֹ, וְהוּא עוֹד יָקָר וְחָבִיב בְּעֵינֵי עַצְמוֹ, וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁ כְּלָל פְּחִיתוּתוֹ, וְאֵינוֹ עוֹלֶה עַל דַּעְתּוֹ לִרְאוֹת כִּי נִמְצָא רַחֲמָנָא לִצְלָן בְּעִמְקֵי הָרָע, וּכְמַאֲמַר "רְשָׁעִים הֵם בִּרְשׁוּת לִבָּם", וְהוּא אֵינוֹ מַרְגִּישׁ בָּזֶה כְּלָל אֵיךְ כִּי הוֹלֵךְ חַס וְשָׁלוֹם מִדֶּחִי אֶל דֶּחִי וּמִירִידָה לִירִידָה רַחֲמָנָא לִצְלָן, הֵן בְּעִנְיָנֵי תּוֹרָה שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה רֵיק וּבַעַר מַמָּשׁ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן מֵעִנְיָנֵי עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב שֶׁאֵין לוֹ שׁוּם יְדִיעָה בָּזֶה כְּלָל וּכְלָל, וְכָל כָּךְ הִתְגַּדְּלָה אֶצְלוֹ מִדַּת הַשֶּׁקֶר עַל הָאֱמֶת וְכָל כָּךְ יָרַד רַחֲמָנָא לִצְלָן בִּירִידָה עֲצוּמָה וְנוֹרָאָה כָּזוֹ, עִם כִּי הוּא יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁהוּא מְרַכִּין רֹאשׁוֹ וְכוֹפֵף קוֹמָתוֹ לְכָל הָעִנְיָנִים הַחָמְרִיִּים כַּנַּ"ל, מִכָּל מָקוֹם הוּא עוֹד מִתְגָּאֶה בְּעֵינֵי עַצְמוֹ וְהוֹלֵךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה בְּגַסּוּת וְיֵשׁוּת, וּמְחַשֵּׁב אֶת עַצְמוֹ לְמְצִיאוּת דְּבַר מָה וּבַעַל שֵׂכֶל, דִּלְכְאוֹרָה הֲרֵי אֵין לָזֶה שׁוּם מָקוֹם כְּלָל, דְּכַאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה חֶשְׁבּוֹן הַנֶּפֶשׁ וִיבַקֵּר מַעֲשָׂיו דִּבּוּרָיו וּמַחְשְׁבוֹתָיו מִיּוֹם הֶעָבָר מֵאָז קוּמוֹ עַד עֵת שְׁנָתוֹ, כִּי כָּל הַיּוֹם הִנֵּה מִלְּבַד זֹאת אֲשֶׁר לֹא עָסַק בְּתוֹרָה וּתְפִלָּה גַּם דָּבָר מוּעָט, וְלֹא מִבְּעֵי שֶׁאֵין זֶה אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁיהּ[יא] כְּלָל, אֲבָל לְכָל הַפָּחוֹת שֶׁיִּהְיֶה לוֹ קְבִיעוּת מָקוֹם וּזְמַן עַל תְּפִלָּה וְלִמּוּד פֶּרֶק אֶחָד שַׁחֲרִית וּפֶרֶק אֶחָד עַרְבִית, דַּהֲלֹא הַכֹּל חַיָּבִין בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, וְהַאִם אֶפְשָׁר הַדָּבָר אֲשֶׁר הוּא חַס וְשָׁלוֹם מוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל, וְאַחַר כָּךְ יִתְבּוֹנֵן בְּכָל הֶעָבַר עָלָיו כָּל הַיּוֹם בְּשֶׁקֶר מִרְמָה וְתַחְבּוּלָה אֲשֶׁר רַק הוּא בְּאַהֲבָתוֹ אֶת עַצְמוֹ וּבְרִבּוּי הִצְטַדְּקוּת שֶׁל אוֹנָאָה הִכְשִׁיר אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלּוּ, וְיִתְבּוֹנֵן הֲלֹא הוּא מַאֲמִין בַּה' כִּי הוּא הַזָּן וּמְפַרְנֵס, וְהַאִם יַעֲלֶה עַל לֵב גַּם טִפֵּשׁ כִּי בִּדְרָכִים וְעִנְיָנִים כָּאֵלּוּ בָּחַר ה' לָתֵת בִּרְכָתוֹ, וְאֵין זֶה אֶלָּא כִּי רַחֲמָנָא לִצְלָן בְּרֹב גַּסּוּתוֹ וְעָבְיוּתוֹ הִשְׁחִית אֶת עַצְמוֹ וְנַעֲשָׂה חַס וְשָׁלוֹם כְּלִי מָאוּס בְּלִתִּי רָאוּי לְבִרְכַּת ה' כוּ', אֲשֶׁר עַל זֶה רָאוּי הָיָה כִּי בָּכֹה יִבְכֶּה בְּמַר נַפְשׁוֹ וְיִהְיֶה בָּזוּי וְנִבְזֶה בְּעֵינֵי עַצְמוֹ וּבְתַכְלִית הַשִּׁפְלוּת, וְהוּא — מִלְּבַד זֹאת שֶׁאֵינוֹ מִתְבּוֹנֵן בְּכָל זֶה, הִנֵּה עוֹד יוֹתֵר מִתְגָּאֶה וְהוֹלֵךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה וּבְיֵשׁוּת, אֲשֶׁר בָּזֶה הוּא מַרְאֶה חֲצִיפוּתוֹ וְעַזּוּתוֹ קַמֵּיהּ שְׁמַיָּא[יב], וְזֶהוּ "עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה", דְּכֹשֶׁם שֶׁהַגּוֹיִם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הוּא שֶׁמְּחַשְּׁבִים אֶת הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ לִמְצִיאוּת דְּבַר מָה, דַּהֲגַם שֶׁיּוֹדְעִים דְּכָל הַהַשְׁפָּעָה הִיא מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְקוֹרְאִים אוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ "אֶלָּקָא דֶּאֱלָקַיָּא", וְלִהְיוֹת כִּי הַהַשְׁפָּעָה עוֹבֶרֶת דֶּרֶךְ צְבָא הַשָּׁמַיִם לָכֵן מְכַבְּדִים אוֹתָם, הִנֵּה כְּמוֹ כֵן גַּם הוּא, הֲגַם שֶׁבֶּאֱמֶת הוּא מַאֲמִין בַּהֲוָיָ' בֶּאֱמוּנָה פְּשׁוּטָה, וּמִכָּל מָקוֹם הֲרֵי הוּא חַס וְשָׁלוֹם וְרַחֲמָנָא לִצְלָן עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה מַה שֶׁמְּחַשֵּׁב אֶת הַדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים לִמְצִיאוּת דָּבָר וּמַרְכִּין רֹאשׁוֹ וְכוֹפֵף קוֹמָתוֹ אֶל כָּל הָעִנְיָנִים הַחָמְרִיִּים, וְעוֹד יוֹתֵר כִּי מִשְׁתַּחֲוֶה בִּפְשׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, שֶׁהָרֹאשׁ וְהָרֶגֶל הוּא בְּשָׁוֶה, וְאֵין לוֹ זְמַן וּמָקוֹם קָבוּעַ לְתוֹרָה וּתְפִלָּה, וְהוּא רֵאשִׁית הַנְּפִילָה רַחֲמָנָא לִצְלָן, וְאַחַר כָּךְ הוֹלֵךְ מִדֶּחִי אֶל דֶּחִי שֶׁמִּתְעַבֵּה וּמִתְגַּשֵּׁם חַס וְשָׁלוֹם עוֹד יוֹתֵר עַד שֶׁנִּמְשָׁךְ אַחַר הַתַּאֲווֹת וְתַעֲנוּגֵי הָעוֹלָם, דִּ"לְתַאֲוָה יְבַקֵּשׁ נִפְרָד".

שבת חנוכה, תרפ"ז

ח. ממנו עצמו. ט. מפני שהוא עסוק לגמרי רק עם עצמו. י. שהוא מאבד עצמו. יא. אין צורך (לומר) שאין זה לעצמו (כלומר, לפי המתאים לו). יב. כלפי שמים.

לקוטי דיבורים

והנה "עלמא עילאה כגוונא דעלמא תתאה", שהאמת היא שעלמא תתאה היינו העולם הזה הוא בדמות ותבנית העולם הבא, שהוא עלמא עילאה, וכמאמר רז"ל[13] "מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע", ובזהר[14] איתא וכל מה דאתעביד בארעא קיימא קמי קוב"ה בקדמיתא, היינו דעלמא תתאה בכל פרטי ענייניו כגוונא דעלמא עילאה, ורק אנחנו יושבי בתי חומר אומרים בסגנון זה דעלמא עילאה כגוונא דעלמא תתאה, מפני שהוא מושג לנו יותר ומהמשל היינו מהענינים שבעולם הזה יש לנו קצת מושג בהענינים כמו שהם למעלה, והיינו דכשם שהעולם הזה מוגבל בהגבלת מקום וזמן, הנה כמו כן הוא גם בעלמא עילאה, שיש שם זמן ומקום רוחני אלקי. והנה בענין דמקום רוחני יש לנו גם איזה מושג במקצת על כל פנים, כי אפס קצה ענינו דמקום רוחני מוצאים אנחנו גם בכוחות הנפש כמו שהם בהתלבשותם באברי הגוף, דהנה כל כוח עם היותו כוח רוחני, אבל עם זה הוא יש ומציאות דבר ממש, הבא בדבר מוחשי, וכמבואר בענין כוח ופועל, דאין הכוונה דהנפעל מהכוח הוא נקרא בשם פעולה, אלא דגם כוח הפועל הוא נקרא גם כן בשם פעולה לגבי הכוח הכללי הפועלו, וכמו בזריקת אבן, דכוח התנועה שביד נושא את האבן, הנה כוח זה נקרא בשם פעולה לגבי כוח התנועה שביד בדוגמת הליכתו של האבן שנקרא בשם פעולה לגבי כוח התנועה שביד בדוגמת הליכתו של האבן שנקרא בשם פעולה לגבי הכוח הנושאו, וכן הוא בכל כוח פרטי לגבי כללו של הכוח ההוא, אם כן הרי הכוח הוא מציאות דבר מוחשי בענינו כמו מוחשו וישותו של הפעולה, ולכן הנה כל כוח תופס מקום כפי ענינו, אבל היא תפיסא ממש, וכמו שאנו רואין במוחש, דכאשר האדם מייגע שכלו במושכל עמוק, מתחיל לכאוב ראשו, הרי שהשכל נתפס במוחו ממש, בתפיסא גמורה, ומכל מקום הרי יכול להיות התלבשות כמה כוחות זה בזה, כמו כוח השכל הרצון והמחשבה שכולם הם במוחם, אם כן הרי במוח אחד מתלבשים ג' כוחות, אשר כל אחד מהם תופס מקום לעצמו ואינם סותרים זה לזה, או הבקי בכמה מסכתות בעל פה, דכולם חקוקים במוחו כמונח בקופסא וכל אחת מהמסכתות נמצאות במוחו בהלכותיהן וסוגיותיהן ואותיותיהן, ואין האחת סותרת לחברתה כלל. וטעם הדבר לפי שהמקום הוא רוחני, וברוחניות דמקום הוא רק הגדרת ששה קצוות אבל לא ששה קצוות ממש, דבמקום גשמי הוא גם הגבלת ששה קצוות, אבל ברוחני הוא רק ההגדרה דששה קצוות, וההגדרה דששה קצוות אינם סותרים זה את זה.

ב' דחג השבועות, תרצ"ג

13) ברכות נח, א.

14) ח"א קצז, א.

רשימת כבוד קדושת אדמו"ר הריי"צ – תרנ"ב

כה עברו כמה שנים, והאיש ר' ברוך משה התעשר עושר רב, כי התחיל לסחור בקנין שוורים ושמו נודע למרחקים, ויתעשר משנה לשנה, ובנים אין להם.

ר' ברוך משה ואשתו, הנה מבלי הבט על גודל עשרם הם גרים בביתם הקטנה והדלה, כמו שהי' מקודם קדמותה בימי חיי אביו ר' אייזיק שלמה, ורק בכל הונם ורכושם עושים צדקה וגמילות חסדים, והעיקר לימוד ילדים ונערים תורה.

ובהיות ר' ברוך משה ואשתו ברכה לאה כבני ששים שנה היו להם בהעיר והסביבה בהכפרים והישובים יותר משלשים מלמדים עם ילדים ונערים על חשבונם.

פעם אמרה האשה ברכה לאה אל אישה ר' ברוך משה, אמת הדבר כי כל המלמד את בן חבירו תורה כאלו ילדו, כל זמן שהננו חיים, אבל לאחר אריכת ימינו מי יזכיר אותנו? אבל כאשר יש בן ובת יש שארית בארץ.

כעס ר' ברוך משה – זהו פעם הראשון בימי חייו שכעס ר' ברוך משה, כי בעל מדות טובות הי' עד להפליא – על אשתו ברכה לאה, ויאמר: ברכה לאה, מה את אומרת? הלא בהגמרא הקדושה כתוב, כי כל המלמד את בן חבירו תורה כאלו ילדו, הנה צריכים להאמין באמונה שלמה בדברי הגמרא הקדושה, אשר כל הזכותים שיש להורים מהבנים הנה כל הזכותים האלו ישנם גם להמלמד את בן חבירו תורה.

רוב היהודים, יושבי העיר ויושבי הסביבה, הכפרים והישובים הם תלמידי החדרים של ר' ברוך משה ואשתו ברכה לאה. אני ואחיי – אומר המספר – למדו בהחדרים ההם, וגם הרב דמתא הנהו מתלמידי החדרים ההם.

וזה כחמש עשרה שנה אשר ר' ברוך משה ואשתו ברכה לאה נפטרו זקנים ושבעי ימים. הונם ורכושם מסרו על יד הרב וארבעה בני תורה לחלקם לארבעה חלקים. חלק אחד לקרוביהם, חלק אחד לפרנסת עניים, חלק אחד להחזקת מלמדים ללמוד עם ילדים ונערים וחלק אחד לגמילות חסדים.

כל אלו אשר למדו בחדרי ר' ברוך משה ואשתו ברכה לאה, קראו שם בניהם בשם ברוך משה, ובנותיהם בשם ברכה לאה. ואלו אשר כבר באו בשנים מצווים לבניהם ובנותיהם לקרוא בניהם ובנותיהם בשם ברוך משה וברכה לאה, או בשיתוף שם אחד משמותם.

בכל שנה ושנה ביום פטירתם של ר' ברוך משה ואשתו ברכה לאה, הרב דמתא עובר לפני התיבה, ואנחנו כולנו תלמידי החדרים של ר' ברוך משה ואשתו ברכה לאה, הולכים על קברם כחובת הבנים והבנות אל הוריהם.

אחרי תפלת ערבית, בבוא הבעש"ט הקדוש ותלמידיו ור' משה שלמה ואשתו להאכסניא, אמר הבעש"ט הקדוש לר' משה שלמה ואשתו: זה שאמר הכתוב[19] ונתתי להם בביתי – זו תורה שהיא ביתו של הקב"ה – ובחומותי – אלו בני ישראל שהם חומה בצורה על קדושת שמו ית' – יד ושם טוב מבנים ומבנות, שם עולם אתן לו אשר לא יכרת.

וישמחו ר' משה שלמה ואשתו, ויוסיפו במעשה הצדקה וחסד, וישכרו מלמדים ללמוד עם ילדים ונערים תורת ה', ויאריכו ימים רבים בעושר ובכבוד, ויפטרו בשם טוב. ורבים מהתלמידים קוראים את שם בניהם משה שלמה ושם בנותיהם רבקה, למזכרת נצח לר' משה שלמה ואשתו רבקה.

19) ישעי' נו, ה.

אגרות קודש

ב"ה ט"ז אייר תרצ"ה

וורשא

שלום וברכה.

. . . שמחתי בדבר פעולתו הטובה בהגימנאזיום בדבר שמירת ש"ק, ועל אודות הסתדרות הסטודנטים היראים שמתנהלת בטוב, יגיד נא להם ברכתי. באחד הזמנים דברתי על אודות קביעות שיעור לימוד, אפשר כבר נתקבלה הצעתי, מה מאד מאושר הייתי, כי זה חיינו לעורר לגלות האהבה המסותרת, שישנה לכל א' מישראל לתורה ומצות, מהעלם אל הגילוי, השם יתברך יעזר להם שיהיו יהודים מקיימי תורה ומצוה וטוב יהי' להם בגשמיות וברוחניות.

תודה רבה עבור הבשורה שמבשרני כי כבר התחיל ללמוד דא"ח עם ידידנו הנעלה התלמיד המשובח ר' פנחס שי' כי בשורות האלו הם לי לסמי מרפא ממש לחלישות בריאותי, ירפאני השם יתברך ויחזקני בגו"ר.

ועיקר גדול בעבודה הוא לפעול גם בזולתו לקרבו בקירוב גדול ללימוד החסידות דלבד זאת מה שעל פי דרכי החסידות הנה אהבת ישראל היא מצוה רמה ונשאה במאד, כמ"ש במ"א בארוכה בסיפור ארוך ומסודר אשר אין כאן מקומו, רק התוכן בקיצור כי אהבת ישראל היא הכלי לאהבת השם יתברך, הנה זה מה שעוסקים ומשתדלים לקרב את חבירו ומכירו ללימוד החסידות הנה בזה עושים טובה לעצמו וכמארז"ל ע"פ מאיר עיני שניהם ד', ומי שחוננו השי"ת בדעה ישרה וחפץ בטובתו הפנימי והעצמי צריך להשתדל בכל מיני השתדלות להרבות הדבור בתוככי מכיריו ומיודעיו על אודות לימוד תורת החסידות וענינו דרכי החסידות.

השם יתברך יעזר לו בלימודו כפי הדרוש לו לקבל כל תעודותיו להצלחה, בגו"ר, ותהי' פרנסתו במנוחה וחיי ביתו מסודרים שיוכל לשמור שיעורי הלימודים בנגלה ובחסידות יפה בעתם ובזמנם להצלחה בגשמיות וברוחניות.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א.

אג"ק מוהריי"צ כרך ג

פרשת תצוה

כז כ וְאַתָּה תְּצַוֶּה | אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ
שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד:
כא בְּאֹהֶל מוֹעֵד מִחוּץ לַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדֻת יַעֲרֹךְ
אֹתוֹ אַהֲרֹן וּבָנָיו מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה חֻקַּת
עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: **ס כח** א וְאַתָּה
הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת־אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ מִתּוֹךְ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכַהֲנוֹ־לִי אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר
וְאִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן: ב וְעָשִׂיתָ בִגְדֵי־קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן
אָחִיךָ לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת: ג וְאַתָּה תְּדַבֵּר אֶל־כָּל־
חַכְמֵי־לֵב אֲשֶׁר מִלֵּאתִיו רוּחַ חָכְמָה וְעָשׂוּ אֶת־בִּגְדֵי
אַהֲרֹן לְקַדְּשׁוֹ לְכַהֲנוֹ־לִי: ד וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר
יַעֲשׂוּ חֹשֶׁן וְאֵפוֹד וּמְעִיל וּכְתֹנֶת תַּשְׁבֵּץ מִצְנֶפֶת
וְאַבְנֵט וְעָשׂוּ בִגְדֵי־קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ וּלְבָנָיו
לְכַהֲנוֹ־לִי: ה וְהֵם יִקְחוּ אֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַתְּכֵלֶת
וְאֶת־הָאַרְגָּמָן וְאֶת־תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת־הַשֵּׁשׁ: (לוי) **פ**
ו וְעָשׂוּ אֶת־הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי
וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב: ז שְׁתֵּי כְתֵפֹת חֹבְרֹת
יִהְיֶה־לּוֹ אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחֻבָּר: ח וְחֵשֶׁב אֲפֻדָּתוֹ
אֲשֶׁר עָלָיו כְּמַעֲשֵׂהוּ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר: ט וְלָקַחְתָּ אֶת־שְׁתֵּי אַבְנֵי־
שֹׁהַם וּפִתַּחְתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (ישראל)
י שִׁשָּׁה מִשְּׁמֹתָם עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת וְאֶת־שְׁמוֹת
הַשִּׁשָּׁה הַנּוֹתָרִים עַל־הָאֶבֶן הַשֵּׁנִית כְּתוֹלְדֹתָם:
יא מַעֲשֵׂה חָרָשׁ אֶבֶן פִּתּוּחֵי חֹתָם תְּפַתַּח אֶת־שְׁתֵּי
הָאֲבָנִים עַל־שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֻסַבֹּת מִשְׁבְּצוֹת זָהָב
תַּעֲשֶׂה אֹתָם: יב וְשַׂמְתָּ אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל כִּתְפֹת
הָאֵפֹד אַבְנֵי זִכָּרֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־
שְׁמוֹתָם לִפְנֵי יְהוָה עַל־שְׁתֵּי כְתֵפָיו לְזִכָּרוֹן: **ס**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כו עמ' 198)

וְלִבִּי אוֹמֵר לִי, שֶׁהוּא . . כְּמִין סִינָר . . שֶׁחוֹגְרוֹת הַשָּׂרוֹת (רש"י כח, ד)

מְסֻפָּר, שֶׁפַּעַם רָאָה רַשִּׁ"י שָׂרָה רוֹכֶבֶת עַל סוּס כְּשֶׁהִיא חֲגוּרָה בְּסִינָר. בְּתְחִלָּה הִצְטַעֵר עַל כָּךְ שֶׁרָאָה מַרְאֶה כָּזֶה, אַךְ כְּשֶׁכָּתַב אֶת פֵּרוּשׁוֹ נָחָה דַּעְתּוֹ, כִּי זֶה סִיַּע לוֹ לְהָבִין אֶת מַעֲשֵׂה הָאֵפוֹד. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ שֶׁרָמַז רַשִּׁ"י "וְלִבִּי אוֹמֵר לִי": הַכֹּחַ לְהוֹצִיא דָּבָר חִיּוּבִי מִמְּאֹרָע שְׁלִילִי נוֹבֵעַ מִדַּרְגַּת 'יְחִידָה', הָעֶצֶם שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, שֶׁמְּקוֹם מִשְׁכָּנָהּ בַּלֵּב.

שני יג וְעָשִׂיתָ מִשְׁבְּצֹת זָהָב: יד וּשְׁתֵּי שַׁרְשְׁרֹת זָהָב
טָהוֹר מִגְבָּלֹת תַּעֲשֶׂה אֹתָם מַעֲשֵׂה עֲבֹת וְנָתַתָּה
אֶת־שַׁרְשְׁרֹת הָעֲבֹתֹת עַל־הַמִּשְׁבְּצֹת: **ס** טו וְעָשִׂיתָ
חֹשֶׁן מִשְׁפָּט מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד תַּעֲשֶׂנּוּ זָהָב
תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר תַּעֲשֶׂה
אֹתוֹ: טו רָבוּעַ יִהְיֶה כָּפוּל זֶרֶת אָרְכּוֹ וְזֶרֶת רָחְבּוֹ:
יז וּמִלֵּאתָ בוֹ מִלֻּאַת אֶבֶן אַרְבָּעָה טוּרִים אֶבֶן טּוּר
אֹדֶם פִּטְדָה וּבָרֶקֶת הַטּוּר הָאֶחָד: יח וְהַטּוּר הַשֵּׁנִי
נֹפֶךְ סַפִּיר וְיָהֲלֹם: יט וְהַטּוּר הַשְּׁלִישִׁי לֶשֶׁם שְׁבוֹ
וְאַחְלָמָה: כ וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תַּרְשִׁישׁ וְשֹׁהַם וְיָשְׁפֵה
מְשֻׁבָּצִים זָהָב יִהְיוּ בְּמִלּוּאֹתָם: כא וְהָאֲבָנִים תִּהְיֶיךָ
עַל־שְׁמֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עַל־שְׁמֹתָם
פִּתּוּחֵי חוֹתָם אִישׁ עַל־שְׁמוֹ תִּהְיֶיךָ לִשְׁנֵי עָשָׂר שָׁבֶט:
כב וְעָשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן שַׁרְשֹׁת גַּבְלֻת מַעֲשֵׂה עֲבֹת זָהָב
טָהוֹר: כג וְעָשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב וְנָתַתָּ
אֶת־שְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן: כד וְנָתַתָּה
אֶת־שְׁתֵּי עֲבֹתֹת הַזָּהָב עַל־שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת אֶל־קְצוֹת
הַחֹשֶׁן: כה וְאֶת שְׁתֵּי קְצוֹת שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת תִּתֵּן
עַל־שְׁתֵּי הַמִּשְׁבְּצֹת וְנָתַתָּה עַל־כִּתְפוֹת הָאֵפֹד אֶל־
מוּל פָּנָיו: כו וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב וְשַׂמְתָּ אֹתָם
עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן עַל־שְׂפָתוֹ אֲשֶׁר אֶל־עֵבֶר
הָאֵפוֹד בַּיְתָה: כז וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב וְנָתַתָּה
אֹתָם עַל־שְׁתֵּי כִתְפוֹת הָאֵפוֹד מִלְּמַטָּה מִמּוּל פָּנָיו
לְעֻמַּת מַחְבַּרְתּוֹ מִמַּעַל לְחֵשֶׁב הָאֵפוֹד: כח וְיִרְכְּסוּ
אֶת־הַחֹשֶׁן כתיב מטבעתו קרי מִטַּבְּעֹתָיו אֶל־טַבְּעֹת
הָאֵפוֹד בִּפְתִיל תְּכֵלֶת לִהְיוֹת עַל־חֵשֶׁב הָאֵפוֹד
וְלֹא־יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד: כט וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־
שְׁמוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל־לִבּוֹ בְּבֹאוֹ
אֶל־הַקֹּדֶשׁ לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי־יְהוָה תָּמִיד: ל וְנָתַתָּ אֶל־חֹשֶׁן
הַמִּשְׁפָּט אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־הַתֻּמִּים וְהָיוּ עַל־לֵב
אַהֲרֹן בְּבֹאוֹ לִפְנֵי יְהוָה וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־מִשְׁפַּט
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־לִבּוֹ לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד: **ס**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לו עמ' 151)

שִׁשָּׁה מִשְׁמֹתָם עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת (כח, י)

רָאשֵׁי תֵּבוֹת שְׁמַע, שֶׁאָמְרוּ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וגו' (בַּעַל הַטּוּרִים)

רְצוֹנוֹ לוֹמַר, שֶׁהִשְׁבָּטִים אָמְרוּ לְיַעֲקֹב "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל . . אֵין בְּלִבֵּנוּ אֶלָּא אֶחָד", וְאָז פָּתַח יַעֲקֹב וְאָמַר "בָּרוּךְ שֵׁם . . לְעוֹלָם וָעֶד" (פסחים נו, א). וּלְפִי זֶה, שֵׁשֶׁת הַשְּׁמוֹת וְכ"ה הָאוֹתִיּוֹת שֶׁל כֶּתֶף יָמִין הֵן לְנֶגֶד שֵׁשֶׁת הַמִּלִּים וְכ"ה אוֹתִיּוֹת שֶׁל 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל'; וְשֵׁשֶׁת הַשְּׁמוֹת וְכ"ה אוֹתִיּוֹת שֶׁל כֶּתֶף שְׂמֹאל הֵן לְנֶגֶד שֵׁשֶׁת הַמִּלִּים וְכ"ה אוֹתִיּוֹת שֶׁל 'בָּרוּךְ שֵׁם' (עִם הַכּוֹלֵל).

שלישי לא **וְעָשִׂיתָ אֶת־מְעִיל הָאֵפוֹד כְּלִיל תְּכֵלֶת:**
לב **וְהָיָה פִי־רֹאשׁוֹ בְּתוֹכוֹ שָׂפָה יִהְיֶה לְפִיו סָבִיב**
מַעֲשֵׂה אֹרֵג כְּפִי תַחְרָא יִהְיֶה־לּוֹ לֹא יִקָּרֵעַ: לג **וְעָשִׂיתָ**
עַל־שׁוּלָיו רִמֹּנֵי תְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי עַל־
שׁוּלָיו סָבִיב וּפַעֲמֹנֵי זָהָב בְּתוֹכָם סָבִיב: לד **פַּעֲמֹן זָהָב**
וְרִמֹּון פַּעֲמֹן זָהָב וְרִמֹּון עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב:
לה **וְהָיָה עַל־אַהֲרֹן לְשָׁרֵת וְנִשְׁמַע קֹולוֹ בְּבֹאוֹ אֶל־**
הַקֹּדֶשׁ לִפְנֵי יְהוָה וּבְצֵאתוֹ וְלֹא יָמוּת: ס לו **וְעָשִׂיתָ**
צִיץ זָהָב טָהוֹר וּפִתַּחְתָּ עָלָיו פִּתּוּחֵי חֹתָם קֹדֶשׁ
לַיהוָה: לז **וְשַׂמְתָּ אֹתוֹ עַל־פְּתִיל תְּכֵלֶת וְהָיָה עַל־**
הַמִּצְנֶפֶת אֶל־מול פְּנֵי־הַמִּצְנֶפֶת יִהְיֶה: לח **וְהָיָה עַל־**
מֵצַח אַהֲרֹן וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־עֲוֹן הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר
יַקְדִּישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל־מַתְּנֹת קָדְשֵׁיהֶם וְהָיָה
עַל־מִצְחוֹ תָּמִיד לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי יְהוָה: לט **וְשִׁבַּצְתָּ**
הַכְּתֹנֶת שֵׁשׁ וְעָשִׂיתָ מִצְנֶפֶת שֵׁשׁ וְאַבְנֵט תַּעֲשֶׂה
מַעֲשֵׂה רֹקֵם: מ **וְלִבְנֵי אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כֻתֳּנֹת וְעָשִׂיתָ**
לָהֶם אַבְנֵטִים וּמִגְבָּעוֹת תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְכָבוֹד
וּלְתִפְאָרֶת: מא **וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם אֶת־אַהֲרֹן אָחִיךָ**
וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם וּמִלֵּאתָ אֶת־יָדָם
וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְכִהֲנוּ־לִי: מב **וַעֲשֵׂה לָהֶם מִכְנְסֵי־בָד**
לְכַסּוֹת בְּשַׂר עֶרְוָה מִמָּתְנַיִם וְעַד־יְרֵכַיִם יִהְיוּ:
מג **וְהָיוּ עַל־אַהֲרֹן וְעַל־בָּנָיו בְּבֹאָם | אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד**
אוֹ בְּגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא־יִשְׂאוּ
עָוֹן וָמֵתוּ חֻקַּת עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טז עמ' 337)

וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבוֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ (כח, לה)

אָדָם שֶׁנֶּאֱבָק בַּ'יֵּשׁוּת' שֶׁלּוֹ – עֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּרַעַשׁ וּבִסְעָרָה, כְּבוֹרֵחַ מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה. זֶהוּ מַה שֶּׁשּׁוּלֵי הַמְּעִיל, שֶׁרוֹמְזִים לִיהוּדִי שֶׁנִּמְצָא בְּדַרְגָּה פְּחוּתָה זוֹ, מַשְׁמִיעִים קוֹל. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אָדָם שֶׁהִגִּיעַ כְּבָר לְבִטּוּל גָּמוּר, עֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּ"קוֹל דְּמָמָה דַּקָּה", "לֹא בְּרַעַשׁ ה'".

רביעי **כט** א **וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ**
אֹתָם לְכַהֵן לִי לְקַח פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר וְאֵילִם שְׁנַיִם
תְּמִימִם: ב **וְלֶחֶם מַצּוֹת וְחַלֹּת מַצֹּת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן**
וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן סֹלֶת חִטִּים תַּעֲשֶׂה
אֹתָם: ג **וְנָתַתָּ אוֹתָם עַל־סַל אֶחָד וְהִקְרַבְתָּ אֹתָם**
בַּסָּל וְאֶת־הַפָּר וְאֵת שְׁנֵי הָאֵילִם: ד **וְאֶת־אַהֲרֹן**
וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ
אֹתָם בַּמָּיִם: ה **וְלָקַחְתָּ אֶת־הַבְּגָדִים וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־**
אַהֲרֹן אֶת־הַכֻּתֹּנֶת וְאֵת מְעִיל הָאֵפֹד וְאֶת־הָאֵפֹד
וְאֶת־הַחֹשֶׁן וְאָפַדְתָּ לוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפוֹד: ו **וְשַׂמְתָּ**
הַמִּצְנֶפֶת עַל־רֹאשׁוֹ וְנָתַתָּ אֶת־נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ עַל־
הַמִּצְנֶפֶת: ז **וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן הַמִّשְׁחָה וְיָצַקְתָּ עַל־**
רֹאשׁוֹ וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ: ח **וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּם**
כֻּתֳּנֹת: ט **וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט אַהֲרֹן וּבָנָיו וְחָבַשְׁתָּ**
לָהֶם מִגְבָּעֹת וְהָיְתָה לָהֶם כְּהֻנָּה לְחֻקַּת עוֹלָם
וּמִלֵּאתָ יַד־אַהֲרֹן וְיַד־בָּנָיו: י **וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַפָּר לִפְנֵי**
אֹהֶל מוֹעֵד וְסָמַךְ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ
הַפָּר: יא **וְשָׁחַטְתָּ אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל**
מוֹעֵד: יב **וְלָקַחְתָּ מִדַּם הַפָּר וְנָתַתָּה עַל־קַרְנֹת**
הַמִּזְבֵּחַ בְּאֶצְבָּעֶךָ וְאֶת־כָּל־הַדָּם תִּשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד
הַמִּזְבֵּחַ: יג **וְלָקַחְתָּ אֶת־כָּל־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־**
הַקֶּרֶב וְאֶת הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת
וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן וְהִקְטַרְתָּ הַמִּזְבֵּחָה:
יד **וְאֶת־בְּשַׂר הַפָּר וְאֶת־עֹרוֹ וְאֶת־פִּרְשׁוֹ תִּשְׂרֹף**
בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה חַטָּאת הוּא: טו **וְאֶת־הָאַיִל**
הָאֶחָד תִּקָּח וְסָמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־
רֹאשׁ הָאָיִל: טז **וְשָׁחַטְתָּ אֶת־הָאַיִל וְלָקַחְתָּ אֶת־דָּמוֹ**
וְזָרַקְתָּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: יז **וְאֶת־הָאַיִל תְּנַתֵּחַ**
לִנְתָחָיו וְרָחַצְתָּ קִרְבּוֹ וּכְרָעָיו וְנָתַתָּ עַל־נִתְחָיו
וְעַל־רֹאשׁוֹ: יח **וְהִקְטַרְתָּ אֶת־כָּל־הָאַיִל הַמִּזְבֵּחָה**
עֹלָה הוּא לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה הוּא:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כו עמ' 246)

מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן (כט, ב)

מוֹשְׁחָן כְּמִין כ״ף יְוָנִית (רַשׁ״י)

בִּימֵי חֲנֻכָּה טִמְּאוּ הַיְּוָנִים אֶת כָּל הַשֶּׁמֶן שֶׁבַּהֵיכָל, פְּרָט לְפַךְ אֶחָד שֶׁנִּשְׁאַר טָהוֹר. וּמִבֹּאר עַל כָּךְ, שֶׁשְּׁמַנֵּי הַהֵיכָל — הַיְּינוּ חָכְמָה שֶׁבְּקְדֻשָּׁה (שֶׁמֶן רוֹמֵז לְחָכְמָה), שֶׁהַיְּוָנִים נִלְחֲמוּ בָּהּ. פַּךְ הַשֶּׁמֶן - הַיְּינוּ סְפִירַת הַכֶּתֶר, שֶׁבְּכֹחָהּ הִתְגַּבְּרוּ עַל הַיְּוָנִים וְנִצְּחוּם. זֶהוּ הָרֶמֶז בְּכַ״ף יְוָנִית — בְּכֹחָהּ שֶׁל אוֹת כ״ף, רָאשֵׁי תֵבוֹת כֶּתֶר, נִתָּן לְנַצֵּחַ אֶת הַיְּוָנִים וְאַף לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּשְׁפָתָם בִּקְדֻשָּׁה, לְצֹרֶךְ הַמְּשִׁיחָה.

חמישי יט וְלָקַחְתָּ אֵת הָאַיִל הַשֵּׁנִי וְסָמַךְ אַהֲרֹן וּבָנָיו
אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל: כ וְשָׁחַטְתָּ אֶת־הָאַיִל
וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ וְנָתַתָּה עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן אַהֲרֹן וְעַל־תְּנוּךְ
אֹזֶן בָּנָיו הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדָם הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן
רַגְלָם הַיְמָנִית וְזָרַקְתָּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:
כא וְלָקַחְתָּ מִן־הַדָּם אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וּמִשֶּׁמֶן
הַמִּשְׁחָה וְהִזֵּיתָ עַל־אַהֲרֹן וְעַל־בְּגָדָיו וְעַל־בָּנָיו
וְעַל־בִּגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ וְקָדַשׁ הוּא וּבְגָדָיו וּבָנָיו וּבִגְדֵי
בָנָיו אִתּוֹ: כב וְלָקַחְתָּ מִן־הָאַיִל הַחֵלֶב וְהָאַלְיָה
וְאֶת־הַחֵלֶב | הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת יֹתֶרֶת
הַכָּבֵד וְאֵת | שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן
וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין כִּי אֵיל מִלֻּאִים הוּא: כג וְכִכַּר לֶחֶם
אַחַת וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת וְרָקִיק אֶחָד מִסַּל
הַמַּצּוֹת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה: כד וְשַׂמְתָּ הַכֹּל עַל כַּפֵּי
אַהֲרֹן וְעַל כַּפֵּי בָנָיו וְהֵנַפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי
יְהוָה: כה וְלָקַחְתָּ אֹתָם מִיָּדָם וְהִקְטַרְתָּ הַמִּזְבֵּחָה
עַל־הָעֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לִפְנֵי יְהוָה אִשֶּׁה הִוא
לַיהוָה: כו וְלָקַחְתָּ אֶת־הֶחָזֶה מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים אֲשֶׁר
לְאַהֲרֹן וְהֵנַפְתָּ אֹתוֹ תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה לְךָ
לְמָנָה: כז וְקִדַּשְׁתָּ אֵת | חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת שׁוֹק
הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הוּנַף וַאֲשֶׁר הוּרַם מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים
מֵאֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וּמֵאֲשֶׁר לְבָנָיו: כח וְהָיָה לְאַהֲרֹן
וּלְבָנָיו לְחָק־עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי תְרוּמָה
הִוא וּתְרוּמָה יִהְיֶה מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי
שַׁלְמֵיהֶם תְּרוּמָתָם לַיהוָה: כט וּבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר
לְאַהֲרֹן יִהְיוּ לְבָנָיו אַחֲרָיו לִמְשֹׁחָה בָהֶם וּלְמַלֵּא־
בָם אֶת־יָדָם: ל שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשָׁם הַכֹּהֵן תַּחְתָּיו
מִבָּנָיו אֲשֶׁר יָבֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ:

לא וְאֵת אֵיל הַמִּלֻּאִים תִּקָּח וּבִשַּׁלְתָּ אֶת־בְּשָׂרוֹ
בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ: לב וְאָכַל אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־בְּשַׂר הָאַיִל
וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בַּסָּל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: לג וְאָכְלוּ
אֹתָם אֲשֶׁר כּُפַּר בָּהֶם לְמַלֵּא אֶת־יָדָם לְקַדֵּשׁ אֹתָם
וְזָר לֹא־יֹאכַל כִּי־קֹדֶשׁ הֵם: לד וְאִם־יִוָּתֵר מִבְּשַׂר
הַמִּלֻּאִים וּמִן־הַלֶּחֶם עַד־הַבֹּקֶר וְשָׂרַפְתָּ אֶת־הַנּוֹתָר
בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל כִּי־קֹדֶשׁ הוּא: לה וְעָשִׂיתָ לְאַהֲרֹן
וּלְבָנָיו כָּכָה כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִי אֹתְכָה שִׁבְעַת יָמִים
תְּמַלֵּא יָדָם: לו וּפַר חַטָּאת תַּעֲשֶׂה לַיּוֹם עַל־
הַכִּפֻּרִים וְחִטֵּאתָ עַל־הַמִּזְבֵּחַ בְּכַפֶּרְךָ עָלָיו וּמָשַׁחְתָּ
אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ: לז שִׁבְעַת יָמִים תְּכַפֵּר עַל־הַמִּזְבֵּחַ
וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כָּל־הַנֹּגֵעַ
בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ: ס

~ נקודות משיחות קודש ~ (ספר השיחות תשמ״ח א עמ׳ 187)

כָּל הַנּוֹגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ (כט, לז)

מַה עוֹלָה רְאוּיָה, אַף כָּל רְאוּיָה (רש״י)

לוֹמַר לְךָ: נִתָּן לְהַחְדִּיר קְדֻשָּׁה רַק בְּדָבָר הָרָאוּי וְהַשַּׁיָּךְ לִגְבוּל הַקְּדֻשָּׁה. וּבִלְשׁוֹן סֵפֶר הַתַּנְיָא: "כָּל דְּבָרִים הַטְּהוֹרִים וּמֻתָּרִים שֶׁבָּהֶם נַעֲשִׂית הַמִּצְוָה מֵעַשִּׂיַּת . . כְּמַאֲמַר רַז״ל לֹא הֻכְשַׁר לִמְלֶאכֶת שָׁמַיִם אֶלָּא טְהוֹרִים וּמֻתָּרִים בְּפִיךָ, וְכֵן אֶתְרוֹג שֶׁאֵינוֹ עָרְלָה, וּמְעוֹת הַצְּדָקָה שֶׁאֵינָן גֵּזֶל, וְכַיּוֹצֵא בָהֶם".

ששי לח וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כְּבָשִׂים בְּנֵי־
שָׁנָה שְׁנַיִם לַיּוֹם תָּמִיד: לט אֶת־הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד
תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין
הָעַרְבָּיִם: מ וְעִשָּׂרֹן סֹלֶת בָּלוּל בְּשֶׁמֶן כָּתִית רֶבַע
הַהִין וְנֶסֶךְ רְבִיעִת הַהִין יָיִן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד: מא וְאֵת
הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר
וּכְנִסְכָּהּ תַּעֲשֶׂה־לָּהּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה:
מב עֹלַת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לִפְנֵי
יְהוָה אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה לְדַבֵּר אֵלֶיךָ שָׁם:
מג וְנֹעַדְתִּי שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בִּכְבֹדִי:
מד וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־
אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אֲקַדֵּשׁ לְכַהֵן לִי: מה וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים: מו וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
לְשָׁכְנִי בְתוֹכָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לו עמ' 194)

לְשָׁכְנִי בְּתוֹכָם (כט, מו)

הַשְׁכִּינָה בְּיִשְׂרָאֵל צֹרֶךְ הֶדְיוֹט, וְלֹא צֹרֶךְ גָּבוֹהַּ (רמב"ן)

הָרַמְבַּ"ם וְהָרַמְבַּ"ן נֶחְלְקוּ לְגַבֵּי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ – הַאִם עִקַּר עִנְיָנוֹ הוּא הַקְרָבַת קָרְבָּנוֹת אוֹ מְנוּחַת הַשְׁכִּינָה. וְנִרְאֶה, שֶׁלְּכָל הַדֵּעוֹת (גַּם לְדַעַת הָרַמְבַּ"ן) הַמִּקְדָּשׁ הוּא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, וְהַפְּלוּגְתָּא הִיא הַאִם הוּא בִּשְׁבִיל עֲבוֹדָתָם אוֹ בִּשְׁבִיל הַשְׁרָאַת הַשְׁכִּינָה בְּתוֹכָם. וְיֵשׁ לְהָעִיר מִדִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ן כָּאן (וּרְאֵה גַּם רַבֵּנוּ בְּחַיֵּי כָּאן).

שביעי **ל** א וְעָשִׂיתָ מִזְבֵּחַ מִקְטַר קְטֹרֶת עֲצֵי שִׁטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ: ב אַמָּה אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ רָבוּעַ יִהְיֶה וְאַמָּתַיִם קֹמָתוֹ מִמֶּנּוּ קַרְנֹתָיו: ג וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר אֶת־גַּגּוֹ וְאֶת־קִירֹתָיו סָבִיב וְאֶת־קַרְנֹתָיו וְעָשִׂיתָ לּוֹ זֵר זָהָב סָבִיב: ד וּשְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה־לּוֹ | מִתַּחַת לְזֵרוֹ עַל שְׁתֵּי צַלְעֹתָיו תַּעֲשֶׂה עַל־שְׁנֵי צִדָּיו וְהָיָה לְבָתִּים לְבַדִּים לָשֵׂאת אֹתוֹ בָּהֵמָּה: ה וְעָשִׂיתָ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב: ו וְנָתַתָּה אֹתוֹ לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת לִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה: ז וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ אֶת־הַנֵּרֹת יַקְטִירֶנָּה: ח וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן אֶת־הַנֵּרֹת בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה קְטֹרֶת תָּמִיד לִפְנֵי יְהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם: ט לֹא־תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה וְעֹלָה וּמִנְחָה וְנֶסֶךְ לֹא תִסְּכוּ עָלָיו: י וְכִפֶּר אַהֲרֹן עַל־קַרְנֹתָיו אַחַת בַּשָּׁנָה מִדַּם חַטַּאת הַכִּפֻּרִים אַחַת בַּשָּׁנָה יְכַפֶּר עָלָיו לְדֹרֹתֵיכֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה: פפפ

ק"א פסוקים, מיכא"ל סימן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כו עמ' 208)

ק"א פְּסוּקִים, מִיכָאֵ"ל סִימָן

אִיתָא בַּסְּפָרִים, שֶׁבְּפָרָשָׁתֵנוּ נֶעְלָם שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה (רְאֵה בַּעַל הַטּוּרִים רֵישׁ הַפָּרָשָׁה), וְלָכֵן מִסְפַּר פְּסוּקָיָה הוּא כְּמִסְפַּר אוֹתִיּוֹת הַמִּלּוּי שֶׁל מֹשֶׁה, הַנֶּעֱלָמוֹת בְּמִבְטָא - מֵם שִׁין הֵא. וְהִנֵּה, מִסְפַּר זֶה מוֹרֶה עַל "עֶצֶם", שֶׁלְּמַעְלָה מִ"שֵׁם" (רְאֵה מַהַרְשָׁ"א חֲגִיגָה (ט, ב) לְגַבֵּי הַשּׁוֹנֶה פִּרְקוֹ ק"א פְּעָמִים, שֶׁק' הוּא "נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה", וְק"א הוּא "חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל"). וּבְיוֹם הִסְתַּלְּקוּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, ז' אֲדָר, שֶׁחָל סָמוּךְ לְפָרָשָׁתֵנוּ, הִתְעַלָּה לְעַצְמִיּוּתוֹ, שֶׁלְּמַעְלָה מִ"שֵׁם".

קוראין בספר שני פרשת זכור (מפטיר)

מפטיר **יז** זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם: יח אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים: יט וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ | לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר* עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא תִּשְׁכָּח:

אומרים פעמיים מילת זכר. הראשון זֵכֶר (בצירה) ובשני זֶכֶר (בסגול).

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת זכור לקריאה בציבור ולשמו"ת שמואל־א טו

טו ב כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂם לוֹ בַּדֶּרֶךְ בַּעֲלֹתוֹ
מִמִּצְרָיִם: ג עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה אֶת־עֲמָלֵק וְהַחֲרַמְתֶּם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלֹא תַחְמֹל עָלָיו וְהֲמַתָּה מֵאִישׁ
עַד־אִשָּׁה מֵעֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד־שֶׂה מִגָּמָל וְעַד־חֲמוֹר: ד וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת־הָעָם וַיִּפְקְדֵם בַּטְּלָאִים
מָאתַיִם אֶלֶף רַגְלִי וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אֶת־אִישׁ יְהוּדָה: ה וַיָּבֹא שָׁאוּל עַד־עִיר עֲמָלֵק וַיָּרֶב בַּנָּחַל: ו וַיֹּאמֶר
שָׁאוּל אֶל־הַקֵּינִי לְכוּ סֻרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ עֲמָלֵקִי פֶּן־אֹסִפְךָ עִמּוֹ וְאַתָּה עָשִׂיתָה חֶסֶד עִם־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיָּסַר קֵינִי מִתּוֹךְ עֲמָלֵק: ז וַיַּךְ שָׁאוּל אֶת־עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה בּוֹאֲךָ שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי
מִצְרָיִם: ח וַיִּתְפֹּשׂ אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ־עֲמָלֵק חַי וְאֶת־כָּל־הָעָם הֶחֱרִים לְפִי־חָרֶב: ט וַיַּחְמֹל שָׁאוּל וְהָעָם עַל־אֲגַג
וְעַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים וְעַל־הַכָּרִים וְעַל־כָּל־הַטּוֹב וְלֹא אָבוּ הַחֲרִימָם וְכָל־הַמְּלָאכָה נְמִבְזָה
וְנָמֵס אֹתָהּ הֶחֱרִימוּ: י וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל לֵאמֹר: יא נִחַמְתִּי כִּי־הִמְלַכְתִּי אֶת־שָׁאוּל לְמֶלֶךְ כִּי־שָׁב
מֵאַחֲרַי וְאֶת־דְּבָרַי לֹא הֵקִים וַיִּחַר לִשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק אֶל־יְהוָה כָּל־הַלָּיְלָה: יב וַיַּשְׁכֵּם שְׁמוּאֵל לִקְרַאת שָׁאוּל
בַּבֹּקֶר וַיֻּגַּד לִשְׁמוּאֵל לֵאמֹר בָּא־שָׁאוּל הַכַּרְמֶלָה וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ יָד וַיָּסֹב וַיַּעֲבֹר וַיֵּרֶד הַגִּלְגָּל: יג וַיָּבֹא
שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁאוּל בָּרוּךְ אַתָּה לַיהוָה הֲקִימֹתִי אֶת־דְּבַר יְהוָה: יד וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל וּמֶה
קוֹל־הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי וְקוֹל הַבָּקָר אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ: טו וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מֵעֲמָלֵקִי הֱבִיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם
עַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר לְמַעַן זְבֹחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאֶת־הַיּוֹתֶר הֶחֱרַמְנוּ: טז וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל הֶרֶף
וְאַגִּידָה לְךָ אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלַי הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ דַּבֵּר: יז וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הֲלוֹא אִם־קָטֹן אַתָּה
בְּעֵינֶיךָ רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָתָּה וַיִּמְשָׁחֲךָ יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל: יח וַיִּשְׁלָחֲךָ יְהוָה בְּדֶרֶךְ וַיֹּאמֶר לֵךְ
וְהַחֲרַמְתָּה אֶת־הַחַטָּאִים אֶת־עֲמָלֵק וְנִלְחַמְתָּ בּוֹ עַד כַּלּוֹתָם אֹתָם: יט וְלָמָּה לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וַתַּעַט
אֶל־הַשָּׁלָל וַתַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה: כ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה וָאֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי יְהוָה וָאָבִיא אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וְאֶת־עֲמָלֵק הֶחֱרַמְתִּי: כא וַיִּקַּח הָעָם מֵהַשָּׁלָל צֹאן וּבָקָר
רֵאשִׁית הַחֵרֶם לִזְבֹּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּגִּלְגָּל: כב וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַחֵפֶץ לַיהוָה בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים כִּשְׁמֹעַ בְּקוֹל

יְהוָה הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים: כג כִּי חַטַּאת־קֶסֶם מֶרִי וְאָוֶן וּתְרָפִים הַפְצֵר יַעַן
מָאַסְתָּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ מִמֶּלֶךְ: כד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל חָטָאתִי כִּי־עָבַרְתִּי אֶת־פִּי־יְהוָה
וְאֶת־דְּבָרֶיךָ כִּי יָרֵאתִי אֶת־הָעָם וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם: כה וְעַתָּה שָׂא נָא אֶת־חַטָּאתִי וְשׁוּב עִמִּי וְאֶשְׁתַּחֲוֶה
לַיהוָה: כו וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל לֹא אָשׁוּב עִמָּךְ כִּי מָאַסְתָּה אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ יְהוָה מִהְיוֹת
מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל: כז וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל לָלֶכֶת וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף־מְעִילוֹ וַיִּקָּרַע: כח וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל קָרַע יְהוָה
אֶת־מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל מֵעָלֶיךָ הַיּוֹם וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ: כט וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא יְשַׁקֵּר וְלֹא יִנָּחֵם
כִּי לֹא אָדָם הוּא לְהִנָּחֵם: ל וַיֹּאמֶר חָטָאתִי עַתָּה כַּבְּדֵנִי נָא נֶגֶד זִקְנֵי־עַמִּי וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל וְשׁוּב עִמִּי
וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ: לא וַיָּשָׁב שְׁמוּאֵל אַחֲרֵי שָׁאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁאוּל לַיהוָה: לב וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַגִּישׁוּ
אֵלַי אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ אֵלָיו אֲגַג מַעֲדַנֹּת וַיֹּאמֶר אֲגַג אָכֵן סָר מַר־הַמָּוֶת: לג וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ כֵּן־תִּשְׁכַּל מִנָּשִׁים אִמֶּךָ וַיְשַׁסֵּף שְׁמוּאֵל אֶת־אֲגַג לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל: לד וַיֵּלֶךְ
שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וְשָׁאוּל עָלָה אֶל־בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל
הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה
הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל
מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ.
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה
יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ.
כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ
מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ
אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

תחילת זמן קידוש לבנה באה"ק:
תחילת ליל רביעי, ו' אדר

קנח

לוח זמנים לשבוע פרשת תצוה - זכור בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה הנראית		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	6:09	6:02	8:27	8:23	8:59	8:55	9:58	9:55	17:39	17:44	18:03	18:08	17:23	18:17
חיפה (ח)	6:09	6:02	8:27	8:23	8:59	8:55	9:57	9:54	17:37	17:42	18:02	18:06	17:11	18:16
ירושלים (ח)	6:06	5:59	8:26	8:22	8:57	8:53	9:55	9:52	17:39	17:43	18:03	18:07	17:03	18:15
תל אביב (ח)	6:10	6:03	8:28	8:24	9:00	8:56	9:58	9:55	17:38	17:43	18:02	18:07	17:22	18:17
אוסטריה וינה (ח)	6:39	6:27	8:50	8:43	9:21	9:15	10:17	10:12	17:37	17:46	18:06	18:15	17:26	18:28
אוסטרליה מלבורן (ק)	6:57	7:03	9:41	9:43	10:13	10:15	11:20	11:21	20:08	20:00	20:35	20:26	19:43	20:37
אוקראינה אודסה (ח)	6:41	6:30	8:51	8:45	9:24	9:18	10:19	10:15	17:40	17:49	18:09	18:17	17:29	18:21
אוקראינה דונייצק (ח)	6:14	6:02	8:24	8:17	8:56	8:50	9:51	9:47	17:11	17:20	17:40	17:49	17:00	17:53
אוק. דנייפרופטרובסק (ח)	6:26	6:14	8:35	8:29	9:07	9:01	10:03	9:58	17:21	17:30	17:50	18:00	17:10	18:04
אוק. ז'יטומיר (ח)	6:54	6:42	9:02	8:55	9:35	9:28	10:29	10:24	17:43	17:53	18:14	18:24	17:33	18:28
אוקראינה קייב (ח)	6:46	6:34	8:55	8:48	9:27	9:20	10:22	10:17	17:36	17:46	18:07	18:17	17:27	18:21
איטליה מילאנו (ח)	7:05	6:55	9:17	9:11	9:49	9:43	10:45	10:40	18:08	18:16	18:36	18:45	17:57	18:57
אקוואדור קיטו (ח)	6:16	6:15	8:49	8:48	9:19	9:18	10:22	10:21	18:38	18:37	18:59	18:58	18:19	19:02
ארגנטינה ב. איירס (ח)	6:35	6:41	9:16	9:18	9:49	9:51	10:54	10:56	19:37	19:29	20:02	19:54	19:12	20:05
ארגנטינה ברילוצ'ה (ח)	7:16	7:23	10:04	10:07	10:35	10:38	11:42	11:44	20:39	20:29	21:06	20:56	20:13	21:00
ארה"ב בולטימור (ח)	6:42	6:33	8:56	8:51	9:29	9:24	10:26	10:22	17:57	18:04	18:23	18:30	17:45	18:34
ארה"ב ברוקלין נ.י.(ח)	6:32	6:23	8:46	8:41	9:18	9:13	10:15	10:12	17:47	17:54	18:13	18:20	17:34	18:31
ארה"ב ג'רסי (ח)	6:33	6:23	8:47	8:41	9:19	9:14	10:16	10:12	17:46	17:53	18:13	18:19	17:34	18:31
ארה"ב דטרויט (ח)	7:09	7:00	9:24	9:18	9:55	9:50	10:52	10:48	18:22	18:29	18:49	18:56	18:10	19:07
ארה"ב היוסטן (ח)	6:48	6:42	9:07	9:03	9:39	9:35	10:38	10:35	18:21	18:25	18:45	18:49	18:06	18:58
ארה"ב לוס אנג'לס (ח)	6:22	6:15	8:40	8:36	9:12	9:08	10:10	10:07	17:50	17:55	18:15	18:20	17:36	18:29
ארה"ב מיאמי (ח)	6:45	6:39	9:05	9:01	9:37	9:34	10:36	10:34	18:23	18:26	18:46	18:49	18:08	18:58
ארה"ב ניו הייבן (ח)	6:30	6:20	8:42	8:37	9:15	9:10	10:12	10:08	17:40	17:47	18:07	18:14	17:28	18:26
ארה"ב שיקאגו (ח)	6:26	6:17	8:42	8:36	9:13	9:08	10:10	10:06	17:41	17:48	18:08	18:15	17:29	18:25
בוליביה לה פאס (ח)	6:22	6:24	9:03	9:03	9:32	9:32	10:36	10:36	19:09	19:05	19:31	19:26	18:47	19:30
בלגיה אנטוורפן (ח)	7:33	7:20	9:40	9:33	10:12	10:05	11:07	11:02	18:19	18:29	18:50	19:00	18:09	19:16
בלגיה בריסל (ח)	7:31	7:19	9:39	9:33	10:12	10:05	11:06	11:01	18:20	18:31	18:52	19:02	18:11	19:17
בלרוס ליובאוויטש (ח)	6:51	6:37	8:56	8:49	9:28	9:20	10:22	10:16	17:28	17:40	18:02	18:13	17:20	18:17
ברזיל ס.פאולו (ח)	5:55	5:58	8:34	8:35	9:05	9:06	10:10	10:10	18:43	18:38	19:06	19:00	18:21	19:07
ברזיל ריו דה ז'נרו (ח)	5:42	5:45	8:20	8:21	8:52	8:53	9:56	9:57	18:29	18:24	18:52	18:46	18:07	18:53
בריטניה לונדון (ח)	6:50	6:37	8:58	8:51	9:30	9:23	10:24	10:19	17:38	17:48	18:09	18:20	17:29	18:34
בריטניה מנצ'סטר (ח)	7:02	6:48	9:08	9:01	9:40	9:33	10:34	10:29	17:43	17:54	18:16	18:27	17:34	18:43
גרמניה ברלין (ח)	6:58	6:45	9:05	8:58	9:37	9:30	10:31	10:26	17:41	17:52	18:14	18:25	17:33	18:29
גרמניה פרנקפורט (ח)	7:12	7:00	9:22	9:15	9:53	9:47	10:48	10:44	18:05	18:15	18:36	18:46	17:56	18:50
דרום אפריקה יוהנסבורג (ח)	5:52	5:56	8:34	8:35	9:04	9:06	10:10	10:09	18:49	18:43	19:12	19:06	18:26	19:10
הודו בומביי (ח)	6:59	6:54	9:20	9:18	9:53	9:50	10:53	10:51	18:45	18:47	19:07	19:09	18:29	19:13
הודו פונה (ח)	6:53	6:48	9:16	9:13	9:48	9:45	10:48	10:46	18:43	18:45	19:05	19:07	18:26	19:11
הונגריה בודפשט (ח)	6:28	6:17	8:38	8:32	9:11	9:04	10:06	10:02	17:26	17:35	17:55	18:04	17:15	18:08
טורקיה איסטנבול (ח)	6:41	6:32	8:55	8:50	9:27	9:22	10:24	10:20	17:53	18:00	18:20	18:27	17:41	18:31
יוון אתונה (ח)	6:59	6:51	9:14	9:10	9:47	9:42	10:44	10:40	18:17	18:23	18:43	18:49	18:04	18:53

לוח זמנים לשבוע פרשת תצוה - זכור בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה הנראית		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה קישינב (ח)	6:49	6:38	8:59	8:53	9:32	9:26	10:27	10:23	17:46	17:55	18:16	18:24	17:36	18:28
מקסיקו מ. סיטי (ח)	6:51	6:47	9:18	9:15	9:48	9:46	10:49	10:47	18:48	18:50	19:10	19:12	18:32	19:16
ניו זינלנד קרייסטצ'רץ' (ק)	7:01	7:09	9:47	9:50	10:19	10:23	11:27	11:29	20:23	20:13	20:51	20:41	19:55	20:45
נפאל קטמנדו (ח)	6:26	6:20	8:49	8:45	9:20	9:16	10:19	10:16	18:08	18:11	18:31	18:34	17:53	18:38
סינגפור סינגפור (ח)	7:13	7:11	9:41	9:39	10:13	10:12	11:15	11:13	19:22	19:21	19:44	19:43	19:04	19:47
פולין ורשא (ח)	6:26	6:13	8:34	8:27	9:06	8:59	10:00	9:55	17:12	17:23	17:45	17:55	17:04	17:59
פרו לימה (ח)	6:08	6:09	8:40	8:40	9:12	9:12	10:15	10:15	18:34	18:31	18:56	18:52	18:13	18:56
צרפת ליאון (ח)	7:22	7:11	9:34	9:28	10:06	10:00	11:02	10:58	18:26	18:34	18:54	19:03	18:15	19:15
צרפת פריז (ח)	7:36	7:24	9:46	9:40	10:18	10:12	11:13	11:09	18:32	18:41	19:02	19:11	18:22	19:25
קולומביה בוגוטה (ח)	6:01	5:59	8:33	8:32	9:03	9:02	10:05	10:04	18:17	18:17	18:39	18:38	17:59	18:42
קנדה טורונטו (ח)	6:56	6:46	9:10	9:04	9:41	9:36	10:38	10:34	18:05	18:13	18:33	18:41	17:54	18:52
קנדה מונטריאול (ח)	6:35	6:25	8:47	8:41	9:19	9:14	10:15	10:11	17:39	17:48	18:08	18:16	17:28	18:29
קפריסין לרנקה (ח)	6:19	6:11	8:33	8:29	9:07	9:02	10:04	10:01	17:39	17:44	18:04	18:09	17:25	18:13
רוסיה מוסקבה (ח)	8:25	8:10	10:31	10:23	11:02	10:54	11:56	11:50	19:01	19:14	19:36	19:48	18:53	20:04
רוסיה רוסטוב נא דונו (ח)	8:06	7:55	10:16	10:09	10:48	10:42	11:44	11:39	19:03	19:12	19:32	19:41	18:52	19:45
שוייץ ציריך (ח)	7:08	6:57	9:20	9:14	9:52	9:46	10:48	10:43	18:10	18:19	18:39	18:48	17:59	19:00
תאילנד בנגקוק (ח)	6:34	6:31	8:58	8:56	9:30	9:28	10:31	10:29	18:28	18:29	18:50	18:51	18:11	18:55

בלוח זה, הזמנים חושבו על פי "סדר הכנסת שבת" ופסקי אדמוה"ז בסידורו. (פרט לסוף זמן קריאת שמע לשיטת המג"א).

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 :פקס www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00310
26/02/2012

P.P.
שולם
1949
תל אביב